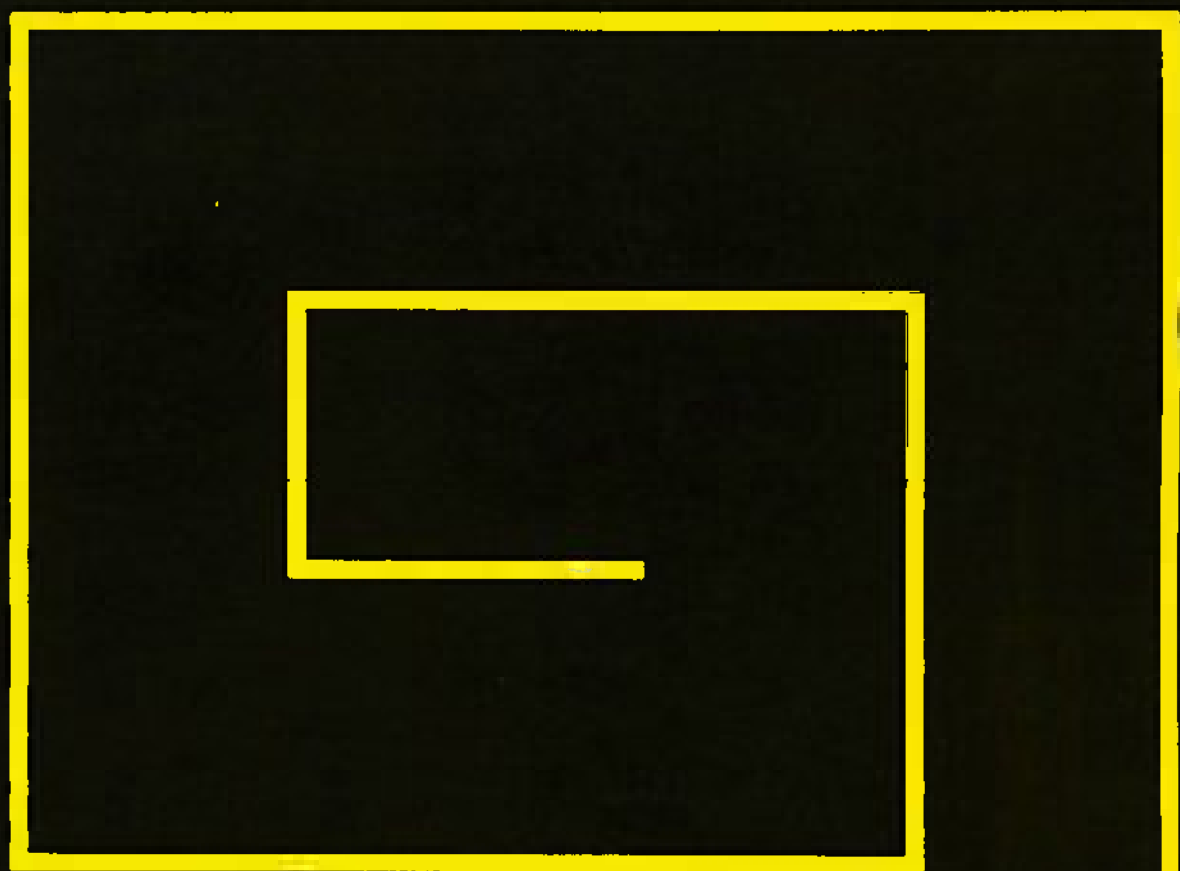

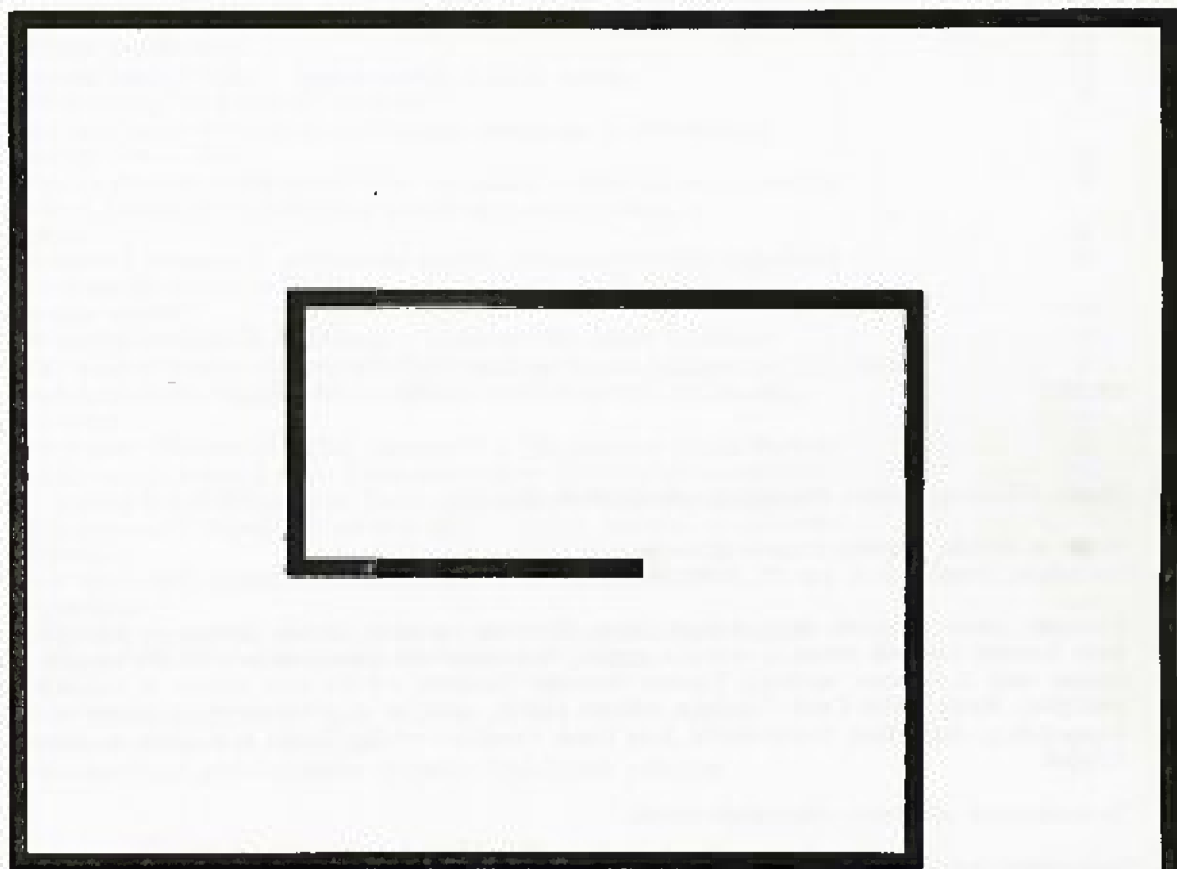
arhivi

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Letnik VI, številka 1—2 **Ljubljana 1983**

L. E. W. G. , 20. 11. 88.

arhivi

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Letnik VI, številka 1—2 **Ljubljana 1983**

ARHIVI

Glasiło Arhivskega društva Slovenije in arhivov Slovenije

Izdalo in založilo Arhivsko društvo Slovenije
Uredništvo: Zvezdarska 1, p.p. 70, 61001 Ljubljana, tel. 216564.

Uredniški odbor: Ljudmila Bezlaj-Krevel, Mirjan Drnovšek (urednik rubrike Gradivo iz domačih in tujih arhivov), Boris Rozman (urednik rubrik Iz prakse v prakso, Nove pridobitve slovenskih arhivov, Bibliografija arhivskih delavcev, Osebnosti in tehnični urednik), Darinka Drnovšek (urednica rubrike Delo arhivov in arhivskih organizacij), Vida Berkopec, Marija Oblak-Čarni (urednica rubrike Ocene, poročila o publikacijah in odgovorna urednica), Kristina Šamperl-Purg, mag. Milica Trebše-Štolfa, Ema Umek (urednica rubrike Članki in razprave in glavna urednica), Viktor Vrtnjak.

Za strokovnost prispevkov odgovarjajo avtorji.

Izdajateljski svet: dr. Tone Ferenc, Primož Ilainz, dr. Peter Vodopivec.

Lektor: Mija Mravlja

Prevod povzetkov in izvlečkov: Lidija Berden (nemški in angleški jezik), Vera Celcer (italijanski jezik)

Zunanja oprema: Tomaž Marolt

Izdajo so omogočili: Raziskovalna skupnost Slovenije, Kulturna skupnost Slovenije, arhivi v Sloveniji, Arhivsko društvo Slovenije.

Prepis in razmnoževanje: Edvard Usenik, Ljubljana, Kadilnikova 8.

Po mnenju republiškega komiteja za znanost in kulturo je publikacija oproščena plačila temeljnega davka od prometa proizvodov.

KAZALO

Članki in razprave	7
Janez Kos, Grb Socialistične republike Slovenije	7
Jože Žontar, Stanje in problemi raziskav na področju arhivistike	15
Janko Jare, Novomeški arhivi	18
Referati XI. zbornovanja arhivskih delavcev Slovenije, <u>Čatež ob Savi</u> , 22. do 24. <u>novembra 1983</u> :	21
Peter Klasinc, Ob enajstem posvetovanju	21
Franc Sedmak, Zgodovinski arhiv v Celju – njegov razvoj, vloga in pomen	23
Jože Mlinarič, Salzburško Posavje do konca 16. stoletja	26
Jože Vurcer, Nacistične deportacije slovenskega prebivalstva obsavskega in obsotelskega območja brežiškega okrožja 1941–1942	31
Dušan Nečak, Oris vloge in pomena družbenopolitičnih organizacij v Sloveniji po osvoboditvi	35
Viktor Vrhujak, Društvena zakonodaja in kategorije arhivskega gradiva društev, s poudarkom na Štajerskem	39
Marija Oblak-Čarni, Strokovna obdelava in popisovanje gradiva družbenopolitičnih organizacij	45
Peter Ribnikar, Društveni arhivi, strokovna obdelava in izdelava pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva društev	50
Liljana Ciglar, Gradivo družbenopolitičnih organizacij v Zgodovinskem arhivu Ljubljana	55
Boris Rozman, Arhivsko gradivo društev na območju Zgodovinskega arhiva Ljubljana po letu 1945	57
Ivanka Zaje-Cizelj, Družbenopolitične organizacije in njihovo arhivsko gradivo na območju Zgodovinskega arhiva v Celju	59
Slavica Tovšak, Pregled fondov družbenopolitičnih organizacij v Pokrajinskem arhivu Maribor	62
Darinka Drnovšek, Martin Ivanič, Prikaz gradiva Zveze komunistov Slovenije po osvoboditvi	63
Mateja Jeraj, Arhivsko gradivo Republiškega sveta Zveze sindikatov Slovenije s predhodniki	75
Metka Gombač, Gradivo mladinske organizacije po letu 1945 v Arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani	81
Janez Kopač, Gradivo o meščanskih političnih strankah do leta 1941 v fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana	84
Peter Klasinc, Gradivo družbenopolitičnih organizacij in društev v nekaterih drugih fondih	87
Marija HERNJA-MASTEN, Pregled gradiva družbenopolitičnih organizacij in društev v Zgodovinskem arhivu Ptuj	91
Marjeta Adamič, Gradivo Antifašistične fronte žena Slovenije po letu 1945 v Arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani	93
Nada Kobal, Fašistične organizacije pod italijansko okupacijo Ljubljanske pokrajine	96
Obvestila o pomembnejšem gradivu v domačih in tujih arhivih	100
Marjan Drnovšek, Novoletni govori župana Ivana Hribarja ljubljanskemu občinskemu svetu 1896–1909	100
Ivan Neimanič, Evidenca filmskih tednikov (Woehenschriften) v Bundesarchivu Koblenz, ki se nanašajo na ozemlje Jugoslavije v letih 1941–1945	111
Sanija Sarič, Prispevek k preučevanju kolonizacije Slovencev v Neodvisni državi Hrvatski (1941–1945)	114
Iz prakse v prakso	118
Dušan Bahun, Arhivsko gradivo fonda občine Ribnica in metodologija njenega mejanja in popisovanja	118
Mateja Jeraj, Navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva družbenopolitičnih organizacij	119

Delo arhivov in arhivskih organizacij	123
Delovna poročila za leto 1983 in delovni programi za leto 1984 arhivov v Sloveniji:	
Arhiv SR Slovenije	123
Zgodovinski arhiv Celje	127
Pokrajinski arhiv Koper	130
Zgodovinski arhiv Ljubljana	133
Pokrajinski arhiv Maribor	137
Pokrajinski arhiv Nova Gorica	141
Zgodovinski arhiv Ptuj	142
Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani	145
Vladimir Kološa, Poročilo o delu izvršnega odbora Arhivskega društva Slovenije	146
Ema Umek, Uredniški odbor glasila ARHIVI	147
Ana Zaletelj, Poročilo o delu Komisije za pravna vprašanja pri Zvezi arhivskih delavcev Jugoslavije v letu 1983	148
Peter Ribnikar, Poročilo o delu Komisije za spremljanje in pospeševanje zaščite arhivskega gradiva zunaj arhivov	148
Nada Majcen, Poročilo o delu Komisije Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije za konservacijo in restavracijo arhivskega gradiva v letu 1983	148
Liljana Ciglar, Poročilo o XI. zborovanju arhivskih delavcev Slovenije v Čatežu ob Savi	149
Jovan Popović, Poročilo o V. posvetovanju o strokovnih in telnčnih vprašanjih v arhivih – Sodobni arhivi '83	151
Vladimir Kološa, Poročilo o III. zveznem posvetovanju arhivskih delavcev Jugoslavije	152
Janez Kopač, Marjan Drnovšek, Obisk matične službe Arhiva Vojvodine v Sremskih Karlovcih	153
Ljudmila Bezljaj, Poročilo o študijskem obisku v Češkoslovaški socialistični republiki	154
Ivan Nemančič, Poročilo o obisku Filmskega arhiva ZR Nemčije v Koblenzu	155
Vladimir Kološa, Pridobitve Arhiva SR Slovenije 1981–1982. Razstava ob dnevu arhivov, 20. oktobru	158
Ocene, poročila o publikacijah	159
Makedonski arhivist, spisanje na sujozot na društva na arhivskite rabotnici na SR Makedonija, leto XV/1982, knjiga 12, Škopje 1982, 253 strani (Vladimir Kološa)	159
Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu, zvezek XXIV, Pazin – Rijeka 1982, 465 strani (Vlasta Tul)	160
Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs, Folge 32, Graz, 1982 (Nada Jurkovič)	161
Gazette des Archives, št. 115 do 119, leto 1982 (Ivan Nemančič)	162
Mario Stanisci, Elementi di archivistica, Università degli studi di Udine, Facoltà di lettere filosofia, Anno accademico 1981/82, C.D.C. – Udine (Ljudmila Bezljaj-Krevel)	163
Marjan Drnovšek, Arhivska zapuščina Petra Grasellija 1842–1933, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 6, Ljubljana 1983, 522 strani (Jože Žontar)	165
Zorka Skrabl, Hranilništvo na Dolenjskem in v Beli Krajini, France Štukl, Hranilništvo v Škofji Loki. Gradivo in razprave 5, Ljubljana 1983, 143 strani (Stane Granda)	166
Otto Wächter, Restaurierung und Erhaltung von Büchern, Archivalien und Graphiken – Restauriranje in vzdrževanje knjig, arhivalij in grafik, Herman Böhlau, Nachf., Wien-Köln-Graz, 1983, tretja izdaja, 290 strani (Jedrč Vodopivec)	167
Nove pridobitve slovenskih arhivov 1983	168
Arhiv SR Slovenije	168
Zgodovinski arhiv v Celju	168
Pokrajinski arhiv Koper	169
Zgodovinski arhiv Ljubljana	169
Enota v Ljubljani	169
Enota za Gorenjsko	169
Enota v Škofji Loki	169
Enota za Dolenjsko in Belo Krajino	170
Pokrajinski arhiv Maribor	170
Pokrajinski arhiv v Novi Gorici	170
Zgodovinski arhiv v Ptuj	170
Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja	171
Nadžkofjski arhiv Ljubljana	171
Škofjski arhiv Maribor	171

Bibliografija arhivskih delavcev 1983	172
Osebnosti	176
Dr. Pavle Blaznik – osemdesetletnik (Ferdo Gestrin)	176
Ob življenjskem jubileju Janka Jarca (Stane Granda)	176
Janko Liška. In memoriam (Marija Oblak-Čarni)	177
Ob osemdesetletnici dr. Vlada Valenčiča (Jože Žontar)	178
Bibliografija dr. Vlada Valenčiča (Majda Kunaver)	179
Zakonski predpisi za področje arhivske dejavnosti	182
Pravilnik o strokovni usposobljenosti delavcev družbenih pravnih oseb ter članov društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom	182
Sinopsisi	185

članki in razprave

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

STANJE IN PROBLEMI RAZISKAV NA PODROČJU ARHIVISTIKE

Jože Žontar

Leta 1973 je izšel v Sloveniji prvi priročnik iz arhivistike.¹ To delo je predstavljalo sintezo preučevanj na tem področju od okoli leta 1955 dalje, ko se je začela arhivistika pri nas sistematično razvijati. Sedaj, po desetih letih od izida omenjenega dela, si zastavljamo vprašanje, kakšen razvoj je napravila veda pri nas v tem času in kje so težišča oziroma glavni problemi raziskav.²

Arhivistika je veda o arhivskem gradivu in o načinu dela z gradivom. Zato je predmet njenega preučevanja arhivsko gradivo oziroma dokumentarno gradivo, iz katerega odbiramo arhivsko gradivo. Ker pa je arhivsko oziroma dokumentarno gradivo odraz uradnega dela oziroma poslovanja njegovih ustvarjalcev, preučuje arhivistika značilnost ustvarjalcev, ki se odražajo na gradivu. Predvsem so to strukturalna vprašanja. Problematike struktur ustvarjalcev se je dotaknila tudi večina referatov na zborovanjih arhivskih delavcev Slovenije, ki so bila od leta 1977 dalje. Tako je bilo namreč 8. zborovanje leta 1977 posvečeno arhivskemu gradivu v Sloveniji po osvoboditvi,³ 9. zborovanje leta 1979 upravnim organom in njihovem arhivskemu gradivu za območje SR Slovenije od srede 18. stoletja do danes,⁴ 10. zborovanje leta 1981 arhivskemu gradivu o zgodovini slovenskega gospodarstva od srede 19. stoletja do danes,⁵ 11. zborovanje leta 1983 pa arhivskemu gradivu družbenopolitičnih organizacij in društev v Sloveniji.⁶ Prispevki so prinesli tudi o razvoju struktur ustvarjalcev nekaj novih rezultatov, želeli pa bi si bolj poglobljenih študij. Take želje nakazuje tudi seznam zakonodaje v uvodu k Vodniku po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana,⁷ ki pa ga bo treba še dopolniti predpisi za organe na stopnji dežel in republike ter za čas po letu 1970. (Na tem mestu bi omenili tudi potrebo po pregledu nad objavami normativnih aktov v vzhodnoalpskem območju do leta 1918). Glede razvoja struktur ustvarjalcev pa smo za sedaj še vedno v največji meri navezani na pravno literaturo.⁸

Dokumentarno oziroma arhivsko gradivo se razlikuje glede na način zapisa (pisani dokumenti, risbe, slikovni dokumenti, zvočni dokumenti, zapisi na nosilcih računalniške informacije). Razvoj pisav ter pisnih materialov preučuje paleografija, za katero obstaja posebna literatura. O razvoju tehnike risb, fotografij, zvočnih in slikovnih zapisov na magnetnih trakovih ter zapisov na nosilcih računalniške informacije je sicer v različni strokovni literaturi veliko podatkov, pogrešamo pa boljšega pregleda nad njimi z vidika nalog arhivistike.⁹

Posebej obravnava arhivistika pisane dokumente. Glede na vsebino so se razvile številne vrste pisanih dokumentov. Tipične so na primer vrste pisanih dokumentov, ki nastajajo na področju normativne dejavnosti, pri upravnih in sodnih postopkih, pri gospodarskem poslovanju, v statistiki, itd. Medtem ko je za novejši čas na voljo obsežna pravna in druga strokovna literatura, ki se dotika tudi teh vprašanj,¹⁰ pa za starejše obdobje (zlasti za čas pred 19. stoletjem) nimamo na voljo kakih študij.

O razvoju oblik in značilnosti listin ter korespondenčnega gradiva (dopisi, pisma) obstaja za starejša obdobja

posebna literatura,¹¹ za novejša obdobja pa smo navezani na pravno literaturo in na priročnike, namenjene praksi.¹² O razvoju uradnih in poslovnih knjig iz novejšega časa, smo poučeni prav tako iz različnih priročnikov,¹³ potrebovali pa bi sistematičnih del, ki bi zajemala njihov celovit razvoj. Za sedaj imamo tako delo le o rojstvih, poročnih in mrljskih knjigah na Slovenskenu.¹⁴

Že na podlagi sklicevanja na literaturo iz drugih strok lahko ugotovimo, da prihaja pri preučevanju struktur ustvarjalcev dokumentarnega oziroma arhivskega gradiva ter zvrsti dokumentarnega oziroma arhivskega gradiva interdisciplinarnost arhivistike močno do izraza.

V literaturi obstaja precej podatkov, ki dokumentirajo razvoj uporabe jezikov, v katerih je pisano arhivsko gradivo v slovenskih arhivih oziroma v arhivih vzhodnoalpsko-jadranskih dežel. Nove podatke o razvoju uporabe slovenščine so prinesle nekatere razprave pa tudi prispevki v katalogu, ki je izšel ob razstavi Pričevanje o slovenskem jeziku leta 1982.¹⁵ Potrebovali bi študijo, ki bi v celoti zajela problematiko uporabe jezikov, v katerih je pisano arhivsko gradivo. Študija ne bi smela zajeti le časa do leta 1918, marveč tudi območja, kjer so živeli oziroma živijo Slovenci izven meja Jugoslavije po letu 1918 ter obdobje okupacije v letih 1941–1945.

Metoda dela na arhivskem gradivu v arhivih temelji v veliki meri na ureditvi, ki jo je dobilo dokumentarno gradivo pri ustvarjalcu. Medtem ko so vrste enot pisanega dokumentarnega gradiva (ne glede na uporabljeni sistem ureditve) dovolj pojasnjene,¹⁶ še niso povsem dorečena nekatera terminološka vprašanja o teh enotah. Glede na uporabo pojmov v praksi poslovanja z dokumentarnim gradivom bo potrebno izraz spis uporabljati kot splošni pojem za katerokoli vrsto enote, to je za posamezni dokument, prejeti oziroma poslani dopis in odgovor, zadevo ter enoto, ki se nanaša na neko snov ali pa osebo (to je lahko tudi oseba, s katero korespondiramo). Spisi, ki se nanašajo na posamezno zadevo, so pri nas značilni v upravi in sodstvu, spisi, ki se nanašajo na določeno snov, pa za poslovanje v gospodarstvu. Za posamezni zapis bi kazalo uporabljati izraz dokument. Taka terminologija ima svojo logiko tudi v tem, ker je dokumentarno gradivo sestavljeno iz dokumentov, prejetih ali nastalih pri delu ustvarjalca. Pojem dosje, ki smo ga včasih uporabljali za oznako skupine zadev,¹⁷ v novejšem času pa za oznako enote pisanega dokumentarnega gradiva, ki se nanašajo na določeno snov,¹⁸ pa bi kazalo opustiti, saj predstavlja po svojem izvoru splošni izraz za enote, ki smo jih definirali kot spis. Razen pri personalnih dokumentih, se tudi ne uporablja v naši praksi poslovanja s spisi.

Osnove ureditve spisovnega gradiva so dokaj podrobno preučene.¹⁹ Vsaj v glavnih obrisih poznamo tudi razvoj sistemov poslovanja s spisi na slovenskem ozemlju oziroma na širšem vzhodnoalpskem območju.²⁰ Koristen pa bi bil celovit prikaz tega razvoja, ki bi obsegal tudi razvoj praktične uporabe idej teoretikov o registraturah iz 16. do 18. stoletja v naših krajih ter razvoj na območjih, ki so sodila do leta 1918 pod madžarski del avstroogrske države. Poudariti je treba, da pridemo pri preučevanju razvoja poslovanja s spisi do pravih rezultatov šele, če primerjamo stanje in razvoj z deželami, kjer so se uveljavili drugačni sistemi.

Za razliko od spisovnega gradiva iz arhivističnih vidikov skoraj ni bila posvečena pozornost preučevanju sistemov prvotne ureditve nespisovnega gradiva, na primer kart, načrtov, zemljevidov, fotografij, časopisnih izrezkov ipd.

Razumljivo je, da je bila v bližnji preteklosti namenjena precejšnja pozornost vprašanjem pravne ureditve varstva arhivskega gradiva, saj je bil povod zato priprava Zakona o naravni in kulturni dediščini (Uradni list SRS, št. 1/81), ki ureja tudi varstvo arhivskega gradiva, ter odgovarjajočih podzakonskih aktov.²¹

Vprašanja vrednotenja dokumentarnega gradiva so prišla v ospredje preučevanj po mariborski okrogli mizi, ki je bila posvečena problemom varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv (leta 1978).²² V sorazmerno kratkem času so se pokazali že določeni rezultati.²³

Pogledi, ki so se izoblikovali, so enaki ali pa zelo podobni tistim, ki so bili predstavljeni na 25. mednarodni konferenci Okrogle mize arhivov, ki je bila leta 1983 in je bila posvečena tudi vprašanju vrednotenja dokumentarnega gradiva.²⁴ Konferenca je opozorila tudi na možnosti, ki jih daje uporaba statističnih metod vzorčenja pri odhramanju masovnih kategorij dokumentarnega gradiva.²⁵

Številna nova vprašanja so se pojavljala pri metodologiji urejanja, popisovanja ter izdelavi pripomočkov za uporabo. Na probleme pripomočkov za uporabo je opozoril že referat z naslovom Arhivski pripomočki za uporabo v službi znanosti na 7. mednarodnem kongresu arhivov, ki je bil leta 1972.²⁶ Ugotovitve referata so predstavljale v bistvu neko splošno registracijo stanja oziroma stališč, niso pa ponudile rešitev (zlasti ne pri sistemih poslovanja s spisi, ki so bili oziroma so pri nas v uporabi).

Oblikovanje arhivskega fonda je lahko čisto praktično vprašanje, opredeliti pa je bilo treba osnove za oblikovanje fondov. Pojem pravne osebe, ki je osnova za oblikovanje, namreč sam po sebi ni dovolj opredeljen, je pa tudi nezadosten.²⁷

Novejše raziskave o temeljnih vprašanjih metodologije in postopka urejanja in popisovanja arhivskega gradiva upoštevajo domače in tuje izkušnje.²⁸ Pri popisovanju izhajajo iz enot in elementov popisa, osrednje vprašanje pa je način navajanja (opisovanja) vsebine. Jasnejšo predstavo imamo o načinu opisovanja s pomočjo kratke vsebine arhivskih enot, bodisi da gre za nominativni ali pa za verbalni način. Seveda je to metoda, ki prihaja v poštev zlasti pri pomembnejših arhivskih fondih ali pa pri pomembnejših delih fondov. Mnogo vprašanj je še odprtih ob metodi, pri kateri opisujemo vsebino enot s pomočjo gesel, to je najkrajših izrazov, ki označujejo snov, na katero se enota nanaša. Pri izbiri izrazov za gesla si seveda lahko pomagamo z ožjimi ali širšimi pojmi. Nekaj sugestij v tej smeri dobimo že v članku Sergeja Vilfana Decimálna klasifikacija v arhivistici.²⁹ Seveda je treba tako vsebino arhivskih enot, kakor tudi snovna gesla, izbirati z vidika namena, zaradi katerega je dokumentarno gradivo pri uradnem delu oziroma poslovanju nastalo. S pomočjo zaznamkov („vsebuje tudi“ in podobno), pa je dana seveda možnost opozarjanja na kake posebno pomembne podatke, ki iz kratke vsebine ali gesel niso razvidni. Način opisovanja vsebine s pomočjo stvarnih pojmov pa je tudi pot k uporabi računalnika pri popisovanju. Ob tem kaže preučiti tudi izkušnje, ki jih že imajo na tem področju knjižnice.³⁰

Posebno vprašanje pri izdelavi pripomočkov za uporabo pa je izdelava klasifikacije, po kateri razvrščamo opise arhivskih enot.

Preučevanje metodologije popisovanja ne sme zajeti le spisovnega gradiva, marveč mora upoštevati tudi posebnosti kart in načrtov, fotografij in filmov, uradnih in

poslovnih knjig, privatnih pisem, listin, itd.³¹

V terminološkem oziru imenujemo vsa sredstva, ki dajejo vpogled v vsebino, pripomočke za uporabo. Pri tem ne delamo razlike med pripomočki, ki so zgrajeni na dejanski strukturi arhivskega gradiva in med pripomočki, sestavljenimi neodvisno od nje. Pojem arhivske evidence pa vezemo na razvide, ki dajejo pregled nad stanjem arhivskih fondov in arhivskih zbirk.

O informativnih sredstvih arhivov, h katerim prištevamo zlasti vodnike po fondih in zbirkah arhivov, je bilo posebej govora na 24. mednarodni konferenci Okrogle mize arhivov leta 1982.³² Nekaj izkušenj, o izdelavi arhivskih vodnikov smo pridobili tudi ob pripravi vodnikov pri nas.³³

O zgodovini arhivov (ne le na Slovenskem) smo dobili pregledno delo.³⁴ Kadar obravnavamo razvoj varstva arhivskega gradiva pa je treba ločeno obravnavati obdobje do 19. stoletja in čas od 19. stoletja dalje, ko so se začeli oblikovati arhivi v današnjem pomenu besede. Tudi nastanek francoskega Nacionalnega arhiva ob revoluciji leta 1789 še ne pomeni institucije v smislu današnjega pomena besede. Na podlagi novejših raziskav tudi boljše poznamo razvoj deželnih arhivov do leta 1918³⁵ pa tudi razvoj mariborskega arhiva;³⁶ pobuda za to študijo je bila 50-letnica ustanove. Želeli pa bi določene vedeti tudi kdaj je začel goriški deželni muzej, s katerim je bil združen tudi arhiv, prevzemati arhivsko gradivo deželnih stanov. Od tedaj namreč lahko štejemo tudi dejanski začetek goriškega deželnega arhiva. Prav tako bi želeli vedeti, kdaj sta arhiva Zalske (v Zalaegerszegu) in Železne županije (v Szombathelyju) začela delovati v današnjem pomenu besede.

Vprašanja arhivske terminologije so že nekaj časa v ospredju preučevanj in smo jih tudi na več mestih omenjali. Rječnik arhivske terminologije Jugoslavije³⁷ bi potrebovali že bistvenih sprememb oziroma dopolnitev. Tudi v okviru Mednarodnega arhivskega sveta se pripravljata nova izdaja arhivske terminologije.³⁸ Vzhodnoevropske socialistične države so že leta 1982 objavile slovar sodobne arhivske terminologije (v 11 jezikih).³⁹ Bodoče naloge smo omenjali na vseh področjih arhivistike. Posebej bi rad naglasil nekaj glavnih želja. Za izobraževanje bi bila še kako potrebna sintetična dela o razvoju sistemov poslovanja s spisi, o razvoju struktur institucij in o razvoju zvrsti dokumentarnega oziroma arhivskega gradiva. Pri delu z arhivskim gradivom pa je treba načrtno nadaljevati preučevanja na področju vrednotenja dokumentarnega gradiva ter vprašanja o popisovanju arhivskega gradiva in izdelavi pripomočkov za uporabo. Pri slednjem je treba imeti seveda v mislih tudi uporabo računalnika.

Opombe

1 Sergij Vilfan – Jože Žontar, *Arhivistika*, Arhivsko društvo Slovenije, Arhivski priročniki, zv. 2, Ljubljana 1973, 170 str.

2 Prim. tudi Jože Žontar, *Perspektive nadaljnega razvoja arhivistike*, Deveti kongres arhivskih radnikov Jugoslavije, Referati i saopštenja, Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, Struga 27.–29.IX.1980, str. 37–45

- 3 Zbornik Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana, 1978, 144 str. (Vasilij Melik, Upravna razdelitev v Sloveniji po letu 1945; Jera Vodušek-Starič, Organizacija ljudske oblasti v Sloveniji po letu 1945; Antoša Leskovec, Organizacija družbenih služb v Sloveniji po osvoboditvi)
- 4 Arhivi II, št. 1-2, Ljubljana 1979, str. 13-68. V ta sklop sodi tudi prispevek: Jože Prinčič, Slovenski narodnoosvobodilni svet (1944-1946), Organizacija, pristojnosti in arhivsko gradivo, Arhivi III, št. 1-2, Ljubljana 1980, str. 8-12
- 5 Arhivi IV, št. 1-2, Ljubljana 1981, str. 49-100
- 6 Arhivi VI, št. 1-2, Ljubljana 1983, str. 21
- 7 Vodnik po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana 1980, str. 39-49
- 8 Majda Strobl - Ivan Kristan - Ciril Ribičič, Ustavno pravo SFRJ Jugoslavije, Pravna fakulteta v Ljubljani - Dopisna delavska univerza Univerzum, Ljubljana 1981³ 484 str.: Vanek Sihtar, Ustavno pravo SFRJ, 1. del (Kraljevina Jugoslavije), Višja pravna šola Maribor 1975² (ponatis), 373 str.; Matevž Krivic, Ustavna ureditev Slovenije in Jugoslavije, Višja upravna šola Univerze v Ljubljani - Dopisna delavska univerza Univerzum, Ljubljana 1978² 343 str.; Ciril Ribičič, Razvoj skupščinskega sistema v SFRJ s posebnim ozirom na delovanje izvršilne funkcije, Pravna fakulteta v Ljubljani - Dopisna delavska univerza Univerzum, Ljubljana 1978, 303 str.; Janez Šmidovnik, Temeljni pojmi o upravi, Višja upravna šola Univerze v Ljubljani - Dopisna delavska univerza Univerzum, Ljubljana 1980, 178 str.; Mitja Kamušič, Struktura in upravljanje gospodarskih organizacij, Višja upravna šola Ljubljana, 1973, 396 str.
- 9 Prim. Janez Kos, Fotografsko, filmsko in fonogramsko gradivo ter arhivi, Arhivist XXII, št. 1-2, 1972, str. 157-176.
- 10 Rupko Godec, Upravno-pravna dejavnost, Splošni del, Pravna fakulteta v Ljubljani, Ljubljana 1979³, 105 str.; Janez Šinkovec, Samoupravno pravo v združenem delu, Center za samoupravno normativno dejavnost pri Dopisni delavski univerzi Univerzum, Zbirka priročniki 60, Ljubljana 1980, 201 str.; Tone Jerovšek, Upravni postopek in upravni spor, Višja upravna šola Ljubljana, 1978, 189 str.; Ivan Justin, Osnove civilnih sodnih postopkov, Višja pravna šola Maribor, 1980, 349 str.; Dušan Požar, Osnove kazenskih postopkov, Višja pravna šola Maribor, 1980, 272 str.; France Sever, Poglavitni pismeni akti v kazenskem postopku, Uradni list SRS, Ljubljana 1963, 211 str.; Gospodarske pogodbe, Center za samoupravno normativno dejavnost pri Dopisni delavski univerzi Univerzum, Zbirka priročniki, 1. del, 47, Ljubljana 1980; 11. del, 48, Ljubljana 1980; Stane Gianda, Razvoj statistike in statistično gradivo, Arhivi II, št. 1-2, Ljubljana 1979, str. 24-28; Geschichte und Ergebnisse der zentralen amtlichen Statistik in Österreich 1829-1979, Beiträge zur österreichischen Statistik, Österreichische Zentralamt, zv. 550, Wien 1979, 720 str.
- 11 Prim. dela s področja diplomatike.
- 12 Prim. Danijel Andolšek - Milena Furlan, Poslovna korespondenca, Dopisna delavska univerza Univerzum, Ljubljana 1980, 169 str.
- 13 Splošno o uradnih in poslovnih knjigah prim. Marjan Pavlič - France Venturini, Evidenca pravnih razmerij, Izhrana poglavja, Višja pravna šola Maribor, 1978 (ponatis) 140 str.; za zemljiško knjigo prim.: F.J. Schopf, Die Grundbuchsführung im Lande Niederösterreich, Oberösterreich, Steiermark, Kärnten und Krain, Wien 1838, 235 + dodatek; Anton Spende, Zemljiška knjiga, Ljubljana 1937, 164 str.; o razvoju računovodskega knjigovodstva prim.: Bojan Černjavčič, Knjigovodstvo, 1. del, Temeljni knjigovodstva, Visoka ekonomska komercialna šola v Mariboru, Ekonomska komercialna knjižnica 26, Maribor 1972, 388 str.
- 14 Ema Umek, Cerkvene matične knjige, Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije, 1. Skupnost arhivov Slovenije, Vodniki, Ljubljana 1972, str. XVII-LXXIII
- 15 Branko Reisp, O najstarejših tiskanih uradnih razglasih v slovenščini, Kronika, Časopis za slovensko krajevno zgodovino XV/1967, str. 91-94; Vladimir Valenčič, Slovensčina v uradnih in v uradni publicistiki od srede 18. do srede 19. stoletja, Zgodovinski časopis 31/1977, str. 329-360; Martina Orožen, Uradovalna slovenščina v drugi polovici 18. stoletja, Obdobja 1, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, (1980), str. 155-182; Iz roda v rod, Pričevanja o slovenskem jeziku, Arhiv SR Slovenije, Katalogi, zv. 5, Ljubljana 1982, 80 str.
- 16 Jože Zontar, Urejanje in popisovanje arhivskega gradiva - temeljna vprašanja metodologije in postopka, Arhivi V, št. 1-2, Ljubljana 1982, str. 5-6
- 17 Sergij Vilfan - Jože Zontar, Arhivistika, Arhivsko društvo Slovenije, Arhivski priročniki, zv. 2, Ljubljana 1973, str. 26
- 18 Jože Zontar, Urejanje in popisovanje arhivskega gradiva - temeljna vprašanja metodologije in postopka, Arhivi V, št. 1-2, Ljubljana 1982, str. 6
- 19 Sergij Vilfan, Tipologija upravnih registratura, Arhivist XX, št. 2, 1970, str. 95-99; Ivan Beuc, Osnovi registrature u teoriji i praksi, Arhiv Vojvodine, Sremski Karlovci 1973, 75 str.; Eckhart G. Franz, Grundzüge der Struktur- und Ordnungslehre, Ordnung und Information, Vorträge vor dem 7. Lehrgang der VDWW an der Archivschule Marburg-Institut für Archiwissenschaft von 5.-16. Februar 1973, Archiv und Wirtschaft, Mitteilungen für das Archivwesen der Wirtschaft, Beiheft 1, Dortmund 1974, str. 33-50. Za gradivo župnij prim. France M. Dolinar, Župnijski arhivi, Bogoslovni vestnik, Glasilo Teološke fakultete v Ljubljani, 38/1978, št. 3, str. 295-309.
- 20 Sergij Vilfan - Jože Zontar, Arhivistika, Arhivsko društvo Slovenije, Arhivski priročniki, zv. 2, Ljubljana 1973, str. 31-47; za Vojvodino prim. Janoš Doboš, Registratorski sistemi za arhive Vojvodine, Sveučilište u Zagrebu, Centar za studij bibliotekarstva, dokumentacije i informacionih znanost, magistrski radovi, št. 237, Zagreb 1980, 206 str.
- 21 Jože Zontar, Predpisi, ki urejajo arhivsko dejavnost, Arhivi IV, št. 1-2, Ljubljana 1981, str. 5-36
- 22 Nekatera vprašanja službe varstva pred prevzemom arhivskega gradiva v arhiv, Okrogla miza o problemih varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv, Arhivsko društvo Slovenije in komisija za gradivo pred prevzemom v arhiv, Skupnost arhivov Slovenije, Maribor 1978.
- 23 Vladimir Žumer, Kriteriji valorizacije dokumentarnega gradiva družbenih pravnih oseb in društev, katerih arhivsko gradivo prevzema Zgodovinski arhiv Ljubljana, Arhivi V, št. 1-2, Ljubljana 1982, str. 14-23 in tam navedena literatura.
- 24 Actes de la XXIe Conférence internationale de la Table ronde des Archives (Bratislava, 1983), The archivist and the inflation of contemporary records.
- 25 Felix Illul, The Use of sampling techniques in the retention of records, a RAMP study with guidelines, UNESCO Paris 1981
- 26 Franjo Biljan - Sergij Vilfan - Miloš Milošević, Obaveštajna sredstva arhiva u službi nauke, Arhivist XXIII, št. 1-2, 1973, str. 21-56 (prim. tudi Archivum, Revue internationale des Archives, Vol. XXIV/1974, str. 151-188)
- 27 Jože Zontar, Arhivistika, Dopisna delavska univerza Univerzum, Ljubljana 1984, str. 118-120
- 28 Jože Zontar, Urejanje in popisovanje arhivskega gradiva - temeljna vprašanja metodologije in postopka, Arhivi V, št. 1-2, Ljubljana 1982, str. 5-14 in tam navedena literatura. v učbeniku (op. 27) so nekatera stališča tudi bolj jasno formirana, deloma pa tudi dopolnjena.
- 29 Sergij Vilfan, Decimalna klasifikacija u arhivistici, Arhivist VI, št. 2, 1965, str. 9-12
- 30 Prim. Mihael Cook, Archives and the Computer, 1980, 152 str.; O izkušnjah knjižnic: 3. jugoslovansko posvetovanje o uporabi računalnika v knjižnicah, Ljubljana, 9.-11. november 1981, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana 1982, 167 str.
- 31 Prim. tudi SBD(CM), Mednarodni standardni bibliografski opis kartografskega gradiva, Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana 1982, 60 str.
- 32 Actes de la XXe Conférence internationale de la Table Ronde des Archives (Oslo, 1981), Information and orientation of the user.
- 33 Mirjan Drnovšek, Vodnik po arhivu, Arhivi III, št. 1-2, Ljubljana 1980, str. 27-28. Želeli bi tudi analizo problemov, ki so se kazali ob izdelavi vodnikov v seriji Arhivski fondii in zbirke v arhivih in arhivskih oddelkih v SFRJ (Arhivski fondii i zbirke u SFRJ), Zveza (društev) arhivskih delavcev Jugoslavije
- 34 Majda Smole, Zgodovina arhivistike in arhivske službe,

- Arhivsko društvo Slovenije, Arhivski priročniki, zv. 4, Ljubljana 1976, 172 str.
- 35 Fritz Poseh, Das Archivwesen der Länder und die Entstehung der österreichischen Landesarchive, Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, Generaldirektion des Österreichischen Staatsarchivs, 25. zv., Wien 1972, str. 51-71
- 36 Antoša Leskovec, Mariborski arhiv in ustvarjatei gradiva (ob 50 letnici javne ustanove), Sodobni arhivi '83, Arhivsko društvo Slovenije - Pokrajinski arhiv Maribor, Maribor 1983, str. 8-20
- 37 Rječnih arhivske terminologije Jugoslavije, Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, Zagreb 1972, 78 str.
- 38 Doslej je izšel Elsevier's Lexicon of Archive Terminology (French-English-German-Spanish-Italian-Dutch), compiled and arranged, on a systematic basis by a'Committ e of the International Council on Archives, Amsterdam-London-New York, Elsevier publishing Company, 1964, 83 str.
- 39 Slovar sovremenoj terminologii socialističeskij stran, Glavnoe arhivnoe upravlenie pri Sovete ministrov SSSR, Vsesojuznij naučno-issledovatel'skij institut dokumentovedenija i arhivnogo dela, Moskva 1982, 446 str.

ZUSAMMENFASSUNG

DER ZUSTAND UND DIE PROBLEME DER FORSCHUNGEN IM BEREICH DER ARCHIVWISSENSCHAFT

Jože Žontar

Im Jahre 1973 erschien in Slowenien das erste Archivwissenschaftshandbuch S. Vilfan - J. Žontar, Arhivistika, Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1973 (S.V.-J.Ž., Archivwissenschaft, Archivverein Sloweniens, Ljubljana 1973). Es war eine Synthesis von den Forschungen, die in diesem Bereich ab dem Jahre 1955 durchgeführt wurden, als man bei uns die Archivlehre systematisch zu pflegen begann. Der Beitrag versucht an

die Frage zu antworten, wie weit hat sich die Lehre in den letzten zehn Jahren entwickelt.

Die meisten Archivisten haben an den Tagungen der Archivisten Sloweniens, die seit 1977 jedes Jahr stattfinden, in ihren Referaten die Problematik im Zusammenhang mit der Struktur der Registraturbilder angerührt. Die Beiträge haben in diesem Bereich zwar einige neuen Resultate hergebracht, doch es würden eingehendere Studien erwünscht. Zur Zeit sind wir hinsichtlich der Struktur der Registraturbilder noch immer meistens an die Rechtsliteratur angewiesen.

Dokumentarisches bzw. Archivgut unterscheidet sich mit Hinsicht auf die Weise, wie es niedergeschrieben wird. Die Archivwissenschaft behandelt die schriftlichen Dokumente gesondert. Während für die jüngere Zeit umfangreiche rechtliche und andere Fachliteratur, diese Fragen anrührend, zur Verfügung steht, gibt es keine Studien für die ältere Zeit. Es steht nicht viel besser mit der Behandlung der Entwicklung der Amts- und Geschäftsbücher. Zur Zeit haben wir nur systematisches Werk über die Geburts-, Tracungs- und Sterbebücher in Slowenien.

Indem die Arten der Einheiten des dokumentarischen Schriftgutes genügend aufgeklärt sind, sind einige Terminologiefragen hinsichtlich dieser Einheiten noch nicht ganz klar. Die Grundlagen der Aktenordnung wurde eingehend genug geforscht, doch würde eine allumfassende Darstellung dieser Entwicklung sehr nützlich sein. Nicht so lange zurück hat man ziemliche Aufmerksamkeit den Fragen der rechtlichen Regelung des Archivgutschutzes gewidmet, da der Gesetz über die Natur- und Kulturerbschaft entworfen wurde.

Durchstudieren der mit der Bewertung des dokumentarischen Schriftgutes verbundenen Fragen hat schon bestimmte Ergebnisse gebracht. Die neueren Erforschungen der Grundfragen der Methodologie und des Verfahrens der Archivgutordnung und -verzeichnis nehmen unsere und ausländische Erfahrungen in Betracht.

Wir haben über die Archivgeschichte (nicht nur in Slowenien) ein übersichtliches Werk bekommen. Wenn aber die Entwicklung des Archivgutschutzes behandelt wird, muss die Zeitperiode bis zum 19. Jahrhundert unterschieden werden, weil die Archive im heutigen Wortsinn erst dann gestalten worden sind.

NOVOMEŠKI ARHIVI

Janko Jarc

O novomeškem mestnem arhivu je zapisal Ivan Vrhovec v svoji Zgodovini Novega mesta pred 70 leti, da kopica papirja iz zadnjih treh stoletij ne zasluži imena arhiv. Akti in listine, da so nameteni, kakor jih je ravno slučaj nagnetel na kup in da iz 14., 15. in 16. stoletja ni ohranjenega ničesar. Da se je iz najstarejše dobe Novega mesta očivilo tako malo arhivalij, krivi Vrhovec predvsem pogoste požare, in za dokaz navaja poročilo mest-

nega sveta iz druge polovice 17. stol., da so ob požaru Novega mesta leta 1664 večinoma zgorele vse starejše listine. Da pa se je za tem porazgubilo še mnogo tega, kar je bilo takrat morda rešeno, in da je z leti propalo tudi, kar se je novega nabiralo v mestni registraturi, je gotovo zakrivila zlasti nepazljivost mestnih pisarjev, njih nerednost in večkrat tudi nesposobnost, kakor tudi splošno prepričanje, da ni vredno hraniti aktov, ki jim niso bili ravno trenitno potrebni.

O pravilnem načinu hranjenja arhiva je po poročilih, ki jih je zapisal Vrhovec ali jih je mogoče zaslediti pri pregledu aktov, ali po tem, kar so še vedeli pred tridesetimi leti pripovedovati stari meščani, komaj da mogoče

govoriti. Od vsega početka je menda že bil običaj, da je vsaj tekoče akte hranil mestni pisar kar na svojem stanovanju, kjer je tudi uradoval. Tudi potem, ko so si Novomeščani leta 1720 zgradili novi rotovž, vsaj večina mestnih pisarjev ni uradovala v njem ampak kar doma. In kakor so se menjavali mestni pisarji, tako se je selila tudi mestna registratura, ki je zaradi tega morala biti v največjem neredu. Posebno važne listine je poleg tega hranil pri sebi mestni sodnik sam, medtem ko je vse tekoče blagajniške in zemljiškoknjižne akte imel na svojem domu tudi mestni blagajnik.

Da bi mestno uradovanje spravili v red, so od druge polovice 18. stoletja dalje okrožni glavarji izdajali naredbe in navodila za vodstvo in ohranjanje registrature ter arhiva.

Vendar tudi ta navodila in naredbe niso veliko zalegle, saj vemo iz mestnih aktov, da so tudi nadalje vsi mestni pisarji do obdobja Ilirskih provinc uradovali v svojih lastnih hišah in tam hranili tudi mestni arhiv, za kar jim je bila od časa do časa priznana celo posebna doklada za stroške kurjave in svečave.

Po novi organizaciji uprave in sodstva v Ilirskih provincah leta 1811 je bil mestni arhiv izročen v varstvo novomeškega sodišča, po avstrijski reokupaciji pa l. 1842 okrajni gosposki. Arhiv sam je bil v tem času skoraj gotovo shranjen na rotovžu, kjer se je po nekaterih popravilih poslopja zopet nastanila mestna pisarna, v kolikor ni maire in pozneje mestni učečnik ali župan vsaj pretežno sam opravil tudi pisarniških poslov, kot to dokazuje množina konceptov raznih vlog mestne pisarne vse tja v trideseta leta 19. stoletja. V tem času je zopet hranil župan na svojem stanovanju tudi vse važnejše listine in privilegije, nabiral pa so se pri njem tudi tekoči akti, ki jih je ob koncu svoje službe ali ob smrti predajal svojemu nasledniku ali jih je ob smrti bilo treba uradno prevzeti, kar spričuje z 10. septembrom 1834 datirani zapisnik aktov in listin, ki so jih našli na stanovanju takrat umrlega mestnega učečnika lekarnarja Kasparja Schrotta.

Po zapovedani ločitvi sodnih aktov od politično-administrativnih v letu 1840/41, kar se je zavleklo še v leto 1842, so bili prvi izročeni v varstvo okrajnemu sodišču, drugi pa so ostali na rotovžu. O sodni sodnih aktov danes ni mogoče reči nič zanesljivega razen ugotovitve, da jih do danes ni bilo mogoče izslediti. Politično-administrativni del arhiva, ki je ostal na rotovžu, pa so seveda shranili tako, da jim je bilo kar najmanj v napoto. Poleg podstrešju se je zdel mestnemu uradniku najprimernejši prostor za shrambo arhivalij mestni zapor v levem delu pritličja. Bila je to mala, temna in vlažna sobica z vhodom iz bivše stražnice. Vrata se sploh niso dala zapirati in odkar je moral mestni svet v desnem delu pritličja zgraditi nove zapore, je postala ta sobica občinska ropotarnica, v katero so vsaj deloma shranili tudi arhiv. Tu je bil arhiv dobrodošlo skladišče starega papirja vsem, ki so si z njega prodajo mestnim trgovcem hoteli prislužiti kak belič. Ko so pred kakimi sto leti bivšo stražnico na rotovžu oddali v najem brivcu Stengeleju, je npr. pomočnik omenjenega brivca na skrivaj odnašal cele fascikle in knjige iz sobice za brivnico takratnim trgovcem Jenkuerju, Marini in drugim.

V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je bila nekdanja stražnica in pozneje brivnica izročena požarni brambi za shrambo njenih rekvizitov, zlasti obleke, zato so ostanke arhiva prenesli na podstrešje, kjer so poteni, kot

poroča Vrhovec, služili v dobrodošlo kurivo na rotovžu staujuočemu uradniku, ki je pokuril ravno najstarejše papirje, predno so mu mestni očetje prepovedali nadaljnjo „uporabljanje“ arhiva. Na tem podstrešju je arhiv našel zgodovinar Novega mesta Ivan Vrhovec in ga označil, kot sem zgoraj povedal.

Če že za ohranjanje arhiva ni bilo v vsem obdobju do 20. stoletja skoraj nič ali zelo malo storjenega, tako v preteklosti tudi skoraj ni mogoče govoriti o kakih trajnejši ureditvi arhivskega gradiva. Saj je o nekem redu v mestnem arhivu vse do sredine 19. stoletja mogoče govoriti samo za čas uradovanja mestnih pisarjev Franca Sebastijana Janežiča in Ignacija Kisovca, to je med leti 1796 in 1812, ter kvečjemu še za leto 1812/13, ko je opravljal službo mestnega pisarja Jožef Kukec. V to, v glavnem neurejeno gomilo aktov pa so še večjo zmedo vnašali takrat, ko so v njih iskali uradno zahtevanih podatkov. In kar je ravno takim uradnim zahtevam bilo zaradi vse večjega nereda že skoro nemogoče ugoditi, je bil mestni svet prisiljen, da je poskrbel za zopetno ureditev arhiva.

Tako se je po županovem naročilu leta 1842 lotil urejevanja mestnega arhiva takratni upravitelj kapitejske gosposčine Franc Zorko, drugi pa je po lastnem nagibu skušal v kopice papirja zanesti nekaj reda Ivan Vrhovec, ko je zbiral gradivo za svojo Zgodovino Novega mesta. Franc Zorko je pri preurejanju mestnega arhiva obračal vso pozornost aktom mestnega sodišča, za oni del arhiva, o katerem so vodili ekshibit „in politicis“ in ga je Zorko urejeval po l. 1842, pa je okrožni urad v toliko grajal Zorkovo urejanje, ker ni izvršil potrebne ločitve aktov administrativnega značaja od onih, ki zadevajo mesto kot dominij. Prav tako je grajal, da ni bil izvršen posebni seznam aktov, ampak samo spisec fasciklov. Zorkov seznam fasciklov ni ohranjen.

Po pičlih 50 letih, ko je arhiv zopet začel pregledovati Ivan Vrhovec, so se oni fascikli, ki so v Zorkovem času še obstajali ali po Zorkovem delu nastali, spremenili zopet v kup papirja. Tako se je moral Vrhovec najpreje lotiti vsaj približne ureditve mestnega arhiva, če ga je hotel količkaj izčrpati. Opravil je to delo proti koncu 80 let in večina zavojev, ki so se vsaj deloma ohranili do začetka druge svetovne vojne, je nastala po njegovi roki.

Ko je dal občinski odbor leta 1904 podreti stari rotovž in na njegovem mestu sezidati novega, so začasno preselili tudi arhiv v Kobetovo hišo na spodnjem koncu Glavne trga ob mostu. Da pri tej selitvi niso postopali s potrebno pažnjo, se po vsem tem, kar se je z arhivom v preteklosti dogajalo, razume skoraj samo ob sebi. Po zgraditvi novega rotovža so arhiv zopet prenesli na novo podstrešje, pri tej selitvi pa so se deloma razsuli še oni po Vrhovcu urejeni zavoji aktov starejšega datuma, medtem ko so časovno urejeni in s tekočimi številkami opremljeni akti za leta od 1850 do 1880 bili le trdno povezani, čeprav tudi ti, kot ostala gomila papirja, izpostavljeni poškodbam po glodavcih in po dežju, ki je od časa do časa skozi odprto strešno okno zamakal arhiv.¹

V takem stanju je bil, skoraj bi lahko rekli, arhiv na novo odkrit leta 1935, ko so v Novem mestu po prizadevanju pokojnega profesorja dr. Alojza Turka pričeli zbirati material za bodoči novomeški oziroma Dolenjski muzej. V kletni sobi novega poslopja osnovne šole smo zbirali poleg nekaterih muzejskih predmetov tudi arhi-

valije in tja prenesli z rotovškega podstrešja vse ohranjene akte, knjige in listine. Na rotovžu so ostali le akti in registri od 1880. dalje. Na okrajnem glavarstvu je uspelo rešiti pred vojno 11 fasciklov nekdanjega okrožnega urada, ki so obsegali leta od 1816 do 1848 z vrzeljo med 1842. do 1847. Arhiv okrožnega urada je bil uničen deloma pri prvem velikem škartiranju 1893, posebno pa po letu 1918, ko so naravnost nesmiselno pokurili cele skladovnice aktov. Ohranjeni pa so bili takrat vsi ekshibitni protokoli z indeksi, ki so zavzemali in polno napolnjevali srednje veliko sobo v pritličju takratnega okrajnega glavarstva. V letih pred drugo vojno je bilo v muzejskem skladišču zbrano tudi nekaj aktov nekdanjih društev in nekaterih zasebnikov.

To arhivsko skladišče je zadela prva nesreča v začetku napada na Jugoslavijo, ko je bila osnovna šola, v kateri se je takrat nahajal štab dravske divizije, 11. aprila 1941 bombardirana in je pogorela. Arhivalije so bile povečini rešene najprej v klet sosednje gimnazije, kasneje pa prenešene v podstrešno sobo sedanjega Okrajnega higijskega zavoda. Po osvoboditvi je ta arhiv zadela druga nesreča. Selili so ga zopet v kletne prostore osnovne šole, selitev pa z nekaj nemškimi ujetniki izvedli tako, da so fascikle metali kar s podstrešne sobe na voz pred hišo, pri čemer so se seveda še obstoječi fascikli raztreščili in je bila tankajšnja okolica še nekaj dni posuta s papirjem. V poslopju osnovne šole so bile arhivalije zmetane v kletne prostore v neposredni bližini takrat še delujočega šolskega kopaljšča in je tako arhiv zopet služil za dobrodošlo pomoč pri kurjavi, v kolikor ga niso celo zamakale odpadne vode iz pokvarjenih odvodnih cevi.

Vendar se je prav tačas le začelo obračati na bolje. Po prizadevanju upravnika, takrat ustanovljene študijske knjižnice tov. Boga Komelja je Okrajni ljudski odbor leta 1946 ustanovil Okrajni arhiv z začasnimi prostori v osnovni šoli in nameščena sta bila prva dva honorarna arhivarja, upokojeni sreski načelnik Otmar Skale in upokojeni šolski nadzornik Jože Jaklič, ki sta v naslednjih letih opravila veliko dela že s tem, da sta arhivalije očistila nesnage in jih za silo povezala v fascikle ter namestila vsaj v za silo suh prostor, ki se je dal tudi zakleniti in je bila tako odstranjena vsaj nevarnost nadaljnjega uničevanja arhivalij. Ni pa bila zagotovljena varnost važnemu arhivskemu gradivu, ki je tačas še bilo na podstrešju okraja ali v arhivih Okrajnega in Okrožnega sodišča, prav tako tudi ne onega, ki je še ostal na rotovžu. Že med bombardiranjem Novega mesta septembra in oktobra 1943 je bomba na rotovžu uničila omare s fascikli občinskega arhiva od leta 1920 do 1943. Po osvoboditvi je bilo nesmiselno odpeljano iz sodnega arhiva nekaj voz arhiva v smetišče v Stari breg pod Ločensko cesto in tam uničeno, s podstrešja okraja pa so leta 1949 in 1950 z nekaj kamioni odpeljali odvečni papir v Vevče. Pri tem so končali vsi registri in indeksi nekdanjega Okrajnega glavarstva in Sreskega načelstva. Ob času kapitulacije Italije 1943 je v Novem mestu kljub močnemu uničenju italijanskih arhivalij od strani italijanskih civilnih oblasti in vojaških poveljstev ostalo le še dokaj važnih zlasti vojaških aktov in dokumentov, ki pa so ob času nemške ofenzive v oktobru in novembru povečini propadli, manjši del teh dokumentov pa je bil le rešen in najprej shranjen v bunkerjih Znanstvenega instituta na Rogu, po osvoboditvi pa prepeljan v Institut narodne osvoboditve v Ljubljani. O

vsem tem pa je že na enem zadnjih zborovanj arhivarjev Slovenije poročal tov. Tone Ferenc.

Od novomeških šolskih arhivov je v glavnem ohranjen le arhiv novomeške gimnazije, medtem ko so bili arhivi nekdanje normalke in kasnejše štirirazrednice (od leta 1807 dalje) ter leta 1816 osnovane dekliške šole že davno porazgubljeni ali uničeni. Morebitni ostanki teh arhivov pa so bili obenem z vsemi akti in knjigami osnovne šole kot tudi med obema vojnoma ustanovljene meščanske šole uničeni ob požaru poslopja osnovne šole, ki je izbruhnil ob bombardiranju 11. aprila 1941. V marcu 1953 se je Okrajni arhiv preselil v dve pritlični sobi muzejske stavbe in bil vskladiščen na nove police, nabavljene na stroške MLO Novo mesto. Delo v arhivu se je nadaljevalo v dveh smereh:

1. pridobivanje novih arhivalij,
2. sortiranje in urejevanje osnovnih arhivskih fondov iz gomile povsem izpremešanega arhivskega materiala, kot smo ga našli in shranili v prvih letih po osvoboditvi.

Pridobljene so bile poslovne knjige vseh podeželskih hranilnic in posojilnic predvojnega novomeškega okraja z manjšim številom ostalih arhivalij teh zavodov.

S podstrešja poslopja OLO v Novem mestu je bilo v maju 1957 in leta 1961, prepeljano več voz arhivskega gradiva bivšega OLO Trebnje, bivšega okrajnega odkupnega podjetja ter meščanskih zadrug okraja Trebnje ter ostanki arhivov državnih posestev v Novem mestu, Klevevžu, Dobru pri Mirni, Zalogu, Otočcu itd. Škartiranje tega gradiva je bilo izvršeno v smislu navodil SPK pri vladi FLRJ z dne 4.2.1952 in na podlagi splošnega zakona o državnih arhivih. Škartirani material je bil pregledan po posebni komisiji, imenovani od tajništva OLO in o tem napravljen zapisnik. V naslednjih letih je bilo pridobljeno manjše število arhivalij iz nekaterih zasebnih arhivov, večjo množino pa je odstopil Okrajni zavod za socialno zavarovanje v Novem mestu, ki obsega ostanek predvojnega urada za zavarovanje delavcev. V kasnejših letih so bili pridobljeni še deli arhivov bivšega okraja Črnomelj ter MLO Novo mesto. V letu 1961 je arhiv prevzel večjo množino arhivskega gradiva tukajšnjega sodišča.

Arhivsko gradivo se urejuje po sledečih osnovnih skupinah:

Zbirke, Upravni organi, Organi sodne uprave, Arhivi prosvetnih zavodov, Arhivi denarnih zavodov in podjetij, Arhivi društev in korporacij, Graščinski arhivi, Arhivi zasebnikov, Vojaški uradi, Cerkevni arhivi in Arhivi NOB. Vse te osnovne skupine se dele na vrsto ustreznih fondov in podfondov. Celokupna metraža tega arhivskega gradiva znaša okoli 300 m.

Poleg Okrajnega arhiva v Novem mestu hrani svoj arhiv še gimnazija. Tam ohranjeno gradivo sega s svojo kroniko oziroma vpisnico vse v leto ustanovitve 1746 in ima do sredine 19. stoletja ohranjene vpisnice z vrzeljo med leti 1832/44 in 1849/50, delovodnike od let 1792 do 1945, okrožnice od 1825 do 1929, akte, urejene po fasciklih od leta 1859 do 1940 in konferenčne protokole za leta od 1850 do 1932 z vrzeljo med leti 1877/80.

Kapiteljski arhiv je bil po nekih sporočilih pred leti prevzet po škofijskem arhivu v Ljubljani. Poleg tega hrani arhivalije tudi študijska knjižnica Mirana Jareca v Novem mestu v svoji rokopisni zbirki, ki šteje več kot 4.500 enot. Vsebinska rokopisnega oddelka je predvsem literarna in kulturnozgodovinskega značaja in hrani

poleg tega tudi bogato korespondenco nekaterih slovenskih kulturnih delavcev (Trdina, Meneinger, Razlag, itd.). Po metraži zavzema ta zbirka približno 13 m.

Takšen je v glavnih potezah historiat novomeških arhivov oziroma arhivskega gradiva, ki ga hrani Okrajni arhiv. Delo na urejevanju arhiva izvišuje le ona in še ta samo pomožna moč. Tudi sedanji prostor arhivskega skladišča v poslopju Dolenjskega muzeja je samo zasilen in začasen, čeprav ustreza vsaj v tem oziru, da je prostor suh. Za količjak uspešno delo arhiva je potrebno predvsem dvoje:

1. Nujno je treba misliti na pridobitev novih ustreznih prostorov, ki bodo po svojem obsegu zagotavljali vsaj za deset let možnost sprejemanja novih arhivalij in pravilno urejevanje in hranjenje tega gradiva. Zato predlagam, da posvetovanje arhivarjev LRS v svojih sklepih sprejme priporočilo lokalnim oblastim organom, da v svojih načrtih in predračunih zagotove tako vzpostavitev Okrajnega arhiva kot samostojne ustanove kot tudi sredstva za ureditev ustreznih prostorov.
2. Nujno potrebno je poskrbeti za namestitev kvalificiranih arhivarjev oziroma arhivskih pomočnikov, za kar sta v našem arhivu z odločbo ObLO, števil.

02/2-8492-58 z dne 13.1.1959 že sistemizirani delovni mesti za arhivarja s predpisano fakultetno izobrazbo in arhivskega pomočnika z ustrežno srednjo ali višjo šolo. Društvo arhivarjev LRS prosim, da po svojih močeh in razvidu, ki ga gotovo ima nad mladim arhivarskim naraščanjem, svetuje in predlaga moči, ki bi za to nastavitve prišle v poštev.

Opombe

Članek objavljamo ob osemdesetletnici profesorja Janka Jarca, ki je imel ta referat na I. zborovanju arhivskih delavcev v Novem mestu leta 1962.

I Janko Jarc, Novomeški mestni arhiv, Kronika slovenskih mest, Ljubljana 1937, str. 82-87

OB ENAJSTEM POSVETOVANJU

Peter Klasinc

Arhivsko društvo Slovenije pripravlja v okviru svojega izobraževalnega programa vsako drugo leto posvetovanja, na katerih obravnava probleme, s katerimi se srečujejo arhivski strokovni delavci v slovenskih arhivih. Dopolnilno izobraževanje arhivskih delavcev je ena izmed osnovnih nalog našega društva, ki je že vsa leta od ustanovitve vedno z uspehom pripravljalo posvetovanja z zanimivimi predavanji ali pa je na njih reševalo tista strokovna vprašanja, ki so bila v določenem trenutku najbolj aktualna v slovenski arhivski teoriji in praksi.

Arhivsko društvo Slovenije se vrsto zadnjih let na teh posvetovanjih loteva problemov, ki so v tesni povezavi s strukturami ustvarjalcev in arhivskega gradiva ali pa se nanašajo na probleme metodologije urejanja enakih ali sorodnih arhivskih fondov. Praksa je namreč, da se ta pri delu od arhiva do arhiva razlikuje. Arhivski strokovni delavci smo si prav zaradi tega, pri urejanju določenih kategorij arhivskega gradiva ali pri urejanju enakih ali sorodnih fondov pridobili strokovne izkušnje, o katerih smo potem na raznih posvetovanjih izmenjavali mnenja ter o izkušnjah obvestili kolege ter skupaj z njimi ugotavljali, kaj je slabo in kaj dobro pri opisanem načinu dela. Ker slovenski arhivi hranijo največ gradiva, ki je nastalo

po osvoboditvi in se z njim ukvarja največ arhivskih strokovnih delavcev, smo se že leta 1977 v Kočevju lotili problemov, ki se nanašajo na to gradivo. Vse referate iz tega posvetovanja smo izdali v posebni publikaciji. Med temi referati najdemo take, ki obravnavajo vprašanja strokovne obdelave arhivskega gradiva, nastalega po osvoboditvi ali pa take, ki obravnavajo vprašanja uporabe povojnega arhivskega gradiva, pomembnega za raziskovanje obdobja socialistične graditve. Med referati zasledimo tudi dva, ki sta obravnavala problematiko organizacije ljudske oblasti in razvoja družbenih služb v Sloveniji po osvoboditvi. Posebej pa so bili na tem posvetovanju obravnavani problemi zunanje službe ter problemi mikrofilmanja in konzervacije oziroma restavracije arhivskega gradiva. Mnogi zaključki v referatih so izhajali iz dejanske arhivske teorije in prakse.

Tako ali podobno politiko pri tematiki je društvo vodilo tudi na posvetovanju v Radeneh (1979), kjer smo obravnavali probleme arhivskega gradiva upravnih organov ter v Ankaranu (1981), kjer smo obravnavali arhivske probleme o gradivu gospodarstva.

Letos na enajstem posvetovanju obravnavamo probleme, ki nastajajo pri urejanju arhivskega gradiva družbenopolitičnih organizacij in društev. Pri tem gre v največji meri za gradivo, ki je nastalo po letu 1945. Ob tem pa naša prizadevanja ne težijo k poenoteni arhivski teoriji in praksi, ker so različni pristopi k obdelavi

arhivskega gradiva mogoč in so največkrat odraz stanja ter procesa nastajanja posameznih arhivov in situacij, v katerih je gradivo družbenopolitičnih organizacij prihajalo v arhiv. Pri tej raznolikosti nam je torej tekoče izmenjavanje izkušenj potrebno in s tem posedovanje izkušenj ter znanja, ki si jih pridobivamo ob delu.

Posvetovanje v Čatežu (1983) se loteva vprašanja arhivskega gradiva družbenopolitičnih organizacij, ki je nastalo po letu 1945. To leto nedvomno pomeni prelomnico v vsem življenju in delu ter tudi v jugoslovanski arhivski teoriji in praksi pomeni odločilno okolščino pri kriterijih za formiranje arhivskega fonda. V tem letu so namreč začeli delovati novi politični, upravní in gospodarski faktorji, ki so vzporedno z delovanjem ustvarjali tudi arhivsko gradivo družbenopolitičnih organizacij.

V času do leta 1950 je tega gradiva relativno malo. Po tem letu se količina tega gradiva hitro večja. Ohranjenost tega gradiva je po področjih različna.

Ugotoviti moramo namreč, da je ohranjeno gradivo družbenopolitičnih organizacij v precej neurejenem stanju. Pri družbenopolitičnih organizacijah namreč nismo imeli predpisanega pisarniškega poslovanja in tako ni bilo navodil za odlaganje arhivskega gradiva v arhiv. Po letu 1958 smo sicer tako navodilo dobili, vendar se stanje ter odnos do dokumentarnega in arhivskega gradiva pri delu družbenopolitičnih organizacij ni bistveno spremenila.

Družbenopolitične organizacije in delno tudi društva so namreč hranila arhivsko gradivo samo tako dolgo, dokler je imelo uporabno vrednost. Potem se je gradivo na žalost odlagalo hrez pravega reda v prostore, ki niso odgovarjali niti minimalnim standardom o materialnem varstvu arhivskega gradiva. V takih prostorih se je to gradivo dokaj hitro uničevalo ali kako drugače izgubljalo. Poleg tega pa se je gradivo družbenopolitičnih organizacij izgubljalo tudi zato, ker gre pri delovanju teh za mnoge in hitre organizacijske in kadrovske spremembe. Kratki mandati predsednikov, tajnikov, blagajnikov, administratorjev in podobnih so neposredno povzročili škodo nad ohranjenim arhivskim gradivom. Ti funkcionarji so največkrat prav pri sebi hranili najpomembnejše dokumente tako dolgo, dokler so opijavljali to funkcijo, potem pa so gradivo, da bi za sehoj lepo pospravili, največkrat preprosto uničevali. Neredko se je celo zgodilo, da so nekateri funkcionarji arhive družbenopolitičnih organizacij hranili kar doma, od tam pa so le redki našli pot v arhivsko ustanovo.

V zvezi s količinami arhivskega gradiva družbenopolitičnih organizacij je mag. Milovan Bosić v svojem referatu na posvetovanju Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije leta 1977 v Novem Sadu opozoril na dejstvo, da so pri delovanju družbenopolitičnih organizacij pred letom 1950 odigrali pomembno vlogo ustni dogovori in o teh dogovorih v ohranjenih zapisnikih ni mnogokrat niti enega samega stavka. Mnogi zapisniki iz te dobe so namreč skromni v prav telegrafskem slogu. Po letu 1950 se stanje izboljša tako glede vsebine in oblike arhivskega gradiva. V zadnjem času pa imamo težave že zaradi preobširnega arhivskega gradiva, ki je nastalo in še nastaja pri delovanju družbenopolitičnih organizacij. V Sloveniji je stanje skoraj prav takšno, kakršno je opisal mag. Milovan Bosić. V času pred letom 1950 imamo manj gradiva, po letu 1950 malo več, po letu 1966 pa že obilico arhivskega gradiva. Te velike količine arhivskega gradiva iz polpretekle dobe predstavljajo nemajhen problem že zaradi tega, ker takih količin arhivskega gradiva noben od slovenskih arhivov v celoti, predvsem zaradi pomanjkanja skladiščnih kapacitet, ne bo mogel prevzeti v svoja skladišča. V kolikor pa do prevzemov tu ali tam le pride, mora biti to gradivo prav

tako urejeno in popisano, kakor smo zapisali v Zakon o naravni in kulturni dediščini. Če to gradivo ne pride v pristojni arhiv v urejenem stanju, se prav lahko zgodi, da gradivo za uporabnike dalj časa ne bo na razpolago. Z ozirom na današnjo situacijo namreč ni pričakovati, da bi se arhivi kadrovske tako okrepili, da bi lahko prevzeli skrb za strokovno ohlavelo neurejenega gradiva družbenopolitičnih organizacij.

Tudi enajsto posvetovanje arhivskih delavcev Slovenije se loteva mnogih arhivskih tem. Moralo pa bi tudi odgovoriti na vprašanje, kateri fondi družbenopolitičnih organizacij so v celoti uničeni, kateri samo delno in kateri so fragmentarno ohranjeni. Zanimal bi nas tudi odgovor na vprašanje, kako je to gradivo ohranjeno in katero gradivo še hranijo ustvarjalci in v kakšnem stanju sploh je to gradivo. V zveznem okviru je na nekatera ta vprašanja že odgovoril leta 1977 v Novem Sadu mag.

Stedoje Lalič. Podrobno sliko o stanju, količini, stopnji ohranjenosti in urejenosti pa nam bo nudil vodnik po arhivskih fondih in zbirkah v SR Sloveniji, ki je v tisku.

Kontinuiteta naših posvetovanj od Kočevja naprej je torej nesporna. To posvetovanje pa bo moralo med drugim prinesiti zaključek, da je potrebno arhivskemu gradivu nastalem po letu 1945, predvsem pa gradivu družbenopolitičnih organizacij posvetiti več pozornosti, kot smo ga mu posvečali do sedaj. Izhajati moramo tudi iz dejstva, da prekinjamo s prakso, ki se je nekako udomačila posebno na terenu in v nekaterih večjih kulturnih centrih, da mnogi strokovno neusposobljeni pisci raznih krajevnih zgodovin ali organizatorji nekakšnih krajevnih muzejsko-arhivskih zbirk, zbirajo arhivsko gradivo. Do tega gradiva pa prihajajo tudi tako, da zbirajo in odbirajo pomembne dokumente — arhivsko gradivo iz dokumentarnega gradiva pomembnih ustvarjalcev največkrat pa prav iz gradiva družbenopolitičnih organizacij. Dostikrat jemljejo dokumente iz še na terenu ohranjenih arhivskih fondov družbenopolitičnih organizacij, društev, zasebnikov in podobno. Arhivski strokovni delavci se taki praksi moramo jasno in odločno upreti. Upreti pa se moramo tudi privatizaciji glede uporabe arhivskega gradiva ter praksi v nekaterih arhivih, da je določeno gradivo za nekoga dosegljivo za drugega pa spet ne. O uporabi gradiva lahko odloči samo ustvarjalec oziroma predajnik gradiva, drugače pa mora arhiv upoštevati pravilnik o uporabi arhivskega gradiva, ki smo ga sprejeli na osnovi Zakona o naravni in kulturni dediščini.

Izhajati moramo iz načela, da morajo za arhivsko gradivo skrbeti samo za to določene strokovne organizacije imenovane arhivi in da lahko arhivsko strokovno delo opravljajo samo pravilno usposobljeni arhivski delavci. Arhivi in arhivski strokovni delavci pa bodo svoje poslanstvo lahko dobro opijavljali le, če bodo razpolagali z arhivskimi skladišči in zadostnimi kapacitetami arhivskih polje, kjer bodo lahko arhivsko gradivo dobro zavarovali tudi pred večjimi katastrofami.

Opozoriti tudi moramo, da skrb za pravilno materialno varstvo arhivskega gradiva kot kulturne dediščine slovenskega naroda ne leži samo na arhivskih strokovnih delavcih, ampak mora biti za to zainteresirana tudi širša družbena skupnost. Ta je namreč zaupala hranjenje arhivskega gradiva arhivom, mora pa tudi zagotoviti pogoje za njihovo nemoteno delovanje.

Želja arhivskih strokovnih delavcev na tem posvetovanju je prikazati torej fonde družbenopolitičnih organizacij in društev, ki jih hranijo slovenski arhivi ter opozoriti na pomembnost teh dokumentov za poznavanje naše pretekle in polpretekle zgodovine.

ZUSAMMENFASSUNG

ANLÄSSLICH DER ELFTEN BERATUNG DER ARCHIVISTEN SLOWENIENS

Peter Klasinc

Das Archivverein Sloweniens hat von 22. bis 24. November 1983 schon seine elfte regelmässige Beratung der Archivisten Sloweniens veranstaltet. So wie schon einige Beratungen, insbesondere aber nach dem Jahre 1977, wurde auch diese im Rahmen des Ausbildungsprogramm des Vereins organisiert. Das Verein wünscht mit den Beratungen vor allem zu denjenigen Fragen einheitliche Stellung zu nehmen und sie zu behandeln, auf die die Archivisten bei ihrer Arbeit stossen.

Da die slowenischen Archive den grösseren Teil des Archivgutes, das nach dem Jahre 1945 entstanden ist,

in Verwahrung halten, sind die meisten Probleme anlässlich der Bearbeitung und der Fachmannsichen archivistischen Ordnung dieses Archivgutes aufgetaucht. Das Verein hat schon im Jahre 1977 seine Beratung in Kočevje intensiv den Problemen im Zusammenhang mit dem nach der Befreiung entstandenen Archivgut gewidmet. In 1979 hat das Verein auf seiner Beratung in Radenci gesondert die Frage des Verwaltungsarchivgutes behandelt, im Jahre 1981 aber die des Wirtschaftsarchivgutes. In 1983 konnte sich das Verein auf die Probleme hinsichtlich des Archivgutes der gesellschafts-politischen Organisationen und der Vereine einlassen. Im Einleitungsreferat wurden einige allgemeine Feststellungen angeführt, unter anderem, dass es mit dem Archivgut der gesellschaftspolitischen Organisationen schlecht gehandelt wurde und dass es noch schlechter geschützt wurde. Dasselbe haben auch die zahlreichen Referate in anderen Republiken bestätigt, insbesondere diejenigen auf der Beratung des Bundes der Archivisten Jugoslawiens in 1977 in Novi Sad.

ZGODOVINSKI ARHIV V CELJU – NJEGOV RAZVOJ, VLOGA IN POMEN

Frane Sedmak

Arhivska dejavnost v Celju dobi institucionalizirano ohliko razmeroma pozno, čeprav segajo njegovi začetki v devetdeseta leta prejšnjega stoletja, ko zbira in hrani arhivalije celjski Mestni muzej.

Ustanovitev Zgodovinskega arhiva v Celju sega v čas, ko je bilo ogroženo še tisto malo, kar je družbenoekonomsko pogojena in občasna arhivska dejavnost preteklosti ohranila: sega v čas po veliki poplavi leta 1954, ki je prinesla še zadnje razdejanje v že tako načeto in fragmentarno arhivsko dediščino.

Ob štirih velikih požarih in desetih katastrofalnih poplavalih, ki so jih zabeležili kronisti v času med 15. in 19. stoletjem in ob vrsti tujih gospodarjev, ki so si mesto Celje podajali iz rok v roke ni nič čudenga, da so izvirne listine starejšega časa redkost; tisto pa, kar se je ohranilo v prepisih, so si med seboj razdelili tujci. Tako prevzame s Habsburžani Dunaj arhivalije, ki so nastajale v pisarni grofov Celjskih; danes hranimo v celjskem arhivu le Hermanovo listino in prepis listine Friderika II. Od fevdne knjige Celjskih grofov iz 15. stoletja so ohranjeni trije izvodi, od tega dva izvoda v Arhivu SR Slovenije in še tretji izvod v Štajerskem deželnem arhivu v Gradeu ter prepis Josipa Mravljaka iz graškega izvoda v mariborskem Pokrajinskem arhivu. Največ starejšega gradiva je v Štajerskem deželnem arhivu v Gradeu, med drugim tudi gradivo celjskega vicedomskega urada. Štajerski deželni arhiv se je sprva omejl na zbiranje posameznih dragocenih dokumentov in listin, sredi 19. stoletja pa je začel sistematično zbirati starejše gradivo mest, trgov, župnij, samostanov in stare zemljiške knji-

ge. Na celjskem področju je sistematično zbral gradivo po letu 1906 tudi Arhiv namestništva v Gradeu.

Leta 1882 ustanovi lokalno muzejsko društvo Mestni muzej, ki v devetdesetih letih razvije arhivsko dejavnost. Mestna občina mu prepusti gradivo, ki je nastajalo pred letom 1850, zbere pa še nekaj posameznih listin. V tem času arhivsko dejavnost močno hromijo neustrezni prostori.

Z okupacijo leta 1941 se razširi pristojnost Reichsggauerarchiva iz Gradea na vso zasedeno Štajersko. Rezultat tega ukrepa je sistematično zbiranje in evidentiranje arhivalij, ki ju na celjskem področju vodi dr. Wolfgang Sittig in pa ustanovitev celjskega zbirnega arhivskega skladišča v kapucinski cerkvi leto dni pozneje. Zbrano gradivo umaknejo leta 1944 pred bombardiranjem v Stolzalpe pri Murrau. To gradivo je bilo delno izgubljeno, delno uničeno, delno pa ga je leta 1947 prevzel predhodnik Pokrajinskega arhiva v Mariboru.

Celjski okrožni zbirni center je po vojni zbral precej arhivalij; najpomembnejše med njimi so zemljiške knjige. Ob preselitvi v nove prostore v stari grofiji prevzame in uskladišči Mestni muzej preostalo gradivo zbirnega okupacijskega skladišča skupaj z gradivom okrožnega zbirnega centra in okupacijskimi fondii, ki so jih odkrili nekoliko pozneje.

Po razdejanju, ki ga je pustila za seboj poplava leta 1954, naredijo prve korake za ustanovitev arhiva. Leta 1956 izda OLO sklep o ustanovitvi Arhiva v Celju, ki ga potrdi izvršni svet LRS leta 1957. Sedanji naziv dobi ustanova šele 1965. leta. Arhiv se iz životarjenja v težki pogojih razvija v samostojen in iniciativen organizem, ki si utre pot iz prvotnega pasivnega zbiranja, urejanja in čnvanja gradiva do ustvarjalnega dialoga s tistimi, ki to gradivo ustvarjajo in hranijo, pa tudi s tistimi, ki o arhivistiki kot specifični dejavnosti varstva

kulturne dediščine do nedavnega niso vedeli mnogo ali sploh nič. Ena najpomembnejših manifestacij arhivske dejavnosti navzven je gotovo stik z neposrednimi ustvarjalci arhivskega gradiva, ki ga Zgodovinski arhiv v Celju vzpostavlja z zunanjo službo v štirinajstih občinah. Prav tako pomemben pa je stik s širšo javnostjo preko tiska ali razstavne dejavnosti, ki govori publiki neposredno in na ravni vsakokratne dovzetnosti in potreb posameznika.

Celjski Zgodovinski arhiv hrani arhivsko gradivo različnih provenienc in to: fonde uprave, med drugim fond Mestne občine Celje in okoliških občin, sreskih načelstev oziroma okrajnih glavarstev, Okrožnega odbora OF Zasavje, okrajnega in okrožnega odbora OF v Celju, Deželnega svetnika v Celju, Pooblaščenca državnega komisarja za utrditev nemštva na Spodnjem Štajerskem, po l. 1945 pa fonde okrožnega, okrajnih, mestnih, krajevnih in občinskih ljudskih odborov, fonde sodnih provenienc (na primer okrožnega in okrajnih sodišč), zemljiško knjigo, prosvetnih in kulturnih ustanov, socialnih in zdravstvenih ustanov, nadalje fonde gospodarskih provenienc, družbenopolitičnih organizacij, cerkve (minoritski samostan Celje, opatija Celje in župnije), družinske in osebne fonde (J. Dečko, Kartin, J. Kisslinger, M. Hraševce, E. Gollitsch) ter zbirke (normalije, listine, urbarji, načrti, kartografska zbirka, ostanki gradiva gospostva Podčetrtek). Vsega gradiva je 606 fondov in zbir, kar obsega 4200 tm, ki se hranijo v dislociranih skladiščih v Celju in v Trbovljah.

V letu 1983 je arhiv v Celju prevzel iz naslova restitucije iz republike Avstrije od Arhiva SR Slovenije približno 9 tm dragocenega arhivskega gradiva, ki obsega med drugim listine minoritskega samostana v Celju (24 kom) in dve listini trga Šentjur, rokopise samostana Žiče in samostana Jurklošter, (4 kom), dva žička urbarja in urbar kaplanije sv. Trojice v Celju, načrte in gradivo 19. stoletja, ki obsega spise Okrožnega urada Celje, Okrajnega glavarstva Celje, okrožnice Gradbenega urada Celje, Okrajnega urada Vranksko, Konjice, Šmarje pri Jelšah, Gornjega grada, Rogateca, Laškega in okrajnega gospostva Laško.

Nadalje je v teku prevzem fototeke Pelikan, za celjsko območje izredno pomembnega gradiva, ki sega preko dejavnosti tega ateljeja na področju celjske regije v prvo desetletje tega stoletja.

Za dejavnost, vlogi in pomen vsakega arhiva je izredno pomemben stik s širšo javnostjo preko strokovnih zborovanj, tiska ali razstavne dejavnosti.

Prva javna afirmacija Zgodovinskega arhiva v Celju je bila ob posvetovanju Društva arhivarjev Slovenije, ki ga je organiziral arhiv 10. in 11.10.1963 v Celju, po 20 letih pa se predstavlja na področju svojega delovanja v Čateških Toplicah.

Leta 1963 pripravi arhiv gradivo za Vodnik po arhivih SR Slovenije. Do druge javne predstavitve mine polnih 19 let, ki pokrivajo vso krizo arhiva, v katerem se kader v letih 1978/79 skrči na 3 strokovne sodelavce. Ta kriza predstavlja krizo odnosa širše družbene skupnosti do arhiva, hkrati pa šibkost organiziranega družbenega vplivanja na družbeno zavest preko dejavnosti arhivov v Skupnosti arhivov.

V letu 1982 je slavil arhiv svoj srebrni jubilej, javnosti se je predstavil z razstavo in katalogom, ki je prva natisnjena publikacija arhiva. Citirano iz kataloga:

„Široko področje gradiva, ki ga hrani celjski arhiv, je zastopano s tremi tematskimi skupinami, ki na širšem kronološkem ozadju predstavljajo pomembnejše momente svojega območja. Medtem, ko spodnja časovna meja ni načrtovana in se ravna po starosti razstavljenega gradiva, se vse tri skupine omejujejo na čas pred oku-

pacijo.

Postavljena med mejni letnici podelitve mestnih pravic (1451) in okupacije, je upravna zgodovina mesta Celja predstavljena v vrsti dokumentov, ki prikazujejo vse pomembnejše prelomnice lokalne zgodovine. Med razstavljenimi listinami je tudi najstarejše in najdragocenejše gradivo, ki ga hrani arhiv.

Eksponati stavne zgodovine mesta Celja so še posebno fragmentarni in jih je bilo mogoče razstaviti le s tekstovnimi in slikovnimi dopolnili; zlasti starejše obdobje zastopa le nekaj idejnih rekonstrukcij. Če prenekatero reprezentativno stavbo med razstavljenimi eksponati ni, je to le zato, ker so ohranjeni načrti za razstavo neuporabni ali pa so bili sploh uničeni.

Poudarek zgodovinskega prereza šolstva je na odnosu slovenstva in nemštva, kot ga irtlečata struktura posameznih šolskih zavodov in idejna naravnost njilrovih dijakov in učiteljstva.“

Arhiv dejansko ne prevzema novega arhivskega gradiva že 20 let, neprevzetega gradiva je med 15.000 in 20.000 tm. Da ne bi prišlo do uničenja arhivskega gradiva, skušamo zaščititi arhivsko gradivo pri imetnikih, kjer po dveh letih intenzivnih spremljanj ugotavljamo na splošno porazno stanje, ki ima svoj izvor v slabem vodenju pisarniškega poslovanja imetnikov in v odnosu odgovornih struktur do arhivov in do dela arhivarjev v delovnih organizacijah. Na podlagi poglobljene analize družbenih odnosov in ekonomskega stanja v arhivu ugotavljamo, da ekonomsko in finančno vprašanje ni odločilno za razreševanje pereče problematike, marveč vprašanje odnosa družbe do tega področja, ki ni samo negativno, kar potrjuje izredno napredna zakonodaja, vključno s predpisi. Potrebujemo pa vsekakor izvedbeno politiko na nacionalni ravni.

Perspektive za razreševanje celotnega sklopa te problematike vendarle so. O tem pričajo prizadevanja 14 občin ustanoviteljic Zgodovinskega arhiva v Celju v obdobju od leta 1980 dalje.

Občine so v svoje srednjeročne plane za obdobje 1981–1985 vključile razreševanje kadrovske in prostorske problematike. Na tej osnovi je bil leta 1980 osnovan projektivni svet za izgradnjo novega objekta za celjski arhiv. Vodi ga predsednik izvršnega sveta Skupščine občine Celje, v njem so delegati 14 občinskih skupščin in občinskih kulturnih skupnosti. Že v letu 1980 je bil sprejet samoupravni sporazum o financiranju pridobitne projektne dokumentacije v sklopu pripravljanih del. Na tej osnovi je hilo leta 1981 in 1982 zbranih za projektno dokumentacijo 3,2 miliona din. Idejni projekt je izdelan in verificiran v koordinaciji arhivov SRS. Naročena in plačana je študija za glavni, izvedbeni projekt. V teku so dogovarjanja za sklenitev samoupravnega sporazuma o financiranju odkupa zemljišča in komunalnega urejanja zemljišča po opravljenem lokacijskem preizkusu v višini 47 milijonov din. V obravnavi je samoupravni sporazum za financiranje izgradnje objekta v srednjeročnem obdobju 1986–1990 v višini 255 milijonov din (v letu 2000 bi ta znesek lahko opredelili z 1.255 milijonov din).

Katere akcije in kakšno pomoč potrebujemo sedaj? Potrebujemo podporo družbenega dela 14 občin ozirno podporo celotnega združenega dela SRS. Potrebujemo enotno akcijo vseh 14 občin ustanoviteljic preko delegatskega postopka v Skupščini SRS in Zvezni skupščini, da se med izjeme, ki jih ne zadeva prepoved investiranja, uvrsti izgradnja arhivskih skladišč in arhivov kot celote, kar pa je sicer potreba celotnega združenega dela SR Slovenije. V tem smislu smo se že obrnili na vseh 14 občinskih skupščin in na republiški komite za kulturo, da postane nosilec akcije. Seznanjamo vas s

podporo, ki nam jo v naših prizadevanjih daje Arhiv Jugoslavije, ki je arhiv preko, katerega se poleg Arhiva SRS vključujemo v evropsko in svetovno arhivsko mrežo.

Potrebujemo podporo Arhivskega društva Slovenije in arhivov v SFRJ, ne verbalno temveč konkretno.

V bazi, ki ji pripadamo, smo si zagotovili podporo SZDL Slovenije, prizadevamo si jo pridobiti tudi preko občinskih konferenc ZK in medobčinskih svetov na vseh političnih ravneh.

Prepričani smo, da bodo združena prizadevanja koristila vsem arhivom in pripeljala do razrešitve najhujših problemov na področju arhivske dejavnosti.

ZUSAMMENFASSUNG

HISTORISCHES ARCHIV IN CELJE · ENTWICKLUNG, ROLLE UND BEDEUTUNG

Franc Sedmak

Historisches Archiv in Celje ist eine junge Institution. Es wurde im Jahre 1956 begründet, als der Bezirksvolksausschuss Celje den Beschluss betreffend der Gründung einer selbstständigen Voranschlagseinheit Arhiv v Celju (Archiv in Celje) gefasst hat. Seine Aufgabe: „die Sammlung, der Schutz und die Ordnung des Archivgutes von den administrativen, wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Organen und Institutionen mit Sitz in Celje, weiter die Evidenzführung und die Sammlung des Archivgutes in umliegender Gegend des Bezirks Celje mit der Absicht, es vor dem Verfall zu schützen“.

Im Jahre 1965 wurde das Archiv durch den Beschluss der Versammlung der Gemeinde Celje, die die Gründerin des Archivs ist, in Zgodovinski arhiv v Celju (Historisches Archiv in Celje) umbenannt.

Neben der Gemeinde Celje, die die Archivgründerin ist, haben das Archiv für die Tätigkeit und Aufgabenausführung des Archivdienstes auch die Gemeinden Sevnica, Krško in Brežice in Posavje, Trbovlje, Zagorje und Hrastnik in Zasavje, sowie die Gemeinden Laško, Šentjur bei Celje, Šmarje bei Jelše, Slovenske Konjice, Zalec, Velenje und Mozirje vom Celje Gebiet bevollmächtigt. Sie haben auch die Pflicht der Mitfinanzierung des Archivs übernommen und zwar durch die Gemeindekulturgemeinschaften, als sie begründet wurden. Nach dem Erlass des Gesetzes über die Natur- und

Kulturerbschaft haben alle Gemeinden Beschlüsse hinsichtlich der Begründung gefasst.

Das Archiv hat heute 28 Finanzier (14 Kulturgemeinschaften und 14 Gemeindeversammlungen, weil das Archiv neben der fachlichen auch die administrative Tätigkeit vollzieht), mit welchen es die Jahresarbeitspläne über die Tätigkeitaustausch aufgrund des Gesetzes über den freien Tätigkeitaustausch bestimmt.

Im Jahre 1983 hat das Archiv 4200 Lm des Archivgutes in 606 Beständen und Sammlungen aufbewahrt. Die Bestände und Sammlungen befinden sich in den dislozierten Archivdepots in Celje und Trbovlje, die aber schon überfüllt sind. Schon seit einigen Jahren kann das Archiv fast kein neues Archivgut übernehmen. Man schätzt ein, dass es ungefähr 1500 Lm solches Archivgutes gibt, meistens desjenigen, das bei den über 1000 Registratureignern nach dem Jahre 1945 entstanden ist. Obwohl die Archivtätigkeit in Celje ziemlich spät eine institutionalisierte Form angenommen hat, ist sie doch schon in der zweiten Hälfte des vorigen Jahrhunderts zu bemerken. „Das Archivgut im Gebiet von Celje ist Jahrhundertlang von Brand und überschwemmenden Flüsse vernichtet worden. Viele kostbare Urkunden sind in den Händen von fremden Archiven, der letzte Krieg hat der Archivverbshaft grossen Schaden zugefügt, die Ueberschwemmung im Jahre 1954 verursachte aber noch die letzte Zerstörung, die zugleich zum Alarm wurde so schnell wie möglich etwas für den dauernden Schutz, systematische Archivgutsammlung und -aufbewahrung zu tun.“¹

Heutzutage wahrt das Archiv in Celje kostbares Archivgut vom Bereich der Verwaltung und der öffentlichen Dienste, des Gerichtswesens der Grundbücher, weiter das Archivgut der weltlichen, kulturellen und wissenschaftlichen Anstalten, der sozialen und Gesundheitsanstalten, vom Bereich der Wirtschaft und des Bankwesens, das Archivgut der gesellschaftspolitischen Organisationen und Vereine, der Kirche und der kirchlichen Organisationen, die Familien- und persönlichen Bestände und Sammlungen.

Im Jahre 1983 hat das Archiv die Photothek Pelikan, sowie auch 9 Lm des kostbaren Archivgutes seitens des Archivs der SR Slowenien erworben. Damals wurden auch 10.000 Mikrofilmaufnahmen gemacht.

Die Tätigkeit des Archivs wurde der Öffentlichkeit durch die Presse und den Rundfunk vorgestellt. Sein silbernes Jubiläum hat das Archiv mit der besonderen Ausstellung gefeiert und auch seine erste Publikation veröffentlicht.

Im Archiv sind heutzutage 12 Angestellten tätig, davon 9 Fachleute und 3 in der Verwaltung.

Man arbeitet die Projektdokumentation für den Bau eines neuen Archivs aus. Das Ideenprojekt ist schon bestätigt worden. Es wird an der Hauptprojektstudie gearbeitet, die Gemeinden-Gründerinnen verabreden sich hinsichtlich der Finanzierung des Grundstückabkaufs und der Investition, die nach dem Jahre 1985 angefangen wird.

1 Marija Maček: 25 Jahre des Historischen Archivs in Celje 1957–1982; Beitrag anlässlich der Ausstellung im Jahre 1982

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

NACISTIČNE DEPORTACIJE SLOVENSKEGA PREBIVALSTVA OBSAVSKEGA IN OBSOTELSKEGA OBMOČJA BREŽIŠKEGA OKROŽJA 1941-1942

Jože Vincer

Posavje in Ohsotelje sta bila v času nacistične okupacije in narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda del slovenske dežele, ki je imel še svojo, posebno nsodo. Na tem koščku slovenske zemlje so prišli najbolj do izraza nemški nacionalistični, ne samo nacistični osvajaški načrti in pohlep po slovenski deželi. Začeli so z germanizacijo slovenske dežele in genocidom slovenskega naroda, ki mu zlasti avstrijski velikonemci in nacional-socialisti niso priznavali pravice do narodnega obstoja in domovine.

Posavje in Ohsotelje je bilo v nacistični upravni meditvi del okupacijskega okrožja Brežice, ki je segal od Lisce in Bohorja do Sotle in Bizeljskega, pripadal pa mu je tudi 10 do 15 km širok pas ozemlja na desnem bregu Save in hreziški trikotnik ob Krki pod Gorjanci. Sta mejni pokrajini tretjega rajha s fašistično Italijo in kvizlinsko NDH (Nezavisna država Hrvaška). Čeprav nikoli ni prišlo do formalne priključitve okupirane slovenske Štajerske k tretjemu rajhu, so jo nacistični oblastniki obravnavali kot čisto nemško deželo in sestavni del rajha. Zaradi tega so na ohmejnem področju izvajali še posebne raznarodovalne ukrepe.

Po okupatorjevi statistiki z dne 12. septembra 1941 je Brežiško okrožje obsegalo 910 km² in štel 72.285 prebivalcev. Politični komisarji oziroma deželni svetniki Brežiškega okrožja so bili dr. Hugo Suetter, dr. Wilhelm Kern in dr. Hermann Lutz. Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomočnikov je vse tri razglasila za vojne zločince.

Najpomembnejša naloga nemške civilne uprave je bila uničenje slovenskega naroda kot etnične celote. Na kratko jo je izražalo Hitlerjevo naročilo šefu civilne uprave za Spodnjo Štajersko dan 26. aprila 1941 ob njegovem obisku v Mariboru: „Machen Sie dieses Land wieder deutsch!“ (Napravite mi to deželo zopet nemško!). Nemška civilna uprava si je prizadevala, da hi to naročilo na vsak način uresničila, popolnoma in čimprej.

Med okupatorjevimi ukrepi za uničenje slovenskega naroda kot etnične celote so bili najpomembnejši trije: množično izseljevanje Slovencev, množično naseljevanje Nemcev in ponemčevanje tistih Slovencev, ki bi še ostali na slovenski zemlji. Te tri temeljne raznarodovalne ukrepe so nacisti na Spodnjem Štajerskem izvajali istočasno: ko so zapirali in izganjali Slovence, so hkrati že naseljevali nemške ljudi ter ponemčevali deželo in ljudi. Prva dva ukrepa so imeli za temeljni pogoj, brez katerega hi ne bilo mogoče doseči popolnega in naglega ponemčevanja Slovencev.

Šef civilne uprave dr. Siegfried Uiberreither je ob svojem prihodu v Maribor 14. aprila 1941 že napovedal deportacije Slovencev:

„Hočemo to deželo tako pritegniti, da bo imel v njej prostor le Nемеc in tisti Štajerci, ki so se leta, desetletja in stoletja zvesto in tovariško borili ramo ob rami z našimi sonarodnjaki, ki so bili — nam po krvi zelo sorodni — pripravljani tudi v poslednjih desetletjih hrepeneti z vseni sreem po priključitvi k Nemčiji. S temi hočemo delati. In vse drugo, moji sonarodnjaki, tega tudi javno ne prikrivamo, mora ven.“

17. aprila 1941 je na slovensko Štajersko nepričakovano in tajno prispel Heinrich Himmler, državni vodja SS in šef nemške policije, državni komisar za utrjevanje

nemštva, najodgovornejši mož za izvajanje nacističnih rasnih teorij.

18. aprila 1941 je Himmler v Mariboru izdal navodila za deportacije Slovencev „Smernice za izselitev tujerodnih elementov z ohmočja Spodnje Štajerske“.

Določil je:

1. Takoj je treba izseliti vse slovensko izohrazenstvo.
2. Takoj bodo z družinami vred izseljeni vsi Slovenci, ki so prišli po letu 1914. Z izhodom je treba preveriti ali so med njimi rasno posebno dragoceni elementi, ki jih uočemo prepustiti tujemu ljudstvu. Tiste, ki jih bodo izbrali po grobem izhodu, je treba nato poslati k osrednjemu vselitvenemu uradu, ki jih ho natančneje pregledal.
3. Izseliti je treba tudi prebivalce obsavskega pasu, ki obsega območje nemškega rajha jngozahodno od Save in ohmočje okoli 20 km severovzhodno od Save. Tukaj je treba ravnati kot pri točki 2.
4. Izseliti je treba tudi prebivalce tako imenovanega obsotelskega pasu, to je območje, ki je na priloženi karti označeno s črto. Tudi tukaj je treba ravnati kot pri točki 2.
5. Izseliti je treba tisto vaško prebivalstvo po vsej Spodnji Štajerski, ki očitno kaže primesi tuje krvi. Tudi te osebe je treba podvreči grobemu rasnemu pregledu.
6. Drugo prebivalstvo, to je večina, ostane za sedaj v deželi. Po gauleiterjevih pozivih bo v znamenje svoje notranje pripravljenosti do Nemčije stopilo v Štajersko domovinsko zvezo. Vsak vstop v Štajersko domovinsko zvezo bo odvisen od podrobnjšega pregleda v osrednjem vselitvenem uradu.

Ponavljam in povzeman:

Skupine pri točkah 1-5 bodo v veliki večini izseljene do 90 in več odstotkov. Od njih bo pri grobem izboru, torej samo na pogled, samo majhen del rasno dobro ocenjenih prišel k podrobnejšemu izboru. Če bodo prebili podrobnejši izbor, hodo ti ljudje oziroma družine kot rasno dragocene, narodnostno pa kot nezanesljive presajene v rajh, kjer se naj ponemčijo.

Ves pri točki 6 omenjeni del prebivalstva pa je treba podvreči podrobnejšemu izboru. Tu bo primer, da ho od 90 do 95 odstotkov Nemcev ali pa popolnoma sposobnih za ponemčenje. Iz krvnih ali pa političnih razlogov ho odklonjen le majhen del, ki ga bo treba izseliti, kot je to predvideno pri točkah 1-5“.

Himmlerjeve smernice so bile temeljno navodilo, po katerem je nato potekalo delo na več področjih: začeli so popisovati kategorije prebivalstva in jih politično ter rasno pregledovati in preverjati, ustanovili so posebne ustanove za deportacije in npravljanje zaplenjene imovine, iskali prostor, kamor naj hi deportirali Slovence. Popisano prebivalstvo so nacisti rasno in politično ocenili. Političnih očen je bilo pet, rasne štiri, od čisto nemške do Nemeem sovražne in rasno neustrezne. Vodja rasne komisije je nato oh primerjavi politične in rasne ocene določil končno oceno in s tem nadaljnjo usodo pregledane osebe. Končne ocene so bile:

V	(Verbleib — ostane)
E	(Evakuierung — izselitev)
A	(Altreich — preselitev v Nemčijo)
U - St	(Umsiedlung Steiermark — preselitev v Gornjo Štajersko)
O	(Ordentlich — državljani tuje države, ki ima z Nemčijo dobre odnose)
ali	
S	(Sonderfall — posebni primer)

Za posamezno izselitveno akcijo določene kategorije

oseb so nacisti kmalu začeli uporabljati ime val. 30. maja 1941 jih je označil dr. Müller-Scholtes v svojem poročilu:

„I. val predvideva izselitev vse slovenske inteligence, tiste, ki jo je že zajela varnostna policija, in tiste, ki je bila Nemcem sovražna, pa je varnostna policija še ni zajela. Na splošno prištevajo k izobraženstvu poleg akademikov še vse učitelje, višje in srednje uradnike in vse abituriente. Izselitev I. vala, ki bo obsegal okoli 2000 oseb, je nujna.

II. val naj bi obsegal ljudi, ki so se priselili v Spodnjo Štajersko po letu I. 1914. Popisna akcija, ki so jo v ta namen že izvedli, je zajela okoli 44.000 oseb. Vendar pa se je pokazalo, da se na izid prijav ni mogoče nasloniti, ker velikega dela popisanih oseb dejansko ni mogoče imeti za priseljence. Zato je potrebno, da ljudi, ki spadajo v 2. val, podvržemo podrobnejšemu izboru, pri katerem bo šlo predvsem za rasno vrednost in politično neoporečnost. Seveda naj iz 2. vala „izpadejo“ popisani volksdeutscherji in vse osebe, ki so zdaj zaposlene v rudarstvu. Iz gospodarskih razlogov se žal ni mogoče odreči rudarjem. Pri podrobnejšem izboru, za katerega je že sestavljen načrt za pregled, bo izvedena natančna narodnostna razmejitev, da bi imeli na razpolago potrebne osnove za morebitna poznejša preselitvena pogajanja s Hrvaško, Italijo in Madžarsko. V ostalem pa mislimo na to, da bi rasno visoko vredne in politično neoporečne osebe 2. vala pustili na Spodnjem Štajerskem in da bi rasno neoporečne in politično ne popolnoma neoporečne osebe poslali v stari rajh. Iz 2. vala bi po ocenitvi ostalo za izselitev še 8.000–10.000 oseb.

III. val zajame vse prebivalstvo obavskega in obsotelskega pasu. Tam so komisije osrednjega vselitvenega urada tako rekoč že končale delo. Razen zelo majhnega dela volksdeutscherjev bo prebivalstvo tega območja skoraj v celoti izseljeno. Po številu majhno vindišarsko prebivalstvo tega območja ne bo izseljeno, temveč preseljeno v severni del Spodnje Štajerske. S povečanega obavskega pasu bo potrebno izseliti 70.000 oseb, z malega obavskega pasu ob ožjem poteku meje pa okoli 40.000 oseb. V obsotelskem pasu je računati z okoli 10.000–12.000 izseljenimi in ravno toliko preseljenimi osebami.

Osebe, ki v valovih I–III ne bodo določene za izselitev, bodo skupaj s tistimi, ki jih bodo sprejemali v Štajersko domovinsko zvezo, podvržene podrobnejšemu izboru. Tiste osebe, ki se bodo prijavile v Štajersko domovinsko zvezo, pa jih bo ta odklonila, kakor tudi tiste, ki se sploh ne bodo prijavile v Štajersko domovinsko zvezo, bodo prišle v val IV in bodo izseljene ali pa preseljene v stari rajh.“

Rasne komisije so od 23. aprila do 25. maja 1941 popisale, pregledale in ocenile prebivalstvo obavskega in obsotelskega pasu. O tem popisu ni ohranjenih nikakršnih dokumentov ali podrobne statistike. Le tri šolske kronike omenjajo pregled in ocenjevanje. Kronika šole v Bistrici ob Sotli poroča: „V začetku maja je prišla v Sv. Peter izseljeniška komisija. Priglasiti se je moralo vse prebivalstvo cele občine Sv. Peter pod Svetimi Gorami. Pripeljati so morali pred komisijo celo bolnike in onemogle starčke. Vsakega posebej so natančno opazovali in na posebne liste opisali telesne značilnosti našega ljudstva.“

Rasne komisije so na obavskega in obsotelskega področju popisale 70.162 oseb. O popisu obstajajo podatki le v odstotkih. Skoraj nič ljudi ni prišlo v I. rasno skupino, le malo v II., več v III. in največ v IV. Zato je akcijski urad rasnega in kolonizacijskega urada SS

menil: „Glede na majhno število družin z rasno oceno II je toliko večji delež družin z rasno oceno IV. Namepravana izselitev prebivalstva s tega območja je torej tudi glede na izid rasnega pregleda upravičena in utemeljena.“

Za izvedbo množičnih deportacij Slovencev je Himmler zadolžil komandanta varnostne policije in varnostne službe. Na Spodnjem Štajerskem je komandant varnostne policije in varnostne službe SS – Standarteführer Otto Lurker sam prevzel vodstvo preseljevalnega štaba. Sestavljali so ga trije uradi ali referati. Prvi je popisoval osebe, ki jih je treba pregnati, drugega so sestavljale rasnopreiskovalne komisije, tretji je tehnično izvajal deportacije.

22. aprila 1941 je šef civilne uprave ustanovil „Urad pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva“. Njegova naloga je bila upravljanje imovine deportiranih Slovencev in naseljevanje Nemcev. Kmalu pa je začel deportirati sposobne za ponemčenje, in od 1942. leta tudi sorodnike partizanov in ustreljenih taleev. Nagle in množične aretacije Slovencev so kmalu napolnile zapore na slovenskem Štajerskem in zahtevale ustanovitve večjih. Nastalo je več preselitvenih taborišč – Auffangslager – Umsiedlungslager. Glavni sta bili taborišči v meljski vojašnici v Mariboru in v trapistovskem samostanu v gradu Rajhenburg nad Brestanico. Do konca julija 1941 je bilo mariborsko taborišče pomembnejše, nato pa postane Rajhenburg edino. Skozenj so nacisti do 30. julija 1942 izgnali okrog 45.000 ljudi.

14. maja 1941 je v grad Rajhenburg, ki se je poslej imenoval „Durchschleusungslager Reichenburg“, prispel prvi komandant taborišča SS – Untersturmführer dr. Franz Staub. Preselitveno taborišče so začeli urejati v drugi polovici maja 1941. V gradu naj bi bilo prostora za 2.000 do 3.000 izgnancev. Prve izgnance, določene za pripravo taborišča, so privedli 25. maja 1941 iz celjskega Starega piskra in Borla.

Nemškemu okupatorju so se pri izgonu Slovencev pojavljale nenehne ovire in je moral izseljevalne načrte spreminjati. Na prvi konferenci o izganjanju Slovencev, 6. maja 1941 v Mariboru, so predvideli, da bodo iz zasedenih slovenskih pokrajin izgnali tretjino Slovencev – približno 260.000 – v okupirano Srbijo. Vendar Srbija takega števila ni mogla sprejeti, ker so ustaši tja izganjali Srbe iz NDII pa tudi vojska ni mogla dati na razpolago železnice. Zato so se nacisti 4. junija 1941 v Zagrebu sporazumeli z ustaši za vzajemno izganjanje Slovencev iz zasedenih slovenskih pokrajin in Srbov iz NDII. Kolikor izgnanih Slovencev bodo ustaši sprejeli v NDII, toliko Srbov bodo lahko izgnali iz nje. Predvidevali so, da bodo iz Spodnje Štajerske deportirali v treh zaporednih valih.

V I. valu naj bi v času od 5. julija 1941 izgnali iz slovenske Štajerske 5.000 Slovencev – politično obremenjene in izobražence – neposredno v Srbijo, le rimskokatoliške duhovnike na Hrvaško.

V 2. valu naj bi od 10. julija do 30. avgusta 1941 izgnali na Hrvaško okoli 25.000 Slovencev, ki so se po letu 1914 naselili na slovenskem Štajerskem.

V 3. valu naj bi od 15. septembra do 31. oktobra 1941 izgnali na Hrvaško okoli 65.000 slovenskih kmetov iz obmejnih predelov slovenske Štajerske.

Že pred pričetkom uradnega izseljevanja so v nekaterih krajih, predvsem obmejnih, takoj po zasedbi aretirane Slovence kratko malo pognali čez mejo v NDII. V Posavju je 21., 22. in 23. aprila iz Brežic odpeljal avtobus z napisom Luftreisefahrten – izlet. Peljal je čez nemško-hrvatsko mejo pri Bregani in se približno 2 km pred Samoborom ustavil. Aretirance so s kovčki pustili

sredi ceste, ne da bi se še dalje brigali zanje. Tako so iz Posavja izgnali 226 oseb in jih na seznamu izgnanih navedli skupno na listi 20a.

V 1. valu od 7. junija do 5. julija 1941 so nacisti v 12. transportih izgnali 4.801 osebo. 1. transport je odpeljal z železniške postaje Slovenska Bistrica, nadaljnjih 10 s koroškega kolodvora v Mariboru, zadnji pa iz Rajhenburga. Razen 217 duhovnikov zadnjega transporta so vse odpeljali v Srbijo s končnimi postajami Arandjelovac, Gornji Milanovac, Čačak, Požega, Gruža, Kragujevac, Preljina, Vrnjačka Banja in Trstenik.

9. julija 1941 so se začele aretacije za 2. val. Ker je moral preseljevalni štab zaradi vojske izprazniti meljsko kasarno, so najprej aretirali in deportirali v vzhodnih okrožjih Spodnje Štajerske. Od 11. do 27. julija 1941 so v 14 transportih poslali iz Maribora v Slavansko Požego 6.065 oseb.

V začetku avgusta se je preseljevalni štab namestil v Rajhenburgu. 6. avgusta so se aretacije nadaljevale, še istega dne pa so morale biti ustavljene. Za nacistične so se pri deportacijah, ki so dosedaj tekle po načrtih, začele velike težave.

Širjenje osvobodilnega boja in čedalje številnejše partizanske akcije na Gorenjskem in Štajerskem so zaltevale, da so Nemci policijske enote, namenjene za deportacijo, uporabili za boj proti partizanom. Deportacij tako ni bilo mogoče tehnično nadaljevati, čeprav se samo deportirano prebivalstvo ni upiralo izgonu z orožjem. Ljudska vstaja v okupirani Srbiji in v predelih NDH, naseljenih s srbskim prebivalstvom, je zožila prostor za naselitev deportirancev. Tudi genocid srbskega prebivalstva v NDH, ki je bežalo zato v Srbijo in nenadzorovano izganjanje v NDH, je jemalo prostor slovenskim izgnancem. Z deportacijami je nastajala za nacistične tudi velika gospodarska škoda, ker je prihajalo do zastoja v industrijskih panogah nujno potrebnih za nemško vojno industrijo. Da bi preprečil gospodarsko škodo in zavil razmah NOB, je Heinrich Himmler 21. avgusta 1941 deportacije ustavil in odložil do konca vojne. Že 25. avgusta 1941 pa je z „Odredbo, št. 45/1“ pod določenimi pogoji dovolil nadaljnje deportacije s Spodnje Štajerske. Na njegov sklep je vplival predvsem načrt o preselitvi kočevskih Nemcev na slovensko Štajersko.

Množične aretacije v Trboveljskem, Celjskem in Brežiškem okrožju so se nadaljevale v začetku septembra, po vrnitvi policijskih enot z Gorenjske. Zaključene so bile 27. septembra 1941, ko je tudi z Rajhenburga odpeljal zadnji transport 2. vala v NDH.

V 2. preseljevalnem valu, ki je trajal od 9. julija do 27. septembra 1941, so nacisti s Spodnje Štajerske izgnali na ozemlje NDH 9.822 oseb ali od 25.000 planiranih komaj 39 odstotkov. Skupaj je bilo 21 transportov, 14 transportov s 6.092 osebami je odpeljalo iz Maribora, 7 transportov s 3.730 osebami pa iz Rajhenburga.

Iz Posavja in Obsotelja je bilo v 1. in 2. valu skupno izgnanih 644 oseb. 226 jih je bilo izgnanih v „divjeni izseljevanju“ ob prihodu okupatorja, 418 pa v rednem 1. in 2. valu: iz Sevnice 274, Brežic 131, Rajhenburga (Brestanice) 63, Senova 36, Boštanja 24, Loke 18, Krškega 19, Radeč 8, iz manjših krajev pa skupaj 71 oseb.

Vprašanja nadaljnjega izganjanja Slovencev in Srbov ni mogla rešiti niti širša konferenca nemških in ustaških funkcionarjev v Zagrebu 22. septembra 1941. Nacisti si prizadevajo najti prostor za slovenske izgnance. Bližal se je že oktober in po načrtih bi izseljevanje moralo biti že končano, za izgon določena skupina pa je bila še doma. Tisti, ki naj bi prišli na njihove domove pa so že nestrpno čakali.

Izselitev obmejnega prebivalstva Posavja in Obsotelja so

točno že določile Himmlerjeve smernice. Izganjali so ga zato, da bi dobili prostor za naselitev Nemcev. Nemški naseljenici naj bi s tem, da bi sestavljali nekakšen „ljudski branik“ ali „jez“ na jugu nemškega rajha, varovali ponemčenje Spodnje Štajerske, hkrati pa naj bi kot „obrambni kmetje“ (Wehrbauern) varovali nemško mejo. Izgnano naj bi bilo vse slovensko prebivalstvo ne glede na rasno oceno. Tisti, ki so bili dobro rasno ocenjeni ne bi bili preseljeni v rajh, temveč v notranjost Štajerske, kjer naj bi se ponemčili.

Obseg obsavskega in obsotelskega izseljevalnega pasu so nacisti večkrat spreminjali. Sestavljali so ga pravzaprav trije deli: obsavski pas, brežiški trikotnik in obsotelski pas. 15. septembra 1941 je zajemal 20 občin, meril okrog 760 km² in štel 51.777 prebivalcev po predvojni jugoslovanski statistiki, dejansko pa nekaj tisoč manj.

8. oktobra 1941 je urad pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva v Mariboru poročal, da je za izgon iz Posavja in Obsotelja predvidenih 17.065 družin s 46.252 osebami. 14.628 družin naj bi izgnali na Hrvaško, 1.037 družin v Nemčijo in 1.401 družino v severnejše predele Spodnje Štajerske.

Ker je ostalo vprašanje naselitvenega prostora za izgnane Slovence v NDH in okupirani Srbiji nerešeno, se je Heinrich Himmler odločil za njihovo preselitev v Nemčijo. 18. oktobra 1941 je izdal „Odredbo št. 53/1“, ki je urejala izganjanje slovenskega prebivalstva in naselitev Kočevarjev na izselitvenem prostoru.

20. oktobra 1941 je šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko izdal izvršni ukaz o deportaciji „Razglas o državopolitičnih ukrepih na obmejnem področju“. Že 20. in 21. oktobra je bil razglas v slovenskem in nemškem jeziku razširjen na izselitvenem ozemlju. Šef civilne uprave je napovedal izgon v Nemčijo, naštel občine izselitvenega območja, zagrozil s hudo kaznijo za odpor in sabotažo, zajamčil odškodnino ter povedal, da se ti ukrepi ne nanašajo na ostalo prebivalstvo Štajerske in za tiste občine Trboveljskega in Brežiškega okrožja, ki niso bile posebej našteje v razglasu.

Istega dne sta bili tudi pomembni konferenci v Nemčiji. V Stuttgartu je bila konferenca za vodje pokrajinskih akcijskih vodstev (Volksdeutscher Mittelstelle), katerih taborišča so predvideli za nastanitev deportiranih Slovencev ter določili naloge pri sprejemu. V Nördlingenu so reševali transportna vprašanja in sestavili vozni red transportov.

Za izvedbo deportacij je Himmler določil glavni štabni urad državnega komisarja za utrjevanje nemštva, ki si je za poenostavitev poslovanja uredil vodstveni urad v Mariboru. Za vodjo vodstvenega urada je bil imenovan SS – Oberführer Kurt Hintze.

21. oktobra 1941 se je vodstveni urad nastanil v Rajhenburgu. 23. oktobra 1941 se je pričelo izganjanje z obmejnega področja. Pričelo se je v Dobovi, zajelo vasi Obsotelja ob meji nemški rajh – NDH in se nato pomikalo proti zahodu proti Brežicam in Krškemu.

Hintze je 23. oktobra zvečer brzojavil glavnemu uradu v Berlin: „Prvi transport preseljencev iz Spodnje Štajerske bo odpeljal 24. oktobra ob 10. uri in 28 minut. Naprej bomo odpeljali vsak dan 700 oseb v Spodnjo Šlezijo. Prvi izselitveni dan je potekal po programu. Razpokoženje prebivalstva je mirno in pametno.“

Množično izganjanje je tri tedne potekalo brez zastoja. Nato se je nekajkrat zaustavilo in lahko rečemo, da je potekalo v štirih valih.

1. Od 24. oktobra, ko je odpeljal prvi transport, do 17. novembra 1941, ko je prenehal veljati vozni red sprejet v Nördlingenu, je bilo iz Rajhenburga poslano v Nemčijo 34 transportov z 22.797 pregnanci. Pre-

peljani so bili v taborišča VoMi (Volksdeutsche Mittelstelle) v Spodnjo Šlezijo 7.877 oseb, Brandenburg 2.084, Hannoversko 1.795, Tuiniško 3.679 in na Saško 7.398.

2. Po sestavi novega voznega reda so 23. novembra 1941 deportacije nadaljevali. Do 7. decembra 1941 je bilo v 19. transportih izgnano 9.948 pregnancev, 6.513 na Württembersko in 2.935 na Badensko. 9. decembra 1941 so bile deportacije ponovno ustavljene. Dva od treh policijskih bataljonov sta morala na Gorenjskem dušiti ljudsko vstajo. Deportacije pa so kljub temu potekale neprimerno hitreje kot so to pričakovali in je bilo do 9. decembra 1941 že izgnanih 32.367 oseb, kar pomeni 77 odstotkov planiranih izgnancev.
3. Aretacije in deportacije so se nadaljevale 22. januarja 1942 in to iz občine Leskovec pri Krškem. Od 24. januarja do 5. februarja 1942 je bilo v 5 transportih odpeljano na Badensko 2.071 oseb. Doma so začasno še ostali železničarji, poštni uslužbenci, cestarji, rudarji, delavci v raznih tovarnah, pri gradnji letališča v Cerkljah pri Krškem, pri nemški naselitveni družbi in obitniki. Doma pa niso pustili skoraj nobenega kmeta. Menili so, da to ni potrebno, ker bodo prišli kočevski kmetje in skupaj z nemško naselitveno družbo pospravili pridelke.
4. Po februarju 1942 so nacisti izvajali le še tako imenovano „dodatno izselitev“ (Nachumsiedlung) Trajala je od 26. marca do 30. julija 1942. Razen prebivalstva obmejnega področja je vanjo že vključena tudi nova kategorija pregnancev, soodniki partizanov in ustreljenih talcev s Spodnje Štajerske in Gorenjske.

„Dodatne izselitve“ ne vodi več Hintzejev vodstveni štab, ki je bil 30. aprila 1942 ukinjen, temveč I. referat urada pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva v Mariboru.

12. avgusta 1942 je šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko izdal proglas o zaključku deportacij iz tako imenovanih nacionalnopolitičnih razlogov. Skupno so nacisti od 24. oktobra 1941 do 30. julija 1942 izgnali v tretjem valu z izselitvenega območja ob Savi in Sotli v Nemčijo 62 transportov z najmanj 36.300 osebami. Slovenske izgnance so v rajhu nastanili v več kot 163 taboriščih VoMi (Volksdeutsche Mittelstelle) širom Nemčije. Na grobo so jih razdelili v dve skupini: sposobne za ponemčenje (Eindeutschungsfähige) in nespobne za ponemčenje (nicht Eindeutschungsfähige). Izkoriščali so jih kot ceneno delovno silo ter se pripravljali na njihovo naselitev na osvojenem „Vzhodu“. Na domačije izgnanih Slovencev so takoj začeli prihajati nemški naseljenci. 15. novembra 1941 je prispel na krško železniško postajo prvi transport kočevskih Nemcev. Do konca leta 1943 so na izselitvenem območju ob Savi in Sotli nacisti naselili 3.483 nemških družin s 13.817 osebami. Naselili so: 3.026 družin kočevskih Nemcev z 12.222 člani, 259 družin bukovinskih Nemcev z 872 člani, 91 družin besarabskih Nemcev s 317 člani, 47 družin dobrodžanskih Nemcev s 184 člani, 39 družin južnotirolskih Nemcev z 59 člani ter 3 družine invalidov s 7 člani.

Viri in literatura:

- 1 Arhiv Muzeja revolucije Celje: Abecedni seznam izseljencev po izseljevalnih valih na Spodnjem Štajerskem
- 2 Arhiv Muzeja revolucije Celje: Spominska pričevanja
- 3 Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941–1945, Ljubljana 1978³
- 4 Metod Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, knjiga 1–2, Ljubljana 1960–1961
- 5 France Škerl, Nacistične deportacije Slovencev v letu 1941, Zgodovinski časopis 1952–1953
- 5 France Škerl, Nacistične deportacije Slovencev v letu 1941, Zgodovinski časopis 1952–1953
- 6 Fran Roš, Slovenski izgnanci v Srbiji 1941–1945, Maribor 1967
- 7 Stanko Škalar, Posavje v NOB 1941, Brežice 1972²
- 8 Tone Ferenc, Nacistična tanzarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945, Maribor 1968
- 9 Tone Ferenc, Tragedija Slovencev na izselitvenem območju ob Savi in Sotli, Krško skozi čas 1477–1977, Krško 1977
- 10 Tone Ferenc, Muzej slovenskih izgnancev v Brestanici, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, št. 26, Ljubljana 1971

ZUSAMMENFASSUNG

DIÉ NAZISTISCHEN DEPORTATIONEN DER SLOWENISCHEN BEWOHNER DES GEBIETES ENTLANG DEN FLÜSSEN SAVA UND SOTLA, KREIS BREŽICE, IN 1941–1942

Jože Vurcer

Totale Vernichtung der slowenischen Nation wurde zum Grundaufgabe und Bestrebung der nazistischen Besatzungsbehörden im okkupierten slowenischen Steiermark. Sie fassten den Beschluss das Land und die Bewohner zu germanisieren, diejenigen, die sich widersetzen, zu verbannen und die Volksdeutschen anzusiedeln. Das Land mussten die slowenischen Bauer den deutschen Ansiedlern abgeben. Die Bauern wurden unnötig und gefährlich und „mussten raus“. Im Kreis Rann – okrožje Brežice – dem grenzenden Gebiet des deutschen Reiches an den Flüssen Sava und Sotla entlang, wurden die slowenischen Bewohner an meistens massenhaft verbannt. Vom Zwangsraumungsgebiet mit 51.777 Bewohner wurden von 23. Oktober 1941 bis 30. Juli 1942 nach Deutschland 36.300 Personen vertriebt. Ungefähr 6.000 Slowenen sind schon vorher gelüchtet, um die Vertreibung auszuweichen. „Durchschleusungslager Reichenburg“, wodurch ungefähr 45.000 Verbannten ihren tragischen Weg nach Serbien, NDH (Nezavisna država Hrvatska – Der Unabhängige Staat Kroatien) und Deutschland gehen mussten, wurde zum Denkmal des Zusammenbruchs von den grossdeutschen nationalistischen Bestrebungen, das slowenische Volk zu vernichten.

ORIS VLOGE IN POMENA DRUŽBENOPOLITIČNIH ORGANIZACIJ V SLOVENIJI PO OSVOBODITVI

Dušan Nečak

Doslej se zgodovina na Slovenskem še ni lotil celovite analize enega bistvenih razločkov, ki naš socializem ločuje od socializma v državah tako imenovanega realnega socializma. Nimamo še analize delovanja in razvoja pa tudi ne podobne analize vloge in pomena družbenopolitičnih organizacij pri nas. Zato sem se moral pri pripravljanju tega prispevka nasloniti skoraj izključno na literaturo, ki so jo napisali strokovnjaki drugih ved. Le drobce za osvetlitev te tematike sem lahko našel v slovenskem zgodovinopisju.

Za zgodovinsko – razvojno analizo delovanja družbenopolitičnih organizacij bi potrebno vložiti veliko več truda in dela, kot sem ga bil sposoben vložiti v tem trenutku sam in bo zato moj referat le orisal vlogo in pomen družbenopolitičnih organizacij po vojni. V njem sem poskušal nakazati glavne teoretske predpostavke o vlogi in pomenu družbenopolitičnih organizacij pri nas, kar pomeni, da je prikazana le ena plat medalje in da je zato nujno treba razlikovati teorijo od prakse, ki tudi še ni zadostno in celovito znanstveno obdelana.

Vloge in pomena družbenopolitičnih organizacij v Sloveniji po osvoboditvi ne gre bistveno ločevati od vloge in pomena teh organizacij v Jugoslaviji, čeprav se vsi dobro zavedamo, da je bila na primer vloga in pomen Osvobodilne fronte na Slovenskem že v času NOB precej drugačna kot drugod v Jugoslaviji.

Družbenopolitične organizacije štejejo med subjektivne sile, med katere naš teoretik in načrtovalec družbenopolitičnega sistema Edvard Kardelj ne prišteva le njih, temveč še družbene organizacije raznovrstnega tipa, državne organe, znanost, strokovne službe in vse druge organizirane elemente idejnega, političnega, strokovnega, materialnega, znanstvenega in kulturnega ustvarjanja ter spontano socialistično zavest, iniciativo in akcijo najširših množic kot izraz elementarnih družbenih hotenj delovnega človeka in njegovih izkušenj.¹ Najpomembnejše družbenopolitične organizacije pri nas pa so ZKJ, SZDL in sindikati. Med tiste, ki jih omenja tudi slovenska in jugoslovanska ustava, sodijo še Zveza socialistične mladine in Zveza združenj borcev, saj tvorijo delegacije za zbornice družbenopolitičnih organizacij v skupščinah družbenopolitičnih skupnosti.

Vloga in pomen družbenopolitičnih organizacij se je pri nas v času od leta 1945 do danes močno spreminjala in spreminila. Medtem ko je za prva povojna leta značilno zanemarjanje vloge in pomena teh družbenih subjektov, sledimo, zlasti od zadnje ustave leta 1974 dalje, njihovi močno poudarjeni vlogi. Lahko hi postavili trditve, da pomen družbenopolitičnih organizacij raste z razvojem samoupravljanja in da prelomnice v razvoju od administrativnega socializma – ljudske demokracije do samoupravnega socializma z delegatskim sistemom, soupadajo s prelomnicami v razvoju vloge in pomena družbenopolitičnih organizacij.

V prvem povojnem času in o temeljnih političnih in pravnih dokumentih tega časa družbenopolitične organi-

zacije in njihova vloga in pomeni sploh nista omenjena.² Kaže se veliko nesorazmerje med dejansko vlogo družbenopolitičnih organizacij in njihovim normativnim umejanjem. To dejstvo neposredno izhaja iz tozadevne prakse narodnoosvobodilnega boja, kjer se tudi v ključnih dokumentih o vlogi KPJ govori razmeroma skopo ali nič, saj je bilo to potrebno zaradi strategije in taktike vodstva NOB tako na notranjepolitičnem kot tudi na mednarodnem področju.

Ustava SFRJ iz leta 1946, slovenska ustava iz leta 1947 pa tudi ustavni zakon iz leta 1953 niti v uvodnem niti v normativnem delu ne omenjata družbenopolitičnih organizacij. To je v neposrednem nasprotju z vlogo KP Jugoslavije oziroma Slovenije, ki jo je ta opravljala v družbeni praksi. Tega nesorazmerja ne pojasnjujejo samo z dejstvom, da so bili naši prvi povojni ustavni dokumenti posneti po sovjetskem vzoru, pač pa gre razloge zato pripisovati politični praksi, v kateri so bile partijske in državne funkcije osebno spojene. Če bi v okviru nastav iz leta 1946 ali 1947, četudi dopoljenih z bistvenimi novimi elementi iz ustavnega zakona iz leta 1953, opredelili vlogo KP in drugih družbenopolitičnih organizacij, bi potrdili vtis, da so te organizacije sestavni del državnega organiziranja. Posebej je bilo opredeljevanje družbenopolitičnih organizacij v državnih dokumentih nemogoče po preimenovanju Komunistične partije v Zvezo komunistov in Ljudske fronte v Socialistično zvezo delovnega ljudstva, saj bi tudi zgolj ustvarjanje takega vtisa ne bilo v skladu s sprejeto politično usmeritvijo.³

Šele, ko so se z ustavo leta 1963 spremenile osnovne premise jugoslovanskega političnega in družbenega sistema, so vanjo prišle tudi določbe o družbenopolitičnih organizacijah. Čeprav še v vseni času do leta 1963 sledimo povečani vlogi družbenopolitičnih organizacij in se je družbenopolitično življenje v državi in naši republiki spreminjalo, se osnovni pravni normativi niso spremenili. Ko pa je nova ustava opustila obliko, ki opredeljuje predvsem državo in je postala tudi ustava samoupravljanja oziroma temeljna listina samoupravljanja, je bil v njej prostor tudi za določbe o družbenopolitičnih organizacijah. Takrat so tako v temeljnih ustavnih načelih kot tudi v normativnem delu tega dokumenta opredelili osnovno funkcijo družbenopolitičnih organizacij in posamezne konkretne pravice in dveznosti.⁴

Vendar omenba družbenopolitičnih organizacij v ustavi ne pomeni bistvene prelomnice v njihovem pomenu in vlogi. Bistveno prelomnico glede prilagajanja vloge Zveze komunistov in drugih družbenopolitičnih organizacij razvijajočemu samoupravljanju pomeni VI. kongres Komunistične partije Jugoslavije od 2. do 7. novembra 1952 v Zagrebu. Na tem kongresu se je KPJ preimenovala v ZKJ, kar pa ni najpomembnejše dejstvo, oziroma je to le izraz drugačne vloge komunistov v družbeni praksi Jugoslavije. Konec je bilo namreč tiste vloge partije, ki ji običajno rečemo „partija na oblasti“, torej enačenja partije z državo. V resoluciji VI. kongresa je bila njena nova vloga takole opredeljena: „Zveza komunistov pri svojem delu ni in ne more biti neposredni operativno vodja in uredbodajalec niti v gospodarskem niti v družbenem življenju pač pa s svojo politično in idejno aktivnostjo, predvsem s prepričevanjem vpliva v vseh organizacijah, organih in ustanovah, da sprejmejo njeno linijo in stališča ali pa stališča

posameznih njenih članov.⁴⁵ Aktivnost komunistov naj bi bila po tem kongresu bolj kot doslej usmejena k delu v Ljudski fronti.

Tako vlogo ZKJ je potrdil tudi novi statut Zveze komunistov iz leta 1958, v katerem je zapisano, da je Zveza komunistov „zmeraj inanj faktor oblasti in zmeraj bolj faktor oblikovanja in razvijanja socialistične zavesti delovnih množic... Ko Zveza komunistov zavestno prenaša na družbo in njene organe — skladno s krepitvijo socialistične družbene baze „številne politične funkcije“, ki jih je po zgodovinski nujnosti nekaj časa opravljala oziroma jih v določenih okvirih še opravlja in ko usmerja razvoj družbenega življenja v socialistični demokraciji, ne ustvarja samo pogoj za vsestranski razvoj socializma, ampak varuje tudi sebe pred množičnostjo birokratizacije in politične izolacije, pred metodo ukazovanja, pred možnostjo, da bi iz revolucione zavestne družbene sile postala zavora nadaljnjega napredka.“⁶ Podobne kvalitete spremembe so v začetku petdesetih let storile tudi druge družbenopolitične organizacije. Na IV. kongresu Ljudske fronte Jugoslavije v Beogradu od 22. do 25. februarja 1953 in nekaj kasneje na 4. kongresu SZDL Slovenije v Ljubljani od 25. do 27. aprila 1953, je ta družbenopolitična organizacija dobila novo vsebino in obliko dela. Ne samo, da se je Ljudska fronta preimenovala v Socialistično zvezo delovnega ljudstva, temveč je dobila osnovno nalogo zavzemati se za socialistični razvoj družbe in v okviru svoje organizacije voditi „demokratsko notranjo diskusijo o oblikah in hitrosti tega razvoja, Zveza komunistov kot del SZDL pa naj bi predstavljala njen najzavednejši del, ki se povsod in na vseh mestih bojuje za dosledno socialistično smer razvoja, za socialistično vzgojo delovnega ljudstva in oblikovanje njegove zavesti, da bo samo sposobno nenehno oživljati in razvijati socialistično iniciativo“.⁷

Osnovne politične smernice in pomen družbene vloge obeh najpomembnejših družbenopolitičnih organizacij so sprejele tudi druge. Zveza sindikatov Slovenije na svojem 3. kongresu od 24. do 26. maja 1953, Ljudska mladina, Zveza ženskih društev kot se je po letu 1953 imenovala bivša AFŽ, Zveza študentov, ki je bila ustanovljena leta 1951 itd.

Očitno je torej, da so družbenopolitične organizacije začele dobivati pomen v zgodnjih petdesetih letih, z začetki samoupravljanja in ob koncu tistega razdobja v povojni jugoslovanski zgodovini, ki ga imenujemo administrativni socializem. Vendar pa so najbrž korenine za takšen razvoj globlje. Pomen in vlogo družbenopolitičnih organizacij je nedvomno povečal naš spor z Informbirojem, saj se je kmalu po objavi resolucije Informbiroja, Jugoslavija odločila za hitro napredovanje po bistveno drugačni poti kot do tedaj. Jugoslavija je šla odločno v smer uresničevanja socialistične demokracije, v kateri široke ljudske množice — ne pa ozki partijski in državni aparat — prevzemajo v svoje roke upravljanje vseh družbenih zadev ter odgovornost za usodo in razvoj socializma. Res je sicer, da smo osnove za nekatere najpomembnejše družbenopolitične organizacije prinesli že iz NOB, res je tudi, da nas je prav to — npr. obstoj OF v Sloveniji ali Ljudske fronte drugod v Jugoslaviji, razlikovalo od drugih odporniških gibanj v Evropi in po vojni od drugih socialističnih držav, res pa je tudi, da so v prvih povojnih letih te organizacije tako pri državni upravi kot v družbenem življenju igrale sekundarno

vlogo. Šele spor z Informbirojem, s katerim je bila pretrgana popkovina, ki nas je vezala na prvo državo socializma, ne pa tudi popkovina, ki nas veže s socializmom, so družbenopolitične organizacije, zlasti SZDL, pridobile pomen.

Vendar pa pomen in vloga še vedno nista dosegla tiste ravni, ki jo družbenopolitičnim organizacijam pripisuje naš družbeni sistem. Zlasti proces uveljavljanja SZDL še ni končan, na kar je na primer opozoril tudi Josip Broz Tito na XI. kongresu ZKJ (20.–23.6.1978), kjer je posebej opozoril na primere podcenjevanja družbene vloge Socialistične zveze.⁸ Na drugi strani pa letijo na družbenopolitične organizacije očitki, da so le transmisija Zveze komunistov, kar po teoriji našega družbenopolitičnega sistema ne bi smele biti.⁹

V šestdesetih in v začetku sedemdesetih let se je izoblikovala celovita zamisel družbene vloge Zveze komunistov in tudi drugih družbenopolitičnih organizacij. Na eni strani je v šestdesetih letih dokončno izoblikoval svoj pogled na to problematiko Edvard Kardelj,¹⁰ na drugi strani pa je pomenil XXVI. amandua k Ustavi SR Slovenije iz leta 1971 podrobno opredelitev vloge, pomena in funkcije družbenopolitičnih organizacij pri nas. Dognanja tega časa je v celoti prevzela naša zadnja ustava iz leta 1974. V njej so opredeljene funkcije treh najpomembnejših družbenopolitičnih organizacij Zveze komunistov, Socialistične zveze in sindikatov, kot pobudnikov in nosilcev politične dejavnosti za razvoj socialistične revolucije in socialističnih samoupravnih odnosov, medtem ko je posameznim družbenopolitičnim organizacijam v normativnem delu ustave zaupano neposredno izvrševanje nekaterih funkcij upravljanja družbenih zadev. Družbenopolitične organizacije po ustavi iz leta 1974 niso kakšna nadsistemska ali izvensistemska sila, temveč delujejo kot notranja gibalna sila v temeljnih samoupravnih organih in delegacijah. Naše družbenopolitične organizacije zato niso in tudi ni treba, da bi bile volilna telesa za boj za oblast, kakor so to politične stranke v parlamentarnem sistemu, ampak specifična oblika interescne organiziranosti delovnih ljudi in občanov na področjih, kjer se ti interesi izražajo v obliki ideologije, politike, znanosti in splošnih družbenih interesov.¹¹ Po Kardelju so družbenopolitične organizacije ogrodje celotnega političnega sistema, v katerem morajo vsi družbeni dejavniki, tudi družbenopolitične organizacije, prevzemati svoj del odgovornosti za njegovo funkcioniranje. To velja še zlasti za Socialistično zvezo in sindikat, ki se morata ukvarjati z vsem, kar se pojavlja kot točka dnevnega reda, o kateri razpravljajo delegacije, delegatska telesa ali kot problem v drugih družbenih sredinah. Družbenopolitične organizacije se morajo ukvarjati ne le s splošnimi družbenimi vprašanji, temveč z vsakodnevnimi konkretnimi problemi delovnih ljudi in občanov, s katerimi se srečujejo v samoupravnih organizacijah, njihovih delegacijah, skupščinah itd.¹²

Ustavne določbe o vlogi in pomenu družbenopolitičnih organizacij so tako šitoke in pravniki tudi, da je njihov položaj opredeljen tako podrobno in konkretno, kot v nobenem drugem ustavnem sistemu.¹³ Toda kljub temu te določbe ne posegajo v notranjo organizacijo, način delovanja in funkcije teh organizacij. Omejujejo se na tiste pravice in dolžnosti družbenopolitičnih organizacij, ki so neposredno povezane z uresničevanjem oblasti in samoupravljanja delavskega razreda in delovnih ljudi.¹⁴

Konkretizacijo in razčlenitev ustavnih določb najdemo v izvedbeni zakonodaji na primer v Zakonu o združenem delu, kjer so podrobneje opredeljene pravice in dolžnosti sindikata, dalje v zakonu o temeljih sistema družbenih sredstev in v Zakonu o temeljih sistema državne uprave glede družbenopolitičnih organizacij.¹⁵ Oglejmo si v obrisih današnjo vlogo in pomen treh najpomembnejših družbenopolitičnih organizacij: Zvezo komunistov, Socialistično zvezo in Zvezo sindikatov.

Vloga in pomen ZKJ se od VI. kongresa dalje nista bistveno spremenila, tako da je v ustavi opredeljena kot vodilna idejna in politična sila delavskega razreda in vseh delovnih ljudi pri graditvi socializma in pri uresničevanju solidarnosti delovnih ljudi ter bratstva in enotnosti narodov in narodnosti Jugoslavije in kot glavni pobudnik in nosilec politične dejavnosti za varstvo in za nadaljnji razvoj socialistične revolucije ter socialističnih samoupravnih družbenih odnosov. Za zgodovinarja torej pomeni arhivsko gradivo, ki ga ustvarja ta družbenopolitična organizacija pomemben vir, iz katerega lahko rekonstruiramo delovanje tistega elementa jugoslovanskega družbenega razvoja, ki je najbolj odločilno vplival na jugoslovanski povojni razvoj. To pa ne pomeni, da bi bila obdelava razvoja in dejavnosti te družbenopolitične organizacije in analiza njenega gradiva zadosti za pisanje povojne jugoslovanske ali slovenske zgodovine.

Ker vloga in pomen ZKJ ne izhajata iz ustave, temveč iz ustave le registrirano vlogo ZKJ, ki si jo je KPJ prioborila v NOB, najdemo v ustavi največ določb o SZDL. SZDL kot naslednica Osvobodilne fronte in Ljudske fronte združuje vse napredno usmerjene socialistične sile. To pomeni, da je član SZDL prostovoljno lahko vsak, ki ima pozitiven odnos do samoupravljanja, udeležnosti ter bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov. Tisti, katerega delovanje je v nasprotju s temeljnimi načeli statuta Socialistične zveze, pa član ne more postati. Delovanje delovnih ljudi in občanov v SZDL je ustavna pravica. Po statutu SZDL se v njej delovni ljudje in občani zavzemajo za uresničitev družbenoekonomskih in političnih ciljev in odnosov, zapisanih v programih ZKJ, za uresničitev ustave in programskih aktov Socialistične zveze.

Posebej pa je treba izpostaviti vlogo SZDL v postopku kandidiranja in volitev članov delegacij in delegatov družbenopolitičnih organizacij ter funkcionarjev družbenopolitičnih skupnosti pa tudi pri spremljanju in ocenjevanju njihovega dela. Z drugimi besedami, SZDL pomeni v naši družbi tisto družbenopolitično organizacijo, ki je potem, ko je KPJ opustila vlogo klasične stranke, prevzela od nje najpomembnejšo strankarsko značilnost, nastop na volitvah. Druga pomembna vloga SZDL je skrita v tistem določilu ustave, ki pravi, da SZDL ne združuje samo posameznikov, temveč tudi njihove družbenopolitične organizacije in društva. To pomeni, da je arhivsko gradivo, ki ga ustvarja SZDL za zgodovinarja, ki hoče raziskovati konkretni družbeni razvoj pri nas, nepogrešljivo.

Zveza sindikatov je najširša organizacija delovnih ljudi. Obenem pa je to organizacija, ki je bila v povojnem času v širši javnosti najbolj „sporna“. V njej bi se morali delavec boriti za uresničevanje interesov, samoupravnih in drugih pravic delavcev, za zagotavljanje enakopravnosti delavcev v združenem delu, za razvijanje proizvodnih sil družbe in produktivnosti dela, za naj-

širšo udeležbo delavcev pri upravljanju funkcij oblasti in upravljanju drugih družbenih zadev in za zagotovitev socialne varnosti in življenjskega standarda delavcev. Marsikod te vloge sindikalna organizacija ni imela in od tod tudi njena „spornost“. Gotovo je najpomembnejša njena funkcija v kandidacijskem postopku. Ta se bolje uresničuje. Tudi Zveza sindikatov ima podobne naloge kot SZDL, s tem da jih uresničuje v organizacijah združenega dela in delovnih skupnostih, Socialistična zveza pa v krajevnih skupnostih. V tem leži tudi del odgovora na vprašanje, zakaj najširša družbenopolitična organizacija SZDL s svojimi najmanjšimi organizacijskimi enotami ni prisotna v delovnih organizacijah.

Za realizacijo navedenih temeljnih funkcij ima Zveza sindikatov na voljo pomembne instrumente in to je sodelovanje in spodbujanje samoupravnega sporazumevanja in družbenega dogovarjanja, saj Zveza sindikatov soprodpisuje tiste samoupravne sporazume, s katerimi se urejajo medsebojna razmerja delavcev pri delu ali določajo osnovna merila za razporejevanje in delitev sredstev za osebne dohodke.¹⁶ V skladu z družbenopolitično pomembnostjo Zveze sindikatov je tudi arhivsko gradivo, ki ga ustvarja.

Ob zaključku tega grobega orisa vloge in pomena družbenopolitičnih organizacij pri nas naj se kratko ustavim ob pomembni novosti, ki še jasneje opredeljuje vlogo in pomen družbenopolitičnih organizacij. Ustava iz leta 1974 je v naše družbenopolitično življenje uvedla originalno novost, ki naj bi ustrezala Kardeljevi in ustavni koncepciji družbenopolitičnih organizacij kot notranje ustvarjalne gibalne sile vsega političnega sistema.¹⁷ Družbenopolitične organizacije so namreč postale del skupščinskega sistema, njihovi delegati pa so neposredno vključeni v sestavo skupščin in družbenopolitičnih skupnosti. Oblikovani so družbenopolitični zbori v skupščinskih družbenopolitičnih skupnosti. Tako naj bi se krepil položaj skupščin, saj se je v povojnem času vpliv družbenopolitičnih organizacij uveljavljal pogosto predvsem preko izvršilnih državnih organov, kar je krepilo izvršilno funkcijo, včasih pa jo je ZK deloma celo prevzemala nase. Zanimivo pa je, da so bili ob uvedbi družbenopolitičnih zborov mnogo glasnejši in številnejši pomisleki, češ da obstoji nevarnost ponovnega spajanja ZK z oblastno strukturo kot pa ugovori, da družbenopolitični zbori ne predstavljajo zadostnega pomočstva za učinkovit vpliv ZK in drugih organiziranih socialističnih sil na sprejemanje oblastnih odločitev.¹⁸

Opombe

- 1 Edvard Kardelj, Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja, Komunist, Ljubljana, 1977, str. 176-179
- 2 Ciril Ribičič, Družbenopolitični zbori, v Občina kot komuna 4, Skupnost slovenskih občin, Ljubljana 1981, str. 28 (dalje: Ribičič)
- 3 *ibid.*, str. 28-29
- 4 *ibid.*, str. 29
- 5 Zgodovina Slovencev, Cankarjeva založba, Ljubljana 1979, str. 901 (dalje: Zg. St.)

- 6 Družbenopolitična ureditev SFRJ – Izbrana poglavja, Skupščina SRS, rokopis, str. 14 (dalje: DPU)
- 7 Zg. Sl., str. 901
- 8 DPU, str. 15
- 9 Miha Ribarič–Ciril Ribičič, Kardeljeva zamisel družbeno-ekonomskega in družbenopolitičnega sistema, Delavska enotnost, Ljubljana 1982, str. 189, (dalje Ribarič–Ribičič).
- 10 Podrobneje glej Ribarič–Ribičič, str. 195 in Edvard Kardelj, Odgovori s področja našega družbenega in političnega življenja, Problemi naše socialistične graditve DZS, Ljubljana 1956–1974, knjiga VII, str. 315–316
- 11 Ribarič–Ribičič, str. 196–197
- 12 DPU, str. 13
- 13 Ribičič, str. 14
- 14 Ibid, str. 32
- 15 Ibid, str. 33
- 16 Oris vloge in pomena ZKS, SZDL in ZSS je posnet po DPU, str. 14–17
- 17 Ribičič, str. 35
- 18 Ibid, str. 35–36 in DPU, str. 17

ZUSAMMENFASSUNG

DIE BESCHREIBUNG DER ROLLE UND DER BEDEUTUNG DER GESELLSCHAFTSPOLITISCHEN ORGANISATIONEN IN SLOWENIEN NACH DER BEFREIUNG

Dušan Nečak

Die Absicht dieses Aufsatzes ist durch eine synthetische Beschreibung eines der wichtigsten Unterschiede, der unseren Sozialismus von Sozialismus in den Staaten des sogenannten Realsozialismus ausnimmt, darzustellen: das Bestehen und die Bedeutung der gesellschaftspolitischen Organisationen, vor allem des Sozialistischen Bundes der Werktätigen, des Bundes der Kommunisten und des Gewerkschaftsbundes.

Obwohl in den Rahmen der gesellschaftspolitischen Organisationen eine viel umfangreichere Schicht des gesellschaftlichen Lebens zugehört, werden nur die oben erwähnten in diesem Beitrag dargestellt. Sie sind nämlich diejenigen, die zusammen mit dem Jugendbund und dem Kämpferverband auch einen Teil der Versammlungstätigkeit bilden. Sie also gestalten die Delegationen für die Räte der gesellschaftspolitischen Organisationen (DPO) in den Versammlungen der gesellschaftspolitischen Gemeinschaften. Die DPO wurden zum Bestandteil des Versammlungssystems mit dem Verfassungserlass in 1974.

Die Rolle und die Bedeutung von DPO hat sich vom Jahre 1945 bis zum heute sehr verändert. Indem in den ersten Nachkriegsjahren ihre Rolle und Bedeutung ziemlich vernachlässigt wurde, hat man ihre Rolle besonders nach der Verfassung im Jahre 1974 stark betont. Es konnte behauptet werden, dass die Bedeutung dieser Organisationen zugleich mit der Entwicklung der

Selbstverwaltung wächst und dass die Wendepunkte in der Entwicklung vom administrativen Sozialismus – Volksdemokratie bis zum selbstverwaltenden Sozialismus mit dem Delegiertensystem mit den Wendepunkten in der Rolle- und Bedeutungsentwicklung der DPO übereinstimmen.

Bis zum Jahre 1963 wurden die DPO nicht einmal in der Verfassung erwähnt. Einen wesentlichen Wendepunkt hinsichtlich der Rolle und der Bedeutung der gesellschaftspolitischen Organisationen bedeutet schon der VI. Kongress der Kommunistischen Partei Jugoslawiens im Jahre 1952 in Zagreb. Nicht nur der Namenswechsel, sondern vor allem der neue Inhalt, den sowie der Bund der Kommunisten Jugoslawiens als auch die anderen gesellschaftspolitischen Organisationen erhielten, bedeuten einen Umschwung in der gesellschaftlichen Praxis Jugoslawiens. Es geht um diejenigen Beschlüsse, mit welchen der Bund der Kommunisten Jugoslawiens nicht mehr vorwiegend über den Staatsapparat wirkte, sondern wurde zur ideellen Kraft, deren Tätigkeit viel mehr als bisher auf die Arbeit in der Nationalen Front = dem Sozialistischen Bund der Werktätigen Jugoslawiens gerichtet werden sollte. Auf anderer Seite hat die Rolle und die Bedeutung von DPO ohne Zweifel unser Konflikt mit Informbiro vergrößert, als Jugoslawien danach ihren Weg zur Verwirklichung der sozialistischen Demokratie zu verfolgen begann, in welcher die breiten Volksmassen – und nicht der enge Partei- und Staatsapparat – die Verwaltung aller gesellschaftlichen Angelegenheiten in ihre Hände übernehmen. Doch weder die Bedeutung noch die Rolle von DPO haben zu jener Zeit diejenige Ebene erreicht, die ihnen unser gesellschaftliches System zuteilt. Erst in den sechzigsten und am Anfang der siebziger Jahren wurde die ganze Idee hinsichtlich der gesellschaftlichen Rolle sowie des Bundes der Kommunisten als auch anderer DPO gehildet. Die ersten Ideen sind schon in der Verfassungsamendements von 1971 niedergeschrieben worden, im ganzen aber in der letzten Verfassung von 1974. Den wichtigsten DPO – dem Bund der Kommunisten, dem Sozialistischen Bund der Werktätigen und dem Gewerkschaftsbund wurde die Funktion der Anstifter und Träger von politischer Aktivität zugeteilt, aber nicht als den Wahlkörpern im Kampf für die Macht, wie es mit den politischen Parteien im parlamentarischen System der Fall ist. Die gesellschaftspolitischen Organisationen müssen sich nicht nur mit den allgemeinen Gesellschaftsfragen befassen, sondern auch mit den täglichen konkreten Problemen der Werktätigen.

Nachdem im Aufsatz die Rolle und die Bedeutung von einzelnen gesellschaftspolitischen Organisationen im rohen geschildert wurden, wurde am Schluss noch das Dilemma hinsichtlich der Rolle der gesellschaftspolitischen Räte, die sie die Verfassung von 1974 festsetzt, aufgeworfen. Es ist nämlich interessant, dass anlässlich der Einführung dieser Räte viel lauter und zahlreicher die Bedenken wurden, angeblich gab es die Gefahr der Wiederverbindung des Bundes der Kommunisten mit der behördlichen Struktur, als die Einsprüche, dass die gesellschaftspolitische Räte eine ausreichende Gewährschaft des wirkungsvollen Einflusses des Bundes der Kommunisten und anderer organisierten sozialistischen Kräfte beim Fassen der behördlichen Entschlüsse nicht darstellen.

DRUŠTVENA ZAKONODAJA IN KATEGORIJE ARHIVSKEGA GRADIVA DRUŠTEV S Poudar- KOM NA ŠTAJERSKEM

Viktor Vrtnjak

Za društva lahko rečemo pri samem začetku tega krajšega razmišljanja o razmerju med zakonodajo in vrstami arhivskega gradiva, da pri njih ne nastaja obsežnejše dokumentarno in arhivsko gradivo, razen prav izjemoma (npr. pomembna društva z dolgo tradicijo), in da se pri večini društev ohrani le malo dokumentov, ki dobijo pogosto že zaradi svoje fragmentarnosti zgodovinsko vrednost. Skrb za ohranitev takih dokumentov dolgo ni bila načrtura, ohranjale so se kvečjemu ustanovne listine (pravila), posamezniki so hranili tudi še kakšno izkaznico ali diplomu, sicer pa je ustanovitev ali delovanje kakšnega društva (npr. filharmoničnega ali kmetijskega ipd.) bila zabeležena še v časnikih, če je tedaj že izhajal. Zakoni o društvih, ki pri nas ne sežejo v „sivo davino“, kot pogosto pričenjajo svoje spise nekateri princi zgodovinarji, pač pa v prvo polovico 19. stoletja, so omenjali društveno dokumentacijo sprva samo v členih, ki so govorili o razidu ali razpustitvi društev. V primeru, ko se je društvo prostovoljno razšlo, je bilo po navadi zapisano v pravilih, komu pripade ves inventar društva. Kadar pa je bilo društvo ohlastno razpuščeno, je vse premoženje z dokumentacijo vred zapadlo zakonu. Katere vrste gradiva bi bilo treba v takem primeru predati politični oblasti, ni bilo posebej naštetu. Zahteva oblasti po društveni dokumentaciji se je skrivala običajno pod oznako „premoženje“. Društva so bila za državo, kar zadeva dokumentarno in arhivsko gradivo, če uporabimo za društvene spise sodobno terminologijo, skorajda nepomembna, in sicer vse dotlej, dokler se niso vlaknila v njene kompetence. Potem je postal za državo pomemben vsak najpreznejši društveni papir, ki je imel komaj dokumentarno, kaj šele trajno zgodovinsko vrednost. Seveda takšna „ovrednotenja“ društvene dokumentacije niso bila prisotna samo v času Metternichovega absolutizma, ampak so se sporadično pojavljala skozi vso našo zgodovino. Društva, zlasti večja (npr. kmetijske družbe), so v pravilih (statuti) in poslovnikih v glavnem že vnaprej določila obseg in značaj svoje „administracije“, ki je potem glede na usmeritev in intenzivnost delovanja ustvarjala dokumentarno gradivo takšne narave, da si je razvijajoča se društvena zakonodaja lahko iz nje izluščila kategorije gradiva arhivskega pomena. Seveda do takšnega usklajenega razmerja med zakonodajo in dokumentarnim gradivom, da bi se na eni strani društvom predpisovalo, katere vrste morajo ustvarjati, na drugi strani pa narekovalo, kako jih morajo hraniti in kdaj izločiti ali predati v varstvo drugant (arhivi), še dolgo ni prišlo. Kako pa je do tega potem, v desetletjih do 1918, med obema vojnama, za okupacije, ko so bila slovenska društva ukinjena, po osvoboditvi danes, prihajalo na nekdanjem Spolnjem Štajerskem, želimo na kratko prikazati v nadaljnjem razpravljanju.

Izhodišče naše obravnave bodo, kot kaže že naslov, zakoni o društvih in arhivska zakonodaja glede na varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva društev. Vse to na obravnavanem ozemlju ni bilo bistveno drugače, kot v ostalih slovenskih pokrajinah, z izjemo Prekmurja, kjer je veljala posebna praksa, ntemeljena v ogrski zakonodaji. Razlika je bila od dežele do dežele predvsem samo v tem, kdaj je katera od njih oh splošno avstrijski društveni zakonodaji začela dejansko izvajati varstvo arhivskega gradiva (v našem primeru: društvenih arhivov) in v kolikšnem obsegu je bila v dobrih 150 letih zbrana društvena dokumentacija. Zanj, kakor rečeno, društveni zakoni

dolgo niso imeli posebnega posluha. Tako starejši društveni arhivi, ki jih v manjšem obsegu hranijo naše arhivske ustanove, niso prihajali vanje po formalno pravni (reglarni) poti. Društveni arhivi, največkrat pa samo deli teh, so prihajali v hrambo javnih zgodovinskih institucij po navadi z zapuščinami pomembnejših društvnikov (npr. G.R. Puff, J. Muršec, J. Schmiderer ipd.).

Arhivske ustanove so bile pri nas sprva še sestavni del (oddelki) muzejev. Društva predmarčne dobe, zlasti zgodovinska (za vsako deželo posebej), so imela po navadi sedež pri muzeju (npr. Zgodovinsko društvo za Kranjsko v Deželnem muzeju v Ljubljani, Zgodovinsko društvo za Štajersko pri Joanneumu v Gradcu). Tako na začetku našega društvenega življenja še ni bilo problema, kje in kako hraniti dokumentacijo pomembnejših društev. Za dokumente društev, ki niso imela sedeža pri zgodovinskih institucijah ali lastnih poslovnih prostorov, kot npr. kmetijske družbe, velja, da so se hranili zdaj tu zdaj tam, kjer je pač imelo društvo ali združenje (npr. kirurgov oziroma zdravnikov) trenutno svoje prostore. Naravno je, da je takšno stanje negativno vplivalo na varstvo društvenih arhivov. Povsem nasprotno je bilo, kakor rečeno, pri društvih, kjer so bili uglednejši uslužbenci posameznih strokovno usmerjenih ustanov (npr. muzeja, kmetijske oziroma industrijske družbe) vodstveni odborniki, ki so dajali društvu prostor za shajanje in administracijo. Ta je nato kar ostajala v zavodu, ki si je sčasoma pridobil na imenu (npr. Joanneum v Gradcu) in imel tudi sicer razumevanje za varovanje arhivske dokumentacije posameznih društev (tako npr. tudi za akad. društvo Slovenija v Gradcu iz leta 1848). Načrtno pa tudi takšne ustanove, ki so se sicer že zavedale pomembnosti društvene dokumentacije za kulturnopolitično in splošno narodno zgodovino, niso zbirale, niti dajale kakšnih navodil, kako naj dragocene akte hranijo ustvarjalci dokumentarnega gradiva. V smislu ohranjanja takšnega gradiva, seveda samo „odbranih“ kategorij trajnega pomena, so sprva največ opravila prizadevanja graškega zgodovinskega kroga okrog naučjovode Ivana. Številne ankete iz prvega in naslednjih desetletij 19. stoletja, s katerimi bi se naj zbralo topografsko in drugo statistično gradivo o Štajerski, so zlužile splošno zanimanje za pisane dokumente vseh vrst, tako tudi društev oziroma združenj. Sistematična in smiselna organizacija zgodovinskega dela v Gradcu je še zlasti opozorila na pomembnost pisanih dokumentov za deželno zgodovino. Po posredovanju naučjovode Ivana je uspelo članom bralnega društva pri Joanneumu (Mnchar, Wartinger) končno le ustanoviti Zgodovinsko društvo za Notranjo Avstrijo s sedežem v Gradcu. Leta 1843 je nastalo to društvo, ki je postalo matica za deželna (provincialna) zgodovinska društva, od katerih je nastalo štajersko 1844. Centralistične težnje osrednjega društva so vodile potem od nesporazumov k odcepju (štajersko 1849, koroško in kranjsko pa 1850) in k ustanavljanju povsem samostojnih deželnih zgodovinskih društev. V Gradcu se je društvo (namreč Historischer Verein für Steiermark) na novo organiziralo leta 1850. Kmalu po tej obnovitvi je razširilo svoj program. Poleg rednih članov je našlo številne sodelavce med podeželsko duhovno in posvetno inteligenco. Na izobraženstvu je slonela predvsem vsa teža akcesije za deželni muzej (oziroma za njegov arhivski oddelek), hkrati pa tudi izpolnjevanje društvenih akcij (npr. pisanje krajevnih kronik). Skoraj v istem času ko graški historijski krog, se je za kronikalno registriranje krajevnega oziroma deželne preteklosti potegovala tudi cerkvena oblast. Tako sta lavantinska in sekovska škofija, prva leta 1855, druga pa 1856, razposlali obširnejša navodila za pisanje župnijskih kronik, s čimer sta uradno prispevali k sistematičnemu in selektivnemu zbiranju arhivsko pomembnega gradiva vseh kategorij,

pomembnih za krajevno zgodovino. Tudi po drugih oblikah forsiranja deželne zgodovine, tako npr. prek korespondentov zgodovinskega društva ali gimnazijskega pouka štajerske deželne zgodovine, nagrajevane z Wartingerjevo štipendijo, se je širilo pri občinstvu spoznanje, da so arhivski viri eden najpomembnejših temeljev za solidno zgodovino. Naravno je, da se sprva ni gledalo, kakšnega izbora so arhivalije, zato se društvena dokumentacija posebej ne omenja. Pomembno je bilo samo to, da je bil dokument „dragocen“, da je pričal o „stavnih“ deželni preteklosti. Na drugi strani pa je bila omenba društvenih arhivov seveda popolnoma vezana na njihovo večjo ali manjšo prisotnost v družbi. Društva so bila tedaj še v „otroški“ dobi svojega razvoja, moril jih je državni sistem (absolutizem), doba narodnega „brstenja“ (revolucionarno leto 1848) je bila prekratka, da bi društveno življenje zapustilo trajnejše sledi, in naslednja doba (obnovljen absolutizem) je društva, predvsem politična, povsem sistirala. Društvena odjuga je nastala šele na začetku 60-let 19. stoletja, z obnovljeno ustavno dobo, zlasti pa po letu 1867, ko je nov društveni zakon postavil društveno življenje v eisltvanskem delu monarhije na nove temelje, ki so z malimi spremembami in dopolnitvami vzdržali do konca Avstro-Ogrske. Preden na kratko spregovorimo o društveni zakonodaji, naj sledi nekaj besed o družtvih. Kaj so? Na to vprašanje bi lahko odgovorili z vsakokratnim društvenim zakonom. Po novem zakonu o družtvih, ki ga je republiška skupščina sprejela 4. decembra 1974, veljati pa je začel 20. decembra istega leta, so društva, gledano pravno, pravne osebe, in sicer civilno-pravne osebe. Takšen status pa si društvo pridobi z vpisom v register društev pri pristojnem upravnem organu za notranje zadeve. Po drugih, starejših razlagah so društva trajnejše in prostovoljne zveze več ljudi z določnim namenom. Zveza se največkrat predvideva za nedoločen čas, redkeje je čas trajanja naprej določen. Članstvo v društvu ni stalno, število društvnikov ali raste ali pada. Društva zasledujejo najrazličnejše namene in se po tem tudi delijo na razne vrste, od katerih so poskušala politična vplivati tudi na državno ureditev, brž ko so se razvila v politične stranke. Pravica do ustanavljanja društev izhaja iz ustave. Društvo lahko ustanovi več oseb, ki imajo skupen cilj, reguliran s pravili in drugimi akti. Ta pravica do ustanavljanja društev zaradi skupnih ciljev in skupnega delovanja na določenem področju spada med tiste temeljne pravice, ki izhajajo iz neposredne svobode posameznika. Iz politične zgodovine pa vemo, da je poskušal vsakokratni državni sistem omejevati svoboščine glede ustanavljanja društev, zlasti političnih, in da je njihov nastanek spravljal pod „okvir dovoljevanja“. Šele po revolucionarnem letu 1848, ko prihajajo v val zahtev po svobodi do izraza tudi zahteve po svobodnem društvenem življenju, dobivajo društva svoje prve zakone, ki konkretnije določajo tudi značaj njihovega delovanja.

V teh zakonih je tu in tam že kakšna beseda o tem, kdo postane lastnik društvenega premoženja, če društvo preneha. S celotnim premoženjem je potem šel tudi društveni arhiv, če ga niso društvniki že prej raznesli ali si akte posamezno obdržali doma. Naša starejša društva so nastajala na več načinov. V praksi, namreč državni in cerkveni, so se uveljavili predvsem trije pravni sistemi nastajanja društev, in sicer sistem svobodnega ustanavljanja, normativni sistem in koncesijski sistem. V prvem primeru gre za to, da država prizna dejansko ustanovljena društva za pravne osebe, pri drugem sistemu prizna država društvo za pravno osebo, če se vpiše v javni register in obsegajo njegova pravila tiste odredbe, ki jih smatra zakon za obvezne, med tem ko bi društvo po koncesijskem sistemu dobilo pravico do obstanka šele s podelitvijo dovoljenja (koncesije). Država je uporabljala

za potrjevanje društev različne sisteme, v splošnem pa so prevladovali normativni sistemi. Za tako imenovana idealna združenja je veljal sistem svobodnega ustanavljanja in za pridobitna društva pa koncesijski sistem. V cerkvi je bil možen le koncesijski sistem ustanavljanja društev, tako da ustanovitelji verskih organizacij (npr. redov) niso bili tisti, ki so si organizacijo zamislili oziroma dali pobudo, temveč je bila to organizacija, to je, cerkvena oblast. Kadar naletimo v cerkveni zgodovini, da je ta ali oni papež potrdil kak red ali njegova pravila, tedaj moramo vedeti, da taka potrditev ni samo odobritev, ampak z njo hkrati ustanovitev (ima konstitutiven značaj). S papeževo potrditvijo reda je red šele nastal in pravila, boljše osnutek pravil, so z njo šele postala pravila. Na kratko lahko rečemo, da seže začetek društvene dejavnosti v Avstriji v prvo obdobje centralističnega absolutizma. Razvoj društvenega življenja v stari Avstriji je bil podoben kot v nemških deželah, vendar s to razliko, da je v Avstriji reakcija močnejše zavirala svobodno oblikovanje društev. Absolutizem je dal v roke vladarju vso pravico odločanja o ustanovitvi kake zveze ali društva (prim. dvorni dekret z dne 25. avg. 1764). Tako so smela tedaj delovati tista društva, ki so dobila vladarjevo koncesijo. Potrebe po ureditvi društvenega življenja se kažejo v številnih dekretih, odlokih, ki pa po vrsti govore o nezaupanju absolutistične oblasti do večine društev, zlasti še napovedujejo celo boj tajnim zvezam. Vse, kar je državi prihajalo posebno v dobro, so bila razna utilitarna društva, od katerih so bila pomembna predvsem kmetijska in industrijska. To je bil čas po napoleonskih vojnah, čas fiziokratskega duha, ko so takšna društva naravnost pospeševali. Cesarska odločba iz 1763 je apelirala na vse občane in praktične kinetovalce, da bi si ustanovili „ekonomsko družbo“ za povzdigo kmetijstva, medtem ko nek drug dvorni dekret, skoraj iz istega časa, govori o ustanovitvi društev za kmetijstvo in industrijo kot o „patriotičnem delu“. V skladu z državnim sistemom je avstrijska zakonodaja prve polovice 19. stoletja vztrajno težila za tem, da bi društva podredila policiji, da bi ustanavljanje budno spremljala in sproti odpravljala vsak najmanjši vpliv državljanov, če bi hoteli prek društev tako ali drugače vplivati na politiko v državi. Šele vrsta liberalnih zakonov iz 60. let 19. stoletja je z zakonom o družtvih z dne 15. novembra 1867 v mnogem odpravila vmešavanje države pri ustanavljanju političnih društev. Pred tem so bila društva avstrijski oblasti v mnogem nevspešna in celo sumljiva. Avstrija namreč do leta 1840, ko je izdala prve predpise za ustanavljanje privatnih društev in postopanje z njimi, ni poznala nobenih obče veljavnih predpisov glede društev. Odohritev pravil večjih in važnejših društev si je vladar pridržal. Tako je bila npr. Kmetijska družba za Kranjsko ponovno odobrena s cesarsko odločbo z dne 8. aprila 1820, podobno je bilo tudi pri štajerski Kmetijski družbi v Gradcu 1819. Leto 1848. je avstrijskim državljanom zagotavljalo pravico do ustanavljanja društev (22. člen Pillersdorferjeve ustave z dne 25. aprila 1848), vendar je absolutizem v praksi vse te svoboščine kmalu odpravil. Ustavni poskusi, tako marčna ustava z dne 4. marca 1849 in „kromerjska ustava“ z dne 15. aprila 1849, so zagotavljali avstrijskim državljanom, da lahko ustanovljajo društva „brez vsakega oblastnega dovoljenja“ („ohne alle behördliche Bewilligung“), v kolikor bi cilji oziroma sredstva združevanja ne bili protizakoniti ali državi nevarni (člen 12). Glede ustanavljanja društev je po svoje zanimiv cesarski patent z dne 17. marca 1849, ki določa za politično društvo petčlansko predsedstvo. V petem členu prepoveduje ženskam in mladoletnikom članstvo v političnih družtvih. V desetem členu so bile ženske ponovno izključene, nadalje pa zakon posebej poudarja, da seje ne smejo biti v

občinskih ali državnih stavbah. Kazni, ki bi sledile vključenju žensk in mladoletnikov v politično društvo, so bile sto goldinarjev na člana predsedstva.

Z Bachovim absolutizmom so društva, zlasti še politična, kakor rečeno, po vrsti zaspala. S cesarskim patentom z dne 26. novembra 1852, drž. zak. 253, so bile izdane za obseg celotnega cesarstva, torej tudi za ogrski del, zakone določbe glede društev. Ta cesarski patent, na kratko imenovan društveni patent, sloni, kot odraz absolutne monarhije, na stališču, da društva lahko nastanejo samo tedaj, če jih dovoli vlada (ministrstvo). Šele z dovolitvijo državne uprave je postalo društvo „dopuščeno“. Društvo je tedaj nastalo po tako imenovanem koncesijskem sistemu, ki smo ga omenili zgoraj. Vse, kar zadeva društveno dokumentacijo, je zakon prepustil pravilom društvu. Le v primeru, ko bi društvo prestopilo meje zagotovljenega delovanja, bi se za društvene dokumente zavzela politična oblast, „vzela bi jih v uradno varstvo“ (čl. 20).

Ustavna doba, zlasti po letu 1867, je v Avstriji v mnogem pometla s koncesijskim sistemom ustanavljanja društev. Člen 12 avstrijskega državnega osnovnega zakona o splošnih pravicah državljanov iz leta 1867 je določal: „Avstrijski državljani imajo pravico, shajati se in ustanovljati društva. Izvrševanje teh pravic se uredi s posebnim zakonom“. Dne 15. novembra 1867 sta izšla zakona o društvih in zborovanjih. V okviru društvene zakonodaje so ti zakoni urejali tako gospodarske družbe kot politična društva, vendar so bila določila predvsem veljavna za politična društva. Ustanovitev društva je bilo treba prijaviti prvostopni upravni oblasti (okrajnemu glavarstvu ali statutarni občini), ki je društvo lahko prepovedala, če bi bilo po njenem mnenju v predloženih pravilih kaj proti zakonitega, ustavi nasprotnega. Prijaviti je bilo treba tudi seznam članov, pri političnih društvih posebej prigrasiti vsakega novega člana, in to v roku treh dni. Ženske niso smele biti članice političnih društev. Ta zakon je veljal z nebstvenimi spremembami vse do konca Avstro-Ogrske. Društvena pravila in vse statutarne spremembe, ki so sledile ustanovljenemu društvu, predstavljajo poleg nepopolnih seznamov društvenih odborov temelj društvene dokumentacije, ki ga hrani za starejša slovenska društva deželni arhiv v Gradeu. Društveni kataster (Vereinskataster), ki je nastajal pri namestništvu, je sicer registriral nastajanje naših društev, pa je skop vir za društveno zgodovino, ker razen vpisov najpogosteje ni drugih podatkov kot pripis, da so bili spisi pred časom škartirani. Tako se je žal zgodilo z večino ustanovnih aktov naših društev. Starejša društva so pri nas imela tudi svojo burno zgodovino: nastajala so običajno zelo glasno, nekaj let tudi plodno delovala, potem so pa po vrsti zaspala. Njihovo delovanje je bilo vezano na vsakokratno politično situacijo na Slovenskem. Od 60. let 19. stoletja so naglo rastla podeželska bralna društva, ki so doživela v naslednjem desetletju nekakšen zastoj, dokler se niso v 90. letih prejšnjega stoletja ponovno razživela. Pri vsakokratnem razpustu ali „prostovoljnem razidu“ so bili društveni dokumenti skorajda gotovo porazgubljeni, sled o njih je ostala kvečjem v društvenem katastru ali v najbližjem časniku. Saino v privatnih zapuščinah tu in tam naletimo na kakšen dopis, ki govori o ponovni ustanovitvi društva, ali celo na kako vabilo na prireditve. Drugačna je bila situacija pri pomembnejših društvih, npr. pri mestnih čitalnicah, kjer se je ohranilo relativno precej dokumentov. Mariborska Slovanska čitalnica, ustanovljena 1861, je preživljala vzpone in padece, se selila od hiše do hiše, toda navzlic vsemu, je njen arhiv skoraj v celoti ohranjen, danes shranjen v Pokrajinskem arhivu v Mariboru in deloma v Univerzitetni knjižnici v Mariboru. Kmetijska

družba v Gradeu je imela po Spodnjem Štajerskem na široko razpredeno mrežo podružnic. Skoraj brez izjeme se ni ohranil noben arhiv te podružnice. Podobno je s filialami deželnega zdravniškega društva. Društveno zgodovino te dobe lahko tedaj sledimo predvsem samo po arhivu centrale v Gradeu, zlasti pa po njenih publikacijah. Nekatera društva iz 60. in 70. let 19. stoletja so živela tudi daljšo dobo in so po večkratnih spremembah imena včakala celo okupacijo leta 1941. Večina društev, zlasti katoliško-konservativnih, ki so nastajala predvsem v okolici Slovenske Bistrice, je zaspala že s prenesitvijo aktivnega društvenega pobudnika (npr. J. Šuc). Društvena dokumentacija, v kolikor je sploh nastajala, ker je večji del priprav opravil sam pobudnik (J. Šuc), je ostala pač v sestavu župnijskega arhiva. Nekateri večji društveni arhivi, nastali na Spodnjem Štajerskem, so vezani na politične osebnosti naše preteklosti, tako npr. na L. Gregoreca, J. Glančnika, Fr. Rosino, J. Sernea, L. Pivka, I. Dečka idr. Praktične potrebe, da bi se dom zavaroval pred ognjem, so razmeroma zgodaj narekovale ustanavljanje gasilskih društev, ki so dobila v sredi 80. let 19. stoletja še pospešek z modernim zakonom o gasilstvu. Da so bila ta društva po večini nositeljice nemštva, zlasti z nemškimi poveljevalnim jezikom, je drugo vprašanje, ki ga na tem mestu ne obravnavamo. Kakor je npr. dokumentacija o delovanju naših bralnih društev (čitalnice) skoraj v celoti izgubljena, je na drugi strani arhivskih dokumentov o prisotnosti gasilcev v našem podeželskem družbenem življenju vendarle razmeroma še veliko. Gre za zapisnike občinskih zborov, odborovih sej, za kronike, ponekod pa celo za finančno dokumentacijo, predvsem pa za razno slikovno gradivo, ki pa žal največkrat ni dokumentirano in tako nima za podrobnejšo krajevno zgodovino posebne vrednosti. Za dokumentacijo gasilskih društev velja še zlasti, da so posamezne dokumente (npr. zapisnike, kronike in fotografsko gradivo) držali pri sebi vodstveni odborniki (po navadi predsednik ali tajnik) in da so z njihovo smrtjo običajno tudi propadli. Takšna usoda je doletela društveno dokumentacijo tudi pri mnogih drugih društvih, ki niso imela sedeža pri kakšni uglednejši, ustaljeni kulturni ustanovi. — Z razvojem nemškega nacionalizma so pri nas nastajala nemška napačalna društva (npr. Schulverein 1880 ali Südmark 1889), njima so pa sledila slovenska obrambna društva (npr. Družba sv. Cirila in Metoda 1885). Po razpadu Avstro-Ogrske, če že ne prej, se je razgubila večina društvene dokumentacije spodnještajerskega nemštva, če izvzamemo nemška muzejska društva. Dosti boljše usodo niso doživela slovenska obrambna društva, tako so se ohranili od Ciril-Methodove družbe po pokrajinskih arhivih samo fragmenti. — Po politični diferenciaciji, ki jo je pri Slovencih nakazalo leto 1848, na koncu 60. let 19. stoletja pa liberalno — klerikalna trenja povsem pokazala, se je pri nas izvršil idejnopolitični razcep, ki se je začasno izražal tudi v društvenem življenju: konservativci so ustanovljali katoliška društva oziroma konservativno-narodna, liberalci pa društva na narodnopolitični osnovi. Ne v društvenih arhivih, pač pa v društvenem katastru in v polemikah po časnikih je predvsem ohranjena sled o njihovi prisotnosti v slovenskem prostoru.

Kratkotrajna doba slovenske politične diferenciacije na začetku 70. let prejšnjega stoletja je zapustila dokumentacijo predvsem pri sodiščih (npr. A. Tomšič in J. Jurčič kot urednika Slovenskega naroda in J. Ulaga kot urednik Slovenskega gospodarja v tiskovnih pravdah), pri namestništvu v Gradeu (npr. prezidialni akti) in le deloma v društvenem katastru v Gradeu (npr. Slovensko politično društvo v Mariboru, Delavsko-izobraževalno društvo v Mariboru, prvo in drugo iz leta 1868). Ni slovenska

značilnost, da so društva, ki so temeljila na praktičnosti (npr. pridobitna društva) ali v nacionalnih znanostih (npr. zgodovinsko ali muzejsko društvo), tudi pri nas preživela narodnopolitične boje. Med nemškimi društvi lahko na tem mestu navedemo Muzejsko društvo v Celju iz 1882 in enako društvo v Ptuju iz 1893, v Mariboru iz 1902. Slovensko Zgodovinsko društvo za Spodnje Štajersko je nastalo 1903. Arhivi teh društev so se v glavnem ohranili. Zlasti Zgodovinsko društvo v Mariboru ima ohranjene skorajda vse kategorije gradiva, ki so pri njem nastajale, tudi račune. Dokumentacija muzejskih in zgodovinskih društev se je ohranila tudi preko okupacije, ker je bila v času druge svetovne vojne, ko je okupator zapovrstjo ukinjal vsa slovenska društva, že shranjena po muzejih in arhivih. Ta dokumentacija se je ohranila kot dokument organizacijskega (društvenega) in znanstvenega hotenja na nekdanjem Spodnjem Štajerskem.

Dokumentacija nekaterih društev iz stare Avstrije, predvsem tistih, ki so bila odprta navzven (npr. telovadna, kot Sokol), se je ohranila fragmentarno, do danes predvsem v zapisnikih, diplomah in drugih znakih društvenega življenja. Bolj kot politična in narodnoobrambna so se vzdržala razna strokovna društva (predvsem praktično kmetijska ipd.), pa to tudi s svojo dokumentacijo. Po priključitvi Avstrije k Nemčiji (Anschluss 1938) je začel nacizem prestopati tudi meje naše države in nemške nacistično usmerjene organizacije, ki so delovale prej na Nemškem (npr. Südost Institut v Münchnu), so se po 1938 preselile tudi v Gradec in od tod v podrobnostih zasledovale tudi naše društveno življenje. Tako se je zgodilo, da je po aprilu 1941 postal pri nas žrtev okupatorjevega preganjanja ta ali oni član slovenskega društva, ker je društvena dokumentacija nudila dovolj informacij o slovenskem obnašanju mnogih društvnikov. Nekatera društva so svojo dokumentacijo poskrila (npr. ruški, mariborski, ormoški ali ljutomerski Sokol), druga so jo tudi uničila (npr. narodna obrana), da bi se tako izognila okupatorjevemu preganjanju. Tako je propadlo veliko gradiva, še preden ga je začel uničevati okupator sam. Tudi nekateri oblastni organi so pred okupacijo uničevali gradivo, ki bi moglo koga „bremeniti“ pred okupatorjem. Tako je prišel v roke komisarja za likvidacijo slovenskih društev (Stillhaltekommissar für Vereine, Organisationen und Verbände) le manjši del društvenih arhivov na nekdanjem Spodnjem Štajerskem.

Zakon o društvih in zborovanjih iz leta 1867, ki je veljal do konca Avstro-Ogrske, je glede ustanovitvenih aktov ter poročil o delovanju, ki jih je od časa do časa zahtevala politična oblast, nadaljeval društveno tradicijo iz 1852. Ostale kategorije dokumentarnega gradiva, ki bi naj pri društvu nastajale, je tudi ta zakon prepuščal pravilom posameznih društev. Društvena „administracija“ je bila pač tudi sedaj odvisna od večje ali manjše razvejanosti oziroma društvene dejavnosti. V tem času so se v glavnem že izoblikovale tiste vrste dokumentarnega gradiva, ki jih poznamo iz poznejšega in tudi sedanjega časa. Poleg finančne dokumentacije, pomembne v glavnem samo za določen čas, je pri društvih nastajala od časa do časa tudi pomembnejša korespondenca (društva so se vključila v volilne boje), morali so se voditi zapisniki, ker se je zanje pogosto zanimala politična oblast, vodila se je knjiga članov, inventarji imetja, včasih tudi kronika s fotografskim gradivom in časopisnimi izrezki ter razno drugo gradivo. Za vsako društvo, ki se je kolikor toliko čutilo trdno, so bili pomembni spisi o ustanavljanju in ustanovitvi, akti o registraciji ter morebitne premoženjske zadeve. Seveda se je od tega gradiva ohranilo bore malo, največkrat samo kak zapisnik, kronika ali delovodnik, včasih še sezname društvnikov. Najslabše je z društvenimi spisi, ko skoraj v nobenem primeru, če so že

ohranjeni, niso razdeljeni po letih oziroma delovodnih številkah. Boljše ali slabše poslovanje društev je seveda v mnogem odvisno od razvitosti posameznega društva. Zaščite oziroma načrtne hrambe društvene dokumentacije zakonodaja o društvih še vedno ne pozna.

Z naredbo poverjenišтва za notranje zadeve z dne 25. novembra 1918 (Uradni list Narodne vlade SIS, št. 14/1918) je bil razveljavljen avstrijski zakon o društvenem pravu. Ustanavljanje društev je postalo s to naredbo povsem prosto. Zadostovalo je naznanilo o izvršeni ustanovitvi društva in predložitvi pravil na okrajno glavarstvo oziroma magistrat mest z lastnim statutom. Prepovedana so bila društva, ki so v svojih pravilih zasledovala namene, nasprotujoče „splošno priznanemu načelu pravosti“. Prejšnji društveni kataster, ki je bil za Spodnje Štajersko v Gradcu, je bilo treba zdaj nadomestiti s „seznamkom vseh društev, ki spadajo pod naredbo poverjenišтва za notranje zadeve“ pri društvenem oblastvu I. stopnje, to je, pri okrajnem glavarstvu, in pri oblastvu II. stopnje, to je, pri deželni vladi v Ljubljani. Tak „seznamek“, v bistvu društveni kataster, je po predpisu vseboval vse tiste podatke, ki jih je imel prejšnji društveni kataster za Štajersko oziroma Kranjsko. Prostemu ustanavljanju društev pa je država napravila kmalu konec. Že leta 1919 je izšla naredba ministrskega sveta, po kateri se nova društva niso smela ustanavljati brez oblastne dovolitve. Politična oblastva so smela tudi „iz državnih interesov“ ustaviti delovanja že obstoječih društev. Dne 30. decembra 1920 je vlada sklenila „obznano“, s katero je prepovedala organizacijo in delovanje KPJ. Že po sprejemu vidovdanske ustave je skupščina 1. avgusta 1921 sprejela zakon o zaščiti varnosti in reda v državi. Omejitve ustavnih pravic je bilo v zakonodaji potem še mnogo. Do bistvenih sprememb je prišlo tudi v društvenem življenju s šestojanuarsko diktaturo 1929. Politična društva so morala po tem letu spremeniti „barvo“ in svoje delovanje s to spremembo priglasiti politični oblasti. Vrsta društev se tako ni prijavila oziroma zaprosila za dovolitev nadaljnjega delovanja (po členu 4 Zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi z dne 6. januarja 1929). Mnoga društva so prenehala obstajati. To velja zlasti za številna delavska, politična in druga društva, krajevne organizacije kmečko-delavske zveze v mnogih spodnještajerskih krajih. Po novem zakonu o društvih, shodnih in posvetih z dne 18. septembra 1931 je bilo mogoče ustanavljati društva in stranke samo po vsedržavnem principu, ki je bil 24. marca 1933 le nebitveno umiljen.

Na podeželju so po 1929. letu prevzela v glavnem vsa društveno življenje gasilska društva, deloma tudi sokolska, medtem ko so bila katoliško politična in druga povsem okrnjena, v mestih, trgih (ali večjih krajih) so dominirala sokolska društva, delavska so bila razpuščena, člani KPJ so se inkognito včlanjali v Društva kmečkih fantov in deklet, ki so bila na videz stanovsko kmečka, v resnici pa protiklerikalna društva. Arhivska zakonodaja molči o arhivski dokumentaciji, le v primeru, če je društvo razpuščeno, zaseže ves inventar, tedaj tudi arhiv, politična oblast. Arhivska dokumentacija gasilskih društev je, kakor rečeno, relativno dobro ohranjena, arhivi delavskega društvenega življenja so, v glavnem propadli s celotno dokumentacijo orožniških in policijskih uradov. Prav tako pa tudi dokumentacija o naprednem kmečkem društvenem gibanju. Največ zgodovinsko opremljivega arhivskega gradiva (npr. zapisniki, sezname članov, blagajniške knjige ipd.) je ostalo pri nepolitičnih, strokovnih društvih. V tem nas potrjuje tudi arhiv komisarja za likvidacijo slovenskih društev. Ta organ, ki je nastal pri okupacijski oblasti 24. aprila 1941, je po-

stopno in dokaj sistematično izvedel popolno likvidacijo vseh društev na tedanjem Spodnjem Štajerskem, tudi nemških, ki so obstajala pred aprilom 1941. Postopna likvidacija, vmes pa že ustanavljanje okupacijskih društev, je tekla do maja 1943. Po okupacijskem likvidatorju slovenskih gospodarskih in negospodarskih društev nabran tend, ki ga hrani Pokrajinski arhiv v Mariboru (in deloma arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani), obsega spise, račune in zapisnike komisarja, potem pa od društev predvsem blagajniške knjige in deloma sejne zapisnike. V fondih, ki prostorsko obsega vso tedanjo Spodnjo Štajersko, je približno 180 ukinjenih društev, organizacij in združenj. Šef za civilno upravo na Spodnjem Štajerskem je izdal že 21. aprila 1941 odredbo o zaščiti spomenikov. V njej pravi, da se stavljajo pod spomeniško zaščito „vsi spisi, ki so zgodovinskega značaja, ki se najdejo posamezno ali v nesistematično sestavljenih skupinah in ako se nanaša vsebina izključno ali pretežno na pravne, politične ali gospodarske zadeve, kakor vse zbirke spisov, ki so postale zgodovinskega značaja, ki so bile sestavljene v načrtnem delu v svrhu mesta, poverjenega z zaznavanjem javnih interesov ali stalno nadaljevanega privatnega poslovanja ali za družinsko-zgodovinske svrhe. Pod to naredbo spadajo posebej: zemljiške in listinske knjige pri okrajnih sodiščih, kataster za zemljarino pri finančnih oblastvih, arhivi mest, trgov in podeželskih občin, gospodstveni in samostanski arhivi.“ Kakšna je bila dejanska zaščita arhivskega gradiva ter tudi drugih spomenikov, predohro pozna naša narodna zgodovina.

Društev, ki jih je ustanovljal okupator, bila so to predvsem mladinska in militaristično orientirana društva, naše ljudstvo v glavnem ni sprejelo. Splošno razširjena je bila Štajerska domovinska zveza (Steirisches Heimathund), mladino, pa tudi šolarje so organizirali v različne zveze (npr. Deutscher Jugend, Hitlerjugend, Bund deutscher Mädel). Brez posebne odmeva pri našem ljudstvu so bila okupacijska gospodarska združenja (npr. Credit-Anstalt-Bankverein, podruž. v Celju in Mariboru, in Länderbank, podružnica v Mariboru) ali podjetje Energieversorgung Süddeutschland. Večina gradiva teh okupacijskih društev se je raztepla že pred koncem druge vojne. Pri ostalih društvih, kjer je ostalo kaj dokumentacije, je ta prešla po likvidaciji v poletju 1945 v zgodovinske arhive. Vsa društva in organizacije, ki so obstajala na slovenskem ozemlju pred osvoboditvijo 1945, so morala za ohlno nadaljnje delovanje dobiti predhodno odobritev pristojnega organa narodne oblasti. Prijava za odobritev je bila vezana na določen rok. Odohitev je izdal okrožni NOO, na čigar območju je društvo delovalo. Društva, ki niso sprejela do začetka septembra 1945 poveljne tešitve, so se smatrala za ukinjena. Arhivsko gradivo takšnih društev, katerih npravo je prevzel oskrbnik pristojnega organa narodne oblasti, se je raznašalo že pred likvidacijo, kolikor pa je ostalo, se je nahajalo kot poseben fond pri organu, ki je likvidacijo izvedel. Kakor se je potem društvena zakonodaja že razvijala in doživela leta 1975 tudi posebno tolmachenje s komentarjem in primerom pravil, ostaja vendarle dejstvo, da za društveno dokumentacijo, iz katere bi naj prej ali slej odbrali arhivsko gradivo, ni bilo posebne razlage. Slabe izkušnje arhivskih delavcev pri sedanjih imetnikih društvene dokumentacije pa so narekovale celovitejšo rešitev arhivskega vprašanja tudi glede društev. Zveza kulturnih organizacij Slovenije je bila dovolj elastična, da se je lotila rešitve tudi tega problema. Sklenila je v februarju oziroma marecu 1980 dogovor s Skupnostjo arhivov Slovenije o sodelovanju pri organiziranju, načrtni skrbi za evidentiranje, zbiranje, urejanje in objavljanje dokumentacije o ljubiteljski kulturni dejavnosti. Dogovor, ki je bil zdrav

poskus povezovanja zgodovinskega arhiva z imetnikom dokumentarnega gradiva, je danes mrtev, ker Skupnosti arhivov Slovenije ni, dejansko pa je prenesen na Arhiv SR Slovenije oziroma na posamezne slovenske arhivske institucije.

Ustanove, ki so med obema vojnama zbirale arhivsko gradivo, so imele v svojih pravilih, poslovnih zapisano, da zbirajo vse arhivsko gradivo, nikjer pa ni posebej rečeno, da zbirajo tudi društvene arhive. Dejstvo pa je, saj za mariborski arhiv to velja, da razen tistih društvenih fondov, ki so se sami pomidili (npr. arhiv Muzejskega ali Zgodovinskega društva ipd.), ni tedanji Banovinski arhiv prevzel nobenega društvenega arhiva. Akeija glede zbiranja teh arhivov poteka predvsem iz časa neposredno po osvoboditvi, ponovno pa danes.

Na pomembnost društvenih fondov je posebej poudarila šele arhivska zakonodaja po drugi vojni. V uredbi o ustanovitvi Osrednjega državnega arhiva Slovenije (Uradni list SNOS in narodne vlade, št. 50/45) stoji v 3. členu, da na željo oblasti, ustanov, gospodarskih podjetij, društev in zasebnikov more (arhiv) sprejemati v hrambo njihove arhive, zbirke arhivalij oziroma arhivske predmete. V 6. členu iste uredbe stoji, da arhivski svet med drugim skrbi tudi za varstvo društvenih arhivov. Vsa nadaljnja arhivska zakonodaja, bodisi zvezna bodisi republiška, je društvene arhive potem vedno spominjala.

Najnovější arhivski zakon iz leta 1980 govori o društvih na več mestih. Tako stoji v 57. členu, da morajo tudi društva skrbeti za ohranjanje, materialno varstvo in urejenost izvirnega in reproduciranega dokumentarnega gradiva, ki ga sprejemajo ali nastane pri njihovem delu, dokler ni iz tega gradiva odbrano arhivsko gradivo. Društva imajo enake obveznosti do arhivskega in dokumentarnega gradiva kot družbenopolitične organizacije. Zgodovinski arhivi pa niso obvezani, da prevzemajo arhivsko gradivo tistih društev, ki jih občinski upravni organ, pristojen za kulturo, ni vključil v seznam valoriziranih društev. Arhivsko gradivo društev in kulturnih organizacij se po 66. členu tega zakona izroča pristojnim zgodovinskim arhivom po 30 letih od nastanka, če se imetnik arhivskega gradiva in pristojni arhiv ne dogovorita drugače.

Preostane nam še vprašanje, kakšne vrste gradiva nastajajo pri društvih. Najpreprostejši odgovor na to bi bil, da so vrste (kategorije) dokumentarnega in arhivskega gradiva odvisne od usmeritve društva in obsega njegovega delovanja. Večje je kako društvo in daljšo življenjsko dobo ima, obsežnejše je njegovo pisarniško poslovanje in njega rezultati v dokumentarno-arhivskem gradivu. To je seveda v vsakem primeru podobno splošnemu pisarniškem poslovanju po ustanovah, le da je ponekod, zlasti pri vaških društvih, tudi zelo poenostavljeno. Finančne zadeve opravljajo društva še dokaj vestno, in sicer po določilih zakona o knjigovodstvu iz 1981. Med to dokumentacijo štejejo: knjigovodske listine, pogodbe, račune, bančne izpiske, poslovne knjige, finančne obračune, finančne načrte, zaključne račune in ostale dokumente, ki so potrebni za finančno poslovanje. Če stikamo po društvenih arhivih, ki jih hranijo zgodovinski arhivi, moremo kaj kmalu spoznati, da so se do današnjega dne ohranile predvsem samo nekatere, nekako že odhrane kategorije arhivskega gradiva. Najpogostejši društveni dokumenti, v mislih imamo tudi mariborsko Muzejsko in Zgodovinsko društvo, so: akti o ustanavljanju, akti o ustanovitvi, akti o registraciji, društveni spisi po letih, delovodniki, blagajniške knjige s prilogi, inventarji imetja, sejni zapisniki, sejni zapisniki odsekov, fotografsko gradivo, časopisni izrezki, razno. Pri manjših društvih so ohranjeni predvsem samo zapisniki ali še blagajniška knjiga in včasih tudi pravilniki ipd. Posamezni slovenski zgodovinski arhivi so doslej že valorizirali tudi imetnike arhivskega gradiva

društev in organizacij. Glede tega so ravnali po svoje, tako da so ponekod vključevali samo občinske zveze kulturnih organizacij, drugod so bili manj selektivni in so vključili vsa pomembnejša društva v večjih krajih, vsaj v takšnih, kjer je tudi šola. Potrebna bi bila podrobnejša valorizacija arhivskega gradiva pri društvih, tudi vključevanje in izključevanje društev od arhivskega interesa bi moralo biti stalno prisotno. Novejša društva, ki niso prestajala vojne in niso bila v prostorskih tiskah, ustvarjajo poleg dokumentarnega gradiva običajno še takšne vrste gradiva, za katero se bo društveni zgodovinar brez odlašanja odločil, da jih ne bo izločil, da jih bo trajno hranil oziroma prej ali slej uporabil za zgodovinski prikaz društvenega delovanja v določenem kraju oziroma regiji. Dokumentarnega gradiva pri društvih ni veliko, zato smo lahko enotnega mnenja, da ga čimveč ohranimo, pri tem pa ne zgublamo zdrave presoje, da mora ohranjeno končno rabiti verni upodobitvi naše preteklosti. Pri izboru je upoštevati specifičnost pokrajine, iz katere prihaja dokumentarno gradivo. Z modernimi migracijskimi premiki so mnogi kraji, ki so imeli včasih središče okrog cerkve in šole, izgubili skorajda vse, urade in šole, morda jim je preostalo edino še delovno kulturno društvo, in sicer iz dobe „lepih časov“ in naloga podrobnega krajevnega zgodovinarja, v katerem mora biti dokajšnja mera „lokalpatriotizma“, mora biti, da temu utripu prisluhne in plodno sodeluje s pristojno arhivsko institucijo, ki bo arhivsko gradivo v določenem ali dogovorjenem roku odbrala za trajno, za znanstveno hrambo.

Zveza kulturnih organizacij Slovenije se je sistematično in obsežno lotila arhivskega vprašanja društev s tem, da je v svojem glasilu (Kulturni poročevalce) priobčevala novosti arhivske zakonodaje, da se je povezovala z arhivskimi ustanovami in da si je poiskala v arhivskeni svetovalcu Petru Ribnikarju celo avtorja Priročnika za dokumentariste kulturnih organizacij (Ljubljana 1980). Knjižica, ki je pisana nazorno in za vsakdanjo prakso dovolj podrobno, je našla stik med dokumentaristi pri kulturnih organizacijah in med arhivsko službo. Naloga nas drugih, ki delamo po manjših zgodovinskih arhivih, pa bodi v tem, da v dobrem sledimo in rešimo dokumente naše društvene preteklosti, da ohranimo pomembno poglavje slovenske kulturne zgodovine.

OPOMBE

Referat je deloma nastal na izkušnjah, ki sem jih imel doslej pri preučevanju politične zgodovine obravnavanega območja, deloma na vsakdanji praksi z društvenimi arhivi. Glede predmetnega slovtva, ki je prihajalo za ta spis predvsem v poštev, se bom tu omejil na knjižne enote, našete v takšnem zapovrstju, kakor se dajo kronološko razbrati iz referata.

Društva na splošno:

Vereinsrecht, die Gesetze über das, vom 26. November 1852 und vom 15. November 1867. Das Gesetz über das Versammlungsrecht vom 15. November 1867. Nebst dem zu diesen Gesetzen ergangenen Verordnungen, Erlässen und Entscheidungen, von Dr. Friederich Tezner, 4. vermehrte Auflage 1907 (Manzsche Sonder-Ausgabe der österr. Gesetze 1909;

E. Mayrhofer's Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern, II. Erg.-Band, Wien 1913, 976-1126;

Österreichisches Staatswörterbuch II, Hft. 2, Wien 1897, 1422-33;

V. Schweitzer, Naš društveni in shodni zakon, Ljubljana 1902;
R. Andrejka, Društveno pravo v Sloveniji, Ljubljana 1928;
L. Šturm, Zakon o društvih s komentarjem in primerom pravil društva, Ljubljana 1975.

Za obseg in vrste prevzetega arhivskega gradiva društev v starejšem obdobju primerjaj:

Kataloge des Steiermärkischen Landesarchives (Katalog der Joanneum, bearb. v.A. Kapper), Graz 1899;

Gesamtinventar des Steiermärkischen Landesarchives, Graz 1959;
Vodnik po arhivih Slovenije, Ljubljana 1965.

O zgodovinskem in zbirateljskem delu na nekdanjem Štajerskem do leta 1918 primerjaj:

Joanneum, Graz 1812-1908;

Mitteilungen des Historischen Vereines f. Steiermark, Graz 1850-1903;

Zeitschrift des Historischen Vereines f. Steiermark, Graz 1906 passim;

V. Vrtnjak, Prispevek k zgodoviniopisju na slovenskem Štajerskem, Zgodovinsko društvo v Mariboru 1903-1978, Maribor 1978, 5-27.

Za pregled društvene zakonodaje v času med obema vojnama, za okupacije in po osvoboditvi primerjaj:

R. Andrejka, Društveno pravo v Sloveniji, Ljubljana 1928, 10-30; (razvojne smeri društvenega prava), passim;

Zakon o društvih, shodih in posvetih (Služb. list kralj. banske uprave Dravske banovine, št. 403/60 iz l. 1931);

A. Odar, Temeljni organizacij, Ljubljana 1937;

Verordnungs-und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark 2. IV. 1941, Stück 4 (Odredba o zaščiti spomenikov), isti vir, Stück 5 (Odredba o določitvi komisarja /Stillhaltekommissar/ za društva, organizacije in zveze);

Zakon o društvih, zborovanjih in drugih javnih shodih (Uradni list FLRJ, št. 54/1946 in št. 29/1947);

Temeljni zakon o društvih (Uradni list SFRJ, št. 16/1965);

Zakon o društvih (Uradni list SRS, št. 37/74);

L. Šturm, Zakon o društvih s komentarjem in primerom pravil društva, Ljubljana 1975.

Za pregledni prikaz društvenega življenja med obema vojnama primerjaj:

F. Erjavec, Naše društveno življenje, Slovenci v desetletju 1918-1928, Ljubljana 1928, 744-58;

J. Turk, Kultura, Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana 1939, 196-226.

Na probleme varstva, zbiranja in urejanja društvenih arhivov odgovarjajo društvena pravila (npr. Zgodovinskega društva v Mariboru, 1903), poslovniki (npr. Orlovska zveza je izdala navodila o poslovanju pod naslovom Tajnik, Ljubljana 1924) in splošna arhivska zakonodaja po drugi svetovni vojni. Na nekatera vprašanja, predvsem v zvezi z dokumentarnim gradivom kot virom arhivskega gradiva, je odgovarjal že Kulturni poročevalec, informativno glasilo ZKOS, širše pa P. Ribnikar v Priročniku za dokumentariste kulturnih organizacij, Ljubljana, 1980.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE VEREINSGESETZGEBUNG UND KATEGORIEN DES VEREINSARCHIVGUTES, INSBESONDERE DER STEIERMARK

Viktor Vrtnjak

Der Autor wendet die Vereinsgesetzgebung im österr. ungar. Monarchie, zwischen den beiden Weltkriegen, während der Okkupation und nach der Befreiung für

eine kurze Übersicht der Vereinstätigkeit im Gebiet der slowenischen Steiermark an. Dabei unterstreicht er die Beziehung zwischen den Vereinsgesetzen und der Vereinsdokumentation. Er stellt fest, dass die Vereinsgesetzgeber die Sorge für den Dokumentenschutz den internen Akten jedes einzelnen Vereins überlassen haben. Zwischen den beiden Kriegen hat sich der Zustand diesbezüglich nicht bedeutungsvoll geändert, nur einige Vereine (z.B. die katholischen) haben in den Parteien (z.B. in der Slowenischen Liberalen Partei) oder fachmännischen Verbänden einen Zufluchtsort gefunden. Der Okkupant hat in 1941 alle slowenische Vereine, Organisationen und Verbände aufgehoben. Der grössere Teil der Vereinsarchive ist untergegangen, die Fragmente (vor allem die Geschäftsbücher und teils die Protokolle und Mitgliederverzeichnisse) sind aber beim

Stilhaltekommissar für Vereine, Organisationen und Verbände geblieben. Die Vereinsgesetzgebung nach dem Zweiten Weltkrieg geht, sowie diejenige zwischen der beiden Weltkriegen, aus dem einheitlichen Staatskonzept hinaus. Die Archivalsammlung wurde von derjenigen historischen Institutionen abhängig, die sich dafür spezialisiert haben (z.B. das Banatareiv in Maribor). Planmässig wurden die Vereinsarchive erst nach dem Zweiten Weltkrieg gesammelt worden. Dazu ist die neue, insbesondere aber die neueste Archivgesetzgebung beigetragen, teils aber auch die Vereine selbst durchs Feiern ihren verschiedenen Jubiläen. Die wichtigeren (valorisierten) Vereine als Dokumentenbilder und die Archivinstitutionen sind hinsichtlich der Aufbewahrung, Aussonderung und amtlichen Übergabe des Archivgutes den Historischen Archiven in Verbindung getreten.

STROKOVNA OBDELAVA IN POPISOVANJE GRADIVA DRUŽBENOPOLITIČNIH ORGANIZACIJ

Marija Oblak Čarni

Raziskovanje zgodovine povojne dobe terja, da arhivi pospešijo strokovno obdelavo arhivskega gradiva za ta čas. Za to razdobje so pomembni arhivski foudi družbenopolitičnih organizacij: Zveze komunistov, Socialistične zveze delovnega ljudstva, sindikatov, zveze mladine, ženskih organizacij in Zveze združenj borcev. Vloga družbenopolitičnih organizacij je opredeljena v ustavi.² Naloga arhivskih ustanov je prevzeti arhive družbenopolitičnih organizacij, ker ga v veliki večini doslej še niso. To gradivo, je kot vsako drugo, treba valorizirati, izločiti tisto, ki nima trajne vrednosti, urediti in pripraviti za informativna sredstva oziroma pripomočke za uporabo. Med te vrste gradiva sodi tudi partijsko gradivo od ustanovitve komunistične stranke in SKOJ. Osvobodilne fronte (1941) oziroma SZDL, Zveze slovenske mladine in poznejših mladinskih organizacij, Slovenske protifašistične ženske zveze in kasnejših ženskih organizacij, gradivo Delavske enotnosti (1942), kot začetnice današnje sindikalne organizacije. Nadalje v predvojni čas seže arhiv komunistične stranke. Gradiva je malo, zlasti iz časa ilegalnega delovanja, ker praviloma sploh ni nastajalo, saj so večino sklepov sprejemali in prenašali ustno. Izvirnega gradiva je največ iz časa neposredno po prvi svetovni vojni. Pozneje je ohranjeno v tisku, osebnih fondih in zbirkah partijskih aktivistov in voditeljev, v fondih mednarodnih delavskih organizacij, upravnih, sodnih in drugih fondih tistega časa. Gradiva iz obdobja od leta 1941 do 1945 je več, tako spisovnega, kot tiskanega in fotografskega.³ Za gradivo družbenopolitičnih organizacij (pojem je nastal v novejšem času) po osvoboditvi pa je značilno, da je zlasti do leta 1952 zelo nepopolno ohranjeno in slabo urejevano. Družbenopolitične organizacije so imele dosti manj urejeno pisarniško poslovanje kot upravni organi in organizacije. Predpisi o pisarniškem poslovanju, ki so v petdesetih

in šestdesetih letih že vplivali na pisarniško poslovanje in organiziranje arhivov v upravi, na organiziranje arhivov pri družbenopolitičnih organizacijah še niso vplivali. Spisovne evidence so imeli, spočetka povečini enostavne, kasneje kombinirane delovodnike. Ob tem je nastajalo tudi gradivo, ki ga v spisovne evidence niso vpisovali. Gradivo so odlagali v okviru letnikov po organizacijski strukturi, po funkcijah, po avtorjih (korespondentih). Le manjši del gradiva je navadno ostal odložen po delovodniških številkah. Kasneje so posamezne družbenopolitične organizacije uvedle za odlaganje spisov klasifikacijske načrte. Ti temelje na organizacijski strukturi, na vrstah dokumentov ali pa predvidevajo klasifikacijo po snovi. Velik poudarek je na sejnih zapisnikih, ker so sklepe sprejemali na sejah. Manj urejeno gradivo iz obdobja po osvoboditvi bo zahtevalo več dela kot gradivo, ki je nastalo kasneje v bolj urejenem poslovanju zlasti, po uveljavitvi načel, postavljenih v zakonu o naravni in kulturni dediščini.⁴

Gradivo je urejeno⁵, če je vsak njegov del odložen v fondu, kjer je organsko nastal in je v okviru fonda na določenem mestu po določenem sistemu. Sistem je praviloma postavljen že pri tvorenju fonda. Smiselno je ta sistem obdržati tudi v arhivu, zlasti, če obstoje spisovne evidence. Če pa je gradivo razsuto in sistem ni ohranjen, ali pa sistema ni bilo, ga je treba obnoviti, ali pa na novo postaviti. Novi sistem (ureditveno shemo) pripravimo na osnovi ugotovljenih elementov odlaganja spisov pri stvarjalcu (struktura, vrsta dokumentov, funkcije, avtorji, kronologija). Ureditvena enota je (najmanjša) skupina dokumentov, ki jih združimo pod isto oznako (dokument, spis, zadeva, dosje). Gradivo popisemo po ureditvenih (popisnih) enotah. Popis (inventar) pa naj po popisnih (ureditvenih) enotah čim jasneje in podrobneje odrazi vsebino gradiva in omogoči ter olajša nadaljnje raziskovalno delo na gradivu.

Izhodišče urejanja in pisovanja je razmejitev in oblikovanje fondov. Ta temelji tudi pri družbenopolitičnih organizacijah na splošnih načelih, ki smo jih oblikovali že v predpisih.⁶ Med vojno ustanovljene družbenopolitične

organizacije po osvoboditvi nadaljujejo z delom in maj 1945 ne pomeni končnega mejnega datuma fondov, nastalih v času narodnoosvobodilnega boja. A z ozirom na to, da je gradivo NOB v specialnih arhivih, začenejajo fondi družbenopolitičnih organizacij v splošnih arhivih praviloma z datumom osvoboditve.

Težave pri oblikovanju fondov družbenopolitičnih organizacij predstavljajo pogoste sistemske reorganizacije družbenopolitičnih organizacij in tiste spremembe, ki so sledile upravnim reorganizacijam. Zlasti za prva povojna leta bo rekonstrukcija fondov dokaj zapletena. Tudi zaradi nestrokovnih posegov v gradivo, ko so ponekod poskušali rekonstruirati dele uničenih fondov iz petdesetih let z gradivom ukinjenih organizacij ipd. Večjo težavo predstavlja leto 1952, ko so nastale občinske organizacije in leto 1965, ko so bile z ukinitvijo okrajev ukinjene okrajne organizacije.

Pomembno pomoč pri teoretični pripravi urejanja in popisovanja, predvsem pa razmejitev in členitve fondov, predstavlja študij razvoja, organiziranja in strukture družbenopolitičnih organizacij. Žal je povojno obdobje še malo obdelano, manj kot je medvojno in je takih del malo. Okvirni pregled je moč dobiti v splošnih delih⁷ in nekaj v specialnih delih in krajsih pregledih.⁸ Za konkretna vprašanja na fondu, ki ga načrtno strokovno obdelati pa bo potrebno ta pregled izpopolniti s študijem gradiva samega (statuti, zapisniki ipd.) Pomembno je tudi poznavanje navodil za poslovanje in klasifikacije spisov v samih družbenopolitičnih organizacijah. Ob tem je nujno potrebno spremljanje in poznavanje arhivistične literature in dosežkov splošne arhivske službe.

Nekaj izkušenj pri obdelavi tovrstnih arhivskih fondov že imamo.⁹ Poleg tega imamo dokaj bogate izkušnje na medvojnem gradivu, ki jih je moč uporabiti tudi na gradivu povojnega časa, tako glede postavljanja sistema ureditve kot popisovanja.¹⁰ Koristno je spoznati tudi izkušnje drugih pri obdelavi takega ali podobnega gradiva, tako jugoslovanskih, kot tujih arhivistov. V nadaljevanju bom navedla nekaj primerov strokovne obdelave takega ali podobnega gradiva.

Strokovna obdelava partizanskega gradiva je po vojni predstavlja za slovenske arhiviste nov strokovni problem.¹¹ Gradivo je bilo zelo mlado in je nastalo v izjemnih okoliščinah vojne in ilegale. Kljub volji in prizadevanjem njegovih tvorcev, da bi ga hranili v določnem redu, ni bilo primerljivo z registraturami starejših obdobij. Poleg tega je bilo gradivo razmeroma obsežno in raziskovalci so takoj želeli imeti pregled nad njimi, da bi ga mogli uporabiti za raziskave.

Na začetku so bila postavljena načela urejanja, očitno na podlagi izkušenj, ki so jih tedanji arhivski delavci že imeli z gradivom v partizanskem znanstvenem inštitutu pred osvoboditvijo. Za osnovo ureditve je bil postavljen fond („izvirna skupina“). Ohranila naj bi se tudi prvotna ureditev, če je dobra, sicer jo je treba zboljšati. Dokumenti v spisu naj ostanejo skupaj. Za razsuto gradivo je bilo zaradi neracionalnosti odklonjeno urejanje po vsebini. Uredili naj bi ga po naslovih izdajateljev. Praksa je pokazala, da je bil pristop pravilen, sodoben, razen določila o urejanju razsutih dokumentov. To je bilo do neke mere uporabno le za ureditev dokumentov razsutih v okviru enega fonda.¹²

Na osnovi spoznanj in podatkov, ki jih je dalo nadaljnje raziskovanje gradiva, delovanja in pristojnosti posameznih tvorcev, okoliščin delovanja, partizanskega poslovanja, organiziranja in shranjevanja arhivov je bila izdelana osnova za poenoteno ureditev, ki je veljala tudi za razsute dokumente.

Načelo o ohranitvi fonda („izvirne skupine“), postavljeno ob prvih urejevalnih delih, je bilo ves čas upoštevano.

Zaradi dosledne uporabe načela „en ustvarjalec en fond“, pri čemer je bila odločilna funkcija ustvarjalca, imamo iz obdobja narodnoosvobodilnega boja veliko število, po obsegu sicer drobnih fondov. Vsak odbor ali komisija, za katero je bilo mogoče ugotoviti, da je svoje dopisovanje vodila samostojno, nosila svoje spise s seboj, ima danes v arhivu svoj fond. V primerih reorganizacij, imajo organizacije, ki so se združile, do združitve svoje fonde. Gradivo, ki je nastalo po združitvi, je svoj fond. Isto načelo velja pri delitvi. Le v primerih, ko je ohranjenih le nekaj listov, so taki drobci pridrženi neki celoti. Navadno je bilo že na terenu v takih primerih gradivo pridrženo gradivu tvorca, ki je pristojnosti (vse ali delno) nasledil. Pri odločitvi o načinu urejanja gradiva znotraj fondov je bilo pomembno ugotoviti načelo odlaganja spisov v partizanskem dopisovanju. Že iz pomladi 1942 so ohranjena navodila o načinu dopisovanja. Določajo, naj dokumente vpisujejo, opremljajo s tekočimi številkami in obdrže kopije ali prepise pomembnejših dokumentov. Posebej naj hranijo prejeta in posebej poslano pošto. V mapah naj ločeno hranijo posamezne vrste dokumentov, kot naredbe, dnevna povelja, blagajniške knjige, dnevniks itd. Tak način je v osnovi ostal v rabi do osvoboditve. Od količine gradiva in od okoliščin (osvobodeno ozemlje, okupatorski vdori) pa je bilo odvisno, koliko je bilo ohranjeno in urejeno. Delovodniki niso vodeni kontinuirano, ampak navadno le za krajša obdobja in nepopolno. Tako jih ni moč uporabljati kot pripomoček za uporabo oziroma informacijsko sredstvo. Dokumente so odlagali v mape, ki so jih uvajali, kakor je urejevalo gradivo: po avtorjih (korespondentih), po vrstah gradiva, po tematiki.

Za urejanje v arhivu je bila oblikovana ureditvena shema (vzorec), ki upošteva našete elemente izvirnega odlaganja dokumentov. Kjer je to mogoče, je gradivo najprej urejeno po organizacijski strukturi tvorcev, (pri večjih organizacijsko razvejanih organizacijah) in po vrstah gradiva, ki si sledi v nekem smiselnem zaporedju: dokumenti direktivnega značaja, kot so odloki, navodila, okrožnice itd., nato zapisniki, poročila, dopisi in za tem dokumenti, ki navadno niso produkt dopisovanja, tako seznanji, propustnice, dovolilnice, naročilnice, finančne evidencije, študijsko in propagandno gradivo itd. Znotraj te delitve so dokumenti urejeni po avtorjih (korespondentih), tematiki, abecedi in kronologiji. Urejanje poteka k vse nianjšim skupinam, ki jih je mogoče opredeliti po skupnih značilnostih. Ta najmanjša ureditvena enota je ob enem najmanjša tehnična enota in enota popisa. Delitev do najmanjših možnih skupin ni povsod izpeljana, zlasti, če enota ni obsežna in je dokumente moč opredeliti po neki širši splošni oznaki, npr. poročila krajevnih narodnoosvobodilnih odborov, maj 1944. To skupino bi lahko razdelili še po krajevnih imenih. A to ni nujno, ker imena krajev v popisu lahko navedemo v rubriki „vsebinska“, da bi bili zajeti v kazalu, ko bi inventar pripravljali za objavo.

Če so bili dopisi za daljše obdobje vpisani v delovodnik in odloženi po delovodniških številkah, so ostali tako urejeni tudi v arhivu. Niso bili razvrščeni po avtorjih (korespondentih), pač pa je bil zanje izdelan notranji popis (bordero), v inventarju pa so navedene le številke prisotnih dopisov. Pokazalo se je, da bi bila uporaba gradiva za raziskovalec lažja in enostavnejša, če bi namesto delovodniških številk vnesli v inventar te notranje popise dokumentov. Nujno pa je to v primerih, kjer ni ohranjenih delovodnikov ob sicer lepo po številkah odloženih dopisih. Delitev dopisov v prejeta in poslana je ostala tudi v arhivu, če so bili tako ločeno odloženi ob nastanku.

Za gradivo so bili izdelani popisi. Imenovali so jih inventarni seznanji. Verjetno gre pri tem izrazu za starejše, danes že zastarelo poimenovanje.¹³ Gradivo je

popisano po strukturi, tako kot je urejeno. Inventurni seznanji so izdelani na enotnih obrazcih z rubrikami: signatura (fascikel, mapa, ovoj), mejna datuma gradiva, vsebina, število listov in opomba. Pod vsebino je naveden naslov tehnične enote (npr. Okrožnice Izvršnega odbora Osvobodilne fronte, januar 1943) in če je potrebno tudi izvleček iz vsebine gradiva, ali opozorilo na gradivo, ki ga v določeni enoti glede na naslov ne bi pričakovali. Za opombo je navadno zabeležena še številka mikrofilmskega posnetka.

Medvojno arhivsko gradivo Centralnega komiteja KPS urejajo na enak način, po ureditveni shemi in osnovni strukturi, vrste dokumentov, avtorjev (korespondentov) in kronologije. Za predvojno gradivo Komunistične partije Slovenije, ki je še manj popolno ohranjeno, kot je medvojno je izdelan razmeroma dober pregled (stvarni indeks). Vredno pa bi bilo narediti kolikor mogoče popolno rekonstrukcijo partijskega gradiva s kopijami dokumentov iz spredaj naštetih fondov in pripraviti legestni analitični inventar, ali pa dokumente le evidencirati na tisočih, te sistematizirati in pripraviti inventar z navedbo najhujših posameznega dokumenta.¹⁴

V jugoslovanski teoriji in praksi so urejanju gradiva družbenopolitičnih organizacij posvetili dosti pozornosti srbski arhivisti,¹⁵ tako gradivo, ki je nastalo med vojno, kot gradivo iz povojnega časa. Njilovo gradivo, ki je nastalo med vojno je brez administrativnih oznak ali celo brez značilnih elementov, na katere bi mogli nasloniti sistem urejanja. Tako stanje se je nadaljevalo tudi po vojni, zaradi počasnega razvoja predpisov in njihove nedostopne uporabe, značilne zlasti za družbenopolitične organizacije. Interna navodila so se pri posameznih družbenopolitičnih organizacijah pojavila šele kasneje. Tako se je pri urejanju tega gradiva uveljavil pri njih princip „proste proveniencije“. S tem označujejo ureditev gradiva znotraj fonda po prosto (poljubno) izbrani shemi. Spisovne evidencije, če obstajajo, zanemarijo. Pri izbiri ureditvene sheme se naslonijo v konkretnih primerih na ugotovljeni sistem pisarniškega poslovanja in odlaganja spisov. Bistveno vpliva na izbor načina ureditve tudi ohranjenost gradiva. Za povojno gradivo se jim zdi primerna kombinacija oblik proste proveniencije (organizacijska struktura, dejavnost, funkcije ter tematika), medtem ko so medvojno in predvojno gradivo, ki je pomembno ohranjeno, uredili samo kronološko, brez vsakršne členitve.

Pri ohlikovanju in razmejitvi fondov jih je vodilo načelo, da fondsko celoto predstavlja gradivo, nastalo v delovanju neke organizacije od njenega formiranja do ukinitve, kar velja tudi pri spremembah kraja sedeža ali spremembah neke organizacije iz nižjega v višji organ. Zaradi velike množine fondov nastalih po pogostih reorganizacijah, so male fonde združili v komplekse, pri čemer je vsak pridružen fond zadržal značaj fondske celote.

Nekatere ureditvene sheme so objavili. Za partijske fonde predvidevajo npr. ureditev v osmih skupinah. Skupine pa se dele v podskupine in dosjeje ali tematske arhivske enote. Za gradivo urejeno po prosti provenienci, pripravijo inventar,¹⁶ ki informira o strukturi in vsebini gradiva. Izdelan je na določenem obrazcu. Ima vse značilnosti sumarnega (zbirnega) inventarja, razlikuje pa se v najvažnejšem delu, t.j. v rubriki „kratka vsebina“. Pomembnejšemu gradivu je v tej rubriki namenjeno več prostora. Ta inventar predstavlja vmesno obliko med sumarnim in analitičnim inventarjem in ga zato „pogojno“ imenujejo sumarni analitični inventar. Vojvodinski arhivisti pa so izdelali metodo analitičnih inventarjev za gradivo urejeno po čisti kronologiji.¹⁷

Princip proste proveniencije uporabljajo tudi arhivisti Bosne in Hercegovine.¹⁸ Gradivo družbenopolitičnih organizacij urejajo po enotnem ureditvenem načrtu s

klasifikacijo gradiva v osmih skupinah. Sumarni analitični inventar pripravijo v obliki knjige ali kartoteke. Predvidevajo tudi možnost kombinacije proste proveniencije z registraturno ureditvijo za dele fondov, ki so registraturno urejeni in zanje obstojajo spisovne evidencije.

Vzhodnonemški arhivisti poudarjajo, da so se pri strokovni obdelavi arhivskega gradiva podobnega izvora t.j. strankinega arhiva naslonili na splošno prakso urejanja arhivskega gradiva.¹⁹ Kot najvažnejši instrument pri obdelavi so jim služile „Osnove urejanja in popisovanja za državne arhive NDR“, pri čemer so se trudili, da so pravila in smernice iz teh osnov konstruktivno uporabili pri obdelavi strankinega gradiva po letu 1945²⁰.

Obdelave strankinega arhiva, ki so ga prevzeli v arhiv še v začetkih, neobdelanega in nepopisanega, so se lotili tako, da so ga najprej pregledali, grobo razvrstili in izločili spisovne enote, za katere so po izkušnjah vedeli, da nimajo trajne vrednosti. Nato so vsako spisovno enoto enostavno popisali na lističe. S tem so delno preverili in popravili očitno napačno napisane naslove in datiranja spisovnih enot. S tem je bila narejena osnova za nadaljnje boljše urejanje in popisovanje vseh delov fonda. Na splošno velja praksa, da predno se tega najvažnejšega dela lotijo, izdelajo natančne načrt obdelave, ki obsega pregled nalog in pregled razvoja strukture tvorca fonda, obseg in stanje prevzetega gradiva, navodilo za valorizacijo in izločevanje, za urejanje, za popis, tehnično obdelavo in materialno varstvo fonda. Gradivo na novo uredijo, če ni moč ugotoviti registraturne ureditve in registraturnih načrtov in so spisi pomešani. Osnova za ureditveno shemo so strukturne enote in dejavnost tvorca fonda. Spisovne enote uredijo po snovi in kronološko. Pri korespondenci uredijo spise in predpise po abecedi in kronologiji. Po teh ureditvenih delih opravijo še izločevanje v posameznih spisovnih enotah (natančno skartiranje), izdelajo natančen popis, ki naj omogoča čim boljše in čim lažjo uporabo. Intenziteta popisa se ravna po vrednosti in pomenu gradiva. Pri popisu si prizadevajo upoštevati potrebe raziskovalcev. Ker gre pri gradivu stranke za gradivo prvovrstnega pomena, je popis razširjen s pogostimi in obširnimi opombami o vsebini. Pri popisu se vse bolj uporabljajo gesla (deskriptorji). Vsi popisni listki so prenešeni na kartice (formata A6). Za večje in pomembnejše fonde izdelajo inventarje v obliki knjige (Findbuch), pri manjših ostanejo v kartotečni obliki. Obvezen je uvod v inventar, ki vsebuje zgodovino tvorca fonda, podatke o obdelavi in analizo gradiva. V dodatku pa so obvezno kratice, konkordančna tabela, če je bilo gradivo pred obdelavo že uporabljeno in osebno kazalo.

Tudi sovjetska teorija in praksa²⁰ postavlja obdelavo arhivskega gradiva na enotne osnove, ne glede na vrste ustvarjalcev. Osnove ureditve (klasifikacije) so struktura tvorca fonda, značaj njegove dejavnosti ter sestav in vsebina gradiva.

Kot osnovna predpostavka pravilne obdelave gradiva je preučitev zgodovine tvorca fonda, zgodovine fonda, sestave in vsebine gradiva. Rezultati teh obdelav so razvidni iz zgodovinske informacije (zgodovinske beležke), ki jo pripravijo za vse fonde, ki jih strokovno obdelujejo. V prvem delu take zgodovinske informacije je napisana zgoščeno in natančno zgodovina tvorca fonda s sklicevanjem na zakonske vire in na dokumente iz samega fonda. Vsebuje podatke o trajanju tvorca fonda, nalogah in vsebini njegove dejavnosti, mestu in vlogi v upravi, gospodarstvu, družbenem ali kulturnem življenju, organizacijski strukturi, njenih spremembah, pogojih in razmerah, ki so povzročile prenehanje delovanja in predajo funkcij drugi ustanovi in posebnosti organiziranja dokumentov pri določenem tvorcu fonda. Kje in v kakšnih pogojih je bil fond do predaje v arhiv, kaj se je v njem

spremenilo v arhivu. Ugotovljeni so končni datumi dokumentov in število ureditvenih (spisovnih) enot v fondu, datum izročitve v arhiv, prisotnost strukturnih delov fonda (oddelki, odseki itd.), končni datumi in stopnja oliranjenosti teh delov, valorizacija dokumentov in količina izločenih zadev, količina izgubljenih zadev, gradivo v drugih arhivih, muzejih, bibliotekah, količina dokumentov, ki imajo določeno umetniško vrednost, ali so napisani v tujem jeziku, splošno stanje gradiva. Poleg tega dodajo še podatke o dostopnosti in znanstveno informativnem aparatu k fondu. V tretjem delu je analiza gradiva, karakteristika dokumentov, kratak prikaz sestava in vsebine, znanstveno zgodovinski, praktični in drugi pomen, za kakšne teme je gradivo že bilo uporabljeno, ali je publicirano in kakšna dela so na njegovi osnovi že napisana. V četrtem delu je seznam virov in literature o zgodovini tvorca in fonda, ki so bili uporabljeni pri pisanju zgodovinske informacije. Do popolnosti izdelajo tako informacijo šele po ureditvi fonda. Zgodovino pa je treba napisati prej, ker ni mogoče opredeliti sestave gradiva v fondu in utemeljiti sistema ureditve brez poznanja zgodovine tvorca fonda. Primerki kompletne zgodovinske informacije hranijo v dosjeju tvorca fonda. Na njegovi osnovi izdelajo uvod v inventar.

Organizacija arhivskega fonda je v osnovi postavljena že v registraturi. Tedaj formirajo spisovne enote „dela“²¹ po posebni nomenklaturi. Iz spisovnih enot odbirajo tiste, ki imajo trajno vrednost in jih predajajo v zgodovinski arhiv. Spisovne enote so obenem tudi evidenčne in ureditvene (klasifikacijske) enote. Za gradivo – predvsem starejše – ki je bilo sprejeto v zgodovinske arhive neodbrano in spisovne enote (dela) v njem niso bile oblikovane, to naknadno opravijo v zgodovinskih arhivih. Ureditvena dela navadno potekajo na karticah.

Znotraj fonda so ureditvene (spisovne) enote urejene v skupine in podskupine, oddelke in pododdelke po ureditveni (klasifikacijski) shemi. Shema je izdelana na temelju značaja dejavnosti tvorca fonda, njegove organizacijske strukture v določenem času, sestave in vsebine gradiva, posebnosti registrature. Druge oznake, kot so oznake področja, tematske, avtorske, geografske in druge se uporabljajo šele na tretji stopnji delitve. Skupine se oblikujejo v večini primerov po strukturi v kombinaciji s kronološkim urejanjem. Le za fonde tvorcev brez strukture so te druge oznake lahko osnovne oznake za ureditveno shemo.

Za arhivske fonde pripravljajo različna informativna sredstva. Osnovna je inventar, na podlagi katerega pripravljajo kataloge, pregledne, vodnike. Inventar odraža organizacijsko strukturo tvorca fonda, njegove pristojnosti in funkcije in riksira sistemizacijo spisovnih enot v fondu. Navadno ima naslednje rubrike: zaporedno številko popisne (spisovne) enote, indeks po nomenklaturi spisovnih enot, naslov popisne enote s podatki o zunanji posebnosti dokumentov, originalnosti, način izdelave in anotacijo najdragocenejših dokumentov v popisni enoti, datum ali končna datuma popisne enote, število listov, opombe.

Inventarje („opise“) praviloma izdelajo že imetniki arhivskega gradiva in jih predajajo v zgodovinske arhive skupaj z gradivom kot evidenco izročene fonda ali dela fonda (akcesijskega fonda).

Po navodilih zgodovinskega arhiva jih včasih, če je gradivo zelo pomembno, že sami premijajo z indeksi. V arhivu te inventarje uporabljajo kot začasno informativno sredstvo, dokler jih sami ne izdelajo oziroma dopolnijo.

Inventarji imajo obliko listov, lahko tudi na tiskanih obrazcih, ali kartic. Kartice se navadno le priporočajo za izdelavo inventarja. Inventar ima pomožni aparat, ki obsega naslovni list, predgovor (uvod), seznam okrajšav,

kazala (indekse), konkordančno tabelo, če je bilo gradivo preurejeno, vsebinsko kazalo. Popolnost pomožnega aparata k inventarju je odvisna od pomena popisane gradiva. V celoti ga izdelajo le za najpomembnejše fonde.

Iz navedenih primerov vidimo, da gre pri različnih arhivskih praksah za dokaj podobno reševanje problemov strokovne obdelave in popisovanja arhivskega gradiva. Po določenem sistemu pri imetniku skrbno odloženi dokumenti z dobrimi spisovnimi evidencami so najboljša osnova za uspešno in hitro obdelavo gradiva. Če tega ni, ali je pomanjkljivo, je ureditveni sistem treba postaviti v arhivu. To pa velja za arhivsko gradivo na splošno, ne le za arhivsko gradivo družbenopolitičnih in podobnih organizacij. Zastavlja se pri tem vprašanje navodil za urejanje in popisovanje.

OPOMBE

- 1 Pojem „strokovna obdelava“ arhivskega gradiva Riječnih arhivske terminologije Jugoslavije, Zagreb 1972, nima. Navajajo pa ga drugi arhivski slovarji kot „znanstveno tehnična obdelava“ (rusko), „obdelava arhivskega fonda (zbirke)“ (poljsko), „priprava za uporabo“ (Erschliesung, nemško). Opredelitve so podobne, nemška definicija npr. pojem opredeli kot: „delovni procesi, ki pripravijo za uporabo registraturno in arhivsko gradivo z urejanjem in popisovanjem po principih in metodah arhivske znanosti“, *Lexikon Archivwesen der DDR*, Berlin 1977, str. 119.
- 2 Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije, ČZ. Uradni list SR Slovenije, 1974, Temeljna načela, str. 20
- 3 Na tem mestu bomo obravnavali samo spisovno gradivo. O tiskanim gradivom glej Marjeta Čampa, *Narodnoosvobodilni tisk v Sloveniji*, Arhivi V, Ljubljana 1982, str. 24–30
- 4 Zakon o naravni in kulturni dediščini, Uradni list SR Slovenije, št. 1/81 in na njegovi osnovi sprejeti Pravilnik o odbiranju in izročanju arhivskega gradiva arhivu, Uradni list SR Slovenije, št. 34/81, popravki št. 2/82
- 5 O urejanju glej J. Žontar, *Urejanje in popisovanje arhivskega gradiva – temeljna vprašanja metodologije in postopka*, Arhivi V, Ljubljana 1982, str. 5 sl.
- 6 Pravilnik o sestavljanju in vodenju evidenc arhivskega gradiva, Arhivi IV, Ljubljana 1981, str. 217, čl. 2 do 4
- 7 Trideset let socialistične Jugoslavije, Monos, Beograd 1975; Slovenija 1945–1975, Ljubljana 1975; Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1968 (ustrezna gesla)
- 8 Pregled zgodovine Zveze komunistov Jugoslavije, Ljubljana 1963; Zbornik o štiridesletnici ustanovnega kongresa KPS, Ljubljana (Komunist) 1977; L. Bogetič, *Ikonologija revolucionarne borbe SKJ 1919–1979*, Beograd 1980; E. Kardelj, *Socialistična zveza delovnega ljudstva*, DZS Ljubljana 1984;
- 9 kongres Zveze sindikatov Slovenije, Sindikalno gibanje na Slovenskem, Ljubljana, september 1978, Tito, radniška klasa i sindikati, Radniška štampa, Beograd 1979.
- 9 Delno se dotikajo strokovne obdelave tudi prispevki o družbenopolitičnih organizacijah na XI. arhivskem zborovanju v Čatežu novembra 1983, Objavljeni v Arhivi VI, str. sl.
- 10 Ema Umek, *Strokovni seminar v Novi Gorici*, Arhivi V, Ljubljana 1982, str. 96
- 11 O problematiki obdelave partizanskega arhivskega gradiva glej Marija Oblak-Čarni, *Arhivsko gradivo političnih in oblastnih organov ter vojaških enot v Sloveniji 1941–1945*, referat na zborovanju slovenskih arhivarjev v Celju 1963, rokopis, AS, Arhivsko društvo Slovenije fase. 6

- 12 Na ta način je bilo prvotno urejevano arhivsko gradivo CK KPS v Zgodovinskem arhivu CK ZKS. Tam je bilo treba npr. vse dokumente, ki jih je CK KPS prejel od PK KPS za Primorsko poiskati v mapi PK KPS za Primorsko. Obratno pa vse dokumente, ki jih je CK KPS poslal na Primorsko v mapi CK KPS. Ker je v tem primeru šlo le za gradivo ene proveniencije, ni moglo priti do ustvarjanja umelnih fondov in je tako ureditev omogočala razmeroma hiter pregled nad gradivom. Ta ureditev je bila kasneje dopolnjena.
- 13 Primerjaj: sovjetski arhivski slovar iz leta 1968 še navaja izraz „inventarnaja opis“ z opombo, da je zastarel, *Kratkij slovar' arhivnoj terminologii, Moskva-Leningrad 1968.*
- 14 Za metodo izdelave takega inventarja glej: *Das Schriftgut der NSDAP, ihrer Gliederung und angeschlossene Verbände, Düsseldorf 1981*
- 15 Arhivski pregled, 1-2, Beograd, 1975;
D. Čirović, Arhivska gradnja društveno-političkih organizacija – značajan stručni zadatak arhiva u Srbiji, str. 71-74.
B. Lekić, Neke opšte karakteristike gradnje i neki opšti principi i metodi rada na sredjivanju gradje društveno-političkih organizacija, str. 75-81;
Z. Vujanović, Metodologija rada na sredjivanju fonda Okružnog komiteta KPJ Beograd, str. 94-113;
M. Korov, Metodologija rada na sredjivanju fonda sreskog komiteta KPJ Kosmaj, str. 114-128;
M. Djordjević, Rad na sredjivanju i obradi fonda Sreskog komiteta SKS Varvarin, str. 129-134
- 16 B. Lekić, M. Jovović, M. Miličević, Izrada inventara za fondove sredjene po principu slobodne provenijencije, Deveti kongres arhivskih radnika Jugoslavije, Struga 1980, str. 150-154
- 17 Izdelali so vrsto takih inventarjev, npr. Ruženka Terljuk, Sreski komitet Saveza omladine Novi Sad (1945-1965), Analitički inventar, Novi Sad 1982; Nenad Prodojević, Sreski komitet Saveza komunista Srbije Novi Sad (1944-1965), Analitički inventar, Novi Sad 1982, in dr.
- 18 Glasnik arhiva i društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine, XXII, Sarajevo 1982;
Nebojša Radmanović, Arhivska gradnja društveno-političkih organizacija u arhivima SR Bosne i Hercegovine, str. 111-116;
David Davidović, Neka iskustva na sredjivanju i obradi arhivske gradje rejonskih, opštinskih i sreskih komiteta KP/SK u Istorijskom arhivu u Sarajevu, str. 117-124
Rosa Cvijović, Sredjivanje fondova Republičkog vijeća Saveza sindikata i republičkih odbora strukovnih sindikata za Bosnu i Hercegovinu u periodu 1945-1964. godine, str. 125-130;
Stjepan Ivanković, Arhivski fondovi Narodnog fronta (SSRN) u Arhivu Hercegovine, str. 131-134;
Fahrnja Tomić, Iskustva na sredjivanju i obradi arhivskog fonda PK KPJ za BiH, odnosno CK SK BiH, str. 135-137
- 19 Erich Weitinas, Die Erfahrungen des Zentralen Parteiarchivs der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands bei der Ordnung und Verzeichnung des organisationseigenen Schriftgutes, Archivmitteilungen 5/1972, str. 172 sl.
- 20 Teorija i prakcija arhivnog dela v SSSR, Moskva „Vysšaja

Škola“ 1980, poglavje Klasifikacija dokumentov v okviru arhivskih fondov, str. 43-53 in poglavje Organizacija in metodika dela pri klasifikaciji dokumentov v arhivih, str. 55-60

- 21 „Delo“ je skupina dokumentov, ki se nanašajo na isto usmerjenost ali na isto vprašanje v dejavnosti ustanove in se hranijo v posebnem ovojju. Po obliki delo ustreza dosjeju. (*Kratkij slovar' arhivnoj terminologii, Moskva - Leningrad 1968.*) „Delo“ ima praviloma od 1 do največ 250 listov.

SUMMARY

PROFESSIONAL TREATMENT AND LISTING OF THE RECORDS OF THE SOCIO-POLITICAL ORGANIZATIONS

Marija Oblak-Čarni

The records groups of the socio-political organizations the League of Communists, the Socialist Alliance of Working People, trade unions, the Youth Union, women's organizations, Veterans' Federation, but also the records of the Communist Party, youth and women's organizations and of the weekly *Delavska enotnost* (Workers' Unity) before the War and between the Wars are of great importance to research workers of the postwar history. Due to the nature of those organizations have been their records resulting from their activity until the Liberation and in the postwar period less arranged as the records of other spheres, i.e. administration. The archivists, however, have to treat them professionally as any other records and prepare information means resp. devices in order to be able to use them. Their classification has to be improved, in most cases, however, it is necessary to make out a completely new classification system (scheme) basing on the research of the history of the records groups and records creators. The classification units of the inventory have to reflect the contents in detail, especially when the more important records are in question, in order to make the further research work possible and easier. The authoress gives some examples of treatment and listing of such or similar records in our, Slovene and Yugoslav, practice as well as in that of other countries (German Democratic Republic and the Soviet Union).

DRUŠTVENI ARHIVI, STROKOVNA OBDELAVA IN IZDELAVA PRIPOMOČKOV ZA UPORABO ARHIVSKEGA GRADIVA DRUŠTEV

Peter Ribnikar

Društva na Slovenskem do leta 1945

Združevanje ljudi zaradi realizacije kulturnih, političnih, socialnih, gospodarskih in drugih družbenih programov in potreb je narekovalo ustanavljanje društev. Na Slovenskem poznamo delovanje društev že v dobi humanizma, zlasti pa od 17. stoletja dalje. Najstarejša društva niso imela takih pravnih osnov kot jih imajo društva, ki so nastala v 19. stoletju. Podlago za delo društva so vsebovala društvena pravila, ki so po določenih zakonskih predpisov obsegala naslednje elemente:¹ naslov društva in namen njegovega delovanja, način ustanovitve in sedež društva, pravice in dolžnosti članstva, sestava organov društvenega vodstva, zastopanje društva, društveni znak, pečat in druge oznake društva, viri društvenih finančnih sredstev in določbe glede razpustitve in ukinitve društva.

Iztrjevanje društvenih pravil pred marčno revolucijo je bilo v cesarjevi pristojnosti.² Najstarejši predpis za nastajanje privatnih društev pri nas datira v leto 1840. Društveno življenje v tem času še ni bilo dosti razvito. Ustanavljanje društev je bilo intenzivnejše s pridobitvami marčne revolucije, zlasti pa s cesarskim patentom z dne 17. marea 1849, ki je urejal pravice svobodnega združevanja in zborovanja.³ V tej dobi so med društva vključevali tudi gospodarske združbe. Obetaven razmah delovanja društev, zlasti političnih, je bil z Bachovim absolutizmom zaustavljen.⁴ Politična društva oziroma društva s politično obarvanim programom so v tej dobi prenehala delovati. Nov polet za ustanavljanje društev se začel po objavi februarkega patenta leta 1861 in kasneje po izidu zakona o društvih in zakona o shodih leta 1867,⁵ ki sta urejala delovanje društev na naših tleh vse do razpada Avstro-Ogrske leta 1918.

Po ustanovitvi nove države Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev je bilo ustanavljanje društev prosto.⁶ Zato se je pri nas tedaj zelo razmahnilo društveno in politično življenje. Tako stanje je trajalo le kratek čas, saj je že leta 1919⁷ Naredba ministrskega sveta zavrla prosto ustanavljanje društev. Društva so morala po tej naredbi dobiti za svoje delovanje oblastveno odobritev. Približno dve leti kasneje je na delo društev pri nas močno vplival zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi,⁸ ki je zlasti prizadel delovanje političnih društev. Močan odmev na delo društev sta imela tudi uvedba diktature leta 1929 ter zakon o društvih iz leta 1931,⁹ slednji je urejal društveno življenje na Slovenskem do okupacije leta 1941. Z okupacijo in razdelitvijo slovenskega ozemlja med tri okupatorje so mnoga društva prenehala z delom, mnoga društva so bila prepovedana, nekaj humanitarnih društev pa je delovalo tudi v času okupacije v zelo omejenih in spremenjenih pogojih.

Na Kranjskem je bilo do razpada Avstro-Ogrske monarhije registriranih 1353¹⁰ društev najrazličnejših idejnih orientacij slovenskega in nemškega narodnostnega obelježja. Mnoga društva tega razdobja so bila zaradi svojega programa ukinjena ali pa prepovedana. Društva so zaradi tega često spreminjala svoje delovne programe, namesto prepovedanih društev so nastajala društva z

novimi imeni in spremenjenimi delovnimi programi. Razevet društvenega življenja v novi jugoslovanski državi se kaže v številčnem porastu registriranih društev. Leta 1922 je bilo pri nas registriranih 3317 društev, leta 1932 5626 društev, leta 1938 pa že 8211 društev.¹¹ V okviru društev tega časa so spadala politična, humanitarna, kulturno-prosvetna, znanstvena in druga družabna društva ter strokovne organizacije. Iz arhivskega gradiva Banske uprave Dravske banovine, ki je vodila register društev, je razvidno, da je bilo na ozemlju Dravske banovine pred okupacijo slovenskega ozemlja registrirano 11701 društvo.¹² Leta 1938¹³ je bilo številčno stanje društev na naših tleh naslednje: 2160 prosvetnih društev, 35 znanstvenih društev, 3 knjižničarska in založniška društva, 281 pevskih društev, 40 akademskih društev, 21 dijaških društev, 286 narodno-obrambnih društev, 133 invalidskih društev, 1206 gasilskih društev, 319 humanitarnih društev, 61 podpornih društev, 47 zdravstvenih društev, 3 protialkoholna društva, 965 telesno-vzgojnih društev, 370 športnih društev, 195 strelskih društev, 25 lovskih društev, 97 planinskih društev, 898 gospodarskih društev, 866 stanovanjskih društev, 67 tujsko-prometnih društev, 26 družabnih društev, 46 političnih društev, 34 raznih društev.

Društva s področja kulturno-prosvetne dejavnosti so bila organizirana v okviru naslednjih zvez.¹⁴ Prosvetna zveza (442 društev), Zveza kulturnih društev v Ljubljani (703 društva), Zveza kmečkih fantov in deklet (114 društev), Vzajemnost (34 društev), Ljudski oder (10 društev), Ljudska univerza (6 društev) in Delavska kulturna zveza SVOBODA, ki je bila ukinjena leta 1935.

Telesno-vzgojna društva so bila organizirana v okviru Sokola in Orlovske zveze,¹⁵ slednja je bila kasneje organizirana v okviru Zveze fantovskih odsekov in dekliških krožkov. Poleg obeh zvez so športno dejavnost gojili še Slovensko planinsko društvo¹⁶ s številnimi podružnicami, društvo Skala¹⁷ s 448 člani in skavtske organizacije¹⁸ z 19 enotami.

Zelo razširjeno humanitarno dejavnost na Slovenskem so gojila številna zaschna dobrodelna društva,¹⁹ ki so štela okoli 5200 organizacij. Društva so se ukvarjala s splošnim socialnim skrbstvom, mladinskim skrbstvom, izseljeništvom, počitniško dejavnostjo, zdravstvenim varstvom ter drugimi podpornimi dejavnostmi. Izmed humanitarnih društev so bila najbolj razširjena prostovoljna gasilska društva in čete ter društva Rdečega križa.²⁰

Strokovne organizacije v Sloveniji so delovale kot samostojne organizacije in kot podružnice jugoslovanskih strokovnih zvez. Širom Slovenije so delovale naslednje strokovne organizacije.²¹ Udruženje visokošolskih učiteljev v Ljubljani, Jugoslovansko profesorsko društvo, sekcija Ljubljana, Združenje učiteljev meščanskih šol, Jugoslovansko učiteljsko udruženje, sekcija za Dravsko banovino, Slomškova družba v Ljubljani, Pedagoška centrala v Mariboru, Pedagoško društvo v Ljubljani, Narodna ženska zveza kraljevine Jugoslavije, sekcija Ljubljana, Zveza akademsko izobraženih žensk, sekcija Ljubljana, Slovenska krščanska ženska zveza v Ljubljani, Zveza delavskih žensk in deklet, Vzajemnost, Društvo slovenskih književnikov v Ljubljani, Penklub, Jugoslovansko novinarsko udruženje, sekcija Ljubljana, Grafična organizacija, Združenje gledaliških igralcev kraljevine Jugoslavije, sekcija Ljubljana, Društvo slovenskih likovnih umetnikov, Društvo Pravniki v Ljubljani,

Udruženje jugoslovanskih inženirjev in arhitektov, sekcija Ljubljana, Trgovsko društvo Merkur za Slovenijo v Ljubljani, Jugoslovanska strokovna zveza, Zveza združenih delavcev, Narodna strokovna zveza, Delavske in nameščenske strokovne organizacije priključene strokovni komisiji, Kmečka zveza in Županska zveza v Ljubljani.

Nastanek oziroma začetek dela nekaterih strokovnih organizacij sega še v 19. stoletje. V njihovem okviru so izhajali časopisi in strokovna glasila. Strokovne organizacije so se poleg svojih strokovnih vprašanj ukvarjale tudi s političnim, kulturnim in drugim javnim delovanjem. Že sam obstoj številnih društev priča, da je bilo društveno, družabno in politično življenje med Slovenci izredno razvito in razvejano. Poleg slovenskih društev so delovala na naših tleh še številna nemška društva.

Pomen arhivskega gradiva društev in stanje ohranjenosti tega gradiva

Vodnik po arhivih Slovenije iz leta 1962 izkazuje, da je bilo v arhivih v Sloveniji ohranjenih le 167 društvenih arhivov. Pretežna večina teh arhivskih fondov je ohranjena v zelo majhnih količinah. V letih od 1962 do 1982 se je stanje ohranjenosti društvenih arhivov izboljšalo in se je stanje ohranjenosti društev prihranjenosti 291 društvenih arhivov, od tega so: stanovska združenja in društva 58, humanitarna društva 51, kulturno prosvetna društva 75, umetniška združenja in društva 4, športna združenja in društva 52, ostala društva 51. Stanje ohranjenosti društvenih arhivov se bo verjetno še spreminjalo, ker se mnogi društveni arhivi še hranijo izven arhivov, zlasti v lasti posameznih občanov. Arhivi v Sloveniji hodo te arhivske fonde pridobivali postopoma.

Poudariti pa velja, da je bila glavna arhivskih fondov uničena v zadnji vojni, del fondov pa še v povojnem obdobju. Večina arhivskih fondov društev so slovenski arhivi pridobili v povojnem času, zlasti od privatnikov, del gradiva pa je v arhive prišlo z darili, volili in tudi z odkupom. Arhiv SR Slovenije je večino društvenih arhivskih fondov pridobil od Federalnega zbirnega centra, ki je zbiral arhivsko gradivo na terenu v letih 1945 do 1948.

V arhivskem gradivu društev odseva neuradni del življenja in snovanja posameznikov in organiziranih skupin s področja kulture, prosvete, političnega življenja ter drugih oblik javnega življenja. Ohranjeno gradivo priča in dokumentira o razpoloženju slovenskega naroda, njegovem političnem orientiranju, o kulturnih gibanjih in raznih pritiskih na kulturno politiko, zatiranju demokratične in narodnostne misli, socialnih in humanističnih gibanjih, motivacijah za revolucionarna gibanja, hotenjih po izobraževanju, narodnem buditeljstvu, ohranbi pred raznarodovalnimi posegi, moralnem dviganju slovenskega naroda v času največjih raznarodovalnih pritiskov, boju za narodnostno avtonomijo, političnih akcijah in politični diferenciaciji slovenskega naroda, športnem udeleževanju Slovencev, prizadevanjih za dvig socialnega, zdravstvenega in gospodarskega položaja ter o raznih oblikah družabnega življenja slovenskega naroda.

Delo v društvi se je odvijalo na osnovi osebne zavzetosti, ljubiteljstva ter svobodnega odločanja za določene društvene interese pri izvajanju društvenih programov ter z osebni prevzemanjem obveznosti in zadolžitve, ki so jih vsebovali društveni delovni načrti. V društveno

delo so člani društev, kakor tudi društveni odbor in posamezniki, vlagali svoja osebna hotenja in izpoved. Zato vsebujejo društveni arhivi povsem drugačen vsebinski značaj v primerjavi z gradivom upravnih organov, kar se odraža tudi na samem arhivskem gradivu društev. Arhivsko gradivo društev namreč izžareva zavzetost za realizacijo zastavljenih in sprejetih programskih načel društva, pri čemer nam tudi gradivo razkriva osebne in svetovnonazorske značaje posameznih osebnosti, zlasti tistih najpomembnejših, ki imajo velike zasluge za politično, kulturno, prosvetno, gospodarsko in socialno zgodovino Slovencev, in ki so prav preko delovanja v najrazličnejših društvi oblikovali svojo podobo in prispevek k vsestranskemu narodnostnemu razvoju ter razvoju demokratične misli pri Slovencih. Odkrivanju značajev in osebnih angažiranosti za izvedbo določenih idej suhoparno arhivsko gradivo upravnih organov ne vsebuje v taki meri, ker ima le-ta lastnost uradnega arhivskega gradiva. Zaradi tega so društveni arhivi pomembna dopolnitev podatkov, ki jih vsebujejo arhivski fondii uprave.

Starejši arhivski fondii, zlasti narodnostno-buditeljskih in političnih društev, so nastajali v posebnih družbenih razmerah, ko je bila zavzetost za narodnostno in narodno-buditeljsko delo postavljena pod nadzor policijskih in oblastnih organov, zaradi česar so mnoga društva tudi spreminjala način svojega delovanja. To se je odražalo tudi na samem arhivskem gradivu, predvsem glede ohranjenosti dragocenega arhivskega gradiva. Taka društva so svoje gradivo skrivala pred policijskimi organi, večkrat pa so svoje delo prilagodili takemu načinu poslovanja, ki ni zapuščalo dokumentarnih zapisov. Zaradi tega ima vsak ohranjen dokumentarni zapis starejših društev veliko vrednost.

Čeprav so arhivski fondii društev ohranjeni v zelo skopi količini, pa je iz ohranjenega gradiva razvidno, da so društva v času svojega delovanja zadovoljivo skrbela za svoje pisno gradivo. V večini ohranjenih društvenih arhivov je vidno, da so društva vodila za evidentiranje spisov enostavni delovodnik, zapisnike sej odborov in občnih zborov so zapisovali v knjige sejnih zapisnikov, skrbno so vodili evidenco svojih članov in društvene finance. Spise so večinoma arhivirali v smislu delovodniških evidenc, za nekatere kategorije arhivskega gradiva pa so uporabljali ureditev po tematskih dosjejih. Take dosjeje so imeli za naslednje kategorije gradiva: ankete, vprašalne pole za članstvo, članske izkaznice, diplome, priznanja, izkaze članstva, popise in sezname članstva, izvestja, poročila, jubilejne proslave, izdatki za jubilejne proslave, kandidatne liste za volitve odborov, kongrese, zborovanja, posvetovanja, nabiralne pole za podpore, načrte objektov, natečaje za delo, obračune dohodkov in izdatkov, okrožnice, oznanila, peticije, poslanska vprašanja, plakate, letake, poslovničke, pozive, popise premoženja, popise inventarja, poročila o delu, poročila o tekmovanjih, posestne liste, pravila, statute, pristopnice v članstvo, proglose, programe prireditve, sporede prireditve, prošnje članov društva za posredovanje pri oblastnih organih, referate, predavanja, resolucije, sezname udeležencev na prireditvah, spomenice, statistiko, statistična poročila, tiskovine, obrabee, vabila za seje, vabila za slavnosti, zapisnike sej, zahvale, zavarovalne police.

Poleg spisovnega gradiva najdemo v društvenih arhivih tudi arhivsko gradivo v obliki knjig in drugih oblik

zapisov. Izmed knjig so poleg delovodnika ohranjene naslednje zvrsti knjig: imeniki članstva, sejni zapisniki, telefonski pogovori, obvestila za člane odbora in za člane društva, okrožnice, vtisi s prireditve, podpisi obiskovalcev, spominske knjige, knjige finančnega poslovanja, inventarne knjige, društvene kronike.

Izmed ostalih arhivskih dokumentarnih zapisov hranijo društveni arhivi še: fotografije oseb, prireditve in drugih dogodkov, razglednice, osmrtnice, vizitke, časopisne izrezke, časopisne članke, gradivo, ki se nanaša na izdajo revij in časopisov.

Opisan prikaz arhivskega gradiva društev in ohranjenih kategorij gradiva nam dokazujeta bogastvo društvenega življenja in delovanja društev, katerih arhivska dediščina ima veliko sporočilno vrednost. Za urejanje te dediščine v slovenskih arhivih nismo imeli enotnih meril. Arhivi v Sloveniji lahko le ugotovljamo, da so bili društveni arhivi v primerjavi z ostalimi arhivskimi fondi v nekoliko zapostavljenem položaju. Temu dejstvu je tudi pripomoglo stanje ostalega arhivskega gradiva, ki ga je bilo treba v prvih povojnih letih prioriteto reševati in obdelovati ter tudi dejstvo, da je večina društvenih arhivov ohranjena le fragmentarno in da tudi uporaba tega gradiva ni bila tako izrazita.

Arhivsko gradivo društev po letu 1945

Organiziranje in delovanje društev po osvoboditvi je temeljilo na zakonu o društvih, zborovanjih in drugih javnih shodih, ki ga je izdalo Predsedništvočasne narodne skupščine Demokratične federativne Jugoslavije, dne 25.8.1945.²³ Za navedeni zakon je pomembno poudariti, da loči nastanek in delovanje političnih strank (društev) od kulturnih, znanstvenih, strokovnih, telesno-vzgojnih in drugih društev. Z zakonom je bila dana možnost ustanavljanja političnih društev, vendar se ustanavljanje takih društev pri nas ni izvajalo. Omenjeni zakon je omogočil obnovev društev, ki so delovala pred 6. aprilom 1941. Prijave za obnovev delovanja teh društev so morali podpisati vsi društveni organi. Čeprav je bila dana zakonska osnova za obnovev društvenega življenja, pa obnavljanje društev takoj po osvoboditvi ni zažvelo. Izrazilih političnih društev ni bilo več, sčasoma pa so se obnovila strokovna, kulturno prosvetna, humanitarna društva ter športne organizacije in društva ljudske tehnike. Ustanavljanje društev in potrjevanje društvenih pravil je bilo v pristojnosti organov za notranje zadeve, in sicer za društva, katerih delovanje se je raztezalo na teritorij kraja, okraja ali več okrajev, v okrožju je bil pristojen organ za notranje zadeve. Izvršilnega odbora Okrožnega narodnega odbora, za republiška društva je bilo pristojno Ministrstvo za notranje zadeve republike in za društva, katerih delovanje se je raztezalo na več republik ali pa za teritorij federacije pa je bilo pristojno zvezno Ministrstvo za notranje zadeve. Dejavnost društev po vojni je urejala zvezna zakonodaja, ko pa se je začelo prenašanje določenih pristojnosti na posamezne republike, je tudi urejanje društvenih vprašanj prešlo iz federacije na posamezne republike. Posebej še velja poudariti, da so v prvih povojnih letih del društvenega dela, zlasti kulturno in prosvetno dejavnost, pokrivali in opravljali odbori OF in družbenopolitične organizacije, zlasti Zveza mladine

Slovenije, Antifašistična ženska zveza in sindikalne organizacije.²⁴

Arhivskemu gradivu povojnih društev arhivi v Sloveniji niso posvečali posebne pozornosti. Razlog za to gre iskati v sami organiziranosti arhivov, kakor tudi v njihovi zelo pičli kadrovski zasedbi ter v velikih strokovnih zadolžitvah arhivov do arhivskega in dokumentarnega gradiva upravnih organov in gospodarskih organizacij. Društva so kot pravne osebe bolj sodila v privatno sfero in so skrbela za svoje arhivsko in dokumentarno gradivo brez sodelovanja arhivov. Problem varstva dokumentarnega gradiva društev je sicer veskozi obstajal, ker društva niso sama dovolj skrbela za varstvo svojega gradiva. Odsotnost arhivske službe pri varstvu dokumentarnega gradiva društev je zelo občutna, saj se je mnogo gradiva povojnih društev izgubilo in uničilo. Varstvo dokumentarnega gradiva društev je stopilo bolj v ospredje šele z zakonom o naravni in kulturni dediščini, ko je bilo treba valorizirati društva oziroma določiti tista društva, ki bodo izročala svoje arhivsko gradivo pristojnim zgodovinskim arhivom. Arhiv SR Slovenije bo prevzemal arhivsko gradivo vseh republiških društev na osnovi registracije društev pri Republiškem sekretariatu za notranje zadeve iz leta 1979.²⁵ Tedaj je bilo v SR Sloveniji 250 republiških društev in republiških zvez društev, od katerih jih je 118 strokovnih, 38 kulturno-prosvetnih, 20 humanitarnih in socialno-skrbstenih, 40 športnih ter 34 drugih društev.

Urejanje in popisovanje arhivskega gradiva društev

Na osnovi ohranjenega arhivskega gradiva društev se odločamo o urejanju oziroma o načinu urejanja društvenih arhivskih fondov. Za urejanje lahko uporabimo sistem prvotne ureditve in tematski način ureditve v obliki prostih dosjejev.

Sistem prvotne ureditve arhivskega gradiva društva uporabimo v primeru, če imamo ohranjene spisovne evidenc in če imajo spisi oznake spisovnih evidenc, to so številke po enostavnem delovodniku, ki so jih društva uporabljala za evidentiranje spisov. Ob urejevanju spisov najprej ločimo knjige od spisovnega gradiva. Pri knjigah najprej ločimo knjige spisovnih evidenc od ostalih knjig ter jih razvrstimo po kronološkem redu in jih popišemo. Zatem razvrstimo še ostale knjige in jih tudi popišemo. V kolikor ugotovimo, da določeni deli knjig manjkajo, to v popisu posebej poudarimo. Pri urejanju spisovnega gradiva najprej razvrstimo spisovno gradivo. Spise razvrščamo po letnikih, v okviru posameznih letnikov pa še po evidenčnih številkah. V primeru da nekateri spisi nimajo evidenčnih števil, jih ločimo ter jih posebej uredimo. Spise, ki imajo evidenčne številke, razvrstimo po teh številkah v okviru posameznih letnikov in v okviru posameznih spisovnih enot, če te vsebujejo več spisov. Gradivo vsake spisovne enote zatem vložimo v poseben ovoječek, na katerega zapišemo evidenčno številko spisovne enote. Zatem začnemo urejati neevidentirane spise, ki jih uredimo po kronološkem redu v okviru posameznih letnikov. Urejeno spisovno gradivo nato ponovno pregledamo z namenom, da odpravimo morebitne napake, ki smo jih napravili ob urejanju ter da ugotovimo, če je med gradivom kaj takega gradiva, ki nima arhivske vrednosti. To gradivo

posebej popišemo in pripravimo predlog za izločitev, ki ga predložimo posebni komisiji za izločitev dokumentarnega gradiva v arhivu. Omenjena komisija dokončno odloča o izločitvi nepomembnega gradiva. Zatem začnemo izdelovati popis. V primeru, da je zaradi izločitve ostalo le malo arhivskega gradiva za trajno hranjenje oziroma če je ohranjeno le malo spisov, ki so bili ob nastanku evidentirani v spisovnih evidencah, je smotrno, da se odločimo za novo signiranje spisovnega gradiva. Spisovne enote (evidentirane in neevidentirane) uredimo po kronološkem redu in jih na novo oštevilčimo.

Tematski sistem ureditve, to je ureditev gradiva po dosjejih, uporabljamo v primeru, če je bil tak sistem uveljavljen že ob nastajanju gradiva in v primeru, če je arhivsko gradivo ohranjeno le fragmentarno. Spisovno gradivo, odloženo po tematskih dosjejih, uredimo v okviru posameznega dosjeja po kronološkem redu. Gradivo posameznega dosjeja nato oštevilčimo in popišemo ter izdelamo seznam dosjejev in popis gradiva v posameznih dosjejih. V primeru, da posamezna spisovna enota vsebuje take priloge, ki jih je treba zaradi materialnega varovanja gradiva ločiti, jih ločimo, na njihovo mesto pa damo pismeno zabeležko, da smo določen del gradiva ločili, zraven pa navedemo še signaturo novega nahajališča ločenega gradiva.

Popis posamezne spisovne enote vsebuje naslednje elemente: oznaka arhivskega fonda, signatura fonda, signatura spisovne enote, datum, vsebina, opis priloge, v primeru, če je ta v spisovni enoti.

Kot priloge spisovne enote nastopajo v društvenih arhivih: plakati, letaki, sporedi prireditve, načrti, fotografije, osmrtnice, časopisni izrezki in članki ter drugo dokumentacijsko gradivo.

Plakate, letake in lepake zaradi njihove velikosti in zvrsti arhivskega gradiva ponavadi hranimo ločeno od spisovnega gradiva. To narekuje tudi samo materialno varstvo tega gradiva, ker jih ne smemo prepogibati oziroma zlagati. Zaradi ločenega hranjenja moramo navesti v popisu poleg prvotne signature spisovne enote tudi signaturo novega mesta hranjenja.

Plakat, lepak in letak popišemo z naslednjimi podatki: signatura spisovne enote, fonda oziroma zbirke, signatura nahajališča, v primeru, če je izdvojen, datum nastanka, vsebina, velikost, izdajatelj, oblikovalec, tiskarna, jezik.

Sporedi društvenih prireditve popišemo z naslednjimi podatki: signatura spisovne enote, fonda ali zbirke, signatura novega nahajališča, v primeru, če je izdvojen, organizator prireditve, vsebina, nastopajoče osebe in skupine, datum in kraj prireditve, velikost, založnik, tiskarna, jezik.

Diplome, pohvale in priznanja popišemo z naslednjimi podatki: signatura, signatura nahajališča, v primeru, če je izdvojen, datum, vsebina, velikost, izdajatelj, oblikovalec, pisna podlaga, opis pečata, jezik.

Načrte popišemo z naslednjimi podatki: signatura, signatura nahajališča, če je izdvojen, naslov načrta, datum, velikost načrta in menilo, avtor, pisna podlaga, naročnik, investitor.

Fotografsko gradivo popišemo z naslednjimi podatki: signatura, signatura novega nahajališča, vrsta fotografskega gradiva, datum nastanka, vsebina (navedba dogodka, kraja, osebe), kraj v katerem je posnetek narejen, velikost, avtor in atelje.

Osmrtnice popišemo z naslednjimi podatki: signatura,

ime in priimek osebe osmrtnice, datum in kraj, izdajatelj, velikost, tiskarna, jezik.

Časopisne izrezke popišemo z naslednjimi podatki: signatura, časopis, iz katerega je izrezek, datum, naslov časopisnega izrazka, vsebina, avtor članka, jezik.

Arhivsko gradivo društev vsebuje tudi druge oblike zapisov. Med njimi so najpomembnejši zvočni zapisi prireditve in razgovorov ter filmano gradivo.

Izmed zvočnih zapisov vsebujejo društveni arhivi magnetofonske trakove, plošče in kasete. Na magnetofonskih trakovih se hranijo zapisi intervjujev s kulturnimi in javnimi delavci, zapisi sestankov, posvetovanj ter prireditve. Na ploščah in kasetah so posneti posamezni umetniki in skupine na glasbenih in drugih umetniških prireditvah.

Zapise na magnetofonskem traku popišemo z naslednjimi podatki: signatura, datum zapisa, kraj zapisa, vsebina zapisa, dolžina zapisa na traku, snemalec, podatki o magnetofonskem traku (vrsta, znamka...), podatki, ki podrobneje opredelijo vsebino zapisa.

Filmano gradivo popišemo z naslednjimi podatki: signatura, naslov filma, vrsta filma (igrani, dokumentarni, animirani), vsebina filma z navedbo oseb, krajev in dogodkov, ustvarjalci filma (režiser, scenarist, snemalec, igralci...), dolžina filma, vrsta filmskega traku.

Knjige popišemo po naslovu, ki ga dopolnimo, v kolikor ne odgovarja po vsebini. Najprej popišemo spisovne evidence (delovodnike, indekse), zatem pa ostale knjige.

Popis arhivskega gradiva posameznega društva naj bo izdelan tako, da bo čimbolj pregleden in s tem lažje dostopen za uporabo. Popis je bil že narejen ob prevzemu arhivskega gradiva v arhiv. Ta popis običajno ne ustreza zahtevi popisa za inventar, zaradi česar je ob urejanju gradiva izdelati nov popis. Popis spisovnih enot naj bo izdelan na nominativni način, torej tako, da bodo samostalniki oziroma pridevniki opisani v prvem sklonu. Popisu spisovnih enot je treba dodati oziroma izdelati še indeks stvami zadev, oseb in krajev, ki je za uporabo gradiva nujno potreben. V primeru, da imamo opravka z zelo pomembnim arhivskim gradivom, ki ga nameravamo objaviti, moremo nominativni popis arhivskega gradiva razširiti v obliki razširjenega regesta. Ta oblika je za uporabnike gradiva zelo primerna, ker z njim uporabniki dobijo kolikor toliko popolno informacijo o posameznem dokumentu. Popis gradiva in pripadajoči indeks predstavljata osnovo za izdelavo inventarja.

Inventar sestavljajo zgodovinski oris društva, popis arhivskega gradiva in kazala. Zgodovinski oris mora vsehovati podatke o ustanovitvi društva, o njegovem delovanju ter o ukinitvi oziroma o prenehanju delovanja društva. Poleg tega mora uporabnik tudi dobiti podatke o društvenih izvršilnih organih, o sedežu ter o samem poslovanju društva, kakor tudi podatke o arhivskem gradivu in prehajanju arhivskega gradiva od društva v zgodovinski arhiv. Pojasniti moramo tudi strokovno obdelavo arhivskega gradiva v arhivu, to je stanje prvotne ureditve, urejanje gradiva v arhivu, odbiranje in izločanje nepomembnih delov gradiva in način izdelave popisa gradiva. Če je bil arhivski fond docela preurejen, je treba v inventarju prikazati postopek in način preurejanja arhivskega fonda.

Za uporabnike arhivskega gradiva, zlasti za tiste, ki se bavijo s politično in kulturo zgodovino bi bil dobrodošel tudi vodnik po arhivskih fondih društev v repub.

liki. Ta vodnik bi bil v pomoč tudi arhivskim delavcem, ki delajo na arhivskem gradivu društev, saj bi z njim dobili vpogled v ohranjenost društvenih arhivov nasploh in pregled hranjenja arhivskega gradiva društev pri različnih imetnikih.

Opombe

- 1 Rudolf Andrejka, *Društveno pravo v Sloveniji*. Ljubljana, 1928, str. 58
- 2 Rudolf Andrejka, navedeno delo, str. JJ
- 3 Vasilij Melik, *Razvoj slovenskega narodnega gibanja in društva. Kulturna društva na Gorenjskem v letih 1860 do 1914*. Razstava Gorenjskega muzeja. Kranj, 1980, str. 6
- 4 Cesarski patent 26. november 1852, Reichsgesetz und Regierungsblatt für das Kaisertum Österreich, 1852, str. 1109–1116; Rudolf Andrejka, navedeno delo, str. 192–205
- 5 Vasilij Melik, navedeno delo, str. 7
- 6 Uradni list Narodne vlade STFS v Ljubljani. Letnik I(1918), št. 14, naredba 134 in Naredba 135
- 7 Uradni list Deželne vlade za Slovenijo. Letnik I(1919), št. 98, str. 333
- 8 Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo. Letnik III(1921), št. 95, Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi z dne 2. avgusta 1921
- 9 Službene novine Kraljevine Jugoslavije. Letnik XIII(1931), št. 225, zakon št. 466
- 10 AS, Vereins-Kataster der politischen und nichtpolitischen Vereine in Krain
- 11 Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije. Ljubljana, 1939, str. 202
- 12 AS, Banska uprava Dravske banovine, odd. II, kataster društev
- 13 Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana, 1939, str. 202
- 14 Spominski zbornik Slovenije. Ljubljana, 1939, str. 198–204
- 15 Spominski zbornik Slovenije. Ljubljana, 1939, str. 216–217
- 16 Spominski zbornik Slovenije. Ljubljana, 1939, str. 223
- 17 Spominski zbornik Slovenije. Ljubljana, 1939, str. 224
- 18 Spominski zbornik Slovenije. Ljubljana, 1939, str. 218
- 19 Spominski zbornik Slovenije. Ljubljana, 1939, str. 540–542
- 20 Spominski zbornik Slovenije. Ljubljana, 1939, str. 538
- 21 Spominski zbornik Slovenije. Ljubljana, 1939, str. 205–215
- 22 Vodnik po arhivih Slovenije. Ljubljana, 1965, str. 608–609
- 23 Uradni list SNOS, Letnik I(1945). Posebna priloga k št. 36. Ponatis iz osrednjega „Uradnega lista Demokratične federativne Jugoslavije“, št. 65, zakon št. 612, str. 301–303
- 24 Slovenija 1945–1975. Zavod SR Slovenije za statistiko. Ljubljana, 1975, str. 41–42
- 25 Seznam družbenih pravnih oseb in društev, katerih arhivsko gradivo bo v skladu z zakonom prevzemal Arhiv SRS. Uradni listi SRS, 1982, št. 29
- 26 Jože Zontar, *Urejanje in popisovanje arhivskega gradiva – temeljna vprašanja metodologije in postopka*. Arhivi V, št. 1–2, str. 5–13; Peter Ribnikar, *Priložnik za dokumentariste kulturnih organizacij*. Ljubljana, 1980; Romeyk Horst, *Bildliche Darstellungen*. Düsseldorf, 1975.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE FACHLICHE BEARBEITUNG UND AUSARBEITUNG DER HILFSMITTEL FÜR DIE BENUTZUNG DES ARCHIVGUTES DER VEREINE

Peter Ribnikar

Der Aufsatz behandelt den Bereich des Archivgutes der Vereine. Er hat vier Kapitel und zwar: die Vereine in Slowenien bis zum Jahre 1945, die Bedeutung des Archivgutes der Vereine und sein Aufbewahrungszustand, das Archivgut der Vereine nach dem Jahre 1945, die Ordnung und die Verzeichnung des Archivgutes der Vereine. Das erste Kapitel fasst die grundlegende Gesetzgebung über die Vereine und den geschichtlichen Abriss der Bildung der Vereine bis zum Jahre 1945 ein. Im Aufsatz werden die Angaben über die Zahl der registrierten Vereine im Krain bis zum Jahre 1918 und im Gebiet des vormaligen Drauer Banat in 1938 angeführt, als in diesem slowenischen Territorium 8211 verschiedenste Vereine wirkten, die in den Kulturbünden, sportlichen Bünden und Organisationen, wohltätigen Organisationen, Glaubensorganisationen, fachmännischen Bünden und wirtschaftlichen Genossenschaften und Bünden organisiert wurden.

Das zweite Kapitel lasst die Angaben über den Aufbewahrungszustand des Archivgutes der Vereine nun und spricht über die Bedeutung dieses Archivgutes für die Kultur, Wissenschaft und Wirtschaft. Der Autor stellt fest, dass von der Menge der bestehenden Vereinsarchive heutzutage nur 291 Archivbestände der Vereine in den slowenischen Archiven aufbewahrt werden. Weiter legt der Autor fest, dass die Bedeutung des Archivgutes der Vereine insbesondere in denjenigen Dokumenten liegt, die den ausserämtlichen Teil des Lebens und des Schaffens der Einzelnen, der organisierten Gruppen, und der Vereinsmitglieder in den zahlreichen Handlungen der Vereinstätigkeit widerspiegeln. Das Archivgut der Vereine enthält zahlreiche Kategorien des Archivgutes, die in der Form der Schriften, Büchern und Photographien erhalten werden.

Im dritten Kapitel wird die Gründung und die Wirkung der Vereine nach der Befreiung behandelt. Es wird festgestellt, dass die Vereine als juristische Personen zu jener Zeit mehr ins private Wirkungskreis passten und demzufolge für die Vereinsarchiven mindere Sorge für den Schutz und für die Erhaltung dieses Materials getragen wurde. Da die Vereine selbst für den materiellen Schutz ihres Archivgutes sorgten, also fast ohne Anwesenheit des Archivdienstes, wurde nur weniges Archivgut der Vereine erhalten. Dem Gesetz über die Natur- und Kulturerbschaft zufolge haben die Archive eine grössere Aufmerksamkeit dem Archivgut der Vereine gewidmet. Der letzte Kapitel ist der Ordnung und der Verzeichnung des Archivgutes der Vereine gewidmet. Die Ordnung dieses Archivgutes ist auf zwei Weisen möglich: nach dem System der ursprünglichen Ordnung und thematisch in der Form der freien Dossier, falls nur weniges Material erhalten wurde. Fürs geordnete Archivgut werden die Verzeichnisse der Akteneinheiten ausgearbeitet. Die Verzeichnisse sollen auf die nominative Weise erledigt werden. Der Autor führt auch die Elemente des Verzeichnisses für die einzelnen Akteneinheiten und ihre Beilagen, sowie für die einzelnen Gattungen und Formen des Archivgutes an.

GRADIVO DRUŽBENOPOLITIČNIH ORGANIZACIJ
V ZGODOVINSKEM ARHIVU LJUBLJANA

Liljana Ciglar

V prispevku bom predstavila arhivsko gradivo družbenopolitičnih organizacij v Zgodovinskem arhivu Ljubljana – regionalnem arhivu, ki opravlja varstvo arhivskega gradiva na področju 24 občin ljubljanske regije, Gorenjske in Dolenjske z Belo krajino. Hkrati bom opozorila na nekatere naloge, ki smo jih že ali jih še moramo opraviti na področju varstva in izhajajo iz določil novega zakona in podzakonskih aktov.

Če pogledamo gradivo oziroma fonde družbenopolitičnih organizacij, ki so v skladiščih arhiva, je slika naslednja: hranimo približno 95 tm, od tega največ gradiva socialistične zveze delovnega ljudstva (SZDL) – 20 fondov, zveze sindikatov (ZS) – 14 fondov, gradivo zveze socialistične mladine (ZSM) in zveze združenj borcev NOB (ZZB NOV) pa po 8 fondov. Vse gradivo predstavlja delovanje teh organizacij po letu 1945, medtem ko gradivo njihove dejavnosti med NOB na vseh stopnjah organiziranosti hrani Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani kot tudi nekateri muzeji v okviru oddelkov oziroma zbirk NOB.

Glede na raven organiziranja predstavljajo fondi družbenopolitičnih organizacij delovanje na ravni okraja – 13 fondov, občine – 26 fondov, le drobce gradiva pa predstavljajo fondi krajevnih oziroma mestnih odborov kot tudi nižjih organizacijskih enot – tezenskih in vaških odborov. Prav ti drobci predstavljajo delovanje teh organizacij neposredno po letu 1945. V splošnem velja za gradivo družbenopolitičnih organizacij ugotovitev o neohranjenosti gradiva za obdobje od leta 1945 do 1952. A naj dopolnim to mnenje z naslednjimi ugotovitvami:

– delovanju organizacij za to obdobje je mogoče slediti v gradivu nastalem z njihovim delovanjem, ki pa se nahaja v okviru fondov drugih ustvarjalcev:

- a) Družbenopolitični organizaciji, ki je bila glede na vertikalno povezanost v strukturi organiziranosti višja (okrajna organizacija), so bile organizacije na temeljni ravni organiziranosti (osnovne organizacije, krajevne organizacije) dolžne pošiljati zapisnike ali vsaj poročila. Okrajne organizacije pa so bile vse to dolžne pošiljati republiški organizaciji. Kot primer navajam fond Mestnega sindikalnega sveta Ljubljana (1945–1954), v okviru katerega je gradivo sindikalnih podružnic, krajevnih odborov, zvez in rajonskih sindikalnih svetov. Ta ugotovitev velja tudi za poznejše obdobje – tako fond Okrajni odbor SZDL Ljubljana (1952, 1954–1965) vsebuje zapisnike in poročila občinskih odborov SZDL. Navedla bi še en primer: Arhiv IZDG hrani fond Ljudska mladina Slovenije (1945–1954), v okviru katerega je tudi gradivo ljubljanskega okrožnega komiteja SKOJ (1945–1946), ljubljanskega oblastnega komiteja LMS (1949–1951), Okrajnega komiteja LMS Ljubljana – okolica (1946–1951), kot tudi gradivo LMS Ljubljana – mesto (1946–1952), Okrajnega komiteja LMS Ljubljana (1954–1957). Iz tega primera izhaja potreba, da arhivi pripravljamo čimboljša infor-

mativna sredstva oziroma, da evidentiramo gradivo, ki je v okviru fondov drugih arhivov in muzejev.

- b) Gradivu družbenopolitičnih organizacij za to obdobje je mogoče slediti tudi v upravnih fondih oziroma v fondih organov oblasti (KLO, MLO, OLO), predvsem to velja za gradivo osvobodilne fronte za obdobje neposredno po vojni, ko so odbori OF opravljali dvojno funkcijo: oblastno in politično. Opozorila bi na fond Mestnega ljudskega odbora Ljubljana, ki poleg gradiva Mestnega odbora OF vsebuje še gradivo terenskih in uličnih odborov četrti Center in Šiška. Gradivo nam nudi vpogled v utrip Ljubljane v letih 1945 in 1946. To gradivo je sicer nepopolno, a ob uporabi še drugih virov, predvsem časnikov, nam omogoča spoznati delovanje teh organizacij v tem obdobju.

Večino gradiva v arhivu predstavlja delovanje teh organizacij po letu 1952 oziroma čas po oblikovanju vodstev družbenopolitičnih organizacij na ravni občin. V našem arhivu je tudi gradivo iz začetnih let delovanja na ravni občin nepopolno. Kontinuirano si sledi od 60 let in zajema čas do leta 1975.

Iz popisa fondov v Vodniku po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana je razvidno, da je kontinuiteta arhivskega gradiva praviloma prekinjena z letom 1952 oziroma oblikovanim organom družbenopolitičnih organizacij na ravni občin. Tako gradivo krajevnih oziroma mestnih odborov predstavlja svoj fond, npr. Mestni odbor OF Kamnik (1946–1953) svoj fond in Občinski odbor SZDL Kamnik (1953–1967) svoj fond. Imamo tudi nekaj primerov, ko je delovanje občinske organizacije oziroma njeno začetno obdobje delovanja pomaknjeno na čas delovanja krajevnega oziroma mestnega odbora, npr. fond Občinska konferenca SZDL Trzin (1946–1975). Potrebno je, da se kontinuiteta gradiva prekine z letom 1952 oziroma z organiziranjem družbenopolitičnih organizacij na ravni občin vsaj v popisih in vodnikih, če se že ob samem urejanju združuje kontinuirano od leta 1945 naprej.

Vprašanje imena fonda se je reševalo različno. Pri fondih za obdobje do leta 1952 se praviloma uporabljata tedanje ime organizacije, predvsem to velja za organizacijo OF (SZDL). Pri fondih družbenopolitičnih organizacij na ravni občin je velika razlika pri tistem delu imena, ki je opredeljen z najvišjim stalnim organom organizacije (odbor, konferenca) predvsem pri organizaciji SZDL in ZSM. Vprašanje je, če ne bi kazalo uporabiti imena, ki opredeljuje določeno družbenopolitično organizacijo z ravni organiziranosti, npr. Občinska organizacija ZS Ljubljana-Center. Zdi se mi namreč, da to ime širše obsega organiziranost in način delovanja organizacije pa tudi najvišji normativni akt družbenopolitične organizacije na določeni ravni organiziranosti vsebuje to ime, npr. statutarni sklep občinske organizacije ZS Ljubljana-Center.

Ta del prispevka zaključujem z ugotovitvijo, da je večina gradiva prevzetega, micjenega in popisane vsaj do stopnje, ki jo sedaj označujemo kot pivo fazo ureditve arhivskega gradiva. To velja seveda za gradivo, kolikor ga je bilo ohranjenega ali shranjenega pri ustvarjalcih, kolikor ga zaradi neresenih prostorskih vprašanj, kadrovskega problema, neurejenosti pisarniškega poslovanja, uničenja zaradi malomarnosti in nevednosti o njegovem pomenu ni bilo uničenega. Žal to ne velja za Ljubljano,

kjer je zaradi pomanjkanja skladiščnih prostorov večina gradiva družbenopolitičnih organizacij še pri ustvarjalcih.

Opozorila bi še na vprašanje zainteresiranosti uporabnikov za to gradivo. V znanstvene namene v ožjem pomenu besede se gradivo uporablja v primeru dela na nekem znanstvenem projektu kot smo imeli primer ob posvetovanju o zgodovini Ljubljane v okviru projekta monografije o Ljubljani. V poljudno-znanstvene namene so gradivo uporabljali učenci zgodovinskih krožkov ob akciji revije Pionir na temo Mladina pri obnovi domovine in drugih podobnih akcijah. Gradivo se je uporabljalo tudi za razstavno dejavnost, npr. Arhivski dokumenti o obnovi in socialistični graditvi v letih 1945–1947 in Ljubljana v arhivskem gradivu od začetka 14. stoletja do danes. Glede na to, da prevzeto gradivo praviloma nima operativnega značaja, se ne uporablja za poslovne potrebe oziroma le v redkih primerih.

Povzela bi še nekaj nalog, ki smo jih že oziroma jih še moramo opraviti na podlagi zakonskih določb.

V letu 1982 sprejete odredbe o družbenih pravnih osebah in društvih, katerih arhivsko gradivo bo prevzemal Zgodovinski arhiv Ljubljana, določajo tudi družbenopolitične organizacije na ravni občin in mesta Ljubljane. Določajo tudi oblike dela teh na medobčinski ravni. Te so: SZDL, ZS, ZSM, ZZB NOB kot tudi ZK. Moram povedati, da v praksi še ne opravljamo varstva arhivskega gradiva pri organizacijah ZK in tudi še nismo prevzeli gradiva teh organizacij, ki so delovale oziroma delujejo na področju našega arhiva, od Zgodovinskega arhiva CK ZKS. V primerjavi s stanjem varstva pred sprejetjem odredb ni večjih razlik, le da smo vključili v varstvo arhivsko gradivo, ki nastaja pri delu družbenopolitičnih organizacij na medobčinski ravni (Medobčinski svet SZDL ljubljanske regije, Medobčinski svet ZSS za Gorenjsko). Na področju Ljubljane smo se odločili, da pri mladinski organizaciji ne bomo opravljali službe varstva na ravni ljubljanskih občin. Glede na to, da je gradivo Mestne konference ZSMS Ljubljana za obdobje do leta 1974 uničeno, za obdobje od leta 1974 naprej pa so ohranjeni le drobci, bi bilo potrebno na način, ki ga predpisuje zakon, prevzeti gradivo občinskih organizacij, kolikor ga je še ohranjenega in s tem ohraniti pričevanje o delu ljubljanske mladine za to obdobje.

Na podlagi poznavanja normativnih aktov družbenopolitičnih organizacij na ravni občin, mesta in republike, drugih kongresnih dokumentov in literature, ki govorijo o vlogi družbenopolitičnih organizacij v naši družbi ter analizi dokumentarnega gradiva, ki nastaja pri delovanju družbenopolitičnih organizacij, smo z navodilom za odbiranje arhivskega gradiva določili kategorije dokumentarnega gradiva, ki imajo lastnost arhivskega gradiva. Glede nato, da smo v Arhivih V. objavili navodilo in pojasnili postopek, o tem ne bi govorila. Splošno navodilo, ki zajema praviloma vse kategorije gradiva, seminar, kjer so bila ta navodila pojasnjena in tudi ustne razlage navodila ob obisku pri družbenopolitičnih organizacijah, zaenkrat zadoščajo. Samo v informacijo naj omenim, da je Občinski sindikalni svet Grosuplje opravil za obdobje 1963–1974 odbiranje arhivskega gradiva v celoti kot predvideva zakon in podzakonski akti. Prevzet bo kot akcijiški fond Občinskega sindikalnega sveta Grosuplje, števil. 1. Morda bi le za organizacijo ZZB NOV, glede na nekatere specifične naloge,

ki jih opravlja pri ohranjanju tradicij NOB, in številnih evidenc, ki jih vodi, morali v kratkem pripraviti posebno navodilo.

V prihodnje je potrebno v okviru osnovnih kriterijev za valorizacijo dokumentarnega gradiva rešiti vprašanje podvajanja gradiva v okviru enega fonda. Naj to ponazorim s primerom gradiva SZDL na ravni mesta: poročila ali analize dela, delovni programi, pravila o organizaciji in delovanju teles npr. koordinacijskega odbora (KO), komisije ali sveta se nahajajo v okviru teh teles, hkrati pa tudi v gradivu najvišjega organa (konferenca), ali pa tistega telesa, ki ga je ustanovilo. Ob prvi fazi ureditve fonda je to največkrat pri obeh telesih. V drugi fazi ureditve bo potrebno to gradivo ohraniti samo pri enem, verjetno v okviru telesa, kjer je nastalo. Zaenkrat smo se odločili tudi, da bomo v okviru druge faze ureditve fonda opravili odbiranje gradiva, ki smo ga v seznamu navodila navedli kot gradivo o volitvah in ki se praviloma nahaja v okviru volilne komisije. Vsebuje pa poleg zapisnikov, poročil in analiz komisije še: akcijski načrt evidentiranja možnih kandidatov, merila za izbiro kandidatov, seznam kandidatov za poslance, odbornike oziroma delegate, rokovnik opravil za izvedbo volitev, informacije občinskih konferenc SZDL o kandidacijskih zborih in predvolilnih pripravah, izide volitev, propagandni material (plakat, vabilo, razglas, glasovnica). Podobna problematika se pojavlja še pri gradivu Koordinacijskega odbora za kadrovska vprašanja, kjer so od posebnih zvrsti gradiva različne evidences s podatki o kandidatih za funkcije v telesih skupščin družbenopolitičnih skupnosti, za imenovanja individualnih poslovodnih organov v OZD, imenja k prijavljenim kandidatom, stališča in predlogi o kadrovski politiki na občinskem in mestnem področju ter druga.

Poiskati bo potrebno način razrešitve položaja v primeru, ko se deli fonda nahajajo v različnih ustanovah. Naj navedem za primer samo gradivo organizacij ZZB NOB. Del gradiva je v arhivih, del v muzejih. Vprašanje je tudi, komu izročajo gradivo komisije ali odbori za ohranjanje tradicij NOB pri SZDL, kje je gradivo, ki ga zbirajo boreci, komu se izročajo nekatere kategorije gradiva kot npr. fotografije, plakati.

Gradivo družbenopolitičnih organizacij v arhivu je urejeno do te stopnje, da je dostopno za uporabo in predvidevamo, da bo interes za uporabo gradiva v znanstvene namene naraščal med drugim tudi ob nekaterih projektih, ki jih pripravljajo številne komisije za ohranjanje tradicij NOB oziroma komisije za proučevanje zgodovine pri družbenopolitičnih organizacijah. Potrebno bo pristopiti k drugi stopnji del na arhivskem fondu – izdelavi pripomočkov za uporabo, seveda tistih fondov ali delov fonda, za katerega menimo, da imajo večji pomen za raziskovalca oziroma znanost in kulturo.

ZUSAMMENFASSUNG

DAS ARCHIVGUT DER GESELLSCHAFTSPOLITISCHEN ORGANISATIONEN IM HISTORISCHEN ARCHIV LJUBLJANA

Liljana Ciglar

Im Beitrag wird das Archivgut der gesellschaftspoli-

tischen Organisationen – des Sozialistischen Bundes der Werktätigen, des Gewerkschaftsbundes, des Bundes der sozialistischen Jugend und des Bundes der Vereine der Kämpfer des Befreiungskrieges dargestellt. Es gibt 95 Lm dieses Archivgutes und es stellt die Tätigkeit dieser Organisationen nach dem Jahre 1945 vor. Es wird festgestellt, dass kein Archivgut aus der Zeitperiode 1945–1952 aufbewahrt ist und auf ihr Archivgut in den Beständen von anderen Registraturbildern hingewiesen: bei den gesellschaftspolitischen Organisationen auf höherer Ebene hinsichtlich der Organisationsstruktur, in den Verwaltungsbeständen bzw. in den

Beständen der behördlichen Organe. Der Beitrag enthält auch die Analyse der Benutzung dieser Archivalien für wissenschaftliche Zwecke, denn dieses Archivgut ist in der Regel nicht operativmässig und wird für geschäftsmässige Absichten nicht benutzt. Am Schluss führt die Autorin noch einige Aufgaben an, die schon erledigt worden sind (Bestimmung der gesellschaftspolitischen Organisationen, deren Archivgut das Archiv übernehmen wird; Wertung des Archivgutes) und derjenigen, die noch erledigt werden müssen (die Wertung der bestimmten Arten des Archivgutes, die Verdoppelung des Archivgutes im Rahmen des Bestandes).

ARHIVSKO GRADIVO DRUŠTEV NA OBMOČJU ZGODOVINSKEGA ARHIVA LJUBLJANA PO LETU 1945

Boris Rozman

Slovenci imamo bogato tradicijo društvenega življenja pa naj govorimo o obdobju pred drugo svetovno vojno ali po njej. Društva so vedno igrala in še igrajo pomembno vlogo pri prebujanju in prosvetljevanju ljudstva. Sicer pa se njihova vloga in pomen spreminjata. Ne smemo pozabiti tudi njihove osnovne funkcije, zaradi katerih so bila tudi ustanovljena (šport, kultura, humanost, gasilstvo itd.).

Pred vojno so se v društvi premnogokrat razpilovale strankarske in narodnostne mržnje, tako da so imela društva tudi veliko politično vlogo. Danes pa njihov namen ni več politično združevanje, temveč združevanje občanov na področju kulture, znanosti, umetnosti, prosvete, športa itd.

Pomembnost društev po vojni je razvidna tudi iz zapisnikov kongresov in sestankov takratnih množičnih organizacij (danes družbenopolitičnih): OF (danes SZDL), sindikata, Ljudske mladine Slovenije in seveda Zveze komunistov kot idejne nosilke družbenega, društvenega in kulturnega življenja. Te so si namreč zadale nalogo, da v kulturna, prosvetna, telesnokulturna in ostala društva (organizacije) vključijo čimveč delovnih ljudi, ker se bo edino tako človek vzgajal, oblikoval in bo sposoben zavestno in aktivno sodelovati pri izgradnji naše domovine.

Ob tem pa se pojavlja vprašanje arhivskega gradiva društev. Ali lahko znanstvenik, raziskovalec pride do teh ugotovitev, sklepov oziroma rezultatov tudi s pomočjo gradiva? Na osnovi gradiva, ki ga ima Zgodovinski arhiv Ljubljana zaenkrat tega ne moremo trditi. V arhivskih skladiščih imamo 55 fondov društev, ki zajemajo obdobje po letu 1945 in obsegajo 25 tekočih metrov gradiva. Zgodovinski arhiv Ljubljana opravlja varstvo arhivskega gradiva na področju 24 občin, torej prideta na vsako občino povprečno le dva prevzeta fonda. Zavedati pa se moramo, da za osem občin nimamo

prevzetega niti enega fonda arhivskega gradiva društev. Vsi fondi, ki so bili prevzeti do leta 1979, so zajeti tudi v Vodniku po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana, ki je izšel leta 1980 v Ljubljani. Poleg tega pa je prevzeto gradivo še zelo pomanjkljivo in nepopolno. Je sicer urejeno, popisano, a za uporabo še niso izdelani drugi arhivski pripomočki. Praktično gre, z majhnimi izjemami, za neznatne ostanke raznih fondov. Te smo dobili v arhiv bolj po naključju kot pa smo jih sistematično zbirali. Vsebujejo pa v glavnem zapisnike, spise, delovodnike, kartoteke. Tu in tam se najde tudi kakšna kronika društva, diploma, pohvala pa tudi fotografija, prospekti in pravila. Vendar so to le drobci, ki sami ne povedo veliko. Na primer: fond Narodne čitalnice v Kamniku obsega samo eno mapo. Razpon gradiva, ki vsebuje nekaj prospektov, spisov in personalnih zadev, pa sega od leta 1939 do 1969. Fond TVD Partizan Kamnik obsega za obdobje od leta 1952 do leta 1970 samo 0,5 tekočega metra gradiva. Omeniti velja tudi fond ZKO Kranj, ki je edini obsežnejši fond v arhivu s petimi tekočimi metri gradiva in zajema čas od 1949–1970. Ta je tudi precej popoln. Sicer pa od prevzetih fondov prevladujejo fondi športnih (15), kulturnih (8) in gasilskih (8) društev. Šele zadnji dve leti pa dajemo večji poudarek sistematičnemu zbiranju arhivskega gradiva na tem področju.

Društva v glavnem ne skrbijo za svoje gradivo. Dokumentarno gradivo imajo pri sebi le toliko časa, dokler je zanje uporabno, nato ga zavržejo. Da se je to dogajalo takoj po vojni, je še kolikor toliko razumljivo. Borba za izgradnjo domovine je bila takrat na prvem mestu in društva, ki so v tej borbi sodelovala, še pomislila niso, da pri njihovem delu nastaja gradivo, ki bo nekoč še nekaj povedalo. Osveščenost ljudi pa tudi ni bila razvita. Da se to dogaja tudi danes, je težje razumeti, zlasti ker danes dosti več pišemo in govorimo o pomenu arhivskega gradiva in ker imamo Zakon o naravni in kulturni dediščini ter številne pravilnike, predvsem pa, ker arhivski strokovni delavci veliko več obiskujejo ustvarjalce gradiva ter jim pomagajo in svetujejo. Celo tista društva in zveze, ki smo jih valorizirali in jim poslali navodila za odbiranje arhivskega gradiva iz

dokumentarnega gradiva, ne storijo praktično ničesar, da bi zaščitila svoje gradivo in to kljub temu, da se zavedajo svojega pomena in vrednosti in da zakon poznajo.

Obiskal sem 20 društev in zvez, od katerih sta imeli samo dve zvezi urejeno gradivo tako kot zahteva zakon. To sta Mestna gasilska zveza Ljubljana in ZKO Grosuplje. Za pet ustvarjalec bi lahko dejal, da so na dobri poti, da urejenost tudi dosežejo. Pri ostalih društvih ni bilo tako. Gradiva že sedaj nimajo urejenega niti za nekaj let nazaj. Nekatera ga praktično nimajo (Kolesarsko društvo Rog, Slovenski oktet), druga zanemarjajo njegovo urejenost oziroma sistematičnost (AFS France Marolt, APZ Tone Tomšič). Gradivo se včasih pojavlja na različnih mestih (Partizan Narodni dom), včasih pa ga imajo posamezniki kar doma (Občinska gasilska zveza Domžale). Možnosti, da se arhivsko gradivo izgubi, je zelo veliko. S tem pa se izgubljuje dokazi, ki pričajo o našem društvenem, družbenem in kulturnem življenju. Ljudje delajo pri društvih prostovoljno, toda počasi jih le moramo naučiti skrbeti za njihovo gradivo, da ga bodo ohranili, ga materialno varovali in urejali dokler iz njega ne odberemo arhivskega gradiva, ki ga bo nato arhiv lahko prevzel.

Problem pa predstavlja tudi veliko število društev oziroma ustvarjalec. Na področju Zgodovinskega arhiva Ljubljana jih trenutno deluje več kot 3500, samo v Ljubljani pa jih je več kot 1100. Prav zaradi tega smo napravili selekcijo, pri kateri smo upoštevali najrazličnejše kriterije ter na koncu odbrali 108 društev in zvez, od katerih bo Zgodovinski arhiv Ljubljana na podlagi Zakona o naravni in kulturni dediščini prevzemal arhivsko gradivo, to je gradivo, ki ima trajen pomen za znanost in kulturo. Bistveni kriteriji so bili seveda gradivo ustvarjalca, njegov pomen in vloga na področju družbene dejavnosti, njegova aktivnost, področje delovanja, teritorialna zastopanost, oblika dejavnosti, velikost itd. Upoštevali pa smo tudi to, da istovrstna društva delujejo v zvezah. Od 108 ustvarjalec, ki so bili objavljeni v uradnih glasilih je 57 društev in 51 zvez. Pri valorizaciji smo zajeli največ športnih (55) in kulturnih (32) organizacij. Medtem ko smo se na kulturnem področju osredotočili v glavnem na zveze kulturnih organizacij (19), pa smo se pri športnih organizacijah poleg zvez naslonili tudi na društva (ŠD Ilirija, ŠD Olimpija, TVD Partizan, Smučarski klub Tržič, Regatni odbor Bled). Na seznamu imamo malo strokovnih organizacij (8), sicer pa jih veliko niti ne deluje (Društvo prijateljev mineralov in fosilov Tržič, Muzejsko društvo Škofja Loka).

Ne smemo pozabiti tudi drugih institucij, kjer se dajo prav tako dobiti podatki o društvih in zvezah, na primer: Zavod za statistiko – statistična poročila (od leta 1976 dalje imajo točno evidenco društev), Služba družbenega knjigovodstva – zaključni računi, družbeno-politične organizacije, zlasti SZDL, kjer društva usklajujejo svoje interese z interesi drugih družbenih dejavnikov, občinski upravni organi – registri društev.

Prav na osnovi registrov sem ugotovil, da je v Ljubljani od leta 1945 do 1980 prenehalo delovati več kot 450 društev in da je bilo v času od leta 1945 do 1950 prepovedano delovanje 190 društvom. Zagotovo je v času njihovega delovanja vsaj pri določenih društvih nastajalo gradivo, ki bi danes marsikaj osvetlilo, pa ni v celoti izgubljeno. Toda kje ga iskati? Seveda je odgovor

jasen. Treba je iti na teren in spraševati, iskati, poizvedovati itd. Velik pomen so imela tudi društva, ki so nastajala v okviru sindikalnih organizacij, podjetij, tovarn. Sindikalna društva se niso prijavljala upravnim organom, ker to ni bilo potrebno. Kako ugotoviti število in kako priti do njihovega gradiva? Medtem ko nam bo število še dolgo časa neznano, o gradivu tega ne moremo trditi. Zakaj? Velikokrat pri prevzemu arhivskega gradiva določene delovne organizacije v okviru fonda na letimo tudi na gradivo sindikalnega društva.

Na osnovi Zakona o naravni in kulturni dediščini, ki zahteva, da ustvarjalec arhivsko gradivo po navodilih arhiva odbere iz dokumentarnega gradiva, smo izdelali navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz do dokumentarnega gradiva društev, ki pa je zanekrat še zelo splošno, predstavlja pa osnovo za odbiranje arhivskega gradiva. Za tako navodilo oziroma seznam smo se odločili iz preproste ugotovitve, da se pri vseh društvih ne glede na klasifikacijo (kulturna, strokovna, športna, humanitarna, gasilska in ostala) pojavljajo določene enake kategorije arhivskega gradiva (registracija, kronike, pravila, pravilniki, statuti, samoupravni sporazumi, zapisniki, evidence člaustva, letni načrti in poročila o delu in dejavnostih društev, letni finančni načrti in zaključni računi društev in različna dokumentacija o dejavnosti). Pri tem smo si pomagali z delom, ki je bilo na tem področju že opravljeno. Ob obiskih pri ustvarjalec smo dobili vpogled v dokumentarno gradivo, ki smo ga nato analizirali na podlagi kriterijev valorizacije. S tem smo društvom in posameznikom, ki so zadolženi za urejanje arhivskega gradiva olajšali delo. Društva naj bi namreč na osnovi navodila odhiral arhivsko gradivo, istočasno pa bi lahko pomagala pri strokovni obdelavi, saj kot ustvarjalec zelo dobro poznajo vsebino in pomen gradiva.

Zgodovinski arhiv Ljubljana se je torej zelo zavzel za arhivsko gradivo društev. Seveda pa sam ne bo mogel storiti vsega. Tukaj so v prvi vrsti ustvarjalec, ki bodo le morali razumeti bistvo vsega, seveda s pomočjo arhiva.

ZUSAMMENFASSUNG

DAS ARCHIVGUT DER VEREINE IM BEREICH DES HISTORISCHEN ARCHIVS LJUBLJANA NACH DEM JAHRE 1945

Boris Rozman

Es gibt sehr wenig desjenigen Archivgutes der Vereine für die Zeit nach dem Jahre 1945, das vom Historischen Archiv Ljubljana aufbewahrt wird, so dass sich die Forscher nicht viel mit ihm helfen können. Mit seltenen Ausnahmen geht es praktisch um die geringsten Beständeüberbleibsel, die mehr zufällig als mittels systematisch

matischer Sammlung ins Archiv gekommen sind. Auch die Vereine sorgen für ihr Archivgut meistens nicht so, wie sie sollten.

Demzufolge haben die Sachverständiger aufgrund der wirkenden Vereine und des bei ihrer Tätigkeit entstehenden Archivgutes eine Auslese (des Archivgutes und der Vereine) getroffen, wobei sie die verschiedensten Kriterien berücksichtigt haben, um am Schluss 108 Vereine auszuwählen, von denen das Archiv das Archivgut übernehmen wird. Das Gesetz über die Natur- und Kul-

turerbschaft befolgend, das vorschreibt, dass der Registraturbilder, nach den Anweisungen des Archivs, das Archivgut aus dem dokumentarischen Schriftgut aussondern muss, haben sie die Anweisung für die Aussonderung des Archivgutes der Vereine ausgearbeitet. Die Anweisung erleichtert den Vereinen die Arbeit, zugleich aber dem Archiv bei der fachmännischen Bearbeitung hilft, denn die Vereine als Registraturbilder kennen sehr gut den Inhalt und die Bedeutung ihres Archivgutes.

DRUŽBENOPOLITIČNE ORGANIZACIJE IN NJIHOVO ARHIVSKO GRADIVO NA OBMOČJU ZGODOVINSKEGA ARHIVA V CELJU

Ivanka Zajc-Cizelj

Zgodovinski arhiv v Celju pokriva področje štirinajstih občin. Po zakonu o naravni in kulturni dediščini je bilo predlaganih 76 družbenopolitičnih organizacij – imetnikov arhivskega gradiva; od tega štiri medobčinske (Medobčinski svet SZDL revirskih občin, Medobčinski svet ZKS Celje, Medobčinski svet ZSS Celje, Medobčinski svet SZDL Celje), sedemdeset občinskih (14 občinskih konferene ZKS, 14 občinskih konferene SZDL, 14 občinskih konferene ZSMS, 14 občinskih svetov ZSS, 14 občinskih odborov ZZB NOV), ena delovna skupnost skupnih služb družbenopolitičnih organizacij Šentjur, in ena krajevna družbenopolitična organizacija (vaški odbor SZDL Razbor).

Prevzeto gradivo družbenopolitičnih organizacij

Zgodovinski arhiv v Celju (v nadaljnjem besedilu ZAC ali arhiv) je prevzel gradivo sedmih družbenopolitičnih organizacij, vključno z dvema fondoma organizacij OF.

1. Okrajni in okrožni odbor OF v Celju
Gradivo je bilo pomešano med prevzetim gradivom Okrajnega ljudskega odbora Celje in obsega le posamezne dokumente o delovanju OF v letu 1945. Urejeno je kronološko in tematsko. Narejen je popis. Gradiva je 0,3 tm.

2. Okrožni odbor OF za Zasavje
Gradivo je bilo sprejeto leta 1973 in obsega delovanje okrožnega odbora OF v letih 1944 in 1945 ter posega delno tudi v leto 1943. Gradivo je urejeno kronološko. Narejen je analitični inventar, za posamezne pomembnejše dokumente pa tudi regeste. Dokumenti so odloženi po provenienčnem principu – po odsekih, ki so delovali v okviru OO OF in po posameznih področjih delovanja OF (narodna zaščita, kmetijsko-gospodarski odsek, finančni odsek, odsek za upravo narodne imovine, odsek za gradnjo in obnovo, odsek za industrijo in trgovino, gozdarstvo, tekmovanje in znanje, volitve, mobilizacija, Rdeči križ, padli borec, sodstvo, socialno skrbstvo, obveščevalna služba, organizacija OF, zapisniki

okrožnega odbora OF in zapisniki krajevnih odborov OF, poročila in navodila). Fond obsega tudi del gradiva SPŽŽ (Slovenske protifašistične ženske zveze), vojaška poročila in dnevni vestnik za oktober in november 1944. Gradiva je 0,1 tm.

3. Občinski odbor SZDL Šentjur pri Celju

Gradivo je izročila Občinska konferenca SZDL Šentjur pri Celju leta 1979. Popis izročene gradiva je bil narejen ob prevzemu. Odbiranje arhivskega gradiva je potekalo v arhivu, kjer so bili izločeni nepomembni dokumenti in dokumenti, katerim je potekel rok hranjenja (navodilo o odbiranju arhivskega gradiva iz registraturnega gradiva, Uradni list SRS, št. 9/70). Prevzetega gradiva je bilo 4 tm, ob odbiranju v arhivu je bilo izločenega 2 tm gradiva. Ohranjeno gradivo zajema delovanje občinskega odbora SZDL od leta 1952 do leta 1974 in je urejeno do leta 1963 kronološko, od leta 1964 pa po delovodnih številkah. Narejen je popis gradiva.

4. Okrajni sindikalni svet Celje

Gradivo je izročil Občinski sindikalni svet Celje leta 1968. Ob prevzemu je bilo gradivo le delno urejeno in tudi popis je bil pomanjkljiv; glede na količino prevzetega gradiva se je dalo sklepati, da je bilo izločanje opravljeno že pri imetniku. Ohranjeno gradivo je bilo strokovno urejeno v arhivu, izločanja ni bilo, ker je bilo vse prevzeto gradivo arhivsko gradivo. V glavnem so ohranjeni zapisniki sej. Gradivo je urejeno kronološko; posamezni dokumenti so združeni v zadeve, spise in serije po letih. Narejen je analitični inventar. Fond obsega 0,8 tm gradiva za obdobje 1947–1965.

5. Okrajni odbor SZDL Celje

Gradivo Okrajnega odbora SZDL Celje je Republiška konferenca SZDL izročila Arhivu Slovenije, kjer je bilo začasno shranjeno in ga je ZAC prevzel leta 1970. Gradivo je bilo dokončno urejeno v arhivu; ohranjena je prvotna ureditev na podlagi spisovnih evidenc in napravljen inventar. Skupno je gradiva 3 tm za obdobje 1953–1965.

6. Občinski sindikalni svet Sevnica

Gradivo je prevzel arhiv leta 1972. Ob prevzemu je bilo gradivo urejeno in popisano. Prevzetega je bilo 2,6 tm dokumentarnega gradiva za obdobje 1954–1964. Dokončno je bilo gradivo odbrano in urejeno v arhivu – ohranjen je sistem prvotne ureditve. Izločenega je bilo 1,4 tm gradiva, arhivskega gradiva je 1,2 tm. Narejen je popis.

7. Občinski odbor SZDL Šoštanj in Občinska konferenca SZDL Velenje

Gradivo Občinskega odbora SZDL Šoštanj za obdobje 1954–1969 je prevzel arhiv leta 1975. Prevzeto gradivo ni bilo popolno, je pa vsebovalo tudi drobce gradiva OF za leta 1951 do 1953. V arhivu so gradivo dokončno uredili, izločili nepomembne dokumente in napravili popis. Naknadno je ZAC leta 1979 prevzel še gradivo Občinske konference SZDL Velenje za leta 1970–1972. Prevzeti akcesijski fond je bil urejen v arhivu in priključen fondu Občinskega odbora SZDL Šoštanj. Fond se imenuje Občinski odbor SZDL Šoštanj – Velenje. Skupno je 3 tm gradiva za obdobje 1951–1952.

Stiki z imetniki

Stiki z imetniki arhivskega gradiva družbenopolitičnih organizacij so bili pred sprejemom zakona o naravni in kulturni dediščini slabi. V arhivu arhiva ni iz tega področja nobenega vnaprejšnjega izločitvenega seznanja. Obstaja le dopis Občinske konference SZDL Žalec, v katerem ti prosijo, da bi strokovni delavec ZAC prisostvoval pri izločanju dokumentarnega gradiva, ki mu je potekel rok hranjenja. To pa ne velja za organizacije ZKS, katerih arhivsko gradivo je do sprejetja zakona o naravni in kulturni dediščini (v nadaljnjem besedilu zakon) sistematično prevzemal Zgodovinski arhiv CK ZKS in so imele natančna navodila za urejanje, hranjenje in zavarovanje arhivskega in dokumentarnega gradiva. Po sprejetju zakona in podzakonskih aktov te delni rešitvi kadrovskega vprašanja v ZAC so postali tudi stiki z imetniki bolj organizirani. Na podlagi zakona in kriterijev valorizacije so strokovni delavci ZAC predlagali občinskim organom pristojnim za kulturo imetnike, katerih arhivsko gradivo bo prevzemal arhiv. Do sedaj je odločbe o imetnikih izdalo osem občin od štirinajstih.

Organizirana svetovalska služba (zunanja služba) v družbenopolitičnih organizacijah se je začela leta 1981 in kontinuirano poteka že tri leta. Do sedaj je bilo pregledanih 30 imetnikov s tega področja. Na podlagi ugotovljenega stanja so bila izdana tudi konkretna pisna navodila.

Materialno varstvo pri imetnikih

Najprej moram poudariti, da v tej razpravi ne bom zajela vseh 76 imetnikov, ampak le tiste, pri katerih sem si stanje materialnega varstva sama ogledala (30 imetnikov). Ker so posamezne kategorije družbenopolitičnih organizacij po svojem delovanju specifične, bom tudi problematiko materialnega varstva obdelala po kategorijah.

1. Materialno varstvo pri občinskih konferencah ZKS

Občinske konference ZKS (6) imajo dokumentarno gradivo urejeno v skladu s predpisi, ki veljajo za tovrstno gradivo. Za urejenost in arhiviranje skrbita tajnica kot strokovni in sekretar kot odgovorni delavec. Gradiva, ki nastaja z delovanjem občinske konference ali je za njeno delovanje potrebno, ne izločajo. Posebno skrb posvečajo zaupnim dokumentom, med katere štejejo tudi personalne dosjeje članov partije. Kot sem že omenila v prejšnjem poglavju je dokumentarno gradivo organizacij ZKS kontinuirano prevzemal Zgodovinski arhiv CK ZKS; tako imajo občinske konference gradivo v glavnem od leta 1970. Gradivo, ki nima več pomena za poslovanje, odlagajo po letih ali po mandatih. Odloženo

gradivo je shranjeno v pisarniških omarah v delovnih prostorih ali na hodnikih, nekatere občinske konference odlagajo gradivo v skupen arhiv družbenopolitičnih organizacij in le redke imajo za arhiviranje poseben prostor. V enem primeru so zaradi pomanjkanja prostora zložili gradivo v kartonske škatle in ga odnesli na podstrežje. Tu je arhiv takoj ukrepal: od imetnika smo zahtevali natančen popis gradiva. Na podlagi tega popisa bo arhiv utotovil, katere kategorije odloženega gradiva so kulturna dediščina in poslal občinski konferenci ZKS natančno navodilo o odbiranju arhivskega gradiva ter ga, ko bo odbrano, tudi prevzel.

2. Materialno varstvo pri občinskih konferencah SZDL

Občinske konference SZDL (8) odlagajo dokumentarno gradivo po letih in po mandatih. Za urejenost in arhiviranje skrbita tajnica Občinske konference SZDL kot strokovni in sekretar kot odgovorni delavec. Odloženo dokumentarno gradivo je v glavnem urejeno in tehnično opremljeno; orientacijo v gradivu omogočajo spisovne evidence. V enem primeru pa je bil del dokumentarnega gradiva v popolnoma razsutem stanju, gradivo je bilo zaprašeno in poškodovano; ob selitvi občinske konference v nove upravne prostore so ga najeti delavci enostavno znosili v klet poleg kurilnice in znetali na kup. Če izvzamemo ta ekstremni primer, so arhiviranju namenjene omare v delovnih prostorih in na hodnikih, nekatere občinske konference imajo samostojen arhivski prostor, nekatere pa skupnega z ostalimi družbenopolitičnimi organizacijami. Gradivo občinskih konferenc SZDL je, razen v dveh primerih, v celoti ohranjeno (izločanja so bila le redka). V omenjenih dveh primerih je gradivo za obdobje 1946–1975 v celoti uničeno: v prvem primeru je arhivski prostor zalila voda, v drugem pa so dokumentarno gradivo brez vednosti imetnika odpeljali na odpad.

3. Materialno varstvo pri občinskih konferencah ZSMS

Dokumentarno gradivo občinskih konference ZSMS (4) je delno urejeno, shranjeno je v omarah v delovnih prostorih ali pa hodnikih in v nekaterih primerih v skupnem arhivu družbenopolitičnih organizacij. Za urejenost ali arhiviranje skrbi v organizacijah, kjer nimajo tajnice, sekretar občinske konference ZSMS, drugače pa tajnica kot strokovni in sekretar kot odgovorni delavec. Urejenost dokumentarnega gradiva je bolj vprašljiva tam, kjer je zaposlen samo sekretar. V takih primerih se pojavljata namreč dve okoliščini – opravljanje del in nalog sekretarja in obenem tajnice, poleg tega je sekretar na tem delovnem mestu (funkciji) le za določeno obdobje – mandat, in v glavnem pozna le gradivo, ki je nastalo v času njegovega mandata; od starejšega odloženega gradiva pa le pomembnejše kategorije, ki se vlečejo skozi več let (npr. dokumentacija o delovnih akcijah, spominskih pohodih itd.). Gradivo je odloženo tako kot nastaja; posamezne kategorije gradiva o akcijah, ki so trajnega pomena ali se vsako leto ponavljajo, so shranjene posebej in odložene po letih. Opozoriti je potrebno tudi na slikovni material, ki je vzorno urejen. O ohranjenosti dokumentarnega gradiva ne bi mogla dati ocen; omenim naj le primer ene občinske konference ZSMS, ki je imela dokumentarno gradivo odloženo v skupnem arhivu družbenopolitičnih organizacij in so ga brez njene vednosti odpeljali na odpad. Tako je za omenjeno občinsko konferenco izguhljeno vse arhivsko gradivo do leta 1977.

4. Materialno varstvo pri občinskih svetih ZSS

Dokumentarno gradivo občinskih svetov (6) je odloženo po mandatih in po letih ter je v njem možna orientacija s pomočjo spisovnih evidenc. Za urejenost in arhiviranje skrbita tajnica kot strokovni in sekretar kot odgovorni delavec. Odloženo dokumentarno gradivo je shranjeno v omarah v delovnih prostorih in na hodnikih, delno v skupnih arhivih družbenopolitičnih organizacij in le redki imajo poseben samostojen prostor, namenjen arhiviranju. Izločanje dokumentarnega gradiva, ki mu je potekel rok hranjenja, je bilo redkejše, pogosteje izločajo zaradi prostorskih problemov ali selitve v nove prostore; v takih primerih se zgodi, da pride do zelo radikalnega izločanja – primer, ko so ob selitvi v nove prostore ohranili v glavnem le zapisnike. Poseben primer pa je izguba vsega dokumentarnega gradiva do leta 1975 – omenjeno gradivo je bilo arhivirano v skupnem arhivu družbenopolitičnih organizacij, ki so ga brez vednosti imetnikov spraznili in gradivo odpeljali na odpad.

5. Materialno varstvo pri občinskih odborih ZZB NOV

Dokumentarno gradivo občinskih odborov ZZB NOV (5) je odloženo kronološko po letih in tematiki. Za mejnost in arhiviranje skrbita tajnica kot strokovni in sekretar kot odgovorni delavec. Gradivo je v glavnem urejeno, shranjeno predvsem v omarah v pisarniških prostorih, delno na hodnikih in le v enem primeru imajo poseben arhivski prostor – gradivo odloženo v njem ob pregledu ni bilo mejeno niti popisano. Arhiv je v tem primeru pomagal z natančnimi navodili za ureditev gradiva. Omeniti moram še, da se kot posebne kategorije gradiva pri odborih Združenj borcev NOV pojavljajo bolj ali manj načrtno zbirani spominski viri, življenjepisi prvoborcev in pomembnejših aktivistov NOV, fotodokumentacija z življenjepisi padlih... Ob tem moram poudariti, da se zlasti za omenjeno gradivo zanimajo muzeji revolucije in ga tudi od organizacij Zveze borcev prevzemajo brez vednosti in soglasja arhiva, ki je po zakonu zadolžen, da skrbi za arhivsko gradivo in ga varuje.

Problematika materialnega varstva

Tu bi opozorila le na nekaj najhujših perečih problemov, s katerimi se ukvarjajo družbenopolitične organizacije kot imetniki in ZAC kot strokovna ustanova.

Na prvo mesto bi dala problem arhivskih prostorov ali vprašanje, kam z dokumentarnim gradivom, ki nima več poslovne vrednosti; ZAC zaradi prostorske stiske lahko prevzame le omejene količine izredno ogroženega in dragocenelega gradiva, imetniki imajo omare in arhivske prostore zatipane z gradivom. Tudi v novih stavbah investitorji ne načrtujejo arhivskih prostorov – primer je stavba v Šentjurju pri Celju, ki je nova in moderna, vendar so družbenopolitične organizacije v njej brez prostora za arhiv ter rešujejo problem z omarami na hodnikih. Prostorski problem pa je imel najhujše posledice v Zagorju, kjer so družbenopolitične organizacije (SZDL, ZSS, ZSMS) ob selitvi v nove prostore dobile začasen prostor za arhiviranje v stavbi TVD Partizan. V omenjeni prostori je bilo leta 1982 vlomljeno in leta 1983 je bilo brez vednosti imetnika vse dokumentarno gradivo odpeljano na odpad.

Kot drugo se postavlja vprašanje primernosti prostorov namenjenih arhivu. Tu gre za delno ali v celoti za neprimerne prostore, v katerih je tudi delo otežkočeno. Navadno so to kletni prostori, kamor pride delavec le, ko odloži gradivo ali ko potrebuje kakšen dokument.

So pa tudi primeri, ko zaradi prostorske stiske odložijo gradivo na podstrešje, v enem primeru so ga imeli celo v pritočni čajni kuhinji.

Tudi vprašanje selitve v nove prostore zahteva precej pozornosti – to pa zlasti zato, ker se prav ob takih priložnostih pojavljajo nestrokovna in zelo radikalna izločanja. Do tega seveda ne pride, ali pa pride v manjši meri, če ima imetnik prostorski problem rešen, ali če pristi gradivo v starem arhivskem prostoru – kar predstavlja le začasno rešitev. Mislim pa, da se ob osterjši kontroli arhiva in natančnih navodilih o odbiranju arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva, to ne bi smelo več dogajati.

Na koncu naj omenim še to, da hi skoraj vsi našeti problemi odpadli, če bi Zgodovinski arhiv v Celju imel možnost prevzema gradiva v zakonitem roku.

SUMMARY

THE SOCIO-POLITICAL ORGANIZATIONS AND THEIR RECORDS IN THE TERRITORY COVERED BY THE HISTORICAL RECORD OFFICE CELJE

Ivanka Zajc-Cizelj

The Historical Record Office Celje covers the territory of 14 communes and has 76 owners of the records of the socio-political organizations registered, whose archives will be taken over in accordance with the Nature and Culture Inheritance Act. Momentarily is the Archives very short of room, consequently only minimal quantities of the records of the socio-political organizations have been taken over, that is 10,4 running metres, resp. 7 archive groups, including two archive groups of the Liberation Front. The records that had been taken over were classified by the Archives. For two records groups the descriptive inventory has been made, whereas the lists for the other ones.

For lack of room greater attention has been paid to protection of the records, kept by the owners, particularly to the problems of material protection. The most burning problem of material protection is the problem of room for records keeping. Among 30 inspected organizations there were only few with at least partly solved problem. The room is mostly unfitting. There is also the problem of elimination. Just too often it was carried out unprofessionally or, even worse, occasionally at changes of residence and re-election of the officials.

With a more severe records supervision and exact instructions the Historical Record Office is going to relax the problems, partly at least. However, there would be practically no more problems if the Archives had the possibility to take over the records within the term, provided by law.

PREGLED FONDOV DRUŽBENOPOLITIČNIH ORGANIZACIJ V POKRAJINSKEM ARHIVU MARIBOR

Slavica Tovšak

V Pokrajinskem arhivu Maribor so dobili fondi družbenopolitičnih organizacij svoje mesto z ustanovitvijo samostojnega referata konec leta 1979. S tem je bil v ustanovi zaključen sistem področij arhivskega dela po skupinah fondov, za katerega se je odločil leta 1963 in je bil po več preoblikovanjih z opisanim razširjenjem leta 1979 takle:

1. uprava pred letom 1850 in gradivo verskih skupnosti,
2. uprava po letu 1850, zdravstvo in socialno varstvo,
3. pravosodje po letu 1850,
4. izobraževanje, kultura, telesna kultura, društva in zasebniki,
5. mariborska škofija.

Doslej je bilo sprejetih v arhiv 17 fondov družbenopolitičnih organizacij. S tem so bile podane osnove za sistematično delo in obravnavo družbenopolitičnih organizacij. V skladiščnih prostorih arhiva je ohranjenih okoli 130 tm gradiva. Po obsegu izstopa gradivo Zveze komunistov (90 tm), sicer pa imamo zastopane tudi ostale organizacije, ki so delovale po letu 1945: Osvobodilna fronta oziroma Socialistična zveza delovnega ljudstva, Zveza sindikatov, Zveza socialistične mladine, Rdeči križ.

V drugem delu želimo predstaviti posamezne zanimivosti iz skupin fondov, ki predstavljajo jedro zanimanja bodočih uporabnikov pri oblikovanju sodobne zgodovine.

Mestni in Okrajni komite ZKS Maribor (1945–1965)

Iz fonda dihajo številni dokazi o uspešnosti ZK, ki je s svojo politiko in aktivnostjo znala najti pot do najširših množic delovnega ljudstva.

Med leti 1945–1952 sta delovala na območju Maribora Mestni komite KPS Maribor in Okrajni komite KPS Maribor – okolica.

Ob tem so odigrali svojo vlogo tudi I., II. in III. rajonski komite, najnižjo organizacijsko obliko pa so predstavljale partijske celice.

Pomemben mejnik po sklepih VI. kongresa KPJ novembra 1952 je pomenil sprejem ustavnega zakona iz leta 1953. Organizaciji in vsebini dela organov oblasti so se prilagodile tudi družbenopolitične organizacije. Tako se je 21.3.1954 Mestni komite ZKS Maribor združil z Okrajnim komitejem ZKS Maribor – okolica v Okrajni komite ZKS Maribor.

Novo zastavljene naloge, ki naj bi približale samoupravo delovnemu človeku, so narekovale reorganizacijo občin in okrajev. To pa je pomenilo ustanavljanje občinskih komitejev ZKS: Maribor–Center, Maribor–Tabor, Maribor–Tezno, Košaki, Šentilj, Ruše, Rače. Okrajni komite ZKS Maribor je pokrival tudi občinske komiteje: Dravograd, Lenart, Ravne na Koroškem, Slovenj Gradec, Murska Sobota, Črna na Koroškem. Seveda je prišlo med leti 1954–1965 do vrste sprememb. Tako je bil npr. ukinjen Občinski komite ZKS Košaki–Melje (1955), Občinski komite ZKS Šentilj (1958), Občinski komite ZKS Črna na Koroškem (1958), Občinski komite ZKS Rače (1955), Občinski komite ZKS Ruše (1960), Občinski komite ZKS Maribor–Košaki

(1960). Okrajni komite ZKS Murska Sobota pa je bil decembra 1962 priključen Okrajnemu komiteju ZKS Maribor.

Po zaslugi družbenopolitičnih organizacij kot nosilcev široke javne razprave, je bila leta 1965 dana pobuda za ustanovitev enotne občine Maribor. Ta je zaživela l. 1967. Že pred tem, 30.4.1965, je prenehal z delom Okrajni komite ZKS Maribor. Do konca leta 1966 so drug za drugim prenehali delovati tudi občinski komiteji Maribor–Center, Maribor–Tezno, Maribor–Tabor; Mestni komite ZKS Maribor srečamo med leti 1966 in 1968, ko začne z delom Komite mestne konference.

Ker je bil razvoj ostalih družbenopolitičnih organizacij podoben, jih natančneje ne bom razčlenjevala. Ustavila bi se le pri nekaterih skupnih potezih posameznih skupin fondov.

Fondi SZDL

V arhivu sta že obdelana fonda Okrajnega odbora SZDL Maribor (1952–1965) in Okrajnega odbora SZDL Murska Sobota (1945–1963). Zaradi posebnega značaja koroške regije (obmejno področje) smo kljub pomanjkanju prostora sprejeli v naša skladišča zelo mlado gradivo. V to kategorijo gradiva sodita akcisijska fonda Občinske konference SZDL Ravne na Koroškem (1966–1977) in Občinske konference SZDL Radlje ob Dravi (1972–1978).

Fondi okrajnih in občinskih sindikalnih svetov

Najstarejše gradivo izvira iz leta 1948 (Okrajni sindikalni svet Maribor, 1948–1965). Iz vseh, tudi mlajših fondov občinskih svetov Zveze sindikatov (npr. Občinski sindikalni svet Maribor–Tezno, 1955–1965, Občinski sindikalni svet Maribor–Center, 1955–1965, Občinski svet Zveze sindikatov Maribor 1967–1970), veje jasn koncept boja za graditev samoupravnih socialističnih odnosov in uresničevanje odločilne vloge delavskega razreda. Za vse fonde sindikalnih organizacij je značilno, da so bili sprejeti v razsitem stanju in jim bo treba najprej vrniti prvotno obliko ureditve.

Fondi ZSMS

V arhivskih depojih so najskromneje zastopani. Ohranjen je le fond Okrajnega komiteja Zveze mladine Maribor (1955–1965), ki ima že analitični inventar. Sicer pa je veliko teh dokumentov uničenih ali izgubljenih. Tudi samo pisarniško poslovanje je bilo zelo neurejeno. Posamezni, tudi pomembni spisi so neevidentirani. Še slabši je položaj v ostalih občinah severovzhodne Slovenije, kjer je bila zaradi pogoste fluktuacije kadrov zanemarjena skrb za hranjenje dokumentov preteklosti. Tako pogrešamo zlasti gradivo do leta 1955, iz katerega bi lahko jasneje spoznali delo mladili, ki so pomembno prispevali k nadaljnjemu, povojnemu razvoju naše revolucionarne tradicije.

K družbenopolitičnim organizacijam smo priključili tudi gradivo Rdečega križa. Osnovo, to je 19 tm gradiva, predstavlja fond Okrajni odbor RK Maribor (1945–1965). Ta humanitarna organizacija je v vsaki etapi naše revolucije in v vsakem obdobju naše graditve skrbno izpolnjevala dane naloge. V fondu je vrsta podatkov, ki pričajo o visoki zavesti solidarnosti pri velikih elementarnih nesrečah po Jugoslaviji, o krvodajalstvu, ustanavljanju mlečnih kuhinj, boju proti tuberkulozi, alkoholizmu. Omeniti je treba tudi skrb za člove-

kovo okolje in vključitev organizacije in članov RK v splošno in zdravstveno izobrazbo odraslih ter mladine pri uresničevanju koncepcij splošnega ljudskega odpora. Pri imenih posameznih fondov smo praviloma uporabljali zadnje ime ustvarjalca. Sicer pa se srečujemo z vrsto problemov. Tako ho potrebno natančneje opredeliti, kako bo z dokumentarnim oziroma arhivskim gradivom Zveze združenj borcev NOV. Po zakonskih določilih bi moral prevzeti skrb nad tem gradivom arhiv, praksa pa kaže, da se dokumenti na območju severovzhodne Slovenije v glavnem zbirajo v muzeju NOB. Bodočnosti je prepuščena tudi rešitev problema arhivskih skladišč, kajti gradivo družbenopolitičnih organizacij zahteva posebne pogoje hranjenja. Ker v sedanjem trenutku ne moremo pričakovati niti zahtevati gradnje novih skladiščnih prostorov, vidimo trenutno rešitev v postavitvi „ekonom“ polic.

SUMMARY

THE RECORDS OF THE SOCIO-POLITICAL ORGANIZATIONS IN THE PROVINCIAL RECORD OFFICE MARIBOR

Slavica Tovšak

With foundation of the independent office for the re-

PRIKAZ GRADIVA ZVEZE KOMUNISTOV SLOVENIJE PO OSVOBODITVI

Darinka Drnovšek – Martin Ivančič

Pretežno večino gradiva ZKS, ki je nastalo po osvoboditvi, hrani Zgodovinski arhiv CK ZK Slovenije. Ob svoji ustanovitvi leta 1949 je arhiv dobil nalogo zbirati in urejati gradivo o razvoju in delovanju komunistične in stranke na Slovenskem, ob tem pa tudi gradivo o delavskem gibanju na naših tleh ter njegovih stikih z delavskimi gibanji drugih narodov. Ko je bil leta 1959 ustanovljen Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, ki je dobil nalogo preučevati delavsko gibanje, NOB in socialistično gradivo pri nas, se je delo Zgodovinskega arhiva (ZA) CK ZKS osredotočilo predvsem na zbiranje in urejanje gradiva ZKS.

Glede na vlogo ZKS pri razvoju socialistične družbe je partijsko gradivo posebno pomembno za znanstveno preučevanje. Za uresničitev raziskovalnega programa „Zgodovina Slovencev 1945–1976“ bi, predvsem z vidika prednostno opredeljenih raziskovalnih tem, potrebovali temeljito vsebinsko analizo ohranjenega partijskega gradiva. Te naloge se sistematično še nismo lotili, čeprav je poznavanje arhivskega gradiva eden bistvenih pogojev temeljnili monografskili raziskav. Takšne analize žal ni bilo mogoče pripraviti niti za posvetovanje o

gradivo družbenopolitičnih organizacij, čeprav bi posvet tako bolj izpolnil svoj namen. Za okvirni prikaz stanja, ohranjenosti in kategorij gradiva ZKS smo se odločili tudi zaradi tega, ker menimo, da je za začetek potrebna neka celovitejša predstavitev gradiva ZKS, pri čemer ni niti mogoče zahajati v detajlnejšo analizo. Težavo pri izdelavi takšne analize predstavlja tudi dejstvo, da ZA CK ZKS ne hrani vsega partijskega gradiva, pa tudi to ni v celoti in enotno urejeno. Prav zaradi tega obravnavamo ločeno gradivo CK ZKS in gradivo drugih organizacij in organov ZKS. Ustvarjalci arhivskega gradiva ZKS so organizacije, organi in ustajene oblike dela kot upr. medobčinski sveti ZKS, aktivni ZK ipd. Pogoste spremembe v organiziranosti ZKS in njenih organov, v njihovih pristojnostih in metodah dela, se odražajo tako v nazivih partijskih organizacij in organov, kot tudi v strukturi in vsebini gradiva. V nadaljevanju navajamo le najpomembnejše spremembe, pri čemer je treba upoštevati, da pomeni 3. kongres ZKS leta 1954 prelomnico predvsem v družbeni vlogi, s tem pa tudi v metodah dela ZKS, ko pa se ta preoblikuje v vodilno idejnopolitično silo, ki deluje znotraj sistema socialističnega samoupravljanja. Ta sprememba se odraža tudi na vsebini njenih dokumentov. Kakor pravi organizacijsko poročilo CK KPS na 2. kongresu KPS, je bilo prva leta po vojni organizacijskim vprašanjem in notranjepartijski organizaciji namenjeno

malo pozornosti. Na terenu je bila organiziranost KPS še neenotna in se je marsikje pogosto spreminjala. Obstajali so še nekateri okrožni komiteji, povsod so že organizirani okrajni, krajevni in rajonski komiteji, ponekod tudi mestni; najnižja celica je bila osnovna partijska organizacija. Na ravni republike smo imeli komisije, uprave in oddelke ter politbiro, centralni komite in kongres KPS. Zadnja dva sta ostala ves čas v nespremenjeni vlogi. Vloga politbiroja kot nekakšnega izvršilnega organa CK je v določenih obdobjih opravljal izvršni komite, po reorganizaciji ZK leta 1966 pa predsedstvo ali izvršni komite predsedstva oziroma sekretariat CK ZKS. Mimogrede povejmo, da je reorganizacija ZK leta 1966 v znatni meri demokratizirala notranjepartijske odnose, kar se posredno ali neposredno odraža tudi na vsebini in obsegu partijskih dokumentov.

Po statutu KPJ iz leta 1948 so na terenu obstajale oblastne, okrajne, mestne, rajonske, krajevne in osnovne partijske organizacije s svojimi komiteji. Po 6. kongresu ZKJ (1952) se v glavnem iz krajevnih oblikujejo občinske organizacije ZK s svojimi komiteji, medtem ko druge organizacije na terenu, razen oblastnih in okrožnih, ostanejo. Uvedeni so bili tudi rudniški in tovarniški komiteji.

Po ukinitvi okrajev leta 1965 so bili ukinjeni tudi okrajni komiteji ZKS. Statut, ki ga je sprejel 6. kongres ZKS leta 1968, je kot posebno obliko povezovanja in dela Zveze komunistov po občinah uvedel medobčinske svete ZKS. Na ravni mesta kot posebne družbenopolitične skupnosti deluje mestna konferenca oziroma komite ZKS, omeniti pa je treba še organizacijo ZKS na univerzi, ki v Ljubljani deluje od osvoboditve, v Mariboru pa od ustanovitve univerze leta 1975.

Ves čas je partijsko gradivo nastajalo tudi kot rezultat nekaterih oblik dela, zlasti aktivov, konferenc, svetov ipd. Gradivo CK ZKS in njegovih organov hrani ZA CK ZKS. Tega gradiva je približno 250 tm, poleg njega pa še 260 tm članskih dokumentov. Razen tega hrani ZA CK ZKS okrog 190 tm gradiva okrajnih in občinskih komitejev KPS/ZKS. Treba pa je upoštevati, da je okrajno partijsko gradivo rezultat dela kar 41 okrajnih komitejev, vendar so nekateri delovali le leto ali dve, več jih je bilo ukinjenih sredi petdesetih let, zadnji pa z ukinitvijo okrajev leta 1965. Zaradi tega se giblje obseg gradiva okrajnih komitejev od 0,10 do 22 tm. Seveda je različna tudi popolnost vsebine tega gradiva.

Poleg tega arhiv hrani tudi 0,80 tm gradiva komiteju KPS vladnih ustanov za leta 1945–1950 in 0,40 tm gradiva komiteja KPS ustanov MLO Ljubljana za leta 1945–1951.

Močno se je spreminjalo tudi število občinskih komitejev, saj je njihovo gradivo, ki ga hrani ZA CK ZKS, ustvarilo kar sto komitejev. Odvisno od njihove aktivnosti oziroma ustvarjalnosti in obstajanja, je različen tudi obseg gradiva občinskih komitejev in se giblje od 0,10 do 14 tm. Arhiv CK ZKS je prevzel vse gradivo okrajnih komitejev. Gradivo občinskih komitejev ZKS je prevzeto v glavnem do leta 1968, za Šmarje pri Jelšah in Tolmin celo do leta 1971 oziroma 1972. Ker je sekretariat CK ZKS leta 1973 sklenil, da bo arhiv CK ZKS prevzemal in hranil le gradivo CK ZKS in njegovih organov, gradivo terenskih organizacij ZKS pa bodo prevzemali in hranili pokrajinski oziroma zgodovinski arhivi v Sloveniji partijskega gradiva s terena arhiv poslednji več sprejemal. Sekretariat je določil, da bodo pokrajinski oziroma zgodovinski arhivi začeli prevzemati gradivo ZKS s svojega območja tedaj, ko bodo za to imeli delavce in ustrezne prostore. Takrat bodo prevzeli za svoje območje tudi tisto gradivo ZKS, ki je bilo že izročeno arhivu CK ZKS.

Doslej je od ZA CK ZKS prevzel Arhiv SRS (v letu 1982) 9 tm gradiva Univerzitetnega komiteja ZKS Ljubljana za leta 1946–1968, v letu 1979 pa Pokrajinski arhiv Maribor okrog 40 tm gradiva ZKS s svojega območja za leta 1945–1968 oziroma do 1973 (Radlje ob Dravi) in Zgodovinski arhiv Ptuj približno 4 tm gradiva Okrajnega komiteja ZKS Ptuj ter Občinskih komitejev ZKS Ptuj in Ormož. Medtem sta oba arhiva tudi sama že začela prevzemati gradivo ZKS s svojega območja.

Drugi občinski komiteji, vsi medobčinski sveti ZKS (razen slovenjgraškega), Mestna komiteja ZKS Ljubljana in Maribor ter Univerzitetni konferenci ZKS Ljubljana in Maribor pa še vedno hranijo svoje gradivo od leta 1968 dalje. Tega gradiva je približno 700 tm.

Gradivo vsakega komiteja tvori samostojen fond. Vendar je fondom razmeroma težko slediti zaradi številnih organizacijskih oziroma teritorialnih sprememb, ki so se odvijale zlasti do leta 1965, ko so bili dokončno ukinjeni okraji. Manjši okrajni komiteji ZKS so se združevali vzporedno z združevanjem okrajev v bolj zaokrožene celote vse do leta 1962, ko so ostali le še okraji Ljubljana, Maribor, Celje in Koper, ki so obstajali še tri leta. Vmes je bilo največ združitve v letih 1947–1952, 1955 in 1957–1958. Nekateri okraji pa so obstajali samo leta 1945 (npr. Komen).

Kako zapleteno je slediti fondom nekaterih okrajnih komitejev, zlasti pa fondom nekaterih občinskih komitejev, priča naslednji primer: Občinski komite ZKS Sevnica v okraju Krško se je leta 1955 likrati z Okrajnim komitejem ZKS Krško vključil v Okrajni komite ZKS Novo mesto. Ko pa je bil novomeški okrajni komite leta 1962 priključen ljubljanskemu okrajnemu komiteju, je bil sevnški občinski komite (kakor tudi komite Brežice in Videm-Krško) iz bivšega novomeškega vključen v celjski okrajni komite ZKS. S takšnimi reorganizacijami se je pogosto selilo tudi arhivsko gradivo. Ta pot je sama po sebi dovolj zapletena, pomanjkanje primerne arhivskega znanja in prostorske težave, ki so ves čas spremljale tudi partijske arhive, pa so jo še bolj zapletle. Vendar je gradivo okrajnih in občinskih partijskih komitejev toliko urejeno in popisano, da ga je možno uporabljati. Seveda moramo upoštevati, da je hila komsacijska občin ter z njo povezano ukinjanje oziroma združevanje občinskih partijskih komitejev zaradi večjega števila občin pogosto še bolj zapleteno kot pri okrajih, vendar je gradivo občinskih komitejev, razen izjem, ohranjeno.

V zelo majhnem obsegu je ohranjeno gradivo Oblastnih komitejev ZKS Ljubljana, Maribor in Postojna, ki so obstajali od maja 1949 do januarja 1951, ter sedmih okrožnih komitejev KPS, ki so obstajali od 1945 do 1947 oziroma Koper do 1952.

Gradivo CK ZKS in njegovih organov je enoten fond, vendar ga zaradi velikega obsega, prostorskih pogojev pa tudi zaradi določenih posebnosti delimo v naslednje skupine: 1. osnovno skupino tvori gradivo CK ZKS in njegovih organov (s tem, da je bilo gradivo izvršnega organa centralnega komiteja do VI. kongresa ZKS konec leta 1968 urejeno v posebno podskupino); 2. gradivo kongresov (ZKS in ZKJ); 3. prejeta gradiva nižjih (terenskih) organizacij in organov ZKS; 4. fototeka; 5. članski dokumenti. Razen tega je arhiv ustvaril okoli 7 tm obsegajočo zbirko biografskega gradiva. Finančni arhiv CK in terenskih organizacij hrani finančno-računovodska služba CK ZKS.

Velike količine dokumentov, ki nastajajo pri delovanju ZKS, s tem pa potreba po velikem in tehnično ustrezno opremljenem prostoru za hranjenje, potreba po zanesljivem zavarovanju in morebitni evakuaciji dela gradiva,

preglednost in ekspeditivnost pri posredovanju podatkov in dokumentov, gospodarnost mikrofilmanja ter ne nazadnje zmogljivosti raziskovalcev za kritično uporabo zelo obsežnega arhivskega gradiva narekujejo odbiranje dokumentov trajne vrednosti iz množice dokumentarnega gradiva. Do letos se pri urejanju gradiva ZKS ni odbiralo, kar med drugim zmanjšuje možnosti, da bi v morebitnih izrednih razmerah iz obilice gradiva težko rešili vsaj najdragocenejše dokumente.

Zakon o naravni in kulturni dediščini Zvezo komunistov Slovenije sicer pooblašča, da v skladu s svojimi potrebami še posebej opredeli urejanje, hrambo in uporabo gradiva, ki nastaja z njeno dejavnostjo. Vendar pa nas prizadevanja po čimvečji enotnosti strokovnih temeljev na tem področju in še zlasti sklep sekretariata CK ZKS iz leta 1973, da bodo arhivsko gradivo ZKS, ki ni nastalo z dejavnostjo CK ZKS in njegovih organov prevzemali, urejali in hranili pristojni pokrajinski (zgodovinski) arhivi, zavezuje, da pripravimo enotne kriterije o odbiranju, hrambenju in uporabi gradiva ZKS in pokrajinskimi arhivi po tej plati olajšamo to nalogo.

Doslej smo pripravili seznam kategorij trajnega gradiva ZKS in pravilnik o uporabi arhivskega gradiva ZKS, ki ju je predsedstvo CK ZKS sprejelo aprila 1983. Pri pripravi seznama se ni bilo mogoče opreti na tovrstne izkušnje v Zvezi komunistov (osnutek podobne liste pri arhivu CK ZKJ je izredno ekstenziven, medtem ko so upr. v ZK Makedonije izbrali odločno preteradikalno pot). Največ so nam pri tem koristila lastna spoznanja in izkušnje arhivske službe v naši republiki. Pri uporabi takšnega seznama se zanesljivo ni mogoče izogniti določenemu tveganju, ki pa bo manjše, v kolikor bomo pri njegovi izdelavi, uporabi in dopolnjevanju sodelovali pri ustvarjalci gradiva, arhivski delavci in raziskovalci. Vnaustrvarjalci gradiva, arhivski delavci in raziskovalci. Vnaprej je treba vedeti, da se homo pri uporabi seznama trajnih kategorij morali izogibati nevarnosti subjektivne presoje in nevarnosti njenega mehaničnega tolmačenja. Prav to od delavcev v arhivu terja dobro poznavanje vsebine in metode dela ter razvoja in organiziranosti ZK. Ob presoji posameznih kategorij trajnega gradiva ZKS smo imeli pred očmi predvsem dokumente, ki odražajo vsebino, oblike in metode dela ter razvoj in organiziranost ZKS oziroma njeno družbeno vlogo. Izhajali smo tudi iz spoznanja, da mora seznam kategorij ostati odprt dokument, ki ga bodo praktične izkušnje sproti dogajevale.

SEZNAM TRAJNEGA GRADIVA:

- programi ZKJ,
- statuti in statutarni sklepi (tudi osnutki, predlogi in amandinaji),
- resolucije (tudi osnutki, predlogi in amandinaji),
- programi dela,
- poročila o delu,
- zapisniki z gradivom (magnetogrami in skrajšani zapisniki - samo tista gradiva, ki so rezultat dela organa, če jih je obravnaval, o njih sklepal, ...),
- uvodni referati (kada ni magnetograma),
- stališča in sklepi,
- obrazložitve, smernice, navodila, okrožnice,
- analize, ocene, poročila, informacije o posameznih problemih in pojavih, (za občinske organizacije in organe ZK le v primeru, če se nanašajo na njeno območje in problematiko),
- depeše s pomembno politično vsebino,
- javni govori in pomembna predavanja,
- predlogi, soglasja, pritožbe (tudi anonimne).

- dopisi s pomembno politično ali organizacijsko vsebino,
- poslovniki in drugi dokumenti, ki odražajo organiziranost ZK,
- pravilniki (vzorčno),
- seznanilni voljenih in imenovanih članov organov ZK,
- kadrovske podatke o voljenih kadrih v republiki,
- anketni listi, članski dokumenti,
- letna statistična poročila in informacije o gibanju in strukturi članstva ZK,
- finančni načrti in zaključni računi,
- inovinske zadeve,
- fotografije, filmi, letaki,
- pomembnejši dokumenti samonpravnih organov in družbenopolitičnih organizacij v delovni skupnosti.

Seznam smo sicer za gradivo CK ZKS začeli šele uporabljati, vendar že ugotavljamo, da povzročča težave zlasti neenotna uporaba terminov za enake dokumente oziroma neustrezna uporaba naslova dokumenta glede na vsebino.

Izhajajoč iz družbene vloge Zveze komunistov, lahko postavimo tudi to, da se v vsebini njenih dokumentov pojavlja praktično vsa problematika družbenega razvoja. V različnih obdobjih seveda prevladujejo določena vprašanja, kar je povezano z neposrednimi razmerami tako v domovini kot v svetu. V času spopadov z dogmatskimi pritiski na našo partijo in njenega boja za samostojno pot razvoja so bila močno v ospredju temeljna ideološka in teoretična vprašanja, v času zaostrenega boja Zveze komunistov z birokratsko-etatističnimi poskusi izpodrivanja samoupravnih smeri razvoja prevladujejo neposredni idejnopolični problemi, v sedanjem obdobju pa so v ospredju vprašanja notranjih družbenoekonomskih odnosov in tudi mednarodnega gospodarskega sodelovanja ipd. Vsekakor je vsaka takšna delitev nasilna, saj je Zveza komunistov praviloma skušala vse probleme razvoja obravnavati v njihovi medsebojni vzročnopolledični povezanosti. Prav zaradi tega skoraj ne najdemo dokumenta, ki bi ga lahko po vsebini uvrstili v čisto oziroma eno samo kategorijo.

V določenem smislu bi smeli vsebino partijskih dokumentov deliti na:

1. vprašanja notranjega razvoja, organiziranosti in odnosov Zveze komunistov,
2. vprašanja uresničevanja njene družbene vloge, se pravi njene ocene posameznih družbenih pojavov in procesov ter usmeritve in dogovore za praktično akcijo. Vendar je tudi takšno ločevanje umetno, saj se da v dokumentih največkrat ugotoviti, kako močno so notranji odnosi in organiziranost ZK vplivali na njeno učinkovitost pri usmerjanju družbenega razvoja in mobilizaciji ljudi oziroma kako je izvrševanje te njene družbene vloge povzročilo natekovanje spremenbe v odnosih, organiziranosti in oblikah delovanja same Zveze komunistov.

Načeloma bi se na vsebino partijskih dokumentov morala zelo različno odražati statutarno in programsko, pa tudi ustavno določena družbena vloga Zveze komunistov. Vendar preoblastba Komunistične partije v Zvezi komunistov, se pravi njena preobrazba v vodilno idejnopolično silo znotraj sistema socialističnega samoupravljanja, v tem smislu ne daje jasne ločnice. Treba je namreč upoštevati, da si je partija že v času NOB prizadevala, da bi komunisti delovali v prvi vrsti sredi množičnih organizacij, v partizanski vojski in v organih oblasti, kar se je v načelih in marsikje tudi v praksi ohranjalo še po osvoboditvi. Toda v resnici imamo primere, da so komunisti in forumi nekaterih partijskih organizacij tako zaradi številnih žgočih nalog ter potreb

ne enotnosti in ažurnosti, kot trdi pod dokaj močnim vplivom sovjetske prakse, delovali tudi z vodstvenih pozicij, toje kot partija na oblasti. Takšna praksa se je marsikje nadaljevala tudi po preobrazbi Zveze komunistov v začetku petdesetih let.

Po eni strani je za gradivo ZK značilen naraščajoč obseg, po drugi strani pa trdi vedno večje število zvrsti dokumentov. Razen tega lahko ugotavljamo, da razmeroma naglo narašča tudi obseg posameznih dokumentov, vendar se hkrati njihova vsebina vedno bolj ponašlja.

Ponavljja se vsebina dokumentov višjih organov v dokumentih nižjih, pa tudi vsebina enih kategorij dokumentov v drugih kategorijah.

Manjši obseg gradiva in manjše število zvrsti dokumentov v starejšem obdobju je sicer močno povezano z načinom dela ZK. Je pa tudi posledica nestreznega odnosa ustvarjalcev do gradiva in še posebej mednarodnih razmer, zaradi katerih je bilo v začetku petdesetih let gradivo oblastnih in okrožnih komitejev ter centralnega komiteja v precejšnji meri odbitano tako, da so ostali ohranjeni v glavnem najpomembnejši dokumenti. Ohranjenost gradiva ZKS po obsegu lahko ponazorimo z nekaj številkami na primeru dokumentov CK ZKS: za leto 1945 hranimo 8 fasciklov, za leto 1950 28 fasciklov, za leto 1955 npr. samo 11 fasciklov, za leto 1960 25 fasciklov, za leto 1965 pa že kar 57 fasciklov. Podatki o tem nekoliko presenečajo, zlasti še za leta 1953-1955, ko obseg gradiva izrazito pada, česar zaenkrat še ne znamo pojasniti z drugimi razlogi, kot z že omenjenim odbiranjem, četudi ohranjeni podatki o urejanju tega gradiva govorijo, da je bilo odbiranje opravljeno v glavnem za leta 1945-1950, medtem, ko so pri urejanju gradiva do leta 1963 delavci arhiva izločili razmeroma malo dokumentov. Po obsegu gradiva lahko dejansko vidimo, da po letu 1963 izločanja praktično ni bilo. Vendar rastočega obsega gradiva ne smemo pripisovati le temu, marveč tudi večji demokratizaciji ZK, zaradi katere v fondu CK ZKS najdemo znatno več dokumentov CK ZKJ, po drugi strani pa večji naslonitvi ZK na različne strokovne dokumente, ki so služili kot podlaga za oblikovanje njenih stališč in usmeritev. To vrstnih dokumentov najdemo v gradivu ZK vedno več. Od leta 1974 je trend naglega naraščanja obsega in zvrsti arhivskega gradiva CK ZKS občutno blažji zaradi izločanja gradiva na podlagi seznama trajnega gradiva.

Tako so v gradivu oblastnih in okrožnih komitejev ohranjeni samo zapisniki in poročila, v gradivu CK ZKS do leta 1963 pa v prvi vrsti zapisniki, poročila, analize, okrožnice, pomembnejše informacije in v razmeroma majhnem obsegu drugi dokumenti. Za leta 1963-1973 je gradivo CK ZKS in njegovih organov ohranjeno praktično v celoti, letnik 1974 pa že urejen v skladu s seznamom kategorij trajnega gradiva.

Preejšnji del gradiva okrajnih in občinskih komitejev, ki ga je prevzel Zgodovinski arhiv CK ZKS, je bil grobo urejen na podlagi navodila, ki ga je pripravil arhiv. Tako je ohranjeno gradivo okrajnih partijskih konferenc z referati in prilogami, zapisniki, poročila, dopisi in raznimi sezname. Kot posebnost velja še danes, da osnovne organizacije, prej pa tudi krajevni komiteji, predajo celoten arhiv občinskemu (okrajnemu) komiteju, zato gradivo osnovnih organizacij kot takšno ni zajeto v varstvo arhivskega gradiva. Opozoriti je treba še na to, da je gradivo okrajnih komitejev, ki so bili ukinjeni pred letom 1965 in gradivo ukinjenih občinskih komitejev praviloma bolj nepopolno. Leta delovanja okrajnih in občinskih komitejev in ohranjenost gradiva po letih je razvidna iz priložene tabele, ki je nastala ob urejanju

tega gradiva.

V normalnih razmerah so pogoji branjenja gradiva v Zgodovinskem arhivu CK ZKS zadovoljivi, vendar so nekatera skladišča v kletnih prostorih. V primeru hujše poškodbe, npr. na ogrevalnih napeljavah večje pretočnosti, ki vodijo skozi, bi gradivo lahko zalila voda. Vsi prostori so zavarovani s signalnimi napravami, a navzlic temu ni mogoče povsem izključiti nevarnosti manjšega požara ali vloma. Poleg prizadevanj za ustreznejše prostore za varno hranjenje se vse gradivo CK ZKS redno mikrofilma. V celoti je gradivo mikrofilmano do vključno leta 1968. Slaba stran pri tem je, da še ni mikrofilmano gradivo okrajnih in občinskih komitejev, ki je žal shranjeno v manj varnih skladiščih. Uporaba mikrofilmskega gradiva pa je zaenkrat praktično nemogoča zaradi vrste filma (35 mm) in zaradi tehnične neopremljenosti arhiva. Zaupano gradivo ima v smislu varovanja prednost pred ostalimi dokumenti.

Kakor že rečeno, je zavarovanost gradiva s terena manj zadovoljiva v primerjavi z gradivom CK ZKS. Še veliko bolj pa je ogroženo gradivo občinskih komitejev in medobčinskih svetov ZKS, ki je še pri ustvarjanju. Ne gre le za razmeroma velik obseg tega gradiva, saj se pri posameznem ustvarjalcu giblje od 2 do 30 tm in je razumljivo, da zvečine zanj nimajo primernih prostorov - ne glede varnosti pred zlorabo, požari, poplavam ipd. niti glede temperature in vlage. Razen tega za to gradivo skrbijo delavke, ki z nekaterimi izjemami nujajo potrebnega znanja za ravnanje z njim, ponekod pa gre tudi za slabši odnos do arhivov. Seveda je treba pri tem upoštevati, da se administrativni kader po komitejih pogosto menjava, kar za arhiv ni dobro. Zaradi vsega tega je toliko bolj zgoče vprašanje usposabljanja pokrajinskih oziroma zgodovinskih arhivov za prevzem tega gradiva ali pa vsaj izvajanje službe varstva nad njim. Sedanja stopnja ogroženosti arhivskega gradiva ZKS na terenu ima lahko daljnosežne posledice: ni izključeno, da bi zaradi nje pri preučevanju zgodovine ZKS brez večjih težav sledi oblikovanju njene linije, veliko težje pa njene uresničevanju. Poročila, ki jili o tem prejemale organi CK ZKS s terena, so namreč praviloma presplošna in večkrat tudi enostranska, zato ne dajejo prave slike neposrednega življenja. Hkrati pa je treba poudariti, da od tega boleljajo celo dokumenti nekaterih osnovnih in občinskih organizacij. Tako bo pred raziskovalcem marsikje težavna naloga, kako navzlic obilici ohranjenega gradiva ugotavljati dejansko družbeno vlogo Zveze komunistov.

Del gradiva ZKS je zaupnega značaja. Spričo interesa Zveze komunistov za preučevanje njene zgodovine pa so v zadnjem času okrepljena prizadevanja za večjo dostopnost njenih dokumentov, kar je našlo odraz tudi v veljavnem pravilniku o uporabi arhivskega gradiva ZK. Ta določa, da je za znanstveno-raziskovalne namene dostopno gradivo do leta 1953. Z izjemami, za katere je potreben pristanek ustvarjalca, je to gradivo dostopno za štrdijske in publicistične pa tudi druge potrebe, npr. za razstave. Uporaba gradiva, ki je nastalo po letu 1953, je za vse namene vezana na predhodno soglasje ustvarjalca.

Lahko sklenemo z ugotovitvijo, da je z delovanjem ZKS po osvoboditvi nastalo razmeroma obsežno gradivo, ki je dokaj dobro ohranjeno in urejeno ter v pretežni meri dostopno in zato omogoča preučevanje razvoja ZK, njene organiziranosti in sestave ter načina delovanja, prav tako pa je nepogrešljiv vir za preučevanje družbenega razvoja v celoti.

OBČINSKI KOMITEJI

Tek. št.	Naziv komiteja	obstajal od – do	gradivo za leta	opomba
1.	AJDOVŠČINA Mest. kom. KPS Občin. kom. ZKS	1947–1952 1952 dalje	1947–1966	
2.	BELTINCI Krajev. kom. KPS Občin. kom. ZKS	1948–1952 1952–1963	1948–1963	ukinjen febr. 1963
3.	BLEJ Mestni kom. KPS Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–1961	1946–1957	ukinjen junija 1961
4.	BOHINJ KK KPS Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–1961	1945–1957	ukinjen junija 1961
5.	BORL Občin. kom. ZKS	1955–1957	1955–1957	ukinj. 1957
6.	BOVEC KK KPS Občin. kom. ZKS	1947–1952 1952–1961	1947–1961	ukinjen junija 1961
7.	BREGINJ Občin. kom. ZKS	1952–1955	1952–1955	ukinj. 1955
8.	BREŽICE Občin. kom. ZKS	1955 dalje	1955–1960	
9.	CANKOVA Občin. kom. ZKS	1955–1958	1955–1957	ukinj. 1958
10.	CELJE MK KPS Občin. kom. ZKS	1945–1961 1954 dalje	1955–1962	
11.	CERKNO KK KPS Občin. kom. ZKS	1947–1952 1952–1958	1947–1958	ukinj. 1958
12.	CERKNICA KK KPS Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952 dalje	1945–1965	
13.	CEROVO Krajev. kom. KP	1950–1951	1950–1951	ukinj. 1952
14.	ČIRKOVCI Občin. kom. ZKS	1955–1957	1955–1957	ukinj. 1957
15.	ČRNA NA KOROŠKEM KK KPS Občin. kom. ZKS	1950–1952 1952–1958	1950–1957	ukinjen sept. 1958
16.	ČRNIČE Občin. kom. ZKS	1952–1955	1952–1955	ukinj. 1955
17.	ČRNOMELJ MK KPS Občin. kom. ZKS	1954–1955 1955–	1955–1968	
18.	ČRNUČE KK KPS Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–1962	1950–1959	ukinjen febr. 1961
19.	DESKLE Krajev. biro KPS	1950–1952	1950–1952	ukinj. 1952
20.	DIVAČA Občin. kom. ZKS	1952–1958	1955–1958	ukinj. 1958
21.	DOBRIČPOLJE KK KPS Občin. kom. ZKS	1950–1952 1952–1959	1950–1959	ukinjen 1959
22.	DOBROVO v Brdih KK KPS Občin. kom. ZKS	1950–1952 1952–1961	1950–1961	ukinjen junija 1961
23.	DOBROVO pri Lj. KK KPS Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–1961	1952, 1955 in 1960	ukinj. 1960
24.	DOMŽALE KK KPS Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–	1955–1958	

25. DRAVOGRAD			
KK KPS	1946–1952	1946–1960	
Občin. kom. ZKS	1952–		
26. GORIŠNICA			
Občin. kom. ZKS	1955–1958	1955–1958	ukinj. 1958
27. GORNJA RADGONA			
KK KPS	1947–1952	1947–1968	
Občin. kom. ZKS	1952–		
28. GRAD			
Občin. kom. ZKS	1955–1957	1955–1957	ukinj. 1958
29. GRAHOVO			
Občin. kom. ZKS	1952–1955	1952–1954	ukinj. 1955
30. GROSUPLJE			
KK KPS	1945–1952	1952–1962	
Občin. kom. ZKS	1952–		
31. HRASTNIK			
KK KPS	1945–1952	1945–1965	
Občin. kom. ZKS	1952–		
32. HRPELJE			
Občin. kom. ZKS	1952–1963	1955–1963	ukinj. 1963
33. IDRIJA			
MK KPS	1948–1952	1948–1961	
Občin. kom. ZKS	1952–		
34. ILIRSKA BISTRICA			
Občin. kom. ZKS	1952–	1955–1961	
35. IVANČNA GORICA			
Občin. kom. ZKS	1955–1960	1955–1960	ukinj. 1960
36. IZOLA			
MK KPS	1946–1951	1946–1967	
Občin. kom. ZKS	1954–		
37. JESENICE			
MK KPS	1945–1952	1945–1968	
Občin. kom. ZKS	1952–		
38. JURŠINCI			
Občin. kom. ZKS	1955–1957	1955–1957	ukinj. 1957
39. KAMNIK			
MK KPS	1945–1952	1950–1968	
Občin. kom. ZKS	1952–		
40. KANAL			
KK KPS	1945–1952	1945–1961	
Občin. kom. ZKS	1952–1961		ukinjen junija 1961
41. KOBARID			
KK KPS	1949–1952	1949–1961	
Občin. kom. ZKS	1952–1961		ukinjen junij. 1961
42. KOČEVJE			
MK KPS	1945–1952	1951–1957	
Občin. kom. ZKS	1952–		
43. KOJSKO			
KK KPS	1949–1952	1949–1954	
Občin. kom. ZKS	1952–1955		ukinjen junija 1955
44. KOMEN			
KK KPS	1948–1952	1948–1958	
Občin. kom. ZKS	1952–1958		ukinjen oktob. 1958
45. KOPER			
MK KPS	1948–1952	1948–1965	
Občin. kom. ZKS	1952–1967		
46. KOSTANJEVICA – na Krasu			
Občin. kom. ZKS	1953–1954	1953–1954	1955? ni razv. verjetno ukinj.
47. KOSTANJEVICA na Krki			
KK KPS	1949–1952	1949–1954	
Občin. kom. ZKS	1952–1958		ukinjen dec. 1958
48. KOZJE			
Občin. kom. ZKS	1952–1958	1955–1958	ukinj. 1958
49. KRANJ			
MK KPS	1945–1952	1945–1967	
Občin. kom. ZKS	1952–		
50. KRŠKO			
Občin. kom. ZKS	1954	1954–1968	

51. LAŠKO KK KPS Občin. kom. ZKS	1949–1952 1952–	1949–1968	
52. LENART KK KPS Občin. kom. ZKS	1950–1952 1952–	1950–1960	
53. LENDA VA Občin. kom. ZKS	1953–	1955–1968	
54. LEŠJE Občin. kom. ZKS	1955–1958	1952–1958	ukinj. 1958
55. LITIJA KK KPS Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–	1955–1958	
56. LJUBLJANA MK KPS, oz. ZKS KMK	1945–1968 1969–	1966–1968	
57. LJ.–BEŽIGRAD Četrtni, rajonski kom. Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–	1950–1957	
58. LJ.–CENTER rajonski, četrt. kom. Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–	1945–1967	
59. LJ.–MOSTE četrti, rajon. kom. KP Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952	1946–1968	
60. LJ.–POLJE Rajon. kom. KPS Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–1961	1945–1954	ukinjen febr. 1961
61. LJ.–RUDNIK–RAKOVNIK Rajon. kom. KPS Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–1961	1955–1961	ukinjen febr. 1961
62. ŠENTVID Kraj. kom. KPS Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–1961	1952–1960	KK ukinj. 1949 ObK ukinj. febr. 1961
63. LJ.–ŠIŠKA Četrt. oz. rajon. kom. Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–	1945–1967	
64. LJ.–VIČ Četrt. oz. rajon. kom. Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952	1945–1967	
65. LJUTOMER Občin. kom. ZKS	1955–	1955–1958	
66. LOČE pri Poljčanah Občin. kom. ZKS	1952–1954	1952 in 1954	ukinjen: ni razvidno
67. LOGATEC KK KPS Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–	1955–1965	
68. LOŽ–LOŠKA DOLINA Občin. kom. ZKS	1952–1961	1955–1961	ukinj. 1961
69. MARIBOR MK KPS KMK ZKS	1945–1968 1969–	1966–1971	
70. MARIBOR–CENTER Občin. kom. ZKS	1955–1966	1955–1966	ukinj. 1966
71. MARIBOR–KOŠAKI–MELJE Občin. kom. ZKS	1954–1960	1954–1960	ukinj. 1960
72. MARIBOR TABOR Občin. kom. ZKS	1955–1966	1955–1966	ukinj. 1966
73. MARIBOR TEZNO Občin. kom. ZKS in KK	1949–1966	1949–1966	ukinj. 1966
74. MARTANJCI Občin. kom. ZKS	1955–1958	1955–1957	ukinj. 1958
75. MEDVODE KK KPS Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–1963	1948–1963	ukinj. 1963
76. METLIKA MK KPS Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–	1953–1968	
77. MIRNA KK KPS Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–1958	1955–1958	ukinj. 1958

78.	MIRNA PEČ Krajevni kom. KPS	1945–1953	1952–1953	ukinjen; ni razvidno
79.	MOKRONOG KK KPS Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–1958	1955–1958	ukinjen 1958
80.	MOZIRJE Občin. kom. ZKS	1954–	1954–1968	
81.	MURSKA SOBOTA Občin. kom. ZKS	1954–	1954–1968	
82.	NOVA GORICA KK Solkan Občin. kom. ZKS	1947–1952 1952–	1947–1968	
83.	NOVO MESTO Občin. kom. ZKS	1952–	1952–1958	
84.	ORMOŽ KK in Občin. kom. ZKS	1950–	1950–1960	
85.	PETROVCI–ŠALOVCI Občin. kom. ZKS	1952–1963	1952–1963	nkinjen 1963
86.	PIRAN Rajon. oz. MK KP Občin. kom. ZKS 1968/1974 ukinj.	1946–1952 1952–1967 in 1974 dalje	1946–1967	
87.	PIVKA Občin. kom. ZKS	1955–1958	1955–1958	ukinjen 1958
88.	PODVELKA Občin. kom. ZKS	1953–1958	1953–1958	ukinj. 1958
89.	POLJČANE KK oz. Občin. kom. ZKS	1950–1958	1950–1958	ukinj. 1958
90.	POLZELA Krajevni kom. KPS	1950–1952	1950–1952	ukinj. 1952?
91.	PORTOROŽ Občin. kom. ZKS	1952–1954	1952–1954	nkinjen ?
92.	POSTOJNA MK KPS Občin. kom. ZKS	1945–1952 1952–	1945–1965	
93.	PREBOLD Občin. kom. ZKS	1952–1953	1952–1953	nkinjen?
94.	PREVALJE Občin. kom. ZKS	1952–1957	1955–1957	ukinj. 1957
95.	PTUJ MK KPS Občin. kom. ZKS	1946–1952 1952–	1946–1966	
96.	RAČE Občin. kom. ZKS	1955–1959	1958–1959	ukinj. 1959
97.	RADEČE Občin. kom. ZKS	1952–1960	1957–1958	ukinj. 1960
98.	RADLJE KK oz. Občin. kom. ZKS	1946–	1946–1973	
99.	RADOVLJICA Občin. kom. ZKS	1954–	1955–1957	
100.	RAVNE KK oz. občin. kom. ZKS	1946–	1946–1960	
101.	RIBNICA KK oz. Občin. kom. ZKS	1945–	1947–1965	
102.	ROČINJ–DOBLAR KK oz. krajevn. biro	1947–1952	1950–1951	ukinjen 1952
103.	ROGAŠKA SLATINA KK oz. Občin. kom. ZKS	1947–1958	1947–1958	ukinj. 1958
104.	RUŠE Občin. kom. ZKS	1955–1960	1955–1960	ukinjen 1960
105.	SEMIČ KK oz. Občin. kom. ZKS	1945–1958	1952–1958	ukinjen 1958
106.	SENOVO KK oz. Občin. kom. ZKS	1945–1961	1945–1961	ukinjen 1961
107.	SEVNICA KK oz. Občin. kom. ZKS	1945–	1945–1961	
108.	SEŽANA Občin. kom. ZKS	1952–	1954–1961	
109.	SLOVENJGRADEC Občin. kom. ZKS	1954–	1954–1960	

110.	SLOVENSKA BISTRICA KK oz. Občin. kom. ZKS	1947—	1947—1965	
111.	SLOVENSKE KONJICE KK oz. Občin. kom. ZKS	1948—	1949—1968	
112.	SREDIŠČE Občin. kom. ZKS	1955—1958	1957—1958	ukinjen 1958
113.	STRAŽA — TOPLICE KK oz. občin. kom. ZKS	1945—1958	1955—1958	ukinjen 1958
114.	ŠEMPAS KK oz. Občin. kom. ZKS	1947—1955	1947—1953	ukinjen 1955
115.	ŠEMPETER KK oz. Občin. kom. ZKS	1948—1960	1948—1960	ukinjen 1960
116.	ŠENTILJ Občin. kom. ZKS	1955—1958	1955—1958	ukinjen 1958
117.	ŠENTJERNEJ KK oz. Občin. kom. ZKS	1945—1958	1951—1958	ukinjen 1958
118.	ŠENTJUR KK oz. Občin. kom. ZKS	1950—	1952—1968	
119.	ŠKOFJA LOKA MK oz. Občin. kom. ZKS	1945—	1948—1966	
120.	ŠMARJE PRI JELŠAH KK oz. Občin. kom. ZKS	1950—	1950—1971	
121.	ŠOŠTANJ KK oz. Občin. kom. ZKS	1945—1963	1946—1954	ukinjen 1963
122.	TOLMIN MK oz. Občin. kom. ZKS	1946—	1946—1972	
123.	TRBOVLJE MK oz. Občin. kom. ZKS	1945—	1945—1966	
124.	TREBNJE KK oz. Občin. kom. ZKS	1952—	1954—1968	
125.	TREBUŠA Občin. kom. ZKS	1952—1954	1952—1954	ukinjen 1955
126.	TRŽIČ Občin. oz. MK ZKS	1945—	1945—1957	
127.	VELENJE — ŠOŠTANJ Občin. kom. ZKS	1963—	1955—1970	
128.	VIDEM PRI PTUJU Občin. kom. ZKS	1955—1957	1955—1957	ukinjen 1957
129.	VIDEM PRI ŠČAVNICI KK oz. Občin. kom. ZKS	1950—1958	1950—1958	ukinj. 1958, dec.
130.	VIPAVA MK oz. Občin. kom. ZKS	1947—1959	1947—1959	ukinjen 1959
131.	VOJNIK KK oz. Občin. kom. ZKS	1946—1958	1950—1957	ukinjen 1958
132.	VRHNIKA KK oz. Občin. kom. ZKS	1945—	1949—1965	
133.	ZAGORJE KK oz. Občin. kom. ZKS	1945—	1949—1962	
134.	ZALI HRIB KK oz. Občin. kom. ZKS	1947—1955	1954—1955	ukinjen 1955
135.	ŽALEC KK oz. Občin. kom. ZKS	1946—	1946—1957	
136.	ŽIRI KK oz. Občin. kom. ZKS	1945—1961	1947—1961	ukinjen 1961
137.	ŽUŽEMBERK KK oz. Občin. kom. ZKS	ni razvidno, gradivo še ni mejeno		ukinjen
138.	VELIKE LAŠČE KK oz. Občin. kom. ZKS	1945—1960	1958	januar 1960 ukinjen

OKRAJNI KOMITEJI CELJE

1. OKRAJNI KOMITE ZKS CELJE	1954–1965	1954–1965	ukinjen 30.4.1965
2. OK KPS oz. ZKS CELJE – MESTO	1945–1954	1947–1954	ukinj. 1954
3. OK KPS oz. ZKS CELJE – OKOLICA	1945–1954	1945–1954	ukinj. 1954
4. OK KPS oz. ZKS ŠOŠTANJ	1950–1955	1950–1955	ukinj. 1955
5. OK KPS oz. ZKS POLJČANE	1948–1952	1948–1952	ukinj. 1952
6. OK KPS MOZIRJE	1945–1950	1946–1950	ukinj. 1950

GORICA

1. OKRAJNI KOMITE ZKS GORICA	1947–1962	1947–1962	januarja 1962 ukinj.
2. OK KPS AJDOVŠČINA	1945	1945	ukinj.? ni razvidno
3. OK KPS BOVEC	1945–1947	1945–1947	ukinj. 1947
4. OK KPS BRDA	1946–1947	1946–1947	
5. OK KPS CERKNO	1945–1946	1945–1946	ukinj. 1947
6. OK KPS ČRNIČE	1945	1945	ukinj. ni razvidno
7. OK KPS GRGAR	1945–1947	1945–1947	ukinj. 1947
8. OK KPS KANAL	1945–1947	1945–1947	ukinj. 1947
9. OK KPS KOBARID	1945–1947	1945–1947	ukinj. 1947
10. OK KPS KOMEN	1945–1947	1945–1947	ukinj. 1947
11. OK KPS MIREN	1945–1947	1945–1947	ukinj. 1947
12. OK KPS IDRIJA	1945–1952	1945–1952	ukinj. 1947 31.3.1952
13. OK KPS oz. ZKS TOLMIN	1945–1955	1945–1955	ukinjen junija 1955
14. OK KPS VIPAVA	1945–1947	1945–1947	ukinjen

KOPER

1. OKRAJNI KOM. ZKS KOPER	1946–1965	1946–1965	30.4.1965 ukinjen
2. OK KPS ILIRSKA BISTRICA	1945–1952	1945–1952	ukinj. 1952
3. OK KPS HERPELJE – KOZINA	1945–1947	1945–1947	ukinj. 1947
4. OK KPS POSTOJNA	1945–1955	1945–1955	ukinj. 1955 ukinjen

5. OK KPS RAKEK	1945-1948	1945-1948	febr. 1948 ukinjen
6. OK KOS oz. ZKS SEŽANA	1945-1955	1945-1955	junija 1955 ukinjen

KРАНJ

1. OKRAJNI KOM. ZKS KРАНJ	1945-1962	1945-1962	decemb. 1962 ukinjen
2. OK KPS KРАНJ - OKOLICA	1950-1952	ni gradiv. kot posebni fon	aprila 1952 ukinjen
3. OK KPS JESENICE	1945-1950	1945-1950	junija 1950 ukinjen
4. OK KPS oz. ZKS RADOVLJICA	1950-1955	1950-1954	junija 1955 ukinjen
5. OK KPS ŠKOFJA LOKA	1945-1948	1945-1947	febr. 1948 ukinjen

LJUBLJANA

1. OKRAJNI KOM. ZKS LJUBLJANA	1954-1965	1954-1965	30.4.1965 ukinjen
2. OK KPS LJUBLJANA MESTO	1945-1954	1945-1953	marca 1954 ukinjen
3. OK KPS LJUBLJANA OKOLICA	1945-1954	1945-1954	marca 1954 ukinjen
4. OK KPS GROSUPLJE	1945-1952	1945-1952	aprila 1952 ukinjen
5. OK KPS KAMNIK	1945-1952	1945-1952	aprila 1952 ukinjen
6. OK KPS KOČEVJE	1944-1957	1944-1957	julija 1957 ukinjen
7. OK KPS oz. ZKS TRBOVLJE	1945-1958	1945-1954	junija 1958 ukinjen

MARIBOR

1. OKRAJNI KOM. ZKS MARIBOR	1954-1965	1954-1965	30.4.1965 ukinjen
2. OK KPS MARIBOR LEVI BREG	1945	1945	ukinjen ?
3. MK KPS kot okraj MARIBOR MESTO	1945-1954	1945-1954	21.3.1954 ukinjen
4. OK KPS MARIBOR OKOLICA	1945-1954	1945	21.3.1954 ukinjen
5. OK KPS LENART	1945	1948-1951	ukinjen 1946?
6. OK KPS POLJČANE	1948-1952	1945-1947	aprila 1952 ukinjen
7. OK KPS PREVALJE	1945-1947	1947-1949	oktobr. 1947 ukinjen

8. OK KPS DRAVOGRAD	1947-1949	1947-1949	junija 1949 ukinjen
9. OK KPS SLOVENJGRADEC	1949-1955	1947-1954	ukinj. 1955 julija 1957
10. OK KPS PTUJ	1945-1957	1945-1957	ukinjen
11. OK KPS SLOVENSKA BISTRICA	1946-1948	1946-1947	januar. 1947 ukinjen
12. OK KPS SLOVENSKE KONJICE	1946-1948	1946-1947	januar 1948 ukinjen

MURSKA SOBOTA

1. OKRAJNI KOM. ZKS MURSKA SOBOTA	1945-1962	1945-1962	decembr. 1962 ukinjen
2. OK KPS LEDAVA	1945-1953	1945-1953	ukinj. 1953
3. OK KPS GORNJA RADGONA	1945-1952	1945-1952	aprila 1952 ukinjen
4. OK KPS LJUTOMER	1945-1955	1945-1955	junija 1955 ukinjen

NOVO MESTO

1. OKRAJNI KOM. ZKS NOVO MESTO	1945-1962	1945-1961	decemb. 1962 ukinjen
2. OK KPS ČRNOMELJ	1945-1955	1945-1955	sept. 1955 ukinjen
3. OK KPS KRŠKO	1945-1955	1945-1955	junija 1955 ukinjen
4. OK KPS TREBNJE	1945-1952	1945-1952	aprila 1952 ukinjen

SUMMARY

SURVEY OF THE RECORDS OF THE LEAGUE OF COMMUNISTS OF SLOVENIA AFTER THE LIBERATION

Darinka Drnovšek, Martin Ivanič

The contribution describes the state of the records of the League of Communists of Slovenia after 1945, i.e. their preservation, classification, accessibility, categories and conditions for keeping, as well as the organization and the way of activity of the League of Communists of Slovenia. Creators of the records of the League of Communists of Slovenia are organizations, organs and fixed working forms as e.g. the inter-communal councils, working groups etc. Frequent changes in organizing the League of Communists of Slovenia and its organs,

in their competences and working methods reflect in both the names of the party organizations and organs as well as the records structure and contents. The Historical Archive keeps only the records of the Central Committee of the League of Communists of Slovenia (CC LCS) and its organs, district committees, whereas the records of the municipal committees till 1968 inclusive. By the decision of the secretariat of the CC LCS, having been arrived at in 1973, according to which the Archive would take over and store only the records of the Central Committee and its organs, whereas the records of the „field“ organizations would be taken over and stored by the provincial resp. historical record offices in Slovenia, the Historical Archive of the CC LCS didn't accept these party records any longer. Thus the party organizations in the field keep over 700 running metres of the records from 1968 on. Great quantities of documents arising from the activity of the League of Communists, consequently the need

for a large and technically properly equipped storage place, the need for a sure protection and eventual evacuation of a part of the records, the need for being easily surveyed and prompt at giving the data and documents at disposal, the economy of shooting microfilms and, the last but not the least, the capacities of the researchers to use critically the very extensive quantities of the records require the weeding of the records of lasting value out of a great number of documents. The Historical Archive of the CC LCS has prepared the list of categories of the lasting records of the League of Communists. On the occasion of estimating the individual categories of the records we had in mind above all the documents, reflecting the contents, forms and methods of work as well as the development and organizing of the League of Communists resp. its social role. Starting from the social role of the League of Communists we can state that the contents of its documents all the time reflect practically every pro-

blem of social development. For the records of the League of Communists is characteristic the growing extent and, at the same time, the growing number of different sorts of documents, some of them with repeating contents. The records of the Central Committee and its organs have been classified and listed until 1975. The records for the years 1974 and 1975 have been already classified in accordance with the list of lasting records categories. The elimination was carried out for the period 1945–1963, whereas the records for the years 1964–1973 have been practically entirely kept. Also the records of the district and municipal committees have been classified and listed this much that it is possible to make use of it.

There is relatively a great number of the records arising from the activity of the League of Communists of Slovenia after the Liberation. They are rather good preserved and classified, and mostly possible to make use of.

ARHIVSKO GRADIVO REPUBLIŠKEGA SVETA ZVEZE SINDIKATOV SLOVENIJE S PREDHODNIKI

Mateja Jeraj

Največji del gradiva družbenopolitičnih organizacij v Arhivu SR Slovenije predstavlja gradivo Zveze sindikatov Slovenije (ZSS) za obdobje 1945–1969.

Namen prispevka je pregledati organizacijski razvoj in osnove dejavnosti Republiškega sveta ZSS s predhodniki (Republiški svet ZSJ za Slovenijo, Glavni odbor ZSJ za Slovenijo, Glavni odbor Enotnih sindikatov Slovenije, Glavni odbor Enotnih strokovnih zvez delavcev in nameščencev Jugoslavije za Slovenijo) in republiških odborov sindikatov dejavnosti s predhodniki (tajništva strokovnih zvez), stanje, ohranjenost in kategorije gradiva ZSS.

1. ORGANIZACIJSKI RAZVOJ IN PREDSTAVITEV OSNOVNIH DEJAVNOSTI REPUBLIŠKEGA SVETA ZVEZE SINDIKATOV SLOVENIJE IN REPUBLIŠKIH ODBOROV SINDIKATOV DEJAVNOSTI S PREDHODNIKI ZA OBDOBJE 1945–1969 (po letu 1969 sem navedla samo najosnovnejše spremembe v organizacijski strukturi)

1. Obdobje do 1. kongresa Enotnih strokovnih zvez delavcev in nameščencev Slovenije 23.–25.9.1945

Priprave za ustanovitev Enotnih sindikatov Jugoslavije (ESJ) so se začele v Beogradu ob koncu leta 1944. Začetki nove sindikalne organizacije v Sloveniji segajo že v leto 1942, ko je dalo vodstvo KPS pobudo za ustanovitev enotne organizacije delavskega razreda v Sloveniji. V tem smislu je bila po večmesečnih pripravih 7. novembra v Ljubljani ustanovljena Delavska enot-

nost. Ustanovne konference so se udeležili predstavniki vseh delavskih organizacij, komunisti, krščanski socialisti in socialni demokrati. Sklenili so, da se vse delavske politične skupine strnejo okoli KPS in poudarijo vodilno vlogo delavskega razreda v osvobodilni borbi. Njegova naloga je bila zbrati okrog sebe vse ustvarjalne sile naroda, posebno kmetov, ubitnikov in izobražencev, ki naj bi skupno ustvarili novo slovensko narodno in socialno življenje.¹

Ker je bila organizacijska struktura ZSS vedno v sklopu organizacijske strukture ZSJ, je bilo nemogoče obravnavati organizacijski razvoj ZSS ločeno od organizacijskega razvoja ZSJ. Zato v prispevku podajam tudi nekatere najpomembnejše organizacijske spremembe ZSJ, saj so le-te pogojevale organizacijske spremembe v republiškem merilu, kar dokazuje tudi stanje gradiva ZSS v Arhivu SR Slovenije.

Od 23. do 25. januarja 1945 je bila v Beogradu splošna državna konferenca predstavnikov delavcev in nameščencev iz vse Jugoslavije, ki je pomenila konec dolgoletne razcepljenosti jugoslovskega delavskega razreda pa tudi realizacijo programa Delavske enotnosti.² Na konferenci so sprejeli začasna pravila, v katerih so določili, da se industrijski, obrtniški in poljedelski delavci, nameščenci državnih in zasebnih podjetij ter uradniki in drugi javni uslužbenci na vsem ozemlju Jugoslavije združujejo v svoje strokovne organizacije ter ustanovijo za vsako skrpino podjetij, poklicev ali strok po eno strokovno zvezo po načelu industrijskih zvez (vsi delavci in nameščenci istega nrađa, podjetja ali ustanove se združijo v eno samo sindikalno podružnico ne glede na poklice). Ustanovljene so bile naslednje strokovne zveze:

1. Zveza železničarskih in prevoznih delavcev in nameščencev Jugoslavije
2. Zveza delavcev in nameščencev rudarske industrije Jugoslavije
3. Zveza delavcev in nameščencev kovinske industrije Jugoslavije

4. Zveza pomorskih in pristaniških delavcev in nameščencev Jugoslavije
5. Zveza delavcev in nameščencev rečne plovbe in obrežnega dela Jugoslavije
6. Zveza delavcev in nameščencev lesne industrije Jugoslavije
7. Zveza poljedelskih delavcev in nameščencev Jugoslavije
8. Zveza delavcev in nameščencev živilske industrije Jugoslavije
9. Zveza delavcev in nameščencev tekstilne in oblačilne industrije Jugoslavije
10. Zveza delavcev in nameščencev usnjarsko-predelovalne industrije Jugoslavije
11. Zveza delavcev in nameščencev gradbene industrije in stavbarstva Jugoslavije
12. Zveza delavcev in nameščencev grafične industrije Jugoslavije
13. Zveza bančnih, zavarovalnih in zasebnih nameščencev ter trgovskih pomočnikov Jugoslavije
14. Zveza delavcev in nameščencev občinskih podjetij in ustanov Jugoslavije
15. Zveza delavcev in nameščencev monopolnih podjetij Jugoslavije
16. Zveza delavcev in nameščencev kemične industrije Jugoslavije
17. Zveza delavcev in nameščencev hotelsko-gostinske industrije Jugoslavije
18. Zveza brivsko-lasuljarskih in higienskih delavcev Jugoslavije
19. Zveza delavcev hišnega pomožnega osebja Jugoslavije
20. Zveza prosvetnih delavcev Jugoslavije (zajemala je uslužbence ministrstev prosvete, narodnih gledališč, knjižnic, muzejev in drugih prosvetnih ustanov, učitelje, profesorje, umetnike itd.)
21. Zveza uslužbencev zdravstvenih in socialnih ustanov Jugoslavije (zajemala je uslužbence ministrstev narodnega zdravja in socialne politike, bolnišnice, zdravilišč ter drugih zdravstvenih in socialnih ustanov)
22. Zveza uslužbencev pošte, telegrafa in telefona Jugoslavije
23. Zveza uslužbencev gospodarskih-upravnih in tehničnih ustanov Jugoslavije (zajemala je uslužbence ministrstev za gradnje, rudnike, gozdove, kmetijstvo, industrijo, trgovino in prehrano, upravo narodne imovine, uslužbence gospodarskih svetov, komisij za obnovo, državne statistike in sorodnih strok)
24. Zveza finančnih uslužbencev Jugoslavije (zajemala je uslužbence ministrstev financ, carin, davčnih in drugih organov te stroke)
25. Zveza uslužbencev pravosodnih in upravnih ustanov (združevala je uslužbence ministrstev pravosodja, notranjih zadev, zunanjih zadev, sodišč, predsedstva AVNOJ-a in podobnih ustanov)
26. Splošna ali mešana zveza delavcev in nameščencev Jugoslavije (združevala je delavce in nameščence različnih strok, ki niso spadali v nobeno od naštetih zvez).

V Sloveniji nista obstajali Zveza delavcev in nameščencev rečne plovbe in obrežnega dela in Zveza pomorskih in pristaniških delavcev in nameščencev, ker ni bilo pogojev za ustanovitev in delovanje teh zvez.

Vse strokovne zveze so tvorile enotno strokovno gibanje pod imenom Enotne strokovne zveze delavcev in nameščencev Jugoslavije (ESZDNJ), ki so kot celota vstopile v Ljudsko fronto Jugoslavije. Glavne naloge strokovnih zvez so bile:

– dejavna udeležba pri obnovi gospodarstva,

- vsestransko podpiranje organov ljudske oblasti pri graditvi in utrjevanju nove države,
- skrb za izboljšanje gnotnih razmer delavcev in nameščencev,
- delovanje v prid njihovega kulturnega napredka.

Temeljna strokovna organizacija je bila podružnica, ki se je ustanovila v podjetju ali kraju. Podružnice iste strokovne zveze so se povezovale v krajevne odbore, ki so vzdrževali stike med podružnicami in višjimi organi, odločali o skrbnih vprašanjih ter vodili skupne akcije zveze v kraju. Podružnice različnih strok so se povezovale v krajevne strokovne svete, ki so poleg vzdrževanja stikov med podružnicami še povezovali strokovno gibanje z delom kulturno-umetniških in telesno-vzgojnih društev. Vsaka strokovna zveza je imela svoj osrednji odbor na zvezni ravni, na čelu vseh podružnic ene strokovne zveze v federalni enoti pa je bilo tajništvo, ki je predstavljalo izvršilni organ osrednjega odbora svoje zveze. Vse strokovne zveze so bile pod vodstvom Glavnega odbora Enotnih strokovnih zvez delavcev in nameščencev Jugoslavije (GO ESZDNJ) s sedežem v Beogradu. Najvišji pravni organ Enotnih strokovnih zvez pa je bil splošni državni občni zbor ali kongres, ki so ga praviloma sklicevali vsaki dve leti.³

V Sloveniji je bil izvoljen akcijski odbor za ustanovitev enotnih sindikatov Slovenije. V februarju so bila na osvobojenem ozemlju že zborovanja, na katerih so izvolili akcijske odbore za ustanovitev posameznih strokovnih zvez.⁴ 10. marca je bil izvoljen Glavni začasni odbor ESZDNJ za Slovenijo. Sklenil je, naj se vsi odbori Delavske enotnosti preimenujejo v sindikalne odbore tiste strokovne zveze, kamor po svoji stroki spadajo, pri okrožnih in okrajnih odborih OF pa so postavili sindikalne referente.⁵

Po osvoboditvi je bila prva zadolžitev Glavnega začasnega odbora prevzem Delavske zbornice in ugotovitev stanja v uradu Pokrajinske delavske zveze, ki je vodila posle strokovnih organizacij za časa okupacije.⁶

Ministrstvo za notranje zadeve pri Narodni vladi Slovenije je takoj po osvoboditvi z odločbo št. 17 z dne 18.5.1945 razpustilo Pokrajinsko delavsko zvezo v Ljubljani, njene naloge in njeno premoženje ter nepremično lastnino pa je prevzel Glavni odbor ESZDNJ za Slovenijo⁷ (GO ESZDNJ za Slovenijo).

Organizacijske priprave za vzpostavitev sindikalne organizacije v Sloveniji so pomenila zborovanja v večjih organizacijskih krajih. V juniju so delavci in nameščenci že pristopili k sindikalni organizaciji, zato je bilo potrebno določiti odbornike, ki so prevzeli skrb za nastajajoče podružnice. Ko je bilo v posameznih zvezah organiziranih že precejšnje število članov, je Glavni odbor sklical konference zastopnikov podružnic, na katerih so izvolili tajništva zvez. Začeli so voliti krajevne strokovne odbore in svete. 10. avgusta je bil izvoljen tudi izvršni odbor Enotnih strokovnih zvez za Slovensko Primorje s sedežem v Postojni.⁸

2. Obdobje od 1. do 2. kongresa Zveze sindikatov Slovenije (september 1945 – maj 1949)

Manifestacija novih strokovnih zvez je pomenil 1. kongres ESZDNJ za Slovenijo od 23.–25. septembra v Ljubljani. Izvoljen je bil plenarni in izvršilni odbor GO ESZDNJ za Slovenijo, ki je svoje delo razdelil na sledeče referate: idejnopolitični, organizacijski, socialno-zaščitni, kulturnoprosvetni in referat za gospodarstvo, produkcijo, cene in mezde. Njegove naloge so bile: pospeševanje rasti proizvodnje z novimi metodami dela,

razvijanje idarništa kot množične organizirane akcije, zastopanje stališč glede gospodarskih in socialnopolitičnih vprašanj v federalnih ustanovah in oblastnih organih, podpiranje in razvijanje delavskega in nameščenskega zadružnega, kulturnoprosvetnega in telesnovzgojnega delovanja, izdajanje in širjenje strokovnega tiska in literature, ustanavljanje knjižnic, čitalnic, sindikalnih šol in tečajev.

Jeseni 1946 je bil 4. plenari Glavnega odbora Enotnih sindikatov Jugoslavije, na katerem se je Glavni odbor preimenoval v Centralni odbor, število strokovnih zvez pa se je iz 26 zmanjšalo na 24:

- Splošna ali mešana zveza se je preimenovala v Zvezo delavcev krajevne industrije in obiti, ki je večanjevala delavce in nameščence različnih strok, za katere niso obstajale ustrezne strokovne zveze ter delavce in nameščence zaposlene v majhnih podjetjih in obrtnih delavnicah raznih poklicev iz vasi in manjših mest.
- Ukijčna je bila Zveza bivsko-fizijskih delavcev, ki se je vključila v Zvezo delavcev krajevne industrije in obiti.
- Zveza uslužbencev gospodarsko-upravnih in tehničnih ustanov in Zveza uslužbencev pravosodnih in upravnih ustanov sta se spojili v Zvezo uslužbencev državnoadministrativnih in pravosodnih ustanov.
- Zveza delavcev in nameščencev denarnih, zadržnih in trgovskih podjetij se je reorganizirala in se preimenovala v Zvezo delavcev in nameščencev trgovskih podjetij, uslužbenei denarnih in zavatovalnih zavodov pa so se priključili Zvezi finančnih uslužbencev.
- Zveza delavcev monopolnih podjetij se je reorganizirala in preimenovala v Zvezo delavcev tobačne industrije.

Po 4. plenumu je GO za Slovenijo preciziral in izpopolnil svojo notranjo organizacijo na naslednja delovna področja: organizacijski sektor, delovni odnosi, preskrba in zadružništvo, socialna zaščita, posredovanje dela, kulturnoprosvetno delo, uredništvo in uprava glasila Delavska enotnost, Delavska knjižnica, telesna vzgoja in šport ter gospodarski odsek.⁹

Po zasedanju Ljudske skupščine LRS, ki je 5. julija sprejela Zakon o petletnem planu razvoja našega gospodarstva, je bil 2. plenari Glavnega odbora Enotnih sindikatov Slovenije. Prizadevanja za izpolnitev plana so postavila pred delavce in nameščence vseh strok nove naloge: proizvodne panoge naj bi s tekmovanjem povečale proizvodnjo, prosvetni delavci bi vzgajali nove kadre, državno administrativni nsebjc naj bi hitreje reševalo svoje naloge, s pomočjo ideološko-vzgojnega dela v obliki predavanj in krožkov bi bili potrebni zagotoviti idejno zavest in obveščenost delavskega razreda, z novimi kadri izboljšati sindikalne forme, povečati pozornost vključevanju učencev v gospodarstvu, delu z mladino, vprašanju žena, ustanavljanju otroških jasli ter domov igre in dela.¹⁰

Večje spremembe v sindikalni organizaciji so bile sprejete na 6. plenumu GO ESJ februarja 1948, ki je poleg sklepov o nadaljnji demokratizaciji sindikalnega dela (tajno glasovanje, ukinitve pisanja nepotrebni okrožnic, neposredna pomoč organizacijam na terenu), sprejel sklep o ukinitvi tajništva sindikalnih zvez, ki so jih nadomestili republiški odbori. Do tedaj so imeli sindikalni formi operativno funkcijo, odgovarjajoč sindikalni aparati in vse sektorje dela, 6. plenari pa je natančno določil delovna področja za vse sindikalne organe. Pomembno spremembo je pomenila zlasti razdelitev dela med glavni odbori in centralni upravni, nasledniki nekdanjih srednjih odborov strokovnih zvez, ki so postale odgovorne za pripravo in izdajanje navodil, glav-

ni odbori pa le za njihovo izvedbo na terenu in so predstavljali operativna sindikalna vodstva na področju svoje republike. Pri Glavnem odboru Enotnih sindikatov Slovenije (GO ESS) so odslej obstajali naslednji oddelki: organizacijsko-instruktorski, kadrovski, plače in tekmovanja, zaščita dela, preskrba in stanovanja, socialno zavarovanje in oddih, počitniški domovi, kultura in prosveta, fizikultura in šport, ljudska tehnika, računovodstvo, statistika, gradbena uprava, ekonomat in mladinska komisija. Centralne uprave in republiški odbori pa so obsegali sledeča delovna področja: organizacijsko-instruktorski oddelek, plače in tekmovanja, zaščita dela.¹¹ Prišlo je tudi do reorganizacije strokovnih zvez:

- Zveza delavcev in nameščencev živilske industrije in Zveza delavcev in nameščencev tobačne industrije sta se združili v Zvezo delavcev in nameščencev živilske in tobačne industrije,
- Zveza hišnega pomožnega osebja se je priključila Zvezi delavcev krajevne industrije in obiti.¹²

Na 1. kongresu ESJ v oktobru 1948 je bil sprejet novi statut ESJ, s katerim so se spremenili le nekateri nazivi: Enotni sindikati Jugoslavije so se preimenovali v Zvezo sindikatov Jugoslavije (ZSJ), strokovne zveze pa v sindikat (npr.: Zveza delavcev krajevne industrije in obiti se je preimenovala v Sindikat delavcev krajevne industrije in obrti).¹³

3. Obdobje od 2. do 3. kongresa Zveze sindikatov Slovenije (maj 1949 – maj 1953)

V dnevi od 27. do 29. maja 1949 je bil v Ljubljani 2. kongres ZSS, na katerem so poudarili predvsem naslednje naloge: krepitev enotnosti delavskega razreda, utjevanje zavezništva delavcev, kmetov in inteligence, razvijanje razredne solidarnosti z delavskimi gibanji v svetu, odprava vseh slahosti sindikatov v proizvodnji, izboljšanje delovne in planske discipline ter preskrbe.

Z iveritvo upravljanja gospodarskih podjetij po delovnih kolektivih v letu 1950, je bila pred sindikate postavljena nova naloga. Pri pivih volitvah v začasne delavske svete, ki so hile v Sloveniji januarja in februarja, je sodeloval GO, ki se je v tem času preimenoval v Republiški svet Zveze sindikatov Jugoslavije za Slovenijo (RS ZSJ za Slovenijo) in republiški odbori (RO) strokovnih sindikatov. Nov gospodarski sistem, ki je zelo sprostil ekonomske zakone (držbeni plan, plani podjetij, volitve v delavske svete, v splošna predstavniška telesa in zbori proizvajalcev, tarifni pravilniki), se je odražal tudi v sindikalnem delu in povzročil spremembo organizacijske strukture. Za prva leta po 2. kongresu ZSS je bila za Glavni odbor, kakor tudi za nižje organe, značilna zapletena organizacijska struktura in podobna razčlenjenost na najrazličnejše sektorje. Neposredno po 2. kongresu je bila organizacijska struktura Republiškega sveta (in podobno tudi v nižjih organizacijah) naslednja:

1. Organizacijsko-instruktorski oddelek (z referentom za italijanske in z referentom za nemške delavce v Sloveniji)
2. Kadrovski oddelek
3. Oddelek za agitacijo in propagando
4. Oddelek za fizikulturo in šport
5. Oddelek za plače in tekmovanje
6. Oddelek za socialno zavarovanje in zdravstvo
7. Oddelek za preskrbo in stanovanja
8. Oddelek za ljudsko tehniko
9. Oddelek za statistiko
10. Gradbeni odsek
11. Obči odsek
12. Računovodstvo

13. Uprava za organizacijo letnega oddiha

14. Uprava založbe in lista Delavska enotnost.

Za tako organizacijo je bil potreben velik profesionalni aparat, kar je vodilo v povečevanje centralističnih teženj in dušenje iniciative nižjih organov. Oblastni odbori, ki so bili ustanovljeni v letu 1949, so še bolj zapletli organizacijsko strukturo, čeprav so pripomogli k aktivizaciji članstva v gospodarskih in drugih akcijah. Kot nov vmesni člen so predstavljali za osnovne organizacije le birokratski forum, zato so jih že v letu 1950 ukinili. Po letu 1949 so sindikalne organizacije pospešeno decentralizirale in poglobljale demokratične metode vodenja. Število funkcionarjev Republiškega sveta se je v letih 1949 do 1952 zmanjšalo iz 55 na 5, število uslužbencev pa iz 58 na 15. Posveti pri RS, ki so do tedaj večinoma pripravljali direktive, so dobili predvsem pojasnjevalni in študijski značaj. RS si je prizadeval za vzgojo svojih članov, da bi bili sposobni upravljati gospodarsko in družbeno življenje in za ucvrstitev okrajnih sindikalnih svetov, ki naj bi postali resnična sindikalna vodstva v okraju. V tem obdobju je prišlo do številnih sprememb v organizaciji strokovnih sindikatov. V začetku leta 1950 je bilo v Sloveniji 16 RO strokovnih sindikatov. V letu 1949 sta se združila Sindikat finančnih uslužbencev in Sindikat državno-administrativnih in pravosodnih ustanov v Sindikat uslužbencev državnih ustanov. V letu 1950 se je Sindikat prosvetnih delavcev razdelil v Sindikat učiteljev in profesorjev in Sindikat delavcev kulturno-umetniških ustanov. V januarju 1952 se je Sindikat učiteljev in profesorjev znova reorganiziral, in sicer na šest samostojnih strokovnih društev s statusom sindikatov: Društvo učiteljev, Društvo profesorjev in predmetnih učiteljev, Društvo učiteljev in profesorjev strokovnih šol, Društvo vzgojiteljev, Društvo učiteljev specialnih šol, Društvo univerzitetnih profesorjev. Poleg teh so bila v sklopu Zveze sindikatov Slovenije še naslednja strokovna društva: Društvo likovnih umetnikov Slovenije, Društvo osebnih in družinskih upokojenecv Slovenije in Društvo novinarjev Slovenije. V letu 1950 se je iz dela Sindikata kovinarjev in rudarjev formiral Sindikat metalurških delavcev, ki je zajel vso črno in barvno metalurgijo. Sindikat krajevne industrije in obrti se je reorganiziral v Sindikat obrtnih delavcev. To je bilo potrebno, ker se je industrija do tedaj delila na zvezno, republiško in krajevno ter zaradi posebne vloge in specifičnih pogojev obrtne dejavnosti. Z reorganizacijo direktij železnic se je preuredil tudi Sindikat železničarjev na dva teritorialna odbora, na odbor v Ljubljani in v Pivki. Ta sindikat pa se je v letu 1952 znova reorganiziral v staro obliko. Sindikati delavcev grafičnih, komunalnih in živilskih podjetij so imeli v Sloveniji le krajevne odbore za Ljubljano, druge podružnice pa so bile vezane neposredno na svoje centralne odbore (na 3. kongresu ZSJ leta 1951 so se centralne uprave preimenoval v centralne odbore), zato so se v letu 1950 iz teh krajevnih odborov formirali republiški odbori imenovanih sindikatov. V letu 1950 se je ustanovil Sindikat prometnih delavcev, ki je zajel cestni, avtomobilski, vodni in zračni promet, ki je bil do tedaj vključen v Sindikat železniških in prometnih delavcev. Ob koncu leta 1952 je bilo v Sloveniji 21 republiških odborov strokovnih sindikatov in 9 strokovnih društev.¹⁴

4. Obdobje od 3. kongresa Zveze sindikatov Slovenije do zadnjega, 7. občnega zbora (maj 1953 – februar 1968)

Po uvedbi delavskega upravljanja so se slovenski sindikati ukvarjali zlasti z delovanjem organov delavskega

samoupravljanja v gospodarskih organizacijah, z razvijanjem družbenega samoupravljanja in z uvajanjem komunalnega sistema, kar je bilo razvidno že iz razprav na 3. kongresu ZSS, ki je bil od 24. do 26. maja 1953 v Ljubljani.¹⁵ V letih 1953–1956 se je družbeno upravljanje široko razvilo tudi v ustanovah zdravstva, socialnega zavarovanja, šolstva, kulture, stanovanjskih gradenj in trgovine (potrošniški sveti). Pomembno vlogo so imeli sindikati pri afirmaciji zborov proizvajalcev v občinah.¹⁶

19. februarja 1956 je bil v Ljubljani 1. občni zbor RS ZSJ za Slovenijo, ki je pomenil začetek nove organizacijske prakse, na katero so se jugoslovanski sindikati odločili na 3. kongresu ZSJ v Sarajevu leta 1955. Osrednja pozornost kongresa je bila namenjena osamosvojitvi osnovnih sindikalnih organizacij, podjetij, ki so se združevale v občinske sindikalne svete. S tem se je sindikalna organizacija prilagodila občini, temeljni celici družbenopolitičnega življenja. Zaradi take usmeritve je bilo potrebno uveljaviti enotna organizacijska načela za vse sindikalne organe, v občini, okraju in republiki. Dosedanje kongrese z manifestativnim značajem so zamenjali občni zbori, izrazito delovni sestanki, na katerih je republiško vodstvo podalo članstvu obračun svojega dela, zbor pa je začrtal napotke za delo organizacij in izvolil vodstvo republiškega sveta za tekoče leto. 3. kongres je odpravil škodljive organizacijske modele v sindikalni organizaciji. Okrajne odbore strokovnih sindikatov so od tedaj ustanavljali samo še tam, kjer so jih delavci smatrali za potrebne.¹⁷ Na 3. kongresu ZSJ je prišlo tudi do sprememb v organizaciji posameznih strokovnih sindikatov. Združili so se:

- Sindikat rudarskih delavcev in Sindikat metalurških delavcev v Sindikat rudarskih in metalurških delavcev,
- Sindikat trgovskih delavcev in Sindikat delavcev in uslužbencev gostinsko-turistične stroke v Sindikat delavcev trgovskih, gostinskih in turističnih podjetij,
- Sindikat delavcev tekstilno-oblečilne industrije in Sindikat delavcev in uslužbencev usnjarsko-predelovalne industrije v Sindikat tekstilnih, usnjarskih in gumarskih delavcev,
- Sindikat delavcev in uslužbencev komunalnih podjetij in ustanov in Sindikat obrtnih delavcev v Sindikat komunalnih in obrtnih delavcev.¹⁸

V času 2. rednega letnega občnega zbora RS ZSJ za Slovenijo, ki je bil 22. in 23. februarja 1957 v Mariboru, je RS za Slovenijo združeval v svojem okviru 18 strokovnih sindikatov, 5 strokovnih združenj prosvetnih delavcev za Slovenijo (učiteljev in profesorjev, učiteljev in profesorjev strokovnih šol, vzgojiteljev, učiteljev specialnih šol, visokošolskih profesorjev in znanstvenih delavcev) in 5 strokovnih društev (novinarjev, bibliotekarjev, likovnih umetnikov, filmskih delavcev ter muzealcev in konservatorjev).

Temeljna oblika dela RS so bile seje organov, za pripravo gradiva je imenoval stalne in občasne komisije. O sprejetih stališčih je RS obveščal sindikalni aktiv na posvetovanjih z republiškimi, okrajnimi in drugimi aktivisti, z obiski odbornikov republiškega sveta v sindikalnih organizacijah, na seminarjih z odborniki, s pomočjo biltenov, okrožnic in pisem, s publiciranjem stališč v Delavski enotnosti, dnevniku ter periodičnem tisku in radiu.¹⁹

Po 2. občnem zboru so pristopili k formiranju komisij, ne več kot posvetovalnih organov, temveč kot stalnih organizacijskih enot, ki naj bi zagotovile bolj sistematično delo za vsa področja družbene dejavnosti sindikatov. Imenovane so bile sledeče komisije: za proizvodnjo in delovna razmerja, za delavsko in družbeno uprav-

ljanje, za socialno varstvo, za varstvo in zaščito družine in gospodarska komisija. Komisija za socialno varstvo je imela dve podkomisiji: za priznanja sredstev iz fonda za nezaposlene, za izredno pomoč članstvu.²⁰

4. kongres ZSJ v novembru 1959 je točno opredelil pomen, naloge in cilje sindikalne organizacije, ki jo je označil kot množično, borbena politično organizacijo, ki upošteva program ZKJ in SZDL in mora biti prisotna povsod tam, kjer gre za uveljavljanje delavskega in družbenega upravljanja, za uporabo naprednejših ukrepov v gospodarstvu, kjer odločajo o razdeljevanju sredstev, skratka povsod tam, kjer se rešujejo problemi vsakdanjega življenja zaposlenih ljudi na delovnih mestih ali v prostem času. Z novimi nalogami so bile pogojene večje organizacijske spremembe, predvsem v republiških odborih strokovnih sindikatov. Težišče dela se je preneslo na podružnice ter okrajne in občinske sindikalne svete, vloga republiških organov pa se je omejila predvsem na usmerjevalno in inštruktorsko delo na terenu. Za kompleksnejše reševanje specifičnih vprašanj ene stroke ali skupine strok, ki jih ni bilo mogoče rešiti v okviru občine ali okraja, je bilo potrebno pristopiti k združevanju sorodnih strokovnih sindikatov, operativne naloge pa so prevzeli občinski sindikalni sveti, ki so bili osnovnim organizacijam in članstvu najbližji in so jim zato lahko najhitreje in najuspešneje pomagali.²¹ Oh koncu leta 1958 in v začetku leta 1959 je Centralni svet Zveze sindikatov Jugoslavije izdal priporočilo o združevanju nekaterih strokovnih sindikatov. V letu 1959 so bili kongresi posameznih strokovnih sindikatov Jugoslavije, na katerih so se odločili za združitev naslednjih sindikatov:

- Sindikat delavcev prehrane in tobačne industrije in Sindikat poljedelskih delavcev in Sindikat kmetijskih, prehranbenih in tobačnih delavcev,
- Sindikat rudarskih in metalurških delavcev in Sindikat delavcev in uslužbencev kemične industrije v Sindikat delavcev rudarstva, metalurgije in kemične industrije,
- Sindikat železniških delavcev, Sindikatnih prometnih delavcev, Sindikatnih delavcev in Sindikat delavcev pomorskega gospodarstva v Sindikat delavcev prometa in zvez,
- na skupnem sestanku centralnih odborov 26. in 27. marca 1959, so se na osnovi razpoloženja članstva in pozitivnih zaključkov organov bivših združenj odločili za ustanovitev Sindikata prosvetnih in znanstvenih delavcev.

Po tej reorganizaciji je v Jugoslaviji delovalo 14 sindikatov. V desetih so bili združeni delavci, ki so bili zaposleni v gospodarstvu, delavci in uslužbeni, ki so opravljali negospodarske dejavnosti pa so se združevali v 4 sindikate.

V sklopu razvoja in usklajevanja celotnega družbenopolitičnega in družbenoekonomskega sistema je prišlo v letu 1963 do večjih sprememb v organizaciji jugoslovanskih sindikatov. 9. plenim Centralnega sveta ZSJ je predlagal zmanjšanje števila sindikatov iz 14 na 6. Sindikati naj bi se združevali na osnovi sorodnih ekonomskih in družbenih pogojev. V letu 1963 je prišlo do združitve naslednjih sindikatov:

- Sindikat kovinskih delavcev, Sindikat delavcev rudarstva, metalurgije in kemične industrije, Sindikat tekstilnih, usnjarskih in gumarskih delavcev, Sindikat delavcev lesne industrije in gozdarstva in Sindikat delavcev tiska in papirja so se združili v Sindikat delavcev industrije in rudarstva,
- Sindikat komunalnih in obrtnih delavcev in Sindikat delavcev trgovskih, gostinskih in turističnih podjetij sta se združila v Sindikat delavcev storitvenih dejav-

nosti,

- Sindikat uslužbencev državnih organov in družbenih služb, Sindikat prosvetnih in znanstvenih delavcev, Sindikat delavcev v umetnosti in kulturi in Sindikat zdravstvenih delavcev so se združili v Sindikat delavcev družbenih dejavnosti.

Tako je od leta 1963 do 1974 delovalo le 6 sindikatov, in sicer:

- Sindikat industrije in rudarstva,
- Sindikat kmetijskih, prehranbenih in tobačnih delavcev,
- Sindikat gradbenih delavcev (ime je dobil na 4. kongresu sindikata v aprilu 1960),
- Sindikat delavcev prometa in zvez,
- Sindikat delavcev storitvenih dejavnosti,
- Sindikat delavcev družbenih dejavnosti.²²

Družbenopolitična situacija po juniju 1965, ko se je začel uresničevati projekt družbene in gospodarske reforme, je sindikate obvezala, da so svoje naloge uskladili z načrtom reforme. Osnovne naloge sindikatov v tem obdobju so bile: nadaljnji razvoj samoupravljanja, iskane ustrezne rešitve v sistemu delitve, rast splošne družbene, strokovno-izobraževalne in kulturne ravni, krepitev socialne varnosti in utrjevanje stikov s sindikati sosednjih dežel in tistih držav, v katerih se zaposlujejo delavci iz Slovenije.²³

5. Obdobje od 1968 dalje

Med leti 1968, ko je bil 6. in 7. februarja v Ljubljani zadnji, 7. občni zbor RS ZSS in letom 1974, ko je bil v Celju 8. kongres ZSS, se je pričela temeljita organizacijska in kadrovska preobrazba, ki naj bi usposobila sindikate za delovanje v novih ustavnih razmerah. Temeljne smernice sindikalnega dela je sprejela 4. konferenca ZSS leta 1973, ki je poudarila pomen delovanja osnovnih sindikalnih organizacij po načelu, da mora vsaka temeljna organizacija združenega dela imeti osnovno sindikalno organizacijo in nujnost vzpostavitve delegatskih odnosov na vseh ravneh povezovanja članstva. Zaradi potrebe po uveljavljanju izvirnih interesov so se morali sindikati spet razčleniti v več posebnih sindikatov.²⁴ Statutarni dogovor iz leta 1974 je upošteval 19 sindikatov posameznih dejavnosti, statut iz leta 1978 pa že tistih 18 sindikatov, ki delujejo še danes, in sicer:

1. energetika,
2. kemična in nekovinska industrija,
3. proizvodnja in predelava kovin (danes: kovinska in elektroindustrija),
4. tekstilna in usnjarsko-predelovalna industrija,
5. gozdarstvo in lesarstvo,
6. papirna, grafična, založniška in časopisno-informativna dejavnost,
7. kmetijstvo in živilska industrija,
8. promet in zveze,
9. gradbeništvo,
10. trgovina,
11. gostinstvo in turizem,
12. komunalno in stanovanjsko gospodarstvo,
13. obrt,
14. vzgoja, izobraževanje in znanost,
15. kultura,
16. zdravstvo in socialno varstvo,
17. finančne organizacije,
18. družbeni in državni organi.

II. PRIKAZ STANJA, OHRANJENOSTI IN KATEGORIJE GRADIVA ZSS

V Arhivu SR Slovenije imamo 244 tm gradiva, ki je

nastalo ob delovanju RS ZSS sindikatov posameznih dejavnosti s predhodniki za leta 1945 do 1969 ter oblastnih odborov za ljubljansko, mariborsko in goriško oblast, ki so delovali v letih 1949 in 1950. V okviru fondov republiških odborov sindikatov se nahajajo tudi deli gradiva predvojnih in medvojnih strokovnih društev: Saveza grafiških radnika i radnica u Ljubljani, Izobraževalnega pododborna zveze grafičnih delavcev Jugoslavije, podružnica v Ljubljani, Tarifne komisije grafičarjev, Podpornega društva železniških delavcev in uslužbencev v Mariboru, Društva železničarjev Ljubljanske pokrajine, Zveze jugoslovanskih in Zveze avstrijskih učiteljskih društev, Združenja šolnikov za ljubljansko pokrajino, Društva knjigovozov Avstrije, podružnica Ljubljana, Društva tiskarjev na Kranjskem in Savezu metalskih radnika Jugoslavije, Tajništvo za Slovenijo. V fondu RS ZSS najdemo tudi gradivo drugih usvajalcev, ki je prišlo v okvir tega fonda zaradi funkcij, ki so jih določene osebe imele v drugih organih in organizacijah, kakor na primer razna gradiva takratnega predsednika RS ZSS Iva Janžekoviča, ki vsebujejo sejne zapisnike Skupščine SR Slovenije, zapisnike odbora za splošno gospodarska vprašanja pri izvršnem svetu Skupščine SR Slovenije ipd. za leta 1956–1965. Strinjamo se z mnenjem Bogdana Lekića, da je treba pomembnejše dele takega gradiva izločiti, grobo klasificirati in postaviti na posebno mesto v skladišču, kjer jih je treba hraniti do natančnega pregleda odgovarjajočih fondov in dokler se ne oceni potreba po kompletiranju fondov s tem gradivom. Če izpopolnitev ni potrebna, se tako gradivo lahko izloči.²⁵

Stopnja ohranjenosti fondov RO sindikatov posameznih dejavnosti s predhodniki je za posamezna leta različna, vendar pa lahko najdemo vsaj dele gradiva v glavnem za celotno obdobje njihovega delovanja. Najslabše je ohranjeno gradivo prosvetnih strokovnih društev, ki so imela v letih 1952–1959 status sindikatov, za katere je ohranjena v glavnem le finančna dokumentacija. Najbolje je ohranjen fond RS s predhodniki, saj imamo že za leto 1945 ohranjene sejne zapisnike, okrožnice in delovna poročila začasnega oziroma od septembra 1945 glavnega odbora, zapisnik I. kongresa ESZDNS, razna gradiva o pripravah za kongres, poročila in zapisnike krajevnih strokovnih svetov, zapisnike ustanovnih konferenc posameznih strokovnih zvez, gradivo o svetovni sindikalni konferenci v Parizu, računovodske in personalne zadeve ter razne spise urada glavnega odbora. Ohranjene so tudi spisovne evidence, delovodnik in indeksi.

Fond RS ZSS s predhodniki obsega gradivo, ki je vezano v knjigah in spisovno gradivo. Knjige obsegajo spisovne evidence, zapisnike kongresov, plenumov, občinskih zborov in sindikalnih konferenc, sejne zapisnike predsedstva in tajništva, za piva leta okrožnice in delovna poročila glavnega odbora, zapisnike nekaterih posvetov, nekaj biltenov in serijo albumov, ki so jih delovne organizacije prilagale k tekmovalnim poročilom v letih 1946 do 1951. Sprva so vodili enostavne delovodnike, po letu 1946 pa kombinirane. Včasih so vodili samo skupni delovodnik, za nekatera leta pa je vsak oddelek vodil svoj delovodnik. Po letu 1957 so začeli z odlaganjem spisov po klasifikacijskih znakih. K delovodnikom so izdelali indekse, ki največkrat združujejo krajevno, osebno in stvarno kazalo in so v obliki knjige ali kartoteke.

Največji del fonda tvori spisovno gradivo. Poleg serije administrativnih spisov so ločili še serijo finančnih in statističnih spisov. V administrativne spise so vključevali gradivo organizacijskih enot GO oz. RS, ki so se imenovali referati, sektorji, oddelki, uprave ali komisije

(danes so to sveti, koordinacijski odbori in komisije). Spise so odlagali kronološko, v okviru enega leta pa po delovodniških številkah, po istovrstnih kategorijah gradiva (npr.: zapisniki plenumov krajevnih in okrajnih sindikalnih svetov), po serijah zadev (npr.: plani, zapisniki sej in poročila občinskih zborov okrajnih in krajevnih sindikalnih svetov, podružnic strokovnih zvez, ki so jih vodili pod isto delovodniško številko), v obliki svobodnih dosjejev (npr.: splošne socialne zadeve – otiške doklade, zaposlitev žena in mladoletniki, zdravljenje rudarjev ipd.) ali pa so jih pustili povsem neurejene. Obstoječe ureditve ne bom bistveno spreminjala. Pri popisu sem si pomagala s seznamom gradiva, ki je bil priloga prevzemnega zapisnika. Obstoječi seznam bom poizkusila popraviti oz. dopolniti, tako da bo čimbolj razvidna organizacijska struktura, dejavnosti in funkcije organizacije. Iz gradiva je razvidno, da je bilo že pri ustvarjalcu gradivo izločeno, zato bo ob končni obdelavi prišel v poštev za izločanje zelo majhen del gradiva, v glavnem finančna dokumentacija.

Gradivo družbenopolitičnih organizacij ni pomembno le za zgodovino njihovih organov in dejavnosti, ampak vsebuje pomembne podatke za poznavanje sprememb in razvoja celotnega družbenopolitičnega in družbeno-ekonomskega sistema. Ker je gradivo teritorialnih sindikalnih organov in gradivo delovnih organizacij za obdobje od 1945 do konca 60. let pomanjkljivo ohranjeno, bodo raziskovalci lahko našli nekatere podatke za zgodovino teh organov in organizacij tudi v okviru gradiva republiških organov ZSS, ki vsebuje med drugim tudi sejne zapisnike in delovna poročila krajevnih, okrajnih in kasneje občinskih sindikalnih svetov, zapisnike delavskih svetov, tekmovalna poročila delovnih organizacij itd.

OPOMBE

- 1 France Škert, OF in socialna preobrazba slovenskega narada (1941–45), Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana, 1971–72, št. 1–2, str. 19, 20 in Tone Fajfar, Delavska enotnost, Sindikalno gibanje na Slovenskem, 9. kongres ZSS, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana, september 1978, str. 14
- 2 Tone Fajfar, Delavska enotnost, Sindikalno gibanje na Slovenskem, 9. kongres ZSS, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana, september 1978, str. 16
- 3 Arhiv SR Slovenije, RS ZSS, fasc. 32, začasna pravila ESZDNS, 23.–25. januarja 1945 in fasc. 48, dopis GO ESS Centralnemu odboru ESJ, št. 47/46-157, z dne 20.12.1946
- 4 Arhiv SR Slovenije, RS ZSS, fasc. 32
- 5 Arhiv SR Slovenije, RS ZSS, fasc. 32, dopis glavnega začasnega odbora ESZDNS predsedstvu SNOS z dne 21.3.1945
- 6 Arhiv SR Slovenije, RS ZSS, knjiga št. 13, poročilo o delu GO ESZDNS za leto 1945
- 7 Arhiv SR Slovenije, RS ZSS, fasc. 32, spomenica GO ESZDNS o nezmožnosti obnove delavske zbornice za Slovenijo z dne 21.6.1945
- 8 Arhiv SR Slovenije, RS ZSS, knjiga 13, poročilo o delu GO ESZDNS za leto 1945, fasc. 32, poročilo o delu GO

- ESZDINS z dne 28.7.1945 in knjiga št. 2, zapisnik 2. kongresa ZSS, 27.–29. maj 1949
- 9 Arhiv SR Slovenije, RS ZSS, knjiga št. 19, pregled dela GO ZSS od ustanovitve do 2. kongresa in knjiga št. 2, zapisnik 2. kongresa GO ZSS 27.–29. maj 1949
- 10 Arhiv SR Slovenije, knjiga št. 2, zapisnik 2. kongresa GO ZSS, 27.–29. maj 1949
- 11 Arhiv SR Slovenije, RS ZSS, fasc. 137/a, navodila 6. plenarna ZSJ
- 12 Arhiv SR Slovenije, RS ZSS, knjiga št. 19, pregled dela GO ZSS od ustanovitve do 2. kongresa
- 13 Predsednik Komisije za spremljanje in pospeševanje zaščite arhivskega gradiva izven arhivov, Olga Giler, Beležka o razvoju sindikata Jugoslavije u periodu 1944 – novembra 1978, Beograd 1980, str. V. in VI. in Arhiv SR Slovenije, RS ZSS, fasc. 137/a, izvleček iz glasila Rad z dne 29.10.1948
- 14 Arhiv SR Slovenije, RS ZSS, knjiga št. 34, zapisnik 3. kongresa ZSS, 24.–26. maja 1953 (organizacijsko poročilo)
- 15 Božidar Zakrajšek, Pregled razvoja slovenskih sindikatov od 1953 do 1974, Sindikalno gibanje na Slovenskem, 9. kongres ZSS, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana, september 1978, str. 20
- 16 Arhiv SR Slovenije, RS ZSS, knjiga št. 34, poročilo RS ZSS od 3. kongresa maja 1953 do 1. običnega zbora Februarja 1956
- 17 Arhiv SR Slovenije, RS ZSS, knjiga št. 50, zapisnik 1. običnega zbora RS ZSS 1956
- 18 Predsednik Komisije za spremljanje in pospeševanje zaščite arhivskega gradiva izven arhivov, Olga Giler, Beležka o razvoju sindikata Jugoslavije u periodu od 1944. do novembra 1978, godine, str. VIII, Beograd 1980
- 19 Arhiv SR Slovenije, RS ZSS, knjiga št. 59, 2. redni letni obični zbor RS ZSS 1957
- 20 Arhiv SR Slovenije, RS ZSS, knjiga št. 56, poročilo o delu RS ZSS za čas od 2.–3. običnega zbora 29.3.1958
- 21 Arhiv SR Slovenije, RS ZSS, knjiga št. 65, zapisnik 4. rednega letnega običnega zbora RS ZSS, novembra 1959
- 22 Predsednik Komisije za spremljanje in pospeševanje zaščite arhivskega gradiva izven arhivov, Olga Giler, Beležka o razvoju sindikata Jugoslavije u periodu od 1944 do novembra 1978, godine, Beograd 1980, str. VIII, IX, X, XI
- 23 Božidar Zakrajšek, Pregled razvoja slovenskih sindikatov od 1953 do 1974, Sindikalno gibanje na Slovenskem, 9. kongres ZSS, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana, september 1978, str. 21

- 24 Božidar Zakrajšek, Pregled razvoja slovenskih sindikatov od 1953 do 1974, Sindikalno gibanje na Slovenskem, 9. kongres ZSS, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana, september 1978, str. 22
- 25 Bogdan Lekić, Neke opšte karakteristike gradnje i opšti principi i metodi rada na sređivanju gradnje društvenopolitičkih organizacija, Arhivski pregled, Beograd, 1975, št. 1–2, str.

SUMMARY

THE RECORDS OF THE REPUBLIC COUNCIL OF THE TRADE UNION FEDERATION OF SLOVENIA WITH ITS PREDECESSORS

Mateja Jeraj

The intention of the contribution is to give a survey of the organizational development and the principal functions of the Republic Council of the Trade Union Federation, as well as of the republic committees of trade unions for particular activities with predecessors for the period 1945–1969. The authoress also gives a survey of the state, preservation and categories of the records of the Trade Union Federation of Slovenia, being kept in the Record Office of the SR of Slovenia.

GRADIVO MLADINSKE ORGANIZACIJE PO LETU 1945 V ARHIVU INŠTITUTA ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA V LJUBLJANI

Metka Gombač

Gradivo mladinske organizacije, ki ga hrani arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, zajema obdobje od leta 1945 do 1965. To je fond Glavnega odbora Zveze slovenske mladine (GO ZSM) oziroma Zveze mladine Slovenije (ZSM) oziroma Ljudske mladine Slovenije (LMS) ter Centralnega komiteja (CK) LMS in tih ukrajev – Ljubljana, Kranj in Celje. Prav v teh razgibanih letih 1945–1965, ko je fond nastajal, to je v

času utrjevanja in rasti nove države, samo v strukturi upravne razdelitve in oblikovanju posameznih teritorialnih enot, beležimo približno 35 zakonov oziroma sprememb zakonov. Množične organizacije so bile organizirane tako kot ljudska oblast, zato v tem obdobju sledimo celi visti sprememb pri mladinski organizaciji. Po osvojitvi sta bili v Sloveniji, tako kot med NOB, dve mladinski organizaciji, in sicer SKOJ in ZMS, ki sta skrbeli za aktiviranje in vključevanje čimvečjega števila mladih v delo na vseh področjih javnega življenja. Mladina je sodelovala pri vzpostavljanju in utrjevanju organov ljudske oblasti, pri odkrivanju sabotajev, sovražnih agentov, vojnih dobičkarjev, glavne sile pa je posvetila prostovoljnemu delu za obnovo prometa, zapuščenih

polj in gospodarstva splob. Na II. kongresu ZSM junija 1945, ki je bil v Ljubljani, je bil podan obračun dela in razvoja mladinske organizacije med vojno, zastavljen pa je bil tudi načrt dela mladine po osvoboditvi. Na kongresu so predlagali, da se ZSM preimenuje v ZMS, izvoljen je bil nov GO s sekretariatom, v skladu s prvimi zakoni o upravni razdelitvi pa tudi pri mladinski organizaciji sledimo delitvi na okrožja: Ljubljana – mesto, Ljubljana – okolica, Celje, Maribor, Novo mesto in vzhodno primorsko okrožje, dalje na okraje in te na osnovne organizacije mladine po mestih, krajih, vaseh, šolah, univerzah, v tovarnah, podjetjih, rudnikih. Leta 1946 se je mladinska organizacija preimenovala v LMS. Že od začetka leta 1947 pa se prično tudi pri LMS ukinjati okrožja.

Razvoj mladinske organizacije se s koncem vojne ni ustavil in je pripeljal do ideje o združitvi SKOJ in LMS. Pobuda o združitvi obeh mladinskih organizacij je bila dana na V. kongresu KPJ julija 1948 in decembra 1948 je bila na skupnem jugoslovanskem kongresu SKOJ in LMJ sprejeta odločitev o združitvi v LMJ, ki je prevzela od SKOJ predvsem ideološko in organizacijsko usmerjenost, od LM pa množičnost. Obstoj dveh mladinskih organizacij je že predstavljal določeno oviro pri delu, kar so bili cilji in naloge obeh več ali manj enaki, zato je združitev pomenila manjšo razcepljenost mladine in je bila koristnejša za nadaljnji razvoj in delo mladinske organizacije. Slovenska mladina se je za združitev SKOJ in LMS odločila na svojem IV. kongresu aprila 1949, kjer je bil namesto GO tudi izvoljen nov CK LMS. Združitev SKOJ in LMS je zahtevala precej priprav, zato je bilo že v letu 1948 organiziranih vrsta predavanj po skojevskih grupah in mladinskih aktivih o tem, kakšna bo nova organizacija, kakšno bo njeno delo, o članstvu itd.

Po ukinitvi okrožij in na osnovi zakona o ustanovitvi oblasti kot rednih upravnih enot so se pričeli leta 1949 tudi pri LMS formirati oblastni komiteji. Posebne geografske razmere, kakor tudi ekonomski pogoji ter ostale posebnosti, so narekovali osnovanje goriške oblasti kot prve. Oblastni komite LMS za Goriško s sedežem v Postojni, je bil formiran v začetku leta 1949, sestavljali pa so ga okraji: Gorica, Sežana, Postojna, Idrija, Tolmin, Ilirska Bistrica. Oblastni komite LMS Maribor so sestavljali okraji: Poljčane, Maribor – okolica, Ljutomer, Dolnja Lendava, Ptuj, Radgona, Murska Sobota, Slovenj Gradec in mestni okraj Maribor – mesto. Oblastni komite LMS Ljubljana pa so sestavljali sledeči okraji: Celje – mesto, Celje – okolica, Črnomelj, Grosuplje, Jesenice, Kamnik, Kranj, Kočevje, Krško, Ljubljana – okolica, Šoštanj, Trbovlje, Trebnje, Novo mesto in mestni okraj Ljubljana – mesto. Nižje organizacijske enote so bili rajonski komiteji, nato tovarniški, rudniški, krajevni, šolski, fakultetni.

Že leta 1950 pa je tudi pri mladinskih oblastnih komitejih nastopil problem profesionalnega aparata, posledica tega pa je bila, da so oblasti izgubile prvotni inštruktorski značaj. Delo so opravljali v glavnem člani biroja, ki so bili profesionalci, oblasti so pričele slabiti zvezo CK z okrajnimi komiteji in aktivni. Pri LM so zmanjšali profesionalni aparat, tako da so na oblastnih centrih ostali eden ali dva člana oziroma inštruktorja, katerih naloga je bila koordinacija dela. Konec leta 1950 so tudi to opustili in naslednje leto so oblasti odpravljene.

Sledeča sprememba v organizaciji uprave v Sloveniji, ki je seveda vplivala na organizacijo LMS, je bila aprila 1952, ko je ljudska skupščina sprejela zakon o razdelitvi na mesta, okraje in občine. V skladu s tem zakonom je bila organizacija LMS takale: najvišji organ je CK LMS, nižja

enota so okrajni komiteji, nato občinski komiteji in osnovne organizacije LM.

Že leta 1950 se je začel proces komasacije okrajev, leta 1954 imamo v okviru LMS še 20 okrajev, leta 1956 11, leta 1958 pa 8 okrajev. Proces se je zaključil leta 1965 z ukinitvijo okrajev. Znotraj mladinske organizacije je prišlo konec leta 1953 še do ene spremembe, in sicer v okrajih Ljubljana, Maribor in Kranj. Razpustili so osnovne organizacije LM v šolah, tovarnah, ustanovah, podjetjih ter formirali mladinsko organizacijo po terenu ob organizacijah SZDL z namenom, da bi tako približali LM širši problematiki občine in povečali vpliv delavske mladine. Ker poizkus ni prinesel zaželenih rezultatov, se načelo takšnega organiziranja ni razširilo na ostale okraje, ampak se je leta 1957 opustilo. Zakon iz leta 1955, s katerim se začelna uvajanje komunalnega sistema, je prinesel občinam še nekatere pristojnosti in je pomenil korak k višji stopnji samoupravljanja. Značilna karakteristika v delu organizacije LMS od 50 let naprej je bila, da je težišče svojega dela usmerjala na politična, ekonomska in družbena vprašanja, skušala pa se je osvoboditi tudi zaprtosti, delovne ozkosti, kar je pomenilo izključno reševanje tipičnih mladinskih problemov in začela je prehajati na širši teren aktivnosti, tako da se je še bolj povezovala z ZK, SZDL, s sindikati in organi oblasti ter skušala aktivno posegati v razpravo, odločanje in reševanje problemov, ki so se pojavljali na vseh področjih družbene aktivnosti.

Oglejmo si kompetence posameznih odborov:

GO oziroma CK LMS (ZSM, ZMS) je bil voljen na kongresih slovenske mladinske organizacije, ki so bili do leta 1949 vsaki dve leti, nato so kongrese sklicevali na štiri leta. Svoje delo je opravljal prek oddelkov: organizacijski oddelk, oddelk za kulturo in prosveto, oddelk za delovne akcije, kmečki, delavski, šolski, pionirski, kadrovski, fizikturni, agitprop., finančni, statistični, mednarodni, zgodovinski oddelk. Delo GO oziroma CK mladine Slovenije in posameznih oddelkov je potekalo na osnovi mesečnih in trimesečnih planov, v katerih je bilo načrtovano poleg dela GO oziroma CK in posameznih oddelkov tudi delo celotne mladinske organizacije v Sloveniji. Osnovna naloga GO oziroma CK je bila, kot je bilo poudarjeno v programih dela, predstavljati in voditi mladino Slovenije v skladu z usmerjenostjo družbe. Oblika dela so bili plenarni, na katerih so obravnavali in reševali probleme, ki so bili več ali manj aktualni kar v celotnem obravnavanem obdobju, in sicer:

1. vključevanje mladih v celotno dogajanje javnega življenja,
2. problemi delavske, kmečke, šolske mladine in pionirske organizacije,
3. organizacijsko utrjevanje, kar je bilo ob dejstvu, da se je mladina po vojni organizacijsko večkrat spreminjala nenehno potrebno,
4. kadrovsko vprašanje je bilo prav tako podvrženo nenehni skrbi in pozornosti, v ta namen so organizirali razne seminarje, tečaje itd.,
5. vsestranska pomoč sprva okrožjem, okrajem in pozneje občinam.

Za lažje in uspešnejše delo so se ustvarjali razni oddelki, ki so jih kasneje zamenjale komisije in so imele v glavnem isti delokrog. Zo so komisija za delavsko mladino, ideološko-politična komisija, šolska komisija, komisija za delovne akcije, kulturno-prosvetna komisija, komisija za kmečke mladino, organizacijsko-kadrovska komisija.

Uresničevanje in izvrševanje sklepov na terenu ter pomoč GO oziroma CK je potekala v glavnem v štirih oblikah dela, ki so se v praksi najbolj uveljavile. GO

oziroma CK je:

1. skliceval občasna posvetovanja o določenih vprašanjih,
2. prirejal seminarje,
3. izdajal Priročnik za mlade aktiviste in
4. organiziral obiske članov GO oziroma CK na terenu, predvsem pri okrajnih in občinskih komitejih, predmalo pa je bilo sestankov po osnovnih aktivih.

Operativno telo GO je bil sekretariat, CK pa je imel sprva biro, nato predsedstvo.

V kratkem obdobju delovanja okrožij po vojni, ukinili so jih v začetku leta 1947, je bilo njihovo delo predvsem nadzorovanje, vodenje in kontroliranje okrajev, skrb za pravilno povezavo in sodelovanje odsekov okrožij z okraji in naloga, da se postavi in razširi organizacija mladine po terenu.

Okraji so nadzorovali nižje organizacijske enote, torej rajonske, nato občinske komiteje pa tudi osnovne organizacije mladine. Za lažje delovanje so bile pri okrajih osnovane komisije. Glavna skrb je bila posvečena tekočemu delu, problemom težavam in akcijam, ki so se pojavljale ob delu osnovnih organizacij in v ta namen so često sklicevali sestanke in posvetovanja s sekretarji in predsedniki aktivov. Obračun dela so okraji podajali na konferencah. Organi okraja so bili okrajni komite in predsedstvo. Leta 1965 so okraje ukinili.

Občinski komiteji se pri mladinski organizaciji vpeljejo po zakonu aprila 1952. Mišljeni so bili kot samostojna vodstva mladine na svojem območju. Osnovna naloga občinskih komitejev je bila operativno delo v neposrednem stiku z osnovnimi organizacijami. Pri organizaciji mladine se ob ustanovitvi občinskih komitejev vsaj sprva ugotavlja, da je pomoč osnovnim organizacijam učinkovitejša, na drugi strani pa je šlo tudi za razbremenitev okrajnih komitejev drobnega operativnega dela. Glavne naloge občinskih komitejev so bile: organiziranje mladine ob konkretnih akcijah, skrb za življenjske pogoje mladili ter predlogi in rešitve za izboljšanje položaja mladili, sodelovanje v organih družbenega upravljanja ipd.

Gradivo

Stanje gradiva, ohranjenost, način odlaganja in hranjenje gradiva mladinske organizacije karakterizirajo čas in pogoje dela, v katerih je fond nastajal. Pogoste organizacijske spremembe, ustanavljanje in ukinjanje raznih institucij, združevanje in cepljenje, prenašanje kompetence z enega na drugi organ itd.; vse to je pustilo svoj pečat, saj je zahtevalo hitro ukrepanje, prestavljanje in mešanje gradiva, spise so raznašali, odlagali so jih po mapah, fasciklilih, po raznih pisarnah, gradivo je hitro izgubilo svojo aktivno vlogo, skrb za to gradivo pa v pivih letih po vojni ni bila v ospredju. Upoštevati je treba tudi neizkušenos pisarniškega kadra in pri mladini pogosto menjavo kadra. Pisarniško poslovanje je bilo dokaj neurejeno, v glavnem lahko rečemo, da je bilo enostavno, spise so združevali v zadeve in kronološko odlagali. Delovodniki do leta 1951 niso ohranjeni, do začetka uvajanja decimalne klasifikacije v pisarniškem poslovanju pa so bili enostavni. Spisi so opremljeni s tekočo številko, letnico in včasih z začetnimi črkami referenčnega imena določenega odseka.

Gradivo GO mladine, od leta 1949 CK LMS, obsega 91 fasciklov. Z izjemo prvih dveh fasciklov, ki sta zbirki medvojne mladinske literature, seznamov padlih mladincev in historjata mladinskega gibanja do leta 1945, je ostalo gradivo nastajalo v obdobju 1945–1959. Do leta 1949, ko sta se obe mladinski organizaciji združili, je pri GO mladine ohranjenega tudi nekaj map gradiva skojevske organizacije, predvsem gre za zapisnike kon-

gresov SKOJ, zapisnike sej in poročila PK SKOJ, in sicer to, kar je bilo GO poslano v vednost. Ostalo gradivo GO oziroma CK mladinske organizacije tematsko lahko razdelimo v tri skupine:

1. zapisniki kongresov, plenumov GO, zapisniki sej biroja in predsedstva CK LMS, poročila o delu in plani dela GO oziroma CK LMS.
2. zapisniki konference, sej, poročila in plani okrajnih odborov in
3. zapisniki ter poročila oddelkov oziroma komisij GO oziroma CK LMS.

K foudu GO oziroma CK mladine je priključeno gradivo treh okrajev Kranja, Ljubljane in Celja.

Gradivo Okrajnega komiteja LMS Kranj obsega le 9 fasciklov. Nastajalo je v letih 1957–1962, vsebuje pa predvsem poročila o delu okraja in občinskih komitejev, zapisnike sej, navodila, okrožnice ipd. Prejeti in oddani spisi so hranjeni skupaj po delovodnih številkah, vsak spis je v svojem ovitku.

Arhivsko gradivo okraja Ljubljana izpolnjuje obdobje 1957–1965 in obsega 23 fasciklov. Opozoriti je treba predvsem na zapisnike sej, plenumov, letnih konference okraja in občinskih komitejev LMS oziroma ZMS, razna poročila, obvestila itd. Gradivo se je odlagalo v glavnem po delovodnih številkah, ohranjeni so tudi enostavni delovodniki za prejeta in oddana pošta. V letih 1964–1965 so v pisarniškem poslovanju začeli uvajati decimalno klasifikacijo, kar je razvidno iz pečnice gradiva in delovodnikov za leti 1964 in 1965.

Gradivo Okrajnega komiteja LMS oziroma ZMS (mladinska organizacija se leta 1963 preimenuje v Zvezo mladine Slovenije) Celje obsega 87 fasciklov iz obdobja 1959–1965. Večinoma gre za zapisnike sej sekretariata Okrajnega komiteja mladine Celje, občinskih komitejev ter za poročila raznih komisij, ki so delovale pri okrajnem komiteju. Veliko je gradiva finančnega oddelka, kar 54 fasciklov. Do leta 1961 je bilo gradivo odlagano po enostavnem načelu, z letom 1962 pa so začeli uvajati decimalno klasifikacijo in odlagali spise na osnovi klasifikacijskih znakov.

Gradivo GO oziroma CK mladine, okraja Ljubljana in okraja Kranj je prišlo v arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja septembra 1965 in je vpisano pod akcijiško številko 206, gradivo okraja Celje je prišlo isto leto decembra in ima akcijiško številko 207.

Fond je bil pregledan in izdelan je bil sumarni popis stanja fonda, kakršen je bil leta ob prevzemu. Gradivo je dobro ohranjeno, velik problem pa gotovo predstavlja vprašanje popolnosti. Gradivo je bilo že uporabljeno, predvsem za obdobje takoj po vojni, največ za temo mladinske delovne akcije, ki pa je žal v tem fondu zelo pomanjkljivo. Z ozirom na to, da je zanimanje za gradivo povojnega obdobja iz dneva v dan večje, bo prva naloga arhivska obdelava, natančnejši popis fonda in evidentiranje razdrobljenega gradiva mladinske organizacije.

Viri in literatura

Fond Glavnega odbora oziroma Centralnega komiteja mladine Slovenije 1945–1965.

Vasilij Melik, Upravna razdelitev v Sloveniji po letu 1945, Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, Ljubljana 1978.

Jera Vodušek-Starič, Organizacija ljudske oblasti v Sloveniji po letu 1945, Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, Ljubljana 1978.

Dare Jeršak, Milica Kacin, Alenka Nedog, Oris mladinskega gibanja na Slovenskem v obdobju 1941-1945, Ljubljana 1963.

RIASSUNTO

IL MATERIALE DELL'ORGANIZZAZIONE DELLA GIOVENTÙ DOPO IL 1945 NELL'ARCHIVIO DELL'ISTITUTO PER LA STORIA DEL MOVIMENTO OPERAIO A LJUBLJANA

Metka Gombač

Il materiale dell'organizzazione della gioventù risale al periodo dal 1945 al 1965. Rappresenta il fondo del Comitato centrale della gioventù composto da 91 fascicoli (1957-1962) e dei distretti di Kranj 9 fascicoli (1957-1962), di Ljubljana 23 fascicoli (1957-1965) e di Celje 87 fascicoli (1959-1965).

Dopo la liberazione ci furono due organizzazioni della gioventù in Slovenia; l'Alleanza della gioventù comunista della Jugoslavia (SKOJ) e l'Alleanza della gioventù slovena (ZSM) lo scopo delle quali era di includere il più grande numero possibile dei giovani in tutti i settori della vita pubblica. Al secondo congresso nel giugno del 1945 l'Alleanza della gioventù slovena cambiò il nome nell'Alleanza della gioventù della Slovenia (ZSM), un'anno più tardi nel 1946 nella Gioventù popolare della Slovenia (LMS) e nel 1963 nell'Alleanza socialista della gioventù della Slovenia (ZSMS).

Il risultato dello sviluppo dell'organizzazione della gioventù che con la fine della guerra non si fermò fu la fusione dell'Alleanza della gioventù comunista della Jugoslavia con la Gioventù popolare della Slovenia. Questa decisione fu presa dalla gioventù slovena al suo quarto congresso nell'aprile del 1949, dove fu eletto anche il nuovo Comitato centrale della Gioventù popolare della Slovenia.

Conforme alle leggi sulla divisione amministrativa seguiamo dal 1945 il processo della divisione nei circondari, distretti e organizzazioni di base della gioventù manifestandosi nelle città, quartieri, villaggi, scuole, fabbriche, aziende e miniere. Dopo l'abolizione dei circondari all'inizio del 1947 e sulla base della legge sulla fondazione dell'autorità assistiamo nel 1949 alla fondazione dei comitati dell'autorità anche tra i giovani. Questi comitati furono costituiti dai distretti e dalle seguenti unità minori: comitati regionali, industriali, locali, scolastici e comitati delle facoltà e delle miniere. Già alla fine del 1950 i comitati dell'autorità furono omessi e un'anno più tardi aboliti. La legge sulla divisione in città, distretti e comitati fu approvata nell'aprile del 1952. Conforme a questa legge la Gioventù popolare della Slovenia si organizzò in modo seguente: l'organo supremo era il Comitato centrale della Gioventù popolare della Slovenia, seguirono i comitati distrettuali, comitati comunali e infine le organizzazioni di base della Gioventù popolare.

Nel 1950 ebbe l'inizio il processo della fusione dei distretti che finì con la loro abolizione nel 1965.

Nei distretti di Ljubljana, Maribor e Kranj le organizzazioni di base della Gioventù popolare si sciolsero nel 1953. All'inizio delle organizzazioni dell'Alleanza socialista del popolo lavoratore si fondò un'organizzazione della gioventù sul terreno con lo scopo di avvicinare alla Gioventù popolare i problemi comunali e di aumentare l'influsso della gioventù operaia. Mancati i risultati auspicati questo principio fu omesso nel 1957.

La conservazione del materiale, il modo di deporlo e conservarlo riflettono il tempo e le condizioni del lavoro sotto le quali nasceva il fondo.

La gestione amministrativa era assai disordinata, in generale si può dire che si svolgeva in maniera semplice, i protocolli non sono conservati fino al 1951 e prima dell'introduzione della classificazione decennale nella gestione amministrativa erano semplici.

L'archivio dell'Istituto per la storia del movimento operaio ricevette il materiale del Comitato centrale e dei distretti di Ljubljana, Kranj e Celje nel 1965. Il fondo fu riveduto, l'elenco sommario fu fatto. Il materiale è ben conservato, il grande problema rappresenta senza dubbio la questione della complessità. A parte l'elaborazione dell'elenco più esatto del fondo il compito principale sarà l'evidenza dettagliata del materiale sparso dell'organizzazione della gioventù.

GRADIVO O MEŠČANSKIH POLITIČNIH STRANKAH DO LETA 1941 V FONDH ZGODOVINSKEGA ARHIVA LJUBLJANA

Janez Kopač

Ugotoviti, v katerih fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana se nahajajo podatki o meščanskih političnih strankah za obdobje do leta 1941, je v celoti praktično nemogoče. Naš arhiv namreč ne hrani fondov liberalne Narodno napredne stranke in klerikalne Slovenske ljud-

ske stranke. Ohranjeno je le nekaj gradiva njenih organizacij iz posameznih občin.

Podatke o delovanju političnih meščanskih strank in njihovih organizacij lahko dobimo le posredno v upravnih fondih, fondih hranilnic, društev in šol, v privatnih zapuščinah takratnih politikov in strankinili funkcionarjev ter fragmentih gradiva meščanskih političnih organizacij. Ti podatki pa nam ne nudijo celovite podobe strankarskega življenja meščanskih strank po posameznih občinah. Služijo nam le kot dopolnitev za tisto obdobje zelo pestrih časopisnih virov.

Če bi hoteli natančneje ngotoviti, kateri deli posameznih fondov nam nudijo podatke o strankarskem delovanju, bi za to porabil ogromno časa, ker bi moral pregledati izredno velike količine gradiva. Za posamezne fonde in zbirke nam pri tem lahko pomagajo samo analitični inventarji in ustrezni indeksi. Takih vsebinskih pripomočkov pa zaenkrat v našem arhivu za omenjene fonde še nimamo, razen tako imenovani inventar za Reg. I. mestne uprave. Pa še tu lahko le bolj sklepamo o vsebini, saj jo inventar v glavnem ne nakazuje. Pri tem si moramo vsaj pri magistratu v Ljubljani pomagati z registriarnim načrtom oziroma tako imenovanim Opravilnim redom mestnega magistrata ljubljanskega iz leta 1898.

Popolnoma drugačen način ureditve pa ima občinska uprava v Kranju. Gradivo je urejeno po letnikih, v okviru katerega so popisane glavne skupine gradiva. Ta popis nam ne daje možnosti, da bi našli gradivo o delovanju meščanskih strank v Kranju kvečjemu v skupini, ki je v popisu označena z „volitve“. Pestrast ureditve npravnih fondov lahko vidimo tudi pri drugih občinskih fondih, ki jih hrani naš arhiv. Res pa je tudi, da je zlasti gradivo manjših občin slabo ohranjeno, za nekatere občine pa ga sploh ni.

Zaradi stanja ureditve in popisov fondov npravnih organov lahko le sklepamo, v katerih delih fondov se nahajajo zapisi, ki osvetljujejo delovanje meščanskih političnih strank.

Gotovo je, da bomo nekaj podatkov našli v zapisnikih ljubljanskega magistrata in drugih občin. Njihova vsebina je močno odvisna od strankarske barve takratnih občinskih vodstev.

Za ilustracijo naj navedem nekaj primerov iz zapisnikov sej občinskega sveta mestne občine ljubljanske v dobi Hilarjevega županovanja.

Na izredni seji občinskega sveta 15. decembra 1903 se je s precejšnjo ostrino pokazala nasprotje med liberalno Narodno napredno stranko in klerikalno Slovensko ljudsko stranko. Šlo je za razširitev deželne vojašnice v Ljubljani, ki jo je zavrla obstrukcija klerikalcev v deželni zborni zbor. Občinski svetovalec dr. Karl Triller je ugotavljal: „... Takšne posledice klerikalne obstrukcije občini sedaj že vsa dežela, ta pot je prišla pod nož tudi Ljubljana, ki je zaradi obstrukcije klerikalcev že itak zelo prizadeta, saj je ... zvalila vse breme vzdrževanja slovenskega gledališča na ramena ljubljanske občine. Dr. Šušteršič proglašja svojim knjižnim volilcem vsako deželno podpoto temu imenitnemu kulturnemu zavodu za nemoralno, kar je prosta hlimba, kakor je hlimba vse postopanje klerikalcev ...“.

Ljubljanski magistrat, ki je bil v liberalnih tokih, je skrbel tudi za mlade liberalne pravnike, ki so bili ta čas brezposelni. V zapisniku občinskega sveta z dne 10. februarja 1904 beremo, da je imela občinska uprava doslej samo enega pravnega zastopnika dr. Muka, ki pa je bil že precej v letih. Zato so na seji sprejeli sklep: „... , da se odslej izvede alfabetični turnus odvetnikov narodno napredne stranke kot pravnih zastopnikov mestne občine ...“.

Podobnih zapisov v zapisnikih magistratne uprave v Ljubljani in tudi drugih občin lahko najdemo še več, severla pa je potrebno pregledati kar ohsežno zbirko knjig, ki je pri magistratu ureditvi označena s Codeks III.

Strankarska pripadnost je v gradivu npravnih fondov, ki jih hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, še najbolj prišla do izraza pri občinskih in deželnih volitvah ter volitvah v narodno skupščino. To pot vzemimo za primer gradivo občine Bled za občinske volitve 11. december 1927. Zapisniki volilnega odbora nam posredujejo podatke o

kandidatih posameznih strank in volilne rezultate po številni dobljenih glasov in strankarski pripadnosti izvoljenih odbornikov.

Za volitve v narodno skupščino pa imamo za Bled nekaj propagandnih letakov, ki nas seznanjajo z nosilci posameznih kandidatnih list in njihovimi kandidati in namestniki za srez Radovljica ter predstavniki in namestniki teh list na Bledu. Ohranjenih je tudi nekaj nosilcev kandidatnih list za blejsko območje, ki jih je potrdilo okrajno sodišče v Radovljici.

Lahko sklepamo, da je gradivo o volitvah s podobno vsebino ohranjeno tudi v gradivu drugih občin z našega območja.

Fragmentarne podatke o meščanskih strankah nam nudijo tudi policijska poročila. Pri mestni občini Ljubljana jih najdemo v skupini z oznako Reg. I. in se nanašajo na strankarske shode in manifestacije.

Med gradivom se včasih najdejo tudi interpelacije strankinih veljakov kot npr. ob konfiskaciji Slovenskega naroda 12. januarja 1909. Časopis je bil zaplenjen zaradi člankov, ki so govorili o finančnih nepravilnostih Kranjske hranilnice, ki je bila v klerikalnih tokih.

Strankarsko življenje meščanskih strank vidimo tudi skozi delovanje njihovih organizacij: liberalnega Sokola in klerikalnega Orla. Naš arhiv hrani le nekaj manjših fondov teh organizacij. V Škofji Loki je škatla gradiva o tamkajšnjem sokolskem društvi. Vsebuje zapisnike društva, plakate za njihovo gledališko dejavnost, jubilejni zbornik Škofjeloški Sokol 1931 in album slik o sokolskem dogajanju. Fond Sokolskega društva Železniki pa ima v štiri škatlah spise za obdobje 1935–1938, dopise Sokolske župe Kranj 1934–1937 ter brošure in časopise. Za pet fasciklov je tudi gradivo o Sokolski župi v Idriji, en fascikel je gradivo o Telovadnem društvu Sokol prav tako v Idriji, ena mapa pa je gradivo o Sokolskem domu na Viču.

Malo je ohranjenega gradiva tudi o Orlih. Imamo fond Telovadnega odseka Orla v Idriji, vsega skupaj le ena knjiga in en fascikel, v glavnem zapisnikov sej, in fond Okrožje Orla v Idriji (dve knjigi), ki vsebuje zapisnike občinskih zborov in sej odbora za obdobje 1909–1914.

V Škofji Loki so ohranjene štiri škatle gradiva fonda, ki ima oznako Krickovo orlovska okrožje. Vsebuje med drugim zapisnike za obdobje 1929–1935, spise in statistiko. V dveh fasciklih pa je ohranjeno gradivo Katoliškega izobraževalnega oziroma Katoliškega prosvetnega društva Škofja Loka za obdobje 1894–1929.

Pri proučevanju sokolskega in orlovskega delovanja pa so nam spet lahko v pomoč npravnih fondov. Spet naj navedem nekaj primerov zapisnikov mestne občine ljubljanske. V zapisniku s 3. maja 1904 beremo, da bo imelo telovadno društvo Sokol od 16. do 18. junija 1904 svojo 40-letnico skupaj z vsesokolsko slovesnostjo v Ljubljani. Na prošnjo Sokolov je Ljubljana prevzela pokroviteljstvo nad tem dogodkom, deset dni kasneje pa so sprejeli še sklep, da bodo ndeležence tudi pogostili.

V zapisniku občinskega sveta 21. junija 1904 vidimo, da je bila med drugim vseslovenskim zletom v Ljubljani ustanovljena Zveza sokolskih društev. Sokoli so občinskem svetu predlagali, ta pa je tudi sprejel člen njihovih pravil, ki je določal: „... Če se zveza razmži prej nego stori sklep, komu pripada njeno imetje, pripada le-to telovadnemu društvu Sokol v Ljubljani in če bi tega ne bilo pa mestni občini Ljubljane ...“, dokler ne nastane nova zveza sokolskih društev.

Omenim naj tudi zapisično ljubljanskega župana Petra Grassellija. V njegovi korespondenci najdemo tudi pismo o začetku sokolskega gibanja v Kranju in vabila na številne sokolske shode in izlete ter družabne prireditve. Naslednja skupina fondov, v katerih lahko pričakujemo

podatke o predvojnih meščanskih strankah, so fondi društev in šol. Teh je Zgodovinski arhiv Ljubljana prevzel že kar lepo število. Seveda pa so to zopet fondi, ki bi jih bilo potrebno pregledati, za kar pa pri pripravljanju tega prispevka nisem imel časa.

Opozoriti je potrebno še na skupino gospodarskih fondov. Obe meščanski stranki sta razpredli mrežo hranilnic in posojilnic. Klerikalna stranka jih je povezala v Zadružno zvezo v Ljubljani, liberalna pa v Zvezo slovenskih zadrug.

V publikaciji Zgodovinskega arhiva Ljubljana Gradivo in razprave je v letu 1983 izšla knjiga, ki sta jo pripravila Zorka Skrabl in Franca Štukl. Zorka Skrabl je obdelala hranilništvo na Dolenjskem in Beli krajini, Franca Štukl pa v Škofji Loki. Pri vsaki zadrugi je navedeno, v katero zvezo je bila vključena, s tem pa je opredeljena tudi strankarska pripadnost zadržnikov. O strankarski pripadnosti lahko sklepamo tudi iz seznamov načelnikov, odbornikov in članov zadrug ter njihovih poklicev, saj so klerikalne zadruge običajno vodili duhovniki.

Po objavljenem gradivu v navedeni publikaciji in po podatkih avtorja mr. Franca Štukla ima zadružno gradivo v glavnem poslovni značaj in ne nudi pomembnejših podatkov o političnem delovanju strank. Na vsak način pa vsebuje dobre podatke, ki nam osvetljujejo gospodarsko moč posameznih meščanskih strank v krajih, kjer sta imeli svoje zadruge.

Nujno je potrebno opozoriti še na privatne zapuščine strankarskih veljakov in politikov. Kakor vsi ostali fondi, so tudi privatne arhivske zbirke navedene v Vodniku po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana. V tem prispevku sem se omejil le na arhivsko zapuščino ljubljanskega župana in liberalca Petra Grassellija, ki jo je obdelal in pripravil za objavo Marjan Drnovšek.

Na osnovi Grassellijeve zapuščine bom poskušal opozoriti na pomen privatnih arhivskih zbirk za proučevanje strankarske zgodovine. Poleg pretežno osebne korespondence je za našo tematiko pomembna korespondenca o političnih dogajanjih. Ob suhih zgodovinskih dejstvih nam pokaže pestrost zgodovinskega dogajanja takratnega časa. Izbral sem le nekaj pisem, ki naj podkrepijo mojo trditev.

Nekatera pisma imajo že kar značaj „obveščevalnega“ dopisovanja. Tako korespondent, v pismu brez kraja in datuma in s podpisom „Veš kdo“ Petra Grassellija opozarja takole:

„Dragi Peter. Slišal sem iz zaupnega vira, da klerikalna stranka namerava agitirati proti Tebe, ker si prizadevajo, da ne bodeš več župan. To me sili Tebi v zaupnosti naznaniti in Tebi svetovati, da tudi kaj ukreneš proti tej zaroti. Jest bi svetoval sestaviti kakšen ekspozé, ki se vse navede, kar se je zgodilo pod tvojim županovanjem v Ljubljani in tak ekspozé poslal bi jaz na Tvojem mestu vsakemu Tvojemu volileu.“

Za takratne razmere je značilno tudi Hribarjevo pismo, ki ga je poslal Grasselliju 15. junija 1906, v katerem izraža zaskrbljenost za pomembnejše službe, ki so jih opravljali Slovenci. Takole piše: „Čisto zaupno. Sestava nove vlade, v kateri sedita tudi... dva moža skrajno nemškega mišljenja, napotilo je predsedstvo izvrševalnega odbora Narodno napredne stranke poiskati si na Dunaju zvez, da bi paraliziralo njuno eventuelno proti Slovincem nastrojeno delovanje... Nemei utegnejo imeti na naši zemlji sedaj bolj kot poprej prednost pred našimi ljudmi, katerim se utegne zabranjevati pristop k vsem važnejšim službam in bati se je, da bosta delovala imenovana ministra na to, da se nastavi v slovenskih krajih kar največ nemških uradnikov...“

Med obsežno Grassellijevo zapuščino je tudi njegov vo-

lilni govor iz leta 1901, ki sicer nima natančno navedenega kraja in datuma, iz vsebine pa je razvidno, da se nanaša na notranjsko področje. Med drugim v govoru ugotavlja:

„... Nasprotniki dolže Narodno napredno stranko, da je sovražna kmetškemu stanu. Oni trde, da mora tako zvana katoliška narodna stranka dobiti vajeti v svoje roke, potem pa bodo prišli zlasti časi za našega kmeta. Narodno napredna stranka v 6 letih ni:

1. ničesar sklenila proti veri
2. ničesar proti interesom narodnosti slovenske
3. v cerkvi Beseda božja, v posvetnih stvareh pa gre nam posvetnim ljudem ravno tako beseda, kakor duhovnikom, kateri so v posvetnih stvareh vsaj toliko posvetni kot mi...“

V nadaljevanju govora očita klerikaleem, da ščuvajo kmete proti meščanskemu stanu in agitira naj volileci volijo kandidata, ki sta člana Narodno napredne stranke.

Podobnih tekstov je v Grassellijevi zapuščini še več, kar dokazuje pomen arhivskih zapuščin za osvetlitev meščanskega strankarskega življenja. Skoraj gotovo so podobni spisi tudi v zapuščinah drugih posameznikov.

Zavedam se, da moj prispevek še zdaleč ni popoln, ker tak spričo številnih fondov, v katerih bi lahko našli podatke o dejavnosti meščanskih strank, tudi ne more biti. Zato sem poskušal opozoriti na nekatere kategorije gradiva upravnih fondov, kjer lahko pričakujemo take podatke, kakor tudi na fonde, ki jih hrani naš arhiv in bolj neposredno pripovedujejo o strankarskem življenju meščanov v obdobju do leta 1941.

ZUSAMMENFASSUNG

DAS ARCHIVGUT ÜBER DIE BÜRGERLICHEN POLITISCHEN PARTEIEN BIS ZUM JAHERE 1941 IN DEN BESTÄNDEN DES HISTORISCHEN ARCHIVS LJUBLJANA

Janez Kopač

Das Historische Archiv Ljubljana erhält keine Bestände der liberalen Nationalen Progressiven Partei und der klerikalen Slowenischen Volkspartei. Für die einzelnen Gemeinden sind nur Fragmente ihrer Organisationen (Die Falken, Die Adler) aufbewahrt.

Verhältnismässig viel Archivgut über die Tätigkeit der bürgerlichen Parteien kann man in den Verwaltungsbeständen finden, z.B. in den Gemeindeprotokollen oder in den Protokollen des Ljubljanaer Magistrats. Ihr Inhalt hängt von der Parteifarbe der damaligen Gemeindebehörden ab. Auf die Angaben hinsichtlich der Parteizugehörigkeit treffen wir auch anlässlich der Gemeinde- und Landwahlen, sowie anlässlich der Wahlen zur nationalen Versammlung.

Beim Durchstudieren der Tätigkeit der bürgerlichen Parteien dürfen Schulbestände nicht vergessen werden.

Für die Erforschung des wirtschaftlichen Lebens sind die Bestände der Spar- und Darlehnskassen von grosser Bedeutung. Die Slowenische Volkspartei hat sie in den Genossenschaftsbund und die Nationale Progressive

Partei in den Bund slowenischen Genossenschaften verbunden.

Zum Beleuchten der Tätigkeit von den bürgerlichen Parteien und ihren Organisationen sind von grosser Bedeutung die privaten Nachlässe der Parteimachhaber und -politiker, wie z.B. der Archivnachlass von Peter Grasselli, des Ljubljanaer Bürgermeister und Liberalen.

GRADIVO DRUŽBENOPOLITIČNIH ORGANIZACIJ IN DRUŠTEV V NEKATERIH DRUGIH FONDIIH

Peter Klasinc

Uvodoma bi moral razjasniti naslov tega prispevka. Moral bi opozoriti na manj znano dejstvo, da je ali je nekoč bilo gradivo družbenopolitičnih organizacij in mnogih splošnih in strokovnih društev v tistih arhivskih fondih, ki z dejavnostjo družbenopolitičnih skupnosti in društv nimajo nič skupnega. Do teh ugotovitev sem v glavni prišel v zunanji službi, ko sem se seznanjal s kategorijami arhivskega in dokumentarnega gradiva, ki ga hranijo ustvarjalci oziroma imetniki.

Pri večini ustvarjalcev sem zasledil večje ali manjše količine arhivskega in dokumentarnega gradiva družbenopolitičnih organizacij in nekaterih društev. Zato sem sklepal, da se mora tako gradivo nahajati tudi v prevzetih arhivskih fondih v slovenskih arhivih.

Pri evidentiranju gradiv družbenopolitičnih organizacij in društev sem prišel do spoznanja, da se je to gradivo različno ohranilo. Tako so neredki primeri, da se kljub nespornemu obstoju družbenopolitičnih organizacij in tznih društev ni nič ohranilo, do primerov, ko je to gradivo bolj ali v celoti ohranjeno.

Kakšnih podrobnih popisov gradiva družbenopolitičnih organizacij in društev, ki je še pri ustvarjalcih ali pa je skrito v arhivskih fondih uprave, sodstva, gospodarstva in podobno do sedaj žal še nimamo.

Opozotiti pa moram na to, da je gradivo družbenopolitičnih organizacij in društev ne glede na to, kje je to gradivo nastajalo, skromno ohranjeno.

Kategorije gradiva, ki so nastale pri delovanju družbenopolitičnih organizacij in društev, ki so delovala v okviru gospodarskih delovnih organizacij, je danes mogoče rekonstruirati le po zelo fragmentarno ohranjenih dokumentih. Pri pripravljanju tega referata so mi prišli v roke naslednji dokumenti, ki dajo slutiti obstoj obširnih kategorij. Med njimi je morala biti na primer zelo obširna kartoteka članov sindikalne podružnice. Pogled na formulat, ki se je ohranil, nam poda seveda tudi celo vrsto drugih podatkov o članu predvsem pa o njegovem socialnem stanju, zaposlitvi, pridnosti, aktivnosti in podobno. Ohstoja zapisnikov sej sindikatov seveda ni mogoče zanikati. Pri zapisnikih je potrebno posebej poudariti, da so se ti seveda različno vodili. Tako so eni zelo telegrafski in drugi spet sila razvlečeni. Poleg teh dveh kategorij

gradiva so se nam tu ali tani ohranili dokumenti o dejavnosti sindikata, kot na primer: obdaritev otrok ob novem letu ali koriščenje počitniških kapacitet članov sindikata in podobno.

Pri ugotavljanju kategorij društev so mi prišli v roke ostanki zapisnikov društvenih sej (kulturnih, folklornih itd.). O delovanju gasilskega društva v neki tovarni se nam je ohranilo nekaj knjig dežurstva. S temi kategorijami sem se seznanil v nekaterih gospodarskih delovnih organizacijah, ki imajo v svojih arhivskih skladiščih še ohranjeno gradivo iz starejše dobe.

Ostale podatke o kategorijah arhivskega in dokumentarnega gradiva sem lahko črpal iz vnaprejšnjih izločitvenih seznamov, od katerih so nekateri stari že okoli dvajset let. V teh prvih vnaprejšnjih izločitvenih seznamih le zelo redko zasledimo opisane kategorije arhivskega in dokumentarnega gradiva družbenopolitičnih organizacij in društev. Če pa so te le vpisane, so skromne po obsegu ali pa za posamezne družbenopolitične organizacije ni opisa kategorije gradiva.

Poglejmo si nekaj primerov.

1. Prvi primer se nanaša na dokaj stari vnaprejšnji izločitveni seznam. V tem seznamu je označeno in naštet, katere družbenopolitične organizacije delujejo v tem podjetju. V posebnem poglavju, ki nosi naslov Družbenopolitične organizacije, so našete pod podnaslovi: Sindikalni odbor, Zveza borcev, Osnovna organizacija ZKS, Osnovna organizacija ZSM, Počitniška zveza, športno društvo, gasilci itd. Iz tega seznama spoznamo katere organizacije so v tej tovarni delovale, ne izvemo pa dosti o kategorijah gradiva. Le pri sindikalnem odboru so namerč našete kategorije gradiva, ki pri delu tega odbora nastajajo. Te kategorije so: zapisniki sej sindikalnega odbora, blagajna s prilogami, finančne kartice (ne vemo seveda točno, za katere kartice gre), letni popis inventarja in premoženja sindikalnega odbora ter zaključni račun.
2. Drugi primer vnaprejšnjega izločitvenega seznama prikazuje že določen napredek. Gradivo družbenopolitičnih organizacij je zajeto pod skupnim naslovom Dokumentacija samoupravljanja in družbenopolitičnega delovanja. Vendar je med družbenopolitičnimi organizacijami naveden samo sindikat oziroma njegova osnovna organizacija in še ta samo na nivoju SOZID. Tu so našete naslednje kategorije arhivskega in dokumentarnega gradiva: zapisniki sej, letna poročila o delu sindikata (taka poročila bi se morala seveda nahajati tudi v zaključnem računu), blagajniški dnev-

niki sindikata, blagajniški izdatki, bančni izpiski iz tekočega računa sindikata ter prejeti in odposlani spisi.

Pri obeh naštetih primerih je jasno, da je do sestave vnaprejšnjega izločitvenega seznama prišlo v pisarni in ne v arhivskem skladišču in da pri tem delu ni sodeloval pristojni arhiv.

3. Tretji primer, ki ga tu obravnavam, ima to posebnost, da je pri sestavi vnaprejšnjega izločitvenega seznama opazili večje zanimanje za podrobno razčlenitev in evidentiranje dejavnosti družbenopolitičnih organizacij ter arhivskega in dokumentarnega gradiva, ki nastaja pri delu teh. Iz seznama lahko zaključimo, da je nastajal ob evidentiranju gradiva v arhivskem skladišču in v pisarnah. Pri njem pa so z nasveti že sodelovali arhivski strokovni delavci iz pristojnega arhiva. Seznan je razdeljen na tri enote.

a) Zveza komunistov Slovenije

– zapisniki, materiali aktivov	trajno
– poročila, referati	trajno
– evidenca članstva, udeležba v akcijah	trajno
– politične ocene in stališča	trajno
– prejeta in odposlana pošta	po izbiri
– delovodnik prejete in odposlane pošte	trajno

Od šestih kategorij je kar pet označenih s „trajno“.

b) Zveza sindikatov Slovenije

– zapisniki, materiali, sklepi letnih delovnih sestankov, občnih zborov, sej izvršilnih odborov, sindikalnih skupin, delovnih sestankov	trajno
– poročila, referati	trajno
– evidenca članstva, udeležba v akcijah	trajno
– politične ocene in stališča	trajno
– kandidacijski postopki in evidentiranje za volitve v samoupravne organe, družbenopolitične skupnosti, samoupravne interesne skupnosti, družbenopolitične organizacije	trajno
– banka s prilogami	5 let
– blagajna s prilogami	5 let
– finančna dokumentacija	5 let
– zaključni račun	trajno
– prejeta in odposlana pošta	po izbiri
– delovodnik prejete in odposlane pošte	trajno
– naročilnice, dobavnice	5 let

Od enajstih kategorij je sedem označenih s „trajno“.

c) Zveza socialistične mladine Slovenije

– seznam članstva	trajno
– zapisniki, materiali, sklepi letnih konferenc, članskih sestankov, sej predsedstva	trajno
– poročila, referati	trajno
– politične ocene, stališča	trajno
– seznam udeležencev mladinskih delovnih brigad (lokalnih, občinskih, republiških in zveznih)	trajno
– banka s prilogami	5 let
– blagajna s prilogami	5 let
– finančna dokumentacija	5 let
– naročilnice, dobavnice	5 let
– zaključni računi	trajno
– prejeta in odposlana pošta	po izbiri
– delovodnik prejete in odposlane pošte	trajno
– seznam udeležencev družbenopolitičnega izobraževanja in usposabljanja v ZKS, ZS, ZSMS (politične šole, seminarji, sindikalna šola, mladinska politična šola itd.)	trajno

Od dvanajstih kategorij je osem označenih s „trajno“.

4. Medtem ko so dosedanji vnaprejšnji izločitveni sezname nastali brez intenzivnega sodelovanja pristojnega arhiva, nam zadnji četrti primer kaže, kako smo popisali kategorije arhivskega in dokumentarnega gradiva družbenopolitičnih organizacij in društev pri ustvarjalcu s področja gospodarstva. Izhajali smo iz arhivskega in dokumentarnega gradiva, ki ga ustvarjalec hrani in tistega, ki pri njem tekoče nastaja.

Ime osnovne organizacijske skupine: Osnovna organizacija ZKS

Ime skupine: sekretar

– zapisniki in poročila	trajno
– dopisi občinske konference ZKS	5, po izboru
– evidenčna knjiga članstva	trajno
– zapisniki sveta ZKS SOZD	5
– informativni bilten Komiteja občinske konference ZKS	5
– poslovnik osnovne organizacije ZKS	trajno
– zapisnik aktiva mladih komunistov	trajno

Ime osnovne organizacijske skupine: Osnovna organizacija ZKS

Ime skupine: blagajna

– temeljnice s prilogami	5
– blagajniška knjiga	5
– poročila in revizijski zapisniki	5

Ime osnovne organizacijske skupine: Osnovna organizacija Zveze sindikatov SR Slovenije

Ime skupine: tajništvo

– zapisniki	trajno
– dopisi občinskega sveta in republiškega odbora ZSS	5, po izboru
– razni dopisi	5, po izboru
– sezname in poročila	10
– športne sekcije in rekreacija	10
– poslovnik o notranji organiziranosti in načinu delovanja konference	trajno
– dogovor o financiranju in finančnem poslovanju osnovne organizacije ZS	trajno
– sporazum o ustanovitvi konference osnovne organizacije ZS	trajno
– pravila o organiziranosti in delovanju osnovne organizacije ZS	trajno
– stanovanjska komisija	trajno
– zapisniki sestankov družbenopolitičnega aktiva	trajno
– organizator kulturnega življenja	5
– priznanja, nagrade, pohvale	trajno
– slikovno gradivo	trajno
– medjugruppacijski odbor za nemetale(?)	trajno

- zapisniki sej koordinacijskega odbora SOZD trajno
- knjiga gostov - Rovinj - počitnice trajno
- dopisi - Rovinjski odbor - počitnice trajno
- zapisniki konferenec osnovne organizacije ZS trajno

Ime skupine: finančno poslovanje

- temeljnice za knjiženje 5
- bančni izpiski 5
- prejeti računi 5
- kontniki 10
- dnevniki 5
- blagajniški dnevnik - kopije 1
- prejemek - izdatek - kopije 1
- finančna poročila 5
- spisi o plačani članarini 5
- poročila o plačani članarini 5
- obračun znanstvic 5
- naročilnice - kopije 1
- evidenca prejetih računov 5
- obračun borčevskega dodatka trajno
- nakazila za letovanje - obračun 5
- popis osnovnih sredstev in drobnega inventarja trajno
- kopije virmanskih nalogov 1
- taloni čekov 1
- nalog blagajni za izplačilo - kopija 1
- zaključni računi - bilanca trajno
- blagajniška knjiga 5
- preskrba - blaga 5
- plačilne liste OD trajno

Športne sekcije (rekreacija) mali nogomet

- priznanja, pohvale trajno
- slikovno gradivo trajno
- temeljnice 5
- blagajniška knjiga 5
- prejemek - izdatek - kopija 1

Ime skupine: Upravni odbor, blagajna vzajemne pomoči

- zapisniki sej upravnega odbora blagajne vzajemne pomoči trajno
- prijava za posojilo 5
- pristopna izjava trajno
- pravila blagajne vzajemne pomoči trajno
- dopisi 5

Ime skupine: blagajna

- temeljnice za knjiženje 5
- kontniki 10
- dnevniki 5
- kartice članov blagajne vzajemne pomoči 5
- blagajniški dnevnik - kopija 1

- prejemek - izdatek - kopija 1
- pregled rokov odplačila posojila 5

Ime osnovne organizacijske skupine: Osnovna organizacija ZSMS

Ime skupine: tajništvo

- zapisniki sej - konferene trajno
- dopisi in gradivo mestne konference 5, po izboru
- razni dopisi 5, po izboru
- sezname in poročila 10
- pohvale - nagrade trajno
- slikovno gradivo trajno
- koordinacijski svet SOZD 5

Ime skupine: finančno poslovanje

- temeljnice 5
- bančni izpiski 5
- prevzeti računi 5
- kontniki 10
- dnevniki 5
- zaključni računi trajno
- blagajniški dnevnik - kopija 1
- prejemek - izdatek - kopija 1
- blagajniška knjiga 5
- taloni čekov - knjižice 1

Ime osnovne organizacijske skupine: Gasilsko društvo

Ime skupine: tajništvo

- zapisniki sej občinski zborov trajno
- dopisi Občinske gasilske zveze in Republiške gasilske zveze 5
- dopisi drugih gasilskih društev 5
- poročila, sezname 5
- priznanja, nagrade trajno
- slikovno gradivo trajno
- dežurne liste 5
- dnevnik požarnovarnostne službe trajno
- pravilnik gasilskega društva trajno
- statut gasilskega društva trajno
- požarnovarnostna komisija 10
- delovodnik o navzočnosti pri vajah 10
- delovodnik dopisov 5
- dežurna knjiga gasilcev 10
- nalog za nadmno delo - kopija 1
- zavarovanje članov pri DO 2
- pristopnice trajno
- pravilnik o gasilski dežurni službi trajno

Ime skupine: finančno poslovanje

- temeljnice za knjiženje 5
- bančni izpiski 5
- prejeti računi 5

– kontniki	10
– dnevnik	5
– zaključni računi – bilanca	trajno
– blagajniški dnevniki – kopija	1
– prejemek – izdatek – kopija	1
– blagajniška knjiga	5
– knjiga članarine	5

Ime osnovne organizacijske skupine: **Strelška družina**

Ime skupine: **tajništvo**

– zapisniki sej in letna poročila	trajno
– dopisi Strelske zveze Slovenije in drugih	5
– sezname in poročila	trajno
– evidenca tekmovanj	10
– knjiga orožja	trajno
– knjiga streliva	trajno
– priznanja in nagrade	trajno
– slikovno gradivo	trajno

Ime skupine: **finančno poslovanje**

– temeljnice s prilogami	5
– bančni izpiski	5
– prejeti računi	5
– izdani računi	5
– zaključni račun – bilanca	trajno
– blagajniški dnevnik – kopija	1
– prejemek – izdatek	1
– taloni čekovne knjižice	1

Naštete kategorije arhivskega in dokumentarnega gradiva nastajajo pri delovanju družbenopolitičnih organizacij in društev v gospodarski delovni organizaciji. Dvomim, da pri njih nastaja še kakšno gradivo. Opozoriti moram, da gradivo označeno z rokom hranjenja „trajno“, še ni nesporno arhivsko gradivo. Ta seznam bi bilo potrebno po posvetu s strokovnjaki s področja delovanja družbenopolitičnih organizacij pregledati in določiti, kaj od teh kategorij ima značaj arhivskega gradiva. To gradivo bo potem potrebno vnesti v navodilo, ki ga bosta skupaj pripravila pristojni arhiv in delovna organizacija.

Na koncu se moram dotakniti še enega problema, ki se pojavlja pri evidentiranju gradiva družbenopolitičnih organizacij in društev v delovnih organizacijah. Nesporno je, da z ozirom na organizacijo družbenopolitičnih organizacij obstaja določeno število kategorij arhivskega gradiva na tako imenovani višji stopnji. Tako so kopije ali originali zapisnikov sej osnovnih organizacij ZKS po vsej verjetnosti v arhivu Mestne konference ZKS ali pa tudi na še višji stopnji. Enako bo po vsej verjetnosti veljalo tudi za sindikat, mladinsko organizacijo in druge. Res je, da podrobne študije o tem ni. S kolegico Slavico Tovšak sva ugotovila, da so na višjo stopnjo prihajale le redke kategorije, v glavnem zapisniki. Dolžni so bili pošiljati le zapisnike, ki se sedaj hranijo, če so ohranjeni, na dveh mestih. Niso pa na višjo stopnjo pošiljali ostalega arhivskega gradiva, ki je nesporno obstajalo ali pa še obstaja. O tem nas prepriča tudi četrti primer iz tega prispevka.

Nakazane analize bo seveda v perspektivi potrebno opraviti in odgovoriti na vprašanje, kakšna je sedaj ohranjenost arhivskega gradiva v delovnih in ostalih organizacijah združenega dela in koliko je ohranjenega gradiva na višjih stopnjah. Najlažje bo to ugotoviti, ko bodo narejeni

inventarji gradiva in bo primerjava med enim in drugim inventarjem pokazala dejansko stanje. Taki inventarji bodo seveda tudi pripomoček za evidentiranje arhivskega gradiva družbenopolitičnih organizacij, ki so delovale na nižji stopnji, kar pomeni v delovnih in drugih organizacijah združenega dela.

Na koncu moram posebej poudariti, da je arhivsko gradivo družbenopolitičnih organizacij in društev sestavni del arhivskega gradiva tega ali onega ustvarjalca ali inženirja in da mora biti to gradivo ob prevzemu prav tako prevzeto v celoti. Iz povedanega torej sledi, da je pravo mesto arhivskemu gradivu družbenopolitičnih organizacij in društev edino v arhivskem fondu ustvarjaleca gradiva.

Opomba:

Pri pripravi tega prispevka sem črpal podatke iz nekaj ohranjenega gradiva o delovanju sindikata v Tovarni meril Slovenj Gradec ter iz vnaprejšnjih izločitvenih seznamov, ki jih hrani Pokrajinski arhiv v Mariboru in to naslednjih ustvarjalcev gradiva: Cestno podjetje Maribor, Cevovod Maribor in Zovarna umetnih brusov Swaty Maribor. Z nasveti pa sta mi pomagala mag. Sredoje Lalič iz Novega Sada ter Slavica Tovšak iz Pokrajinskega arhiva v Mariboru.

ZUSAMMENFASSUNG

DAS ARCHIVGUT DER GESELLSCHAFTSPOLITISCHEN ORGANISATIONEN IN EINIGEN VERWALTUNGS-, GERICHTS- UND WIRTSCHAFTSBESTÄNDEN

Peter Klasine

Es ist sehr wenig Archivgut über die Tätigkeit der gesellschaftspolitischen Organisationen vor dem Jahre 1945 in anderen Beständen aufbewahrt worden. Es gibt einiges in den Beständen der Verwaltung und des Gerichtswesens und sehr wenig in den Wirtschaftsbeständen. Nach dem Jahre 1945 wurden die Kategorien des Archivgutes von den gesellschaftspolitischen Organisationen und Vereinen zwar erweitert, jedoch nicht auch ihre Aufbewahrung. Aus dem kärglich erhaltenen Archivgut wird trotzdem ersichtlich, was für ein Archivgut der gesellschaftspolitischen Organisationen und der Vereine war. Aufgrund im voraus zusammengesetzten Ausscheidungslisten ist es möglich die einzelnen Kategorien des Archiv- und Dokumentengutes und ihre tatsächliche Werte zu behandeln und damit bekannt zu werden. Im Auftrag behandelte vier Beispiele zeigen anschaulich die immer grössere Tätigkeitsverzweigung der gesellschaftspolitischen Organisationen und der Vereine und dadurch auch die immer grössere Kategorienanzahl des Archiv-, bzw. dauernden und Dokumentengutes.

Am Schluss ist es notwendig zu betonen, dass das Archivgut der gesellschaftspolitischen Organisationen und der Vereine ein Bestandteil des sämtlichen Archivgutes ist, das bei einem Registraturbild entsteht und demzufolge seine normale und selbstverständliche Stelle nur im Archivbestand und Archivspeicher des zuständigen Archivs ist.

PREGLJED GRADIVA DRUŽBENOPOLITIČNIH ORGANIZACIJ IN DRUŠTEV V ZGODOVINSKEM ARHIVU PTUJ

Marija Heranja-Masten

Izredna pomembnost arhivskega gradiva družbenopolitičnih organizacij izhaja iz družbenega položaja in vloge, ki jo imajo in so jo imele za našo družbo in za proces njenega družbenopolitičnega razvoja. Govorimo o tistih ustvarjalcih, ki so imeli najboljše možnost spremljati družbene spremembe in razvoj na vseh področjih družbenega življenja.

Zgodovinski arhiv v Ptujju ima za hranjenje gradiva, ki nastaja pri delu družbenopolitičnih organizacij na področju občine Ormož in Ptuj matirše skladišče, ki je ločeno od ostalih skladišč. Gradivo sodi v referat za arhivsko gradivo družbenih dejavnosti.

ZVEZA KOMUNISTOV SLOVENIJE

- a) Okrajni komite ZKS Ptuj (1945–1960): 33 škatel, 3,3 tm, seznanj. Prezeto dne 11.10.1979 od Pokrajinskega arhiva v Mariboru, ta pa je prevzel gradivo od CK ZKS.
- b) Komite občinske konference ZKS Ptuj (1961–1977): 79 škatel, 9 tm, popis, prevzeto 1979. leta.
- c) Komite občinske konference ZKS Ormož (1950–1974): 48 fasciklov, 5 tm, prevzeto v letu 1980.

Gradiva Zveze komunistov je 17,3 tm.

Kakor vsi drugi arhivi v SRS tudi Zgodovinski arhiv v Ptujju ni opravljal nadzora nad varstvom arhivskega gradiva pri občinskih komitejih ZKS Ptuj in Ormož. Arhivska zakonodaja jih je namreč vzela iz pristojnosti regionalnih arhivov.

Ze splošni zakon o državnih arhivih (Uradni list FLRJ, št. 12/1950) je v svojem 3. členu določal, da imajo lahko posamezne državne ustanove in družbene organizacije posebne arhive, v katerih zbirajo in hranijo arhivski material, ki je nastal pri njihovem delu. Odločbe o ustanovitvi teh arhivov izdaja vlada FLRJ oziorna vlade ljudskih republik.

Odločba o hrabi arhivskega materiala (Uradni list FLRJ, št. 8/52 in LRS, št. 12/52) je določila da izdaja predpise o hranjenju arhivskega materiala, ki se nanaša na „posebne arhive“, pristojni član vlade sporazumno s predsednikom sveta za znanost in kulturo.

Tudi splošni zakon o arhivskem gradivu (Uradni list SFRJ, št. 48/1964) je v svojem 10. členu govoril o službi varstva nad arhivskim gradivom, ki jo opravljajo za svoja območja arhivi kot zavodi. Izjema se sme varstvo arhivskega gradiva skladno z zakonom zaupati tudi posameznemu organu ali organizaciji, pri katerih je gradivo nastalo.

Zakon o arhivskem gradivu in o arhivih (Uradni list SRS, št. 34/73) je v 32. členu CK ZKS ter drugim prepustil samostojno upravljanje varstva arhivskega in registraturnega gradiva, ki je nastalo na njegovem delovnem področju na vsem območju SRS. Uporaba gradiva je bila določena pod posebnimi pogoji v 21. členu tega zakona. Ta je določal splošne pogoje za uporabo arhivskega gradiva (uporaba je mogoča po 30 letih, če ni drugače določeno).

Tudi Zakon o naravnih in kulturni dediščini (Uradni list SRS, št. 1/81) v 2. odstavku 9. člena govori, da arhiv, ki je ustanovljen za območje ene ali več občin, opravlja naloge varstva za arhivsko gradivo, ki je nastalo oziorna nastaja pri organih, organizacijah in skupnostih, ki so

imele oziora imajo svoj sedež na območju arhiva, razen za gradivo za katerega opravlja naloge varstva Arhiv SRS. V 100. členu pa prepušča nekaterim republiškim organom, tudi CK ZKS, samostojno upravljanje varstva arhivskega gradiva, ki je nastalo na njihovem delovnem področju na vsem teritoriju SRS.

Zato je naš arhiv prvič obiskal oba komiteja šele v letu 1977. Pri tem smo ugotovili količino arhivskega gradiva in njegovo materialno varstvo. Gradivo je bilo posebno v Ormožu v slabem stanju, hranjeno v neprimernem prostoru, pomešano z gradivom občinske uprave. V letih 1979 in 1980 smo prevzeli oba fonda.

2. ZVEZA SINDIKATOV SLOVENIJE

- a) Zveza sindikatov Slovenije – Okrajni in občinski svet Ptuj (1945–1961): 25 škatel, 2,5 tm, popis.
- b) Občinski sindikalni svet Ptuj (1959–1980): 65 škatel, 6,5 tm.
- c) Občinski sindikalni svet Ormož (1953–1973): 30 škatel, 3,3 tm. Gradiva sindikata je 12,3 tm.

3. MEDOBČINSKI ODBORI OBČINSKIH SINDIKALNIH SVETOV ZSJ

- a) Občinski svet ZSJ Slovenska Bistrica – medobčinsko sodelovanje (1966–1980): 7 škatel, 0,80 tm, prevzeto 22.9.1981.
- b) Občinski svet ZSJ Ormož – medobčinsko sodelovanje (1965–1979): 1 škatla, 0,10 tm, prevzeto 2.10.1981.
- c) Občinski svet ZSJ Čakovec – medobčinsko sodelovanje (1963–1979): 6 škatel, 0,6 tm, prevzeto 2.10.1981.
- d) Občinski svet ZSJ Varaždin – medobčinsko sodelovanje (1961–1981): 9 škatel, 0,90 tm, prevzeto 20.10.1981.
- e) Občinski svet ZSJ Koprivnica – medobčinsko sodelovanje (1970–1981): 9 škatel, 0,90 tm, prevzeto 4.11.1981.
- f) Občinski svet ZSJ Ptuj – medobčinsko sodelovanje (1961–1976): 4 škatle, 0,40 tm

Po podpisu samoupravnega sporazuma o predaji arhivskega gradiva o medrepubliškem sodelovanju v okviru tradicionalnih delavskih srečanj bratstva in prijateljstva, dne 19.12.1980 je Zgodovinski arhiv v Ptujju prevzel skrb za zbiranje in prevzemanje arhivskega gradiva od občinskih sindikalnih svetov vseh občin, ki prirejajo srečanja. Zbirali smo le tisto gradivo, ki se neposredno nanaša na srečanja bratstva in prijateljstva v okviru medrepubliškega sodelovanja, in sicer od 16.9.1961 naprej.

Vsi občinski sindikalni sveti so se obvezali, da bodo Zgodovinskemu arhivu Ptuj predali nrejeno gradivo s seznanom in potrebno tehnično opremljeno. Gradivo zbiramo z namenom, da se ohrani in da smo na podlagi arhivskih dokumentov pripravili arhivsko razstavo.

Že v začetku sprejemanja arhivskega gradiva smo napravili shemo, po kateri smo kasneje enotno uredili gradivo. Ker prejema vseh 11 deleženk gradivo z isto vsebino, smo se odločili, da ohranimo le gradivo vsakoletnega prireditelja srečanj oziora nosilca prireditve. V začetku so prireditve bratstva in prijateljstva trajale teden dni. V tem tednu so bile kulturne izmenjave, športna srečanja, obiski gospodarskih organizacij, predavanja ter razne druge manifestacije. Kasneje so se tedni preimenovali v srečanja. Zato je gradivo urejeno v okviru posameznih srečanj, tako da je na prvem mestu spisovno gradivo, nato so priložnostne brošure, vabila, spo-

minske ovojnice in fotografije ter plakati. Pri sodelujočih smo ohranili vse tisto gradivo, katerega ustvarjalci so bili posamezni sindikati. Tako smo se izognili podvajanju gradiva, ki bi bilo sicer neizbežno.

Zgodovinski arhiv Ptuj je tako posegel v arhivsko mrežo in pristojnost sosednjih arhivov Pokrajinskega arhiva Maribor in Historijskega arhiva Varaždin. Vsi sindikalni sveti, ki sodelujejo v okviru srečanj bratstva in prijateljstva pa so želeli, da prav Ptuj, ki že najdlje sodeluje v srečanjih, zbira in hrani to gradivo. Gradivo bomo prevzemali vsakih pet let. Arhiv je iz zbranega gradiva pripravil razstavo ob 20-letnici delavskih srečanj bratstva in prijateljstva, ki je obiskala vseh enajst sodelujočih občin.

4. SOCIALISTIČNA ZVEZA DELOVNEGA LJUDSTVA

- a) Mestni odbor OF Ptuj (1945–1952): 7 škatel, 0,8 tm, inventar.
- b) Občinska konferenca SZDL Ptuj (1961–1979): 8,5 tm, popis.
- c) Občinska konferenca SZDL Ormož (1945–1952): 69 škatel, 7 tm.

Za fond MO OF Ptuj (1945–1952) je v letošnjem letu izdelala inventar Nada Junkovič in je pravkar v tisku.

Arhiv je vsaki dve leti z okrožnicami in z obiski nadzoroval vse družbenopolitične organizacije. Leta 1963 so bili zbrani prvi natančnejši podatki za matično evidenco, ki smo jih vodili za vse imetnike arhivskega gradiva.

Arhiv Okrajnega odbora SZDL Ptuj je bil leta 1957 odpeljan v Maribor in leta 1964 v Ljubljano. V letu 1966 je bila v Ptuj velika poplava. V stavbi magistrata je bilo uničenega mnogo gradiva, tu pa so imele sedež vse družbenopolitične organizacije.

5. ZVEZA MLADINE SLOVENIJE

- a) Okrajni in občinski svet Zveze mladine Ptuj (1948–1960): 11 škatel, 1,1 tm, popis.

Izmed vseh družbenopolitičnih organizacij je gradivo ZSMS najslabše ohranjeno. Mnogokratne selitve in menjavanje sedeža te organizacije v Ptuj in Ormož ter hitre menjave v vodstvu so vzrok slabe ohranjenosti arhivskega gradiva. Pripomogla je tudi poplava leta 1966. V Ormožu pa še leta 1967 niso imeli profesionalnega rajnika.

Največja škoda pa je bila storjena, ko je imela Občinska konferenca ZSMS v Ptuj velika akcijo zbiranja arhivskega gradiva mladinskih delovnih brigad za razstavo. Nekateri so oddali svoje knjižnice, pisma, dopise, dnevnik dnevnih zapovedi posameznih brigad, dnevnik brigad, fotografije in drugo gradivo. Vse to gradivo se je po razstavi izgubilo, najbrž uničilo, za njim je izginila vsaka sled, krivca pa seveda ni več moč najti.

Tudi po zadnjih podatkih je gradiva občinskih konferenc ZSMS Ptuj in Ormož zelo malo.

- 6. V arhivu imamo tudi fond Zveze vojaških vojnih invalidov Ptuj (1930–1960): 6 knjig, 12 škatel, 1,5 tm, popis.

7. DRUŠTVA

Sokol Ormož (1912–1941): 2 škatli, 0,2 tm, popis.
To je edini samostojni fond društev v arhivu, čeprav gradivo o delovanju društev najdemo tudi v drugih fondih. Gradivo meščanskih političnih strank do leta 1945

najdemo v gradivu Mestne občine Ptuj (Stadtgemeinde Pettan, 1850–1941). Fond je nujen, izdelana je kartoteka za najpomembnejše spise. Za vsa leta je ugotovljen registriaturni načrt. V letu 1880 so bile zadeve urejene v dosjeje, društva nosijo št. 99. Med leti 1889 in 1907 dobijo registriaturni dosjeji za društva številko 14, v letih 1907 do 1911 pa najdemo društva pod šifro 4. V letu 1912 se je registriaturni načrt spremenil in je temeljil na temeljnih številkah v delovodniku (temeljne številke s petimi tečajnimi), nekatere zadeve su grupirali. Kasneje so bile zadeve nrejene po delovodnih številkah. Najpomembnejši fond za proučevanje društev do leta 1941 pa je Zbirka Muzejskega društva Ptuj (1605–1961): 50 škatel, 6 tm, popis. Vsehrnje naslednje podfonde:

Narodna čitalnica v Ptuj (1863–1909), Katoliško prosvetno društvo v Ptuj (1906–1924), Telovalni odsek Orla v Ptuj (1911–1924), Sokolsko društvo v Ptuj (1926–1940), Učiteljsko društvo za ptujski okraj (1927–1933), Olepševalni in tujsko-prometno društvo v Ptuj (1932–1941), Muzejsko društvo v Ptuj (1891–1944), Prostovoljno gasilsko društvo v Ptuj (1870–1945), Društvo „Schlaraffia“ Ptuj (1919–1941), Ptujsko glasbeno društvo (Pettauer Musikverein) (1878–1942), Pevsko društvo nemške manjšine v Ptuj (Gesangverein der deutschen Minderheit) (1931–1942), Društveni dom (Vereinhaus) (1919–1940), Združenje zveze nemških delavcev (Verband Drauwacht des Bundes deutscher Arbeiter) (1902–1904), Združenje nemških visokošolcev v Ptuj (Verband deutscher Hochschüler) (1904–1941), Švabsko nemška kulturna zveza, krajevna skupina Ptuj (Schwäbisch deutscher Kulturbund, Ortsgruppe Pettan) (1930–1940), Štajerska domovinska zveza (Steirischer Heimatbund) (1942), Dijaški dom v Ptuj (1922–1936), Evangelijska cerkvena občina v Ptuj (1911–1944).

V fondu Tristična društvo Gomila Juršinci (1929–1976): 7 škatel, 0,8 tm, najdemo gradivo Zveze kmečkih fantov in deklet, v privatnem fondu Radoslav Komac, Ptuj pa gradivo o delovanju Sokola v Ptuj.

Delovanje društev na področju Ormoža in njegove okolice lahko najdemo v gradivu Mestne občine Ormož (1830–1941) ter gradivu Tiške občine Središče.

Opozoriti je potrebno še na gradivo, ki je v Pokrajinskem muzeju Ptuj v oddelku NOB:

- Okrajni komite KPS Ptuj (1944–1945),
- SKOJ Ptuj (1938–1945),
- Okrajni odbor OF Ptuj (1944–1945).

Tu so še društva, v katerih je gradivo meščanskih političnih strank do leta 1945. Posebno so močne nemške skupine, ki so delovale v Ptuj pred vojno in v času okupacije.

Količina vsega gradiva, ki ga hrani muzej res ni velika (18 fasciklov, 2 tm). Gradivo je bilo večkrat preurejeno po različnih osebnih presoajah, dokumenti so med seboj pomešani. Popisa gradiva ni, čeprav je nekaj gradiva označenega s številkami v inventurni knjigi. Gradivo bi bilo potrebno temeljito urediti in popisati.

Fototeka je pomembna kot ilustrativno gradivo, ki nam prikazuje društva, njihove člane, njih delovanje itd.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE ÜBERSICHT DES ARCHIVGUTES DER GESELLSCHAFTSPOLITISCHEN ORGANISATIONEN UND DER VEREINE IM HISTORISCHEN ARCHIV PTUJ

Marija Henja-Masten

Im Beitrag wird das Archivgut der gesellschaftspolitischen Organisationen und der Vereine dargestellt, die von den Gemeinden Ormož und Ptuj im Historischen Archiv Ptuj aufbewahrt wird. Es geht um das Archivgut des Bundes der Kommunisten Sloweniens, des Gewerkschaftsbundes Sloweniens und der Treffen der Brüderlichkeit und Freundschaft von elf zusammenwirkenden Gemeindegewerkschaftsräte, das eine Besonderheit des Archivs ist.

Das Archivgut des Sozialistischen Bundes der Werktätigen Sloweniens ist schlechter erhalten. Fürs Archivgut des Stadtausschusses der Befreiungsfront Ptuj 1945–1952 wurde das Inventar ausgearbeitet, wodurch das Archivgut für die Forscher in grösserem Masse erreichbar wird.

Das Archivgut des Bundes der sozialistischen Jugend Sloweniens ist von allen gesellschaftspolitischen Organisationen am schlechtestens aufbewahrt.

In der Sammlung des Museumsvereins Ptuj ist es möglich auch die Angaben über die Vereine zu bekommen, die im Gebiet von Ptuj, sowie in den beiden Stadtgemeinden Ptuj und Ormož wirkten.

Am Schluss des Aufsatzes wurde auch auf das Archivgut hingewiesen, das das Regionalmuseum Ptuj im Abteil VOB (Volksbefreiungskampf) aufbewahrt.

GRADIVO ANTIFAŠISTIČNE FRONTE ŽENA SLOVENIJE PO LETU 1945 V ARHIVU INŠTITUTA ZA ŽGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA V LJUBLJANI

Marjeta Adamič

Začetek samostojne antifašistične organizacije slovenskih žena sega že v čas narodnoosvobodilne borbe slovenskega naroda. Slovenske žene in dekleta so že od vsega začetka aktivno sodelovale v organizaciji Osvobodilne fronte (OF) slovenskega naroda, v vojski, ljudski pomoči in na drugih področjih, vendar njihovo delo ni bilo organizirano sistematično in ni ustrezalo niti posebnim nalogam in zahtevam niti vlogi slovenske žene v tem času. Z razvojem narodnoosvobodilnega gibanja je prišlo do situacije, ki je zahtevala, da se je enotna organizacija OF razčlenila v mrežo samostojnih delovnih področij, ki je vsaka na svojem področju – sicer čvrsto povezane v OF – boljše vršila svoje naloge. Tako je izvršni odbor OF 21. januarja 1943 izdal okrožnico o ustanovitvi samostojne ženske organizacije Slovenske protifašistične ženske zveze (SPŽZ), ki je bila sestavni del OF slovenskega naroda in Antifašistične fronte žena (AFŽ) Jugoslavije, ki je bila ustanovljena 8. decembra 1942. Izvršni odbor OF je v tej okrožnici izdal tudi navodila o načinu izvedbe organizacije SPŽZ in opredelil njene naloge. Naloge nove organizacije so hile: podpiranje OF in narodnoosvobodilne vojske v borbi proti okupatorjem in njihovim pomagačem, pritegnitev v to borbo vse Slovenke, zbiranje denarja, hrane, obutve in obleke, zdravil itd., pomoč ranjenecem in drugim žrtvam okupatorja v smislu programa Slovenske narodne pomoči (SNP), politična vzgoja slovenske žene za uveljavljanje političnih in socialnih pravic žena ter dajanje predlogov za uspešnejši hoi in izpolnitev osvobodilnih organizacij slovenskega naroda.

Organizacijsko je bila Slovenska protifašistična ženska zveza izpeljana od spodaj navzgor in je tako trdno napipno povezana organizacija ostala tudi po osvoboditvi. Vsi odbori SPŽZ so bili voljeni, od krajevnih, rajonskih oziroma okrajnih, okrožnih, pokrajinskih do glavnega odbora. Prvi glavni odbor je bil izvoljen na I. kongresu SPŽZ 17. oktobra 1943 v Dobiniču.

Po osvoboditvi je ostala organizacija SPŽZ – preimenošana v Antifašistično fronto žena Slovenije (AFŽ) – v bistvu nespremenjena. AFŽ kot demokratična antifašistična organizacija je ostala sestavni del Osvobodilne fronte oziroma Ljudske fronte in je v celoti sprejela tudi njen program in naloge, ki so se z osvoboditvijo znatno razširile ter zahtevale, da se najširše množice žena čim bolj aktivno vključijo in sodelujejo v političnem, družbenem in gospodarskem življenju, predvsem pa pri obnovi porušene domovine, v ljudski oblasti, pri socialno skrbstvenih nalogah, kulturno prosvetnem delu in pri vključevanju žena v gospodarske akcije. Te naloge in delo je bilo vsebinsko opredeljeno na kongresih AFŽ. Tako je II. kongres AFŽ Slovenije v Ljubljani od 9. do 10. junija 1945 postavil kot najvažnejše naloge: pomoč pri obnovi porušene domovine, pomoč pri izgradnji ljudske oblasti in izgradnjo organizacije AFŽ same, predvsem v organizacijskem pogledu. Na III. kongresu AFŽ Slovenije v Ljubljani od 12. do 13. decembra 1948 je bilo posebno poudarjeno izvajanje petletnega plana in vključevanje žena v gospodarstvo. Zadnji, IV. kongres AFŽ Slovenije v Ljubljani od 15. do 16. novembra 1952 je bil posvečen položaju žene v graditvi socializma.

Tudi organizacijsko je ostala organizacija izpeljana še nadalje, vse do ukinitve leta 1953, od spodaj navzgor z izvoljenimi odbori in vodstvi AFŽ po načelu (pravno-političnih oziroma teritorialnih) enot: od „osnovnih organizacij“ – uličnih, blokovnih, tetenskih, vaških – do krajevnih, rajonskih (v večjih mestih), mestnih in okrajnih, okrožnih, oblastnih in glavnega republiškega

odbora (v zveznem merilu poleg republiških še pokrajinski odbori in kot najvišji organ centralni odbor AFŽ Jugoslavije). Vse spremembe so potekale v skladu z upravno-političnimi spremembami. Tako so bili v Sloveniji do ukinitve okrožij leta 1947 okrožni odbori AFŽ Novo mesto, Celje in Maribor ter okrožna odbora AFŽ za Ljubljansko okrožje in za Vzhodno Primorsko. Delo teh okrožnih odborov so prevzeli okrajni odbori AFŽ. V času vzpostavitve oblasti – od leta 1949 do ukinitve leta 1951 – so bili oblikovani oblastni odbori AFŽ, in sicer za ljubljansko, mariborsko in goriško oblast. Po ukinitvi oblastnih odborov AFŽ so prevzeli njihovo delo ponovno okrajni odbori AFŽ.

Notranja organizacija glavnega odbora in tudi nižjih odborov AFŽ je bila odraz nalog, ki jih je AFŽ vsilila. Z razširjenostjo in sprejemanjem novih nalog so se v okviru organizacije oblikovali novi sektorji dela. Tako je v letu 1945 po II. kongresu AFŽ Slovenije v okviru novoizvoljenega glavnega odbora, poleg plenuma in delovnega odbora (pozneje imenovanega izvršni odbor) delovala le propagandna sekcija, ki je vršila propagandne naloge, bila odgovorna za tisk in skrbela za dopisništvo ter uredništvo glasila AFŽ Slovenije „Naša žena“. V letu 1946 sta bili ustanovljeni še dve sekciji: socialno-zdravstvena in gospodarska. V okviru gospodarske sekcije se je v letu 1947 ustanovila posebna kmečka sekcija in poleg glasila „Naša žena“ je začela izhajati še „Kmečka žena“.

Leta 1948 je bila izvedena reorganizacija tajništva in sekcij pri glavnem odboru AFŽ. Osnovane so bile organizacijska, propagandno-kulturno-prosvetna sekcija in sekcija „Mati in dete“. Sekcija „Mati in dete“ se je posvetovala iz dotodanje socialno-zdravstvene sekcije, ki se je omejevala le na zdravstveno in socialno plat zaščite žena, ni pa zajemala vzgoje in pravne pomoči ženam in otrokom. V novi sekciji so se združile vse te naloge, ki so bile znotraj sekcije poverjene posameznim oddelkom: zdravstvenemu oddelku, oddelku za vzgojo otrok in prevzgojo mater, oddelku za pravno zaščito, oddelku za vsestransko zaščito otrok. Pri glavnem odboru sta bili še uredništvi „Naše žene“ in „Kmečke žene“. Vodje sekcij, urednici obeh listov ter predsednica in tajnica glavnega odbora so tvorile tajništvo glavnega odbora AFŽ Slovenije.

Prav tako so bili osnovani stalni sektorji dela pri nižjih odborih AFŽ (npr. okrajne sekcije), pri najnižjih – osnovnih odborih pa so bili oblikovani od naloge do naloge, od akcije do akcije posebni aktivni, ki so bili nosilci izvajanja določenih nalog in akcij.

Oblike dela s katerimi je organizacija AFŽ prinašala naloge in direktive na teren so bile poleg masovnih sestankov še konference in posvetovanja z okrožnimi, kasneje okrajnimi sekretariati, sektorske konference, posvetovanja z vodji posameznih sekcij, plenumi glavnega odbora, pred in pokongresni plenumi ter druge oblike dela, ki so jih samostojno izvajale posamezne sekcije pri glavnem odboru AFŽ. Najvišja oblika dela je bil kongres.

Organizacija AFŽ je pri izpolnjevanju svojega programa in akcij najtesneje sodelovala in usklajevala svoje delo ne samo z organizacijo Osvobodilne oziroma Ljudske fronte, ampak tudi z drugimi množičnimi, družbenimi, kulturnimi in ostalimi organizacijami ter tistimi organi oblasti in ustanovami, katerih delovno področje je bilo povezano z nalogami organizacije AFŽ. Posebno tesno je bilo upr. njeno sodelovanje z mladinsko in pionirsko organizacijo, s sindikati, Rdečim križem, ministrtvi za zdravstvo, socialno skrbstvo, prosveto itd.

Po letu 1952 je sistem družbenega razvoja (začetek

socialistične demokracije, uvedba samoupravljanja, sprememba ustave, ustavni zakon, leta 1953 itd.) bistveno spremenil način dela in vlogo organizacije AFŽ in terjal spremembo organizacije. Na tej stopnji družbenega razvoja nadaljnji obstoj politične ženske organizacije ni bil več primeren, ker je preveč ločeval žene od skupnih naporov pri reševanju družbenih problemov. Zato je bilo na IV. kongresu AFŽ Jugoslavije 26. in 27. septembra 1953 v Beogradu sklenjeno, da se AFŽ kot enotna politična organizacija žena ukine, namesto nje pa ustanovi Zveza ženskih društev. Naloga nove organizacije je bila razvijanje čim večje dejavnosti pri reševanju vprašanj, ki se nanašajo na zaščito žene, matere in otroka. Zvezi ženskih društev je bila dana možnost sodelovati v vseh akcijah in organizacijah, ki so prispevale h kulturnemu, prosvetnemu in zdravstvenemu dvigu žena, k njihovim strokovni usposobljenosti, izboljšanju življenjskih pogojev, pomoči v gospodinjstvu in pri materinstvu in k spoštovanju njihovih pravic, za pridobitev gospodarske samostojnosti, ki je osnova njene resnične enakopravnosti. V ta namen je dajala nova organizacija pobudo za ustanavljanje novih ženskih društev z določenimi delovnimi nalogami, predvsem s področja zaščite matere in otroka, zdravstveno-socialnega dela, prehrane šolskih otrok in mladine, gospodinjkega izobraževanja, organizacije servisne dejavnosti itd. (npr. Zavod za napredek gospodinjstva, Društva za napredek gospodinjstva, Strokovno društvo za gospodinjstvo izobraževanje, Šolske kuhinje itd.), in sicer povsod tam, kjer do takrat ni delovalo nobeno društvo v omenjenem smislu. Posebno pa je bila poudarjena potreba po vključevanju in delu žena v že obstoječa društva kot upr. v Društvu prijateljev mladine, Zvezi združnic, Rdečemu križu, raznih kulturnih, prosvetnih in telovadnih društvih. V programu ZŽD je bilo tudi organiziranje posvetovanj in konferenc, izvajanje anket itd., s katerimi naj bi se prispevalo k reševanju problematike žena v družbi.

Ustanovni občni zbor Zveze ženskih društev (ZŽD) Slovenije je bil 11. in 12. decembra 1955 v Ljubljani. Pred tem je po ukinitvi organizacije AFŽ deloval Republiški iniciativni odbor za ustanovitev Zveze ženskih društev, ki je bil preimenovan iz glavnega odbora AFŽ Slovenije. Enako so bili v okrajih iz okrajnih odborov AFŽ oblikovani Okrajni iniciativni odbori, ki naj bi na okrajnih konferencah ustanovili okrajne Zveze ženskih društev.

Republiški odbor Zveze ženskih društev je deloval prek plenuma, sekretariata in s pomočjo stalnih in občasnih komisij. Stalno so delovale naslednje komisije: za varstvo matere in otroka, za pomoč družini, za šolske kuhinje, za gospodinjstvo šolstvo in gospodinjstvo poklice, za delo s študentkami, za propagando in za tisk. Revija „Naša žena“ je ostala glasilo Zveze ženskih društev.

Republiški odbor Zveze ženskih društev je sodeloval v skupnih akcijah z Zvezo ženskih društev Jugoslavije in okrajnimi odbori Zveze ženskih društev, ki so obstajali do leta 1960 v vseh okrajih v Sloveniji. Sodeloval je še s komisijo za družbeno aktivnost žensk pri predsedstvu SZDL, z nekaterimi organi oblasti, predvsem z republiškim sveti za zdravstvo, socialno varstvo, šolstvo, s sekretariatom za delo, s komisijo za manjšinska in izseljenska vprašanja pri predsedstvu SZDL itd.

Zveza ženskih društev je delovala do junija 1962, ko je bila ustanovljena Konferenca za družbeno aktivnost žensk Slovenije. Njena ustanovna skupščina je bila 5. in 6. junija 1962 v Ljubljani. Z ustanovno skupščino republiške Konference za družbeno aktivnost žensk Slovenije je prenehala delovati Zveza ženskih društev Slovenije, njene naloge pa je prevzela in jih nadaljevala

v razširjeni obliki Konferenca za družbeno aktivnost žensk Slovenije, ki je postala nadaljnja izpopolnjena organizacijska oblika. Konferenca za družbeno aktivnost žensk je postala eden izmed družbenih činiteljev, ki je stalno spremljala in sistematično proučevala pojave v zvezi z družbenim položajem žensk ter si prizadevala za njihovo čim večje družbeno ureditvovanje.

Arhivsko gradivo organizacije AFŽ Slovenije, njene predhodnice Slovenske antifašistične ženske zveze in njenih naslednic: Zveze ženskih društev Slovenije ter Konference za družbeno aktivnost žensk Slovenije hrani arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Arhivsko gradivo Slovenske protifašistične ženske zveze 1943–1945, ki ga hrani arhiv inštituta, je v pretežni meri vključeno v fonde narodnoosvobodilnih organov in organizacij. Zato je potrebno iskati gradivo SPŽZ predvsem v fondih odborov OP (pokrajinski, okrožnih, okrajnih, krajevnih). Razen za nekaj več gradiva glavnega odbora SPŽZ 1943–1944 (1 fascikel) in pokrajinski odborov SPŽZ za Slovensko primorje 1943–1945 (2 fascikla) ter za Gorenjsko 1943–1945 (1 fascikel), gre le za posamezne delece fondov ali celo za posamezne dokumente. Ohranjeno gradivo je kljub količinski skromnosti dragocen vir za proučevanje delovanja politične organizacije žena.

Arhivsko gradivo Antifašistične fronte žena Slovenije 1945–1953 in njenih naslednic je arhiv inštituta dobil oziroma prevzel večkrat. Prvo skupino (15 fasciklov) je „podedoval“ po Muzeju narodne osvoboditve Slovenije, ko je arhivsko gradivo, ki ga je leta hranil, prevzel leta 1959 novo ustanovljeni Inštitut za zgodovino delavskega gibanja. Ta skupina gradiva obsega kar 12 fasciklov seznamov otrok – vojnih sirot in žrtev fašizma, ki so nastali v akciji AFŽ za otroke fašističnih žitev v vojni. Ostali trije fascikli vsebujejo nekaj gradiva za III. kongres AFŽ Slovenije (1948) in razne resolucije – za priključitev Primorske, Koroške, tav. Titu, mirovni konferenci itd., ki so jih odhori AFŽ poslali na razne naslove.

Leta 1964 je prevzel arhiv 16 fasciklov gradiva glavnega odbora AFŽ 1945–1950 in nato (letnica prevzema ni vpisana) še 15 fasciklov za obdobje 1945–1955, v katerem je že tudi gradivo republiškega odbora Zveze ženskih društev. Vsebina gradiva prvih 16 fasciklov je bila podrobno popisana ob prevzemu, dočim je vsebina zadnjih 15 fasciklov navedena na ovitku vsakega fascikla. Leta 1974 je arhiv prevzel dva fascikla gradiva glavnega odbora AFŽ Slovenije, za obdobje 1949, ki ga je izročila privatna oseba. Leta 1976 je arhiv prevzel še 23 fasciklov gradiva glavnega odbora AFŽ in republiškega odbora Zveze ženskih društev Slovenije 1945–1960 in nato leta 1979 143 fasciklov gradiva republiškega odbora Zveze ženskih društev, Konference za družbeno aktivnost žensk Slovenije in enega od njenih odborov, Koordinacijskega odbora za načrtovanje družine za obdobje 1956–1973.

Točne količine ohranjenega gradiva glavnega odbora AFŽ ni mogoče navesti, dokler ne bo gradivo v celoti pregledano ter kronološko in vsebinsko razmejeno. Po obstoječih popisih, ki so bili izdelani ob prevzemu gradiva, obsega gradivo glavnega odbora AFŽ približno 50 fasciklov. Gradivo še ni urejeno in je razen prvih dveh prevzemov le okvirno popisano. Kljub temu ga je že mogoče uporabljati. Zanimivo je, da se je pri vsakem prevzemu gradiva AFŽ, prevzemalo gradivo z letnico od 1945. dalje, kar kaže, da so se spisi nabirali oziroma odlagali po pisarnah glede na različne zadolžitve, operativne potrebe itd. Seveda je bilo v tem času pisarniško proučevanje še zelo neurejeno, ni delovodnikov, dopisi

oziroma zadeve so le malokdaj oštevilčene, več je primerov paraf (npr. imena, del prijinka, kratke sekcij itd.). Le prevzemu leta 1976 je bila priložena knjiga, v kateri je vpisanih 25 spisov iz leta 1945, 10 iz leta 1946, 75 iz leta 1947, 685 iz leta 1948 in 265 iz leta 1949. Vsi vpisi so bili narejeni v januarju in februarju 1969. Vsi ti spisi so bili tudi arhivirani po teh številkah in po tem vistnem redu predani arhivu.

Po delnem pregledu gradiva in po obstoječih popisih je mogoče trditi, da je arhiv glavnega odbora AFŽ v celoti ohranjen. Ohranjene so okrožnice, zapisniki glavnega odbora, vseh njegovih sekcij in aktivov, zapisniki plenurnov, posvetovanj, konferenc, sestankov po terenu itd., prejeti zapisniki okrožnih, okrajnih oblastnih, mestnih, rajonskih, krajevnih in osnovnih odborov AFŽ; poročila o delu glavnega odbora in njegovih sekcij kot tudi odborov na terenu. Prav iz teh poročil je razvidno kako številne akcije je vodila in organizirala organizacija AFŽ in v kolikih akcijah drugih organov in organizacij je sodelovala (npr. akcija za zbiranje podatkov o otrocih žrtvah fašizma, za zbiranje prostovoljnih prispevkov za vojne sirote, za vojne invalide, za spomenik padlim borec RA in JA, za Drvar in Liko, za Primorsko, Istro, za zbiranje hrane, snovin itd., akcija za eeste, setvena kampanja, predvolilne kampanje, ustavna kampanja, akcija v zvezi z mladinskimi delovnimi brigadami, v zvezi s sirotami iz Bosne – akcija za Bosanke, akcija za praznovanje 8. marea, za prvomajsko tekmovanje, za ureditvbo na irdarniškem delu, za prevzem patronatov nad mladinskimi domovi in internati itd.). Ohranjeni so dopisi 1945–1953, programi in načrti za delo, statistični pregledi o sodelovanju žena na političnem, kulturnem in gospodarskem področju, pripravljeno gradivo za kongrese (glavnega in centralnega odbora), posvetovanja, plenurne, konference itd., gradivo samih kongresov, razne resolucije, študijsko gradivo, referati, personalne zadeve članice odborov AFŽ, hlajajna in računovodska gradivo, gradivo obeh medništev glasil „Naše žene“ in „Kmečke žene“ itd. Tu je naštetih le nekaj najpomembnejših skupin gradiva AFŽ.

Gradivo republiškega odbora Zveze ženskih društev Slovenije 1953–1962 prav tako ni mogoče količinsko točno navesti, ker je del gradiva arhiviranega skupaj z gradivom glavnega odbora AFŽ, zlasti za čas delovanja Inicijativnega odbora ŽŽD Slovenije 1953–1955. Od leta 1956 do ukinitve društva leta 1962 obsega gradivo 29 fasciklov. Za vsako leto so spisi oštevilčeni od 1 dalje. Za leto 1956 je npr. 254 spisov, za leto 1957 221 spisov itd. Popis tega gradiva ni izdelan, vendar je gradivo lahko dostopno, saj je urejeno po kronološkem redu.

Posebno skupino v gradivu republiškega odbora ŽŽD Slovenije predstavlja gradivo za zbornik Slovenke v NOB. Republiški odbor je namreč organiziral zbiranje zgodovinskega gradiva o sodelovanju žensk v NOB. Na podlagi zbiranega gradiva, predvsem izjav in pričevanj udeleženk narodnoosvobodilnega gibanja, je izšel obsežen zbornik pod naslovom „Slovenke v NOB“. Zbirano gradivo je prevzel arhiv inštituta leta 1971 in obsega 74 fasciklov. Gre predvsem za tako imenovano dopolnilno gradivo: spomine, izjave, članke, prepise izvirnih dokumentov, sezname, zapisnike sestankov urednice zbornika za ureditvbenkami, razne zapiske in drugo dokumentarno gradivo.

Gradivo Konference za družbeno aktivnost žensk Slovenije od leta 1962–1973 obsega 100 fasciklov. Spisi so oštevilčeni od leta 1963 in 1973 za vsako leto od 1 dalje. Poleg tega je še posebej oblikovanih nekaj tematskih fasciklov: Ustanovna skupščina KDAŽS 5. in

6. junija 1962 (2 fascikla); Anketa o družbenopolitični aktivnosti žensk (1 fascikel); Analiza zaposlenih žensk od osvoboditve do leta 1961, Statistični podatki o udeležbi žensk v Socialistični zvezi delovnega ljudstva 1962 in Družbeni položaj žensk v Sloveniji 1963 (1 fascikel); Proslava 25-letnice in 30-letnice I. kongresa SPŽZ v Dobrniču (2 fascikla); Študijske naloge (1 fascikel); Problematika materinskih domov; Analiza o nočnem delu žensk itd. Tudi to gradivo še ni pregledano in podrobneje popisano, izdelan je le prevzemni popis. Gradivo je dostopno za uporabo.

Gradivu Konference za družbeno aktivnost žensk Slovenije je priključeno še 14 fasciklov gradiva Koordinacijskega odbora za načrtovanje družine pri KDAŽS 1963–1969. Gradivo še ni popisano.

Viri in literatura

Fond glavnega odbora Antifašistične fronte žena 1945–1953

Fond republiškega odbora Zveze ženskih društev Slovenije 1953–1962

Fond Konference za družbeno aktivnost žensk Slovenije 1963–1973

Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 5, Ljubljana 1978, dok. št. 84

Ustanovna skupščina Konference za družbeno aktivnost žensk Slovenije, ČP „Delo“, Ljubljana, oktobra 1962

SUMMARY

THE RECORDS OF THE ANTIFASCIST FRONT OF WOMEN OF SLOVENIA AFTER 1945 KEPT BY THE ARCHIVE OF THE INSTITUTE FOR HISTORY OF WORKERS' MOVEMENT

Marjeta Adamič

The Antifascist Front of Women of Slovenia was founded as a mass political organization of progressive women in the frame of the Liberation Front of the Slovene Nation and as an integral part of the Antifascist Front of Women of Yugoslavia during the National Liberation War – in 1943. Until 1945 it was called the Slovene Antifascist Women's League. In 1953 it was changed into the League of Women's Associations of Slovenia and in 1962 into the Conference for Social Activity of Women of Slovenia.

The records of the Antifascist Front of Women of Slovenia and its successors the League of Women's Associations of Slovenia and the Conference for Social Activity of Women of Slovenia are kept by the Archive of the Institute for Workers' Movement in Ljubljana. There is approximately 19 running meters of these records for the period 1945–1973. The material has been partly listed more in detail and partly only as a framework. It's free to make use of it.

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

Uredništvo portala Slstory nima soglasja avtorja za objavo članka

obvestila o pomembnejšem gradivu v domačih in tujih arhivih

NOVOLETNI GOVORI ŽUPANA IVANA HRIBARJA
LJUBLJANSKEMU OBČINSKEMU SVETU
1896–1909

Marjan Drnovšek

I. del

Na prelomu stoletja je bila mestna občina Ljubljana sicer deželno glavno mesto, sedež nekaterih državnih in vojaških uradov, toda v avstrijskih okvirih le manjše mestece ob železnici, ki je povezovala središče monarhije s Trstom. Območje mestnega pomena je bilo stisnjeno med Gradom in Šišenskim hribom in je le z enim krakom segalo daleč na ljubljansko Barje. Izven mesta so bile samostojne občine Vič, Spodnja in Zgornja Šiška, Šentvid, Moste, kraji ob Savi itd. Tako naraščanje prebivalstva (leta 1890: 30.505, leta 1900: 36.547 in leta 1910: 41.727) ni bila posledica širjenja mestnih meja, temveč intenzivnejše urbanizacije znotraj njih. Edina manjša priključitev na prelomu stoletja je bila inkorporacija dela Vodmata (Udmata) leta 1896. V pivem vojnem letu je bila priključena k mestu tudi Spodnja Šiška.

Ne glede na njen upravni položaj je bila drugo največje slovensko mesto (za Trstom), neformalno središče Slovencev, center kulturnega, šolskega in političnega življenja in hkrati mesto, ki so ga ravno v tem času pretresala huda narodnostna in socialna tlenja.

Ljubljana je bila mesto z lastnim statutom (občinskim redom), kar je pomenilo, da je imela nekaj več samoupravnih pravic in tudi obveznosti do države. Nosilec mestne samouprave, sklepajoči in nadzorovalni organ je bil občinski svet, ki je skupaj z odseki, upravnimi odbori in direktorji, kuratorji, sveti ter komisijami predstavljal mestno upravo v širšem, magistrat pa v ožjem pomenu besede. Poverjena mu je bila skrb za občinske zadeve in prežiral je občino v njenih pravicah in dolžnostih. Ljubljana je bila kot statutarna občina izvzeta iz splošne deželne zakonodaje za občine, tako da je bila za opravila iz lastnega samoupravnega delovnega področja podrejena deželnemu zboru in odboru, iz prenešenega – ki jih je opravljala za državo – pa direktno deželni vladi. Župana je potiljeval cesar, kar ni bila samo formalnost, če imamo pred očmi, da Hribar leta 1910 ni bil potrjen na to funkcijo. Hribar je imel slovensko mestno upravo tudi za nosilca borbe za slovenske narodnostne pravice in to ne samo za Ljubljano (npr. prizadevanja za slovensko univerzo, za uporabo slovenskega jezika na sodiščih ipd.).

Vseh občinskih svetovalec je bilo 30. Vsak bi moral biti izvoljen le za 3-letno obdobje; v praksi je bil svetovalski mandat neomejen. Vsako leto pa se je zamenjala tudi tretjina svetovalcev. Zanimiva bi bila tudi socialna in starostna struktura ljubljanskega občinskega sveta npr. pod županom Ivanom Hribarjem. Informativno navedimo le starostno strukturo za leto 1903, ki se za ostala leta ni bistveno razlikovala, ko je bila povprečna starost svetovalec 48 let s tem, da je imel najstarejši 69 let, najmlajši pa 32 let; 2 svetovalec sta imela nad 60 let, 12 med 50 in 60 leti, 10 med 40 in 50 leti in 6 med 30 in 40 leti.

Ker so nosilec vsake (ne)uspešne občinske politike ljudje, navedimo člane občinskega sveta pod županom Ivanom Hribarjem v letih 1896–1910: Bergant Franc (1903–1909), Bleiweis Karol (1875–1909), Černe Jernej (1894–1896), Dejak Ivan (1900), Dimnik Jakob (1896–1910), Dolence Oroslav (1887–1898), Franchetti Engelbert (1905–1910), Gogala Ivan (1884–1901), Gorše Anton (1901–1910), Grasselli Peter (1882–1896), Gregorič Vinko (1888–1891, 1895–1897), Grošelj Franc (1897–1908), Hanuš Jaromir (1906–1909), Hraskey Ivan (1887–1897), Hribar Franc (1897–1899), Hribar Ivan (1882–1910), Hudnik Matija (1898–1901), Kejžar Ivan (1905–1906), Kenda Ivan (1901–1904), Klein Anton (1883–1900), Knez Ivan (1890–1894, 1906–1910), Kobler Pavel (1910), Komove Anton (1898–1900), Kozak Josip (1895–1910), Kiek Gregor (1903–1904), Krispet Valentin (1895–1899), Kušar Josip (1901–1905), Lavrenčič Alojzij (1905), Lenče Josip (1898–1910), Lenček Alojzij (1906–1910), Likozar Anton (1908–1910), Majaron Danilo (1890–1892, 1895–1910), Mally Franc (1896–1910), Mayer Karol (1906–1910), Meglič Karol (1906–1910), Milohnoja Ivan (1908–1910), Novak Fran (1909–1910), Otažen Ivan (1906–1910), Pavšek Ivan (1908–1910), Pipenbacher Josip (1909–1910), Pire Gustav (1891–1896), Plantan Ivan (1897–1909), Prošene Josip (1890–1892, 1899–1908), Požar Lovro (1896–1904), Predovič Ilija (1898–1910), Ptimožič Ferdo (1909–1910), Ravnhar Franc (1883–1897), Röthel Matija (1909–1910), Sajovic Karol (1907–1910), Senekovič Andrej (1892–1906), Seunig Ivan (1902–1905), Stare Josip (1885–1905), Svetek Anton (1892–1908), Šketjanc Ivan (1894–1904), Šubie Ivan (1892–1909), Švigelj Anton (1909–1910), Tavčar Ivan (1884–1910), Tejdina Franc (1900–1902), Tosti Ivan (1899–1901), Tiček Franc (1890–1897), Tuiler Karol (1902–1910), Tinkozy Ubald (1901–1910), Turk Josip (1896–1910), Ušeničnik Urban (1908–1910), Velkovrh Ivan (1885–1909), Vidmar Josip (1902–1910), Zabinkovec Jakob (1893–1898), Zirkelbach Ivan (1907–1908), Žagat Karol (1885–1896), Žitnik Jernej (1892–1903), Žužek Franc (1883–1885, 1897–1905). Slovenski politik Ivan Hribar (1851–1941) je postal ljubljanski župan dobo leto po potresu aprila 1895. Vodil je občinsko upravo do leta 1910, ko ga dunajska vlada (cesar) ni hotela potrditi za župana. V občinskem svetu in njegovih organih je deloval že od leta 1882. Velika Hribarjeva angažiranost ter potres, ki ni hujše prizadel mesta, sta omogočila občinskemu svetu uresničitev številnih občinskih načrtov. Mestna uprava je bila ves ta čas trdno v liberalnih rokah. To je omogočilo Hribarju lažje vodenje komunalne politike, čeprav so se politični somišljeniki marsikdaj upirali njegovim pobudam, ki jih je želel uresničiti preko občinskega sveta. Nazorska enotnost še ni pomenila enotnosti pri oblikovanju komunalne politike. Stanovski in osebni interesi so bili marsikdaj prevladujoči. Kljub temu je bil Hribar avtoritativna osebnost, iniciator ter uresničevalce mnogih načrtov, človek, ki so ga zanimale tudi najmanjše podrobnosti v mestnem razvoju ter župan, ki je želel – in delno uspel – modernizirati Ljubljano in jo približati evropskemu izgledu.

Do svoje smrti (1909) mu je kot namestnik (podžupan)

stal ob strani starosta dr. Karol Bleiweis – Trsteniški, ki ga je nasledil dr. Ivan Tavčar (1912). Svojemu delovanju na čelni ljubljanske občine je Hribar posvetil del spominov, ki jih je za obnavljanje dobo pisal v letih 1912–1914, objavil pa šele leta 1928 (glej Ivan Hribar, *Moji spomini, I. del od 1853. do 1910. leta, Ljubljana 1928*). V uvodni pondarja, da ni vodil dnevnika, kar mu je opravičilo za nekronološko razvrstitev spominskih delov. Poznal je značaj spominov saj: „... kdor piše o sebi pa mu včasih morebiti nehote izpodrse tako, da zdrži s posevne ploskve objektivizma na po priodi prikladnejšo mu – ker shodnejšo – javnino subjektivizma...“ (str. 4). Zavedal se je tudi dejstva, da v spominih največ govori o sebi, kar je za memoarsko pisanje razumljivo. V tej zvezi pa se moramo vprašati, kakšen pomen daje pisec svoji vlogi v določenem prostoru in času. Hribar je zelo rad poudarjal pomen lastnega dela in rezultatov tega dela, zaslужnost za marsikatero pridobitve in sposobnost dolgoročnega gledanja ipd. Če primerjamo spominske zapise z njegovimi novoletnimi govori lahko ugotovimo, da je v zadnjih mnogo manj samohvale. Hribarjevi novoletni govori, ki so ohranjeni za vsa leta njegovega županovanja, so kratki, toda jedrati prikazi komunalnega poslovanja na koncu zaključenega poslovnega leta z elementi programskih zasnov. Čeprav so bili pisani „na zapisnik“ ter kasneje prepisani (prepisi so ohranjeni) je vsakokratni Hribarjev podpis na koncu zapisnika jamstvo, da so zapisane trditve točne. Zapisnike sta sopodpisovala tudi overovatelja in zapisnikar. Zapisnikarji so bili Jernej Boltar (do 1903), slovenski pisatelj Fran Govekar (1903–1909) in Alojzij Vrhovec (1909). V primerjavi s spomini je vrednost govorov tudi v tem, da so bile Hribarjeve misli izrečene na koncu vsakega leta, ko so bile še sveže prisotne tako v njegovem spominu kot tudi spominu občinskih svetovalcev. Poseben čar jim daje Hribarjevo polemično podajanje v primerih, ko obračunava s političnimi nasprotniki. Njihova objava naj bo dopolnilo tako Spominom kot tudi v literaturni mnogokrat citiranemu delu Ljubljana po potresi 1895–1910 (apologetično napisana spominska knjiga, ki je nastala po sklepu občinskega sveta z dne 14.7.1905, št. 25.430; medila sta jo magistratna radnika Fran Govekar in dr. Miljutin Zarnik). Objavljamo le prvih pet govorov (1896–1900) skupaj z opombami. V naslednji številki Arhivov bomo objavili še preostalih devet (1901–1909).

Kratice:

Cod – kodeks (rokopisna knjiga)
 dan. – današnji
 Dež.zak. – Deželni zakonik
 Drž. zak. – Državni zakonik
 f – forint (goldinar)
 gld – goldinar
 Gl.op. – Glej opombo
 kr – krajcar
 K – Krona
 MOL – Mestna občina ljubljanska
 v – vinar
 ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana

Literatura

Občinski red in občinski volilni red za deželno stolno mesto Ljubljano. Ljubljana 1887.
 Občinska uprava deželnega stolnega mesta Ljubljane 1896–1914. Založil mestni magistrat. (16 zvezkov).
 Ivan Hribar: *Moji spomini, I. del od 1853. do 1910.*

leta, Ljubljana 1928.

Ljubljana po potresu. Ljubljana, Občinski svet 1910.
 Matjan Drnovšek: Oris odnosa ljubljanskega občinskega sveta do mestnega razvoja 1850–1914 s posebnim pondarkom na Hribarjevi dobi. Referat s posvetovanja o zgodovini Ljubljane, 16. in 17. novembra 1983 (v tisku).

Matjan Drnovšek: Ljubljanski mestni statuti 1850–1934. Kronika, 29, št. 2, 1981, str. 126–136.

Peter Radics: Schenswürdigkeiten. Fischer's Allgemeiner Wohnungs-Anzeiger... Adressbuch... Ljubljana 1900, str. I–XXII.

Nace Šimi: Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani. Ljubljana 1954.

Aleš Vodopivec: Arhitektura Ljubljane. – Arhitekturni bilten (Ab), Glasilo Društva arhitektov Ljubljane 1978. Ljubljanske ulice. Geodetska uprava Skupščine mesta Ljubljane 1980.

Fran Erjavec: Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem. Ljubljana 1928.

Matjan Drnovšek: Ljubljana v arhivskem gradivu od začetka 14. stoletja do danes. Razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana 1982. (Katalog).

Oswald Knaier: Das österreichische Parlament von 1848–1966, Dunaj 1969.

Jože Reisner: Iz naše šolske zgodovine. Izvestja Srednje tehniške šole v Ljubljani, šol. leto 1926/27. Ljubljana 1927.

Ljubljanski grad. Zavod za meditev stare Ljubljane, Ljubljana 1968.

Razstava slovenskega novinarstva v Ljubljani 1937. Uredil B. Bojko, Ljubljana 1937.

1896, 31. december

„Župan spregovori potem sledeče:

Danes zbral se je občinski svet zadnjikrat v tekočem letu, kajti na pragu novega leta smo. Navada je, da se ozremo nekoliko nazaj, pogledamo pa tudi že v bodočnost. Ako se ozremo nazaj, pritrđiti mora vsak, da je občinski svet v preteklem letu jako marljivo, trdnoljubivo in vspešno deloval. Imel je 34 sej, povih pa je bilo še nebroj sej raznih odsekov.

Jedno jako važno njegovo delo bila je reorganizacija mestnega redarstva,¹ dalje ureditev plač mestnih slug in vravnava pokojnin mestnih uslužbencev, njegovih vdov in sirot;² sestavljal je dalje komisijo za disciplinarno postopanje;³ prvi korak do sestave službene pragmatike⁴ je s tem stojen.

Glede mestnih financ je zlasti omeniti, da se je odpisal dolg pri loterijskem posojilu.⁵ S tem so se zaprla nista listim nasprotnikom mestne uprave, ki so omenjeni dolg razupili za nekako nepravilnost. Da se je o tem postopalo prav, kaže tudi to, da vlada in deželni odbor nista ugovarjala takemu postopanju.

Isto tako se je z opustitvijo amortizacijskega zaklada za mestno vojašnico pridobil poseben zaklad za mestno blagajnico.⁶ Proračun za l. 1897 rešil se je v predpisani dobi. V pokritje velikih stroškov, katere bodo imela občina, so se morale mestne doklade⁷ nekoliko zvišati, a zvišale so se neznatno in tako pravično, da jih bodo meščani komaj čutili. S tem se je za dolgo v isto let postavil temelj rednemu mestnemu gospodarstvu. Regulačni načrt⁸ se sedaj, ko je le še treba rešiti nekaj pritožb, predloži v kratkem vladi v odobrenje, na kojega podlagi se bode zamoglo pričeti z razlastitvijo zemljišč. Občinski svet je odobril kolesarski⁹ in prevozniki red,¹⁰ prav v kratkem pa se mu bode baviti tudi s

cestno policijskim redom.¹¹ Tudi zglaševalni urad se je časa primerno in moderno organizoval na podlagi novega zglasilnega reda.¹²

Pripravilo se je nadalje vse kar treba, da se začneta prihodnjo pomlad graditi mestna elektrarna¹³ in novi Fran Josipov most.¹⁴ Meseca novembra se je otvoril velevažni zavod, namreč mestna višja dekleška šola,¹⁵ katera prav lepo uspeva in občinski svet se prav lahko veseli dotičnega svojega sklepa. Jako plodonosno je bilo delovanje regulacijskega odseka,¹⁶ kateri si je za mestno občino pribil velikih zaslug.

V prihodnjem letu bavit se bode občinskemu svetu z navodilom za mestno stražo,¹⁷ s službeno pragmatiko¹⁸ in z navodilom za okrajne načelnike.¹⁹ Čim se to dožene, imela bode mestna občina natančne predpise za vse svoje uslužbence.

Občino pa čakajo tudi še velike naloge glede naprave cest in kanalov, ki so postali potrebni vsled mnogega zidanja in razširjanja mesta.

To ji prouzroči veliko dela in tudi znatne troške. S tekočimi dohodki seveda ne bo mogoče pokriti vseh stroškov in treba bode misliti na večje posojilo, da se čim prej izvedejo vsa potrebna dela. Potem bode Ljubljana moderno mesto, dostojno, da je središče dežele in naroda.

Ker se bode vsled gradnje novega mostu morala podreti tudi shranba za gasilno orodje, potrebno bode zgraditi nov depot za gasilno orodje, kjer bodo ubi jednomu morebiti tudi stanovanje za mestne redarje.²⁰ Nadalje bode graditi novo poslopje za dekleško osemrazrednico,²¹ za obrtno šolo²² in za višjo dekleško šolo²³ kakor tudi napraviti javno kopalnico.²⁴

Mestni magistrat imel je v preteklem letu jako mnogo posla. Izmed došlih mu vlog pr 41676 rešene so z malimi izjemami skoraj vse. Zato je pač vredno, da se upošteva delovanje magistratnega uradništva, ter da se mu izreče na tem mestu javna zahvala. Izreči pa je zahvalo pred vsim Vam, prečastiti gospodje občinski svetovalci, za toliko truda, katerega ste imeli v tem letu. A vodila Vas je pri tem Vašem delu ljubezen do bele Ljubljane, katere napredek Vam je pri srcu. Ljubljana je pač lahko ponosna, da ima tak naroden svojih dolžnosti zavedajočih se občinskih zastopnikov. Župan pa je prepričan, da bode občinski svet tudi v bodočem letu deloval enako.

Voščim Vam tedaj srečno in veselo novo leto kakor tudi vsim prebivalcem našega mesta, ki so čutili težke nadloge potresa in zdaj pričakujejo boljših časov.“

(ZAL, COD III/47,357–360)

1897, 31. december

„Župan govori potem naslednje:

Predno zaključim sejo, dovolite mi, častiti gospodje tovariši, ker stojimo na pragu novega leta, da se ozrem nekoliko nazaj na delovanje občinskega sveta v ravno kar minolemu letu.

Nič manje, ko 41 sej imel je občinski svet v tem letu. Obširni dnevni redi, kateri so se v teh sejah reševali, so Vam vsem še v dobrem spominu; ni mi torej treba naglašati, da so odseki, v katerih so se rešitve za občinski svet pripravljale, imeli polne roke dela. Zlasti to velja o finančnem, stavbnem, personalno-pravnem, policijskem, regulacijskem in pa odseku za elektrarno, o katerih se zamore reči, da so bili v permanenci. Dasi ste se, častiti gospodje tovariši, Vi vsi pošteno trudili v prostovoljnem službi v blagor našega mesta, zaslužijo vendar gospodje, ki so tako neutrudljivo in požrtvovalno delovali v imenovanih odsekih, posebne zahvale,

katere naj jim bode s tem izrečena. Ako se imam dotakniti važnejših zadev, ki so se v ravnokar minolemu letu sklenile ali srečno dovele do izvršetka, omeniti moram pred vsem mestne elektrarne.²⁵ Imela je in žalibog ima še tudi danes nasprotnikov. Toda katera nova naprava ne najde takšnih ljudi, ki se ne morejo popeti v svoji sodbi tako visoko, da bi nje korist popolnoma spoznali. Saj je bilo celo pri vodovodu²⁶ tako. In elektrarna ni za naše mesto veliko manjega pomena, ko je bil vodovod. Jutri bode torej navedena luč prvokrat zažarela po vsem mestu. Luč pravega in napredka se imenuje navadna električna luč. Daj bog, da bi novo leto, katero nam prinese to luč, dovelo nas tudi izdatno bližje onej dobi, ko bode božanska prosveta uživljajoče svoje žarke izlivala v najpozabnejše kotičke našega mesta; ko bode napredek, ki pelje do blagostanja utaboril si v beli Ljubljani kot zmagovalca nad predsodki, nad dvomi, nad starokupitnostjo in nad reakcionarstvom svetlo svoje kraljestvo.

Pod streho si se v tem letu spravila poslopja topničarske vujašnice²⁷ in pa ono zaklada meščanske imovine.²⁸ Vsa ta poslopja so jako solidno zidana in ne hruško se dogotove — zadostovala le vseskozi svojemu namenu, tenveč bodo tudi v okras našega mesta.

Važna stvar, katera se je letos dovršila in katera je mestni magistratu in občinskemu svetu dala jako veliko opravila, bila je pogodba, ki se je glede 3% državnega posojila sklenila z deželnim odborom in pa razdelitev one svote tega posojila, ki je bila namenjena hišnim posestnikom.²⁹ Z ozirom na pogajanja, ki se vrše med mestno občino in c.k. železničnim ministerstvom glede preuredbe tukajšnjih kolodvorov³⁰ in pa naprave mehaničnih delalnic c.k. državnih železnic³¹ morala je mestna občina skrbeti, da si pridobi pravočasno doslej še nezazidani svet za državnim kolodvorom.³² Zato je kupila po sklepu občinskega sveta od reda usmiljenih sester njihovo veliko, tankaj ležeče zemljišče, oh jednom pa pripravila vse potrebno, da si pridobi z zamenjavo od dežele Kranjske sosednje še večje zemljišče. S tem je občinski svet storil korak, ki utegne biti prvi na poti k bodoči veliki Ljubljani in zaradi katerega mu bodo gotovo hvalo vedeli še pozni rodovi.

Z otvoritvijo Kuhnove ceste,³³ katera se je že skoraj ukragadila, ustreglo se bode pred vsem domobranskemu poveljstvu,³⁴ katero si je te ceste že davno želelo. Omogočilo se bode pa tudi, da se hitreje zazidajo tamošnja stavbišča, katera imajo lepo, suho in zatišno lego. Bleweisove ceste,³⁵ katera bode omogočevala pripravnejši dohod k državnemu kolodvoru,³⁶ sicer ni bilo mogoče letos še podaljšati; vendar pa ja občinski svet pripravil za njo potrebni kredit in se bode do spomladi 1898 dovršila.

Glede priredbe velike mestne efektne loterije ukrenili so se je vse potrebno in sklenila se je z hvalno znano bančno tvrdko Schellhammer & Schattera na Dunaji zaradi prodaje srečk taka pogodba, ki zagotavlja mestni občini — ne da bi prevzela kako obvezo — izdatnih koristij.³⁷

Občinski svet sprejel je v tekočem letu spreminjeni pravilnik za upravo meščanske imovine,³⁸ navidilo za okrajne načelnike,³⁹ cestno-policijski red,⁴⁰ navidilo za mestnega ječarja⁴¹ in pa določbe o pristojbinah za portale in naogledne predalnice.⁴² Ako se — kar zagotovo pričakujem — v bodočem letu rešijo še ostala navodila, katera so že v rokah personalno-pravnega in policijskega odseka, izdana bodo navodila za vse agende, ki spadajo v področje magistratnega uradovanja, navodila, katerih se je zdaj tako živo pogrešalo.⁴³

Mnogo se je v ravnokar minolemu letu storilo za regulacijo mesta. Prizadevanje občinskega sveta glede razširjave in uravnave javnih prostorov vidno je skoraj ni

vsak korak in ljudje, ki so poznali predpotresno Ljubljano in jo vidijo sedaj, ne morejo se dosti načuditi tozadevnemu delovanju občinskega zastopa. Se ve, da bode regulacijski odsek tudi v bodočem letu nadaljeval začeto delo; želeli bi le bilo, da bi posestniki, od katerih je mestna občina primorana odkupovati zemljišča, ne stavili prenapetih zahtev, kakor se to žalibog v večini slučajev godi.⁴⁴

Uradovanje mestnega magistrata uredilo se je v teku letošnjega leta kar najbolje. Skoro popolnoma na novo podlago postavilo se je uradovanje mestnega stavbnega urada, v katerem sedaj samostojno pod vrhovnim nadzorstvom višjega inženirja Driffeta poslujejo štirje referentje.⁴⁵ Ta uredba imela je očividni uspeh, kajti zadeve, ki so se stavbnemu uradu dodeljevale, so se dokaj hitreje reševale ko pred tem. Poleg tega pa ima ta uredba še to posebno prednost, da se uradniki mestnega stavbnega urada vezbajo za samostojno poslovanje.

Meseca novembra t.l. izvršila se je lanskega leta sklenjena preuredba zglaševalnega urada.⁴⁶ Ljubljana ima sedaj prav po novejšem načinu urejeno zglaševalstvo, in sicer po abecedi in po lišali. Ogromno delo, ki je bilo s to preuredbo združeno, izvršilo se je – seveda z najetjem pomožnih sil – v 10 dneh. Za to preuredbo pridobil si je mestni policijski komisar Fran Podgoršek,⁴⁷ ki jo je zasnoval in pod čegar nadzorstvom se je izvršila, posebne zasluge. Sploh moram delovanje tega mest. uradnika jako pohvaliti, kajti poleg tega da je vse zadeve policijskega urada sprti in prav spretno reševal, izdelal je še mnogo navodil, ki so bila deloma že rešena, deloma pa so še v rokali policijskega odseka. Večini magistratnih uradnikov moram izdati spričevalo, da so svoje dolžnosti vestno in požrtovalno izvrševali. V najboljši izgled jim je pač bil moj uradni namestnik, magistratni svetnik Ivan Vončina,⁴⁸ ki je vedno skrbel za to, da je imel – kakor se glasi bureaukratski izraz – čisto nižo. Da je pa magistratno uradništvo imelo obilo posla, dokazuje najboljše okolnost, da je letos – kljub adnumeraciji, katera se je v teku leta speljala – podanih bilo na predsedstveni zapisnik 261, na zapisnik mestnega šolskega sveta 975, in na magistratni zapisnik 44.788 števil, vsega vsкуп torej 46.024 ekslibitnih števil ali za 3029 več kakor lani.

Slavni občinski svet! V poslednjih dneh ninože se name napadi po nemško-nacijonalnih listih. Gotovo mi boste verjeli, da me to ne boli; vsaj bi me morala zona obhajati, ko bi z mojim političnim delovanjem zadovoljni bili ljudje, ki se proglašajo za pristaše političnih bramarbasov⁴⁹ Selhönererja⁵⁰ in Wolfa,⁵¹ katera sans gene⁵² priznavata, da ju njuni srci vlečeta preko črnotimenih meja.⁵³ Ti ljudje se pa zaganjajo tudi v občinski svet, češ, da slabo gospodarji. Ne bode torej odveč, ako se danes dotaknem tudi gospodarstva mestne občine. Tu mi je pred vsem konstatovati, da od vseli posojil, katera je mestna občina doslej najela in katera z loterijskim posojilom vied iznašajo 2.546.000 f samo 85.000 f ni obrestonosno investovali. In zakaj se je ta svota izdala? 55.000 f za nakup glavinskih delnic dolenskih železnic,⁵⁴ 30.000 f pa deželi Kranjski za prispevek k gradnji gledališča.⁵⁵ Od ostalega denarja je 75.000 f naloženi v mestni hranilnici za novi Franu Josipa most,⁵⁶ vse drugo pa tako dobro investovano, da donaša mestni občini veliko več, kakor mora sama plačevati za obresti in amortizacijo. In kdo je, gospoda moja! za tako investovanje skrbel? Občinski svet je to storil, potem, ko je narodna stranka⁵⁷ dobila večino v njem. Prejšnji občinski svet je namreč le okroglo svoto 180.000 f investoval v mestno klavnico.⁵⁸

Kako pa stoji bilanca naše uprave konci leta 1897?

Gospoda moja! Z blagajničnim prebitkom 61437 f 75¹/₂ kr zaključujemo to leto. Od tega prebitka naložiti sem dal večeraj in danes za dela, ki so bila proračunjena, pa v tekočem letu ne še popolnoma dovršena, v mestno hranilnico sledeče zneske:

na knjižico št. 21668 za popravo Štepansega mostu ⁵⁹	876 f 90 kr
na knjižico št. 21669 za popravo stanovanja v Švicariji ⁶⁰	350 f
na knjižico št. 21670 za napravo napisov na mestnih ljudskih šolah	632 f
na knjižico št. 21671 za nove ulične table ⁶¹	3319 f 31 kr
na knjižico št. 21673 za podaljšanje Bleiweisove ceste ⁶²	2712 f 25 kr
na knjižico št. 21672 za kanal v Streliskih ulicah ⁶³	1400 f
na knjižico št. 21674 za popravo Trnovskega pristanišča ⁶⁴	3000 f
na knjižico št. 21675 za podaljšanje in kanalizacijo Namskih ulic ⁶⁵	4674 f
na knjižico št. 21676 za napravo asfaltnega tlaka pred Slonom	330 f 78 kr
na knjižico št. 21777 za napravo Klumove ceste ⁶⁶	5604 f
na knjižico št. 21677 ostali čisto prilranjeni pribitek	27704 f 76 kr

V blagajnici pa je ostalo še gotovine 10833 f 75¹/₂ kr. Ako se prentisli, da prebitki prejšnjih let, dasi od njih nič ni – kakor letos – rezervovale za proračunjena, a neizvršena dela, nikdar niso od dalje dosežali zadnje imenovanili dveh svot, mislim, častiti gospodje tovariši, da zamorejo naši someščani s takim gospodarstvom zadovoljni biti; zadovoljni pa pač ne bodo prej imenovani zabavljači, kateri bi veliko raje videli, da bi mesina uprava bila zares slaba.

Gospoda moja! Končal hoden. Predno pa to storim, ne morem si kaj, da me bi se kratko dotaknil tudi našega političnega položaja in to tem boljše, ker ni dolgo tega, odkar se je občinski svet brez tega pečal s to zadevo. Bodoče leto bode jako važno za avstrijske Slovane. To se tudi povsod priznava in zato se oklepajo tem tesneje jeden drugoga. Da je to prizadevanje moralo imeti nekaj upliva tudi na domače naše razmere, naravno je. In res: začel se je iz srede onega tabora, ki je doslej proglašal vedno bratovski boj do skrajnosti – glas po spravi.⁶⁷ Da mora to vsacega iskrenega rodoljuba veseliti, je gotovo. Tudi jaz torej pozdravljam prav od srea, klie po slogi, ako je odkritosrčen. Ker nas pa ravno preteklost marsikaj uči, svarim ob jednem resno, naj bi se pri pogajanjih, ki se bodo med obema političnima strankama vršila, pustila na strani vsaka prikrita želja, zlasti vsako teženje, da se zatre svobodna misel.

Le tedaj bode sprava mogoča. Slavni občinski svet! Jutri napoči prvi dan jubilejnega leta za našo državo.⁶⁸ Ni še dolgo tega, ko ste sklenili, da bode bela Ljubljana dostojno in slovesno praznovala vladarski jubilej cesarjev. Dovolite mi pa častitati gospodje tovariši, da jutri brzojavno sporočim Njegovemu Veličanstvu mesta ljubljanskega najrudanejšo čestitke k nastopu tega za cesarja in njegove narode tako znamenitega leta. Vase pritrjevanje mi priča, da se v tem oziru strinjate z mano. Sedaj se bodemo gospoda moja! razšli in vsako izmed Vas bode v krogu svoje rodbine ali pa v krogu znancev in prijateljev poslavljaj se od starega in pričakoval novega leta. Kaj nam to leto krije v svojem naročji, ne vemo še; vsi pa si želimo, da bi bilo srečnejše ko

pretoklo. In tako želimo tudi našemu mestu srečnejših dni. Jaz za svojo osebo imam pač še vročo željo, da bi novo leto primaknilo nas znatno bližje onej dobi, v kateri postane Ljubljana takošna, kakršno si želim v snišlu tiskanega svojega poročila, s katerim priporočam nekateri večje nove naprave. Na Vas bode, gospodje čestiti tovariši! da izpregovorite odločilno besedo. Zanašam se na Vašo modrost in previdnost, zanašam na čutila vaših src, katera tako vroče bijejo za blagor in za napredek bele Ljubljane. Sedaj pa Vam voščim vsem srečno in veselo novo leto!"

(ZAL, COD III/49, 337–343)

1898, 31. december

„Pred zaključkom seje govori župan Hribar sledeče:
Slavni občinski svet!

Končali smo torej dnevni red in zaključiti bi imel sejo. Ker je pa to poslednja seja v letu, dovolite mi gospodje tovariši! nekoliko kratkih potez o dovoljanji občinskega sveta v letu, ki se bliža svojemu koncu.

Na svojih mizah našli ste danes precej obsežno knjigo. Ta knjiga je zgovorna priča Vašega delovanja. Ona obsega nanučč poleg službene pragmatike, s katero so se določile dolžnosti in pravice mestnih uslužbencev, tudi navodila za vse stroke mestne uprave.⁶⁹ Le malo mest je v naši državi, katera bi v tem oziru mogla se meriti z nami. Vaši marljivosti in vztrajnosti pa se je častiti gospodje tovariši! zahvaliti, da ste moje in mestnega magistrata predloge, s katerimi se je mestna uprava tako znamenito vredila, v kratkem času dveh let po neštevilnih utrudljivih posvetovanjih v odsekih rešili. Zahvale in priznanja zato ne pričakujte; oboje naj Vam daje zavest, da ste storili več, ko je zahtevala Vaša dolžnost! Ako se posebej dotaknem nekaterih zadev, ki so v teku leta 1898 prišle v občinskem svetu v razpravo in rešitev, naglasiti mi je pred vsem, da smo to leto stali v znamenji vladarskega jubileja našega cesarja. Živo Vam je vsem v spominu, kako veličastno je bela Ljubljana proslavila drugi dan decembra. Z vso proslavo pa je poprijel iniejativno občinski svet, ki je že prej s primernimi sklepi poskrbel, da se ustvarijo dobrodolne naprave, ki naj poznim rodovom pričajo o njegovi dinastični zvestobi. Omembe zaslučuje tudi shod slovenskih županov,⁷⁰ ki je bil poleg dinastične tudi veličastna narodna manifestacija in ki vsled sklepov, katere je ta shod ob splošnem navdušenju soglasno sprejel, utegne imeti trajno koristnih posledic. Sedaj, ko se jubilejsko leto bliža koncu, imam le še jedno željo: da bi na merodajnih mestih naših lojalnostnih dokazov ne smatrali za obupne poklone, kakoršni so bili predpisani v smrt gredočim rimskim gladijatorjem, temveč za odkritosrčne besede polnopravnih državljanov, ki se poleg svojih dolžnosti do prestola in države zavedajo tudi svojih pravic. Za izpolnitev takih pravic se je pa v teku leta ponovno oglašil občinski svet. Stoil je to tedaj, ko je krepko povzdignil svoj glas proti brezpravju, v katero je graško nadsodišče hotelo potisniti slovenski jezik: storil je to, ko je sklenil odposlati vladi obrazloženi prošnji za ustanovitev nadsodišča⁷¹ in vseučilišča⁷² v Ljubljani. Predobro Vas poznam, gospoda moja! da bi le za trenotek dvomiti zamogel, da bode v novem letu Vaša gorečnost za pravično stvar in za koristi lepega našega mesta opešala. Zbrali boste zatorej vse svoje moči, da kar najpreje dosežemo za razvoj našega naroda in za vzrast bele Ljubljane tako neobhodno potrebne velike šole. Prevažen sklep storili ste v tej zadevi v predzadnji seji.⁷³ V oči gled božičnih praznikov je bilo to in neki

notranji glas mi pravi, da božji blagoslov počiva nad tem sklepom.

Sicer pa se delovanje občinskega sveta zamore v obče blagoslovljeno imenovati. Zasnoval je efektivno loterijo,⁷⁴ obnesla se mu je – kakor ste nedavno slišali – prav dobro: preuredil je upravo užitninskega zakupa in pokazalo se je, da podjetju v korist tako, da more potem najboljših nad gledati v priložno triletno dobo, za katero je ta zakup zopet od države prevzel;⁷⁵ otvoril je lastno elektrarno⁷⁶ in uspehi prvega leta že kažejo, da bode to kaj koristno podjetje, ki bode mestni občini donášalo lepili dohodkov; uprl se je malenkostnim popravam, katere je nametavala izvesti južna železnica na svojem kolodvoru⁷⁷ in prodl je v toliko, da se je morala udati za temeljitejšo preuredbo. Pa tudi nova uredba Zvezde⁷⁸ in naprava rastlinjaka,⁷⁹ pred vsem pa tale dvorana,⁸⁰ ki nam daje sedaj tako dostojno zbornišče in katera je živo zanimanje vzbudila pri dveh naših slavnihi mecenih,⁸¹ so nam priče za to. Upajmo, da se nam ravno tako posreči krasna zgradba Mestnega doma⁸² s katerim bela Ljubljana postavi dostojen spomenik človekoljubnim težnjam svojega prebivalstva. V letu ki se nagiblje h koncu, zbrali ste se k 32 sejam, od katerih je bilo 11 rednih in 21 izrednih. V tej sejal rešili ste 413 poročil, ki se na posamezne odseke razdeljujejo takole: na mestni magistrat 6, na finančni odsek 100, na personalni in pravni odsek 53, na stavbni odsek 71, na poljeijski odsek 27, na šolski odsek 31, na olepševalni odsek 7, na klavnično ravnateljstvo 7, na direktorij mestnega užitninskega zakupa 5, na direktorij mestnega vodovoda 22, na elektrarniški direktorij 15, na odsek za regulacijo mesta 54, na jubilejski odsek 1, na odsek za ustanovitev mestne godbe 1, na kuratorij višje deklishe šole 1 in na disciplinarno komisijo 2. Poleg tega je bilo stavljenih 10 samostalnih predlogov. Te številke dokazujejo nam, gospoda moja! kako vsestransko je bilo delovanje občinskega sveta. Zato je pa v mestu tudi povsod viden napredek, ki – pri nepristrauskih opazovalcihi seveda – vzbuja občudovanje in priznanje. Širje ulice s popravljenimi niveloni, nove ceste, novi kanali, novi tlaki, urejena nabiežja: vse to je sad plodonosnega delovanja občinskega sveta.

Gospoda moja! Moje in Vaše delovanje pa bi bilo dokaj težavnejše, ko bi ne nahajalo podpore pri vestnem mestnem uradništvu. Nič manj ko 47850 vlog je prišlo v dobi od 1. decembra 1897 do 30. novembra t. l. mestnemu magistratu. Najsijajnejše spričevalo za marljivost, točnost in vestnost tega uradništva daje nam številka nerešenih vlog, katerih je danes 402, tedaj 0,8 % ali uiti jedna natisoč. In še so take, ki se zatadi pozvedavanj pri družili uradihi doslej še niso mogle rešiti. Častiti gospodje tovariši! Tacega utada treba iskati. Zato ste pa poplašali le dolg do mestnega uradništva, ko ste mu dne 15. novembra t. l. dali službeno pragmatiko ter mu viedili njegove prejemke.⁸³ Gospoda moja! H koncu pa še nekoliko podatkov o naši gospodarski bilanciji. Ni nam treba sramovati se. Današnji dan ostalo je namieč v mestni blagajnici gotovine 12.357 f 85¹/₂ kr. Ker se je za Mestni dom⁸⁴ predujemno izdalo 40.987 f 63 kr, za zgradbo deklishe 8 razrednice⁸⁵ in načrt za prizidave k prvi mestni deški šoli⁸⁶ pa založilo 799 f 73 kr iznaša blagajnični prebitok 54.145 f 21¹/₂ kr. Ta svota porabila se bode pred vsem, da se nalože naslednji še ueporabljeni krediti, odnosno, da se plačajo računi: za cesarski spomenik⁸⁷ 10.000 f, za zasaditev gozda na Gradu⁸⁸ 250 f, za napravo Prisojnih ulic⁸⁹ 1500 f, za uredbu ječ v mestni hiši 1230 f, za hodnik ob sv. Petra cesti⁹⁰ 1297 f, za trebljenje Podturnskega gozda⁹¹ 400 f, za asfaltni tlak pred Binderjevo lišo 394 f, za razstavo motorjev

2000 f, za prispevek kemijskemu preskuševališču⁹² 400 f, za vpeljavo električne luči v mestna poslopja 4811 f, za jubilejske izdatke⁹³ 3492 f, za ulične tahle⁹⁴ 520 f 31 kr, za plateau na stolpu na gradu⁹⁵ 505 f, za kanal na Rimski cesti⁹⁶ 14.200 f, skupaj 41.499 f 31 kr, tako da ostane čistega gospodarskega prebitka 12.745 f 90¹/₂ kr. Glede lanskega upravnega prebitka, katerega je v gotovini bilo 10.758 f 75¹/₂ kr v hranilnici naloženega pa 27.704 f 76 kr pripomniti je, da se je v teku l. 1898 porabil za razne naprave, katere je občinski svet sklenil in pa za večje neprevидne izdatke. Izmed večjih naprav omenjam izdatkov: za rastlinjak⁹⁷ 5599 f 26 kr, za vremensko hišico⁹⁸ 960 f 4 kr, tlak na desni strani Poljanske ceste⁹⁹ 4733 f 96 kr, izmed drugih izdatkov pa deželnemu odboru plačanega prvega obroka prispevka k gradnji deželne bolnice¹⁰⁰ v znesku 12.000 f in pa pristojbine, ki jo je bilo treba plačati od Josip Gornpovega¹⁰¹ darila v znesku 6024 f 88 kr.

Kakor vidite je tudi gospodarska stran mestne uprave popolnoma zadovoljiva in moremo mirno gledati v bodočnost. Zato bomo pa prag novega leta prestopili polni naj boljših nad v sreči. Vse se nam pač ne bodo izpolnile. A če se nam izpolni samo jedna: da bi se naše lepo mesto v hodočnem letu isto tako uspešno in na zdravi podlagi dalje razvijalo, ko letos, moremo že zadovoljni biti. S to željo pa sklepam, voščoč vsemu prebivalstvu ljubljanskemu, zlasti pa Vam častiti gospodje tovariši! prav srečno in veselo novo leto!

(ZAL, COD III/52, 230¹-236¹)

1899, 30. december

„Pred zaključkom seje govorni župan Hrihar sledeče:

Danes ima občinski svet svojo 35. sejo v tem letu. Imel je toraj polne roke dela, ako se pomisli, ila so seje trajale večinoma 3-4 ure. Veliko več dela pa so imeli razni odseki, zakaj skoro vsak dan je imel kak odsek sejo. Z mirno vestjo torej gleda občinski svet danes nazaj na svoje delovanje v tem letu v svesti si, da je v polni meri izvršil svojo dolžnost. Vspeli njegovega delovanja vidijo se pri vsakem koraku po mestu. Tujei, ki dohajajo v Ljubljano, se ne morejo zadosti načuditi: ne le novim zgradbam, ki so vsled potresa morale itak nastati; čudijo se marveč drugim napravam: razširjavi, olepšavi in asanaciji mesta, sploh uspešnemu delovanju občinskega sveta. Vsled neumornega delovanja občinskega sveta in regularnega odseka, se je naše mesto popolnoma preosnovalo, dobilo širje in lepše ulice: storiilo se je mnogo glede javnih nasadov, kakoršnih deloma celo večja in bogatejša mesta nimajo. Javni snažnosti se je posvečala vsa pozornost in ker je občinski svet večeraj stavil v ta namen v proračun večjo svoto, najeli se bodo lahko za snaženje ulic stalni delavci,¹⁰² čemur posledica bo, da Ljubljana še zdravjša postane.

V tem letu razširil se je vodovod, razširila se je mestna elektrarna,¹⁰³ nabavil zanjo močnejši nov stroj. V mnogo stanovanj je napeljana že električna razsvetljava, a napeljuje se še vedno.

Kako dobrodejno je delovanje občinskega sveta glede asanacije mesta, je vidno iz uradnega izkaza statistične centralne komisije,¹⁰⁴ ki ga imam pred seboj. Ljubljana, ki je še pred neilavnim časom veljala za eno najzdravejših mest, stoji danes med tostranskimi deželami glavnimi mesti na III. mestu — v zdravstvenem oziru. Edino le Inomost¹⁰⁵ in Opava¹⁰⁶ izkazujeta manjšo mirljivost; v vsili drugih mestih pa je mirljivost večja nego v Ljubljani. Te številke govore jasno o delo-

vani občinskega sveta glede asanacije mesta.

Občinski svet sklenil je ustanoviti mesto tržnega nadzornika.¹⁰⁷ Ko dobi ta za svoj uradni posel potrebne instrumente in aparate, uradoval bode lahko po zakonitih predpisih, kar bo tudi pripomoglo k zboljšanju zdravstvenih razmer.

Delovanje občinskega sveta pa je bilo tudi v družih ozirih plodonosno. Sklenil je zidati mestno ubožnico¹⁰⁸ ter se nahajajo dotični podrobni načrti in proračuni že pri stavbnem odseku, tako da se bode s to gradnjo spomladi že lahko pričelo.

Gradnja grofovske Stubenbergove luše¹⁰⁹ je že oddana, ljudska kopelj¹¹⁰ je skoro dozidana. Uravnava Rimske ceste¹¹¹ dala je mnogo dela. Ta cesta bode, ko se ponizajo še vsi trotovarji ob njej, jedna naj lepših mestnih cest. Akoravno se je mnogo zabavljalo na to cesto — i to je že navada v Ljubljani, da se vedno zabavlja o vsaki novi napravi — mora pač vsakdo priznati jako ugodno nreditev te ceste. Zgradil se je kanal na Rimski¹¹² in Mesarski cesti;¹¹³ podaljšala se je Bleiweisova cesta¹¹⁴ otvorili sta se Miklošičeva¹¹⁵ in Sodnijska cesta.¹¹⁶ Najvažnejše pa je bilo delovanje elektrarniškega odseka glede zgradbe električne cestne železnice.¹¹⁷ Dosegla se je tako ugodna pogodba za mestno občino, da je zadevno tvrdo samo strah pred njo. Tvrdba vložila je že varščino ter poslala načrte za delno progo od Špitalskih¹¹⁸ do Florjanskih ulic.¹¹⁹ Ti načrti odstopili se bodo te dni odseku v posvetovanje. Zagotovljeno je vse, ila se železnica prične graditi že spomladi in da bode tudi v pravem času dodelana.

V prihodnjem letu čaka občinskega sveta oddaja gradnje dekliške šole pri sv. Jakobu,¹²⁰ podrobni načrti in troškovniki so že izdelani ter se bodo izročili stavbnemu odseku. Treba pa se bode tudi lotiti zgradbe novega mesarskega mostu,¹²¹ ker zaliteva to promet in se ne bo moglo čakati z njegovo gradnjo do tija, da se izvrši osnševanje harja. Upati je, da hode stavbni odsek v kratkem tudi o tem poročal.

Naravno je, da se tako obširno delovanje ni moglo vršiti na taki tesni podlagi, kakor je deloval občinski svet poprej; zlasti pa oni preil nam. Nova doba zaliteva novega dela in novih sredstev.

Treba je bilo tedaj najeti posojilo. V nam nasprotnih listih se je mnogo očitalo občinskemu svetu, da dela dolgove. Kdor kaj takega očita, zamore se o njem le misliti, da, ali nima prav nobenega pojma o investicijah, ali pa piše to iz gole zlobnosti.

Včerajšnji proračun dal nam je dokaz o dosedanjih investicijah mestne občine. Vse ji donašajo lep dobiček in poznejša generacija dobila bode vse dotične naprave brez hremen in z lepimi rezervami v last. Te investicije se vse jako dobro ohrestujejo, povrl pa bo ostalo v par letih mestni občini dohodka 18.—20.000 gold.

O tem zabavljajo le nerazsodni ljudje, med tem ko so previdnejši prepričani, da so za take naprave najeta posojila mestni občini v korist.

Tudi na polji socialne zakonodaje je občinski svet nekaj ustvaril, nanureč mestno posredovalnico za delo in službe.¹²² Tudi o tem so se nekaterimiki bahali, da so oni tisti, ki so prisilili občinski svet k otvoritvi tega zavoda. Govornik primerja to bahanje senenemu vozu in žahi. Voznikom zvrnil se je s senom naložen voz. Ko so ljudje postavljali zvrnen voz, prilezla je iz luže žaba ter regljala. Po končanem delu pa je vzdihnila žaba: Hvala Bogu, da sem jim pomagala, ilrugaci bi voza ne hili po konci spravili. Posredovalnico za delo in službe otvoril je občinski svet iz lastne inicijative; le toliko časa je moral čakati z njeno otvoritvijo, da je izposloval pri deželni vladi primernih pogojev.

V gospodarskem oziru je prišla mestna občina do stalnega proračuna. Regulovala so se plače uradnikom, redarjem in slugam, popolneno so vsi uradi, tako da bode možno od sedaj računati s stalnimi številkami proračuna, ki bodo letošnjim približno jednake ostajale. Pri današnjem sklepu mestne blagajnice se je konstatiralo prebitka 5449 f 66 kr; a s svoto 11.068 f, ki se je iz prebitkov mej letom izdala, znaša ves prebitek 16.020 f. Vrb tega se je danes 54.000 f neporabljenih kreditov na posebne knjižice vložilo v mestno hranilnico. Ko sem letos storil slovesno obljubo, dejal sem, da bode moja glavna naloga, delovati na to, da se ohrani slovenski značaj našega mesta, pripoznal pa sem tudi načelo pravičnosti za nemške naše soobčane. To se tudi godi, kajti Nemei dobivajo uradne spise v njihovem maternem jeziku.¹²³ Toda Nemci zahtevajo preveč od nas. Danes se povsod gleda na to, da se z javnimi napisi pokaže, kakšen narodnostni značaj ima po večini svojega prebivalstva dotično mesto. Tako delajo drugod; tako delati moramo tudi mi. Veselo znamenje je, da je občinski svet soglasno in brez ugovora sklenil odstraniti dvojezične javne napise ter jih nadomestiti s samoslovenskimi.¹²⁴ S tem se Nemcem ne godi nobena krivica. Občinski svet je dolžan pokazati tudi na zunaj, da je Ljubljana središče Slovenskega naroda. Ako ima malo Kočevsko mestee samo nemške napise, ako so skoraj vsi javni napisi na Kočevskem samonemški, izimši one, glede katerih se je na temelju člena 2 zakona o ljudski štetvi določilo, da imajo biti dvojezični, opravičeno je tem bolj, da tudi pri nas tako postopamo. Ta zadeva sicer konečno še ni rešena pri deželnem odboru, upati pa je, da se bodo volja občinskega sveta tudi tam upoštevala. Uvedlo se je tudi pri gasilnem društvu slovensko povečjevanje, kar gotovo tudi ni brez pomena in je tudi zasluga občinskega sveta.

Ko sem prvič leta 1896 storil slovesno obljubo, izrekel sem željo, da bi se v občinskem svetu pojavila opozicija, a dostavil takoj, da bode taka opozicija stvarna. Sedaj smo prišli do opozicije in priznati moram, da je, kakor se je včeraj videlo, res stvarna. Če bi ta opozicija ne bila dosegla nič drugega, ko da je dala občinskemu svetovalcu Senekoviču¹²⁵ priliko v dobro utemeljenem govoru pojasniti nekatere stvari, katere bi brez opozicije bile nepojasnjene ostale, dosegla je svoj namen.

Pač pa moram tu kar naravnost opozoriti, da se nahajajo ljudje zunaj občinskega sveta, ki žele zanesti razpor v občinskem svetu, toda ne na korist mestne občine, marveč v svoje strankarske namene. Takim elementom naj se odreče posluš.

Želeč, da bi bilo delovanje občinskega sveta tudi v bodočem letu tako požrtvovalno kot dosedaj in da bi bili v interesu mestne uprave in prebivalcev tudi uspehi tako kot doslej, želi župan občinskim svetovalcem in vsemu prebivalstvu ljubljanskemu veselo in srečno novo leto.¹²⁶

(ZAL, COD III/54, 339¹–344)

1900, 31. december

„Župan Hribar govori potem sledeče:

Pred pragom novega stoletja stojimo. V kratkim prestopimo v XX. stoletje. O 20. stoletju prorokujejo, da bode stoletje elektrike. Verjetno je to, kajti če se pomisli, kako je ta stroka znanosti v 19. stoletju se razvila, more se pričakovati, da bode v 20. stoletju elektrika delala prava čuda. To bode pa tudi povzročilo velikanski splošni napredek, o katerem danes še pojma

ineti ne moremo. Našle se bodo – o tem ni dvojbe – našli celi družbeni sloji, ki bodo z raznimi sredstvi skušali zadržavati ta napredek. Zlorabljalce so bodo v ta namen najsvetejše stvari, zlorabljala celo vera, da bi se napredno stremljenje zadržavalo in obdržalo ljudstvo v temi.

Toda človeškega uma, ki izvira od Boga, ki je odsvit nebeške luči, ne bode zadržal nihče. Ravno tako brezuspešno bi bilo tako prizadevanje, kakor če bi se hotel kdo postaviti pred železnični vlak, hoteč ga ustaviti v najhitrejšem diru. Kdor bi to storil, povozil bi ga vlak, sani pa drvil dalje odkazano mu pot. Ravno taka je z nikdar nirujočim človeškim umom. Stoletje, ki ravnokar odteka je pa tudi pokazalo, kako velikanska naloga je odkazana mestom pri pospeševanju splošnega napredka; kajti le ta so v 19. stoletju nepričakovano se razvila. Zlasti o večjih mestih velja to, katerih prebivalstvo se je v poslednjih desetletjih podvojilo in potrojilo. To rast pripisovati je pred vsem razvoju velike obrtnije. Mesta, v katerih je veliko industrije, postajajo prava ljudska središča. Z matematično gotovostjo je pričakovati, da bodo mesta tudi v bodoče rasla in napredovala. Za napredek pa je potrebna zdrava podlage in le čestitati je onim mestnim občinam, ki so zato že poskrbela.

Če se nekoliko ozremo na dosedanje delovanje našega občinskega sveta, reči smemo, da smo čas, ki smo ga posvečevali javnemu blagru, dobro porabili. Dali smo razvijanju bele Ljubljane pravice; bodoči mestni upravi pa smo odkazali pot, po kateri jej bode korakati dalje. Moja zavest mi pravi, da smo odbrali pravo pot.

Naj se naši politični nasprotniki še tako zadirajo v nas, toliko je gotovo, da bode zgodovina sodila o našem delovanju pravično in nepristransko ter da se bodo naši potomci, katerim ne bode – kakor današnjim našim nasprotnikom – vida kalilo sovraštvo in zavist, radostno sponinjali našega dela.

V preteklem letu se je naša mestna občina srečno iznebila nekaterih bremen. Država namreč prevzela je v svojo oskrbo tako odijozno delo pobiranja davkov,¹²⁶ kar je mestno občino dokaj stalo. Toda žali Bog, naše urade, da si s tem mestna občina nekaj stroškov prihrani, se niso izpolnile. Kajti vse prilhanke vsled opustitve pobiranja davkov in še mnogo več požrla bode III. mestna deška ljudska šola,¹²⁷ katero bode po naročilu c.k. deželnega šolskega sveta¹²⁸ treba v priložnem letu otvoriti. Tolaži nas pri tem le zavest, da ti stroški ne bodo izgubljeni, ker troški za šolstvo rade vedno stoteri sad.

Kakor druge mestne občine, tako žče tudi našo še druga bremena, pod katerih težo stokajo vse mestne občine z lastnim statutom.¹²⁹ Kake ogromne stroške imajo že pri opravljenji prenešenega delokroga. Mnogo se je že pogajalo s c.kr. vlado o povrnitvi teh stroškov, toda do sedaj brezuspešno. Opravičene zablave občin pa se bodo prej ali slej morale uvaževati. Vsaj je c.kr. vlada že priznala, da je deželam treba pomagati pri njihovem gospodarstvu, ker bi sicer opešale pod težo bremen. Nič bolje, kot deželam pa se ne godi tudi večjim mestnim občinam.

Poslednjih čakajo zlasti vsled novega domovinskega zakona,¹³⁰ ki stopi v veljavo z novim letom 1901, velika bremena. Dal sem izvršiti predpriprave za domovinsko matico. Čez 55.000 števnih listkov je v to svrhu pripravljenih in sigurno se je nadejati, da bode morala naša mestna občina v kratkim kakim 15.000 osebam priznati domovinsko pravico v Ljubljani.¹³¹ Sicer nisem istega mnenja z izkušenim mestnim urad-

nikona, ki me je zagotavljal, da je med temi vsaj 1000 oseb, ki bodo prej ali slej potrebovali podpore od mestne občine, vsekakor pa jih je 1000. Že iz skrbi za te pa mestni občini nastane veliko novo breme in treba bode z vso močjo zniževati z drugimi mesti delovati pri c.kr. vladi za to, da se jej to breme na kateri način koli olajša. Še druga nadloga, ki čaka mestne občine, je vračanje državnih posojil.¹³² Mestna občina je v tem pogledu že vse mogoče korake storila in upati je, da bode c.kr. vlada neugodno naše stanje uvidela in da ne bo prestrogo postopala glede vračanja teh posojil.

Kar se našega gospodarjenja tiče, treba je pripomniti, da je proračun mestne občine pri rednih izdatkih prišel z letošnjim letom do stalnih števil, ki se odslej ne bodo skoraj nič spreminjale.

Nastale bodo le tedaj nekoliko večje potrebe, ko bodo treba priznati uradnikom petletnice. In ako se ozrem na naše delovanje v l. 1900, morem z vso pravico reči, da je bilo plodonosno.

Mestna občina je tudi l. 1900 sezidala odnosno zidati začela več zgradb. Zida se mestna dekliška šola pri sv. Jakobu.¹³³ Zal, da je upanje, da se prihrani onih 6000 K, ki so se doslej za to šolo plačevale kot najemnina zaradi otvoritve III. mestne deške ljudske šole,¹³⁴ splavalo po vodi. Gradi se mestna jubilejna ubožnica¹³⁵ in cesarja Frana Josipa most,¹³⁶ dogradila se je mestna ljudska kopel¹³⁷ ter izročila splošni uporabi. Tudi glede kanalizacije storili smo dovršen korak naprej. Napravil se je precej dolg kanal na Zaloški cesti¹³⁸ ter dogradila kanala v Špitaljskih ulicah¹³⁹ in v Gradišči.¹⁴⁰ Napredovala je tudi uravnava mesta in ulic. Uravnale so se Prešernove ulice¹⁴¹ in Gradišče.¹⁴² Odprle so se podaljšane lepe IIIšerjeve ulice,¹⁴³ katere odpreti smo bili zavezani c.kr. deželni vladi od takrat, od kar se je sklenilo da se njeno uradno poslopje sezida na sedanjem prostoru.¹⁴⁴ In sledujoč uredil se je Privoz.¹⁴⁵ Glede električne cestne železnice storili so se zadnji koraki in gotovo je, da bode iztekla dne 1. julija 1901, ker je že za njo vse pripravljeno.¹⁴⁶

Občinski svet je tudi v tem letu jako marljivo deloval. Njegovi seji je bilo 25, odsekovih 134, rešil pa je 427 poročil. Naravno pa je, da brez kritike delovanje občinskega sveta, ne bi moglo ostati. Kdor svojo liho ob cesti zida, mora pripravljen biti, da bodo mimo hodeči njegovo stavbo v tem ali onem pogledu kritikovali. Tem bolje velja to glede javnega delovanja, glede katerega se sne pač redko kedaj računati na priznanje. Najdejo se pač tudi nepristranski kritiki, a večina je tacihi, ki vse presojuje s subjektivnega stališča. Na to moramo vedno pripravljene biti. Zlasti kar se tiče občinskega sveta ljubljanskega, treba je imeti pred očmi, da ima politične nasprotnike, ki ne presojuje njegovega delovanja z blagovoljo, anpak s političnega stališča za to, da kupecjo potem kapital za svojo stranko.

Občinski svet ljubljanski ima dve stranki proti sebi. Jedno neniško, ki ima svojo glasilo v Gradcu.¹⁴⁷ Kritiki tega glasila se vsaj nekak takt odrekati ne more. Nekorektna pa je ona kritika, katero tira glasilo katoliške narodne stranke.¹⁴⁸ Ta stranka je le še katoliška; krščanstvo je vrgla čez plot, menda zato ker ne pozna več krščanske ljubezni. S kako nekrščansko brutalnostjo se je zaganjalo katoliško časopisje zadnje dni v mojo osebo! Kdor bi bil temu časopisju verjel, moral bi si bil, ko bi me srečal zatisniti žepce. Bralo se je namreč, da sem pobral in zapravlil vse javne fonde in občino zadolžil. Povedalo pa se seveda ni, kake investicije so se napravile in koliko neso.

Kar se posebej fondov tiče, konstatujem, da jih je bilo l. 1896, ko sem prevzel jaz županstvo, naloženih v

mestni hranilnici ljubljanski 426.770 K 8 h, danes jih je pa naloženih 1.070.918 K 62 h, med katerimi za neporabljene kredite 39.006 K 94 h za katere l. 1896 ni bilo nič rezervovanega.

Iz teh števil se vidi, kako zlobna je kritika v katoliških glasilih in kako drzni so oni, ki take stvari pišejo, ki inajo vendar priliko poučevati se o mestnem gospodarstvu pa so nalašč navedli napačne številke.

Kar se tiče letošnjega gospodarjenja, pripomniti je, da se je danes mestna blagajnica zaključila s pribitkom 97.295 K 25 h, od katerega na neporabljene kredite odpade 29.291 K 26 h, tako, da čisti blagajnični prebitok iznaša 68.003 K 99 h. Iz tega se pač jasno vidi, kako zlobno in nepošteno je očitanje o grozečem polomu o katerem se je pisalo. Če bi dotičniki imeli še kaj vesti, morali bi obžalovati take zlobne napade na mojo osebo in občinski svet.

Pri težavnem mojem delu me je vestno podpiralo mestno uradništvo, kajti od došlih 44.761 vlog ni se jih do 28. decembra t.l. rešilo le 600 tedaj 14 na tisoč. To pač kaže, da se mestno uradništvo v polni meri zaveda svoje dolžnosti. Bodi mi zato iskrena zahvala.

Zahvaliti pa se moram zlasti Vam, čestiti tovariši, da ste me tudi v tem letu tako zvesto podpirali in da ste kljub vsem napadom vztrajali okoli mene. Prosim Vas, da me tudi v bodoče podprate, da mi ohranite naklonjena svoja srca ne oziraje se na kritiko ljudi, ki čestokrat niso bili dalje, ko do Šiške¹⁴⁹ ali do Št. Vid.¹⁵⁰ ki zato nimajo nobene izkušnje in od katerih se mi nočemo in ne bomo učili.

Izrekam Vam tedaj še enkrat svojo najiskrenejšo zahvalo ter Vam želim veselo in srečno novo leto, želim ga pa tudi vsem ljubljanskim prebivalcem tudi onim, ki nam niso naklonjeni od prvega do zadnjega.¹⁵¹

(ZAL, COD III/56, 282'–287')

OPOMBE

- 1 Na seji 11.11.1896 je občinski svet sprejel sklep o povečanju števila redarjev za 12 mož; skupno jih je bilo 50. Okrepitev so utemeljevali z razširitvijo mesta, t.j. s priključitvijo Tivolija in Vodmata, povečanim obsegom novogradenj in s prihodom tujih gradbenih delavcev ter: "... vsemu temu pridružil pa se je še drugi faktor, namreč socialistična ideja, ki potrebuje strogega nadzorstva..." (Senekovič). Uredili in zvišali so jim tudi prejemke ter službeno napredovanje (Cod III/47, 177–184). Na seji 16.11.1898 je bilo odobreno „Navodilo za službo mestne policijske straže ljubljanske“, na seji 20.12.1898 pa „Organizatorni statut“, „Disciplinarni statut“ in „Izvršilni predpis o službeni opravi“.
- 2 „Določila o preskrbninskih užitkih mestnim uradnikom, potem mestnim slugam, mestnim redarjem in pa njih vdovam in srotam“ so občinski svetovalci potrdili na seji 7.12.1896. V l. členu so določili minimalno pokojnino mestnega uradnika (400 gld) in sluge ter redarja (200 gld). Veljati so začela 1. januarja naslednjega leta (Cod/III, 263–274).

- 3 „Disciplinarna komisija za mestne uradnike, redarje in služe“ je bila ustanovljena 22.11.1896. (Cod III/47, 306–307).
- 4 „Službena pragmatika za uradnike in služe mestne občine ljubljanske“ je bila sprejeta na izredni seji občinskega sveta 15.11.1898. Določala je razmerje med mestnimi uslužbenci in MOL. Veljati je začela 1.12.1898 (Cod III/52, 26–58). S tem so bila zaključena začetna Hribarjeva prizadevanja za ureditev administrativnega poslovanja in odnosov med uradništvom na ljubljanskem magistratu.
- 5 MOL je leta 1896 dolgovala mestnemu loterijskemu zakladu še 129.834 gld 17 kr. Občinski svet je sprejel sklep o odpisu dolga, kar je pomenilo 10.000 gld prihranka letno za mestno blagajno. (Cod III/47, 43–43’).
- 6 Zaklad (dohodek) od pehotne mestne vojašnice (ob današnji Metelkovi ulici) v višini 35.520 gld 21 ¹/₂ kr je razporedil občinski svet za odplačevanje občinskega posojila (20.000 gld) in za preureditev mestne dvorane (glej tudi opombo 80) (Cod III/47, 44).
- 7 Ukrep so ljubljanci sprejeli z negotovanjem, saj so se mestne doklade na direktne davke povečale od 6 % na 15 % (leta 1900 na 20 %). Tudi občinski svet ni bil enoten (Cod III/47, 308–309; Cod III/48, 31–32’).
- 8 Na seji 23.1.1896 je občinski svet obravnaval regulacijski načrt ljubljanc, ki ga je predložil stavbni odsek. Načrt je potrdil ter ga javno razgrnil. Ugovore je obravnaval na seji 4.2.1897 (Cod III/48, 48–55’). MOL je začela odkupovati zemljišča in hiše z večjimi ali manjšimi težavami: npr. hišni posestniki Prečne ulice, Sv. Petra ceste (današnje Trubarjeve), Resljeve ceste, Poljske ulice (današnje Komenskega) in Kolodvorske ulice (današnje Moša Pijadejeve ceste) so zahtevali od občinskega sveta, da pri obravnavi gradbenih prošelj za zazidavo tega območja varuje vrtove, ne dovoljuje nadstropnih gradenj in „... nadležnih obrtnih naprav...“ (Cod III/47, 51–53’).
- 9 Kolesarski (biciklistični) red iz leta 1896 ni zaživel, ker je bil leto dni kasneje sprejet cestno-poličijski red (10.9.1897), ki je poleg prometa z vozovi in jahanja vključeval tudi vožnjo s kolesi. Posebna določila so bila namenjena tudi drugim udeležencem prometa (npr. živini, psom in perutnini), oviranju prometa (npr. ob gradnjah, žaganju drv, valjanju sodov itd.) in skrbi za snajenje cest ter vzdrževanju javnega miru.
- 10 „Prevozniki red“ je urejal pridobitev obrtne pravice (koncesije) za prevoze z enovprežnimi (drožke) ali dvovprežnimi (fijakarji) vozovi.
- 11 Glej opombo 9.
- 12 Po dunajskem vzoru sestavljeni „Zglaševalni red“ je obravnaval občinski svet na seji 12.11.1896 (Cod III/47, 190–191’). Razglasil ga je deželni predsednik 14.4.1897 (objavljen v Deželnem zakoniku za Kranjsko, VIII, 10). Ljubljana takega reda še ni imela, kar je, po besedah člana policijskega oddelka dr. Majarona, oteževalo delo policiji in kazenskemu sodišču (glej zgoraj citirani kodeks). Zglaševalni urad je deloval v okviru policijskega urada. Predpisoval je obveznosti posameznikov, posebno hišnih lastnikov, glede prijavljanja sprememb bivališča pri magistratu. Sprva so vpisovali ljudi v abecedno urejene rodbinske poše.
- 13 Misel o njeni gradnji se je porodila že leta 1889. Po dolgoletnih razpravah je občinski svet sprejel sklep o gradnji termoelektrarne (1896) in o uvedbi enosmernega toka z uporabo akumulatorjev. Zgradili so jo na vogalu Stomškove in Kotnikove ulice. Odprli so jo 1. januarja 1898. Sprva so tok uporabljali za razsvetljavo; leta 1900 je gorelo po ljubljanskih ulicah 48 obločnic in 830 žarnic, skupaj s hišno razsvetljavo kar 7000 žarnic. Velik odjemalec električnega toka je postala električna cestna železnica (1901).
- 14 To je današnji Zmajski most. Leseni predhodnik je nosil ime Mesarski most. Železobetonski most je projektiral inž. Jurij Zazinovich; gradili so ga dobro leto in ga izročili prometu 4.10.1901.
- 15 Šolska vrata je odprla 9.11.1896. Njen prvi ravmatelj je postal dr. Lovro Požar, ki je bil tudi občinski svetovalec. Šola, njen polni naslov je bil Cesarja Franca Jožefa I. mestna višja dekliška šola, je dobila pravico javnosti 12.7.1900. Po večkratnih selitvah se je oktobra 1907 preselila v moderno zgradbo (Mladika) ob današnji Prešernovi cesti, ki je bila zgrajena po načrtih arh. Maks Fabianija (1904). S šolskim letom 1907/08 se je začela postopoma preoblikovati v licej.
- 16 Gl. op. 16.
- 17 Gl. op. 1.
- 18 Gl. op. 4.
- 19 „Navodilo za okrajne načelnike“ je obravnaval in sprejel občinski svet na seji 16.11.1897 (Cod III/49, 207–208). Okrajni načelniki so bili pomožni organi mestnega magistrata in župana na terenu ter so opravljali poše s področja krajevne policije, poročali so npr. o razmerah v mestnem okraju, vedenju posameznih oseb, premoženjskem stanju posameznikov zaradi izdaje ubožnih spričeval, o zdravstvenih razmerah in: „... o posebnovажnih dogodkih svojega kraja...“. Praviloma so opravljali to delo brezplačno.
- 20 Skladišče za gasilno orodje zraven Mesarskega mostu so morali porušiti (gl. op. 14). Občinski svet je razmišljal o gradnji novega gasilskega doma. Tako je 6. januarja 1897 prišlo do sestanka vseh zainteresiranih. Ti so se zedinili za zgradbo, ki bo imela skladišče za gasilno orodje v pritličju, stanovanja za gasilce in mestne stražnike ter dvorano v prvem nadstropju in privatna stanovanja v drugem nadstropju. Po razpisnem natečaju (1.8.1897) je bil sprejet načrt arh. M.&C. Hlintragerja. Stavbo so gradili od julija 1898 do avgusta 1899. Z novim imenom Mestni dom (na današnjem Krčkovem trgu) je bila odprta 8.9.1899.
- 21 Šola je bila ustanovljena leta 1875 in s šolskim letom 1890/91 je postala osemrazrednica. Dvajset let je imela prostore v redutnem postopku na Sv. Jakoba trgu (današnji Levstikov trg). Stavba je bila porušena zaradi potresnih poškodb. Razpisan je bil projekt za novo šolo. Občinski svet je sprejel projekt arh. Kraussa in J. Fölka, ki ga je redigiral mestni inženir Ivan Sbrizaj, nova fasada pa je bila narejena po načrtu arh. Maks Fabianija. Postopje je bilo izročeno javnosti 1.10.1901.
- 22 Od leta 1896 dalje je bilo v ospredju vprašanje financiranja gradnje, ki se je rešilo šele leta 1910, ko je finančno ministristvo „pomagalo“ MOL s tem, da je dovolilo odpis 3-odstotnega potresnega posojila v višini 574.284,10 K, ki bi ga občina morala vračati od 1.1.1913. MOL je tudi dobila dovoljenje za najetje posojila v višini 1.000.000 K. Z letom 1900 je občinski svet začel razmišljati tudi o stavbišču. Križali so se različni interesi in končno so kupili stavbišče ob Rimskem zldu na Mirju. Končni načrt je izdelal direktor češke državne obrtne šole v Brnu Adalbert Dvořak (1904 podroben načrt 1909). 23.8.1909 so oddali gradnjo ljubljanskemu podjetniku Filipu Supančiču, ki je že naslednji dan pričel z delom. Pouk v novi stavbi se je začel novembra 1911, ko se je Umetno-obrtna strokovna šola tudi preimenovala v Državno obrtno šolo (29.9.1911).
- 23 Gl. op. 15.
- 24 Zgrajena je bila na vogalu Prečne in Kolodvorske ulice (današnje Moša Pijadejeve ulice). Njena vrata so se odprla 23.6.1900. Namenjena je bila ubožnejšim slojem, saj jim je omogočala kopeli po minimalni ceni.
- 25 Gl. op. 13.
- 26 Ljubljanski vodovod je bil odprt 29.6.1890. Pred gradnjo so se križali predlogi glede zajetja vode (končno so se zedinili za zajetje podtalnice na Ljubljanskem polju pri Klečah). Po izgradnji, ko se je širilo omrežje, pa so mnogi ljubljanci nasprotovali vodovodu zaradi cene vode. Podobno je bilo tudi pri uvajanju elektrike.
- 27 Sklep o gradnji topničarske vojašnice ob Dunajski (današnji Titovi) cesti je sprejel občinski svet na seji 2.10.1895. Gradnjo so zaupali Unionski stavbni družbi na Dunaju, ki je bila pripravljena zgraditi stavbo za 515.000 gld. Objekt je gradilo mesto s pomočjo posojil ter s prispevkom Kranjske hranilnice (100.000 gld.). Občinski svet je zahteval soudeležbo domačih obrtnikov pri izvedbenih delih. Tehnična kola vdačija objekta je bila 29.10.1898. (Cod III/46, 9–13, 60’, 364–364’; Cod III/47, 148–149’, 162–167’, 274–275’).

- Cod III/48, 86-90, 258, 262-263; Cod III/49, 5-5', 46'-47).
- 28 Na mestu nekdanjega Špitala (ob današnji Stritarjevi ulici), ki je bil porušen po potresu, je leta 1898 zrasla palača (Kresija) po načrtih arh. Leopolda Theyerja. Pri opremljanju so sodelovali tudi domači umetniki in obrtniki (npr. Anton Repič, Ivan Zajc, Žabkar itd.).
- 29 Ljubljana je dobila državno posojilo 450.000 gld s 3% obrestmi za regulacijske namene (gl. Drž. zak. 132, 8. 7. 1896). Občina ga je uporabila za odkupe liš in zemljišč (gl. op. 8).
- 30 Kolodvor s progo južne železnice je postal glavna ovira (poleg pokopališča pri sv. Krištofu) za gradbeni razvoj mesta proti severu. V vsem obdobju do začetka prve svetovne vojne sledimo žolčnim razpravam v občinskem svetu in z direkcijo južne železnice ter pristojnim ministrstvom. Od velikih načrtov (po vzoru postaj v Düsseldorfu in Halleju) so bile izvedene le manjše adaptacije in zgrajen je bil podvoz na Smartinski cesti z občinsko finančno sodeležbo.
- 31 Po dolgoletnih dogovarjanjih so železniške oblasti dovolile njihovo izgradnjo ob karniški progi v Šiški (1908).
- 32 To je kolodvor ob gorenjski železnici Ljubljana-Kranj-Trbiž, ki je bil na območju upravne občine Spodnja Šiška.
- 33 Današnja Šaranovičeva cesta.
- 34 Domobranska vojašnica (ob današnji Roški cesti) je bila zgrajena leta 1891. Tu sta bila nastanjena 3. in 4. bramborski pehotni bataljon. Od leta 1894 je bilo v tej zgradbi tudi „črnovojniško poveljstvo“ obeh bataljonov.
- 35 Današnja Prešernova cesta
- 36 Gl. op. 32.
- 37 V korist potresnega zaklada je MOL sklenila pogodbo z dunajsko tvrdko Schellhammer & Schattera o prodaji srečk efektne loterije. Tvrdka je ustanovila pisarno v Ljubljani, ki je pošiljala srečke po vsej državi. Hribar omenja majhen dobiček 68.000 K (Hribar, Spomini I, 256), sestavljeni publikacije Ljubljana po potresu pa so zadovoljno pisali o dobičku 130.000 K, ki so ga porabili za stavbno-regulacijske namene (str. 28).
- 38 Novi pravilnik za upravo meščanske imovine je bil sprejet 5.9.1897.
- 39 Gl. op. 19.
- 40 Gl. op. 9.
- 41 Sprejet na seji občinskega sveta 16.11.1897 (s. 39.831).
- 42 Na seji občinskega sveta 21.9.1897 je podžupan Karol Bleiweis opozoril, da lišni posestniki, predvsem trgovci, obrtniki (posebno fotografi), izkoriščajo javni svet v večji meri kot jim to dopušča 61. člen stavbnega reda (1896). Po zgledu drugih avstrijskih mest (Gradca, Celavca, Salzburga, Linza itd.) so sprejeli sklep o plačevanju najemnine za izlazbe, ki segajo čez stavbno érto. (Cod III/49, 100-103).
- 43 Gl. op. 4.
- 44 Gl. op. 8.
- 45 Člani mestnega stavbnega urada leta 1897 so bili: Ivan Duffe (mestni nadinženir), Ivan Sbrizaj (mestni inženir), Ciril Koch (mestni stavbni asistent), Josip Petrik (pomožni inženir) in Alojzij Ciula (pomožni inženir). Jan Duffe (1855-1928) se je zaposlil pri stavbnem uradu MOL leta 1881 in mu ostal zvest do upokojitve leta 1914. Načelnik stavbnega urada je bil v letih 1883-1914 (Mesto Ljubljana, Registratura personalnih spisov, škatla 4).
- 46 Gl. op. 12.
- 47 Policijski komisar in pozneje svetnik je vodil ljubljanski policijski urad do leta 1904.
- 48 Ivan Vončina (1849-1924) je po nekajletni državni službi (1874-1881) prevzel delo pri ljubljanskem magistratu, kjer je ostal do upokojitve leta 1912. Od leta 1898 dalje je bil ravnatelj magistratnih uradov. (Mesto Ljubljana, Registratura personalnih spisov, škatla 23).
- 49 Bramarbas = bahač.
- 50 Georg Schönerer (1842-1921), avstrijski politik, zagovornik nemštva, antisemitizma in izdajatelj glasila Unverfälschte deutsche Worte (1890-1912) (Mayers Lexikon 10, str. 1431, Leipzig, 1929).
- 51 Karl Hermann Wolf (1862-1941), pisatelj, državnozbornski poslanec 1897-1918 in zagovornik nemškega radikalizma.
- 52 Sans gene = brez zadrege.
- 53 T.j. preko meja habsburške monarhije; črna in rumena barva sta bili državni barvi.
- 54 Delniška družba za izgradnjo dolenske železnice je bila ustanovljena leta 1892; MOL je odkupila 500 delnic po 100 gld. Proga Ljubljana-Grosuplje-Kočevje je bila odprta septembra 1893. Zaradi izgub jo je prevzela država (1913) ne da bi dobili delničarji kake odškodnine.
- 55 Gre za deželno gledališče (današnje Opera), ki so ga gradili v letih 1890-1892 po načrtih inženirja J. V. Hraskega in arh. A.J. Hrubija. Staro deželno gledališče (na današnjem Trgu osvoboditve) je uničil požar 17.2.1887.
- 56 Gl. op. 14.
- 57 Leta 1882 je ljubljanski občinski svet dobil slovensko večino; sodobniki so govorili o „narodnem občinskem svetu“, ki je iz svoje vrste izvolil za župana Petra Grassellija (1882-1896). Do razpada monarhije niso imeli Nemci v občinskem svetu nikdar več absolutne večine.
- 58 Ko je bila zgrajena Mestna kladnica (1881) je bil občinski svet še v nemških rokah pod vodstvom župana Antona Laschlana.
- 59 Imenovan tudi Poljanski most čez Gruherjev kanal; povezoval je Poljane s Hradeckega vasjo in Štepanjsko vasjo, ki je ležala izven mestnega pomenja v območju upravne občine Dobrunjce.
- 60 Stavba za današnjim Tivolskim gradom. Stara mestna Švicarija je bila gostilna in kavarna v mestni lasti. Na njenem mestu je leta 1908 zrastel hotel Tivoli (po načrtih arh. Cirila Kueba).
- 61 Leta 1894 je MOL naročila nove ulične table, ki so imele črni napis na beli podlagi z zelenim rohom; v veljavi so ostale do leta 1908.
- 62 Današnja Prešernova cesta.
- 63 To ime ima še danes.
- 64 Ob Ljubljani v Trnovem (med Gradaščico in Opekarsko cesto), kjer so še konec prejšnjega stoletja pristajali čolni, ki so z vrliške strani dovažali les, opeko ipd. za obnovo Ljubljane po potresu.
- 65 Današnja Veselova ulica.
- 66 Današnja Šaranovičeva ulica.
- 67 Nemška reakcija na Badenijeve jezikovne naredbe (padec njegove vlade 30.11.1897) je vzbudila strah tako pri liberalcih kot tudi klerikalcih. Tako je prišlo tudi do kratkotrajne sprave med deželima kluhoma obeh strank. Spravno pogodbo je objavil Slovenec 18.3.1898.
- 68 Mišljena je 50-letnica vladanja Franca Jožefa I. 1848-1898 (1916).
- 69 Vsi normativni akti, ki jih je sprejel občinski svet v letih 1896-1898 so bili združeni v knjižni obliki.
- 70 Shodi, ki se ga je udeležila večina slovenskih županov, je bil 16. in 17. avgusta 1898 v Ljubljani (Cod III/51, 159').
- 71 Na seji 5.7.1898 je občinski svet soglasno sprejel resolucijo dr. Danila Majarona, ki se glasi: „Glede na to, da je visoko c.kr. višje deželno sodišče v Gradcu, dne 23. junija t.l. na prizivni razpravi odklonilo slovenski jezik kakor razpravni jezik in ker dotični senatni sklep ne ustreza ustavno zajamčeni ravnopravnosti slovenskega jezika v uradih, niti varnosti pravosodja za slovenske pravne stranke, zato občinski svet deželnega stolnega mesta Ljubljane izreka nujno prošnjo, da visoko c.kr. pravosodno ministerstvo izvoli nemudoma zagotoviti slovenskemu jeziku popolno veljavo razpravnega jezika na prizivni instanci v Gradcu v pravih, v katerih nastopajo slovenske stranke, kakor tudi da izvoli resno uvaževati vprašanje ustanovitve višjega deželnega sodišča v Ljubljani. Mestnemu magistratu se naroča, da v smislu predstojечеga sklepa sestavi in odpošlje čimprej utemeljena peticijo...“ (Cod III/51, 81'-83').
- 72 Na seji 18.10.1898 je občinski svet soglasno sprejel resolucijo, ko jo je predlagal dr. Valentin Krisper: „Občinski svet ljubljanski izjavlja svoje vznemirjenje nad odgovorom, ki ga je dal Njegova Ekselencija ministerski predsednik grof Thun deputacijam odvetnikov in notarjev odklanjajoč za sedaj ustanovitev vsučilišča v Ljubljani. Občinski svet ljubljanski slovesno izjavlja, da smatra ustanovitev vsučilišča, kakor ga je predlagal visoki deželni zbor kranjski, za najnujnejšo potrebo, da se osigura slovenskemu narodu za bodoče dohna in zadostna uprava za katero že danes primanjkuje naraščaja.

- Občinski svet pozove svojega državnega poslanca naj se poteguje vkljub temu z vso močjo za ustanovitev vseučilišča in naj, ako se pogajanja odklonijo, izvaja politične konsekvence". (Cod III/51, 234'-237).
- 73 Na seji 23.12.1898 je v okviru proračunske debate občinski svet soglasno sprejel sklep o ustanovitvi vseučilišnega fonda. Za dobo 10 let se je obvezal nalagati po 5000 gld. letno na posebno knjižico Mestne hranilnice ljubljanske. Denar je bil namenjen gradnji stavbe, obresti pa za ustanove slušateljem bodočega ljubljanskega vseučilišča (Cod III/52, 203'-204').
- 74 Gl. op. 37.
- 75 Na tajni seji občinskega sveta 15.7.1898 so obravnavali predlog finančnega ravnateljstva v Ljubljani o prevzemu mestne užitnine v tri letni zakup brez javnega razpisa proti zakupnini 150.000 gld za užitnino in 5.000 gld za cestnino. MOL je ugotavljala, da je potrošnja v mestu vedno nižja, ker sta odpadla dva važna porabnika, kaznilnica na Gradu in Deželna bolnica (slednja je plačevala kar 4.000 gld letne užitnine) zaradi umiritve gradbene dejavnosti ipd. (Cod III/51, 1954'-155').
- 76 Gl. op. 13.
- 77 Gl. op. 30.
- 78 Poleg Tivolija je bila Zvezda (na današnjem Trgu osvoboditve) najpomembnejši park v Ljubljani. Ljubljanci niso z navdušenjem spremljali občinskih pobud za „preureditve“ parkovnih površin. Tega leta so preuredili zelene površine ter jih ogradili.
- 79 Rastlinjak je bil postavljen v mestni vrtnariji (drevesnici) ob Tivolskem ribniku. Mestu je dajala okrasne rastline.
- 80 Načrt preureditve je izdelal mestni inženir Jan Duffe po Theyerjevem projektu (1897). Notranjo opremo so izdelali ljubljanski obrtniki (npr. mizar Karl Binder, Naglasova tvrdka itd.). Dvorana je bila obnovljena leta 1898.
- 81 Za okrasitev dvorane sta prispevala po 1.000 gld. J.J. Strossmayer in Josip Gorup. Prvi prispevek je dobila Ivana Kobilica za sliko Slovenci se klanjajo Ljubljani (1903), drugi pa je bil namenjen slikarju Josipu Germu, ki naj bi upodobil poklon občinskega sveta Francu Jožefu pred mestno hišo maja 1895.
- 82 Gl. op. 20.
- 83 Gl. op. 4.
- 84 Gl. op. 20.
- 85 Gl. op. 21.
- 86 Petrazredna ljudska šola je predhodnik današnje osnovne šole Ledina; ustanovljena je bila leta 1855.
- 87 Stal je na Slovenskem trgu (današnjem Marxovem). Sklep o postavitvi je sprejel občinski svet na seji 5.11.1895 v spomin na cesarjev obisk v Ljubljani 7. maja 1895. Sprva so načrtovali obelisk oziroma piramido z bronastim reliefom in napisom, ki bi stal v parku pred Narodnim domom (1896). Načrte naj bi izdelala Jan Duffe in Alojz Gangl (Cod III/47, 27-27'). Končno je bil postavljen doprni kip po načrtu S. Peruzzija (1908).
- 88 Po odkupu gradu (1905) in zaokrožitvi posestva (1906) je MOL uredila poti in nasade ter zasadila drevesa.
- 89 To ime ima še danes.
- 90 Današnja Trubarjeva cesta.
- 91 Del parka Tivoli v bližini Tivolskega gradu.
- 92 Odprli so ga 13.8.1898 v Salendrovi ulici. Pod vodstvom dr. Ernsta Kramerja je opravljal kemične raziskave za potrebe dežele in Ljubljane. Za mesto je imelo pomen za preiskave živil.
- 93 Gl. op. 68.
- 94 Gl. op. 61.
- 95 Razgledni stolp je bil zgrajen leta 1848 na temelju okroglega obrambnega stolpa. MOL je bila zainteresirana za turistično ureditev gradu (npr. Hribarjev načrt izgradnje dvigala, želje po ureditvi gradu v muzejsko-hotelski kompleks itd.).
- 96 To ime ima še danes.
- 97 Gl. op. 79.
- 98 O vremenski hišici so se razvzele debate v občinskem svetu: njenim zagovornikom (Hribar, Šubie) je nasprotoval Tavčar. Enotni tudi niso bili glede kraja postavitve (v parku pred Narodnim domom ali v Wolfovi ulici med Gerberjevo in Krejčijevo hišo) itd.
- 99 To ime ima še danes.
- 100 V novo stavbo na Zaloški cesti se je preselila leta 1896. Pomenila je višek takratne gradbene tehnike (paviljonski sistem).
- 101 Josip Gorup pl. Slavinjski (1834-1912), politik, gospodarstvenik in mecen, zaslužen tudi za razvoj Ljubljane (SBL I, 234 in op. 71).
- 102 Podrobneje o mestnih delaveih gl. Marjan Drnovšek: Delavsko vprašanje v ljubljanskem občinskem svetu 1912-1914. Kronika, 25, št. 1, 1977, str. 52-55.
- 103 Dobro leto po njeni otvoritvi je občinski svet že sprejel sklep o njenem povečanju (28.2.1899). Postavljena sta bila dva nova parna kotla in tretji parni stroj. Povečali so tudi akumulatorsko postajo v mestni hiši. Glej tudi op. 13.
- 104 Ustanovljena je bila leta 1863. Izdajala je najrazličnejše statistične prikaze. Leta 1887 je začela izdajati letipise za avstrijsko komunalno statistiko (Österreichisches Städtebuch).
- 105 Innsbruck, mesto na Tirolskem v Avstriji.
- 106 Nemško tudi Troppau, mesto v češkoslovaškem delu Šlezije.
- 107 Navodilo za tržnega nadzornika je bilo sprejeto 16.11.1898 (št. 40.812). Določeval je obveznosti tržnega nadzornika pri izvrševanju tržne policije tj. nadzorstva nad tržnim prometom.
- 108 Ena važnejših pridobitev Ljubljane po potresu je bila izgradnja mestne ubožnice v Japljevi ulici po načrtih Maksa Fabianija in po vzoru stavbe v Elberfeldu. Sklep o gradnji je sprejel občinski svet leta 1897, odprta pa je bila 1.1.1902.
- 109 Iliši št. 21 in 22 v Gradšču je grafica Stubenberg leta 1868 prepustila (volila) MOL za mestne ubožce. Po potresu so ju podrli in zgradili novo poslopje, ki je bilo odprto 1.11.1900.
- 110 Gl. op. 24.
- 111 To ime ima še danes.
- 112 Gl. op. 111.
- 113 To ime ima še danes.
- 114 Današnja Prešernova cesta.
- 115 To ime ima še danes.
- 116 Današnja Tavčarjeva ulica.
- 117 MOL je bila zainteresirana za gradnjo električne cestne železnice (c.c.ž.). V Ljubljani jo je gradila dunajsta tvrdka Siemens & Halske, s katero je julija 1899 sklenila ugodno pogodbo o odjemu električnega toka iz mestne termoelektrarne. V začetku septembra 1901 so odprli progo: kolodvor južne železnice - Dunajska cesta (današnja Titova) - Prešernova ulica (današnja Čopova) - Špitalski most (del današnje tromostovja) - Špitalska ulica (današnja Stritarjeva) - Mestni trg - Stari trg - Florjanska ulica (današnji Gornji trg) - Karlovska cesta - kolodvor dolenske železnice; od te proge je bil odeep: Mestni trg - pred Škofijo (današnji Ciril Metodov trg) - Poljanska cesta - Ambrožev trg - Šentpetrski most - mimo deželne bolnice do vojne bolnice (Zaloška cesta).
- 118 Današnja Stritarjeva ulica.
- 119 Današnji Gornji trg.
- 120 Gl. op. 21.
- 121 Gl. op. 14.
- 122 Sklep o njeni ustanovitvi je sprejel občinski svet na seji 8.11.1899. 1. januarja 1900 je pričela z delom. Svoje prostore je imela na Mestnem trgu. Poleg posredovanja delovnih mest je že prvo leto razširila dejavnost tudi na posredovanje dijaških stanovanj, stanovanj nasploh in letoviških stanovanj na območju Kranjske.
- 123 Na izredni seji občinskega sveta 18.10.1898 je bil sprejet „Opravični red mestnega magistrata ljubljanskega“. Določal je tudi uradni jezik na magistratu (paragraf 6). Slovenski jezik je bil obvezen pri poslovanju z uradi in posamezniki: „... koder prebivajo Slovenci, ter po Kraljevinah Hrvaške, Slavonji in Dalmaciji...“ in v notranjeni poslovanju matratratnih uradov. Izjemo so dopuščali le pri poslovanju v prenešenem delovnem področju in z vojaškimi oblastmi („vojaški jezik“). Vendar: „... Strankam, ki se priznavajo k nemškemu občevalnemu jeziku, dopisuje se in na nemške vloge odgovarja v nemškem jeziku; strankam, katerih občevalni jezik je slovenski, pa se dopisuje in odgovarja v slovenskem jeziku tudi tedaj, če so njihove vloge bile pisane v

- kakem drugem jeziku . . .“.
- 124 Vprašanje jezika uličnih napisov je burilo tako občinski svet kot tudi javnost. Ob tem so se lonila politična (liberalna in klerikalna stranka) in narodnostna kopja (Nemci). Kratka kronika: leta 1892 je občinski svet sprejel sklep o slovenskih napisih, dve leti kasneje (1894) o dvojezičnih (v praksi so še vedno uporabljali samo slovenske napise), leta 1897 ponovno o slovensko-nemških napisih (za to se je zavzel tudi Hribar, kljub oporekanjem v občinskem svetu), leta 1899 o slovenskih napisih (z razveljavitvijo sklepa iz leta 1897) itd.
- 125 Andrej Senekovič je bil član ljubljanskega občinskega sveta v letih 1892–1906. Hribar ima v mislih Senekovičevo razmišljanje o najemninah za portale v okviru proračunske debate za leto 1900, ko je prišlo do nasprotovanj z Ivanom Tavčarjem (Cod II/54, 317–330).
- 126 Z letom 1900 je pobiranje davkov ponovno prevzela država.
- 127 Ta petrazredna ljudska šola je bila dovoljena 4.11.1899. Z delom je začela s šolskim letom 1901/02 v zasebni posloplji na Erjavčevi cesti št. 21.
- 128 Najvišji deželni šolski nadzorni organ za ljudske in meščanske šole, učiteljišča, vadnice in gimnazije ter druge srednje šole kot tudi za privatne šole vseli stopenj.
- 129 Glej delo Marjana Drnovšek: Ljubljanski mestni statuti 1850–1934. Kronika, 29, št. 2 1981, str. 126–136.
- 130 Novi domovinski zakon (1896) je stopil v veljavo 1.1.1901.
- 131 Pretirana predvidevanja. Po statistiki v delu Ljubljana po potresu (str. 60) je razvidno, da je bilo od leta 1901 do 1909 vložnih 3434 prošelj za sprejem v ljubljansko občinsko zvezo; občinski svet je odklonil 708 prošelj. Tako je bilo v domovinsko zvezo sprejetih 7745 oseb.
- 132 Gre za posojila, ki jih je Ljubljana dobila po potresu.
- 133 Gl. op. 21.
- 134 Gl. op. 127.
- 135 Gl. op. 108.
- 136 Gl. op. 14.
- 137 Gl. op. 24.
- 138 To ime ima še danes.
- 139 Današnja Stritarjeva ulica.
- 140 Današnje območje Trga revolucije.
- 141 Današnja Čopova ulica
- 142 Gl. op. 140.
- 143 Del današnje Gregorčičeve ulice.
- 144 Stavba današnjega izvršnega sveta SRS. Gradili so jo za kranjsko deželno vlado v letih 1896–1899 in je predstavljala eno največjih palač v Ljubljani.
- 145 To ime ima še danes.
- 146 Gl. op. 117.
- 147 Tagespost.
- 148 Slovenec, politični dnevnik. V letih 1891–1900 ga je urejal Andrej Kalan, ki je bil tudi izvoljen v ljubljanski občinski svet (1895).

- 149 Spodnja in Zgornja Šiška sta bili samostojni upravni občini; Spodnja Šiška je bila priključena mestu leta 1914.
- 150 Samostojna upravna občina.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE NEUJAHRSREDEN BÜRGERMEISTERS IVAN HRIBAR DEM LAIBACHER GEMEINDERAT 1896–1909 (I. Teil)

Marjan Drnovšek

Im ersten Teil sind neben der Einleitung nur die Reden aus den Jahren 1896–1900 veröffentlicht; in der nächsten Nummer von Arhivi (Die Archive) werden noch die übrigen (1901–1909).

Nach dem Erdbeben (1895) und nach dem Hribar zum Laibacher Bürgermeister wurde (1896), ist ein intensiver Aufbau der Stadt angefangen worden. Es wurden auch die zeitgenössischen Kommunalanlagen (die Erweiterung des Wasserleitungsnetzes, die Elektrifizierung, die Verkehrsverbesserungen usw.) durchgesetzt. Die Muster für die konkreten Lösungen hat man vor allem in den deutschen und österreichischen Städten gesucht.

Grosse Verdienste um diese Entwicklung haben sich der Gemeinderat und Bürgermeister Ivan Hribar (1896–1910) erworben. Am Ende jedes Jahres gab Hribar in seiner Rede dem Gemeinderat eine kurze und kernige Zusammenfassung der erledigten Arbeit an. Im Beitrag werden diese Reden mit den notwendigsten faktographischen Erklärungen in Bemerkungen veröffentlicht. Als Quelle stellen sie eine Ergänzung zu Hribars Erinnerungsniederchriften über die Zeitperiode vor, als er Bürgermeister war (Ivan Hribar, Moji spomini – Meine Erinnerungen, I. Teil von 1853 bis 1910, Ljubljana 1928).

EVIDENCA FILMSKIH TEDNIKOV (WOCHENSCHAUEN) V BUNDESARCHIVU KOBLENZ, KI SE NANAŠAJO NA OZEMLJE JUGOSLAVIJE V LETIH 1941–1945

Ivan Nemanič

Ob obisku Filmskega arhiva pri Nemškem zveznem arhivu v Koblenzu v septembru 1983 sem poleg drugih nalog evidentiral filmsko gradivo, ki se nanaša na Slovenijo

oziroma SFRJ. Pri tem sem se omejil le na evidence za čas 1941–1945, to je na obdobje NOB. Za pregled evidenc vsega filmskega gradiva v Filmskem arhivu bi bili potrebni vsaj 3–4 tedni. Wochenschau, to so tedenski filmski pregledi, prikazujejo pomembnejše dogodke z vsega sveta. Prvi posnetki v seriji so nastali leta 1895. Filmski zapisi Wochenschauov so arhivirani po časovnem zaporedju, tako kot so nastali. Na enak način so zadnje sestavljene tudi evidence. Območje Slovenije je v Wochenschauih predstavljeno le z maloštevilnimi zapisi iz leta

1941. Večina evidentiranih filmov se nanaša na drugo področje Jugoslavije, zlasti na Hrvaško. Značilno je, da ti filmi, razen nekaj izjem, ne kažejo dogodkov iz NOB. Večinoma prikazujejo etnološke značilnosti posameznih pokrajin naše države, kmečka dela itd. Vsekakor so pomembni zgodovinski viri, ki bi ga raziskovalci preteklosti lahko s pridom uporabili. Želja naših arhivov pa je, da bi evidentirane filme prekopirali in jih uvrstili v svoje zbirke filmov.

1/Sign: 553/16/1941, 6. tč.

Duuaj. Jugoslovanski „volksdeutscherji“ zaradi represalij zapuščajo Jugoslavijo. Vožnja po Douavi, srečanje ua Dunaju.

2/Sign: 553/16/1941, III. rola

Posebno poročilo nemškega Wochenschaua: Hitlerjevo dnevno povelje ob uapadu na Jugoslavijo. Začetek vojnih operacij (6.4.). nemška artilerija strelja na jugoslovanske obmejne utrdbe. Neniška pehota gre v napad. Jugoslovanski ujetniki. Nemški pionirji gasijo goreči most. Letalski napad, bombardiranje.

3/Sign: 556/17/1941, II. rola

Prostor ob Douavi in Jugoslavija. Porušeni jugoslovanski bukerji. Porušena železniška proga v Mariboru. Nemška enota na pohodu onstran jugoslovaške državne meje. Pehota med preходом neke reke (Drava?). Porušeni most. Nemške enote v Mariboru. Nemški vojaki v čolnih veslajo preko Drave. Orožje in kouju. Vojaki gradijo nov most. Generaloberst Freiherr von Weichs z nemškimi oficerji ob Dravi. Mariborčani pozdravljajo nemške enote. Nemška poliejja. Zastava s kljukastim križem (v Mariboru) na mestni luči.

III. rola – Jugoslavija

Nemška enota pri Nišu. Skopje. Beograd. Boj z jugoslovanskim regimentom.

4/Sign.: 555/18/1941

1. rola; 3. točka – Jugoslavija

Vkorakanje nemških enot v Zagreb. Ljudje pozdravljajo Nemece.

4. točka – Jugoslavija

Vpad nemških enot v Jugoslavijo iz Bolgarije. Prodor proti Beogradu. Predaja jugoslovanske vojske. Goreči most.

II. rola – Jugoslavija

Streljanje nemške artilerije na utrdbe. Zavzemanje posameznih krajev. Preiskava civilov zaradi orožja. Kolona ujetnikov. Napredovanje nemške vojske.

Napredovanje proti Beogradu. Napis – Beograd 81 km. Nemške enote v porušenem Beogradu.

III. rola: Beograd (18.4.)

Pogovori o kapitulaciji z generalom von Weichsom. Hitler v svojem salonu prebere brzozavko o kapitulaciji Jugoslavije.

Napad ua Grčijo po kapitulaciji Jugoslavije.

5/Sign: 556/19/1941

II. rola, 5. točka. Nemški pionirji v Železnih vratih ua Donavi. Prehod preko reke. Predaja jugoslovaške vojske. Prihod nemških enot v Sarajevo.

6/Sign: 557/20/

5. točka: Detajli iz Jugoslavije.

7/Sign: 558/21/1941

1. točka – Beograd. Porušeni most preko Donave. Nemški pionirji.

2. točka – Beograd. Trdnjava. Skupina in posamezni Židje v Beogradu.

8/Sign: 559/22/1941

6. točka – Hrvatska. Prijateljski večer nemških pilotov s hrvatskim prebivalstvom. Večerja in ples.

9/Sign: 560/23/1941

3. točka – Rim. Pavelič na obisku pri Mussoliniju.

4. točka – Področje ob Donavi v Jugoslaviji. Nemški vojaki s čolni čistijo mine ua Dravi.

10/Sign: 562/25/1941

2. točka – Pavelič na obisku pri Hitlerju v Berhtesgadnu.

11/Sign: 563/26/1941

8. točka – Beograd. Popravilo mostu preko Save.

12/Sign: 671/1943

30. točka – Hercegovina, Mostar, glavno mesto Hercegovine. Ulice v mestu. Hrvatska mladina je vkorakala v mesto.

13/Sign: 688/1943, št. 1682

Nemški avioni z bombami napadajo partizane v Bosni.

Boj proti partizanom na Savi.

14/Sign: 697/1944, št. 1690

3. točka – Vaja ua terenu Zveze srbskih prostovoljcev za boj proti Rusiji.

15/Sign: 721/28/1944, št. 1715

Boj proti partizanom v Bosni. Goreče vasi (ki so jih zažgali partizani). Načrtna akcija posameznih rodov vojske. Partizani se predajajo. Obrazi partizanov. Najpomnejše partizane obstreljuje artilerija.

16/Sign: 721/28/1944, št. 1715

2. točka – Maribor. Vojne vdove z otroki, ki želijo študirati. Pri Marijo von Clausewitz najdejo zavetišče. Marija von Clausewitz v predavalnici ua doma pri delu in učenju.

SONDERREIHE do leta 1945

17/Sign: UFA (Evropa), Magazin št. 108, jesen 1943

6. točka – Berlin, Hrvatska umetnostna razstava. Slike in plastike. Obiskovalci ua razstavi.

18/Sign: UFA Magazin št. 109/1943

5. točka – Zagreb, posnetki iz živalskega vrta.

19/Sign: UFA Magazin št. 115, jesen 1943

4. točka – Vas na Hrvatskem. Folklorna skupina pleše ljudske plese. Gledalci v hišah. Posnetki vaščanov, 33 m.

20/Sign: UFA Magazin št. 138/1943, 21 m

5. točka – Žetev konoplje v Banatu. Prevoz konoplje s kouji.

21/Sign: UFA Magazin št. 141/1943, 33 m

4. točka – Hrvatska. Pavelič prisostvuje vaji padalcev. Skakanje padalcev na odprtem zemljišču, zlaganje padal.

22/Sign: UFA Magazin 147/1944

2. točka – Beograd. Nemški umetniki obiščejo vojaško radijsko postajo v Beogradu (jesen 1944).

23/Sign: 159/1944

4. točka – Alarm pri beograjskih gasilcih v jeseni 1944.

24/Sign: 167/1944, jesen

7. točka – Hrvatska. Delo na žagi lesa.

25/Sign: 170/1944, jesen 1944

2. točka – Hrvatska. Kmečka svatba ua Hrvatskem. Obleke, plesi itd.

26/Sign: 174 UFA/1944, jesen 1944

5. točka – Srbija. Konjereja, 48 m

27/Sign: 176/1944, jesen

3. točka – Sarajevo. Mošeje. Umivanje pred vliodom v mošejo. Molitev v mošeji; 38 m.

28/Sign: 176/1944, jesen

5. točka – Hrvatska. Strupene kače. Institut za proizvodnjo seruma v Zagrebu. Lovei ua kače.

29/Sign: 178/1944, jesen

Zagreb. Pouk vajučev v podjetju Siemens, 32 m

30/Sign: 182/1944, jesen

2. točka – Zagreb. Slovesnost ob prevzemu mošeje (blagoslovitev), 48 m.

31/Sign: 183/1944, jesen

3. točka – Pogled v tovarno čevljev, delo v tovarni, 34 m.

- 32/Sign: 199/1944, jesen
 3. točka – Hrvatska. Šola za umetno obrt, modeliranje, 44 m.
 33/Sign: 203/1945
 4. točka – Hrvatska. Tovarna čevljev, 45 m
 34/Sign: 204/1945
 7. točka – Zagreb, 45 m.

EUROPA WOCHEN

- 35/Sign: 32/1943
 Št. 32, 7. točka – Hrvatska. Tabor ustašev – žensk. Mladina pri delu v taborn, 217 m.
 36/Sign: št. 32, leto 1943
 8. točka – Srbija. Žetev tobaka, 242 m.
 37/Sign: št. 35/1943
 10. točka – Hrvatska. Zapisnica hrvatskih vojaških enot. Navzoči Ante Pavelič in nemški visoki oficirji. Maša, 275 m.
 38/Sign: št. 36/1943
 3. točka – Srbija. Trgatev grozdja, 80 m
 39/Sign: št. 37/1943
 3. točka – Žetev tobaka
 40/Sign: 39/1943
 1. točka – Žetev prosa, 36 m
 41/Sign: št. 40/1943
 1. točka – Žetev konoplje na Balkanu, 47 m.
 42/Sign: št. 41/1943
 1. točka – Hrvatska. Slovesna ortodoksna maša, predstavniki vojske, 29 m
 43/Sign: 43/1943
 2. točka – Hrvatska. Slovesnost ženske ustaške organizacije. Govor. Navzoč Ante Pavelič, 104 m.
 44/Sign: 44/1944
 Ministrski predsednik Srbije Milan Nedić sprejme neko ženska delegacijo, 81 m.
 45/Sign: 44/1944
 9. točka – Hrvatska. Božična slovesnost. Mladinska ustaška organizacije, 215 m.
 46/Sign: št. 50/1944
 Hrvatska. Kongres ustaškega gibanja. Navzoč Ante Pavelič, ki govori v dvorani, 97 m.
 47/Sign: 52/1944
 2. točka. Hrvatska. Žaga na vodni pogon, 65 m.
 48/Sign: 54/1944
 2. točka – Balkan. Slovesna blagoslovitev vode. Ortodoksna procesija po mestu (6. januar). Škof blagoslavlja, 89 m.
 49/Sign: št. 56/1944
 7. točka – Nemška obrtna razstava na Hrvatskem. Navzoč Ante Pavelič, marec 1944.
 50/Sign: št. 63/1944
 7. točka – Balkan. Trg v nekem muslimanskem kraju, 224 m.
 6. točka – Zagreb. Hrvatska kmečka svatba. Slovesnost v cerkvi, narodne noče, 200 m.
 51/Sign: št. 70/1944, junij
 4. točka – Maribor. Vojne vdove. Dom Marije von Clausewitz. Otroci v njenem domu, 125 m.
 52/Sign: št. 73/1944, julij
 4. točka – Hrvatska. Skupina deklet pri borilnih vajah, 138 m.
 53/Sign: 79/1944, avgust
 1. točka – Srbija. Ortodoksna maša. Navzoč Milan Nedić in vojaške enote.
 54/Sign: št. 79/1944, avgust
 3. točka – Začetek žetve na Balkanu.
 55/Sign: 79/1944, avgust

5. točka – Balkan. Delitev orožja civilnemu prebivalstvu, 170 m.
 56/Sign: št. 80/1944, september
 3. točka – Pavelič sprejme muslimane, 70 m.
 57/Sign: št. 81/1944
 5. točka – Srbija. Tabor srbske „Arbeitsdienst“, navzoča Marčetić in Prager, 169 m.
 58/Sign: št. 84/1944
 1. točka – Žetev na Hrvatskem, 38 m
 59/Sign: št. 91/1944
 2. točka – Dan nrtvih, grobovi, 77 m
 60/Sign: št. 92/1944, december
 9. točka – Fronta na Balkanu. Bojne operacije na fronti pri Donavi 252 m.
 61/Sign: št. 93/1944 (december?)
 2. točka – Ante Pavelič sprejme von Eichsa, 65 m.
 62/Sign: št. 94/1944, december
 4. točka – Zagreb. Otroški vrtec v Zagrebu, 133 m.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE EVIDENZ DER WOCHENSCHAUEN IM BUNDESARCHIV KOBLENZ, DIE SICH ANS GEBIET JUGOSLAWIENS IN DEN JAHREN 1941–1945 BEZIEHEN

Ivan Nemančić

In der Bundesrepublik Deutschland wird das Filmarchivgut vom Bundesarchiv Koblenz, sowie von der Deutschen Kintheke Berlin aufbewahrt, die nebst der deutschen Filme meistens die der Auslandsproduktion sammelt. Für die Filmdokumentation trägt das Filminstitut Frankfurt die Sorgen.

Im Filmarchiv Koblenz wird für jeden übernommenen Film eine Evidenz abgefasst. Nachdem wird das Filmarchivgut übersehen, geordnet und fürs Kopieren im Laboratorium, das im Rahmen des Archivs eingerichtet wurde, vorbereitet. Die Kopien werden übersehen und ihre Qualität bewertet. Alle Kopien mit geringsten Fehler werden aufs neue kopiert. Die Tonbänder werden im Tonstudio wiederaufgenommen. In diesem Studio werden auch die Filme an die Kassetten zu informativen Zwecken wiederaufgenommen.

Die Lager fürs gesamte Filmarchivgut – sowie fürs schwarzweisse (Azetat- und brennbare Filme) als auch Farbfilme – befinden sich in der Festung Ehrenbreitstein. Die Feuchte und die Temperatur in den Lagern werden aufgrund der Vorschriften der Internationalen Föderation der Filmarchive reguliert. Da die jetzigen Räume vom Filmarchiv allen Forderungen hinsichtlich der Filmarchivguterhaltung nicht entsprechen, bereitet der Bundesarchiv die Pläne fürs Bauen neuer Lager vor.

Das Filmarchiv Koblenz stellt nur die Filmkopien zur Verfügung. Die originalen Filmstreifen sind für Reproduktionsbedürfnisse des Filmarchivs bestimmt, so dass sie nicht ausgeliehen werden.

Das Filminstitut sammelt und erhält die Dokumentation – Zeitungen, Zeitungsausschnitte, Plakate, Photographien – über die deutschen Filme, sowie über die Filme anderer Länder. Für die Dokumentation werden

die Karteien eingerichtet.

Das Filmarchiv Koblenz erhält auch eine bedeutungsvolle Sammlung von Wochensehauen, die zahlreiche wichtigere Ereignisse aus aller Welt gleich von der Film-entstehung voran umfassen. Während des Zweiten Weltkrieges haben die deutschen Filmreporter Filmberichte über einige Geschehnisse im Territorium Jugoslawiens aufgenommen, die voriges Jahr evidentiert wurden.

PRISPEVEK K PREUČEVANJU KOLONIZACIJE SLOVENCEV V NEODVISNI DRŽAVI HRVATSKI (1941–1945)

Samija Sarić

Med operacijami oboroženih sil in aprilsko vojno leta 1941 so si okupatorji medsebojno delili jugoslovansko ozemlje. Po aprilski vojni je bilo jugoslovansko ozemlje razdeljeno med Nemčijo, Italijo, Bolgarijo in Madžarsko in takoj priključeno tem državam.

Slovenija je bila razdeljena na tri dele. Nemčija je priključila Gorenjsko in Štajersko, Madžarska je dobila Prekmurje, medtem ko je ostanek Slovenije anektirala Italija in razglasila ustanovitev Ljubljanske pokrajine. Že od prvih dni okupacije je na Štajerskem in Gorenjskem okupator začel nasilno ponemčevati slovensko prebivalstvo; uničevali so slovenske šole, slovenske napise, spreminjali imena krajev, požigali knjige v slovenščini, narečen pa je bil tudi načrt izseljevanja slovenskega prebivalstva.

Vprašanje naselitve slovenskega prebivalstva na ozemlju tako imenovane Neodvisne države Hrvatske je bilo postavljeno 4. julija 1941 na konferenci v nemškem poslanstvu v Zagrebu. Ker v prejšnjih načrtih za razseljevanje slovenskega prebivalstva naseljevanje Slovencev na ozemlju NDH ni bilo predvideno, tudi ni obstajala kakšna institucija za sprejem Slovencev, kot je bilo to v Srbiji, kjer je bil takoj na začetku ustanovljen generalni komitej za naseljevanje Slovencev. Na ozemlju NDH se je tega opravila lotilo Državno ravateljstvo za obnovo oziroma njegov posebni Urad za preseljevanje, ki se je ukvarjal izključno z vseljevanjem slovenskega prebivalstva. Nekaj pozneje je bil v „Ministrstvu udružbe“ ustanovljen „odbor za slovenske preseljence“. Z naseljevanjem slovenskega prebivalstva se je ukvarjal tudi Zavod za kolonizacijo v Zagrebu. Izdajal je naloge za izvedbo posameznih nalog v zvezi s kolonizacijo, sama organizacija dela pa tudi izvedba določenih posameznih nalog je bila stvar uradov za kolonizacijo. Uradi so bili v Banjaluki, Gospiću, Mostarju, Omišu, Osijeku, Petrinji, Tuzli, Sarajevu, Varaždinu in Zagrebu. Poleg tega so bila v posameznih krajih v okraju, kjer je bilo to potrebno, poverjeništa Zavoda za kolonizacijo oziroma Urada za kolonizacijo z določenimi nalogami. To je bilo v Šidu, Vukovarju, Grubišnem polju, Bjelovarju in Zemunu, medtem ko je bilo v Vinkovcih vrhovno nadzorništvo za Srem. Poverjeništvom je bila zaupana skrb za zbiranje letine in dajanje zemlje v obdelavo, pogosto pa so pomagali pri

delu v zvezi s prevzemanjem in upravljanjem posestev oseb, ki so se izselile ali zapustile NDH.

Državno ravateljstvo za obnovo je na začetku julija 1941 poslalo okrajnim načelnikom sporočilo o ustanavljanju posebnih uradov za izseljevanje srbskega prebivalstva, v katerem je bil govor tudi o sprejemu in namestitvi slovenskega prebivalstva, medtem ko je v Navodilih za naseljevanje in nameščanje Slovencev, ki jih je prav tako izdalo Državno ravateljstvo za obnovo, rečeno, da je treba v vsakega od okrajev NDH naseliti okrog 2500 Slovencev. To nalogo je bilo treba opraviti na podlagi dogovora med okrajnimi upravitelji, mestnimi in občinskimi načelniki in ustaškimi logorniki. V navodilih se je priporočalo, naj se odpira prehodna zbirališča v šolskih in prosvetnih domovih – predvsem v šolah in drugih zgradbah. Ob koncu julija 1941 so bila takšna zbirališča že polna slovenskega prebivalstva.

Doseljeni Slovenci so bili vseh poklicev: kvalificirani delavci, krojači, trgovski pomočniki, uslužbeni, profesorji, upokojeni in kinetije. Glede na okoliščine in možnosti so jih takoj zaposlili, medtem ko so kinetom dodelili zemljo za obdelavo – hkrati z vsemi premočninami na opuščeni posestvih.

V času preseljevanja slovenskega prebivalstva je bilo na ozemlju NDH veliko izpraznjenih posestev. To so bila posestva srbskih družin, ki so bile preseljene ali so samostojno pobegnile v Srbijo. Po navodilih je bilo treba na taka posestva naseliti več slovenskih družin, ki naj bi zemljo obdelovale in se vzdrževale z njenimi prihodki. Zemljo so dodeljevali tako, da je bil celotni kompleks posameznega izseljenega srbskega gospodinjstva dodeljen slovenskim družinam, vendar pri tem niso imeli, ali vsaj iz podatkov ni videti, da bi ga imeli, posebnega kriterija.¹

Na podlagi poročila Urada za kolonizacijo v Sarajevu, Derventi, Banjaluki in Osijeku so razvidni podatki o naseljevanju na ozemlju teh uradov oziroma na ozemlju NDH.

V poročilu Urada za kolonizacijo v Sarajevu, to je njegovega odposlanca, ki je živel v Bugojnu zaradi nameščanja slovenskih družin, piše, da je bilo v bugojnskem okraju med doseljenimi Slovenci tudi nekaj „kmečkih“ družin, ki jih je bilo treba namestiti na kmečka posestva v okolici Bugojna. Po navodilu Zavoda za kolonizacijo je bilo treba naseljevanje – kolonizacijo teh družin opraviti „po enakih načelih kot kolonizacijo Hrvatov. Če so imeli kolonisti številno družino – od 5 do 8 članov, so morali dobiti okrog 50 dunumov dokaj dobre zemlje s hišo; če hiše ni, je treba v kakšno boljšo

lišo namestiti tudi dve do tri družine skupaj.² Nadalje je v poročilu zapisano, da je bilo v bugojanskem okraju opuščeni 40 kmetijskih posestev, ki jih je bilo treba po zakonskih določbah zemljiško prenesti na Zavod za kolonizacijo v Zagrebu in zatem odstopiti Slovence. Oh tej priložnosti je, kot pravi poročilo, Zavod prevzel samo osem posestev, ki so prišla v poštev za kolonizacijo Slovencev. To so bila posestva:

- Luke Duvnjaka in tovarišev v Vedrem Polju pri Bugojnu z 349 dun. orne zemlje, 79 dun. travnikov, 19, dun. pašnikov, 105 dun. gozda, 6 dun. gradbišča s stanovanjskimi zgradbami.
- Rista Simića Todina iz Vesele, okraj Bugojno, z okrog 20 dun. zemljišča s stanovanjskimi in kmečkim poslopji.
- Luke Krstanovića Savina iz Čipuljića, okraj Bugojno, z okrog 50 dun. zemljišča s stanovanjskim in gospodarskim poslopjem.
- Nikole Zelena Ilijina iz Čipuljića, okraj Bugojno, z 8 dun. in 200 m² s stanovanjskimi in gospodarskimi poslopji.
- Save Željke Gjutina iz Čipuljića, okraj Bugojno, z okrog 22 dun. zemljišča s stanovanjskim in gospodarskim poslopjem.
- Jova Zelena iz Čipuljića, okraj Bugojno, okrog 15 dun. in 850 m² s stanovanjskim in gospodarskim poslopjem.

Na ta posestva so bili naseljeni Slovenci – kolonisti, in sicer:

a) Na posestvo Luke Duvnjaka in tovarišev:

- Alojz Bole s petimi člani družine na 50 dun. orne zemlje z delom stanovanjske zgradbe, pa tudi z udeležbo pri gospodarskih poslopih.
- Andrej Jejić s štirimi člani družine na 40 dun. orne zemlje z delom stanovanjske zgradbe in udeležbo pri gospodarskih poslopih.
- Ivan Kosmina, vitnar, s tremi člani družine, na 40 dun. orne zemlje z delom stanovanjskega poslopja ter udeležbo pri gospodarskih poslopih.

Ostanek zemlje na tem posestvu je bil rezerviran za slovenskega kolonista, ki bi moral priti iz okolice Sarajeva.³

b) Na posestva različnih izseljencev iz Čipuljića so bili naseljeni tile Slovenci:

- Leopold Lutman s tremi člani družine na 20 dun. zemlje s stanovanjskim in gospodarskim poslopjem na posestvo Rista Simića iz Čipuljića.
- Anton Lutman s štirimi člani družine na okrog 50 dun. zemlje s stanovanjskim in gospodarskim poslopjem, na posestvo Luke Krstanovića iz Čipuljića.
- Aleksander Nabergoj s tremi člani družine na 8 dun. in 200 m² s stanovanjskim in gospodarskim poslopjem, na posestvo Nikole Zelena iz Čipuljića.
- Josip Košak s štirimi člani družine na okrog 22 dun. zemlje s stanovanjskim in gospodarskim poslopjem, na posestvo Save Željke iz Čipuljića.

Po priloženih zapisnikih o primopredaji premičnin navedenim slovenskim kolonistom se vidi, da je bila četverica kolonistov v Vedrem Polju, in sicer Bole Jejić, Kosmina in Lojze Edmund, v celoti preskrbljena z živim in mrtvim inventarjem, a za koloniste iz Čipuljića, in sicer za Lutman Leopolda, Lutman Antona, Nabergoja in Košaka je bilo treba priskrbeti inventar in druge stvari, potrebne za življenje. Za slovenske koloniste je bilo treba priskrbeti tudi seme za setev. V poročilu piše, da so Alojz Bole, Andrej Jejić, Ivan Kosmina in Lojze Edmund od okrajne oblasti v Bugojnu dobili po 100 kg pšenice, 75 kg ječmena in 100 kg ovs, medtem ko je Josip Košak, nastanjen v Čipuljiću, dobil samo 100 kg ovs.

V Bugojnu je bil nastanjen tudi slovenski kolonist Ljubo Šimčić, sicer vrtnar, ki se je hotel naseliti v okolici Banjaluke, kjer bi se lahko ukvarjal z vrtnarijo. Ker je dobil posestvo Jovana Kekića na Alpašinem mostu pri Sarajevu, je, kot piše v poročilu, raje ostal v Bugojnu. Zanimivo je omeniti, da so Slovenci, naseljeni v Bugojnu, zelo hitro, že zgodaj jeseni leta 1941, vzpostavili zveze s komunisti iz Livna in bili skupaj z njimi v Livanjskem NOB odredu na planini Cincar. Vodil jih je Fran Simonić.⁴

V obdobju 1941–1945 so ustaške oblasti naseljevale na ozemlju Bosanske Krajine slovenske izseljence. Čeprav kompletni podatkov o številu naseljenih slovenskih družin ni, iz dokumentov zvezo, da je Urad za kolonizacijo v Banjaluki pri delu v zemljiškem uradu Bosanske Građiške angažiral 6 Slovencev. Po drugih podatkih v taborišču slovenskih doseljencev je bilo 6 kmečkih družin, in sicer: Franc Valentin z enim članom, Murić Alojz s petimi člani družine, Spindler Josip s sedmimi člani družine, Sešen Marija z dvema članoma družine, Blohar (Blokar?) Jože s tremi člani in Verstovšček(?) Alojz s štirimi člani družine.⁵

Na zapuščena posestva na področju Urada za kolonizacijo v Derventi⁶ je bilo od njegove ustanovitve dalje naseljenih šest slovenskih družin z 38 člani, in sicer tri družine z devetnajst člani v Selonhornu, dve družini s štirinajstimi člani v Čelavuš in ena družina s petimi člani v Tramušnici. Na podlagi podatkov, s katerimi razpolagamo, ni bilo moč ugotoviti, za katere družine gre.

Da je bilo nasprotovanje slovenskega prebivalstva naseljevanju na zapuščena posestva na ozemlju NDH, posebej pa na ozemlju Urada za kolonizacijo v Derventi, veliko, nam govori poročilo Urada za kolonizacijo v Derventi⁷, na podlagi katerega sklepamo, da se slovenske družine, začasno nastanjene v Bosanskem Kobašu, niso hotele za stalno naseliti na posestvo Lazarja Matkovića. To so bile družine:

družina Kerec Jurija, kmeta z osmimi člani družine, Križaj Marije z dvema članoma družine, Rues Franca, kovača, z dvema članoma družine in Dvarić Franca, kmeta, z devetimi člani družine. Vsem tem družinam je bilo ponujenih po 50 dunumov zemlje, stanovanja v hišah na posestvu, po dva vola in ena krava s posestva, vendar se te družine v Bosanskem Kobašu ali v Bosni sploh niso želele za stalno naseliti. Zaltevale so, da se jih preseli „nekam v Slavonijo, kjer je več slovenskih družin“.

Podobno se je dogajalo s še dvema družinama, ki se tudi nista hoteli naseliti v Osojcih, tudi v okraju Derventa. Sloveuca Nadob Irane, kmet s tremi člani družine in Kolarić Andrej, kmet s štirimi člani družine, se kljub vseni mogočim prepričevanjem nista želela za stalno naseliti v tem kraju.

Velik del slovenskega prebivalstva je bil naseljen na opuščene posesti v Slavoniji. Na področju Urada za kolonizacijo v Osijeku je bilo leta 1941 naseljenih 41 slovenskih družin s skupno 225 člani. Družine so bile iz različnih krajev Slovenije.⁸

Enajst slovenskih družin je bilo nameščenih v okolici Sarajeva. Zemljo so dobile kot praecaristi (do preklica, op. prev.), kot piše v poročilu Urada za kolonizacijo v Sarajevu. Slovenske družine so bile nameščene v okolici krajev: Hrasno, Brijesće, Stup, Rajlovac in Ilidža.

Tiste družine, ki niso mogle biti nastanjene na tak način, so se hranile v skupni menzi v Hrvaški delavski kuhinji, ki je v ta namen dobivala posebna sredstva. Na podlagi spiska za hrano doseljenih Slovencev zvezo, da je na dan 11. avgusta 1941 v Sarajevu v Hrvaški delavski kuhinji košilo 68 družin Slovencev s skupaj 185 člani.¹⁰ Spisek doseljenih Slovencev prilagamo (glej prilogo).

V Visokem pri Sarajevu sta bila naseljena Franjo Kušar in

Marija Kosec, Josip Petek je bil v Dobrinju, Ivan in Leopold Šembergar v Alipašinem polju, Ivan Pelko, Juraj Grešovnik in Franjo Gustlin v Rajlovcu pri Sarajevu, medtem ko je bil Justin Uršin naseljen v Travniku.¹¹

Ker je bil s terorjem in prisilnim izseljevanjem prebivalstva ustvarjen fond proslitih opuščenih kmečkih posestev na ozemlju tako imenovane Neodvisne države Hrvatske, so ta posestva poleg drugih naseljevali tudi Slovenci.

Kot je videti iz ohranjenih dokumentov, slovenski kolonisti niso želeli ostati na ozemlju NDH in so pisali prošnje za vrnitev v svoj rodni kraj. Številni so se v svoj kraj vrnili še med vojno.

Opomba urednika: Avtorica je želela opozoriti na arhivske vire o tovrstni problematiki v sarajevskih arhivih in ni upoštevala slovenske literature o njej (npr. deli dr. Toneta Ferenc, Nacistična raznorodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945, Maribor 1968; isti, Viri o nacistični raznorodovalni politiki v Sloveniji 1941–1945, Maribor 1980).

OPOMBE

- 1 Dr. Stobodan D. Milošević „Izbjeglice i preseljenici na teritoriju okupirane Jugoslavije 1941–1945“, str. 326.
- 2 ABII, Ured za kolonizaciju u Sarajevu, 873/42.
- 3 ABII, Ured za kolonizaciju u Sarajevu, 2.015/42. Lojze Edmund je dobil posest v Vedrom Polju pri Bugojnu.
- 4 Rafael Brčić, „O iseljavanju Slovenaca u Bosnu 1941. godine“, Prilozi 9/1, str. 312.
- 5 ABII, Ured za kolonizaciju u Banjaluci, broj 2.062 i 2.127/41.
- 6 ABII, Ured za kolonizaciju u Derventi, 5.011/42.
- 7 ABII, Ured za kolonizaciju u Derventi, 391 i 392/42.
- 8 ABII, Ured za kolonizaciju u Derventi, 5.011/42.
- 9 ABII, Ured za kolonizaciju u Sarajevu, Taj. 586/43.
- 10 ABII, Ured za kolonizaciju u Sarajevu, 873/42.

PRILOGA

Spisek Slovencev, ki so kosili v Ilirski delavski kuhinji v Sarajevu 11. avgusta 1941 (kot so navedeni v viru):

- 1.–6. Škutj Josip, Antonija, Anka, Jožica, Anton, Joško;
- 7.–8. Cigala Ljudmila, Jožefa;
- 9.–10. Rubida Marija, Marija;
- 11.–14. Mauher (Marifer) Ferdo, Ema, Vili, Fric;
- 15.–17. Vrhnjak Franjo, Amalija, Jože;

- 18.–22. Likovec Olimpia, Marija, Vilma, Valter, Rihard;
- 23.–25. Rolih Ivan, Ivana, Vera;
26. Miter Edita;
27. Pesek Franc;
28. Pajnik Anton;
- 29.–34. Kocjančič Alojz, Franjo, Alojz, Franc, Josip, Mirko;
- 35.–36. Blažič Otilija, Vladislav;
- 37.–38. Čejtan Franc, Marija;
- 39.–43. Gabrijeleč Jernej, Marija, Erna, Angela, Stanislav;
- 44.–46. Jselman Karl, Ivanka, Albert;
- 47.–48. Žerjal Franjo, Marija;
49. Lečnik Jože;
- 50.–54. Danijan Marija, Koloman, Stanislav, Franjo, Edi;
- 55.–57. Berk Ferdo, Rezi, Ferdo;
- 58.–63. Božič Peter, Marija, Silva, Rafael, Peter, Vilma;
- 64.–66. Čibej Andrej, Jožefa, Marija;
- 67.–70. Gergovič Alojz, Terezija, Slavko, Dragica;
- 71.–74. Dobrila Franjo, Franjo, Marija, Marija;
- 75.–77. Breceelj Franjo, Marija, Mara;
- 78.–82. Cotič Justina, Drago, Vojko, Vera, Slava;
- 83.–86. Drvarič Stefan, Terezija, Marija, Slavica;
- 87.–88. Sluga Leo, Milka;
- 89.–91. Grm Bohuslav, Marija, Bohuslav;
- 92.–93. Barujak(?) Blaž, Anica;
- 94.–95. Birsa Albin, Karolina;
- 96.–97. Bitežnik Ferdo, Josipa;
- 98.–99. Mervič Igor, Stefanija;
- 100.–104. Bremšak Alojz, Mihajlo, Vida, Leopold, Josip;
- 105.–106. Cvelličič Alojz, Neža;
- 107.–109. Ciglar Jakob, Amalija, Jakob;
- 110.–112. Košuta Emil, Marko, Rudolf;
113. Mrevlje Aleksander;
- 114.–117. Bratus Srečko, Antonija, Ljubica, Srečko;
118. Bratec Karl;
- 119.–120. Pire Matevž, Ljudmila;
- 121.–127. Počkar Jožefa, Franjo;
- 123.–125. Grmek Franjo, Franjo, Lucija;
- 126.–128. Bešek Ana, Jakob, Ana;
- 129.–132. Bizjak Emil, Antonija, Ema, Renata;
- 133.–134. Sedmak Franjo, Ivana;
- 135.–137. Pirih Franjo, Lina(?), Dušan;
- 138.–141. Kočevar Rudolf, Franjo, Sonja, Boris;
- 142.–145. Repenšek Jože, Ana, Vlado, Milan;
- 146.–147. Drnovšek Marija, Friderik;
- 148.–150. Zalokar Viktor, Albina, Viktorija;
- 151.–153. Gabersček Franjo, Franjo, Marija, Marija;
- 154.–157. Delkot Ciril, Terezija, Danica, Branka;
- 158.–161. Šrimpi Leo, Pavla, Hilarija, Leopoldina;
- 162.–166. Ferlečič Evgen, Elza, Jože, Marija, Mirko;
- 167.–172. Makue Lovrenc, Pavla, Kristina, Lovrenc, Justina, Jožefa;
173. Ivanuša Rajmund;
174. Pavelka Karl;
175. Kočevar Daniela;
- 176.–179. Stefančič Franc, Viktorija, Drago, Zrnago;
- 180.–182. Polane Karl, Helena, Anton;
183. Gorjan Alojzija;
184. Hribar Daniela;
185. Malenšek Ida.

ZUSAMMENFASSUNG

DER BEITRAG ZUR ERFORSCHUNG DER KOLONISATION DER SLOWENEN IM UNABHÄNGIGEN STAAT KROATIEN (1941–1945)

Samija Sarić

Zu den Versuchen der Vernichtung des slowenischen

Volkes im Verlauf des Zweiten Weltkrieges wird auch die Übersiedlung der slowenischen Familien ans Gebiet von Neodvisna država Hrvatska (Der Unabhängige Staat Kroatien) eingereiht. Der deutsche Okkupant verständigte sich mit den Ustascha-Behörden über die Weise der Übersiedlung. Die Anordnung der slowenischen Familien ist von den speziellen Kolonisationsämtern

durchgeführt worden. Die Slowenen wurden an den unterlassenen serbischen Heime angesiedelt.

Als Dokument dieser Zwangsräumung wird die Liste der Slowenen aufbewahrt, die am 11. August 1941 in Hrvatska radnička kuhinja (Kroatische Arbeitergarküche) in Sarajevo zu Mittag gegessen haben. Diese Liste ist in der Beilage zum Aufsatz veröffentlicht.

iz prakse za prakso

ARHIVSKO GRADIVO FONDA OBČINA RIBNICA IN METODOLOGIJA NJENEGA UREJANJA IN POPISOVANJA

Dušan Bahum

Zgodovinski arhiv Ljubljana je oktobra 1979 od Delavske univerze Ribnica prevzel fond Občina Ribnica iz obdobja 1839–1947 s skupnim obsegom 7 tm.¹ Gradivo je bilo povezano v fascikle, ob prevzemu pa je dobilo novo tehnično opremo, arhivske skatle, obenem pa je bilo tudi popisano.² Popis je omogočal le orientacijo po posameznih letnikih gradiva, struktura fonda pa iz njega ni bila razvidna. Jedro fonda je predstavljalo spisovno gradivo z zelo pomankljivo ohranjenimi spisovnimi evidencami, preostali del pa so bile knjige, hranilne in delavske knjižice, katastrski zemljevidi in portreti vojaških osebnosti.

Ker prevzemni popis uporabniku ni omogočal niti najosnovnejšega vpogleda v strukturo gradiva, je bilo po prevzemu fonda v Zgodovinskem arhivu Ljubljana zanj potrebno izdelati pripomoček za uporabo, ki naj bi kar se da podrobno odražal njegovo strukturo. Ohranitev prvotne ureditve fonda zaradi pomankljive ohranjenosti spisovnih evidenc ni prihajala v poštev. Fond je bilo potrebno na novo urediti, izhajajoč pri tem iz delovnega področja in pristojnosti občin.

Prva faza dela je bilo odbiranje in obenem popisovanje gradiva. Pri odbiranju so bile upoštewane sledeče okoliščine:

- a) stvarne zadeve, trajno pomembne za znanost in kulturo,
- b) osebne zadeve, če bi koristile uporabi gradiva v praktične namene,
- c) vzorci kot poestritev fonda, zlasti v vizualnem smislu ter kot primer poslovanja, življenja in miselnosti v preteklosti. Gradivo, ki ga nismo mogli uvrstiti v noben kriterij, je bilo izločeno. S tem se je količinski obseg fonda skrčil na 5 tm.

V začetku popisovanja se je bilo potrebno najprej odločiti za enoto popisovanja. Enota popisovanja je morala biti ista kot enota ureditve, zato je kot enota popisovanja ostala zadeva. Vsaka zadeva oziroma njena vsebina in leto nastanka sta bila vpisana na kartotečni listič formata A6, posamezni lističi pa so bili tekoče odloženi v obliki kartoteke. Zadeve, katerih vsebina je bila pestrejša, so dobile več popisnih lističev. Vsi lističi oziroma zadeve so dobile tudi novo arhivsko signaturo po tekočih številkah. Po končanem odbiranju oziroma popisovanju ohranjenih zadev se je bilo potrebno odločiti za način podajanja vsebine fonda v pripomočku za uporabo. Če bi jo podali tekoče glede na dejansko strukturo odloženega gradiva fonda, bi bil takšen popis za vsakega uporabnika preobsežen, zaradi tega pa tudi nepraktičen in nepregleden. Prav zato se je bilo treba odločiti za sistematični popis fonda, naslanjajoč se deloma na klasifikacijo gradiva upravnih organov v SRS. Ustvarjen je bil fondu ustrezen registraturni načrt, ki je obsegal 11 glavnih skupin, in sicer:

1. organizacijske zadeve,
2. delovna razmerja in delo,
3. notranje zadeve
4. gospodarstvo.

5. finance,
6. zdravstvo in socialno varstvo,
7. šolstvo in kultura,
8. sodstvo,
9. vojaške in vojne zadeve,
10. veške zadeve,
11. lastniške zadeve.

Vse glavne skupine so bile po potrebi še nadalje razčlenjene na odgovarjajoče skupine in podskupine.

Temu je sledila redakcija popisnih lističev. Vsebinsko sorodne zadeve so bile razviščene po odgovarjajočih glavnih skupinah, skupinah in podskupinah po kronološkem načelu. Vsaka glavna skupina, skupina oziroma podskupina je dobila kronološki razpon odgovarjajočih popisnih enot in arhivske signature. Š tako zagotovljeno sistematično je bilo uporabniku omogočeno, da lahko hitro poišče željene podatke in jih po potrebi tudi združuje glede na raziskavo, obenem pa je bilo zadoščeno tudi zahtevi po preglednosti in ekonomičnosti pripomočka za uporabo. V pripomočku ni bila označena vsaka zadeva posebej, ampak so bile izločene le najpomembnejše, splošnejše pa so bile označene samo s signaturami arhivskih enot v okviru skupin oziroma podskupin. Vzemimo konkreten primer glavne skupine gospodarstvo. Pojem je dokaj širok in zajema najrazličnejše dejavnosti in institucije, ki te dejavnosti usklajujejo oziroma pospešujejo. Na podlagi tega in strukture gradiva za območje gospodarstva so bile izbrane odgovarjajoče skupine, ki so bile na nekaterih mestih glede na pomen in značaj gradiva posamezne skupine, po potrebi razčlenjene na podskupine.

Za boljše razumevanje si natančno ogledimo prikaz in razčlenitev skupine zadrugištvo:

Zadrugištvo, 1870–1935:

- ustanovitev Rokodelske in obrtne zadruge v Ribnici, 1889–1890 (1325),
- pravila Živinorejske in prašičerejske zadruge v Ribnici, 1903, 1910 (604, 4683),
- izkazi in sezname o pridobitnih, gospodarskih in obrtnih zadrugah ter celih in gremijskih v občini, 1870–1935 (1167, 3367, 3909, 4855).

Pri navedbi skupine zadrugištvo pomenita mejni letnici 1870–1935 kronološki razpon gradiva te skupine. Številke v oklepajih označujejo arhivske signature popisnih enot, ki se nanje nanašajo.

Na enak ali podoben način so bile izbrane in nato po potrebi še nadalje razčlenjene tudi druge izbrane skupine iz glavne skupine gospodarstvo. Ogledimo si še ostale pomembnejše skupine in njihovo razčlenitev.

Skupina obrt je zajemala po posameznih podskupinah izkaze o obrti, delovanje obrtniškega društva in podelitve posameznih obrtnih koncesij.

Skupina sejmi je vsebovala sejemske in tržne rede, izkaze o sejmih ter izbiri, pripravo in vzdrževanje sejemskega prostora.

Skupina promet in zveze je bila razčlenjena na posamezne panoge prometa in zvez, na PTT, železniški in cestni promet.

Najohsežnejša skupina gradbene zadeve je bila zaradi boljše preglednosti razstavljena na 3 shematske skupine:
a) gradbene zadeve – splošno, ki je zajemala letne izkaze gradenj, obnovno porušenihih naselij med II. svetovno vojno in obnovo Ribnice po požaru leta 1915;

- b) gradbene zadeve – zasebne zgradbe, je vsebovala vse zasebne investitorje razvrščene po strogi abecedi;
- c) gradbene zadeve – javne zgradbe, je obsegala več podskupin, in sicer gradnje sakralnih objektov, gradnje gospodarskih in poslovnih objektov ter gradnje upravnih in društvenih objektov.

Glavni in končni cilj obdelave fonda naj bi bil izdelava splošnega vzorca za popisovanje in urejanje občinskih fondov, kar se je zaradi pionirskega dela na tem področju posrečilo le deloma. Vsekakor pa opravljeno delo predstavlja stopnjo v nadaljnjem dograjevanju načina popisovanja in urejanja upravnih fondov ter s tem tudi napotek za bodoče delo.

OPOMBE

- 1 ZAL, dosje fonda Občina Ribnica, zapisnik o izročitvi in prevzemu arhivskega gradiva
- 2 Ibidem, okvirni popis fonda občina Ribnica, 1839–1947.

NAVODILO ZA ODBIRANJE ARHIVSKEGA GRADIVA IZ DOKUMENTARNEGA GRADIVA DRUŽBENO-POLITIČNIH ORGANIZACIJ

Mateja Jeraj

V skladu z zakonom o naravni in kulturni dediščini¹ in s pravilnikom o odbiranju in izročanju arhivskega gradiva arhivu,² mora Arhiv SR Slovenije pripraviti pismeno navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva za vse ustvarjalec, za katere je dolžan opravljati naloge varstva arhivskega gradiva. Ti so navedeni v seznamu družbenopravnih oseb in društev,³ ki ga je določil Republiški komite za kulturo. V seznamu so vključene naslednje družbenopolitične organizacije: Republiška konferenca SZDL Slovenije, Republiški svet ZSS, Republiška konferenca ZSMS, Republiški odbor ZZZ NOV Slovenije, Univerzitetna konferenca ZSMS Ljubljana, Univerzitetna ZSMS Maribor, Univerzitetni komite ZKS Ljubljana in Univerzitetni komite ZKS Mari-

ZUSAMMENFASSUNG

DAS ARCHIVGUT DES BESTANDES DER GEMEINDE RIBNICA UND IHRE ORDNUNGSMETHODOLOGIE

Dušan Bahun

Im Beitrag behandelt der Autor die Problematik der Verzeichnung und der Ordnung des Bestandes von der Gemeinde Ribnica. Als das Archivgut übernommen wurde, wurde es nur nach den Jahrgängen verzeichnet, so dass es unmöglich war, die Struktur des Bestandes zu entschlüsseln. Der mangelhaften Erhaltung der Akten-schriftstückevidenzen zufolge war es notwendig den Bestand mit Hinsicht des Arbeitsbereiches und der Gemeindefunktionen aufs neue zu ordnen. Da die Einheit der ursprünglichen Ordnung der Gegenstände geblieben, ist auch als Verzeichnungseinheit der Gegenstände geblieben. Anlässlich der Verzeichnung wurde der Gegenstandsinhalt an den Karteizettel von A 6 Format übertragen. Die Karteizettel wurden in der Form einer Kartei eingereiht. Wegen der grossen Anzahl verschiedensten Gegenstände wurde eine Registraturschema für den Bestand ausgearbeitet, wobei hat man sich teils an der Archivsordnung der Verwaltungsorgane in der Sozialistischen Republik Slovenien ein Muster genommen. Sie fasste 11 Hauptgruppen um, die je nach Bedarf noch in Gruppen und Untergruppen eingeteilt wurden. Dementsprechend wurden auch die Karteizettel nach dem chronologischen Prinzip eingereiht. Auf diese Weise erhielt jede Gruppe bzw. Untergruppe des Archivgutes die chronologische Weite der entsprechenden Verzeichnungseinheiten und ihrer Archivsignatur.

bor. Do sedaj sem pripravila predloge navodil za naslednje družbenopolitične organizacije: Republiško konferenco SZDL Slovenije, Republiški svet ZSS, Republiško konferenco ZSMS in Univerzitetna konferenca ZSMS Ljubljana. Navodila bodo veljavna, ko jih bo sprejela strokovna komisija Arhiva SR Slovenije.

Kakor pravi pravilnik o odbiranju in izročanju arhivskega gradiva arhivu, mora pisмено navodilo obsegati seznam dokumentarnega gradiva oziroma kriterije za določanje dokumentarnega gradiva, ki ima lastnosti arhivskega gradiva.⁴ Seznam dokumentarnega gradiva družbenopolitične organizacije, ki ima lastnosti arhivskega gradiva, sem pripravila na podlagi:

- samoupravnih splošnih aktov družbenopolitičnih organizacij,
- gradiva obravnavanih družbenopolitičnih organizacij, ki je v Arhivu SR Slovenije,
- gradiva družbenopolitičnih organizacij, ki je še v arhivih ustvarjalec,
- razgovorov s strokovnimi delavci družbenopolitičnih

organizacij.

Pri določanju kategorij arhivskega gradiva družbenopolitičnih organizacij, sem izhajala iz vloge teh organizacij, ki je opredeljena v ustavi. „Ustava iz leta 1974 uvršča razredne in druge družbenopolitične organizacije med organizirane oblike, v katerih delavski razred in vsi delovni ljudje uresničujejo oblast in opravljajo druge družbene zadeve. Po ustavi so družbenopolitične organizacije oblike svobodnega političnega organiziranja delovnih ljudi na razrednih socialističnih temeljih in so sestavni del socialističnega samoupravnega sistema. Kot takšne so pomembne dejavniki razvoja in varstva socialistične samoupravne družbe. Družbenopolitične organizacije predstavljajo enega temeljev skupščinskega sistema, njihovi delegati pa so neposredno vključeni v sestav skupščin družbenopolitičnih skupnosti“⁵. Vsebinska vrednost arhivskega gradiva družbenopolitičnih organizacij izhaja iz družbenega položaja, nalog in vpliva, ki so ga družbenopolitične organizacije imele in ga še imajo na celotni družbenopolitični in družbenoekonomski sistem. Zato gradivo družbenopolitičnih organizacij vsebuje pomembne podatke ne samo za zgodovino svoje dejavnosti, ampak tudi za dogodke in spremembe iz vseh področij družbenega življenja. Arhivsko gradivo družbenopolitičnih organizacij ima tako trajen pomen za zgodovino družbenopolitičnih organizacij, za našo splošno in lokalno zgodovino, za druge znanosti in za kulturo nasploh.

Zaradi določenih podobnosti v delovanju družbenopolitičnih organizacij, sem pripravila seznam kategorij arhivskega gradiva, ki so skupne vsem družbenopolitičnim organizacijam, posebej pa sem obravnavala tiste kategorije arhivskega gradiva, ki izhajajo iz posebne organizacijske strukture in nalog, ki so specifične samo za posamezne družbenopolitične organizacije. Posebne kategorije arhivskega gradiva izhajajo predvsem iz organizacijske vloge SZDL v postopku kandidiranja in volitev članov delegacij in delegatov družbenopolitičnih organizacij ter funkcionarjev družbenopolitičnih skupnosti (tako vlogo ima po ustavi tudi ZSS, vendar se gradivo zbira pri Republiški konferenci SZDL), iz družbeno-ekonomske dejavnosti ZSS, zaradi sodelovanja z zamejskimi Slovenci in iz mednarodne dejavnosti vseh družbenopolitičnih organizacij. Zaradi posebne organizacijske strukture ZSS, sem naredila dva seznama, za Republiški svet ZSS in za republiške odbore sindikatov posameznih dejavnosti. Preden preidem k seznamom, pa moram opozoriti na naslednje:

1. Osnutek seznama temelji na lastnem gradivu družbenopolitične organizacije.
2. Glede na način dela družbenopolitičnih organizacij (temeljna oblika dela organov in delovnih teles družbenopolitičnih organizacij so njihove seje) predstavljajo poleg samoupravnih splošnih aktov najpomembnejšo kategorijo gradiva družbenopolitičnih organizacij sejni zapisniki z gradivom. Kot gradivo so mišljeni sklepi, stališča, izjave, resolucije, smernice, ki se praviloma sprejemajo na sejah.
3. Določene kategorije gradiva, ki sem jih navedla v seznamu kot samostojne kategorije, bodo velikokrat zajete že v okviru kategorije sejni zapisniki z gradivom in se v tem primeru ne bodo posebej odbirale (delovni programi in poročila, mnenja, stališča, ocene, finančni načrti in zaključni računi itd.).
4. Razmnožena in tiskana gradiva, ki jih družbenopolitične organizacije prejema od drugih družbenopolitičnih organizacij in od vseh ostalih družbenih pravnih oseb in društev in se ne obravnavajo ali rešujejo na sejah, ne predstavljajo arhivskega gradiva. To gradivo bo Arhiv SR Slovenije prevzel direktno od

ustvarjaleca, če gre za gradivo republiških organov in organizacij. Če pa gre za gradivo družbenih pravnih oseb ali društev na drugih nivojih (mestnem, občinskem), ga bodo prevzeli zgodovinski ali pokrajinski arhivi.

5. Prav tako po mojem mnenju ne predstavlja arhivskega gradiva vse tisto spisovno gradivo, ki je v evidencah družbenopolitičnih organizacij največkrat označeno kot prejeti spisi. Sodelovanje z drugimi družbenopravnimi osebami in društvi bo razvidno iz evidene k spisovnem gradivu, ki so vključene v seznam arhivskega gradiva.
6. Arhiv je dolžan opravljati varstvo samo nad tistimi kategorijami gradiva, ki bodo s seznamom proglašene za arhivsko gradivo. Dokumentarno gradivo naj bi hranili imetniki po lastni presoji, če za določene vrste gradiva ne predpisujejo časa hranjenja drugih zakonov (zakon o knjigovodstvu itd.).
7. Po zakonu o naravni in kulturni dediščini predajajo družbenopolitične organizacije arhivsko gradivo arhivu po petih letih od nastanka gradiva, če se arhiv in imetnik ne dogovorita drugače. Matične knjige predstavljajo kategorije arhivskega gradiva, a jih bo arhiv zaradi daljše tekoče uporabe pri ustvarjalecu prevzemal v časovnem obdobju, ki bo daljše od petih let.
8. V arhivih družbenopolitičnih organizacij se večkrat pojavlja gradivo, ki je označeno kot „zaupno“. Če je bilo tako gradivo z navodilom o odbiranju arhivskega gradiva iz dokumentarnega proglašeno za kategorijo gradiva trajne vrednosti, potem morajo imetniki predajati tako gradivo arhivu skupaj z ostalimi kategorijami arhivskega gradiva, arhiv pa mu mora posvetiti posebno pozornost v smislu pravilnika o odbiranju in izročanju arhivskega gradiva arhivu⁶ in pravilnika o pogojih za uporabo arhivskega gradiva.⁷ „Arhiv je dolžan varovati tajnost zaupnih podatkov vsebovanih v arhivskem gradivu, ki mu je bilo izročeno. Dokumente, ki vsebujejo zaupne podatke, mora izročitelj označiti z oznako „zaupno“ in določiti čas trajanja zaupnosti. Zaupnost arhivskega gradiva preneha najkasneje po 30 letih od njegovega nastanka, razen v primerih, ko je to izročitelj gradiva posebej označil, vendar tudi v tem primeru rok ne sme biti daljši kot 50 let od nastanka gradiva“. Zaupno arhivsko gradivo je dostopno za uporabo pred potekom navedenih rokov, če je potrebno za znanstvene raziskave, in sicer na podlagi dovoljenja izročitelja (če je bilo tako določeno v prevzemnem zapisniku) ali direktorja Arhiva SR Slovenije.

Seznam dokumentarnega gradiva družbenopolitičnih organizacij, ki ima lastnosti arhivskega gradiva

1. Samoupravni splošni akti:
 - statuti, statutarni sklepi, poslovniki, druga pravila o organiziranosti in načini delovanja družbenopolitičnih organizacij.
2. Sejni zapisniki z gradivom:
 - organov in oblik dela družbenopolitičnih organizacij (kongres, konferenca, svet, odbor, predsedstvo, izvršni odbor, programska in volilna konferenca),
 - nadzornih odborov in finančno-administrativnih komisij
 - delovnih teles (svetov, koordinacijskih odborov, komisij in centrov),
 - teles za podeljevanje priznanj in odlikovanj,
 - drugih oblik delovanja organizacije (posvetovanj, javnih razprav, seminarjev, stečanj, razgovorov, manifestacij, proslav, delovnih razgovorov).

3. Mnenja, stališča, ocene, analize, informacije, smernice, pripombe in izjave organov, oblik dela in delovnih teles družbenopolitičnih organizacij.
4. Programi dela (letni, srednjeročni).
5. Poročila o delu.
6. Poročila o mednarodnem sodelovanju (obiski tujih gostov pri nas in predstavnikov naših družbenopolitičnih organizacij v tujini).
7. Letni finančni načrti in zaključni računi.
8. Akti o ureditvi ustanoviteljskih razmerij (sredstva javnega obveščanja).
9. Matične knjige.
10. Statistike družbenopolitičnih organizacij.
11. Kadrovske evidence voljenih in imenovanih članov organov in delovnih teles družbenopolitičnih organizacij.
12. Gradivo o volitvah v organe družbenopolitičnih organizacij (vse gradivo o predkandidacijskih, kandidacijskih in volilnih opravilih za politično-izvršilne funkcije).
13. Pisarna predsednika (gradivo, ki je nastalo s funkcijo predsednika pri določeni družbenopolitični organizaciji).
14. Govori predsednika, podpredsednika in sekretarja (če je politično aktiven).
15. Ankete.
16. Glasila in publikacije družbenopolitičnih organizacij.
17. Fotografije in filmi.
18. Spisi o predaji arhivskega gradiva arhivu.
19. Gradivo delovne skupnosti družbenopolitičnih organizacij:
 - splošni samoupravni akti,
 - sejni zapisniki zborov delavcev z gradivom,
 - sejni zapisniki delavskega sveta z gradivom.
20. Spisovne evidences (delovodniki, indeksi, klasifikacijski načrti s karticami).

Seznam kategorij arhivskega gradiva, ki so značilne za Republiško konferenco SZDL

1. Gradivo o koordinacijski vlogi SZDL v volilnem procesu:
 - vse gradivo o predkandidacijskih, kandidacijskih in volilnih opravilih za nosilce vodilnih in drugih funkcij v republiški skupščini in skupščinah SIS v republiki, za predsednika in člane predsedstva SRS, delegate zveznega zbora in zbora republik in pokrajnih Skupščine SFRJ ter za delegate v družbenopolitični zbor Skupščine SR Slovenije.
2. Gradivo, ki nastaja pri delu komisije za manjšinska in izseljenska vprašanja:
 - informacije (zapisni razgovorov, korespondenca), ki se vodijo posebej za naše manjšine in izseljence v Italiji, Avstriji in Madžarski (lastnosti arhivskega gradiva imajo tudi poslovne informacije, ki nastajajo pri delu komisije za narodnosti in mednarodne odnose),
 - sodelovanje z vseni organizacijami in strankami navedenih držav.
3. Pritožbe, ki se nanašajo konkretno na delo Republiške konferencie SZDL in evidences o prošnjah in pritožbah (delovodnik).
4. Plenarni kulturni delavcev OF (področje kulture).

Seznam kategorij arhivskega gradiva, ki so značilne za Republiški svet ZSS

1. Družbeni dogovori o delitvi dohodka, ki jih pod-

- pišejo Republiški svet ZSS, IS Skupščine SRS in Gospodarska zbornica Slovenije
2. Samoupravni sporazumi o delitvi in razporejanju dohodka.
3. Mednarodna dejavnost:
 - skupna poročila ob obliki delegacij in protokol (če se podpiše)
 - predavanja tujih gostov
4. Družbenopolitično usposabljanje:
 - zapisniki sej odbora za družbenopolitično izobraževanje in usposabljanje z gradivom,
 - programi političnega izobraževanja,
 - pedagoška poročila Sindikalnega izobraževalnega centra v Radovljici (značilnosti izobraževalnega centra, sezname udeležencev, sezname seminarjskih del).
5. Poročila službe pravne pomoči.

Glede na to, da republiški odbori sindikatov dejavnosti opravljajo specifične naloge v okviru ZSS, sem ugotovila določene kategorije arhivskega gradiva, ki so specifične samo za republiške odbore, in sicer:

1. Zapisniki in poročila o problemskih posvetovanjih in akcijskih konferencah ter drugih oblikah medsebojnega sodelovanja osnovnih organizacij posameznih dejavnosti ali panog oziroma osnovnih organizacij iz TOZD, ki so dohodkovno ali drugače neodvisne.
2. Družbeni dogovori in samoupravni sporazumi, ki jih podpišejo republiški odbori in veljajo za njihovo dejavnost.
3. Okrožnice republiških odborov.

Seznam kategorij arhivskega gradiva, ki so značilne za Republiško konferenco ZSMS

1. Osnovni podatki o mladinskih delovnih akcijah – poročila, ki naj vsebujejo: naziv delovne akcije, kraj, čas, glavno dejavnost, vrednost opravljenih del, vodstvo akcije, število brigad, vodstvo brigad, seznam udeležencev.
2. Koncept obeleževanja in poročila o prireditvah ob „mesecu mladosti“.
3. Govori in referati članov predsedstva Republiške konferenca ZSMS v organih drugih družbenopolitičnih organizacij in v družbenopolitičnem zboru Skupščine SRS.

Seznam kategorij arhivskega gradiva, ki so značilne za Univerzitetne konference ZSMS Ljubljana

1. Pravila o organiziranosti in delovanju Kluba mednarodnega prijateljstva.
2. Zapisniki sej koordinacijskega odbora za družbene organizacije in društva ter programi in poročila, ki jih organizacije in društva pošiljajo koordinacijskemu odboru.
3. Zapisniki sej izdajateljskih in programskih svetov Radia študent, Tribune, Knjižnice revolucionarne teorije in Časopisa za kritiko znanosti z gradivom.
4. Zapisniki, poročila, plani, informacije in analize prejete od osnovnih organizacij ZSMS, v katere se združujejo člani ZSMS, ki študirajo ali delajo na visokošolskih delovnih organizacijah združenih v Univerzo Edvarda Kardelja v Ljubljani.
5. Vse gradivo, ki nastaja pri koordinacijskem odboru za mednarodno izmenjavo strokovnih praks.
6. Gradivo Kluba slovenskih študentov na Dunaju in drugih slovenskih društev v tujini, ki jih prejema komisija za mednarodne stike.

OPOMBE

- 1 Zakon o naravni in kulturni dediščini, Uradni list SRS, št. 1/81.
- 2 Pravilnik o odbiranju in izročanju arhivskega gradiva arhivu, Uradni list SRS, št. 34/81, popravki Uradni list SRS, št. 2/82.
- 3 Seznam družbenopravnih oseb in društev, Uradni list SRS, št. 29/82.
- 4 2. člen pravilnika o odbiranju in izročanju arhivskega gradiva arhivu
- 5 Dr. Majda Strobl, dr. Ivan Kristan, mr. Ciril Ribičič, Ustavno pravo SFRJ, Ljubljana, februar 1976, stran 170 in 173.
- 6 9. člen pravilnika o odbiranju in izročanju arhivskega gradiva arhivu.
- 7 1. člen pravilnika o pogojih za uporabo arhivskega gradiva, Uradni list SRS, št. 34/81, popravki Uradni list SRS, št. 2/82

SUMMARY

INSTRUCTIONS FOR WEEDING OF THE RECORDS OUT OF THE DOCUMENTARY MATERIAL OF THE SOCIO-POLITICAL ORGANIZATIONS

Mateja Jeraj

In accordance with the Nature and Culture Inheritance Act are the record offices obliged to prepare written instructions for weeding of the records out of the documentary material. Intention of the report is to describe the instructions outline in weeding the records out of the socio-political organizations. The instruction comprises the introduction, the list of the records categories, common to all socio-political organizations, lists of categories, specific only for individual socio-political organizations, and explanation of the lists of records categories.

delo arhivov in arhivskih organizacij

ARHIV SR SLOVENIJE

Delovno poročilo za leto 1983

Arhiv SR Slovenije je republiška upravnna strokovna organizacija. Njegove pristojnosti so določene z Zakonom o republiški upravi (Uradni list SRS, št. 29/74), z Zakonom o sistemni državni upravi (Uradni list SRS, št. 24/79) in z Zakonom o naravni in kulturni dediščini (Uradni list SRS, št. 1/81).

Arhiv ima svoje delovne prostore in depoje v Ljubljani, Zvezdarska 1, začasne depoje pa tudi na Cankarjevi 5 in v gradu Lisičje pri Ljubljani. Depoje na Cankarjevi 5 smo sedaj obnovili.

Organizacijsko se arhiv deli na sektor za odbiranje, zbiranje in hranjenje arhivskega gradiva ter SLO in DS (4 strokovni delavci, 1 manipulant), sektor za obdelavo, evidenco in uporabo arhivskega gradiva (12 strokovnih delavcev, 1 manipulant), sektor za konservacijo in restavracijo (7 delavcev) in sektor skupnih služb (10 delavcev). Število delavcev je ostalo nespremenjeno: 35.

Programska usmeritev je temeljila na zakonskih določilih in je bila opredeljena v srednjeročnem programu razvoja in dela arhiva 1981–1985 ter delovnem načrtu za leto 1983. Delo je potekalo v okviru sektorjev, po potrebi so pri posameznih nalogah sodelovali delavci drugih sektorjev. Od delovnih nalog, ki izhajajo iz Zakona o naravni in kulturni dediščini, smo pripravili kriterije valorizacije in pregled kategorij arhivskega gradiva nekaterih ustanoviteljev. Pregledali smo dokumentarno gradivo 37 ustanoviteljev, jim dali navodila o urejanju dokumentarnega gradiva, o odbiranju arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva in o pripravi gradiva za izročanje. Evidencialno smo arhivsko filmsko gradivo pri RTV Ljubljana in dr. Robertu Neubauerju.

Dajali smo strokovna navodila arhivsko-muzejski službi Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. Opravljali smo tudi naloge materialnega varstva arhivskega in dokumentarnega gradiva pri imetnikih.

Od imetnikov smo prevzeli 33 fondov ali delov fondov spisovnega gradiva in 58 škatel filmskega gradiva. Odkupili smo 2 škatli arhivskega gradiva in sprejeli 2 privatna fonda.

Za delavce, ki delajo z dokumentarnim gradivom in od katerih arhivsko gradivo prevzemamo, smo organizirali dva seminarja: dvodnevni seminar 26. in 27. maja v Ljubljani pri Delavski univerzi Boris Kidrič in 14. decembra v organizaciji Višje pravne šole, kjer smo obravnavali predvsem kategorije arhivskega gradiva.

Uredili smo 186 škatel fonda Deželni zbor in odbor za Kranjsko (dele registraturnih fasciklov IV., V.), uredili in popisali 32 škatel fonda Okrajno glavarstvo Logatec, 25 fasciklov gradiva VIII. oddelk Banske uprave Dravske banovine, 1929–1934, 13 fasciklov fonda Prezidij Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije, 1947–1952, 25 fasciklov odseka za izgradnjo narodne oblasti pri predsedstvu SNOS, komite za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti, svet za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti, 7 fasciklov fonda Izvršni odbor OF. 1944–1945, uredili 21 škatel Deželnega sodišča v Ljubljani, 1898, 1900, 1908, 1912, 1913, 1916, 41 škatel

Okrajnega sodišča v Ljubljani, civilne zadeve, 1853, 1862, 1872–1875, 1890, 1893, 1896, 1898, popisali privatna fonda dr. Julija Felacherja (1 fasc.) in dr. Karla Grosmana, urejevali delavske knjižice Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja SR Slovenije, uredili in popisali smo 34 fasciklov fonda Republiški svet Zveze sindikatov Slovenije, uredili fond Centralni komite Ljudske mladine Slovenije, 4 konvolute Deželne vlade v Ljubljani, tehnično uredili 45 fasciklov fonda Okrajno glavarstvo Radovljica, popisali novo prevzete prepise mrljskih matičnih knjig, 1945–1976. Vse urejeno gradivo je bilo tudi tehnično urejeno. Za objavo je bil pripravljen inventar graščina Dol. Izdelana je bila kartoteka republiških upravnih organov, 1950–1953.

Evidenco o arhivskem gradivu smo vodili v smislu pravilnika o vodenju evidenc. V akcijsko knjigo smo vpisali 33 vpisov. Pripravili smo dosjeje zbirk in delno za fonde uprave. Vodili smo evidenco arhivskega gradiva, ki je pri imetnikih. Vodili smo dokumentacijo o arhivskem gradivu, ki je zunaj območja SR Slovenije in zadeva SR Slovenijo in Slovence (v Vojnem arhivu na Dunaju, v Župnijskem arhivu v Szombathelyju, v Filmskem arhivu Nemškega arhiva v Koblenzu).

Uporaba arhivskega gradiva je bila organizirana v čitalnici, ki je odprta od 8.30 do 15.30 in ob sredah do 17. ure. V čitalnici je bilo 367 uporabnikov, od tega 43 tujih državljanov, arhiv so obiskali 1644-krat. V čitalnici je bilo izposojenih 4121 enot (fasciklov in map). Uporabnikom je bilo izdanih 518 mikrofilmov in 8340 kserokopij, poleg tega smo v prostorih arhiva predvajali uporabnikom 25 filmov. Izven arhiva smo izposodili filme Filmskemu muzeju, ŠKUC, Viba filmu, RTV Ljubljani, RTV Zagrebu, Unikal Studio, Glasbenemu in narodopisnemu inštitutu. Tednu retrospektive slovenskega filma v Celju smo izposodili 72 škatel in filme M. Badjua. Danih je bilo 614 informacij za poslovne in uradne namene, od tega 131 pisnih. Obširnejših informacij o gradivu za znanstvene namene je bilo danih 65. Originalno gradivo smo posodili za razstavo Narodnemu muzeju v Ljubljani, za 4 razstave pa kopije (Arhiv Jugoslavije, Univerzitetna knjižnica v Zagrebu, Državni arhiv v Milanu, Arhiv pri študijski knjižnici v Trstu). Pripravili smo gradivo za razstavo Cesar Franc Jožef v gradu Grafenegg pri Kremsu.

Materialno varstvo arhivskega gradiva smo opravljali v skladu s predpisi, vzdrževali red in čistočo in stalno kontrolirali mikroklimatske razmere. Previjali smo filme, evidencialno gradivo, ki je potrebno konservacije in restavracije, gradivo smo tehnično opremljali.

Kopirali smo 10 filmov in zaščitno mikrofilmali 10.500 posnetkov arhivskega gradiva.

Iz začasnih v stalne prostore je bila preseljena knjižnica. Primerjali smo knjižni fond s stanjem inventarne knjige. Sodelovali smo s šolami pri pouku zgodovine in z aktivom učiteljev zgodovine. Pripravili smo predavanja o arhivskem gradivu za 16 srednješolskih skupin ter za 3 skupine študentov, bibliotekarje in druge. Za kulturni praznik smo pripravili izbor filmskega arhivskega gradiva, ki smo ga predvajali dijakom srednjih šol.

Pripravili smo razstavo z naslovom Nove pridobitve Arhiva SR Slovenije 1980–1981. Predstavili smo gradivo

graščine Ilmeljnik, Ivana Murnika, Lojzeta Udeta in načrte reke Save iz leta 1807. Z razstavo smo skušali vzpodbuditi izročanje arhivskega gradiva, ki nastaja oziroma ga hranijo posamezniki. Razstava je bila odprta 20. oktobra na dan arhivov.

Arhiv je vključen v znanstveno raziskovalno dejavnost na področju arhivistike in zgodovine preko Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete. V usmerjenem raziskovalnem programu o arhivistiki sodelujemo z naslednjimi raziskovalnimi nalogami: Osnove valorizacije arhivskega gradiva za proučevanje republiške uprave od leta 1945, Arhivsko gradivo v madžarskih kulturnih institucijah za zgodovino Prekmurja, Nacionalni in socialni programi pri Slovenceh (1848–1890). V usmerjenem raziskovalnem programu o zgodovini sodelujemo pri raziskavah Delo dr. Antona Fistra, Urbarji na Slovenskem ter pri projektih Zgodovina Slovencev 1918–1945 in 1945–1982.

V letu 1983 je arhiv izdal katalog k razstavi Nove pridobitve Arhiva SR Slovenije, serija Katalogi, zv. 6, str. 32. V izdaji Zavoda SR Slovenije za naravno in kulturno dediščino je izšel kot 119. zvezek vodnikov Arhiv SR Slovenije (Gruberjeva palača) z letnico 1982. Ivan Nemanič je bil na podlagi programa kulturno-prosvetnega odelovanja z ZR Nemčijo v Filmskem arhivu Nemškega zveznega arhiva v Koblenzu. V Arhivu SR Slovenije so bili v okviru kulturne izmenjave z Italijo dr. Ugo Cova, direktor Državnega arhiva v Trstu, in dr. Mario Stanisci, direktor Državnega arhiva v Gorici, na podlagi kulturne izmenjave z Madžarsko pa dr. Arpad Zsigmondy iz Državnega arhiva v Budimpešti in dr. Viktorija Czaga iz Mestnega arhiva v Budimpešti. Posebne naloge arhiva. Naloge pri vračanju arhivskega gradiva iz Avstrije po Sporazumu iz leta 1923 in Protokolu iz leta 1958.

V arhivu je sedež komisije slovenskih ekspertov za izvedbo Sporazuma in Protokola. Sodelovali smo pri delu skupin in podkomisij ekspertov. V I. delovni skupini smo evidentirali gradivo triangulacijskih operatov v Vojnem arhivu na Dunaju, registre patentov v Avstrijskem patentnem uradu, statistično gradivo v Centralnem statističnem uradu in to gradivo z avstrijskimi eksperti identificirali. Za arhivsko gradivo, ki spada pod VI. člen sporazuma smo koordinirali dela v Jugoslaviji. Oktobra 1983 smo prevzeli gradivo fondov: C.k.r. knežijsko ministrstvo, Ministrstvo za javna dela, Trgovniško ministrstvo, Ministrstvo za uk in bogočastje in del zbirke načrtov Prometnega arhiva, del jožefinskega katastra za Štajersko in 288 listin celjskih grofov. Sodelovali smo pri delu II., III. in IV. delovne skupine. Pripravljali in sodelovali smo pri informacijah in poročilih o teh delih za izvršni svet skupščine SR Slovenije, druge organe in Zvezni sekretariat za zunanje zadeve. Naloge pri vračanju arhivov po Osijskih sporazumih iz Italije so bile omejene le na priprave za nadaljevanje pogajanj.

Usklajevanje in pospeševanje razvoja arhivske službe v republiki

Sodelovali smo pri sestavi navodila o pisarniškem poslovanju upravnih organov in predlogih rokov hranjenja dokumentarnega gradiva pri republiških upravnih organih.

Z Zavodom za šolstvo SR Slovenije smo pripravili enodnevni seminar o pouku arhivistike v kulturološkem in družboslovnem usmerjenem programu. Za Zavod za šolstvo smo pripravili tudi oceno učbenika dr. Jožeta Žontarja Arhivistika. Spremljali smo priprave programskih zasnov za programe višje šolskega in visokošolskega

izobraževanja. Pripravili smo osnutek pravilnika o načinu vzdrževanja in varovanja arhivskega gradiva pred poškodbami, uničenjem in izgubo. Nudili smo strokovno pomoč drugim arhivom v republiki. Na strokovnem izpopolnjevanju je bila delavka Zgodovinskega arhiva v Celju. Ob poplavi depojev Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici smo sodelovali pri delu strokovne komisije Pokrajinskega arhiva, ki se je bavila s strokovnimi problemi reševanja poplavljenega gradiva. Osušili smo 101 fasekel arhivskega gradiva in najbolj ogroženo gradivo restavriral.

Pri arhivir inu sedež izpitna komisija za delave v arhivih. Kot pripravo za strokovne izpite iz arhivistične dejavnosti smo organizirali tečaj v času od 2. do 4. novembra, od 7. do 10. novembra in 2. decembra. Udeležilo se ga je 25 tečajnikov. V času od 22. do 26. decembra je opravljalo strokovni izpit iz arhivistične dejavnosti 9 kandidatov z visoko izobrazbo, 1 kandidat z višjo in 5 kandidatov s srednjo izobrazbo. Strokovni izpit so opravili vsi kandidati. Sedem kandidatov je odložilo opravljanje izpita iz tujega jezika za eno leto. Usklajevali smo raziskovalno dejavnost v okviru URP Arhivistika preko Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete pri PORS-u 10 ter pripravljali programe in poročila o arhivski službi.

Pri arhivu je koordinacijski odbor slovenskih arhivov, ki je na 6 sejah obravnaval tekočo problematiko in usklajeval delo v arhivih. Pripravili smo podlage za problemsko konferenco o arhivski službi v SR Sloveniji pri RK SZDL.

Arhiv koordinira tudi mednarodno izmenjavo z Zavodom za mednarodno znanstveno, tehnično in prosvetno sodelovanje.

Delavci arhiva so sodelovali v delu Arhivskega društva Slovenije z delom v organih društva pa tudi z referati na 11. zborovanju društva v Čatežu in z urejevanjem glasila Arhivi in posvetovanju v Radencih. Delavci arhiva so sodelovali tudi pri delu Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije, in sicer pri pripravi vodnika Arhivski fond in zbirke arhivov SIS, pri delu komisij in projektih zveze (Profil sodobnega arhiva).

Delavci arhiva so sodelovali tudi v Zgodovinskem društvu za Ljubljano ter Zvezi kulturnih organizacij Slovenije, v svetu za tradicije pri RK SZDL, programskem svetu RSS, Znanstveno raziskovalnem centru za izseljenštvo pri SAZU.

Odbor za SLO in DS je reševal tekoče naloge in vodil naloge, ki so bile povezane z vajo Golovec 83.

V sektorju za konservacijo, restavriraljo in reprodukcijo arhivskega gradiva smo konservirali in restavriral 11840 listov arhivskega gradiva, 131 zemljevidov, 6 plakatov, 35 pergamentnih listin, 28 pečatov, 13 razglednic, 12 grafik in slik, 212 običajnih vezav in 36 starih vezav.

Delo smo opravljali za Arhiv SR Slovenije, za arhive in muzeje v Sloveniji ter za nekaj privatnikov. Delavci tega sektorja so sodelovali z Inštitutom za celulozo in papir, na 5. mednarodnem grafičnem restavratorskem simpoziju v Haagu, z restavratorsko delavnico Biblioteke Matice srbske in Arhiva Hrvatske.

Delavci arhiva so obiskali Mestni arhiv in Mestno biblioteko ter Državni arhiv v Milano in se seznanili z arhivistično in konservatorsko prakso.

Delovni program Arhiva SR Slovenije za leto 1984

Delovni načrt za leto 1984

Letni delovni program sloni na Srednjeročnem razvojnem in delovnem načrtu Arhiva SR Slovenije 1981–1985, ki je bil sprejet 16. februarja 1981. V njem so predvidene naloge, ki izvirajo iz Zakona o naravni in kulturni dediščini (Uradni list SRS, št. 1/81), Zakona o državnih upravi (Uradni list SRS, št. 24/77) in pravilnikov, ki so izšli na podlagi Zakona o naravni in kulturni dediščini. Upoštewane so tudi naloge, ki izhajajo iz projektov za Zgodovino Slovencev in druge družbene potrebe.

Sektor za varstvo arhivskega gradiva

1. Sodelovanje pri pripravi pravilnikov: pravilnik o strokovni obdelavi, izdelavi inventarjev in drugih pripomočkov za uporabo, in pravilnik o načinu vzdrževanja in varovanja arhivskega in dokumentarnega gradiva pred poškodbami, uničenjem in izgubo
2. Odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva, valorizacija arhivskega iz dokumentarnega gradiva republiških upravnih organov, in drugih družbenih pravnih oseb, priprava navodil za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva za imetnike arhivskega gradiva in nadzor nad odbiranjem arhivskega gradiva.
Evidentiranje arhivskega gradiva društev, ki izročajo svoje gradivo Arhivu SR Slovenije. Obdelava odgovorov na vprašalnik.
3. Nadziranje materialnega varstva arhivskega in dokumentarnega gradiva pri imetnikih
4. Pridobivanje arhivskega gradiva: prevzemanje arhivskega gradiva po dogovoru z imetniki. Odkup arhivskega gradiva (sodelovanje pri ocenitvah, redni obiski antikvariatov). Evidentiranje arhivskega gradiva v privatni lasti.
5. Strokovna obdelava arhivskih fondov in zbirk, izdelava in objava inventarjev ter drugih pripomočkov za uporabo.
Vicedomski urad za Kranjsko, urbarske zadeve, priprava inventarja,
Deželni stanovi za Kranjsko I. reg., popis, Franciscejski kataster, popis,
Deželni zbor in odbor za Kranjsko 1861–1918 (nadaljevanje del), ureditev dela fonda od reg. fasc. V. – 3,
Deželna vlada za Kranjsko v Ljubljani 1850–1918, serija konvolutov (tehnična ureditev),
VIII. oddelek banske uprave Dravske banovine 1935–
Sresko načelstvo Logatec,
Sresko načelstvo Radovljica, oziroma okrajno glavarstvo Radovljica 1849–1941 (tehnična ureditev in sumarni popis)
Prezidij Ljudske skupščine LRS 1945–1952
Narodna vlada LRS 1945–1956
Ministrstvo za kmetijstvo LRS
Komisija za strokovne izpite državne uprave: državni sekretariat za gospodarstvo, SIS za industrijo in obrt, SIS za industrijo, SIS za splošne gospodarske zadeve, SIS za urbanizem, stanovanjsko izgradnjo in

komunalne zadeve 1956–1965, tehnična ureditev, Okrožno sodišče v Ljubljani, prej Deželno sodišče v Ljubljani 1898–1945, civilne in kazenske zadeve: ločitev gradiva od gradiva okrajnih sodišč, ločitev gradiva po vpisnikih – nadaljevanje,
Zveza sindikatov Jugoslavije, Glavni odbor za Slovenijo s predhodniki, Glavni odbor enotnih sindikatov Slovenije, Glavni odbor Zveze enotnih sindikatov Slovenije 1945–1949, priprava inventarja za tisk, 1950–1952, ureditev dela fonda

Zbirka filmskega arhivskega gradiva: prevzemi filmov, ureditev evidenc za novo kopirane in pridobljene filme, evidentiranje dela filmskega arhivskega gradiva in gradiva RTV, izposoja filmov, pregledovanje filmov Božidarja Jakca, identifikacija vsebine in popis filmov, pregled novih kopij, fotodokumentacija, sodelovanje pri oddaji RTV Ljubljana NOB na Slovenskem, evidentiranje filmskega gradiva TV Koper, obisk Jugoslovanske kinoteke zaradi primerjave evidenc o tednikih 1941–1945, oprema filmskih škotel z etiketami

Kolo jugoslovanskih sester, priprava inventarja za objavo

Klub koroških Slovencev, priprava inventarja za tisk Graščinski arhiv Turn pod Novim gradom – ureditev in popis gradiva, Graščinski arhiv Dol (priprava inventarja za objavo),

Felaeher dr. Julij, ureditev in inventar

Zbirka matičnih knjig, dopolnitev popisa z novo pridobljenimi knjigami in tehnična ureditev,
C. Kr. Notranje ministrstvo na Dunaju in c.kr. Pravosodno ministrstvo na Dunaju, spisi 1888–1918, ki so bili prevzeti na podlagi Sporazuma iz leta 1923, ureditev in popis gradiva
Tematski vodnik po urbarjih v Arhivu,
Vodič po arhivskih fondih Arhiva SR Slovenije (metodologija dela in elementi, pripravljalna dela)
Uredile se bodo kontaktne kopije in tiskni nastali ob razstavi Arhiva.

6. Vodenje evidenc arhivskega gradiva. Evidenc o arhivskem gradivu bomo uskladili z novim Pravilnikom o sestavi in vodenju evidenc arhivskega gradiva. Začeli bomo voditi register fondov. Nadaljevali bomo z vodenjem drugih evidenc. Začeli bomo voditi zbirno evidenco arhivskega gradiva v SR Sloveniji. Vodili bomo dokumentacijo o arhivskem gradivu, ki je izven območja SR Slovenije ter zadeva SR Slovenijo in Slovence.
V Arhivu se piše tudi Kronika Arhiva SR Slovenije.
7. Uporaba arhivskega gradiva. Gradivo bomo dajali v uporabo za raziskovalne, študijske in splošno informativne namene uporabnikom v čitalnici vsak dan od 8.30 do 15.30 ure oziroma ob sredah do 17.30 ure.
Arhivsko gradivo bomo izposojali za razstave, ki jih prirejajo zavodi s področja kulturne dediščine in drugi.
8. Materialno varstvo arhivskega gradiva v arhivu: opremljali arhivsko gradivo, vzdrževali red in čistočo v skladiščih, merili temperaturo in vlago in previjali filmsko arhivsko gradivo.
9. Biblioteka Arhiva bo dopolnjevala knjižni fond z arhivsko periodiko, s publikacijami s področja arhivarstva, objave virov in razprav, ki so pisane na podlagi arhivskega gradiva ter zadevajo zgodovino Slovencev. Inventarizirane, katalogizirane in klasificirane bodo nove pridobitve in zaostanek iz prejšnjih let. Mesečno bo bibliotekar pripravil seznam novopridobljenih knjig in revij, Urejena bo periodika.

10. Kulturno prosvetna dejavnost: sodelovanje s šolami pri pouku zgodovine in arhivistike, informiranje dijakov srednjih šol in študentov višjih in visokih šol o arhivih in arhivskem gradivu, sodelovanje v Svetu za tradicije pri RK SZDL in odboru za muzeje, arhive in spomeniško varstvo pri istem svetu, razstavna dejavnost: pripravljala dela za razstavo Sloveni na tujem in razstava ob dnevu arhivov 20. oktobra, postavitve stalne razstave Arhiva. Za stik z občani ima Arhiv 20. oktobra Dan odprtih vrat.
11. Znanstveno raziskovalna dejavnost. Arhiv se vključuje v raziskave na področju arhivistike in pri raziskovanju zgodovine Slovencev.
- a) znanstveno raziskovalna dejavnost Arhiva: Pri posebni raziskovalni skupnosti za humanistične vede so prijavljene naslednje teme: Nacionalni in socialni programi pri Slovencih 1848–1890, Osnove valorizacije arhivskega gradiva za proučevanje republiške uprave od leta 1945 dalje, Raziskovanje zgodovine Slovencev 1945–1976, Viri za zgodovino Slovencev v madžarskih kulturnih institucijah, dr. Bogumil Vošnjak, Dnevnik
- b) Sodelovanje pri znanstveno raziskovalnem delu drugih znanstvenih ustanov z raziskavama: Filozofska fakulteta, oddelek za zgodovino, objava del dr. Antona Fistra in Urbarji na Slovenskem.
12. Izdajateljska dejavnost. Arhiv bo v letu 1984 izdal: dr. Marija Verbič, Deželnozborski spisi kranjskih deželnih stanov II, 1516–1519 in kazalo k I. in II. zvezku in prevod povzetkov, Mateja Jeraj in Marija Grabnar, Inventarji dr. Julij Felacher, Klub koroških Slovencev, Kolo jugoslovanskih sester, Mateja Jeraj, Zveza sindikatov Jugoslavije, Glavni odbor za Slovenijo 1945–1949, Ema Umek, Graščina Dol I., II., Majda Smole, Vicedomski urad za Kranjsko I, Ecclesiastica.
13. Usklajevanje arhivske službe v republiki in sodelovanje v republiških strokovnih organizacijah in organih. Arhiv bo skrbel za: koordinacijo strokovnega dela med arhivi in za dela v zvezi z delom koordinacijskega odbora arhivov, nudil pomoč pri izobraževanju delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom v državni upravi, pri Arhivu je sedež izpitnih komisij za strokovne izpite delavcev v arhivih, nudil pomoč pri izobraževanju delavcev v arhivih, pri Arhivu je sedež izpitne komisije za preizkus strokovne usposobljenosti za delavce, ki delajo z dokumentarnim gradivom, dela v zvezi s komisijo, vodil seminarje za delavce, ki delajo z dokumentarnim gradivom, sodeloval pri pripravi priročnika za delo z dokumentarnim gradivom, sodeloval pri urejanju strokovnega glasila ARHIVI sodeloval pri pripravi VIRI (dnevnik dr. Bogumila Vošnjaka) sodeloval v medresorski komisiji za pisarniško poslovanje, sodeloval pri Arhivsko muzejski službi Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani.
14. Sodelovanje pri izvajanju programa Arhivskega društva Slovenije.
15. Strokovno izpopolnjevanje delavcev bo v mejah srednjeročnega programa, kjer načrtujemo: uvajanje pripravnikov, opravljanje strokovnih izpitov, strokovno izpopolnjevanje na III. stopnji, dopolnjevanje jezikovnega znanja, izmenjave s tujimi arhivskimi delavci oziroma s strokovnim izpopolnjevanjem v arhivih v SFRJ in v tujini, udeležbo na strokovnih zborovanjih in kongresih, ki jih pripravlja Arhivsko društvo Slovenije oziroma Zveza arhivskih delavcev Jugoslavije in Mednarodni arhivski svet, kjer bodo sodelovali tudi kot referenti ali diskutanti, in na drugih seminarjih, ki obravnavajo problematiko arhivskega gradiva, z udeležbo na drugih, predvsem zgodovinskih zborovanjih, ogledi arhivskih razstav doma in v tujini.
16. Naloge s področja SLO: ažurirali bomo obrambni in varnostni načrt, načrt CZ in NZ Arhiva, vodili delovodnik spisov LO in DS, pripravili letni finančni načrt za potrebe LO in DS, sodelovali pri pripravah za sprejem navodila in izvajanje določil navodila za pripravo, zaščito in varstvo arhivskega in dokumentarnega gradiva v neposredni vojni nevarnosti in v vojni in iskanje lokacij za gradivo kategorije E, kategorizirali arhivsko gradivo, ki ne sme priti sovražniku v roke, imeli sestanke z referenti za LO pri ustvarjalcih arhivskega gradiva o zavarovanju arhivskega gradiva v primeru oboroženega napada, v vojni in ob naravnih nesrečah, nabavljali opreme za LO in DS, pripravljali in vodili varnostno in zaščitno mikrofilmanje arhivskega gradiva kakor tudi evidenco posnetega gradiva, sodelovali s KS Prule, občino Ljubljana Center, RKK in RSLO, z referenti za LO in DS v zgodovinskih in pokrajinskih arhivih v SRS in z arhivi v SFRJ.
17. Naloge v zvezi z vračanjem arhivov
– iz Avstrije po Sporazumu iz leta 1923 in Protokolu iz leta 1958 z Avstrijo: I. grupa za dunajske arhive. Evidentirali bomo gradivo v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju za mikrofilmanje. Prevzemali gradiva v Avstrijskem državnem arhivu. Sodelovali pri delu II.–V. grupe
– iz Italije po Osimskih sporazumih.

Služba za konservacijo, restavracijo in reprodukcijo arhivskega gradiva

Konservirali in restavriralni bomo za Arhiv SR Slovenije: 21 delovodnikov deželne vlade, 5 rokopisov, 10 pergamentnih listin, Florjančičev zemljevid, nekaj načrtov, 2 fascikla spisovnega gradiva in bibliotечно gradivo; za Pokrajinski arhiv Koper: 80 listin, od tega 70 pergamentnih, 6 knjig, 20 zemljevidov in 2 notifike; za Pokrajinski arhiv Nova Gorica: 24 knjig; za Pokrajinski arhiv Maribor: 6 knjig; za Arhiv CK ZKS in IZDG: laminirali dokumente; za Grad Snežnik: restavriralni Florjančičev zemljevid; za Zgodovinski arhiv Ljubljana: 8 knjig.

Poleg tega bomo konservirali in restavriralni še gradivo knjižnice v Novi Gorici in Kopru ter Zgodovinskih arhivov Celje, Ptuj in Kotor.

Dokončali bomo napravo za mokro restavriranje papirja, nadaljevali sodelovanje z Institutom za celulozo in papir, RSNZ in drugimi, iskali možnosti nabave osnovnih sredstev za mikrofololaboratorij, poskušali bomo uvesti nove metode pri konservaciji pisnega gradiva oziroma uvajati nove vezave, ohranjali in razvijali specialne vrste vezav knjižnega gradiva v starih originalnih vezavah, raziskovali in delali analize na področju ohr-

njanja papirja in novejših pisnih podlag, mikrokline in uvajanje standardov.

Strokovno se bomo izpopolnjevali v okviru sekcije za restavracijo gradiva pri SDARJ, navezali stike za strokovno sodelovanje s konservatorskim oddelkom Univerzitetne biblioteke v Jeni glede metode konservacije oisnega gradiva s cepljenjem, z Institutom Alfonso Gale v Rimu, Arhivom Jugoslavije in Biblioteko Srbije, restavratorsko delavnico v Gradcu ali na Dunaju.

Delo v upravi je organizirano skrajno racionalno. V pripravi je prehod na avtomatsko obdelavo računovodskih in knjigovodskih zadev.

V strokovni službi se je oglasilo 348 strank zaradi študijskih, predvsem pa upravnih zadev, tajništvo je imelo 1248 strank. Izdelanih je bilo 986 arhivskih skatel, od tega 200 brezplačno za arhiv v Novi Gorici kot pomoč ob poplavi. Arhivisti so opravili 137 daktilografskih ur (strokovni teksti, gradiva), v tajništvu je bilo opravljenih 1110 daktilografskih ur. Strokovni svet je imel 17 sej, zanje je bilo porabljenih 177 ur. Bilo je 17 rednih in izrednih sej samoupravnega organa (244 ur), 35 je bilo sej raznih komisij (76 ur), za področje SLO in DS je bilo porabljenih 106 ur. Udeležb delegatov na sejah raznih skupnosti je bilo 13 (39 ur), 12 je bilo udeležb na sejah sindikata (15 ur), 16 udeležb (28 ur) na ZK, 62 dni je bilo skupno izrabljenih za strokovne posvete in seminarje (od tega 476 ur za strokovne izpite).

Stanje arhivskega gradiva je bilo pregledano v 54 delovnih organizacijah, družbenopolitičnih skupnostih in društvih vseh občin.

V sodelovanju z Delavsko univerzo Celje so arhivisti pripravili 2 seminarja (80 udeležencev) za arhivarje imetnikov arhivskega gradiva in na njih tudi predavali. Trije sodelavci so opravili strokovne izpite, 2 za naziv arhivista, 1 za arhivskega referenta.

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

Delovno poročilo za leto 1983

1. Izhodišče za delo

Izhodišče za delo Zgodovinskega arhiva Celje v letu 1983 je bil okvirni družbeno potrjeni letni delovni načrt arhiva za leto 1983, ki je temeljil na veljavnem srednjeročnem načrtu za obdobje 1981–1985.

Zgodovinski arhiv Celje je opravljal svoje naloge na podlagi Zakona o naravni in kulturni dediščini za občine ustanoviteljice arhiva:

Celje, Brežice, Hrastnik, Krško, Laško, Mozije, Sevnica, Slovenske Konjice, Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah, Trbovlje, Velenje, Zagorje ob Savi in Žalec.

Delo je bilo v letu 1983 načrtovano na realnih kadrovskih, finančno-materialnih in prostorskih pogojih. Letni delovni načrt je bil izpolnjen v celoti, vendar bistveno zaostajamo pri izpolnjevanju delovnega načrta za tekoče srednjeročno obdobje.

1. Kadri

Vse leto je bilo v arhivu zaposlenih 12 delavcev, od tega v arhivski strokovni službi 9 (6 visoka, 2 višja, in 1 srednja izobrazba) in 3 v upravi.

Med letom sta odšla 2 arhivista, na novo sta se zaposlila 2, dodatnih novih zaposlitev v letu 1983 ni bilo. Zasedenost v strokovni službi je glede na potrebe daleč pod spodnjo mejo in dopušča le omejeno specializacijo pri opravljanju arhivskih strokovnih del.

2. Finančno in materialno stanje

Financiranje Zgodovinskega arhiva Celje je potekalo v okviru svobodne menjave dela med arhivom ter 14 občinskimi kulturnimi skupnostmi (60%) in 14 proračuni občin, skupaj je bilo torej 28 financiranj. Pri nekaterih so bili potrebni izredni napori, da so poravnali svoje obveznosti do arhiva vsaj zadnje dni decembra. Še vedno pa nekateri pri revalorizaciji med letom ne upoštevajo tudi arhiva.

Pri reševanju finančne problematike je bil arhiv deležen učinkovite pomoči sedežne občine v Svetu občin celjskega območja pa tudi v Zasavju in Posavju. Posebne pomoči je bil arhiv deležen s strani Kulturne skupnosti občine Celje, ki je sama z dotacijo omogočila pričetek varnostnega mikrofilmanja in odkup fototeke Pelikan. Osebnih dohodki so bili zagotovljeni na družbeno dogovorjeni ravni. Do 15. januarja 1984 je bil finančni načrt za leto 1983 realiziran v višini 98%.

Po materialni plati je bilo omogočeno načrtovano redno delo v celoti kot v preteklih letih.

Prepleskanih je bilo nekaj delovnih prostorov, urejen prostor za knjižnico, prebeljeno 1 večje arhivsko skladišče in vanj nameščenih 20 tni kovinskih polje, kar je omogočilo dodaten prevzem arhivskega gradiva.

Pet velikih oken v skladiščni dragocenega, na novo prevzetega gradiva ob restituciji iz Avstrije, je bilo opremljenih s kovinskimi zaščitnimi križi.

Prostorski problemi arhivskih skladišč ostaja osrednji problem arhiva skupaj s kadrovskim. Zaradi tega je bil arhiv prisiljen usmeriti del svojih kadrovskih zmogljivosti arhivom imetnikov arhivskega gradiva na terenu. Pozornost je bila usmerjena skrbni za ohranjanje arhivske kulturne dediščine. V nekaterih primerih je arhiv predlagal pristojnim občinskim organom uvedbo upravnega postopka zaradi kršitve določil arhivskega zakona, v vseh primerih pa jih je sžanjal z ugotovljenimi stanjem. Skupščina občine Sevnica je zaprosila za podrobnejše

poročilo o stanju arhivske kulturne dediščine na njenem področju zaradi obravnave na zasedanju skupščine.

II. Strokovna služba

1. Prezvedanje in evidentiranje novega arhivskega gradiva

- 1.1. Prevzeto je bilo 60 tm dokumentarnega in arhivskega gradiva ObLO Mozirje (1962) in SOB Mozirje (1963–1966); 3 tm arhivskega gradiva Rudnika Zabukovica (1799–1979); 8517 kom. fotografij fototeke Pelikan (1932–1957); 15 tm arhivskega gradiva SLG Celje (1950–1983); 1 tm Zbirke odredb in zakonov (18. stoletje).

Nadalje smo prevzeli arhivsko gradivo na podlagi Sporazuma iz 1923 in Protokola iz 1958: listine Minoritskega samostana v Celju (XV.–XVIII. stol., 24 kom), listine trga Šentjur pri Celju (17., 19. stol., 2 kom), rokopise (7 kom), Okrožni urad Celje (1854–1865, 5 fasciklov), Okrajno glavarstvo Celje (1850–1865, 0,2 tm), Okrajni gradbeni urad Celje (1857–1872, 0,1 tm), Okrajni urad Vranksko (1845–1868, 1 fascikel), Okrajni urad Konjice (1804–1867, 1 kom), Okrajni urad Šmarje pri Jelšah (1854–1868, 1 fascikel), Okrajni urad Gornji grad (1852–1868, 1 fascikel), Okrajni urad Rogatec (1845–1868, 1 fascikel), Okrajna gosposka Laško (1848, 2 fascikla), Okrajni urad Laško (1854–1868, 1 fascikel), načrti za okrožje Celje (18., 19. stol.), arhitektura, gradnja cest.

2. Administrativna obdelava gradiva

- 2.1. Urejeno je bilo gradivo SOB Celje (1962, 1963), ObLO Mozirje (1962–1963), SOB Mozirje (1963–1966), fond Rudnika Zabukovica Liboje, urejeni in popisani so bili KLO z območja sedanje občine Brežice (1945–1952) in Ob LO s tega območja (1952)1955), KLO in ObLO z območja sedanje občine Sevnica (1945–1952), (1952–1955), KLO Stolovnik, občina Krško (1945–1952), KLO in ObLO z območja sedanje občine Šmarje pri Jelšah; skupno 37 fondov; KLO Šentjur pri Celju, administrativno je bilo obdelano gradivo fonda SLG Celje.
Popisana je bila fototeka Pelikan.

3. Arhivistična obdelava gradiva

- 3.1. Izdelava inventarjev za fonde:
KLO in ObLO s področja občine Šmarje in KLO Šentjur pri Celju;
sodstvo: Gosposčina Blagovna, Farni urad Braslovče, posestvo Brode pri Vranskem, v obdelavi je Gosposčina Brežice;
Gospodarstvo: EMO Westen Celje, Klavnica Petrovče, Spodnještajerski narodni svet, Zbirka graščine Attems Podčetrtek; izdelava historiata dr. Ivana Dečka;

Kulturna skupnost Celje.

- 3.2. Delo na Vodniku SRS in po fondih Zgodovinskega arhiva Celje.
3.3. Opravljeno je bilo delo na registru fondov v arhivu in delno na evidenci imetnikov arhivskega gradiva, ki ga bo prevzemal arhiv.
Ažurirana je bila akcisijska knjiga.
Delno so bili nastavljeni dosjeji imetnikov arhivskega gradiva.
3.4. Odrano je bilo gradivo za mikrofilmanje iz fonda Perčeva zapuščina in gradiva iz restitucije (listine, rokopisi, načrti, Okrajni gradbeni urad Celje, Okrajno glavarstvo Celje – skupaj 10.000 posnetkov).
3.5. Nastavljena je bila inventarna knjiga za listine, obrt in urbarje.
Izdelana so bila navodila za odbiranje arhivskega gradiva in arhivskih dokumentov, gradiva za področje šolstva, gospodarstva, sodstva in družbenopolitičnih skupnosti.

4. Raziskovalno in publicistično delo

- 4.1. Izdelava historiatov in delo na Vodniku po fondih Zgodovinskega arhiva Celje.
4.2. Referat: Družbenopolitične organizacije in njihovo arhivsko gradivo na območju Zgodovinskega arhiva v Celju.
4.3. Sodelovanje s predstavniki javnega obveščanja.
4.4. Priprava gradiva za seminarje za strokovno usposabljanje delavcev družbenopravnih oseb ter članov društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom.

5. Vzdrževanje, varovanje in opremljanje gradiva

- 5.1. Redno razpraševanje deponiranega gradiva v skladiščih in prezračevanje ob nadzoru odprtih skladišč.
5.2. Izdelava škatel za obdelano gradivo, vlaganje arhivskega gradiva v škatle in opremljanje z nalepkami (900 škatel), montaža polic v lastni režiji, razna preurejanja.
5.3. Izbor gradiva za restavriranje in opravljanje lažjih restavratorskih posegov (restavriranih 8 dokumentov).
5.4. Tehnična zaščita mikrofilmov in restavriranega gradiva.
5.5. Vse urejeno gradivo je bilo vloženo v arhivske škatle in opremljeno s predpisanimi nalepkami.

6. Obrambne priprave (SLO in DS)

Odrano je bilo gradivo za zaščitno mikrofilmanje in narejenih 10.000 posnetkov.
Udeleževali smo se vseh sej in inštruktaže s tega področja pri sedežni občini.

7. Knjižnica

Pričelo se je urejanje knjižnice (pripravljen prostor, nabavljeni regali). Delo je zastalo zaradi 5-mesečnega dopusta delavke.

8. Samoupravljanje

Delavci Zgodovinskega arhiva Celje so izvrševali svoje pravice in obveznosti s področja samoupravljanja na sejalih zbora delavcev, razširjenega sveta in kot delegati v občinskih kulturnih skupnostih.

9. Usmerjeno izobraževanje

Zaradi neustreznih pogojev arhiv ni sprejemal obiskov dijakov usmerjenega izobraževanja pač pa je izvedel 6 predavanj v osnovnih in srednjih šolah.

10. Razno

Izdelana so bila številna poročila, analize in drugo za zelo neusklažene zahteve predvsem 14 občinskih kulturnih skupnosti.

11. Delo uprave

Vsa dela in naloge s področja vodenja, uprave – tajništva in računovodstva so bila opravljena v celoti in v roku, ki so jih postavili razni organi, tudi Zavod za statistiko SIS.

Izdelan je bil predlog novega statuta.

12. Investicija

Arhiv je izdelal predlog samoupravnega sporazuma o financiranju investicije. Opravljeno je bilo vse analitsko in poročevalsko delo za tri seje Pokrajinskega sveta, arhiv se je udeležil seje Šveta občin celjskega območja zaradi investicije.

Nadalje je bil verificiran idejni projekt Zgodovinskega arhiva Celje v arhivski mreži SIS na seji Projektnega sveta v Celju, opravljena je bila konsultacija v ZRN (Zgodovinski arhiv Köln, Državni arhiv Stuttgart), od koder je bila prevzeta arhivska tehnologija. Obiski so bili opravljeni prek Inštituta za mednarodno sodelovanje v Stuttgartu.

Arhiv je tesno sodeloval s projektantsko organizacijo Razvojni center v Celju.

V letu 1983 je bila z Razvojnim centrom Celje sklenjena pogodba o izdelavi študije za glavni projekt Zgodovinskega arhiva Celje.

13. Drugo

Pripravljen in izpeljan je bil program mentorstva za dva pripravnika z visoko izobrazbo v skladu s predpisom.

4. Krško	28	6	132
5. Laško	12	4	135
6. Mozirje	12	1	388
7. Sevnica	9	0	96
8. Slovenske Konjice	20	1	89
9. Šentjur pri Celju	21	7	433
10. Šmarje pri Jelšah	27	6	1764
11. Trbovlje	16	0	125
12. Velenje	27	0	184
13. Zagorje ob Savi	8	4	149
14. Žalec	28	3	251
SKUPAJ	348	54	4647

OPOMBE

k rubriki 2:

Za stranke, ki želijo gradivo upravnega značaja je za iskanjem in upravni postopek potrebnih od 1 do 8 ur, večsah tudi več.

k rubriki 3:

Pregled v delovni organizaciji traja od 4 ure v (Celju) do 12 ur (na širšem območju arhiva).

k rubriki 4:

Dinamika ur strokovne obdelave gradiva je odvisna od vsebine in obsega posameznih fondov. Večina starejših fondov se ne pokriva s sedanjo upravno-politično ureditvijo. Tako je bilo v letu 1983 težišče na občini Šmarje.

Režija in druge skupne naloge se porazdele na vse občine oziroma kulturne skupnosti občine enako (SLO, izdelava skatel, samoupravljanje z delegatskim sistemom daktilografska dela, redni in drugi dopusti, boleznine, seminarji, izobraževanje, priprava gradiva za seminarje za arhivarje v delovnih organizacijah in drugo).

Delovni načrt za leto 1984

Okvirni delovni plan za leto 1984 temelji na smernicah programa razvoja arhivske službe za srednjeročno obdobje 1981–1985, ki jih je potrdil razširjeni svet Zgodovinskega arhiva Celje na svoji seji 26. marca 1980. Leto 1984 predstavlja četrto leto izpolnjevanja srednjeročnega načrta, ki je prilagojen možnostim in družbeno dogovorjenim sklepom o temeljih plana občine Celje za področje kulture.

Za leto 1984 ne načrtujemo kadrovskega povečanja.

Opravljali bomo naslednja dela in naloge:

1. Prevzemanje in evidentiranje novega gradiva,
2. Administrativna obdelava prevzetega gradiva in gradiva, ki je že v arhivu,
3. Arhivistična obdelava gradiva,
4. Izdelava pripomočkov za uporabo gradiva,
5. Vzdrževanje, varovanje in opremljanje gradiva,
6. Dajanje gradiva v uporabo za operativne in raziskovalne potrebe,
7. Vključevanje v raziskovalne projekte,

PREGLEDNICA

opravljenega dela za posamezne občine oziroma občinske kulturne skupnosti

Fek. st.	Občina	Število strank	Pregledi arhivov	Strokovna obdelava gradiva (ure)
	1	2	3	4
1.	Celje	114	10	431
2.	Brezice	14	8	363
3.	Hrastnik	12	4	107

8. Popularizacija dejavnosti,
9. Obrambne priprave,
10. Izobraževanje,
11. Ureditev knjižnice,
12. Upravne, administrativne in finančne naloge,
13. Samoupravne naloge.

1. Prevzemanje in evidentiranje novega gradiva

- 1.1. Z nakupom novih polic in z notranjo reorganizacijo je Zgodovinski arhiv Celje pridobil možnost prevzeti približno 100 tm gradiva. Gradivo bomo prevzeli po nujnostnem ključu glede na njegov pomen in ogroženost pri imetniku.
- 1.2. Zunanja služba bo nadaljevala evidentiranje in nadzor nad gradivom pri imetnikih na področju vseh 14 občin.
- 1.3. Nadaljevali in zaključili bomo delo na registru fondov izven arhiva.
- 1.4. Izdelali bomo navodila za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva in sodelovali z delom izločitvenih komisij.
- 1.5. Evidentirali bomo gradivo v jugoslovanskih arhivih in v tujini.

2. Administrativna obdelava gradiva

- 2.1. Osnovna urejevalna dela na novo prevzetih fondov.

3. Arhivistična obdelava gradiva

- 3.1. Izdelava registra fondov v arhivu.
- 3.2. Sistematična obdelava fondov z izdelavo historiatov in ostalih pripomočkov za uporabnike arhivskega gradiva.
- 3.3. Ureditev gradiva SLG Celje z izdelavo analitičnega inventarja.
- 3.4. Ureditev fototeke Pelikan.

4. Izdelava pripomočkov za uporabo gradiva

- 4.1. Delo na Vodniku po fondih Zgodovinskega arhiva Celje.

5. Vzdrževanje in opremljanje gradiva

- 5.1. Redno razpraševanje deponiranega gradiva.
- 5.2. Izdelava škatel in druge opreme za gradivo.
- 5.3. Izbor gradiva za restavriranje in samostojno opravljanje lažjih restavracijskih posegov.
- 5.4. Izbor gradiva za mikrofilmanje.

6. Dajanje gradiva v uporabo.

Posredovanje informacij o gradivu in izdajanje dokumentov za operativne in raziskovalne potrebe.

7. Vključevanje v raziskovalne projekte

- 7.1. Priprava in objava inventarjev.
- 7.2. Izdelava regist za listinsko gradivo.
- 7.3. Priprava razstave in publikacije o arhivskem gradivu in arhivu.

8. Popularizacija dejavnosti

- 8.1. Krepitev stikov z javnostjo, posredovanje informacij v sredstvih javnega obveščanja in na priložnostnih krajevnih razstavah.

- 8.2. Seznanjanje dijakov in študentov o pomenu arhivskega gradiva.

9. Obrambne priprave

- 9.1. Klasifikacija gradiva za morebitno evakuacijo in varnostno mikrofilmanje gradiva.
- 9.2. Usposabljanje delavcev za opravljanje nalog SLO in DS.
- 9.3. Izboljšanje varnostnih razmer.
- 9.4. Sodelovanje v akcijah (NNNP in podobno).

10. Izobraževanje

- 10.1. Permanentno strokovno izobraževanje.
- 10.2. Udeležba na strokovnih posvetovanjih.

11. Ureditev knjižnice

- 11.1. Izdelava kataloga in drugih pripomočkov

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

Delovno poročilo za leto 1983

Arhivski prostori

Eden od osnovnih in silno perečih problemov, s katerimi se sooča Pokrajinski arhiv Koper že vsa leta od ustanovitve so premajhni in skrajno neustrezni skladiščni prostori. Rešitev smo vse do leta 1983 iskali v novogradnji (leta 1982 so bili izdelani idejni projekti, glavnega projekta pa nismo mogli dokončati, ker Koper ni poravnal svojih obveznosti). Namesto novogradnje je bila po enem letu Pokrajinskemu arhivu Koper ponujena edina možna varianta, tj. adaptacija palače De'Belli in okoliških zgradb.

Težave pa so ponovno nastale pri pridobivanju lokacijske dokumentacije, ker se je izkazalo, da je isti kompleks v asanacijskem načrtu Kopra že dodeljen srednjim šolam za izgradnjo telovadnice, za katero imajo zbrano vso dokumentacijo in že izdelan glavni projekt. Skupščina občine Koper skuša najti za telovadnico novo lokacijo, vendar do sedaj še ni sprejeta dokončna odločitev.

Več razumevanja je pokazala Kulturna skupnost občine Piran, ki je omogočila nadaljevanje adaptacijskih del v Francišanskem samostanu v Piranu. Adaptirali smo skladišče v pritličju trakta E in s tem pridobili 77 m² skladiščnih površin.

Strokovno delo

Urejanje in priprava gradiva za publikacijo ANALITIČ-

NI INVENTAR OBČINE IZOLA IV. 1927/XII. kat. raz. I. 1929/XIV. kat.

Za uvodni del publikacije je izdelana študija o osnovnem šolstvu v občini Izola (osnovna šola Dvori, Malija in Baredi) za časa Italije od 1919–1945: fond osnovne šole Izola 1853–1945. Priprava pregleda razvoja gospodarstva 1919–1945. Dopolnjen je kataložni register fondov in zbirke Pokrajinskega arhiva Koper za sprejeto gradivo.

Dokončano je delo na Vodniku po arhivskih fondih in zbirkah SR Slovenije (uvodni del).

Urejeni in popisani so bili naslednji fondi:

Občina Koper, skupina IX; (1332–1908); Občina Podgrad (1936–1945); IOLO Koper (1947–1952); oddelek za prosveto, sodstvo, zdravstvo in socialno skrbstvo, oddelek za delo in komisija za gospodarstvo, svet za gradnjo, komunalo in promet, partijska organizacija, svet za prosveto; Občina Piran (11036–1314); finančna dokumentacija, kodeksi in Vatja Piranesia; Občina Piran (1885–1889); listine (1350–1369); Frančiškanski samostan Piran (1442–1945); Komisija trgovina Preprodaja Koper v likvidaciji (1958–1981); Vajenska šola raznih strok Sežana (1949–1962); Gradbeni načrti občine Piran (1955–1969); Zbirka načrtov (nizke gradnje) Koper; Zbirka katastrskih map Izole in Kopra.

Ločevanje fondov, grobo razvrščanje in sumarni popisi so bili izdelani na naslednjih fondih: družbenopolitične organizacije Sežana (1945–1962), OLO Hipele (1956–1962), Občinski komite LMS Sežana (1950–1960), Skupščina občine Postojna (1945–1968), Občina Piran: Družinski listi, Luška kapetanija Piran (1910–1945), Regia Salina Piran (1921–1945), Mestni arhiv Piran (1957–1974), Svet za šolstvo in prosveto Piran (1957–1962), osnovne šole Piran, Padna, Madeglia, Kaštel, Sečovlje, Portorož, Strunjan, Sv. Lucija, Mestna šola Piran, Ljudska šola Piran, Osnovna šola Piran (1905–1953), srednje in poklicne šole: Sretnja šola Piran, Nadaljevalna poklicna šola Piran, Nadaljevalna dopolnilna šola Piran, Tehnična šola Piran (1921–1956), Ladjedelnica „2. Oktober“ Piran (1948–1964), Zavod za raziskovanje morij Portorož (1965–1970).

V letu 1983 je Pokrajinski arhiv Koper prevzel naslednje gradivo: matične knjige občine Sežana (1900–1948), Komisija trgovina Preprodaja Koper (1958–1981), zbiralo gradivo iz obdobja NOB, med drugim volilne sezname za materijsko področje (1944) in dopolnjeval zbirko fotografij iz obdobja NOB.

V skladu z novo zakonodajo so delavci teletenske službe ugotavljali stanje na terenu. Opravljenih je bilo 76 obiskov. Ostali obiski so bili samo na pozive OZD za pomoč pri izločanju.

Delo z uporabniki

V letu 1983 je Pokrajinski arhiv Koper prejel 61 vlog občanov in delovnih organizacij oziroma skupnosti za izdajo raznih prepisov šolskih spričeval, uveljavljanje posesti, delovne oziroma pokojninske dobe ipd. Od prispelih vlog je 59 rešenih.

V čitalnicah v Kopru in Piranu je bilo 22 obiskovalcev, ki so opravili 66 obiskov.

Raziskovalna in publicistična dejavnost

Pripravljala dela na gradivu upravnih fondov Pokrajinskega arhiva Koper za izdajo vodnika po fondih Pokrajinskega arhiva Koper in izdelava indeksov.

V tisku je publikacija Padna iz serije SLOVENSKE ISTRSKE VASICE. V pripravi je drugi zvezek KRKAVČE. Dokončan je tekstualni del vasice DVORI. Potekajo priprave za publikacijo Izola IV. 1919–1945. Lektoriranih je 230 strani inventarja. V letu 1984 bo izšel prvi del publikacije Izole IV. 1919–1929. Publikacija je pripravljena za strokovno recenzijo. Dokončan je tudi uvodni del o delavskem gibanju, šolstvu in gospodarstvu.

Restavriranje

V restavriranje je predanih 64 listin starega občinskega arhiva Piran, 5 knjig Okrajnega sodišča Koper, Prenotazioni e Notificazioni.

Mikrofilmanje in fotokopiranje

Varnostno mikrofilmanje

Mikrofilmano je gradivo starega koprškega občinskega arhiva (1332–1908) 31 knjig, (4572 posnetkov), 5 fasciklov (3500 posnetkov).

Mikrofilmanje za kompletiranje arhivskih fondov in zbirke. Mikrofilmano in fotokopirano je gradivo za kompletiranje fondov občin Koper, Izola, Piran v Diplomatskem arhivu v Tistu (okrog 3000 posnetkov) ter gradivo v Historijskem arhivu na Reki: Kabinetni spisi 1924–1945, nadaljevanje (okrog 600 posnetkov).

Razstavna dejavnost

Pripravljala dela za razstavo s katalogom STATUTI SLOVENSkih ISTRSKih MEST, ki bo postavljena v letu 1985/1986.

Priprave za mikrofilmanje in fotokopiranje statutov Izole, Kopra in Pirana zunaj Pokrajinskega arhiva Koper. Stiki s Historijskim arhivom Reka in drugimi jugoslovanskimi institucijami za izposojanje statutarov.

Z že pripravljenimi razstavami ENOT PREKOMORSkih BRIGAD smo gostovali po primorskih občinah in na Ilvaškem.

Delovni načrt za leto 1984

A. Upravna dejavnost

1. V novembru 1981 in januarju 1982 smo razposlali vsem občinam na našem območju predloge Odredb o družbeno pravnih osebah in društvih, katerih arhivsko gradivo bo prevzemal Pokrajinski arhiv Koper (popisi ustvarjalcev na osnovi 95. člena Zakona o naravnih in kulturnih dediščinah (Uradni list SRS, št. 1/81). Na večkratne tignee so v letu 1983 te odredbe sprejele: za območje Pirana komite za družbene dejavnosti, družbeno planiranje in družbeno-ekonomski razvoj, komite za družbene dejavnosti Občine Ilirska Bistrica in izvršni svet (pomankljivo objavljeno) Občine Izola. S posredovanjem Republiškega

kega komiteja za kulturo bo potrebno v prvem tromesečju doseči sprejem odredb tudi pri občinskih upravnih organih, pristojnih za kulturo, v Kopru, Sežani in Postojni. Neizpolnjevanje teh določil onemogoča enakomerno dejavnost na celotnem območju.

2. Nastavitev in dopolnjevanje registra fondov zunaj arhiva (11. člen pravilnika o sestavi in vodenju evidene arhivskega gradiva (Uradni list SRS, 34/81) – skupinsko delo, terenska služba, območje vseh 6 občin.
3. Opravljanje pregledov varstva arhivskega gradiva pri ustvarjaleh arhivskega gradiva, katerih gradivo bo prevzemal arhiv (delovna naloga obsega območje 6 občin).
4. Dopolnjevanje vseh drugih evidene, ki jih zahteva pravilnik o sestavi in vodenju evidene arhivskega gradiva.
5. Sanajska in vzdrževalna dela obstoječih skladiščnih in upravnih prostorov v Kopru in Piranu.

B. Usklajevanje samoupravnih aktov

Ker je bil marca 1983 sprejet samoupravni sporazum o združevanju dela delavcev Pokrajinskega arhiva Koper, statut delovne organizacije ter pravilnik o delovnih razmerjih in decembra 1983 pravilnik o oblikovanju en storitev Pokrajinskega arhiva Koper z izhodišči za njihovo uveljavljanje, bo potrebno že v prvi polovici leta uskladiti še pravilnike o osnovah in merilih delitve dohodka in razporejanja čistega dohodka, osnovah in merilih delitve sredstev za osebne dohodke in skupno porabo, razvidu del oziroma nalog, o varstvu pri delu, požarnem varstvu, izobraževanju, o uresničevanju samoupravne delavske kontrole, pravilnik o odgovarjanju za kršitve delovnih obveznosti delavcev in o disciplinskem postopku, ter samoupravni sporazum o ljudski obrambi in družbeni samozaščiti. Ikrali pa bo potrebno pripraviti še tiste nove samoupravne akte, ki jih bo zahtevala nova zakonodaja. Strokovni pravilniki so izdelani skupno za vso arhivsko mrežo in so sproti objavljeni v Uradnem listu SRS.

V letu 1984 bodo potekale aktivne priprave na novo srednjeročno plansko obdobje. Ikrali bo potrebno ažurirati III. del načrtov na področju ljudske obrambe in družbene samozaščite ter materializacijo načrtov civilne zaščite.

C. Arhivska urejevalna dela

1. Zaradi priprav na izdajo vodnika po upravnih fondih in šolskih fondih v Pokrajinskem arhivu Koper, bo delo usmerjeno v višje urejevalne faze gradiva s tega delovnega področja, če še ni v tako uporabni fazi. Izdelana bo tudi metodologija za izdelavo vodnikov. Tako bo potekala II. in III. faza urejevalnih del na šolskih fondih piranske občine (osnovno šolstvo – 61 škatel in 3 mape) srednje in pokliene šole v Piranu (58 škatel). V manjšem obsegu so takega urejanja potrebne tudi še šole s področja izolske in sežanske občine.
2. Občina Dekani do leta 1945 (okrog 40 arhivskih škatel). Gradivo bo potrebno še dopolniti z gradivom, ki se verjetno nahaja še v Pretorski palači.
3. Občina Marezige od leta 1924 do 1938 (10 arhivskih škatel). Fond bo potrebno dopolniti z gradivom iz Pretorske palače.
4. Nadaljevanje urejevalnih del in priprava publikacije analitičnega inventarja fonda občine Izola 1930 do 1945, (2. zvezek IV. dela knjige).
5. Skupščina občine Piran, avstrijsko obdobje

1890–1908 (okrog 152 arhivskih škatel).

6. Skupščina občine Piran, pergamentne listine od leta 1370 dalje (okrog 850 kom), dukali 1263–1796 (172 kom).
7. Skupščina občine Piran, poveljno obdobje – likvidirana podjetja – okrog 7 tm v razsutem stanju. Potrebno je izločanje, urejanje in inventarni popis.
8. Občina Podgrad (1882–1945) – dokončanje in inventar.
9. Ureditev in popis upravnih fondov, ki jih homo v letu 1984 ali smo jih v letu 1983 prevzeli v Sežani, Postojni in Ilirski Bistrici.
10. Nadaljevanje dopolnjevanja zbirk NOB.
11. Nadaljevanje urejanja zbirke katastrskih map, zemljevidov in načrtov za XX. stoletje.
12. Nadaljevanje in zaključek urejevalnih del na fondu IOLO – personala, planska komisija, industrija, kmetijstvo, svet za hlagovalni promet, kontrolna komisija in komisija za prekrške.

Č. Publicistična dejavnost

1. Proti koncu leta 1984 bo izšel prvi zvezek Vodnika po arhivskih fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva Koper: upravni fond – občine.
2. V prvem tromesečju bo izšel prvi del knjige ANALITIČNI INVENTAR FONDA OBČINE IZOLA 1919–1945 (za obdobje 1919–1929).
3. V poljudni seriji Slovenske istrske vasi bo izšla Padna (dokončana), Krkavče (začeto), Korte–Dvori (za Dvore so potrebni še prevodi v tuje jezike in strokovna recenzija, ter izbor slikovnega materiala).
4. Viri za zgodovino Pirana – Listine I. 1173–1283 – v teku.

D. Raziskovalna dejavnost

1. V okviru raziskovalnega projekta Kultura na narodnostno mešanem ozemlju Slovenske Istre bo potekala I. faza raziskovalne 4-letne naloge: RAZVOJ ŠOLSTVA NA OBALI OD RAZPADLA BENEŠKE REPUBLIKE DO LETA 1954.
2. Viri za zgodovino Pirana I., Listine I. 1173–1283 – paleografska obdelava listin, indeksi, povzetki, historiat listin, analiza pisave, uvod v publikacijo in strokovna recenzija pred izidom.
3. Vodnik po arhivskih fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva Koper. Izdelava metodologije za posamezne kategorije gradiva.

E. Razstavna dejavnost

1. Gostovanja že pripravljeno razstav po krajih, ki jih še niso obiskale.
2. Priprava na razstavo Statuti Kopra, Izole in Pirana. Študijske priprave v jugoslovanskih in zamejskih arhivih.

F. Prevzemi arhivskega gradiva

V adaptirano skladišče v Piranu bomo prevzeli fond Sodišča Piran za obdobje 1822–1914 (če bo mogoče do 1919) in dopolnili fond Osnovne šole z italijanskim učnim jezikom iz Lucije. Iz koprškega občinskega arhiva v Pretorski palači homo kompletirali občino

Matezige, skompletirali kategorijo Razvoj podeželja za občino Sežana, s postojnskega območja bomo skompletirali gradivo do leta 1948 s Pivke oziroma Prestranka ter z ilirskobistriškega z gradivom matičnih knjig za občino Podgrad (okrog 2 tm) pred letom 1940, Odbor aktivistov južnoprimorskega odreda, arhiv Tartini.

G. Mikrofilmanje, restavriranje in fotokopiranje

Varnostno mikrofilmanje bo potekalo po sprejetem programu, prav tako restavriranje, kjer bo imelo prednost starejše in bolj ogroženo gradivo. Hkrati bomo gradivo za naše območje dopolnjevali tudi z mikrofilmi gradiva v drugih arhivih v SR Sloveniji in SR Hrvaški in v zamejskih arhivih. Prav tako bomo s fotokopijami dopolnili že ustvarjene zbirke in že prevzete londe, ustvarili pa bomo tudi nove zbirke iz fotokopirnega gradiva iz drugih arhivov, ki se nanaša na naše delovno območje.

H. Izobraževalna dejavnost

1. Vsi delavci Pokrajinskega arhiva Koper, ki še nimajo strokovnih izpitov, so v letu 1983 obiskovali seminar za pripravo na strokovne izpite, ki jih bodo opravili sponlad 1984.
2. Nadaljevali bomo sodelovanje s šolani pri predstavitev pomena arhivskega gradiva – premične kulturne dediščine.
3. Realizirano bo tudi študijsko bivanje arhivistov v Italiji, za kar so bila v letu 1983 že odobrena finančna sredstva.
4. Strokovno izpopolnjevanje arhivistov in arhivskih strokovnih sodelavcev bo potekalo po programu v Arhivu SR Slovenije, Zgodovinskem arhivu v Ljubljani ter na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Realizirano bo tudi študijsko bivanje v Vojno zgodovinskem inštitutu, ki v letu 1983 ni moglo biti opravljeno.

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

Delovno poročilo za leto 1983

Organizacija dela

Zgodovinski arhiv Ljubljana je organiziran po enotah oziroma oddelkih: oddelk za arhivsko gradivo do leta 1945 in oddelk za arhivsko gradivo po letu 1945 sestavljata enota na sedežu organizacije v Ljubljani, v Kranju je enota za Gorenjsko, v Škofji Loki je enota za območje občine Škofja Loka, enota za Dolenjsko in Belo krajino je v Novem mestu, v Idriji pa je oddelk za območje te občine.

Prostori za opravljanje dejavnosti

Prizadevanja za pridobitev dodatnih prostorov za depoje so se nadaljevala tudi v preteklem letu. Izvršni sveti skupščin ljubljanskih občin so sprejeli ugotovitveni sklep, da so za dodatne prostore v letu 1984 dolžni zagotoviti del sredstev za odkup prostorov v prvem nadstropju stavbe v Ljubljani, Ciril-Metodov trg 21, ostala sredstva pa naj bi zagotovila Ljubljanska kulturna skupnost. Zato smo pripravili tudi dopolnjen predlog samoupravnega sporazuma o združevanju sredstev za pridobitev, ureditev in oprejo dodatnih prostorov Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Projektna dokumentacija je v celoti izdelana.

V preteklem letu je dobil arhiv depoje v Logatecu za arhivsko gradivo z območja občine Logatec.

Za varnost arhivskih skladišč zunaj sedeža oziroma enot smo s pristojnimi krajevnimi skupnostmi urejali zavarovanje s strani civilne in narodne zaščite. Za zavarovanje arhivskega gradiva v skladišču v Ljubljani pa smo z Iskro že sklenili pogodbo o namestitvi javljalnikov požara.

Strokovno delo

Predpisi s področja arhivske dejavnosti in pisarniškega poslovanja

Pripravili smo predlog pravilnika o strokovni usposobljenosti delavcev družbenih pravnih oseb in društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom. Na podlagi tega pravilnika bo Uradni list SRS objavil učno gradivo za delavce, ki bodo delali preizkus strokovne usposobljenosti. Za ta priročnik so delavci Zgodovinskega arhiva Ljubljana pripravili gradivo za nekaj poglavij.

Sodelovali smo pri pripravi predloga normativov in standardov za arhivsko dejavnost. Sprejela naj bi jih Kulturna skupnost Slovenije.

Skupaj z Republiškim sekretariatom za pravosodje in občo upravo smo sodelovali pri izdelavi novega navodila o pisarniškem poslovanju in rokih hranjenja dokumentarnega gradiva upravnih organov.

Izobraževalna dejavnost

Za usmerjeno izobraževanje je bil na predlog arhiva dopoljen program za sedenje usnejenega izobraževanja (arhivski referent) ter program za visokošolsko izobraževanje (program izpolnjevanja ter poklic diplomirani arhivist).

V okviru sodelovanja z Zavodom SR Slovenije za šolstvo smo pripravili učbenik arhivistike za učence družboslovno-jezikovnega programa v družboslovni usmeritvi in za učence splošnega kulturnega programa v usmeritvi kulture.

Začeli smo pripravljati učni pripomoček za visokošolsko izobraževanje z naslovom Razvoj strukturne ustvarjalcev arhivskega gradiva na Slovenskem od 16. stoletja dalje. Delo naj bi vsebovalo ne le prikaz razvoja ustvarjalcev, marveč tudi popise šematizmov, imetnikov in podobnih pripomočkov, ki vsebujejo podatke o ustvarjalcih. Ker pa so te objavljali do leta 1918 večinoma ločeno po posameznih deželah in jih mnogo tudi nimamo v Ljubljani oziroma Sloveniji, smo se povezali z državnima arhivoma v Trstu in Gorici ter deželna arhivoma v Celovcu in Gradcu, da skupno pripravimo ta seznam.

Na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze

Edvarda Kardelja v Ljubljani je imel delavec arhiva za študente 4. letnika predavanja in vaje iz arhivistike. Sodelovali smo pri izvedbi predavanj za delavce arhivov, ki so se pripravljali za strokovni izpit.

Razglasitev dokumentarnega gradiva civilnih pravnih oseb, ki niso društva in občanov za arhivsko gradivo

Pričeli smo s pripravami za izvedbo te določbe zakona o naravni in kulturni dediščini (drugi odstavek 59. člena). V teku je postopek za razglasitev zapuščine skladatelja Marija Kogojca.

Skrib za strokovni razvoj in raziskovalna dejavnost na področju arhivistike

V letu 1983 je bil poudarek dela na dveh področjih: na vprašanju valorizacije dokumentarnega gradiva ter vprašanju urejanja in popisovanja arhivskega gradiva in izdelave pripomočkov za uporabo. Delavci so obiskali Arhivsko upravo v Potsdamu in oddelek za arhivistiko. Humboldtove univerze v Vzhodnem Berlinu, Arhiv Vojvodine, Arhiv SR Bosne in Hercegovine ter Istorijški arhiv Sarajeva.

Izvajanje določil zakona o naravni in kulturni dediščini in podzakonskih predpisov

V glavnem smo končali s pripravo navodil za odbiranje arhivskega iz dokumentarnega gradiva družbenih pravnih oseb in društev, katerih arhivsko gradivo bo prevzemal naš arhiv. Navodila smo poslali inženikom. Nastavili smo evidence arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv, h kateremu je bil izdelan tudi šifrant in register fondov, ki so v arhivu.

Stiki z ustvarjalci

Poleg tega, da smo ustvarjalcem poslali splošna navodila za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega, smo mnogim dajali tudi posebna navodila za odbiranje arhivskega gradiva, pomagali pri izločanju dokumentarnega gradiva, pomagali pripraviti gradivo za izročitev arhivu, pomagali pri ureditvi, arhiviranju, pisarniškem poslovanju ter materialnem varstvu.

Oddelek za arhivsko gradivo do leta 1945

a) Strokovna obdelava arhivskega gradiva in izdelava informacijskih sredstev

Urejeni, popisani in ustrezno tehnično opremljeni so bili naslednji fondi: Mestni ljudski odbor Ljubljana (1945–1955), Občina Kamnik (1919–1927), Splošna mestna registratura Reg. I., (1937), Gradbena registratura Reg. IV., (pred letom 1941), Mestni šolski svet Ljubljana (1870–1927), II. gimnazija Ljubljana (1940–1958), Gimnazija Ljubljana–Bežigrad (1907–1959), Notar dr. Andrej Kuhar (1800–1953), dokumenti hišnih arhivov za Osnovno šolo Šmartno pri Litiji, hišni arhivi iz Mojstrane, listine in akti iz 17. in 18. stoletja iz Kranja, del Sadnikarjeve zbirke in Binterjeve zbirke (1517–1897).

b) Uporaba arhivskega gradiva

Za uradne in poslovne namene je obiskalo arhiv 470 strank.

Za raziskovalne namene je bilo 163 uporabnikov, ki so 920-krat obiskali arhivsko čitalnico. Uporabljali so gradivo za naslednje zgodovinske teme: razvoj Ljubljane, meščanstva in grba, komunalni razvoj mesta, urbanistični in arhitekturni razvoj (gradivo za po-

samezne regije mesta, stavbe, mostove, parke, za notranjo opremo, za dela posameznih arhitektov, za secesijsko obdobje itd.), politični razvoj (demonstracije leta 1908, Ljubljana med prvo svetovno vojno, KPJ–KPS 1920–1941 itd.), gospodarski in socialni razvoj (gradivo za razvoj obrti, Tobačne tovarne, za izdelovanje kmetijskih strojev, cene in plače, delavsko gibanje itd.), razvoj ljudske oblasti v prvih povojnih letih, obnova Ljubljane in mladinske delovne brigade, razvoj šolstva, društveni in kulturni razvoj (Ljubljanskega gledališča, glasbenega življenja itd.), etnološka topografija (Trnovo, Bežigrad, Stožice, Moste, Polje), Trg revolucije nekoč in danes itd.

c) Raziskovalne naloge

Na področju arhivistike: preučevali smo praktično uporabo teorije popisovanja na fondu občine Kamnik, za delo Arhivska zapuščina Petra Grassellija smo izdelali krajevno in imensko kazalo ter opombe.

d) Pedagoška in razstavna dejavnost

S prikazi originalnega arhivskega gradiva v čitalnici in z vključitvijo eksponatov razstave Ljubljana v arhivskem gradivu od začetka 14. stoletja do danes smo o namenu in delu arhiva ter pomenu arhivskega gradiva seznanili več skupin in posameznike.

Oddelek za arhivsko gradivo po letu 1945

a) Strokovna obdelava arhivskega gradiva in izdelava informacijskih sredstev

Urejeni, popisani in ustrezno tehnično opremljeni so bili naslednji fondi: MLO Ljubljana (1945–1955), LOMO Idrija (1952–1955), Domžale (1952–1955), ObLO–SO Domžale (1955–1975), Cerklje (1952–1959), Grosuplje (1962–1970), Logatec – akcesijski fond (1955–1958), (1953–1955), Domžale – akcesijski fond (1929–1965), SO Domžale (1929–1974), Loška dolina (1953–1961), Blagovica (1952–1955), Mengeš (1955–1958), Moravče (1955–1958), Radomlje (1952–1955), Trojane (1952–1955), Logatec (1952–1961), Cerklje (1956–1961), Spodnja Idrija (1952–1955), (1955–1967), Okrajno glavarstvo Kamnik (1702), Okrajno sodišče Logatec (1906–1945), Cerklje (1898–1943), Lož (1790), Kartonažna tovarna Ljubljana (1949–1972), SOZID Iskra (1952–1975), TVD Partizan Kamnik (1949–1960), Plavalni klub Ljubljana (1950–1980), Ilirija (1959–1970), Športni klub Ilirija (1911–1940), Osnovne šole: Vrh nad Rovtami (1914–1965), Osmih talcev Logatec (1877–1974), Gorenje Otave (1931–1962), 11. maj Grahovo (1868–1970), Unec (1855–1957), Jožeta Kranjca (1881–1976), Toneta Šraja–Aljoša Nova vas pri Rakeku (1872–1975), Šivce (1903–1963), Notranjskega odreda Cerklje (1873–1981), Babno polje (1888–1957), Heroja Janeza Hribarja Stari trg pri Ložu (1862–1978), Iga vas (1890–1967), Banja Loka (1871–1964), Bosljiva Loka (1913), Kostel (1939–1962), Kuželj (1885), Osilnica (1857), Papeži (1912), Vas–Fara (1858), Partizanski književni Laze (1932–1981), Rovte (1880–1955), Šola za medicinske sestre – babice Ljubljana (1939–1982), Dom šole za medicinske sestre – babice v Ljubljani (1954–1963), Meščanska šola Rakek (1926–1945), Dijaški internat Fara–Vas (1948–1961), Občinski odbor SZDL Spodnja Idrija (1951–1955), Matični in krajevni urad Črni vrh (1955–1965), Matični in krajevni urad Spodnja Idrija (1955–1964), Občinski komite ZKS Črni vrh (1952–1955), Osnovna organizacija ZKS Spodnja Idrija (1960–1961), Osnovna organizacija SZDL Zadlog (1946–1960), I. Kanský

(1918–1960), Tilen Levec, javni notar v Cerknici (1929–1932), Peter Maležič, javni notar v Cerknici (1932–1937), Janko Pliberšek, javni notar v Cerknici (1937–1944), Viktor Poznik, javni notar v Ložu (1951–1944).

b) Uporaba arhivskega gradiva

Delo z uporabo arhivskega gradiva opravljajo tudi za ta oddelk delavci oddelka za arhivsko gradivo do leta 1945, razen za gradivo z območja občine Idrija, kjer je za raziskovalne namene uporabljalo gradivo 54 strank, za upravne in poslovne namene pa 56.

c) Raziskovalne naloge

Na področju arhivistike so delavci delali na temah: valorizacija dokumentarnega gradiva družbenih pravnih oseb in društev, metodologija popisovanja arhivskega gradiva ter strukture in razvoj družbenopolitičnih organizacij v Ljubljani.

Enota za Gorenjsko

a) Stiki z ustvarjalci, odbiranje in izročanje arhivskega gradiva

V sodelovanju z Zvezo kulturnih organizacij Kranj smo za kulturno-umetniška društva pripravili krajše predavanja o pomenu arhivskega gradiva društev.

b) Strokovna obdelava arhivskega gradiva in izdelava informacijskih sredstev

Uredili oziroma začeli smo urejati naslednje fonde: Okrajni ljudski odbor Jesenice – Radovljica (1945–1954), Okrajni ljudski odbor Kranj (1945–1962), Zveza kulturnih organizacij Kranj in Novogradnje Tržič.

c) Uporaba arhivskega gradiva

Raziskovalci (15) so preučevali naslednje teme: socialne in stanovanjske razmere delavskega naselja Podmežaklja, preteklost Rateč, rajonizacija Predvoja in Možjance, medsebojna pomoč med NOB na Primorskem in v Gorenjski, kulturno življenje v Senčurju po osvoboditvi, zborovsko delo Petra Liparja, razvoj in delo pevskega zbora France Piešeren Kranj, vojna škoda na Jamniku, vojna škoda v Kropi, muzej na Bledu, Bled 1941–1945, ovčarstvo na blejskih planinah, 100 let gasilstva v Tržiču, Tržič 1941–1942. Za upravne in poslovne namene je iskalo gradivo 26 strank.

d) Pedagoška dejavnost

Pedagoška dejavnost je bila usmerjena na sodelovanje z osnovnimi in srednjimi šolami, katerim smo predstavili pomen arhivskega gradiva pri pedagoškem delu v osnovnih in srednjih šolah, posamezne vrste arhivskega gradiva, učencem smo pomagali pri raziskovalni nalogi, imeli smo predavanja o urejanju in poslovanju z dokumentarnim gradivom in o pomenu arhivskega gradiva za zgodovino.

e) Raziskovalne naloge

Na primeru Občine Bled smo pripravljali metodologijo za izdelavo popisa.

f) Popularizacija arhivske dejavnosti

Za Radio Triglav Jesenice smo pripravili 7 nadaljevanj, v katerih smo občanom pojasnili pomen arhivskega gradiva in predstavili arhivsko dejavnost na Jesenicah in v Radovljici. V delegatskem glasilu občine Kranj (Kranjčan), smo predstavili arhivsko dejavnost v Kranju in nakazali osnovno problematiko enote.

Enota v Škofji Loki

a) Strokovna obdelava arhivskega gradiva in izdelava informacijskih sredstev

Urejeni so bili naslednji fonde: matična knjiga Niko Železniki (1946–1954), zapisniki občnih zborov Vrdvodnega društva v Škofji Loki (1901–1947), Dom upokoencev Podlubnik (1970–1978), Gasilsko društvo Škofja Loka (1936–1973), Loške tovarne hladilnikov Škofja Loka s predniki (1954, 1980), Jože Peternelj, mizarstvo v Škofji Loki (1936–1974), Niko Kovačič, Življenje in delo v partizanih (1941–1945), Ljudski odbor mestne občine Škofja Loka (1952–1955).

b) Uporaba arhivskega gradiva

Z večjim številom kopij arhivalij smo sodelovali pri scenariju nove zbirke NOB v Loškem muzeju. Več kopij smo naredili iz Tavčarjeve zbirke za osnovno šolo Ivana Tavčarja v Gorenji vasi. Veliko smo kopirali za Elektro

Kranj za njihove praktične oziroma poslovne potrebe. Skupaj je bilo 42 strank, ki so potrebovale gradivo za raziskovalne namene in 45 tistih, ki so iskale gradivo za upravne in poslovne namene.

c) Pedagoška in popularizacijska dejavnost

Obiskali so nas učenci osnovnih šol in njihovih krožkov, učenci drugih šol, pripravili pa smo tudi arhivski dan na eni osnovnih šol.

Začeli smo z uvajanjem učencev srednjih šol v praktično delo v arhivu.

d) Raziskovalne naloge

Delavec je pripravil knjigo Knjiga hiš v Škofji Loki II.

Enota za Dolenjsko in Belo krajino

a) Strokovna obdelava arhivskega gradiva in izdelava informacijskih sredstev

Uredili in popisali smo naslednje fonde: OLO Črnomelj (1945–1955), Okrajni glavarstva Novo mesto (1850–1945), Mestna občina Novo mesto (1706–1945), družbenopolitične organizacije okraja Trebnje, metliški trgovec Otmar Sturm.

b) Uporaba arhivskega gradiva

Dvaindvajset raziskovalcev je uporabljalo arhivsko gradivo za naslednje teme: politično delovanje v občini Metlika pred drugo svetovno vojno, monografija Sulhoja, arhitektonske znamenitosti Vinice, arhitektonske znamenitosti starega mestnega jedra v Črnomlju, gradnja in otvoritev Belokranjske železnice, mladinske delovne brigade, delovanje kulturno-prosvetnega društva Svoboda, društvo fantov in deklet, začetek lesne industrije na Dolenjskem, Josip Germ – podatki za življenjepis, TVD Partizan – delovanje na področju občine Novo mesto, delovanje občinskih ljudskih odborov Trebnje in Novo mesto, arhitekturne posebnosti Glavnega tiga v Novem mestu, ženitvene pogoltebe v zvezi z razvojem sodne prakse, razvoj prebivalstva, običajev in naselij, delovanje mestne občine Novo mesto v letih 1930–1938, likovna umetnost med NOB na Dolenjskem, gospodarski razvoj občine Novo mesto v obdobju prve petletke.

Za upravne in poslovne namene je uporabljalo gradivo 27 strank.

Mikrofilmski laboratorij

Posneto je bilo 105 mikrofilmov, od tega za Arhiv SR Slovenije 10.500 posnetkov, za Zgodovinski arhiv Ptuj 4.270 posnetkov, za Piranski muzej 93 posnetkov, za Zgodovinski arhiv Ljubljana 4 mikrofilme žrnarstva v Stražišču, 123 posnetkov fonda Peter Grasselli (tudi izdelava slik), popis prebivalstva za leti 1921 in 1928, za leto 1931 se snemanje nadaljuje.

Knjižnica arhiva

Inventariziranih in katalogiziranih je bilo 385 knjižnih enot. Po evidenci je bilo v knjižnici 100 obiskovalcev, ki so si izposodili 181 knjig.

Sodelovanje delavcev arhiva z drugimi organizacijami in društvi

Na področju mednarodnega sodelovanja je bil zaradi vprašanj urejanja in popisovanja arhivskega gradiva (metodologija in postopek) delavec v maju na obisku pri Arhivski upravi NDR v Potsdamu in na oddelku za arhivistiko Humboldtove univerze v Berlinu.

Delavci so delovali v komisijah in drugih organizacijah Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije. Za zvezno posvetovanje arhivskih delavcev v Dolnjem Milanovcu je delavec pripravil koreferat z naslovom Zgodovinski arhiv Ljubljana, njegove delovne enote in oddelki. Sodelovali smo pri redakciji Uvoda v arhivistiko, dela, ki predstavlja realizacijo programa o zveznih učbenikih.

Delavci so sodelovali v delu organov Arhivskega društva Slovenije in pri pripravi sprememb in dopolnitev njegovih pravil. Na 11. zborovanju arhivskih delavcev novembra v Čatežu so trije delavci sodelovali z naslednjimi referati: Arhivsko gradivo družbenopolitičnih organizacij na območju Zgodovinskega arhiva Ljubljana, referat o gradivu za meščanske politične stranke za obdobje druge svetovne vojne v fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana in arhivsko gradivo društev po letu 1945 na območju Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Na posvetovanju aprila v Radencih smo sodelovali z referatom z naslovom Roki liranjenja dokumentarnega gradiva.

Delavci aktivno sodelujejo tudi pri delu Kulturne skupnosti Slovenije.

Delavci so sodelovali v organih Zveze zgodovinskih društev Slovenije, v uredniškem odboru Kronike in v predsedstvu Zgodovinskega društva za Ljubljano ter Zgodovinskega društva za Gorenjsko, v Muzejskem društvu Škofja Loka in uredniškem odboru Loških razgledov. Poleg tega so sodelovali v svetu za ohranjanje in razvoj revolucionarnih tradicij in spomeniško varstvo pri predsedstvu Občinske konference SZDL Radovljica ter v svetu za ohranjanje in razvoj tradicij NOB in spomeniško varstvo pri Občinski konferenci SZDL Škofja Loka. Omeniti je treba tudi sodelovanje v odboru za prenovo mestnih in vaških naselij v Škofji Loki. Delavci arhiva se vključujejo v širše družbene acije in sodelujejo z zgodovinskimi komisijami pri ZZB NOV, SZDL ter s komisijo za preučevanje zgodovine ZK pri občinskem komiteju ZKS Ljubljana Center.

Naš arhiv je bil eden glavnih nosilcev za izvedbo simpozija o zgodovini Ljubljane, ki je bil novembra. Na njem so delavci sodelovali z naslednjimi prispevki: referatom o zgodovini Ljubljane v 18. in prvi polovici 19. stoletja, Orisom razvoja družbenopolitičnih organizacij v Ljubljani, Orisom odnosa ljubljanskega občinskega sveta do mestnega razvoja (1850–1918) s posebnim poudarkom na Hribarjevi dobi ter z referatom Razvoj in vloga društev v Ljubljani po letu 1945.

Delovni načrt za leto 1984

I. Splošni del

Samoupravni splošni akti arhiva so usklajeni z zakonodajo, potrebno pa bo spremeniti in dopolniti pravilnik o delih in nalogah. Upoštevati bomo morali tudi samoupravni sporazumi, ki ga pripravljajo arhivi glede enotnih načel za sistemizacijo del in nalog v arhivih.

Delegatom in članom organov arhiva konec marca poteče mandat, zato bo potrebno izpeljati postopke za imenovanje oziroma izvolitev novih.

Pričakujemo, da bodo zagotovljena sredstva za pridobitev in ureditev 1. nadstropja zgradbe Ciril-Metodov trg 21. Nerešeno je še vprašanje sredstev za nabavo opreme, ker amortizacija arhiva ni zadostna. Predvidavamo ekonom opremo.

V prvi četrtini leta bodo nameščeni javljalniki požara v arhivskem skladišču v Ljubljani.

Število delavcev bo ostalo nespremenjeno, saj ni možnosti za kakršnekoli kadrovske širitve. Delavci arhiva bodo v tem letu v celoti izpolnili svoje obveznosti po pravilniku o pripravi in strokovnih izpitih v arhivih (Uradni list SRS, št. 46/82).

Na področju SLO in DS bomo predvsem uredili odnose s krajevnimi skupnostmi in se dogovorili o zavarovanju arhivskih skladišč s civilno in narodno zaščito. Dopolnili bomo sredstva in opremo civilne zaščite.

II. Strokovno delo

Priprava predpisov in drugih splošnih aktov

Doslej še nista izšla pravilnik o načinu vzdrževanja in varovanja arhivskega gradiva pred poškodbami, uničenjem in izgubo ter navodilo o strokovni obdelavi, izdelavi inventarjev in drugih pripomočkov za uporabo. V arhivu bomo sodelovali pri pripravi zadnjega navodila tako, da bomo pripravili končni tekst, ki bo obravnaval enote popisa, elemente popisa in načine opisa vsebine. Na tej osnovi bomo, upoštevajoč tudi časovne spremembe, pripravili konkretna navodila za popisovanje posameznih vrst arhivskega gradiva. V arhivu bomo opravili tudi redakcijo besedil priročnika za delavce, ki delajo z dokumentarnim gradivom.

Nadaljevali bomo s pripravo standardov, ki naj predstavljajo osnovo za svobodno menjavo arhivov in ki jih bo sprejela skupščina Kulturne skupnosti Slovenije.

Izvajanje določil zakona o naravni in kulturni dediščini

Družbene pravne osebe in društva, katerih arhivsko gradivo prevzema arhiv, so dobila navodila za odbiranje arhivskega gradiva. V nekaterih primerih bo treba ta navodila dopolniti in konkretizirati.

Delavci družbenih pravnih oseb in društev, katerih arhivsko gradivo prevzema arhiv, ki delajo z dokumentarnim gradivom, bodo v letu 1984 opravljali preizkus strokovne usposobljenosti. Republiški komite za kulturo je že imenoval komisije za preizkus, ki so sestavljene iz delavcev arhiva.

V letu 1984 bo treba nadaljevati s postopkom razglasitve tistega dokumentarnega gradiva, za arhivsko gradivo, ki ga imajo verske skupnosti in občani in imajo lastnosti arhivskega gradiva.

Dokončno bo treba urediti evidence, ki jih mora voditi arhiv na podlagi pravilnika o evidenci arhiva (Uradni list SRS, št. 34/81).

Skrb za strokovni razvoj in izboljšanje delavcev

Enako kot v preteklem letu bo dan glavni poudarek

vprašanem vrednotenja dokumentarnega gradiva ter popisovanja arhivskega gradiva in izdelavi pripomočkov za uporabo (v povezavi tudi z uporabo računalnika). Zaradi slednjega predvidevamo tudi obisk v Arhivu SR Hrvaške.

Skrbi za napredek izobraževanja delavcev v arhivu bo namenjeno zlasti delo pri pripravi dveh študij:

1. Razvoj sistemov poslovanja s spisi
2. Razvoj struktur institucij, to je ustvarjalcev dokumentarnega oziroma arhivskega gradiva (za sedaj za obdobje do leta 1918).

Zadnja študija naj bi nastala v sodelovanju z državnima arhivoma v Trstu in Gorici in deželna arhivoma v Celovcu in Gradcu.

V pomoč ustvarjalcem bodo tudi nadaljnja preučevanja rokov hranjenja dokumentarnega gradiva.

Strokovna obdelava arhivskega gradiva

V okviru posameznih enot bo predvidoma obdelano naslednje gradivo:

a) Enota v Ljubljani

ObLO Cerklje (1952–1961); Papirnica Količevo, Tosama Domžale, Univerzale Domžale, Toko Domžale, Melodija Mengeš, Induplati Jarše, Helios Domžale, od osvoboditve do leta 1975; SO Grosuplje (1961–1974); SGP Grosuplje, Motvoz in platno Grosuplje, od ustanovitve do leta 1975; ObLO Idrija (1955–1965); TVD Partizan Kamnik, Planinsko društvo Kamnik, od leta 1893 dalje; listine in starejše arhivsko gradivo, predvojna občina Kamnik (1828–1945); OLO Kočevje, SO Kočevje (1952–1975); Tekstilna Kočevje, Melamin Kočevje, ZKGP Kočevje, Itas Kočevje od ustanovitve do leta 1975; KLO Črni potok, Šmartno pri Litiji, Velika Kostevnica, (1945–1952); ObLO Šmartno pri Litiji, Litija, (1952–1963); SO Litija (1963–1967); ObLO ljubljanskih občin (1952–1961); Litostroj Ljubljana, PTT Ljubljana, Petrol Ljubljana, Pivovarna Union Ljubljana, nekatera ljubljanska društva, občinske konference SZDL in občinski sveti ZS ljubljanskih občin; notarski fond; ukinjene šole; knjige dohodkov in izdatkov mesta Ljubljane po letu 1584; ljubljanske gimnazije; občina Spodnja Šiška (1860–1914); industrija in obrt – MLO Ljubljana (1945–1952); SO Logatec (1961–1974); Kmetijska zadruga Logatec in KLI Logatec iz obdobja od ustanovitve do leta 1975; SO Ribnica (1961–1974); Inles Ribnica, Rsko Ribnica od ustanovitve do leta 1975; Kmetijska zadruga Vrhnika, IUV Vrhnika od ustanovitve do leta 1975.

b) Enota za Gorenjsko

OLO Jesenice–Radovljica (1945–1955) – serija tajništvo; OLO Kranj (1945–1955) – serija finance; Zveza kulturnih organizacij Kranj (do leta 1975); Pevski zbor France Prešeren Kranj (1945–1979); Občina Bled; SGP Novogradnje Trzin.

c) Enota v Škofji Loki

MLO Škofja Loka (1945–1952).

d) Enota za Dolenjsko in Belo krajino

Družbenopolitične organizacije okraja in občine Črnomelj; Občina Metlika – okolica (1925–1942); Okrajno glavarstvo Novo mesto (1850–1945); Mestna občina Novo mesto (1706–1945); družbenopolitične organizacije okraja Trebnje.

Prezvemi arhivskega gradiva

V letu 1984 bomo prevzemali gradivo po potrebi glede na ugotovitve delavcev, ki bodo obiskovali imetnike. Poleg tega bomo prevzeli naslednje gradivo:

a) Enota v Ljubljani

Gradivo starejših društev in občinskih zvez društev občin Cerklje, Domžale, Grosuplje, Idrija, Kamnik, Kočevje, Litija, Logatec, Ribnica in Vrhnika ter arhivsko gradivo okrajev z območja ljubljanskih občin (1952–1961), Litostroja Ljubljana, PTT Ljubljana, Petrol Ljubljana in Pivovarne Union Ljubljana, nekaterih ljubljanskih društev, občinskih konferenc SZDL in občinskih svetov ZS, notarskih fondov in ukinjenih šol z območja Ljubljane.

e) Enota v Škofji Loki

Loške tovarne hladilnikov in Šešir Škofja Loka.

III. Mikrofilmanje

Mikrofilmano bo naslednje gradivo:

- gradivo Zelezarne Jesenice (25.000 posnetkov)
- gradivo ljubljanskih muzejev in galerij (24.805 posnetkov)
- zbirka načrtov enote v Ljubljani (25.000 posnetkov).

IV. Konservacija in restavracija

Konservirati in restavrirati bomo dali osem rokopisnih knjig.

V. Pedagoška in popularizacijska dejavnost

Delavei posameznih enot bodo nadaljevali s pedagoško in popularizacijsko dejavnostjo predvsem v šolah.

VI. Razstave

Začeli bomo s pripravo razstave Ljubljana v stari fotografiji s podnaslovom Iz fototeke Zgodovinskega arhiva Ljubljana; razstava bo odprta v letu 1985.

VII. Objave

Objavili bomo knjigo hiš v Škofji Loki II.

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

Delovno poročilo za leto 1983

Uvod

V letu 1983 je Pokrajinski arhiv v Mariboru opravljal

svoje naloge na strokovnem, upravnem in splošnem področju in to na osnovi ustanovitvenih aktov, zakona o naravnih in kulturni dediščini ter na osnovi statuta. Na strokovnem področju je opravljal tiste naloge, ki mu jih predpisuje zakon, vendar v okviru možnosti. Območje arhiva, na katerem opravlja arhivsko in upravno službo kot javno pooblastilo, obsega naslednje občine: Dravograd, Gornja Radgona, Lenart, Lendava, Ljutomer, Maribor (6 občin), Murska Sobota, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem, Slovenj Gradec in Slovenska Bistrica.

Arhivski prostori in organizacija

Arhiv ima svoj sedež na Glavnem trgu 7 v Mariboru. V tem letu je arhiv uredil notranje stopnišče in delno uredil svoj razstavni prostor. Zaradi pomanjkanja skladiščnih prostorov arhiv ne more več prevzemati arhivskega gradiva. Čimprej se je potrebno lotiti adaptacije oziroma razširitve obstoječega objekta na dvorišču na Glavnem trgu 7, za kar bo potrebno zbrati velika sredstva.

Arhiv je notranje organizacijsko razdeljen na 8 strokovnih enot, upravno enoto za delo po javnem pooblastilu in splošno enoto.

Arhivska urejevalna dela:

- izdelava inventarja fonda Mestne občine Maribor;
- ureditev dveh fondov notarjev iz Lendave; fonda župnije in dekanije Stari trg pri Slovenj Gradcu; fondov Škofijskega arhiva z oznakami F 6, 7, 8; fonda Osnovne organizacije Rdečega križa Maribor mesto in Maribor – okolica; fondov Osnovne organizacije Rdečega križa Slovenj Gradec in Ptuj; fonda hidrocentrale Fala, predvsem tehnično propagandnega materiala;
- popisovanje fonda Pinus Rače;
- tehnično opremljanje fonda Tehnogradnje Maribor;
- priprava registrov spisov Mariborskega sodišča iz leta 1939;
- inventarizacija gradiva iz slovenske gospodarske zgodovine prof. Boga Teplyja;
- odbiranje gradiva Višje stomatološke šole Maribor.

Varstvo in evidentiranje arhivskega gradiva

- evidentiranje in zbiranje kopij gradiva za zgodovino Slovencev v domačih in tujih arhivih, gradiva v tujih arhivih, gradiva za zgodovino Maribora (listine 1481–1499) za čas do 18. stoletja, gradiva o mariborskih mestnih sodnikih v srednjem veku;
- evidenca stanja šolske dokumentacije in arhivskega gradiva (I. gimnazije Maribor, osnovna šola Staneta Rozmana Maribor in Bučkovci, Srednješolskega centra Murska Sobota, osnovna šola Radlje ob Dravi in Podvelka);
- zbiranje dokumentacije za zgodovino šolstva na območju našega arhiva (Bučkovci, Jakobski dol, Maribor);
- nadziranje arhivskega gradiva in konsultacije z ustvarjalci na terenu: Splošna bolnica Maribor, Zlatorog, Metalna, Jeklotehna, Tovarna avtomobilov Maribor, Stavbar, Dravske elektrarne Maribor, Industrijsko montažno podjetje, Tovarna dušika Ruše, Birostroj, Konstruktor, Elektro in splošna montaža Hidromontaža Maribor, Tovarna vozil Boris Kidrič, Mariborska Livarna, Tovarna stikalnih naprav, Sindikalni svet Maribor, Medobčinski sindikalni svet za Podravje, ZK Jarenina, Krajevna skupnost Koroška

vrata, Tovarna lepenke Ceršak, Sladkogorska, Srednja kmetijska šola; materialno varstvo (4657 tm) depoziranega arhivskega gradiva za Maribor.

Obiskovani so bili: Občinska konferenca ZKS Maribor, Tabor, ZKS Maribor – Tezno, Pobrežje, Pesnica in Ruše, Mestni komite ZKS Maribor; Skupnost za zaposlovanje Maribor, Zdravstveni dom Maribor.

Prevzemi arhivskega gradiva:

Skupščina mesta Maribor, dopolnitev fondov s spisi občin Maribor-Center, Tabor, Ruše in mestnega ljudskega odbora Maribor (1957–1961) (0,5 tm); Občinski ljudski odbor Črna na Koroškem (1955–1958) (9 tm); Občinski ljudski odbor Ravne na Koroškem (1955–1961) (51 tm); Slovensko pevsko društvo v Mariboru (1919–1941); 4 matične knjige župnije Sv. Jurija pri Preboldu; Osnovna šola Stogovci (delno); fotografski album Glasbene matice Maribor; zapuščina Boga Teplyja; Škofijska pisarna (1941–1967); arhivsko gradivo preko restitucije dobljeno iz Avstrije (45 tm); preostali spisi zemljiške knjige (1806–1919) in zemljiškoknjžni spisi Temelnega sodišča Murska Sobota – enota Lendava (1941–1945) (40 tm); spisi notarjev Oskarja Laubhaimerja in Gyöngy Szella (1889–1918) (1941–1945) (1,7 tm); razni spisi iz dobe stare Jugoslavije Temelnega sodišča Murska Sobota (15 tm); tehnična dokumentacija Metalne Maribor in Splošne stavbene družbe Maribor (1927–1960) (7 tm); gradbeni načrti železniške postaje na Pragerskem (0,1 tm).

Študijsko, znanstveno-raziskovalno delo in publikacije

Pripravili in izdali smo:

- VIII. zvezek Gradiva za zgodovino Maribora (listine 1466–1477); Sodobni Arhivi '83 (V. posvetovanje v Radencih); 50 let Pokrajinskega arhiva Maribor s katalogom k razstavi;
- prispevki v Arhivih, glasilu Arhivskega društva Slovenije in arhivov Slovenije, št. 5;
- referati in prispevki: Arhivsko gradivo gospodarstva na 3. posvetovanju Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije, Arhivi v družbenem sistemu informiranja, Maribor od 12. stoletja do leta 1600, Mariborski minoirski samostan od začetka do ukinitve v 19. stoletju, Mariborski mestni sodniki v srednjem veku, Pregled narodnopolitičnega življenja med leti 1848 in 1875 na Bistriškem, Pregled narodnopolitičnega življenja od leta 1848 do 1875 v Rušah in okolici, sodelovanje pri zborniku Ormož skozi stoletje II;

Študijsko in raziskovalno delo iz arhivske teorije in prakse ter lokalne in širše zgodovine;

Izobraževalna dejavnost

- priprava in realizacija tečaja za usposabljanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom
- priprava in realizacija posvetovanja o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih Sodobni Arhivi '83 v Radencih;
- sodelovanje arhivskih delavcev na kongresih in posvetovanjih v Čatežu, Dolnjem Milanovcu, Zagrebu in Rušah;
- informiranje uporabnikov arhivskega gradiva;
- v knjižnici smo inventarizirali in katalogizirali 505 knjižnih enot, uredili periodični tisk in dali v vezavo 268 knjig;
- delo z uporabniki (332) v knjižnici je zajemalo izsposojanje in informacije (104); obiskovalcem smo za

delo v knjižnici pripravili 460 fasciklov in dali v uporabo 362 eksponatov iz zbirk.

Druge strokovne naloge

- sodelovanje v republiških in zveznih arhivskih organih (v Zvezi arhivskih delavcev Jugoslavije, v komisijah);
- sodelovanje v Arhivskem društvu Slovenije, v komisiji za restitucijo in konvencijo z Avstrijo;
- organizacija V. posvetovanja Sodobni Arhivi '83;
- uredništvo Vodnika po arhivskih fondih in zbirkah v SR Sloveniji, Ormoškega zbornika - Ormož skozi stoletja.

Razstavna dejavnost

- ob 50-letnici Pokrajinskega arhiva Maribor razstava Arhivsko gradivo - kulturna dediščina in vir za našo zgodovino;
- organizacija razstave TITO - misel, beseda in delo (v Sloveniji in v Celovcu);
- sodelovanje pri razstavi Kulturne dragotine Slovenije v Cankarjevem domu v Ljubljani;
- priprava in realizacija razstave Petra Dajnka v Črešnjevitih pri Gornji Radgoni;
- sodelovanje pri razstavi Mariborske obrti v zgodovini.

Upravne naloge po javnem pooblastilu

- na osnovi podatkov oziroma dokumentov iz različnih fondov je bilo izdano 295 potrdil, prepisov ali kopij, izposojenih je bilo 49 zadev oziroma spisov; to delovno enoto je obiskalo 305 strank; podanih je bilo 500 informacij, največ po telefonu;
- vpisi v akciji knjigo na novo sprejetih podatkov; nastavitve registra fondov v arhivu (350 fondov); priprava dokumentacije za nastavitve dosjejev.

Delavci arhiva so sodelovali v Arhivskem društvu Slovenije in Zvezi arhivskih delavcev Jugoslavije (predsednik obeh je bil delavec našega arhiva). Sodelovali so še v republiških in zveznih komisijah, in sicer: v zvezni komisiji za kulturno-prosvetno dejavnost, za mednarodne odnose, za arhivske knjižnice, v republiki pa: v uredniškem odboru Arhivov, komisiji za šolanje, medijskem odboru Virov.

S TKO Primatom iz Maribora in Sladkogorsko Sladki vrh so strokovno sodelovali glede arhivske opreme; sodelovali pa smo tudi z mikrofilmskim oddelkom Ekonomskega centra v Mariboru. Stiki v zvezi z opravljanjem dela so bili dobri tudi z Arhivom Jugoslavije, Arhivom SR Srbije, Arhivom SR Makedonije, Arhivom SR Hrvatske, z arhivom v Splitu, Hercegovnem in arhivom v Varaždinu. Z njimi smo sodelovali predvsem na področju strokovnih in tehničnih vprašanj.

Na mednarodnem področju smo uspešno sodelovali s Štajerskim deželnim arhivom v Gradcu in Koroškim deželnim arhivom v Celovcu, z Državnim arhivom v Trstu in z arhivom v Szombathelyu in arhivsko službo v Sofiji. Za popularizacijo arhivske službe smo poskrbeli s članki v publikacijah, dnevni časopisju, radio in televiziji.

Delovni načrt za leto 1984

Na osnovi 94. člena zakona o naravni in kulturni de-

diščini in na osnovi smernic srednjeročnega programa razvoja arhivske službe za srednjeročno obdobje 1981-1985 bo arhiv v letu 1984 opravljal naslednja dela:

Arhivska urejevalna dela

- razvrščanje in popisovanje knjig župnijskih, dekanjskih in samostanskih provenienc,
- ureditev kartoteke registrov originalnih listin in kopij iz tujih arhivov,
- transkripcija tekstov škofijskih in dekanjskih vizitacij za ozemlje Štajerske pod salzbirško nadškofijo (1658 do 1786),
- urejanje prezidialnih spisov škofijskega arhiva iz let 1862 do 1922;
- dokončanje inventarja Mestna občina Maribor do leta 1941 (interna uporaba),
- priprava inventarja Občina Košaki pri Mariboru (interna uporaba),
- pregled in klasifikacija gradiva, ki ga je Avstrija predala Jugoslaviji na osnovi arhivskega sporazuma iz leta 1923 in ga hrani naš arhiv,
- priprava in izdaja gradiva za publikacijo Viri, Viri za gradbeno zgodovino mariborskega starega mestnega jedra,
- združevanje in opis nahajališč arhivskih fondov pravosodja,
- obdelava zapuščinskih spisov patrimonialnih sodišč z območja mariborskega sodnega okraja do leta 1850
- urejanje gradiva privatnih fondov (Vomer, Mišič, Tscheligi, Tscharre),
- izdelava inventarja gradiva osnovnih šol v Pokrajinskem arhivu Maribor za interno uporabo,
- razvrščanje gradiva iz fonda Hydrocentrale Fala za čas od 1918 do 1928,
- izdelava informativnega pomagala za fond Pinns Rače (interna uporaba),
- izdelava analitičnega inventarja fonda Okrajni odbor Rdečega kriza Maribor-mesto (1945-1955),
- priprava in izdaja publikacije Inventar II, fond: Okrajni odbor SZDL Murska Sobota (1945-1963),
- nadaljevanje urejanja fonda KLO Ruše (1945-1946),
- izdelava registrov sodnih spisov za fond Okrožno sodišče v Mariboru za leto 1940,
- pripravljala dela za izdelavo inventarja za fond Okrajni ljudski odbor Maribor (1945 do 1946),
- sprotno in temeljito čiščenje arhivskega gradiva ter zamenjava obrabljene opreme arhivskega gradiva.

Varstvo in evidentiranje arhivskega gradiva

- evidentiranje in zbiranje kopij gradiva za zgodovino Slovencev v domačih in tujih arhivih,
- prevzem arhivskega gradiva delno ohranjenega katastra v Murski Soboti (načrti in zapisniki),
- nadzorovanje arhivskega gradiva (zunanja služba) pri skupščinah občin, valoriziranih ustvarjalcih gospodarstva in negospodarstva ter pri družbenopolitičnih organizacijah,
- nadzor nad izločanjem dokumentarnega gradiva, ki nima značaja arhivskega gradiva pri ustvarjalcih,
- evidenca in organizacija prevzema gradiva nekaterih osnovnih šol,
- akcija privatnih fondov: Anton Šantelj, zapuščina Alfonza Koprive in izdelava sumarnega seznama.

Študijsko, znanstveno-raziskovalno delo in publikacije

- priprava in izdaja IX. zvezka Gradiva za zgodovino Maribora: (listine 1478-1485) Inventarja II. fond:

Okrajni odbor SZDL (1945–1963);

Viri: Viri za gradbeno zgodovino mariborskega starega mestnega jedra; Katalog k razstavi

- raziskovalne naloge;
- zgodovina nastanka in razvoja Hidrocentrale Fala,
- priprava sumarnega poročila o zbiranju gradiva za zgodovino Slovencev v madžarskih arhivih,
- strokovne razprave o arhivskih, zgodovinskih, umetnostno-zgodovinskih in podobnih vprašanjih.

Druge strokovne naloge

- sodelovanje v komisijah za restitucijo in konvencijo z Avstrijo,
- organizacijska priprava in sodelovanje s strokovnimi člani za posvetovanje o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih Sodobni arhivi'84.

Razstavna dejavnost

- priprava razstave Maribor in okolica na razglednicah, slikah in načrtih do 1918,
- gostovanje razstave v Beogradu v Arhivu Jugoslavije: Arhivsko gradivo – kulturna dediščina in vir za našo zgodovino, z dodatkom: 50 let Pokrajinskega arhiva Maribor,
- druga razstavna aktivnost, s katero se bo arhiv vključil v kulturni utrip Maribora.

Izobraževalna dejavnost

- sodelovanje predvsem s tistimi šolami, ki usposabljaajo dijake za delo z dokumentarnim gradivom in priprava predavanj zanje,
- strokovno izpopolnjevanje delavcev na strokovnih srečanjih in udeležba na seminarjih Arhivskega društva Slovenije, Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije,
- organizacija seminarja za arhivske delavce v gospodarskih delovnih organizacijah in po občinah,
- posvetovanje o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih Sodobni arhivi'84.

Knjižnica

- inventarizacija in katalogizacija knjig ter periodičnega tiska okrog 500 knjižnih enot ter urejanje drobnih tiskov in mikrofilmskega gradiva,
- delo z uporabniki v čitalnici: informacije, izposoja arhivskega gradiva in literature,
- dopolnjevanje knjižnega fonda z arhivsko periodiko in strokovnimi publikacijami z nakupi in zamenjavami,
- vezava največkrat uporabljenih knjig in časopisov,
- sodelovanje pri razstavni dejavnosti, posvetovanju in izdajanju publikacij.

Upravne naloge

- izdajanje prepisov, potrdil in kopij na podlagi dokumentov in podatkov iz arhivskega gradiva v okoli 1300 registriranih arhivskih fondih,
- izdali bomo okoli 300 dokumentov, ki potrjujejo pravice občanov (delovna doba, izobrazba, premoženjski in sorodstveni spisi, gradbeni načrti, itd.)
- posojanje spisovnega gradiva upravnim organom, pravnim in fizičnim osebam,
- vodenje evidenc o izposoji, arhivskih fondih, akcesiji.

Mikrofilmanje, restavracija in konservacija

- mikrofilmanje arhivskega gradiva zaradi varnosti,

- restavriranje in konserviranje najbolj poškodovanih arhivalij.

Sodelovanje arhiva s strokovnimi in drugimi organizacijami in društvi

- delavci arhiva bodo sodelovali v Arhivskem društvu Slovenije, Zvezi arhivskih delavcev Jugoslavije in njenih komisijah,
- sodelovanje pri reševanju tehničnih vprašanj (arhivska oprema) s TKO Primat in s Sladkogorsko, TOZD Lepenka Ceršak,
- sodelovanje z arhivskimi društvi in arhivi v Avstriji, Italiji, Madžarski, Romuniji in Franciji,
- kulturna izmenjava z Nemško demokratično republiko,
- sodelovanje na kongresu arhivskih delavcev Jugoslavije v Novem Sadu,
- stalno strokovno sodelovanje z jugoslovanskimi arhivi in arhivom Jugoslavije.

Popularizacija arhivske dejavnosti

- za stik z občani bo arhiv 20. oktobra pripravil „dan odprtih vrat“,
- delavci arhiva seznanjajo širšo javnost predvsem s članki v lokalnih glasilih in glasilih širšega področja, preko radia in televizije.

Splošna in tehnična opravila

Splošna služba bo poleg zakonsko obveznih opravil posvečala pozornost realizaciji določil Zakona o naravni in kulturni dediščini ter drugim samoupravnim in družbenim normativom s področja združenega dela in družbenih skupnostih, ki zadevajo njegovo poslovno in samoupravno dejavnost.

Posebna skrb bo posvečena izvajanjem določil narodno-obrambnih predpisov s področja SLO, DS in CZ, ki so postali sestavni del redne dejavnosti s tem, da so stalno prisotni v njegovem splošnem in strokovnem procesu, pa tudi v njegovem rednem finančnem načrtu.

Tehnična služba bo skrbela za tekoče vzdrževanje stavb ter čiščenje delovnih in ostalih prostorov.

Prostorska problematika

V letu 1983 je arhiv pridobil razstavni prostor Arhivum v pritličju stavbe. Ta prostor bo služil predvsem za manjše razstave in bo opremljen tudi tako, da bo občasno v njem tudi predavanje v okviru izobraževalnega procesa srednjih usmerjenih šol družboslovne oziroma kulturološke smeri in izobraževanje skupin arhivarjev iz organizacij združenega dela.

Arhiv bo v sodelovanju s Centralnim in Mestnim komitejem ZKS za podravsko in pomursko regijo opremlil del obstoječega arhivskega skladišča z najmodernejšo arhivsko opremo in tako pridobil prostor za prevzem arhivskega gradiva družbenopolitičnih organizacij. Ker so skladiščni prostori že malone polni, arhiv že v bližnji prihodnosti ne bo mogel več prevzemati arhivskega gradiva starejšega od 30 let. Ker bi bila novo-grajna arhivskega skladišča izredno draga, bo treba razmisliti o predlogu, da se dvoriščni trakt razširi do Mesarskega prehoda, kar bi bilo gotovo mnogo cenejše. Vsekakor bo treba že v tem srednjeročnem obdobju izdelati idejni projekt za to investicijsko nalogo, ki bo kmalu postala neodložljiva.

letu 1984 opraviti strokovne izpite vsi delavci, ki so doslej delali na takih delovnih mestih.

Gradivo, ki ga poplava ni prizadela, bo še naprej na voljo uporabnikom, tako za uveljavljanje pravnih pravic posameznikov kot za potrebe družbenih pravnih oseb in raziskovalcev za študijske namene. Uporabnikom bomo nudili fotokopije, prepise in kserokopije gradiva ter potrdila na podlagi dokumentov, ki jih hranimo.

Prav tako bo evidentiranje gradiva potekalo po programu. Zaradi poplave bo treba dosedanje evidenee povnovno pregledati in jih uskladiti z novim stanjem.

ZGODOVINSKI ARHIV PTUJ

Delovno poročilo za leto 1983

V skladu z delovnim programom je Zgodovinski arhiv v Ptuj u opravljal strokovne in upravne naloge, ki jih določa zakon o naravni in kulturni dediščini.

1. Stalne strokovne naloge

1. Arhivska urejevalna dela

V okviru arhivskih strokovnih referatov se je urejalo naslednje arhivsko gradivo:

- nadaljevalo se je urejanje fonda zemljiških gospoſtev - gospoſčina Ptujſki grad,
- dokončano je bilo urejanje gradiva OLO Ptuj za leto 1952 (1,5 tm),
- urejeni so bili registraturni redi ter izdelan seznam fonda Mestne občine Ptuj, katerega gradivo je bilo tudi tehnično preurejeno (3 tm),
- tehnično je bil preurejen fond Mestne občine Ormož,
- odbrano je bilo gradivo SO Ormož za obdobje od leta 1968 do leta 1980,
- urejeno je bilo gradivo Glasbene ſole Karol Pahor Ptuj (2,3 tm),
- urejeno je bilo gradivo Mestnih hranilnic v Ptuj u (3 tm) in Ormožu (0,2 tm)
- urejeno je bilo gradivo Okrajnih premogovnikov Ptuj in Ormož (1,3 tm),
- popisano je bilo gradivo Tovarne plastičnih in optičnih proizvodov Jože Kerenčič, Ormož,
- pregledano je bilo gradivo iz zapuſčine prof. Antona Klasanca.

Vzporedno z urejevalnimi deli so bili izdelani arhivski pripomočki, in sicer:

- inventar Mestnega odbora OF Ptuj (1945-1952),
- inventar Okrajnih premogovnikov Ptuj (1947-1959),
- sumarni seznam za gradivo Glasbene ſole Karol Pahor Ptuj,

- sumarni seznam za gradivo fonda SZDL Ormož,
- historiat in kartotečni seznam fonda Mestne hranilnice Ptuj in Ormož,
- sumarni seznam DPD Svoboda Ptuj.

2. Restavracija, konservacija in mikrofilmanje arhivskega gradiva

V restavatorsko-konservatorskem laboratoriju Arhiva SR Slovenije sta bili restavrirani 2 skatli gradiva fonda cerkvenih arhivov. V mikrofilmskem laboratoriju Zgodovinskega arhiva Ljubljana in v mikrofilmskem centru v Mariboru je bilo mikrofilmano gradivo:

- Cerkveni arhivi, Mestna župnija Ptuj (2401 posnetkov),
- 4 listine mesta Ormož (8 posnetkov),
- Collectaneum bei dem Predigerkloster zu Pettau (133 posnetkov),
- Statut mesta Ptuj a iz leta 1513 (50 posnetkov),
- Okrajno glavarstvo Ptuj (Bezirkshauptmansehaft Pettau) (874 posnetkov),
- Kronika mesta Ormoža iz leta 1877 (59 posnetkov),
- Imenik ormoških čitalničarjev (24 posnetkov),
- Kronika župnije sv. Jakoba v Ormožu (590 posnetkov),
- Kronika dekanije Velika Nedelja (340 posnetkov),
- Kronika župnije Velika Nedelja (708 posnetkov),
- Kronika župnije sv. Duha v Središču ob Dravi (613 posnetkov).

Skupno je bilo v letu 1983 narejenih 5.800 mikrofilmskih posnetkov. Za 3.399 posnetkov so bile izdelane tudi mikrofilmske kopije.

3. Ugotavljanje, zbiranje in odkupi arhivskega gradiva

Skladno s podzakonskimi akti so bile družbenim pravnim osebam in druſtvom izdana navodila o odbiranju arhivskega gradiva. Za arhivarje delovnih organizacij je bil pripravljen seminar in ustrezno študijsko gradivo, s katerim smo jih informirali o novih obveznostih v zvezi z novimi predpisi.

Arhiv je preko raziskovalnih del v tujini pridobil 108 kserokopij vizitacijskih poročil iz let 1738, 1760 in 1773 za območje ormoške občine.

4. Prevzemanje arhivskega gradiva

V Arhivu SR Slovenije je arhiv prevzel okrog 15 tm dragocelega gradiva, ki je bilo na osnovi meddržavnih sporazumov vrnjeno iz Avstrije. Prevzeto je bilo naslednje gradivo:

- 4 listine mesta Ormož iz let 1570, 1668, 1773 in 1787,
- 2 fascikla učnih pism Okrajnega glavarstva Ptuj iz leta 1805,
- rokopis - Collectaneum bei dem Predigerkloster zu Pettau,
- statut mesta Ptuj a iz leta 1513,
- Invalidski dom Ptuj (1760-1860), 48 knjig in 18 fasciklov,
- Arhiv mesta Ptuj a (1395-1887), 11 knjig in 49 fasciklov.

Od družbenih pravnih oseb in druſtev je arhiv prevzel:

- gradivo Občinskega sindikalnega sveta Ormož (1945-1976),
- gradivo Občinske konference SZDL Ormož (1952-1975), 69 skatel,
- gradivo Medobčinskega odbora bratstva in prijateljstva Ptuj (1961-1983), 3 skatle,
- gradivo DPD Svoboda Ptuj (1972-1983), 45 fasciklov,

- gradivo Obrtnega podjetja Krojaštvo Ormož (1963–1968), 2,5 tm,
- gradivo Dijaškega doma Ptuj (1945–1977), 5 škatel,
- gradivo zapuščine dr. Antona Horvata, advokata v Ptuj, 29 škatel,
- gradivo zapuščine prof. Antona Klasinca, 1 škatla,
- gradivo Občinskega komiteja ZKS Ptuj (1968–1977), 1,5 tm.

5. Znanstveno-raziskovalne naloge na področju arhivstike in zgodovine

Poleg spremljanja strokovne literature, so strokovni delavci arhiva posvečali posebno pozornost pripravi gradiva za izobraževanje arhivarjev delovnih organizacij, sodelovali s prispevki v Ormoškem zborniku, Kroniki, Tedniku in drugih strokovnih publikacijah. V deželnem arhivu v Gradeu so evidentirali in raziskovali gradivo, ki se nanaša na ptujsko-ormoško območje. Delno je bilo evidentirano gradivo Göthove zbirke, prezidialnih aktov, vizitacijskih poročil, kakor tudi gradivo, ki se nanaša na gospodarsko zgodovino Ptuja v prvi polovici 19. stoletja. V Pokrajinskem arhiv Maribor so proučevali in evidentirali gradivo, ki po svoji pristojnosti spada v Zgodovinski arhiv Ptuj (zbirka prof. Antona Klasinca).

6. Kulturno-prosvetna dejavnost

V okviru kulturno-prosvetne dejavnosti je bila v tem obdobju posredovana razstava Dvajset let delavskih srečanj bratstva in prijateljstva v občine: Slovenska Bistrica, Čakovec, Krapina, Varaždin, Koprivnica, Lendava in Ormož. Razstava je bila povsod dobro sprejeta in je bila dobro obiskana.

Ob dnevu arhivov je v oktobru arhiv pripravil javno prezentacijo arhivskega gradiva, ki je bilo vrnjeno iz Avstrije.

7. Naloge na področju SLO in DS

Na področju SLO in DS je bila izdelana kategorizacija gradiva in ažuriran obrambni načrt arhiva.

II. Realizacija upravnih nalog

1. Vodenje evidence arhivskega gradiva

Nastavljene so bile evidence za imetnike arhivskega gradiva, katerim so bila poslana tudi ustrezna navodila o odbiranju arhivskega gradiva.

Arhiv je prevzel 15 fondov oziroma akcesijskih fondov, ki so vpisani v prevzemno knjigo. Za register fondov v arhivu je bila izdelana potrebna dokumentacija in se vanjo vnašajo ustrezni podatki.

Prav tako je bil nastavljen register fondov zunaj arhiva in nastavljena evidenca za mikrofilme.

2. Izdajanje prepisov in potrdil na podlagi arhivskega gradiva

V preteklem letu je arhiv posredoval ustrezne podatke 78 strankam. V arhivski čitalnici je arhivsko gradivo proučevalo in strokovno raziskovalo 92 raziskovalcev.

III. Ostala dela

1. Materialno varstvo arhivskega gradiva

Arhivsko gradivo so delavci arhiva strokovno obdelali, razpraševali, razvlaževali in dezinficirali.

2. Vodenje knjižnice

Urejena je bila Herbesteinova zapuščina – stare knjige iz področja uprave in gospodarstva, ki se je inventarizirala in obdelala. Skupno je bilo 393 novo inventariziranih knjig.

3. Kadri

V arhivu je bilo v letu 1983 zaposlenih 11 delavcev.

Delovni načrt za leto 1984

Upravne naloge

1. Opredeleitev nalog

V skladu s posebej izdelanim programom dela upravne dejavnosti bo Zgodovinski arhiv Ptuj v letu 1984:

- vodil evidence arhivskega gradiva,
- izdajal predpise in potrdila na podlagi dokumentov iz arhivskega gradiva,
- opravljal upravne naloge, ki jih v skladu z zakonom opravlja arhiv kot javno pooblastilo,
- opravljal druge upravne naloge.

2. Delavci za opravljanje upravnih nalog

Naloge s področja upravne dejavnosti bosta v skladu s programom opravljala dva arhivista.

Razdelitev stalnih strokovnih nalog

Stalne strokovne naloge bodo delavci arhiva opravljali v naslednjih strokovnih referatih:

- Referatu za starejše arhivsko gradivo,
- Referatu za upravo in sodstvo,
- Referatu za gospodarstvo,
- Referatu za družbene službe in
- Referatu za upravno dejavnost.

1. Vrednotenje dokumentarnega gradiva

Strokovni delavci Zgodovinskega arhiva v Ptuj, bodo obiskali v občini Ptuj:

- 89 temeljnih in drugih organizacij in skupnosti s področja gospodarstva,
- 77 temeljnih in drugih organizacij in skupnosti s področja družbenih služb,
- 25 organov in organizacij ter skupnosti s področja uprave in sodstva.

v občini Ormož:

- 17 temeljnih in drugih organizacij in skupnosti s področja gospodarstva,
- 35 temeljnih in drugih organizacij in skupnosti s področja družbenih služb,
- 5 organov, organizacij in skupnosti s področja uprave in sodstva.

Arhiv bo v skladu s pravilnikom o strokovni usposob-

ljenosti delavcev družbenih pravnih oseb in članov društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom, preko ustreznega seminarja usposabljal arhivarje delovnih in drugih organizacij in v skladu s svojimi pristojnostmi opravljal preizkuse strokovne usposobljenosti.

Arhiv bo popisoval arhivsko gradivo, ki je v tujini in se nanaša na ptujsko-ormoško območje.

Hkrati s popisovanjem bo arhiv z reprodukcijami tega gradiva dopolnjeval svoje gradivo.

2. Arhivska urejevalna dela

V okviru arhivskih referatov bomo urejali gradivo naslednjih fondov:

- zbirka urbarjev Zgodovinskega arhiva Ptuj,
- gospoščina Ptujski grad,
- OLO Ptuj,
- Muzejsko društvo Ptuj.

Izdelava inventarjev in drugih pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva

Hkrati z urejevalnimi deli bomo izdelovali pripomočke za uporabo arhivskega gradiva. Za leto 1984 predvidevamo pripravo dveh inventarjev, in sicer:

- inventar zbirke urbarjev Zgodovinskega arhiva Ptuj,
- inventar Muzejskega društva Ptuj.

Prav tako bodo strokovni delavci arhiva začeli pripravljati vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva Ptuj, ki naj bi izšel ob 30-letnici ptujskega arhiva leta 1985.

Arhivsko gradivo bomo dajali raziskovalcem v uporabo v arhivski čitalnici, ki bo odprta vsak dan od 8. do 14. ure in ob sredah od 8. do 17. ure.

Uporabnikom bo arhiv na njihovo zahtevo posredoval tudi informacije:

- v katerih fondih in delih fonda je pričakovati, da bodo podatki oziroma arhivsko gradivo, ki ga potrebujejo ter kolikšen je obseg tega gradiva,
- kako so fondi strokovno obdelani,
- o popisih, inventarjih in drugih pripomočkih za uporabo arhivskega gradiva.

V okviru upravne dejavnosti bo arhiv na osnovi pisne zahteve strank ali pravne osebe izdajal potrdila, prepise, izpiske in kopije iz dokumentov, ki jih hrani.

Arhivski strokovni delavci bodo proučevali normative in standarde za arhivsko dejavnost, zgodovino denarnišva in denarnih zavodov na ptujsko-ormoškem območju, nekaterih društev ter zemljiških gospodstev in župnij. Rezultate svojih raziskovanj bodo objavljali v arhivskih strokovnih glasilih in lokalnih informativnih sredstvih.

3. Naloge pri odbiranju arhivskega gradiva

Restavracija in konservacija arhivskega gradiva.

V okviru razpoložljivih sredstev bomo restavrirali in konservirali gradivo rokopisne zbirke, zbirke listin, nekatere župnijske kronike ter nekatere dokumente iz zbirke Varia.

Mikrofilmanje arhivskega gradiva.

Zgodovinski arhiv Ptuj je od leta 1977 načrtno mikrofilmal nekatere najdragocenejše dele arhivskega gradiva. Do vključno leta 1983, je bilo izdelano 76 mikrofilmskih kolotov s 46.279 posnetki. V letu 1984 načrtujemo zaradi varnosti izdelavo kopij za 70 mikrofilmskih kolotov, kar znaša 42.907 posnetkov.

Odkupi arhivskega gradiva

V zvezi z evidentiranjem arhivskega gradiva v tujini načrtujemo dopolnjevanje zbirke fototeke arhiva. Predvidujemo nakup oziroma izdelavo ustreznega števila foto-

kopij iz zbirke prof. Götha, nekaterih prezidialnih aktov, vizitacijskih poročil, inventar urbarjev za Štajersko ter v okviru razpoložljivih sredstev tudi za nepredvidene rokopise.

V skladu s predpisi bodo delavci arhiva vodili materialno varstvo nad gradivom, ki se hrani v arhivskih skladiščih.

4. Ostala dela in naloge

Strokovno izpopolnjevanje delavcev

V skladu s programom Arhivskega društva Slovenije in Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije bodo delavci arhiva sodelovali s svojimi prispevki na občasnih zborovanjih, posvetovanjih in seminarjih.

Samoupravne in družbenopolitične dolžnosti

Delavci arhiva bodo kot delegati sodelovali na sejah zborov družbenopolitičnih in samoupravnih interesnih skupnosti, kakor tudi na sejah delovne skupnosti arhiva, nadalje kot sodniki porotniki in sodelovali pri drugih samoupravnih obveznostih.

Kulturno-prosvetna dejavnost

V okviru kulturno prosvetne dejavnosti bo arhiv v oktobru pripravil Dan odprtih vrat s posebnim poudarkom na novo pridobljenih fondih v zadnjem desetletju.

Naloge s področja SLO

V skladu z obrambnim načrtom bodo izpolnjevali naloge na področju SLO

Razdelitev upravnih nalog

1. Evidence arhivskega gradiva

Izdelali bomo evidence za:

- 45 delovnih organizacij s področja gospodarstva za občino Ptuj,
- 14 delovnih organizacij s področja gospodarstva za občino Ormož,
- vodili bomo prevzemno knjigo za vse prevzeto arhivsko gradivo,
- določili bomo organe in organizacije, ki jim bo arhiv s pogodbo prepustil določene vrste arhivskega gradiva,
- določili bomo civilne pravne osebe, ki niso društva, in občane, katerih dokumentarno gradivo bo na predlog arhiva pristojni upravni organ razglasil za arhivsko gradivo,
- priprava predloga upravnemu organu za proglasitev dokumentarnega gradiva občanov in civilnih pravnih oseb, ki niso društva, za arhivsko gradivo,
- nastaljena bo evidenca za 76 mikrofilmov, kolikor jih je doslej posnel arhiv zaradi varnosti.

2. Izdajanje prepisov in potrdil na podlagi dokumentov iz arhivskega gradiva

- izdajanje potrdil o podatkih, razvidnih iz evidence, ki veljajo kot javne listine,
- izdajanje prepisov, izpiskov oziroma kopij dokumentov za podatke razvidne iz dokumentov, ki niso uradna evidenca in se hranijo v arhivu.

3. Upravne naloge, ki jih opravlja arhiv kot javno pooblastilo

- overitev prepisov, kopij ali izpiskov iz dokumentov ki se hranijo v arhivu,
- predlaganje, strokovna priprava in utemeljitev izdaj upravnih aktov na področju varovanja kulturne dediščine

1. Druge upravne naloge

Arhiv bo:

- vodil evidenco o uporabi in uporabnikih arhivskega gradiva,
- vodil vpisnik strank,
- dajal informacije uporabnikom za iskanje podatkov iz arhivskega gradiva za upravne in poslovne namene,
- pregledoval, prepisoval in kopiral dokumente za upravne in poslovne namene,
- ugotavljal stanje arhivskega gradiva pri imetnikih in sestavljal poročila in predloge za ukrepanje občinskih upravnih organov,
- opravljal ostala dela z arhivskim gradivom upravnih provenienc.

ARHIV INŠTITUTA ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA V LJUBLJANI

Delovno poročilo za leto 1983

Pristojnosti

Arhiv je organizacijska enota Inštituta za zgodovino delavskega gibanja in opravlja naloge varstva arhivskega gradiva, ki ga hrani po določili 101. člena zakona o naravnih in kulturnih dediščinah. Po njem zavodi, ki proučujejo zgodovino delavskega gibanja in ljudske revolucije, opravljajo varstvo za arhivsko gradivo, ki ga hranijo.

Arhivski prostori

Arhiv inštituta ima svoje delovne in skladiščne prostore na Trgu osvoboditve 1. Arhivska čitalnica je odprta ob ponedeljkih, torekih, četrtek in petkih od 8. do 13. ure in ob sredah od 8. do 16. ure. Uporabnikom arhivskega gradiva je omogočeno kopiranje dokumentov.

Organizacija in kadri

Arhiv inštituta ima tri večje odseke in to: arhiv delavskega gibanja do leta 1941, arhiv narodnoosvobodilnega boja in ljudske revolucije 1941–1945, ki se deli na partizanski-vojaški, partizanski-civilni, na arhiv nemškega in italijanskega okupatorja ter kontrarevolucionarni arhiv, ter arhiv povojne socialistične graditve. V sestavu arhiva je tudi oddelek narodnoosvobodilnega in drugega tiska. Arhiv ima svoj mikrofilmski laboratorij z mikroteko. V arhivu je zaposlenih devet arhivskih delavcev. V tem letu je ena delavka z visoko izobrazbo opravila strokovni izpit iz arhivistike.

Opravljen delo v letu 1983

V arhivu inštituta se je v letu 1983 nadaljevala strokov-

na in tehnična obdelava arhivskega gradiva ter izdelava informacijskih sredstev po sprejetem delovnem programu. Del nalog je bilo v tem letu zaključenih, naloge, ki so načrtovane za daljše obdobje, se bodo nadaljevale. V različnih stopnjah obdelave je bilo okoli 250 tehničnih enot. Arhivski delavci so ob pregledovanju, urejanju in popisovanju tega gradiva nadaljevali s sestavljanjem znanstveno-informativnih pripomočkov, predvsem specialnih kartotek, seznamov, kronologij itd. Nadaljevali so tudi z vlaganji izločenih in novo pridobljenih dokumentov, oziroma skupin dokumentov v ustrezne fonde.

V arhivu delavskega gibanja do leta 1941 je bil urejen in popisani fond III. državne moške realne gimnazije v Ljubljani (1940–1946) in novopridobljena zbirka uredništva Proletarca v Chicagu (1929–1938).

V arhivu narodnoosvobodilnega boja in ljudske revolucije (partizanski-vojaški in partizanski-civilni) je bil dopolnjen popis fonda IV. operativne cone NOV in POS, del fonda partizanske sanitete, preurejen in podrobno opisani fond okrožnega odbora OF oziroma okrožja Grosuplje.

V nemškem okupacijskem arhivu se je nadaljevalo urejanje fonda političnega komisarja za deželno okrožje – deželnega svetnika okrožja Kamnik (1941–1945) po izdelanem načrtu za ureditev tega fonda.

V italijanskem okupacijskem arhivu se je nadaljevalo urejanje in popisovanje fonda artilerije XI. armadnega korpusa ter zbirke italijanska taborišča (1941–1943).

V arhivu kontrarevolucije se je nadaljevalo pregledovanje in popisovanje fonda informativnega urada Šefa pokrajinske uprave za Ljubljansko pokrajino, fonda Narodnostnega referata, tajne obveščevalne službe in protikomunističnega odbora.

V arhivu povojne socialistične graditve se je nadaljevalo pregledovanje, urejanje in popisovanje fonda Poverjenišva pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora v Ajdovščini (1945–1947).

V oddelku narodnoosvobodilnega in drugega tiska se je nadaljevalo dopolnjevanje obstoječih kartotek in katalogov narodnoosvobodilnega in drugega tiska.

V mikrofilmskem laboratoriju je bilo v varnostne namene izdelanih 33.478 mikrofilmskih posnetkov in za uporabnike 505 mikrofilmskih posnetkov ter 1.312 fotopovečav.

V restavracijo in konservacijo je bilo oddanih 586 poškodovanih dokumentov.

Uporaba arhivskega in drugega gradiva v znanstvenoraziskovalne, študijske in upravne namene:

Arhivsko čitalnico je v letu 1983 1.052-krat obiskalo 183 uporabnikov, katerim je bilo posredovano 2.408 tehničnih enot arhivskega gradiva. Narodnoosvobodilni in drugi tisk je uporabljalo 106, dopolnilno gradivo pa 91 uporabnikov. Za uporabnike je bilo izdelanih 31.308 kserokopij. Na osnovi 94. člena zakona o naravnih in kulturnih dediščinah je arhiv izdal 213 potrdil, prepisov, kopij in informacij iz arhivskega gradiva tako posameznikom kot pravnim osebam in ustanovam, predvsem o udeležbi v narodnoosvobodilni vojski, narodnoosvobodilnem gibanju, zaporih, internacijah, izgnanstvu itd.

V arhivu so bili tudi seminarji iz arhivistike za študente zgodovine in predavanje za zgodovinski krožek o mladinskih delovnih akcijah po osvoboditvi.

Sprejemanje in zbiranje arhivskega in dopolnilnega gradiva: Arhiv Inštituta sprejema le še tisto izvorno gradivo, fotokopije, prepise itd., ki spadajo v njegove fonde oziroma pomenijo dopolnitev njegovih fondov. Arhiv zbira tudi spominsko gradivo, izjave in druga pričevanja, elaborate, diplomatske naloge in drugo dopolnilno gradivo, ki ga zberejo raziskovalci inštituta in

drugi uporabniki. V letu 1983 je bilo vpisanih v sprememno knjigo 16 enot.

Znanstveno-raziskovalno delo: Arhivski strokovni delavci so sodelovali na zgodovinskem posvetovanju Pazinski memoriali v Pazinu in na zborovanju arhivskih delavcev Slovenije v Čatežu z referati in koreferati. Objavili so osem prispevkov in pripravili za objavo devet prispevkov (strokovne članke, ocene, poročila itd.). V okviru celotnega delovnega programa inštituta so sodelovali pri vrsti raziskovalnih nalog in drugih projektih, pri izdaji zbornika Dokumentov ljudske revolucije Slovenije 1941–1945, pri izdaji zbranih del Edvarda Kardelja 1941–1945 in pri medrepubliškem projektu Jugoslovani v fašističnih zaporih, ujetništvih in koncentracijskih taboriščih in odporiških gibanjih evropskih držav v času druge svetovne vojne (evidentiranje gradiva, bibliografija samostojnih publikacij o okupatorjevih zaporih in taboriščih itd.). Za informatiko inštituta so dokumentirali 12 revij (18 letnikov, 28 števil).

Delovni načrt za leto 1984

V letu 1984 se bo v arhivu inštituta nadaljevala strokovna in tehnična obdelava določenih fondov in skupin fondov: Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (1944–1945), partizanskih bolnišnic in lekarn (partizanske sanitete), Poverjeništa pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora v Ajdovščini (1945–1947), artilerije XI. armadnega korpusa (1941–1943), Deželnega svetnika Kamnik (1941–1945), Škofijske dobrotelne pisarne v Ljubljani (1942–1945) in italijanske nacionalne fašistične stranke (PNF) v Ljubljani (1941–1943). Nadaljevalo se bo tudi dopolnjevanje in izdelovanje znanstveno-informacijskih pripomočkov, predvsem specialnih kartotek, seznamov, kronologij itd., ki so zaradi vsebinske pomembnosti arhivskega gradiva iz obdobja narodnoosvobodilne vojne in ljudske revolucije nujno potrebni za čimbolj dostopno uporabo tega gradiva širokemu krogu uporabnikov v znanstveno-raziskovalne, študijske, kulturno-prosvetne, upravne in druge namene. V oddelku narodnoosvobodilnega in drugega tiska se bo nadaljevalo dopolnjevanje kartotek in katalogov narodnoosvobodilnega in drugega tiska (periodike, neperiodike in drobnega tiska) ter urejanje kontrarevolucionarnega tiska.

V mikrofilmskem laboratoriju se bo nadaljevalo sistematično mikrofilmanje arhivskega gradiva glavnega štaba NOV in PO Slovenije ter narodnoosvobodilnega tiska v vamostne in zaščitne namene. Vodila se bo evidenca mikrofilmanega gradiva. V restavracijo in konservacijo bo oddano določeno število (800) poškodovanih in občutljivih dokumentov.

Po dogovoru z Muzejem ljudske revolucije Slovenije bo arhiv prevzel arhivsko gradivo iz obdobja NOB, ki ga je muzej zbral na terenu. Prav tako bo prevzel gradivo raznih odborov in komisij partizanskih vojaških enot in ustanov ter drugih, ki zbirajo gradivo NOB po terenu, za pisanje monografij, kronik itd., o enotah NOB in organih ter organizacijah NOG. Poleg izvirnega gradiva je to še spominsko gradivo, izjave, anketni listi, elaborati itd.

Arhiv bo v svoji arhivski čitalnici dajal v uporabo arhiv-

ske in drugo gradivo in nudil uporabnikom strokovno pomoč in svetovanje. Izdajal bo potrdila in informacije o udeležbi v NOV Jugoslavije, v sodelovanju v narodnoosvobodilnem gibanju, zaporih, internacijah, izgnanstvu, ujetništvu itd. posameznikom in pooblaščenim ustanovam.

Arhivski delavci bodo v letu 1984 še nadalje sodelovali pri izdelavi raziskovalnega programa inštituta in pri medrepubliških projektih, in sicer pri pripravi sedme knjige Dokumentov ljudske revolucije v Sloveniji 1941–1945, Zbornika dokumentov o sodelovanju narodnoosvobodilnih gibanj slovenskega, hrvaškega in italijanskega naroda, Virih za zgodovino narodnega izdajstva in kontrarevolucije na Slovenskem, pri izdaji Zbranih del Edvarda Kardelja 1941–1945 in pri projektu Jugoslovani v fašističnih zaporih, ujetništvih in koncentracijskih taboriščih in odporiških gibanjih evropskih držav v času druge svetovne vojne.

V okviru 40-letnega Znanstvenega inštituta pri predstvedstvu SNOS bo arhiv sodeloval pri pripravi razstave in proslave.

POROČILO O DELU IZVRŠNEGA ODBORA ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE

Vladimir Kološa

Izvršni odbor, izvoljen na občnem zboru 22.10.1981 v Ankaranu (glej Poročilo o delu Arhivskega društva Slovenije v Arhivi V, 1982, str. 74), je imel v obdobju med občinama zboroma 25. februarja 1983 in 23. novembra 1983 tri seje, na katerih je usmerjal in usklajeval delo društvenih odborov in komisij. Navajam le nekatere najpomembnejše akcije društva, ki jih je obravnaval na teh sejah.

Na 5. seji, ki je bila 20. 5. 1983, je predsednik izvršnega odbora Peter Klasinc poročal o V. posvetovanju o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih od 6.–8. 4. 1983 v Radencih in o seji predsedstva Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije 9. 4. 1983 v Radencih. Obravnavali smo zapisnik te seje in ugotovili, da izvajanje mednarodnega sodelovanja z Italijo, katerega nosilec je Zveza arhivskih delavcev Jugoslavije, ne napreduje. Zato smo sklenili, da posredujemo zvezi zahtevo, naj Arhiv Jugoslavije kot koordinator za mednarodno sodelovanje z Italijo čimprej skliče koordinacijski odbor, ki naj to akcijo pospeši.

Peter Klasinc in Vladimir Kološa sta poročala o poteku priprav na XI. zborovanje arhivskih delavcev Slovenije. Z ravnateljem Zgodovinskega arhiva Celje, Francem Sedmakom, sta se 30. 3. 1983 dogovarjala s predstavniki Skupščine občine Brežice o pokroviteljstvu zborovanja in s predstavnikom hotela Terme v Čatežu ob Savi o rezervaciji prostorov. Komisija za vsebinsko pripravo zborovanja je sestavila predlog tem in ga poslala vsem arhivom in arhivskim oddelkom v Sloveniji. Prvič je že poiskala avtorja za uvodni referat. Na seji smo se odgo-

vorili za točen datum zborovanja. Sklenili smo, da bo v času zborovanja tudi občni zbor društva, na katerem bo prof. dr. Fran Zwitter predaval o izvedbi arhivske konvencije z Avstrijo. Razpravljali smo tudi o uvedbi kotizacije za vse udeležence zborovanja, katero naj bi porabili za objavo referatov z zborovanja.

V zvezi s pripravami na II. zvezno posvetovanje arhivskih delavcev Jugoslavije v Donjem Milanovu je bilo Arhivsko društvo Slovenije zadolženo za pripravo uvodnega referata za drugo temo posvetovanja – Arhivsko gradivo gospodarskih organizacij. Za avtorja smo potrdili Petra Klasinca.

Ena Umek in Peter Klasinc sta poročala o poteku del pri projektu Profil sodobnega arhiva v Jugoslaviji, kjer sodelujeta kot avtorja posameznih delov projekta.

O poteku priprave V. letnika glasila Arhivi je poročala Ena Umek. Predstavila je prispevke vseh rubrik. Razpravljali smo tudi o finančni konstrukciji glasila.

Na 6. seji 7.9.1983 smo ponovno obravnavali potek priprav za XI. zborovanje arhivskih delavcev Slovenije. Pregledali smo seznanj dotlej prijavljenih referatov. Sklenili smo omejiti čas podajati referatov na zborovanju (ne pa tudi za objavo). Določili smo toke za dokončno potrditev naslovov referatov in za prijavo udeležencev.

V zvezi z izdajo Vodnika po fondih in zbirkah arhivov in arhivskih oddelkov v SFRJ – SR Slovenija, je Peter Klasinc poročal, da zahteva zveza od našega društva dodatna finančna sredstva za tisk in izplačilo avtorskih honorarjev. Sklenili smo, naj bo zahteva zveze pismena in naj vsebuje prikaz celotne finančne konstrukcije slovenskega dela vodnika. Drugi sklep v zvezi z vodnikom je bil, da korekture v celoti opravimo v Sloveniji (vsi vodniki se tiskajo v Beogradu).

Ker je po 5. seji izvršnega odbora izšel V. letnik glasila Arhivi, sta Ena Umek in Vladimír Kološa podala njegov ohranjen in predlog za višino avtorskih honorarjev, kar je bilo oboje soglasno sprejeto.

Ana Zaletelj je poročala o pripombah Republiškega sekretariata za notranje zadeve na predlog Pravil Arhivskega društva Slovenije. Ugotovili smo, da pripombe ne spreminjajo vsebine pravil, zato smo jih sprejeli brez ugovora. Hkrati smo pooblastili Ano Zaletelj, da skrbi za čistopis in čimprejšnjo registracijo pravil.

Razpravljali smo tudi o novih kandidatih za društvene organe, ki bodo izvoljeni na občnem zboru med XI. zborovanjem arhivskih delavcev Slovenije, in sklenili, naj jih do začetka novembra potrdijo zbori delavcev v posameznih arhivih in arhivskih oddelkih. Na tem občnem zboru naj bi tudi potrdili predloge za častne člane društva.

Obravnavali smo zapisnik seje predsedstva Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije v Prištini, posebno tisto točko, ki govori o članih odborov za sodelovanje s posameznimi državami pri Komisiji za mednarodne zveze, imenovali smo predstavnike društva v odhore za sodelovanje s CIBAL, ČSSR, NDR, Poljsko, Madžarsko, Avstrijo in ZRN.

Na 7. seji, ki je bila 16.11.1983, smo razpravljali o organizaciji pomoči Pokrajinskemu arhivu v Novi Gorici, kjer je ob poplavi v noči med 16. in 17.10.1983 voda zalila okrog 6000 fasciklov arhivskega gradiva, in o možnostih, ki jih ima društvo pri nujenju pomoči. Arhivu smo ponudili organizacijo prostovoljne delovne akcije članov društva pri razgrinjanju poplavljenega gradiva in organizacijo skupnega prevoza arhivskih skatel in druge tehnične opreme za gradivo, ki bi jo prispevali slovenski arhivi in arhivski oddelki. Hkrati smo se dogovorili, da priporočimo slovenskim arhivom, naj kolikor je le mogoče, pomagajo prizadetemu arhivu

z materialom in delovno silo.

V sklopu priprav na občni zbor 23.11.1983 v Čatežu ob Savi je izvršni odbor Arhivskega društva Slovenije, ob upoštevanju predlogov nekaterih arhivov in arhivskih oddelkov, pripravil pomembne predloge za nove člane v društvenih organih, in sicer v skladu z novimi Pravili Arhivskega društva Slovenije, ki so bila po 6. seji izvršnega odbora končno registrirana. Pripravili smo predlog za sestavo naslednjih organov: izvršni odbor, nadzorni odbor, uredniški odbor Arhivov, uredniški odbor Virov, komisija za izobraževanje in izpopolnjevanje članov društva in disciplinska komisija. Sprejeli so tudi sklep, da posredujemo občnemu zboru predlog o imenovanju nekaterih svojih članov, zaradi njihovih izjemnih zaslug pri vračanju naših arhivov iz Avstrije, za častne člane društva. Pripravo temeljitev sta prevzeli Matija Oblak-Čarni, ki je bila tudi pobudnica te akcije, in Ena Umek.

UREDNIŠKI ODBOR GLASILA ARHIVI

Ena Umek

V juniju 1983 je izšel peti letnik ARHIVOV, glasila Arhivskega društva Slovenije in arhivov Slovenije, na 140 straneh. Uredniki rubrik Ena Umek (Članki in razprave), Matjan Drnovšek (Ohvestila o pomembnejšem gradivu v domačih in tujih arhivih), Boris Rozman (Iz prakse za prakso, Nove pridobitve slovenskih arhivov, Bibliografija arhivskih delavcev, Osebnostne vesti), Vladimír Kološa (Delo arhivov in arhivskih organizacij) in Marija Oblak-Čarni (Ocene, poročila o publikacijah) so v okviru sprejete dispozicije uredili rubrike. Rubrika Članki in razprave je prinesla med drugim dva prispevka, ki se ukvatjata s problemi metodologije obdelave arhivskega gradiva in valorizacije dokumentarnega gradiva. Probleme valorizacije dokumentarnega gradiva obravnavajo tudi prispevki v rubriki Iz prakse za prakso. Ohvestila o pomembnejšem gradivu v domačih in tujih arhivih so se tokrat omejila na poročanje o gradivu v arhivih Slovenije. Delo arhivov in arhivskih organizacij, nove publikacije, pridobitve arhivskega gradiva in bibliografijo arhivskih delavcev smo spremljali v ustreznih rubrikah.

Uredniki rubrik so pripravili dispozicijo šestega letnika glasila ARHIVI, ki jo je sprejel izvršni odbor Arhivskega društva Slovenije. Ostale so vse dosedanje rubrike. V rubriki Članki in razprave bodo objavljeni tudi referati XI. zborovanja arhivskih delavcev Slovenije v Čatežu ob Savi od 22. do 24. novembra 1983, ki je obravnavalo problematiko arhivskega gradiva družbenopolitičnih organizacij in društev.

Uredništvo je o svojem delu sproti obveščalo izdajateljski svet, izvršni odbor in članstvo Arhivskega društva Slovenije.

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka

POROČILO O DELU KOMISIJE ZA SPREMLJANJE IN POSPEŠEVANJE ZAŠČITE ARHIVSKEGA GRADIVA ZUNAJ ARHIVOV

Peter Ribnikar

Delovni program komisije za spremljanje in pospeševanje zaščite arhivskega gradiva zunaj arhivov za leto 1983 je komisija sprejela na seji v Neumu novembra 1982. V delovni program je vključila poleg izdelave enotnih list kategorij arhivskega in dokumentarnega (registraturnega) gradiva še izdelavo prispevka Zaščita arhivskega in registraturnega gradiva zunaj arhivov za Projekt sodobnega arhiva.

Izvedba delovnega programa komisije za leto 1983 je slonela na osebnem angažiranju treh članov komisije in sicer na prispevku predsednice Olge Giler, ki je pripravila enotno listo kategorij dokumentarnega gradiva z roki hranjenja za občinska sodišča in sicer za gradivo nastalo v letih 1945 do 1975, na prispevku Ivana Aleksova, ki je pripravil listo kategorij registraturnega materiala in arhivskega gradiva spremljajočih dejavnosti ter na prispevku Davorina Eržišnika, ki je pripravil članek za Projekt sodobnega arhiva.

Komisija je razpravljala o opravljenem delu na seji 4. oktobra 1983 v Dolnjem Milanovcu. Navzoči člani so dali na seji ustne pripombe na obe listi kategorij dokumentarnega gradiva, zlasti glede dopolnitve liste s kategorijami gradiva za občinska sodišča, ki nastajajo pri delu občinskih sodišč v Sloveniji in na Hrvaškem. Ustne pripombe in dopolnila so bila kasneje poslana avtorju liste še v pisni obliki. Na seji je bil sprejet sklep, da bo enotna lista za občinska sodišča veljala za

območje vse Jugoslavije, razen za tiste republike, v katerih bo valorizirano le arhivsko gradivo trajne vrednosti. To sta SR Slovenija in SR Hrvatska. Zaradi tega je bilo sprejeto načelo, da se bo v obeh republikah upoštevalo trajno hranjenje tistih kategorij gradiva, ki so v enotni listi ovrednotene z rokom trajno. Tako bo enotno valorizirano hranjenje arhivskega gradiva občinskih sodišč po vsej Jugoslaviji.

Razprava o listi kategorij gradiva spremljajočih dejavnosti je pokazala, da lista še ni dokončno izoblikovana. Člani komisije so bili zaproseni, da predlagatelju Ivanu Aleksovu pošljejo pisnene pripombe na osnutek obravnavane liste.

O prispevku Davorina Eržišnika Zaščita arhivskega in registraturnega gradiva zunaj arhivov člani komisije misno mogli poglobljeno razpravljati, ker smo dobili tekst šele na seji. Avtor je na seji poročal o izhodiščih in metodologiji izdelave prispevka ter o predhodnih navodilih za pripravo članka, ki mu jih je posredoval redakcijski odbor. Poročal je, da prejeta navodila niso bila v prid kvaliteti prispevka, zlasti zaradi omejitve prispevka na 10 strani. Zaradi tega je prispevek napisan v zelo zgoščenem, včasih kar v nerazumljivem jeziku z veliko tujimi izrazi. Na predlog predsednika komisije je bil sprejet sklep, da posamezni člani komisije prispevek preučijo in da dajo pisne pripombe avtorju, ki bo na osnovi dopolnil in pripomb lahko dopolnil in izboljšal svoj tekst. Komisija bo o tem tekstu ponovno razpravljala na prihodnji seji.

Na seji je bilo ponovno ugotovljeno, da je izvedba delovnega programa odvisna od dela nekaj članov komisije in da se posamezni člani komisije premalo aktivno vključujejo v delo za uspešno izvajanje delovnega programa komisije.

POROČILO O DELU KOMISIJE ZVEZE ARHIVSKIH DELAVCEV JUGOSLAVIJE ZA KONSERVACIJO IN RESTAVRACIJO ARHIVSKEGA GRADIVA V LETU 1983

Nada Majcen

Člani komisije so imeli dva sestanka v maju in decem-

bru v Ljubljani in so si poleg obravnave tekoče problematike ogledali obrat za ročno izdelovanje papirja v Vevčali, Restavratorski center Slovenije ter Grafični kabinet Narodnega muzeja v Ljubljani.

V okviru načrtanega programa o sodelovanju med konservatorskimi delavci arhivov in knjižnic so se sestankov udeležili tudi predstavniki Narodne biblioteke Srbije.

Težišče razgovorov je potekalo v zvezi z nabavo ustrez-

nih kvalitetnih materialov, saj imajo v nekaterih delavnicah zaradi pomanjkanja japonskega papirja velike težave z delom. Kljub povezavi z našo industrijo tovrstnih materialov ne moremo dobiti doma. Delo konservatorskih delavnic oziroma maloštevilnega kadra je še bolj oteženo, ker je zaenkrat nemogoča skupna nabava potrebnega materiala za celotno jugoslovansko področje. Zelo dvomljiva je tudi kvaliteta adhezivnih sredstev, ki jih ponuja naše tržišče. Tako se reševanje osnovnih težav konservatorskih delavnic prenaša v leto 1984. V leto 1983 predvideni program sodelovanja z Inštitutom za celulozo in papir v Ljubljani v analizi adhezivnih sredstev poteka zelo počasi tudi zaradi težav, ki so povezane z zunanjimi stabilizacijskimi ukrepi dinžbe in zaradi kadrovskih sprememb.

Večja povezanost delavcev konservatorske dejavnosti arhivskega in knjižničnega gradiva kot v prejšnjih letih, se kaže v medsebojnem strokovnem izpopolnjevanju. V Arhivu SR Slovenije sta bila na enotedenskem izpopolnjevanju delavca iz Arhiva Hrvaške in Narodne biblioteke Srbije. V bodoče hi bilo vsekakor potrebno planirati sredstva, da bi kratka medsebojna izmenjava delavcev iz posameznih delavnic postala vsakoletna obveza, koordinacijo pa bi lahko prevzela komisija za konservacijo.

Nenelno izobraževanje konservatorskih delavcev je osnova razvoja te dejavnosti, tem bolj, ker ni ustreznih oblik šolanja. Vendar ta oblika izobraževanja ne zadostuje. Enak pomen moramo posvetiti izobraževanju ustvarjalcev arhivskega gradiva, saj vemo da izrek „preventiva je boljša kot kurativa“ velja tudi na področju arhivskega gradiva.

V letu 1983 je na področju izobraževanja Arhiv Srbije oziroma njegov konservatorski oddelk organiziral enodnevni seminar za medobčinske arhivske delavce na temo „Preventivna tehnična zaščita arhivskega i knjižničnega gradiva“. Konservatorska delavnica Arhiva Jugoslavije sodeluje s predavanji in delovno prakso pri usmerjenem srednješolskem učnem programu. Konservatorska delavnica Arhiva SR Slovenije se s svojo dejavnostjo zelo aktivno vključuje v vse oblike usmerjenega izobraževanja.

Dolgoletni napor konservatorskih delavcev za razvoj te specifične dejavnosti v arhivski in bibliotečni službi so dali tudi prvo vidno organizirano finančno vrednotenje. Kulturna skupnost Slovenije namenja sedaj posebna sredstva za konservacijo, restavracijo in mikrofilmanje arhivskega gradiva v Sloveniji, za kar ji gre posebna zahvala. Vsekakor bi morali začetne korake tekočega financiranja oplemenititi s še bolj kvalitetno in kadrov-

sko večštevno ekipo strokovnjakov za konservacijo in restavracijo arhivskega gradiva, ki bo na strokovno-znanstveni osnovi skrnela in dajala navodila za pravilno hranjenje, zaščito in konservacijo ter ustrezno ukrepala v primeru naravnih nesreč.

Aktivnost komisije v letu 1983 se kaže tudi v sodelovanju na V. posvetovanju o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih v Radencih, od 6. do 8. marca 1983 z referatom „Vpliv pisnih snovi na trajnost arhivskega gradiva“ in na seminarju „Mikrofilm v praksi od 18. do 19. aprila v Ljubljani z referatom „Arhivska trajnost dokumentacije na papirju“.

V mednarodni dejavnosti sta se kongresa IADA v Haagu 12.–16. septembra 1983 udeležili dipl.ing. Nada Majcen in dipl.ing. Jedit Vodopivec. Teme kongresa:

1. restavriranje objektov na papirju velikega formata,
2. restavriranje knjig,
3. restavriranje modernih papirjev,
4. restavriranje starih grafik.

30. maja in 1. junija je bilo v Rimu delovno srečanje članov komiteja za konservacijo Mednarodnega arhivskega sveta (MAS), katerega bi se moral udeležiti predsednik naše komisije, vendar pa zaradi bolezni ni sodeloval. Naslednji sestanek bo septembra 1984 v Bihelurgu v ZRN.

Program dela komisije v letu 1984

- Priprava koncepta in dopolnjevanje gradiva dipl.ing. Tatjane Ribkin „Zaščita arhivskega in bibliotečnega gradiva“ z najnovejšimi bibliografskimi podatki za obdobje 1975–1983.
- Sodelovanje z Inštitutom za celulozo in papir v Ljubljani.
- Možnosti nabave antistatičnega PE (polietilen).
- Nabava filter papirja za potrebe vseh konservatorskih delavnic v Jugoslaviji.
- Medsebojna pomoč pri izdelavi skupnega idejnega programa razvoja konservatorskih delavcev v arhivih in knjižnicah Jugoslavije.
- Aktivno sodelovanje na posvetih z referati:
- Pregled dela konservatorskih delavnic v Jugoslaviji od 1975 do 1983;
- Nekatere izkušnje konservacije v zvezi s poplavo v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici.
- Pomoč arhivu v Novi Gorici pri konservaciji poplavljenega arhivskega gradiva po sušenju.
- Strokovno izpopolnjevanje po planih posameznih delavnic.

POROČILO O XI. ZBOROVANJU ARHIVSKIH DELAVCEV SLOVENIJE V ČATEŽU OB SAVI

Liljana Ciglar

Arhivsko društvo Slovenije je v okviru svojega izobraževalnega programa od 22. do 24. novembra 1983 v Čatežu ob Savi organiziralo XI. zborovanje arhivskih

delavcev Slovenije. Od IX. zborovanja v Radencih leta 1979 so ta organizirana tako, da posamezno zborovanje obravnava problematiko varstva arhivskega gradiva z določenega področja družbenega življenja. Tema XI. zborovanja je bila: arhivsko gradivo družbenopolitičnih organizacij in društev v Sloveniji.

Nimani namena podrobno poročati o poteku zborovanja, saj je potekalo po ustaljenem programu od pozdrav-

nih govorov, strokovnega dela, do ogleda kulturno-zgodovinskih znamenitosti kraja in občnega zbora arhivskih delavcev. Ker je zborovanje potekalo na območju Zgodovinskega arhiva Celje, je bila predstavljena razvojna pot, vloga in naloge tega arhiva, z referatom Jožeta Mlinariča Salzburško Posavje do konca 16. stoletja in Jožeta Vurcercja Nacistične deportacije 1941–1942 pa delček zgodovine Posavja.

Glede na to, da so referati zborovanja objavljeni v VI. letniku arhivov, bom na njihovi osnovi le spregovorila o svojih vtisih o zborovanju.

Referat o pomenu in vlogi družbenopolitičnih organizacij v Sloveniji po osvoboditvi Dušana Nečaka je predstavljal uvod v strokovni del zborovanja. Opozoril je na dejstvo, da nimamo ne orisa zgodovinsko razvojnega delovanja družbenopolitičnih organizacij, kaj šele analize družbene vloge in njihovega pomena. Referent je izhajal iz ustavnih opredelitev vloge družbenopolitičnih organizacij, Kardeljevih opredelitev subjektivnih sil in kongresnih dokumentov (programi, statuti). Opozoril je na vlogo družbenopolitičnih organizacij predvsem po letu 1974, o njihovem delovanju in pomenu neposredno po vojni glede na stopnjo raziskanega pa zelo malo.

Ob tej problematiki raziskav naj opozorim le na prispevka Jere Vodušek-Starič in Božidarja Zakrajška v Delavski enotnosti od julija do septembra 1978 z naslovoma Organizacija in delo slovenskih sindikatov v letih 1945–1953 in Razvoj slovenskih sindikatov od 3. do 8. kongresa, v jugoslovanskem merilu pa razpravo Katarine Spehnjak Nekateri problemi zgodovinskega razvoja Ljudske fronte (Socialistične zveze delovnega ljudstva) v Jugoslaviji 1935–1978, objavljene v časopisu za suvremenu povijest 1, 1983.

S področja delovanja društev izstopa referat Viktorja Vrbnjaka, ki podaja pregled zakonodaje o društvih za Štajersko od obdobja Avstro-Ogrske naprej.

Ostalih 16 referatov bi lahko glede na podano vsebino razvrstili v štiri skupine.

Dva referata sta obravnavala gradivo političnih strank in združenj do leta 1941 oziroma 1945. dalje. V Zgodovinskem arhivu Ljubljana je moč gradivu oziroma dejavnosti meščanskih političnih strank slediti posredno v upravnih, gospodarskih in privatnih fondih ter fondih šol. Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja pa hrani gradivo fašističnih organizacij in združenj.

Iz dveh referatov smo se seznanili z organizacijskim razvojem dveh družbenopolitičnih organizacij: zveze sindikatov in zveze socialistične mladine.

Ostali referati so govorili o problematiki varstva gradiva društev in družbenopolitičnih organizacij po letu 1945 ter po cden o društvih in družbenopolitičnih organizacijah in strokovni obdelavi gradiva ter izdelavi pripomočkov za uporabo.

Iz vsebine večine referatov je videti, kot da predstavlja materialno varstvo arhivskega gradiva družbenopolitičnih organizacij in društev poglavitni problem. Res je, da je večina gradiva še na terenu, da je dokumentarno gradivo praviloma neurejeno, shranjeno v neprimernih prostorih in da nimajo osebe, zadolžene za delo z dokumentarnim gradivom. Mislim pa, da to le ne predstavlja osnovnega problema v okviru področja varstva arhivskega gradiva, zahteva pa dodatne napore in angažiranost pri delu na terenu.

Zaradi izbranega koncepta zborovanja smo dobili pregled nad prevzetim gradivom po posameznih arhivih, ne pa tudi celovite slike ohranjenosti gradiva družbenopolitičnih organizacij kot celote oziroma posameznih družbenopolitičnih organizacij in tudi društev. Povzemalo se je že znano dejstvo, da je gradivo do leta 1952 z redkimi izjemami neohranjeno. Kako pa je z ohranjenostjo gradiva po tem letu in ali velja enaka stopnja za vse družbenopolitične organizacije in na vseh ravneh organiziranosti? Referat s celovitim pregledom stanja ohranjenosti arhivskega gradiva družbenopolitičnih organizacij oziroma posameznih družbenopolitičnih organizacij v arhivih po Sloveniji bi omogočal lažjo primerjavo stopnje varstva, lažje ovrednotenje zbranega gradiva, pokazal bi pomanjkljivosti pri delu na terenu, omogočil bi tudi določitev nadaljnje usmeritve in dela na varstvu arhivskega gradiva. Razen nekaj formalnih sklepov ob koncu zborovanja, to ni bilo storjeno. Ob tem bi opozorila na referat Darinke Drnovšek in Martina Ivaniča, ki prikazuje stanje, ohranjenost in kategorije gradiva ZKS po letu 1945 v Arhivu Centralnega komiteja ZKS. Vsebuje koristne informacije arhivom, ki že opravljajo varstvo arhivskega gradiva Zveze komunistov, posebej pa še tistim, ki so še pred nalogo organizacije tega varstva.

Glede na stopnjo opravljenega dela v naših arhivih je bil lahko v referatu o strokovni obdelavi in izdelavi pripomočkov za uporabo podan le pregled načina strokovne obdelave v arhivih po Jugoslaviji, kjer se s to problematiko ukvarjajo že od srede šestdesetih let, še posebej v Srbiji pa tudi Bosni in Hercegovini. Nakazana je bila tudi praksa pri urejanju fondov narodnoosvobodilne borbe v Arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja. Pričakovati je bilo, da se bo ob tem referatu razvila razprava, ki bi lahko vključila širšo problematiko – vse od vprašanj kriterijev za odbiranje arhivskega gradiva, formiranja fondov, načina urejanja in popisovanja do izdelave pripomočkov za uporabo. Gotovo je namen zborovanj in seminarjev tudi izmenjava izkušenj in mnenj, žal tega na zborovanju ni bilo. Morda tudi zaradi samega načina poteka, saj je bil čas za razprave določen za zadnji dan in ne neposredno po koncu neke celote vprašanj.

Zborovanje v Čatežu na temo varstva arhivskega gradiva družbenopolitičnih organizacij in društev je bilo odraz stanja oziroma pomena, ki ga ima to področje družbenega udejstvovanja v arhivih po Sloveniji. Delavci za delo na teh dveh področjih nismo zaposleni še tako dolgo, pa tudi ne v vseh arhivih, zato je tudi strokovno delo šele na začetku. Morda bi bilo koristno združiti moči, izmenjavati izkušnje pri delu, seznanjati se z dosežki na področju varstva arhivskega gradiva.

Menim, da je v informacijo potrebno navesti izdajo Inventarja Mestni odbor OF Ptuj 1945–1942 Zgodovinskega arhiva Ptuj. Gotovo bo ob inventarjih Zgodovinskega arhiva Novi Sad: Okrajni komite ZKS Novi Sad 1944–1965 in Okrajni komite Zveze mladine Novi Sad 1945–1965 koristil drugim arhivom ob pripravi popisov oziroma inventarjev.

**POROČILO O V. POSVETOVANJU O STROKOVNIH
IN TEHNIČNIH VPRAŠANJH V ARHIVIH –
SODOBNI ARHIVI '83**

Jovan Popović

Arhivsko društvo Slovenije, sekcija arhivskih delavcev zunaj arhivskih ustanov, Pokrajinski arhiv iz Maribora in Zveza arhivskih delavcev Jugoslavije so od 6. do 8. aprila 1983 organizirali peto posvetovanje o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih.

Gostitelj tega, pa tudi vseli prejšnjih: posvetovanj na to temo v Sloveniji, je bil Pokrajinski arhiv Maribor. Posvetovanje je bilo v hotelu Rabin v Radencih. Pokrovitelj posveta je bil Elkom-Primat iz Maribora, sopokrovitelj pa Radenska iz Radencev.

Ker sem imel možnost in srečo, da sem se udeležil vseh dosedanjih posvetovanj, ki jih je v okviru Društva arhivskih delavcev Slovenije organiziral Pokrajinski arhiv Maribor, lahko ugotovim, da je bilo V. posvetovanje najbolje pripravljeno, najbolj obiskano in da je v celoti uspelo. Posvetovanje je bilo tako uspešno verjetno tudi zaradi tega, ker si je organizacijski odbor pri pripravi posvetovanj, izborni tem in avtorjev, pridobil že precej izkušenj. Pri delu posvetovanja so poleg arhivistov iz naše države sodelovali tudi arhivisti iz Avstrije, Bolgarije, Italije in Madžarske.

Po pozdravnem govoru Petra Klasinca, predsednika Arhivskega društva Slovenije in predsednika arhivskih delavcev Jugoslavije, je v imenu družbenopolitičnih organizacij Pomurja navzoče pozdravil Geza Bačić, sekretar medobčinskega sveta ZKS za Pomurje.

Govoril je o vlogi arhivov v naši državi pri varovanju pisne kulturne dediščine in o nalogah in vlogi celotne družbe pri razvijanju in hranjenju kulturnega izročila lastnega naroda.

V imenu sopokrovitelja posvetovanja – Delovne organizacije Radenska – je govoril mag. Jože Lainščak, ki je izrazil zadovoljstvo, da je posvetovanje v Radencih. Poudaril je dolgoletno uspešno sodelovanje z organizatorji posvetovanja in navzoče seznanil z razvojem in uspehi Radenske, posebej pa je pri tem poudaril njen turistični in zdravstveni pomen.

Ivo Kosi je navzoče pozdravil v imenu pokrovitelja posveta – Primata iz Maribora in jim zaželel veliko uspeha pri delu.

Udeležence posveta so pozdravili in jim zaželeli uspešno delo tudi dr. Ugo Cova, direktor Državnega arhiva v Trstu, dr. Marija Kiss, direktorica Župnijskega arhiva Szombathely, Ivanka Kraveva iz Glavne arhivske uprave Bolgarije in Gerhard Pfeisichy iz Štajerskega pokrajinskega arhiva v Gradcu.

Za to izjemno zanimivo posvetovanje je bilo pripravljenih 15 referatov, in sicer 8 iz Slovenije, 1 iz Bosne in Hercegovine, 2 iz Arhiva Jugoslavije in trije iz tujine (Madžarska, Bolgarija in Italija). Vsi referati, s posveta so objavljeni v prijetno opremljeni publikaciji, ki so jo udeležencem razdelili že pred posvetovanjem.

Natisnjen ni bil le referat iz Bosne in Hercegovine, ker ga avtor organizatorjem ni pravočasno dostavil (natisnjen bo v 6. številki). Teksti referatov in sinopsisov iz naše države so v publikaciji natisnjeni v jezikih, v katerih so jih dostavili avtorji, medtem ko so sinopsisi prevedeni v angleščino, rezimeji pa v enega od svetovnih jezikov, kar je prav. Ker pa je interes za takšna posvetovanja dokaj velik tudi zunaj Slovenije, bi bilo dobro, da bi organizacijski in redakcijski odbori del publikacij natisnili v slobolvaškem prevodu.

Peter Klasinc je v svojem uvodnem referatu pod naslovom Aktualna in tehnična vprašanja v arhivih v

srednjeevropskem prostoru govoril o skupni usmeritvi dosedanjih posvetovanj in o njihovi modifikaciji kot rezultati dosedanjih pedelnih izkušenj. Nadalje je poudaril, da aktualne arhivske probleme rešujejo na enak ali podoben način tudi v drugih državah, in da morajo ta posvetovanja zaradi tega postati stalna oblika mednarodnega arhivskega sodelovanja.

Antoša Leskovec je pripravil dokaj obsežen in izčrpen referat na temo **Mariborski arhiv in ustvarjalci arhivskega gradiva**. Avtor je v svojem prispevku, posvečenem petdesetletnici uspešnega dela in obstoja Pokrajinskega arhiva Maribor, govoril o prerasočanju arhiva v javno ustanovo in preučeval stike med ustvarjalci gradiva in arhivom. Govoril je o razvoju arhivske zakonodaje in pri tem kot posebej pomembno omenil leto 1966. Tega leta je Pokrajinski arhiv Maribor postal ustanova, pooblaščen za prevzem arhivskega gradiva kot dela kulturne dediščine na območju, ki ga pokriva; tedaj se je začelo tudi redno sodelovanje z ustvarjalci gradiva s številnih področij družbenega življenja.

Ana Zaletelj je v svojem delu pod naslovom **Roki hranjenja dokumentacije organizacij združenega dela** govorila o obsežnosti dokumentov, ki nastajajo v organizacijah združenega dela in pri tem opozarjala na poudarila, ki urejajo ta vprašanja ter na dosedanje prakso pri določanju rokov hranjenja. Poleg tega je v svojem delu poudarila nespornost obstoja delitve dokumentov, ki nastajajo v organizacijah združenega dela, na dve temeljni področji, na področje gospodarstva in na področje družbenih dejavnosti.

K referatu je priložila vzorec liste dokumentarnega gradiva z rokom hranjenja za organizacije združenega dela, ki je sestavni del referata.

Mag. Milha Breje v svojem prispevku z naslovom **Vsebinski način razvrščanja gradiva v gospodarstvu** opisuje načine klasifikacije in daje navodila za ureditev in uporabo klasifikacije gradiva po vsebini.

Olga Gilei je imela referat o zelo aktualni temi arhivske službe **Prevzemanje arhivskega gradiva v arhiv**. V referatu so obdelani problemi, ki spremljajo pripravo in prevzem arhivskega gradiva in se pojavljajo tako pri izročiteljih kot pri prejemnikih arhivskega gradiva. Avtorica je namenila posebno pozornost dolgoletni praksi in izkušnjam arhiva pri prevzemanju arhivskega gradiva pa tudi probleme, ki se pojavljajo pri uresničevanju te njegove vloge.

Dr. Marija Kiss je pripravila referat **Današnja vloga madžarskih arhivov kot posrednikov informacij**. Poudarjajoč, da so arhivski problemi skoraj povsod enaki, je pripomnila tudi to, da v madžarske arhive prihaja vse več in več gradiva. Da bi kar najbolje informirali in zadovoljevali potrebe uporabnikov, je opozorila na to, da bo poleg tradicionalnih informativnih sredstev treba izdelati tudi nove vrste sodobnih pomagala. Poleg tega, je pripomnila, bodo arhivi težko uredili vprašanje informiranja, če ne bodo izrabili prednosti, ki jim jih nudi moderna tehnika. Poudarila je velik pomen uporabe mikrofila, kserokopij in luknjanih kartic. Polem je poudarila, „da obdelava velike količine istovrstnih virov, zbiranja in vračanja zbranih podatkov zahtevajo večjo uporabo elektronike, pa tudi arhivisti morajo pridobiti tehnično znanje – ne le za obdelavo gradiva, ampak tudi za to, da bi v arhivih znali skrbeti za gradivo novih vrst inmetnikov podatkov“.

Valter Žižek je imel referat **Oprema sodobnih arhivov**. V referatu je poudaril problem nameščanja arhivskega gradiva v arhivih. Da bi to nalogo – nameščanje in zaščito arhivskega gradiva – arhivi kar najbolje opravili, poudarja avtor, je nujno imeti trdi sodobno opremo.

Posebej je poudaril uspešno sodelovanje med arhivom in mariborskim Primatom, ki snuje in izdeluje opremo za

namestitvev arhivskega gradiva v vsakdanjih in izrednih okoliščinah.

Peter Klasinc je na tem posvetovanju imel tudi referat **Arhivi – javnost in uporabniki**. Avtor v svojem delu navaja, da so se arhivi dolžni še aktivneje vključiti v splošno kulturno dogajanje, da tako ne bi zaostajali za drugimi kulturnimi institucijami (muzeji, knjižnicami, kulturnoumetniškimi društvi in drugimi). Potem se zavzema za dosledno izvajanje obstoječe arhivske zakonodaje v praksi. Meni, da ta gre pri javnosti in uporabnikih za dve različni kategoriji. Zaradi tega ugotavlja, da morajo biti arhivi pripravljene arhivsko gradivo narediti čimbolj dostopno uporabnikom, tako kot morajo registrativne narediti dokumentarno gradivo čimbolj dostopno arhivom.

Dr. Ugo Cova je pripravil referat **Vprašanje izločanja v italijanski arhivski teoriji in zakonodaji**. Avtor je poudaril, da se v Italiji, v kateri arhivsko gradivo nastaja že stoletja, vprašanju izločanja namenja pomembno mesto. Sedanja italijanska arhivistična doktrina negira utemeljenost izločanja, vendar ga v praksi dopušča kot nujno zlo. Zato italijanska arhivska zakonodaja ureja vprašanje izločanja drugače, če gre za gradivo državnih in drugih pristojnosti, in spet drugače, če gre za zasebnike.

Jovan Popović je pripravil referat **Kazenska politika v SFRJ v zvezi z zaščito arhivskega gradiva in registrativnega materiala**. Avtor je v svojem referatu pokazal na dokaj očitne zakonske razlike v zakonih republik, pokrajin in federacije glede višine kazni, določanja protizakonitih dejanj (kaznivih, prekrškov) in glede izvajanja postopkov. Avtor je v zvezi s temi vprašanji predstavil svoja stališča.

Štefan Fajmut je pripravil referat **Klasično in mikrofilmsko arhiviranje dokumentacije v samoupravnih splošnih aktih**. Poudaril je, da je vse več dokumentov ne le na papirju, ampak tudi na drugih nosilcih informacij (mikrofilm, mikrofish, trak, disk . . .) ter da je potrebno pri zaščiti arhivskega gradiva zagotoviti določeno varnost. Poudarja, da je to vprašanje treba urediti s samoupravnimi splošnimi akti. Svojemu referatu je avtor priložil izvod pravilnika o arhiviranju dokumentacije, ki poleg papirnatih dokumentov obdeluje tudi druge nosilce informacij.

Seada Hadžimehmedagić je pripravila referat **Odbiranje in klasifikacijski sistemi**. Ker avtorica svojega dela ni pravočasno dostavila, tudi ni objavljen v publikaciji št. V. Avtorica v referatu predstavlja lastne izkušnje in izkušnje arhiva SR Bosne in Hercegovine pri odbiranju in klasifikaciji.

Ivanka Kraljeva in Georgi Iliev, bolgarska arhivista, sta

pripravila referat **Evidenca arhivskih fondov in avtomatizacija centralne kartoteke fondov**. Tema je zanimiva in je pritegnila pozornost udeležencev posvetovanja. Avtorja sta v referatu predstavila izkušnje Bolgarije na tem področju.

Martin Modušan se v referatu **Mikrofilm v delovnih organizacijah** zavzema za obsežnejše uvajanje mikrofilmskih sistemov v delovne organizacije v naši državi. Kot strokovnjak, ki se ukvarja s to problematiko več let, je predstavil nekaj primerov različnih sistemov mikrofilmanja.

Nada Majcen je pripravila referat **Vpliv pisnih snovi na trajnost arhivskega gradiva**. Avtorica je v referatu pripravila zgodovinski pregled snovi, ki se jili je uporabljalo kot sredstvo za pisanje, s posebnim poudarkom na njihovih lastnostih in vzrokih, ki so v stoletjih vplivali na poškodbe arhivskega gradiva.

Dušan Verbič, Vilka Vrežec in Marko Jurečič so imeli referat **Pregled informacijskega sistema sekretariata izvršnega sveta SR Slovenije**. Avtorji so pripravili kratek pregled razvoja informacijskega sistema sekretariata izvršnega sveta SR Slovenije z nekaterimi značilnostmi, skupnimi temelji in izhodišči razvoja informacijskega sistema v republiških upravnih organih. V prilogi referata so tudi skice in sheme.

Ivan Aleksov je prispeval svoje delo z naslovom **Nekaj vidikov zaščite arhivskega gradiva v registraturah v SR Makedoniji**. Ta referat je prebral na 4. posvetovanju arhivskih delavcev SR Slovenije leta 1982. Ker ga takrat ni pravočasno pripravil za tisk v publikaciji s tega posvetovanja, je bil objavljen v publikaciji št. 5.

Po zasluzi organizatorjev je V. posvetovanje z vseni spremenimi dejavnostmi potekalo brezhibno. Na vsakem od doslej pripravljenih posvetovanj je bil dosežen določen uspeh in na vsakem se je arhivska stroka obogatila. Seveda je bilo vsako naslednje posvetovanje pripravljeno boljše, pa tudi obisk je bil večji kot na prejšnjem. Menimo, da je bilo to posvetovanje doslej vsestiansko najuspešnejše.

Tridnevno posvetovanje nam je prineslo veliko spoznanj iz arhivistične teorije in prakse. Ustvarjen je bil neposredni pregled nad arhivsko opremo uglednega, in vsem dobro znanega proizvajalca – Primata iz Maribora. Primat je lepo pripravljene kataloge svojega proizvodnega programa za arhivske in knjižnične potrebe tudi razdelil med vse udeležence. Med predstavniki arhivov in Primata je bilo sklenjenih nekaj dogovorov o dobavi arhivske opreme. Predstavnikom Primata je bilo danih tudi dosti koristnih sugestij v zvezi z nadaljnjo izdelavo sodobne opreme. Dve sugestiji so predstavniki tega posvetovanja tudi sprejeli.

POROČILO O III. ZVEZNEM POSVETOVANJU ARHIVSKIH DELAVCEV JUGOSLAVIJE

Vladimir Kološa

V dneh od 4. do 7. oktobra 1983 je v organizaciji Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije in Zveze društev

arhivskih delavcev Srbije potekalo v Dolnjem Milanovcu III. Zvezno posvetovanje arhivskih delavcev Jugoslavije. Udeležili so se ga delavci iz vseh republik in pokrajin, skupaj jih je bilo okrog 150.

Obravnane so bile štiri teme. Prva je bila slavnostna predavanje Petra Milosavljevića ob 50-letnici osvoboditve Vzhodne Srbije in 100-letnici Tiñoškega upora), ostale tri pa arhivsko-strokovne:

1. Arhivsko gradivo in fondi gospodarskih organizacij,
2. Arhiv, arhivski oddelek, arhivsko skladišče kot organizacijske oblike arhivske službe in
3. Stokovni nazivi in stokovno usposabljanje arhivskih delavcev in pripravnikov v arhivih Jugoslavije.

Uvodni referat za pivo arhivsko-stokovno temo je pripravil predsednik Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije Peter Klasinc z namenom, da bi na njegovi podlagi nastali konkretniji prispevki – referati ali diskusijski prispevki o problematiki, na katero sam le opozarja. Za najpomembnejša vprašanja pri gospodarskih arhivih smatra urejanje, valorizacijo ustvarjalcev in gradiva, ohranjenost gradiva do leta 1945 in po letu 1945, analizo posameznih kategorij gradiva (personalna, tehnična, gradbena, finančno-komercialna, proizvodna dokumentacija itn.), ugotovitev virov za gospodarsko zgodovino v negospodarskih fondih, poznavanje zakonodaje, ki ureja gospodarstvo, vprašanje uporabnosti fondov s področja gospodarstva in vprašanje informacijsko-dokumentacijskega gradiva gospodarstva.

Ker bodo v glasilu Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije in arhivov Jugoslavije Arhivistu, objavljeni vsi referati, referati in pisni diskusijski prispevki, ne navajam vseh referatov in referatov ter njihovih avtorjev. Pomembno pa je, da so poleg referatov iz arhivskih vrst (Božidar Draškić je opozarjal na specifične probleme gradiva gospodarstva v povojnem obdobju, Zoran Čekić je podal informacijo o stopnji urejenosti in možnosti uporabe gradiva gospodarskih organizacij v Zgodovinskem arhivu v Leskovcu) s svojimi prispevki sodelovali tudi arhivarji iz delovnih organizacij (Ljiljana Jančić iz Agroekonomske Beograd nam je posedovala svoje izkušnje glede urejanja arhivskega gradiva te sestavljene organizacije združenega dela), gospodarski zgodovinarji in ekonomisti. Od slovenskih arhivistov sta na temo gospodarskih arhivov v diskusiji sodelovala Peter Ribnikar in Vladimir Žumei.

Osnovni referat k drugi temi Arhiv, arhivski oddelek in arhivsko skladišče kot organizacijske oblike arhivske službe, je pripravil Djordje Stamenković, pri čemer se je predvsem naslanjal na izkušnje Zgodovinskega arhiva v Nišu z oddelkom v Pitou in Prokuplju ter arhivskih delavcev v Sibiji nasplohi. Avtor vili pozitivno vlogo oddelkov pri neposrednem vaistvu arhivskega in dokum-

mentarnega gradiva, pri prevzemanju, urejanju in evidentiranju arhivskega gradiva. Arhivskih skladišč pa (pravilno) ne smata za organizacijsko obliko arhivske službe. Podoben referat je pripravil Janez Kopač na osnovi izkušenj Zgodovinskega arhiva Ljubljana in njegovih dislociranih enot (zaradi njegove odsotnosti ga je prebral Vladimir Žumei).

Tretja tema Stokovni nazivi in stokovno usposabljanje arhivskih delavcev in pripravnikov v arhivih Jugoslavije ni imela uvodnega referata, pač pa so predstavniki vseh republik in pokrajin podali bolj ali manj izčrpne informacije o reševanju teh vprašanj v svojih sredinah. Informacijo za SR Slovenijo je pripravila Ema Umek, zaradi njene odsotnosti pa jo je prebral Vladimir Kološa.

V času posvetovanja je bila organizirana tudi vrsta delovnih sestankov skoraj vseh stokovnih komisij in odborov Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije. Udeleženci posvetovanja iz Slovenije so se udeležili sledečih: Peter Klasinc zvezne redakcije Vodnika po fondih in zbirkah arhivov in arhivskih oddelkov v SFRJ ter delovne skupine predsedstva zveze, Peter Ribnikar komisije za spremljanje in pospeševanje zaščite arhivskega gradiva zunaj arhivov, Vladimir Žumei komisije za izdelavo kriterijev za formiranje fondov in Vladimir Kološa komisije za mednarodne zveze.

Zadnji dan posvetovanja 7. oktobra, je bila skupna seja konference in predsedstva Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije, ki sta se je kot delegata Arhivskega društva Slovenije udeležila Peter Klasinc in Vladimir Kološa. Poleg običajnih delovnih in finančnih poročil in programov ter potrditve novih članov v organe zveze, sta konferenca in predsedstvo obravnavala predvsem priprave na X. kongres Zveze arhivskih delavcev Jugoslavije, ki bo jeseni 1984 v Novem Sadu, na mednarodni kongres arhivov v Bonnu, ki bo prav tako jeseni 1984 in na postavitve razstave Zakladi v arhivih Jugoslavije. Na mestu predsednika zveze je Petra Klasinca nasledila Mijana Dajč.

Med posvetovanjem je bil organiziran tudi ogled lokacije in najdb prazgodovinskega naselja Lepenski vii, kulturno-zgodovinskih znamenitosti Negotina in hidrocentrale Djerdap.

OBISK MATIČNE SLUŽBE ARHIVA VOJVODINE V SREMSKIM KARLOVCIM

Janez Kopač, Marjan Dinovšek

Namen obiska v Arhivu Vojvodine je bil, da se seznanimo z njihovimi spoznanji pri popisovanju arhivskega gradiva, zlasti pri sestavljanju analitičnih inventarjev za posamezne fonde. V Vojvodini se s temi vprašanji ukvarjajo že nekaj let.

Bistvo analitičnega inventarja je, da kratko in jasno opozori uporabnika arhivskega gradiva na vsebino

posameznih arhivskih enot in s tem na vsebino celotnega fonda. V Vojvodini vsebino arhivske enot posredujejo na opisni način. Glavna težava pa je, da so opisi vsebin močno odvisni od vestnosti in natančnosti njihovega sestavljalca. Niso redki primeri, da pri vpisu vsebine arhivske enote najdemo več podatkov o tem, kdo je dokument izdal in ga sprejel, kot pa o vsebini dokumenta. Tudi to se v Arhivu Vojvodine ne navdušujejo za označevanje vsebine s pojmi (deskriptorji), čeprav že razmišljajo o računalniški obdelavi analitičnih inventarjev oziroma fondov. Osnovni priporoček, da se v dokaj obsežnih analitičnih inventarjih najdemo, so

imenski, krajevni in tematski indeksi, ki so na koncu analitičnih inventarjev.

Posebno vprašanje analitičnih inventarjev v Arhivu Vojvodine predstavljajo signature arhivskih enot. Vsaka signatura arhivske enote je sestavljena iz črke F (fond) in številke fonda (vzeta iz registra fonda). Nadaljnji deli signature pa niso več enotni. V nekaterih primerih za prvima dvema elementoma signature sledijo tekoče

številke arhivskih enot, včasih sledijo kombinacije rimskih in arabskih števil, večkrat pa v zaključnem delu signature srečamo kombinacijo s spisovnimi evidencami in okrajšanimi letnicami.

Izkušnje Arhiva Vojvodine pri izdelavi analitičnih inventarjev so zelo koristne in bi jih veljalo še podrobneje proučiti.

POROČILO O ŠTUDIJSKEM OBISKU V ČEŠKO-SLOVAŠKI SOCIALISTIČNI REPUBLIKI

Ljudmila Bezljaj

Na podlagi 56. člena programa o kulturnem, prosvetnem in znanstvenem sodelovanju med vlado Socialistične federativne republike Jugoslavije in vlado Češko-slovaške socialistične republike za obdobje 1980–1982, sem bila v dneh od 17. do 26. aprila 1983 na študijskem obisku pri Arhivski upravi ministrstva za notranje zadeve v Pragi. Obisk je bil prenešen iz leta 1982 v letošnje leto. Program obiska je obsegal ogled arhiva narodnega muzeja (Archiv Národního muzea), literarnega arhiva (Památník národního písemnictví), arhiva Karlove univerze (Archiv University Karlovy), osrednjega arhiva akademije (Ústřední archiv ČSAV) in osrednjega državnega arhiva (Státní ústřední archiv). Poleg teh so mi omogočili še ogled pokrajinskega arhiva v Pragi (Státní oblastní archiv) in arhiva v Treboni (Státní oblastní archiv v Třeboni), ki velja za Meko čeških zgodovinarjev. Zanimale so me predvsem metode poteka urejanja in popisovanja gradiva ter vrste informativnih pripomočkov, ki nastajajo ob delu na fototeki, zbirkah načrtov, map in kart ter zapuščinskih fondov kot tudi strokovna usposobljenost kadrov, ki delajo s tovrstnim gradivom. Obisk je bil namenjen tudi vzpostavitvi stikov med našimi in tamkajšnjimi arhivi in ugotovitvi možnosti nadaljnjega sodelovanja.

Organizacija arhivskega omrežja in arhivske službe se od naše precej razlikuje. Zgrajena je na hierarhičnem principu od arhivske uprave pri notranjem ministrstvu, osrednjega državnega arhiva, državnih deželnih, krajevnih in mestnih arhivov do arhivov pri posameznih gospodarskih podjetjih. Poleg teh je še vrsta specialnih arhivov, ki sem si jih nekaj tudi ogledala. Pri arhivski upravi so osnovani trije referati. Prvi skrbi za reševanje vseh metodičnih vprašanj pri delu z gradivom in za izdajo arhivskih časopisov in zbornikov, drugi daje navodila in kontrolira delo v osrednjih državnih, pokrajinskih, okrajnih, mestnih in tovarniških arhivih, ureja vsa pravna vprašanja arhivske službe in vodi evidenco nad vsem arhivskim gradivom v republiki, tretji referat pa skrbi za financiranje arhivske službe in rešuje vsa gospodarska vprašanja arhivov. Vsi arhivi in arhivski oddelki v republiki redno pošiljajo evidenčne liste o svojem gradivu na arhivsko upravo. Te se v centralni evidenci vpisujejo po številkah in datumih prispetja s

podatkom o arhivu, ki hrani gradivo, navedbo informativnih sredstev, ki so izdelani k posameznemu fondu in s številko protokola. Zaporedna številka prihoda se vpiše tudi na vsak evidenčni list. Na podlagi teh, po številkah prispetja zloženih evidenčnih listov, sta potem izdelani dve kartoteki: prva je urejena po vsebini (gesla), druga pa po abecednem seznamu arhivov, ki hranijo fonde. Raziskovalcem so pri arhivski upravi na voljo inventarji, ki so jih za svoje gradivo izdelali posamezni arhivi.

V dveh oddelkih osrednjega državnega arhiva v Pragi sem si ogledala zbirke kart, map in zemljevidov od 16. stoletja dalje. Posebno zbirko sestavljajo rudarske mape. Zbirke vodijo delavci, ki nimajo le visoke izobrazbe in določene prakse, temveč tudi doktorat znanosti. Mape urejajo, evidentirajo in shranjujejo po navodilu za delo s tovrstnim gradivom. Shranjujejo jih kot priloge k spisom, kot poseben del fonda ali, le izjemoma, kot samostojno zbirko. K vsaki zbirki so izdelani stvarni, krajevni, časovni in imenski katalogi.

V dveh oddelkih osrednjega državnega arhiva, v arhivu narodnega muzeja, deželnem arhivu, arhivu akademije in literarnem arhivu sem se seznanila z urejanjem fotodokumentacije. Zbirke fotodokumentacije obsegajo v pretežni meri le gradivo, ki je nastalo v lastnih fotolaboratorijih za potrebe strank ali je ostalo od razstav, ter mikrofилme, posnete iz varnostnih razlogov. Sicer ostaja fotografsko gradivo sestavni del fonda, s katerim je bilo prevzeto v arhiv in ga obdelujejo drugače kot ostalo dokumentacijo. Ker za urejanje fotodokumentacije niso izdelana posebna navodila kot za druge vrste gradiva, je urejanje, katalogizacija in hranjenje v posameznih arhivih različno.

Največ časa sem posvetila pregledu ureditve in evidentiranja gradiva, ki so ga arhivi prevzeli kot zapuščino ali odkupili od posameznih javnih, kulturnih in političnih delavcev. Manj privatnih fondov hranijo v arhivu univerze, je pa tam zbirka različnih univerzitetnih združenj in študentskih društev. Čeprav moj obisk ni bil namenjen evidentiranju gradiva, ki se posredno ali neposredno nanaša na zgodovino slovenskih dežel, sem ob pregledovanju inventarjev predvsem med privatnimi fondi mimogrede le prišla tudi do gradiva, ki je zanimivo za nas. Očitno so bili stiki med slovenskimi in češkimi intelektualci od konca 19. stoletja pa do konca druge svetovne vojne zelo pogosti, ohranjeni pa so tudi nekateri osebni fondi naših rojakov, ki so delovali na praški univerzi (Murkov fond); med različnimi fondi je

najti pisma Antona Aškerca, Otona Župančiča, Rajka Nahtigala, Frana Albrehta in Henrika Tume, in še cele vrste drugih vidnih kulturnih, političnih in znanstvenih delavcev. Nekaj inventarjev, kjer je tudi za nas pomembno gradivo, so mi ljubezno poklonili, omogočili so mi tudi kserokopiranje gradiva Petra Grassellija, ki ga je potreboval kolega iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Na razpolago sem imela vso arhivsko literaturo, ki me je zanimala, del so mi jo poklonili ali pa prekopolirali. V vseh arhivih so bili zainteresirani za nadaljnje sodelo-

vanje, izmenjavo strokovnih izkušenj in literature. Moj vodnik v času bivanja v Pragi je bila arhivistka Jana Kobzová, zaposlena pri arhivski upravi. Takoj po prihodu me je sprejel dr. V. Sýkorá, ravnatelj arhivske uprave, delala pa sem s strokovnjaki posameznih področij, ki so me zanimala: dr. Vrbata, dr. Sýkorová, dr. Kubátová, dr. Hrubý, B. Indra, dr. Chalupa, dr. Wagner, akademik dr. Vančček, doc. Litsch, v arhivu v Třebonu pa me je sprejel A. Kalný.

POROČILO O OBISKU FILMSKEGA ARHIVA ZR NEMČIJE V KOBLENZU

Ivan Nemanič

V dneh od 11. do 21. septembra 1983 sem na osnovi kulturne izmenjave z ZR Nemčijo obiskal Filmski arhiv pri Nemškem zveznem arhivu v Koblenzu z namenom, da se seznanim s strokovnim delom v Filmskem arhivu pri arhiviranju, obdelavi in uporabi filmskega gradiva. Poleg tega je moj delovni program v Filmskem arhivu obsegal tudi evidentiranje filmskih posnetkov v tedenskih pregledih (Wochenschau), ki jih hranijo v Koblenzu. V zveznem arhivu so zame pripravili delovni načrt, ki je poleg preučevanja varstva filmskega gradiva v Filmskem arhivu v Koblenzu, predvidel obisk Inštituta za film v Frankfurtu in Nemške kinoteke v Berlinu.

V ZR Nemčiji filmsko arhivsko gradivo in dokumentacijo o filmih zbirajo, hranijo in dajejo v uporabo Nemški zvezni arhiv (Bundesarchiv) v Koblenzu, Filmski inštitut v Frankfurtu in Nemška kinoteka v Berlinu. Pretežni del nemških filmov se nahaja v Filmskem arhivu v Koblenzu, ki hrani 38.000 dokumentarnih, 12.000 igranih in serijo tedenskih pregledov od leta 1895 dalje. Filmski fond Nemške kinoteke obsega 7000 filmov. Med njimi so mnogi tuji igrani filmi. Filmski inštitut se je posvetil zbiranju dokumentacije o filmskem gradivu in izdajanju publikacij o njem.

Moje delo v Filmskem arhivu je potekalo po vnaprej pripravljenem delovnem načrtu. Pod vodstvom mentorja sem si ogledal delovni proces v posameznih oddelkih Filmskega arhiva.

Sprejem filmskega gradiva v Filmskem arhivu in tehnični pregled

Ob sprejemu filmskega gradiva v arhiv uredijo najprej evidenco za prevzete filme, ki obsega naslednje podatke: naslov filma, producenta, izročitelja, imetnika avtorskih pravic, leto izdelave, datum cenzure, dolžino filma, vrste filmskih trakov (negativ, kopije itd.) in datum prevzema. Nato film uvrstijo v ustrezen oddelek, kjer ga oštevilčijo in pod to številko film pozneje arhivirajo.

Po prevzemu vse filmske trakove v lepilnici (Kleberei) strokovno pregledajo in ugotovijo njihovo stanje, poškodbe, vrsto traku (acetatni ali gorljivi). Vse filmske

trakove opremijo z zaščitnimi trakovi. Nanje napišejo naslov filma, vrsto traku — negativ, lavand itd. Pri kopirah označijo mesto za začetek kopiranja. Na predtraku napišejo tudi „začetek“ in na končnem zaščitnem traku „konec“ in zaporedni del filmskega zvitka. Vse filmsko gradivo očistijo v vodni kopeli, ki ji dodajo ustrezne kemikalije. Pri tem stroj s ščetko posname s filmskega trakii delce raznih snovi. Potem filme posušijo in pripravijo za nadaljnjo obdelavo.

Kopirnica filmov

Po pregledu, restavraciji in čiščenju v Filmskem arhivu filme kopirajo. V ta namen ima arhiv urejeno lastno kopirnico in razvijalnico za črno-bele in barvne filme na 16 in 35 mm traku. Kvaliteti kopiranja posvečajo veliko pozornosti. Vse kopije po kopiranju temeljito pregledajo v projekciji. Če pri tem ugotovijo v sliki napake, npr., če je slika nepravilno osvetljena, če je tonski zapis nesinhron s sliko ali, če se pokažejo druge pomanjkljivosti, kopiranje ponovijo. V kopirnici uporabniki naročajo izdelavo sekvenc posameznih filmov ali kopije v celoti. Kopirnica v Filmskem arhivu ima ta pomen, da arhivsko filmsko gradivo (negativ sliko, lavand, dub negativ in ton negativ) popolnoma zavarujejo in ga ne izposojajo iz arhiva.

Tonski studio

Namenjen je pregledu in obnovi tonskih zapisov. Z elektronskimi aparaturnami tonske zapise prečistijo in obnovijo. Na ta način postanejo tonski posnetki zopet razumljivi in uporabni. V tonskem studiu poleg tega presnemajo filme na kasete, ki jih dajejo potem v uporabo za informativne namene namesto filmov. Arhiv video kaset ne zbira niti ne hrani.

Obdelava filmov na monitorju

Arhiv daje v uporabo le tisto filmsko gradivo, ki je bilo poprej obdelano. Kopije filmov pregledajo v projekciji. Za igrane filme ugotovijo sledeče podatke: naslov filma, sodelavce v filmu (scenarist, režiser, snemalec in igralci). Nato sumarno povzamejo vsebino filma. Pri obdelavi uporabljajo tudi vire, ki jih hrani Filmski arhiv:

- zbirko cenzurnih kartic, ki so urejene po naslovih filmov,
 - cenzurne sezname, knjige, ki obsegajo vse podatke o ustvarjalcih in tehnične podatke,
 - almanah igranih filmov od leta 1929 dalje (filmi v almanahu so razvrščeni kronološko),
 - serija kartic o ovrednotenju filmov.
- Časopisne in ustne vire pri obdelavi filmov uporabljajo le izjemoma.

Skladišča

Skladiščni prostori za vse filmsko gradivo, za črno bele (acetatne in gorljive) in barvne filme, se nahajajo v prostorih trdnjave Ehrenbreitstein. V skladu s predpisi o varstvu filmskega gradiva hranijo gorljive in acetatne filme v ločenih prostorih. Tudi trakovi posameznih filmov, negativi, lavandi, dub negativi, kopije in delovne kopije, so arhivirani posebej. Filmi so vloženi v kovinske in nato v kartonske škatle. Signatura na kartonski škatli predstavlja skladiščni prostor in polico, kjer se tehnična enota nahaja. Pri barvnih filmih napišejo pred številko z rdečimi črkami „color“, pri gorljivih filmih pa še črko „N“ (nitro). Poleg tega nalepijo pri vnetljivih filmih na pokrov škatle v obliki križa etiketo „nitro“. Temeljni pogoj za ohranitev filmskega gradiva so skladišča z ustrežno vlago in temperaturo. Nemški zvezni arhiv upošteva pri določanju stopnje vlage in temperature pogoje, ki jih je sprejela Mednarodna filmska federacija filmskih arhivov FIAF.

1. acetatni filmi (črno-beli):
temperatura 0°C do 8°C
vlaga 50 do 60% relativne vlage
2. gorljivi filmi:
temperatura 10 do 12°C
vlaga 50 do 60 % relativne vlage
3. kopije, ki jih uporabljajo:
temperatura 18 do 20°C
vlaga 50 do 60 % relativne vlage
4. barvni filmi:
temperatura do 6°C
vlaga 25 % relativne vlage.

Magnetni zvočni zapisi so pogosto izpostavljeni elektromagnetnemu vplivu. Zaradi tega lahko ti zapisi tudi propadejo. V nemškem filmskem arhivu jih vlagajo v plastične škatle in jih hranijo na kovinskih policah.

Vlago in temperaturo v skladiščih vzdržujejo s posebnimi agregati. Z njimi dosežejo ustrežno temperaturo. Vlago pa uravnavajo z drugimi aparaturni, ki v preveč vlažnih skladiščih vsrkavajo vlago in jo izločajo v obliki kapljic. Trdnjava Ehrenbreitstein ni bila namensko grajena za filmska skladišča. Njeni zidovi niso izolirani. Zlasti v prostorih, ki so vkopani v tla, je vlaga previsoka.

Nemški zvezni arhiv pripravlja načrt za gradnjo novih filmskih skladišč, da bi v njih zagotovil prostor za obsežen filmski fond in tudi pogoje, ki jih zahtevajo predpisi za varstvo filmskega gradiva. Skladišča bodo zgrajena posebej za gorljive, za acetatne in za barvne filme. V novem filmskem arhivu so predvideni prostori, ki naj bi jih imel vsak filmski arhiv, da bi mogel opravljati svoje naloge v celoti in popolnoma zavarovati filmsko gradivo.

- lepilnica; urejena bo posebej za obdelavo acetatnih in posebej gorljivih filmov. V tem oddelku bodo vgrajene posebne protipožarne naprave in odprtine v stropu, kamor naj bi se usmeril pritisk v primeru požara,
- fonski oddelek,
- pripravilnica za kopiranje,
- kopirnica z dnevno svetlobo in temnimi prostori z razvijalnico,
- prostor za ugotavljanje kvalitete kopiranih filmov,
- študijski prostori za projekcijo in obdelavo filmov,
- dve projekcijski dvorani, manjša naj bi imela 20 sedežev,
- prostor za montiranje naslovov filmov,
- prostor za signiranje po razvijanju z dvema dodatnima prostoroma za laboratorij,
- dodatni prostor za delava v razvijalnici,
- prostor za vodjo skladišč,
- mehanična delavnica,
- skladišče za kemikalije,
- upravni prostori,
- prostor za filmsko kartoteko bo povezan z upravnimi prostori,
- prostor za izdajanje filmov,
- tehnični prostori za ogrevanje in vodovodno napeljava,
- transportni sistem za prenos filmov iz skladišča.

Vsi oddelki bodo opremljeni z napravami za gašenje požara, ki bodo uporabljale posebno snov s primesjo plina. Za gradnjo bodo uporabili največ opeko. Predvidevajo zidove dimenzije 40 cm. Z zunanje strani jih bodo obložili z izolacijskim materialom in nato s fasadno opeko. Železobetonske plošče bodo tudi izolirali.

Uporaba filmskega gradiva

Filmski arhiv hrani izvirne filmske trakove – negativ slike, delovne kopije, arhivske kopije, kopije za uporabo za dokumentarne in igrane filme na 16 in 35 mm formatu in kopije za kopiranje. Arhiv dosledno upošteva pravilo, da arhivskega gradiva – negativ slike, negativ tona (na svetlobnem in magnetnem traku), delovne kopije, arhivske kopije, lavanda, dub negativna uporabnikom ne izposoja. Ti trakovi so namenjeni le za reprodukcijo filmov v arhivu. V primeru, da arhiv nima vseh naštetih trakov za posamezne naslove, ostaneta ob vsaki izposoji v arhivu najmanj dva traka za vsak uporabljeni film. S tem je zagotovljen obstoj posameznih filmov.

Kopije filmov daje arhiv v uporabo za projekcije v študijskih prostorih ali pa ga izposoja iz ustanove. Uporabniki poiščejo podatke o gradivu v kartoteki. Obstajata dve seriji kartic – za dokumentarne in za igrane filme, ki sta urejeni po abecedi naslovov filmov. Kartice so označene s številkami – signaturami gradiva v skladišču. Za dokumentarne filme je sestavljen indeks krajev in oseb ter kartoteka za posamezna področja družbene dejavnosti, npr.: za kulturo, umetnost, industrijske panoge itd. Tedenske preglede so uredili v posebni seriji. Arhivirani so kronološko, tako kot so bili posneti. Na enak način je zanje izdelana evidenca. Filmski arhiv daje v uporabo kopije filmov na osnovi odredbe zveznega ministra za notranje zadeve za zvezni arhiv z dne 11. septembra 1969 za uradne namene zveznih oblasti, dežel, občin, sodišč, za znanstveno preučevanje, za javno predvajanje, za uporabo v šolah itd. Pred izposojjo morajo uporabniki pravočasno sporočiti arhivu naslove filmov, ki jih želijo izposoditi. Za nekatere filme je posebej določeno, da morajo uporabniki zanje pred izposojjo predložiti arhivu pismeno dovoljenje

imeticnika avtorskih pravic za predvajanje. V vsakem primeru prevzame uporabnik vse posledice pri predvajanju, ki izhajajo iz avtorskih pravic. Arhiv izposoja filme vsakokrat praviloma le za eno predvajanje, razen, če ni bilo ob izposoji drugače dogovorjeno. Ob izposoji v komercialne namene ali za javno predvajanje mora uporabnik vsakokrat predložiti arhivu soglasje imeticnika avtorskih pravic za uporabo. Arhiv izstavi uporabniku račun za izposojene filme že ob izposoji, pri čemer so vštet tudi stroški prevoza filmov. Pri tem se uporabnik obveže, da bo filme predvajal na tehnično neoporečnem projektorju in da bo kopije vrnil nepoškodovane. Če bi bile kopije med uporabo poškodovane, poravnava uporabnik stroške za njihovo restavratorjo.

Inštitut za film v Frankfurtu

Inštitut zbira in hrani dokumentacijo za nemške filme in za filme drugih držav. Za prevzeto gradivo sestavi naslednja informativna sredstva:

- katalog o produkciji filmov v posameznih državah,
- kartoteko nemške filmske produkcije, ki je urejena po naslovih filmov,
- kartoteko filmske produkcije, ki je urejena po izvornih naslovih,
- kartoteko, ki je urejena po producentih,
- kartoteko nemških igranih filmov od leta 1945 do danes s podatki o vseh sodelavcih v filmu,
- kartoteko nemških dokumentarnih filmov od leta 1945 do danes,
- kartoteko o uporabi filmov,
- kartoteko filmskih delavcev (o njihovem delu),
- kartoteko o obravnava na sodišču.

Dokumentacija, ki jo zbira in hrani inštitut obsega naslednje kategorije:

- časopisne izreze o filmih z biografskimi podatki za filmske delavce. Vse časopisne članke s podatki o filmih mikrofilmajo. Za imena filmskih delavcev v člankih je sestavljena kartoteka,
- plakate za filme s kazalom, ki je urejeno po naslovih filmov,
- časopise,
- časopisne izreze, ki so urejeni po državah in obsegajo poročila o filmskih festivalih, producentih filmov, o uporabi filmov, filmski tehniki itd. Za posamezne filme, ki jih obravnavajo ti izrezi, je sestavljeno abecedno kazalo,
- fotografije, ki so urejene po abecednem redu držav in po imenih sodelavcev v filmih. Sestavljeno je tudi kazalo za filme posameznih držav.
- fotografije vseh sodelavcev v filmih.

Nemška kinoteka v Berlinu

Ustanovljena je bila brez povezave s filmskim arhivom pri Nemškem zveznem arhivu v Koblenzu. Kinoteka in Filmski arhiv imata vsak zase določeno področje delovanja. Kinoteka zbira in hrani zlasti filme tujih proizvodnje, vendar pa tudi nemške. Tako na področju zbiranja filmskega gradiva v ZR Nemčiji med kinoteko in arhivom ni določene razmejitve. Kinoteka poleg zamenjave pridobiva filmsko gradivo tudi z nakupi. V ZR Nemčiji zakonodaja namreč ne obvezuje producentov in imeticnikov filmskega gradiva, da bi morali film v določenem času oddati v arhiv. Kljub temu jih mnogokrat izročijo kinoteki brezplačno, da s tem zagotovijo njihovo ohranitev.

Evidence filmskega gradiva v kinoteki:

- kartoteka filmov, ki je urejena po izvornih naslovih filmov,
- kartoteka po imenih režiserjev,
- kartoteka ustvarjalcev filmov, ki je urejena po imenih držav,
- kartoteka za napovednike filmov.

Pomožne evidence:

- sezname sodelavcev v filmu, ki so urejeni po abecedi,
- sezname snemalnih knjig in scenarijev, ki so urejeni po naslovih filmov, imenih režiserjev in uporabljenih literarnih delih (predlogah) v filmih.
- evidenca nemških igranih nemih filmov, ki obsega serijo publikacij. K njim je izdelana evidenca (1903-1931) - register (K) s podatki o režiserjih, komponistih, arhitektih in z naslovi filmov,
- zbirka cenzurnih kartic za nemške filme, ki so urejene po abecedi naslovov filmov,
- sezname plakatov, ki so urejeni po izvornih naslovih. Zaradi večje oddaljenosti od upravne zgradbe kinoteke si filmskih skladišč v Berlinu nisem mogel ogledati. Vendar sem ugotovil, da vlogo in temperaturo uravnajo v njih približno tako kot v Koblenzu, le barvne filme hranijo pri višji temperaturi (9 do 10°C).

Kinoteka je do sedaj prevzela in hrani naslednje gradivo:

- kratke dokumentarne in igrane filme - 7000 naslovov,
- fotografije (scenske in portrete) in fotografije o delu - 100.000,
- plakate - 15.000,
- filmske programe - 50.000,
- cenzurne kartice - 2000,
- snemalne knjige - 3000,
- dokumente za filmsko arhitekturo (skice, osnutke, modele) - 13.000,
- filmske aparature (projektorje, kamere, pribor) iz let 1895-1935,
- tonske zapise - predvsem fonografe, Edisonov fonograf in nekaj starejših plošč - 500,
- notne zapise (med njimi je npr. 19 izvornih filmskih sklodb) - 300,
- diapozitive o filmsko-zgodovinskih predmetih.

Med njimi je izvorni kino-reklamni dias in drugi posnetki iz zgodnjega časa kinematografskega gledališča - 650,

- publikacije in časopis Nemške filmske in televizijske akademije v Berlinu.
- Poleg tega hrani kinoteka še drugo gradivo, ki do sedaj še ni obdelano - filmografske in biografske tekste (časopisno gradivo, vabila na projekcije itd.) - približno 100.000 izvodov.

Ena izmed temeljnih nalog Nemške kinoteke je v tem, da sodeluje v raziskavah nemške filmske zgodovine in na različnih področjih pedagogike, filmske znanosti in strokovne publicistike. V te namene izposoja gradivo, ki ga hrani. Poleg tega prireja retrospektive, seminarje, razstave in izdaja lastne publikacije.

Filme iz kinoteke predvajajo na televiziji, v kinematografih, v šolah, na univerzi, v filmskih klubih, na lastnih retrospektivah in ker je član FIAF, jih izmenjava s kinotekami drugih držav.

Med pomembnejše publikacije Nemške kinoteke šteje Katalog nemškega nemega filma (Gerhard Lamprecht, Deutsche Stummfilme 1903-1931, 10 zvezkov, Berlin, 1967-1970).

PRIDOBITVE ARHIVA SR SLOVENIJE 1981–1982
Razstava ob dnevu arhivov, 20. oktobru

Vladimir Kološa

Na mnogih storkovnih sestankih in srečanjih se slovenski arhivski delavci vedno zavzemamo za boljše informiranje naše družbe o svoji strokovni dejavnosti, kar navadno imenujemo popularizacija arhivske službe. V zadnjih letih smo na tem področju gotovo dosegli lepe uspehe, deloma kot plod lastnih prizadevanj, deloma pa tudi zaradi večjega zanimanja sredstev javnega obveščanja za vsa področja kulturnih dejavnosti in s tem tudi arhivske.

Razstava Pridobitve Arhiva SR Slovenije pomeni v slovenskem prostoru nov korak pri prikazovanju naše dejavnosti javnosti. Seveda slovenski arhivi že dolgo pripravljajo razstave gradiva, ki ga hranijo. Novost te razstave pa je v tem, da ni zgodovinsko-tematska, ampak želi obiskovalce opozoriti na gradivo, ki ga je arhiv pridobil prav v zadnjem času. Ker sta doslej objavljena za gradivo Arhiva SR Slovenije le dva vodnika po njegovih fondih in zbirkah (prvi do leta 1960 in drugi do leta 1965; tretji, do leta 1980, je v tisku), skuša arhiv s tako obliko razstav, ki naj bi jih v bodoče pripravljali vsako leto, opozoriti na novopridobljeno gradivo tudi raziskovalce in druge uporabnike.

Na prvi takšni razstavi se je arhiv odločil predstaviti javnosti izbor iz tistega dela pridobljenega gradiva, za katerega skrb ga ne zavezuje arhivska zakonodaja, namreč iz osebnih ali družinskih fondov in zbirk. O ustreznosti take odločitve bi lahko razpravljali, vendar je gotovo, da pomena tega gradiva ne gre zanemarjati. Direktorica Arhiva SR Slovenije Marija Oblak-Čarni je v predgovoru kataloga k razstavi zapisala: „Osebnih in družinskih fondov pričajo o življenju in delovanju posameznikov, njihovih hotenj, ustvarjalnosti in razmerju do sodobnikov... tudi v tistih elementih, o katerih ne zasledimo pričevanj v drugem gradivu, zato imajo specifično vrednost. Lahko pa so hkrati tudi edino pričevanje o dogodkih oddaljene in večerajšnje preteklosti, posebno takrat, kadar je drugo gradivo nepopolno ali izgubljeno.“

Za razstavo so delavci arhiva izbrali štiri pridobitve zadnjih dveh let:

1. Topografski načrt reke Save iz leta 1807,
2. Graščinski arhiv Hmeljnik,
3. Osebnih arhiv Ivana Murnika in
4. Osebnih arhiv Lojzeta Udet.

Iz vseh štirih enot so razstavljeni 103 izbrani dokumenti (10 iz prve, 12 iz druge, 40 iz tretje in 41 iz četrte).

1. Topografski načrt reke Save

Razstavljeni mapni listi predstavljajo le delček obsežnega načrta reke Save, s katerim je arhiv obogatil svojo zbirko načrtov. S pomočjo Kulturne skupnosti Slovenije ga je odkupil od akademskega kiparja profesorja Franca Kokalja. Obsega 154 mapnih listov, ki prikazujejo rečni tok od sotočja z Bregano na meji s Hrvaško do izvirov. Z numeracijo listov, ki poteka proti rečnemu toku, je razdeljen v dva dela. Spodnji del obsega liste od številke 1 (izliv Bregane v Savo) do 81 (Sava pri Senočetih pod Dolskim), zgornji pa od številke 7 (izliv Gameljščice v Savo) do 80 (slap Savice). Načrt je nastal okrog leta 1807, posnel in izrisal ga je Franz Scherouiz. Doslej javnosti, niti zgodovinarjem, ni bil znan. Pomemben je za proučevanje zgodovine gospodarstva konec 18. in v začetku 19. stoletja, posebno glede rečne regulacije, plovbe, energetske izrabe reke in pro-

metne povezave z okolico. Načrt je izrisan v merilu (približno) 1 : 7500.

2. Graščinski arhiv Hmeljnik

Arhivsko gradivo gradu Hmeljnik je izročil Arhivu SR Slovenije prof. Filip Wambolt iz Reingsena v ZR Nemčiji. Ohranjeno gradivo časovno zajema obdobje zadnjih lastnikov, rodbine Wambolt, od njihovega nakupa graščine leta 1876 do začetka I. svetovne vojne. Njegov pretežni del predstavlja korespondenca bližnjih in daljnjih sorodnikov in cerkvenih dostojanstvenikov z Marijo Wambolt. Dobro je ohranjena tudi korespondenca hmeljniških oskrbnikov z lastniki graščine konec 19. in v začetku 20. stoletja. Na njeni podlagi bi lahko ocenili gospodarsko stanje Hmeljnika, vrste kultur, ki so jih gojili, način gospodarjenja ipd. Razstavljeni popis inventarja iz leta 1895 pa nam vsaj nekoliko pokaže bogato notranjost kasneje povsem uničenega gradu.

3. Osebnih arhiv Ivana Murnika, slovenskega rodoljuba, politika in kulturnega mecena (1839–1913) sestavljajo: privatna in uradna korespondenca, brzojavke, zapiski, potrdila, diplome, letaki, osmrtnice, fotografije, literarni teksti, zgodovinski teksti in razni tiski. Obsega 346 enot in je izrednega pomena za politično in kulturno zgodovino slovenskega naroda. Med korespondenti so bili Janez Bleiweis, Lovro Toman, Janko Kersnik, Tomo Zupan, Janez Mencinger, Fran Levstik, Luka Svetec, Valentin Zarnik, Josip Cimperman, Josip Vošnjak, Henrik Tuma, Radoslav Razlag, Ivan Šušteršič, Ivan Tavčar, Simon Gregorčič, Josip Stritar, Gregor Krek, Fran Erjavec, Ivan Čankar in drugi pomembni Slovenci. Izmed slovenskih likovnih ustvarjalcev so ohranjena pisma Alojza, Janeza in Jurija Šubica, Mateja Sternena, Josipa Germa, Alojza Gangla, Alojza Repiča, Janeza Vurnika in Ivana Franketa. V arhivu so tudi dokumenti o delovanju društva Slovenija, Dramatičnega društva in Južnega sokola ter o taboru v Vižmarjah nad Ljubljano 9. maja 1869.

4. Osebnih arhiv pravnika, odvetnika, publicista, zgodovinarja ter družbenopolitičnega in kulturnega delavca Lojzeta Udet (1869–1982) obsega njegovo korespondenco, koncepte oziroma kopije njegovih pisem, člankov in razprav, njegove govore, ki jih je imel ob različnih slovesnostih, fotografsko gradivo, gradivo Zveze prostovoljcev – borcev za severno mejo 1918–1919, gradivo Kluba koroških Slovencev, prepise uradnih dopisov ter gradivo nekaterih koroških borcev. V korespondenci je zajet utrip političnega stanja na Slovenskem, zlasti v času tik pred 2. svetovno vojno. Dokumentira vezi s političnimi in kulturnimi delavci v domovini in zamejstvu, zlasti v Celovcu in Trstu. Gradivo Kluba koroških Slovencev in udeležencev v bojih na Koroškem ter gradivo Zveze prostovoljcev – borcev za severno mejo 1918–1919 vsebuje podatke o zgodovini boja za Koroško in za narodnostne pravice koroških Slovencev. Lojze Ude je znal ceniti bogastvo podatkov, ki jih je zbiral vse življenje. Vso svojo bogato arhivsko zapuščino je v oporoki prepustil Arhivu SR Slovenije.

Razstavo (ki je bila odprta 21. oktobra 1983 v avli 2. nadstropja Arhiva SR Slovenije) in katalog so pripravili Marija Grabnar, Vladimir Kološa, Majda Kocmur, Peter Ribnikar, Saša Serše in Erna Umek, pri tehničnih delih in postavitvi pa so sodelovali še Tatjana Sajko, Pavle Miklič, Filip Vidic, Matjaž Casar, Mira Zupančič in Gregor Kastelec.

ocene, poročila o publikacijah

MAKEDONSKI ARHIVIST, spisanje na sozuzot na društva na arhivskite rabotnici na SR Makedonija, leto XV/1982, knjiga 12, Skopje 1982. 253 strani

Vladimir Kološa

Dvanajsta knjiga Makedonskega arhivista je vsebinsko razdeljena na štiri dele.

1. Prvi del, ki obsega kar 176 strani, prinaša članke in drugo gradivo z medrepubliškega posvetovanja arhivskih delavcev SR Makedonije in SR Srbije, ki je bilo 28. in 29. septembra 1981 na Ohridu. Posvetovanje je bilo posvečeno problemu arhivskega gradiva iz obdobja socializma (po letu 1944), predvsem urejanju in strokovni obdelavi, v manjši meri pa tudi odbiranju in objavljanju. V tem sklopu je objavljeno tudi priložnostno predavanje akademika Mihaila Apostolskega. Sodelovanje med partizanskimi enotami Makedonije, Srbije, Grčije in Bolgarije, s katerim so prireditelji želeli poudariti vključitev tega posvetovanja v praznovanje 40-letnice vstaje jugoslovanskih narodov.

Generalni usmeritvi posvetovanja je posvečenih 14 referatov, od tega kar 12 urejanju in obdelavi arhivskega gradiva (tudi v povezavi z drugimi strokovnimi vprašanji). Najbolj kompleksna sta referata Trajka Zajkovskega Problemi urejanja in obdelave arhivskega gradiva socialističnega obdobja in Dragana Čirovića Nekatera aktualna vprašanja prioritete v tehnološki obdelavi arhivskega gradiva socialističnega obdobja.

Trajko Zajkovski govori o problemih urejanja in obdelave arhivskega gradiva iz socialističnega obdobja predvsem z vidika pogostih družbeno-sistemskih in še pogostejših administrativno-teritorialnih sprememb, katerih posledice so bile številne spremembe pisarniškega in registraturnega poslovanja. Te pa nikakor niso ugodno vplivale na urejenost in ohranjenost gradiva. Poleg tega so v Makedoniji šele leta 1955 pričeli opravljati zunanjo službo – kontrolo in pomoč pri zaščiti arhivskega gradiva pri ustvajalcih, redno in organizirano pa šele po letu 1960. Tudi administrativni kadri do tedaj niso bili dovolj strokovno usposobljeni, niti ni bilo ustreznih predpisov. Zaradi vseh teh razlogov so fondi socialističnega obdobja v makedonskih arhivih večinoma urejeni po principih praste proveniencije, po kronološko-strukturnih shemah in organizacijskih enotah.

Dragan Čirović opozarja na nekatera osnovna vprašanja, ki jim je bila doslej posvečena prenamajna pozornost: proučevanje in seznanjanje z vsemi komponentami družbenopolitičnega sistema; sodobno definiranje pojma arhivski fond (predvsem pa določitev kriterijev periodizacije in kontinuitete fonda) in vzporedno s tem pojma registraturna: izločanje nepomenljivega gradiva iz gradiva, ki je že prevzeto v arhive in razmejitev fondov. Šele po rešitvi teh osnovnih vprašanj lahko preidemo na strokovno obdelavo arhivskega gradiva. Avtor predlaga, da bi za posamezne skupine fondov iz obdobja socializma (fondi uprave, predstavniških organov, družbenopolitičnih organizacij, gospodarstva, samoupravnih interesnih skupnosti...) s tinskim delom prišli do strokovno tehnološko – metodoloških rešitev. S tem bi dosegli racionalizacijo dela, še važnejše pa je, da bi hile te rešitve podlaga strokovnim navodilom za posamezna področja arhivskih fondov.

Ostali referenti v glavnem poročajo o izkušnjah posameznih arhivov pri urejanju in strokovni obdelavi posameznih fondov ali skupin fondov: Olga Vaglenarova o fondih upravnih organov v SR Makedoniji (podaja le seznam republiških upravnih organov za leta 1944–1965), Boro Majdanac iz Arhiva SR Srbije o fondih oblastnih in upravnih organov SR Srbije, Dušanka Mijuković o fondih družbenopolitičnih organizacij v Arhivu SR Srbije, Mijana Slavejkova o fondu Mestnega komiteja ZKM Skopje, Cvetanka Pejkovska o fondu Okoliškega komiteja ZKM Skopje in Mirjana Zajkovska o fondu Okrožnega sodišča v Skopju (1945–1950).

Dva prispevka obravnavata povezave med varstvom arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv in strokovno obdelavo po prevzemu. Avtorja pivega sta Milić Petrović in Božidar Džašković, drugega pa Ivan Aleksov.

Posamezni referenti se lotevajo problemov arhivskega gradiva socialističnega obdobja tudi z drugih vidikov, tako o mikrofilmanju (Violeta Gerasimova), urejanju kserokopij in fotokopij arhivskega gradiva (Veroslava Veljašević), odbiranju iz dokumentarnega gradiva (Kosta Čingarovski) in objavljanju arhivskega gradiva (Djordji Stojčević).

Med šestimi obsežnejšimi diskusijskimi prispevki o gradivu socialističnega obdobja je najpomembnejši prispevek Olge Bećarove o klasifikaciji arhivskega gradiva kot osnovi za njegovo hitro in učinkovito uporabo. Marjan Drnovšek pa je podal informacijo o strokovni obdelavi gradiva socialističnega obdobja v SR Sloveniji.

2. Drugi del knjige prinaša članke in razprave, ki niso hili predmet medrepubliškega posvetovanja v Ohridu.

V jugoslovanski arhivsko-informativni literaturi redko obravnavano, a zelo zanimivo temo, osvetljuje članek Miloša Konstantinova Arhivi v svetu. V njem avtor na podlagi sovjetske literature in redkih domačih člankov s tega področja, predvsem pa na podlagi podatkov iz mednarodne arhivske revije Archivum, navaja število arhivov in količino arhivskega gradiva za vse dežele sveta za čas okrog leta 1970 (razen za Jugoslavijo in sosednje dežele) ter nekaj najosnovnejših podatkov o razvoju arhivske službe v posameznih deželah in vsebini ohranjenega gradiva. Iz članka dobimo osnovno predstav o stopnji razvoja arhivske službe v različnih predelih sveta.

Drugi članek je namenjen zaščiti arhivskega in dokumentarnega gradiva v normalnih in izrednih razmerah. Njegov avtor je Jovan Popović. Obravnava zaščito pred naravnimi katastrofami ter v primerih vojne nevarnosti in vojne, pri tem pa poleg tehničnih ukrepov (oprema skladišč in gradiva) za fizično zaščito arhivskega gradiva poudarja predvsem pomen varnostnega mikrofilmanja. Elena Patraklieva v članku Izdelava kartotečnega kataloga fondov in zbirke objavlja predlog evidenčnega kataloga za katalog fondov in razlaga posamezne imbrike v kartonu.

Ista avtorica skupaj s Stojanom Naumovim (Klasifikacijski sistemi za razvrščanje in označevanje arhivskih fondov) objavlja osnovne klasifikacijske skupine in podskupine po področjih dejavnosti za fonde in zbirke Zgodovinskega arhiva v Štipu, s podrobnejšim opisom dejavnosti po podskupinah in katalog fondov in zbirke Zgodovinskega arhiva v Štipu glede na osnovno klasifikacijo po področjih dejavnosti.

3. Tretji del knjige, imbrika Delo z registraturami, pri-

naša le razmišljanje Koste Cingarovskega o pomenu te rubrike in o primernosti njenega naslova (predlaga Delo v registraturah), četrti del, rubrika Poročila, pa informacijo o 2. strokovnem arhivskem posvetovanju društva arhivskih delavcev Bitole (bilo je 21. in 22. maja 1981 v Oteševu) istega avtorja.

VJESNIK HISTORIJSKIH ARHIVA U RIJECI I PAZINU, zvezek XXIV, Pazin-Rijeka 1982, 465 strani

Vlasta Tul

Arhivistični značaj publikacije nam izpričuje dejstvo, da je kar 280 strani publikacije s sedmimi prispevki namenjenih obravnavi in objavi arhivskega gradiva. Sledijo na 120 straneh trije prispevki v rubriki Razprave in članki. V registih in inventarjih pa sta tokrat zastopana le dva krajša prispevka.

Po ustaljenem sistemu razvrščanja prispevkov, si ti sledijo v kronološkem redu od časovno najbolj odmaknjena obdobja naprej.

Arhivsko gradivo notarjev in rektorjev Raba, ki ga danes hrani Historijski arhiv v Zadru, nam v prvem članku predstavi Ivan Pederin. Gradivo zajema notarske knjige 103 zapisovalcev iz obdobja od leta 1403 do 1875 ter knjige beneških rektorjev iz časov beneške vlade od 15. stoletja do leta 1797, nekaj pa je tudi dokumentov iz časa avstrijske in za leta 1806 do 1814 francoske oblasti. Po pregledu zgodovine delovanja notariatsv v Dalmaciji avtor še analizira status in izobrazbo notarjev in nas seznanja koliko in kje se gradivo za posamezna obdobja hrani. Na koncu članka objavi nekaj dokumentov, ki izpričujejo vlogo beneških rektorjev na Rabu.

V naslednjem prispevku Jakob Jelinčić predstavi Momjan in njegov grad na osnovi primerjav dveh dokumentov, ki jih hrani Historijski arhiv v Pazinu. Sredi 17. stoletja je nastal obsežen rokopisni tekst, našli pa so ga v fondu občine Momjan in je delo novigradskega nadškofa Giacoma Filipa Tommasinija. Kasneje je nastal tiskan tekst istega avtorja, ki pa je krajši in za razliko od rokopisa ne obsega zanimivih podatkov o navadah, razvadah in praznovanjih Momjancev. Za primerjavo stanja v Momjanu sredi 19. stoletja objavlja avtor odgovore na vprašalnik, ki jih je omenjena občina poslala na Direkcijo literarno-umetnostne sekcije Lloyda za objavo topografsko statističnih podatkov o Istri.

Sledi prispevek Ivana Ercega, ki objavlja dva dokumenta iz časa zamenjave beneške za avstrijsko oblastjo na otoku Krku. Prvi dokument je dekret, obsegajoč vprašanja in navodila za popis prebivalstva, ki ga je sestavil F. M. di Carnea Steffano in ga poslal cerkvenim dostojanstvenikom novo pridobljenih pokrajin. Drugi dokument pa obsega podatke o prebivalstvu ter o cerkvenih ustanovah po krajih in župnijah. Oba dokumenta sta prvič objavljena v pričujoči publikaciji.

Tudi 12. knjiga Makedonskega arhivista je torej po že ustaljeni praksi zadnjih nekaj knjig sestavljena iz tematsko zaokroženih referatov z enega strokovnih posvetovanj makedonskih in srbskih arhivskih delavcev in manjšega števila drugih strokovnih člankov in poročil o strokovnih posvetovanjih.

Šime Peršić pričinja z objavljanjem dokumentov pomembnih za zgodovino severnega Hrvaškega primorja in Istre, ki se nahajajo v Historijskem arhivu v Zadru. Tokrat nam z objavo poročil predstavnikov lokalnih oblasti o višini donosa kmetijskih proizvodov za to področje predoči stanje v kmetijstvu kvarnerskih otokov na prelomu 18. in 19. stoletja.

Sledi članek Mihaela Sobolevskega, ki piše o gradivih stavke solinskih delavcev na Pagu od 20. junija do 8. oktobra 1937. Predstavi 22 dokumentov, ki jih hranijo v Arhivu za zgodovino delavskega gibanja Hrvatske v Zagrebu. Stavko je organizirala Zveza luških in obalnih delavcev na Pagu ob podpori hrvaške delavske zveze. Po dokumentih je moč analizirati gibanje stavke. Zapisnik prve plenarne seje okrajnega narodnoosvobodilnega odbora na Krku nam predstavi Antun Hiron. Na kratko opiše razvoj narodnoosvobodilnega odbora do septembra 1943. Po kapitulaciji Italije je bila v Dobrinju prva plenarna seja Okrajnega Narodnoosvobodilnega odbora. Do danes veljaven zgodovinski datum tega dogodka 14. septembra 1943 po mnenju avtorja ni pravičen. Zapisnik seje sicer ni datiran, vendar meni, seja ni bila pred 7. oktobrom 1943.

Najobsežnejši je prispevek o dokumentih za zgodovino partizanskega šolstva v Istri, ki jih je Dražen Vlahov začel objavljati že v prejšnji 24. številki Vjesnika. Tokrat je objavljenih 73 dokumentov, ki si kronološko sledijo od 1.6.1944 do 16.6.1944.

V drugem delu Vjesnika, ki je namenjen razpravam in člankom, je kot prvi prispevek Nikole Crnkovića o galjotskem davku (Colta Gallina). Arhivski viri so pokazali, da je bilo v statutu Cresa in Osora v besedi Gallina črka n zamenjana s črko u, kar je vodilo v napačno smier raziskovanj lošinjske oziroma eresko-osorske preteklosti. Prav ta termin pa je ključen za poimenovanje izvora in razvoja razmerja med Lošinjci in Osorci.

Sledi prispevek Miroslava Bertoša, ki je ob pregledovanju gradiva v Državnem arhivu v Benetkah v fondu sveta deseterice, naletel na dokument s pričevanjem o sporu med knezom in eresko občino leta 1718. Omenjeni dokument je redek vir za zgodovino ereske občine v obdobju 1710 do 1770.

V obsežnejšem prispevku o pripradnosti kvarnerskih otokov 1848/49 in 1861 Bernard Stulli analizira politično, gospodarsko in upravno zgodovino, poudari pa tudi vlogo lokalnih tendenc na tem ozemlju.

Med registri in inventarji beremo prispevek Vinka Foretića o gradivu v Zgodovinskem arhivu v Dubrovniku, ki se nanaša na zgodovino Hrvaškega Primorja in Istre. Najpomembnejši fond, ki vsebuje take podatke je arhiv republike Dubrovnik in arhiv francoske uprave.

Darinko Munić objavlja arhivsko gradivo fonda jezuit-skega samostana na Reki, ki se hrani v Arhivu SR Hrvatske v Zagrebu. Opozarja na velik pomen omenjenega gradiva s svojo cerkveno, ekonomsko in kulturno vsebino, vezano na preteklost Reke, Veprinca, Kastava in Mošćenic v obdobju od 15. do 18. stoletja.

MITTEILUNGEN DES STEIERMÄRKISCHEN LANDESARCHIVS Folge 32, GRAZ, 1982

Nada Jurkovič

Vsebina:

- Gerhard Pferschy, Delovno poročilo Štajerskega deželnega arhiva za leto 1981
 Heinrich Purkarthofer, Dodatek: V letu 1981 podeljeni štajerski občinski grbi
 Ferdinand Hutz, Imenjska cenitev samostana Vorau iz leta 1506
 ARHIVSKI PRISPEVKI K ZGODOVINI NADVOJ-
 VODE JOHANNA IN NJEGOVEGA ČASA
 Franz Otto Roth, „Rodoslovno“ in „turško“ 1788 do 1790 v novih pridobitvah Štajerskega deželnega arhiva
 Josef Riegler, Stiska štajerskega kmečkega prebivalstva ob začetku leta 1817. Vzroki in možne rešitve z vidika nadvojvode Johanna
 Gerald Gänser, Micheal Pierwipfl – opis e. kr. kmetijske družbe podružnice Feldbach na Štajerskem
 Heinrich Purkarthofer, Spomenica Johanna Heschla o nadaljnjem obstoju ali razkosanju večjih kmetijskih gospodarstev iz leta 1832
 Josef Riegler, Prvo delovno poročilo graške trgovinske in obrtne zbornice ministrstvu za trgovino iz leta 1852
 Oglas: Objave Štajerskega deželnega arhiva

Na začetku je delovno poročilo Štajerskega deželnega arhiva, ki ga je napisal direktor G. Pferschy in obsega 28 strani, razdeljeno pa je na devetnajst poglavij. H. Purkarthofer nadaljuje svoj prispevek o štajerskih občinskih grbih, ki so jih podelili v letu 1981 krajem Altenmarkt pri Fürstenfeldu, Altenmarkt pri St. Gallenu, Amering, Apfelberg, Halbenaur, Krakendorf, Mitterberg, Pertlstein, Schröder, Wenigzell. F. Hutz obravnava v svojem prispevku imenjsko cenitev samostana Vorau iz leta 1506. V tej cenitvi je podana gospodarska slika samostana. Avtor tabelarično prika-

že davek (Grundzins) in naturalne dajatve, ki so jih bili kmetje dolžni dati samostanu. Sledijo arhivski prispevki k zgodovini nadvojvode Johanna in njegovega časa. Prvi prispevek je napisal F. O. Roth. Obravnava enainštirideset pisem iz rodbinskega arhiva Berg – Mandell, ki so nastala v letih 1788 in 1790 kot korespondenca med baronom Bajalicsem in baronico Anno Mario pl. Schaffmann, poročeno Storch pl. Sturmbrand. Poleg zelo osebne vsebine vsebujejo pisma podrobna vojaška poročila iz Vojne krajine. Omenjeni so kraji Kerstinja, Bijelovar, Karlovac, Slunj. Sledi prispevek J. Rieglerja o stiskah štajerskega kmečkega prebivalstva ob začetku leta 1817, kot jih je zapisal nadvojvoda Johann. Zapis obsega 15 strani in vsebuje med drugim kritiko uradnikov gubernija in okrožnih uradov ter advokatov. Govori tudi o pridobivanju železa ter o carinskih dajatvah, ki so zelo visoke.

Prispevek G. Gänserja nam predstavi opis Micheala Pierwipfla, župnika trga Felring in načelnika podružnice kmetijske družbe. Opis je iz leta 1825 ter vsebuje 63 paragrafov. Pierwipfl podaja zemljepisna in klimatska dejstva, statistične podatke o prebivalstvu, živini, načinu obdelave zemlje, gospodarskem pomenu trgovine in obrti, prehrabnenih navadah, oblačilih, plačilu poslov, sanitarnih razmerah, številu rojstev in smrti ter zdravniški oskrbi. Za izboljšanje stanja predlaga ustanovitev kmetijskih šol. Gänser je izbral 23 paragrafov ter jih predstavil v pričrnočem sestavku.

H. Purkarthofer je pripravil zapis o spomenici Johanna Heschla, ki govori o obstoju ali razkosanju večjih kmetijskih gospodarstev. Heschl je bil upravitelj gospostva Feistritz in okrožni komisar. Zadnji prispevek je napisal J. Riegler. Govori o prvem delovnem poročilu graške trgovinske in obrtne zbornice, ki je bilo poslano ministrstvu za trgovino leta 1852. V poročilu so omenjeni industrija, trgovina, tudi o šolanju kadrov in promet. Predvsem sta omenjeni Drava in Mura kot plovni poti, železnica Dunaj – Trst ter ceste, ki so, posebno proti Madžarski in Hrvaški, zelo slabe.

GAZETTE DES ARCHIVES, št. 115 do 119, leto 1982

Ivan Nemanič

V letu 1982 je izšlo pet številčk La gazette des Archives, pri čemer je št. 117/118 dvojna. Razprave v njej so razvrščene v že ustaljene rubrike. Daljšim uvodnim člankom sledijo rubrike: notice, informacije in razmišljanja in nato kronika ter ocene publikacij.

Konservator v Nacionalnem arhivu Hervé L'Huillier je objavil v št. 115 (str. 203–214, leto 1982) članek o redakciji prevzemnih zapisnikov. Pri tem gre za izkušnje delovne skupine arhivistov in dokumentalistov Nacionalnega arhiva in prehodnega arhiva v Fontainebleauju in za poenotenje metode dela pri urejanju seznamov gradiva, ki ga ministrstva oddajajo v prehodna arhivska skladišča v Fontainebleauju. Avtor članka priporoča, naj bi izročitelj gradiva poleg vsebine gradiva priložil zapisniku tudi kratko uvodno notico s podrobnimi podatki o izročitelju in njegovi dejavnosti, o vrsti dosjejev, okoliščinah izročitve, izločanju in pomenu gradiva za zgodovino. Članku so dodani vzorec prevzemnih zapisnikov z vsemi podatki, ki jih moramo upoštevati pri njihovem sestavljanju.

Članek konservatorjev Gerarda in Cristiane Naud Analiza administrativnih arhivov predstavlja izkušnje, ki so si jih pridobili arhivisti v departmanskem arhivu Sarthe po letu 1974 pri sestavljanju popisov za prevzeto gradivo na osnovi prevzemnih zapisnikov. (št. 115, str. 216–245).

V naslednjem članku Zvočni (ustni) arhivi (št. 115, str. 246–251) razmišlja avtor Ch. de Tourtier-Bonazzi, konservator v Nacionalnem arhivu, o tehničnih in znanstvenih metodah priprav in izvedbe ustnega pričevanja. Študija obsega zlasti dve vprašanji: ureditev in ohranitev zbranega gradiva. Zato, da zvočni zapis posnamemo, moramo imeti ustrezna tehnična sredstva. Običajno uporabimo magnetofon. Med snemanjem odstranimo razne šume. Med pogovorom upoštevamo in zapišemo naslednje podatke: okoliščine, v katerih je potekal intervju, datum in uro pogovora, mesto in naslov pogovora, obliko zapisa, vsto traku, hitrost obratov na sekundo, identiteto osebe, ki je bila intervjuvana (ime, priimek, datum in kraj rojstva, ime osebe, ki je pripravila in vodila intervju). Posneti zvočni zapis shranimo v ustrezni škatli in mu priložimo popis o poteku intervjuja.

Izvajalec ankete naj bi dobil od osebe, ki jo bo intervjuval, pismeno soglasje za vsebino razgovora.

V številki 116 so bili objavljeni članki o dejavnosti Komiteja za zgodovino II. svetovne vojne v Franciji, o specifičnih problemih arhivske službe v Afriki in o razvoju arhivov v Ljudski republiki Kitajski. V Parizu je bil pri Predsedstvu vlade ustanovljen Komite za zgodovino II. svetovne vojne z nalogo, da uskladi delo pri zbiranju gradiva o vojni v raznih predelih države (Marie Therese Chabard, Komite za zgodovino II. svetovne vojne in njegovi arhivi, št. 116, str. 5–19). Komite je anketiral zlasti udeležence odpora. Težil je za tem, da bi zbrano gradivo shranili v Nacionalnem arhivu. Z namenom, da bi zbral gradivo o odporiškem gibanju v Franciji, so se člani komiteja udeležili procesa pred vojaškim sodiščem v Nürnbergu. Okvirno je delo komiteja obsegalo: izvajanje ankete pri udeležencih odpora, veliko anketo o kronologiji odpora, deportacijah in kolaboraciji. Pri teh nalogah sodeluje komite z nekaterimi komisijami, ki se ukvarjajo z isto dejavnostjo in jih članek tudi navaja. Zbrano gradivo hrani komite v svojem arhivu. V preteklosti je pripravil več razstav o odporu, deportacijah in osvoboditvi. Gradivo je zbral tudi v tujini, zlasti v Nemčiji in ZDA. O odporiškem gibanju je izdal znan-

stvene publikacije. V letu 1980 je prenehal obstajati. Gradivo, ki ga je zbral, je bilo oddano v varstvo v razne ustanove.

Direktor Arhiva Senegala je v članku Specifični problemi arhivov v Afriki (št. 116, str. 20–29, leto 1982) predstavil nastanek in probleme, s katerimi se srečuje arhivska služba v Afriki. Z načrtnim varstvom arhivskega gradiva so v mnogih afriških državah pričeli šele potem, ko so te postale neodvisne. Arhivi se srečujejo z mnogimi problemi. Primanjkuje jim zlasti ustreznih arhivskih skladišč. Gradivu pretijo številne nevarnosti: sončna svetloba, povečana vlaga, insekti, zlasti termiti in glodalci. Nekateri depoji so opremljeni z napravami za zračenje, toda s tem je gradivo mnogokrat izpostavljeno prahu in veliki vlagi. Le redki arhivi imajo urejene ateljeje za restavracijo gradiva. V Afriki tudi ne obstaja šola, ki bi usposabljala restavratorje gradiva.

Razvoj arhivske službe ovira tudi pomanjkanje drugih strokovnih delavcev v arhivih. S pomočjo Unesca sta bili ustanovljeni dve šoli: v Dakarju (frankofonska) in pri univerzi v Akri (anglofonska). Ti dve šoli vzgajata arhiviste s srednjo izobrazbo. V mnogih državah so arhivisti pri svojem delu prepuščeni sami sebi. Administracija pogosto oddaja arhivom neurejeno gradivo, ki ga potem ni mogoče uporabljati. Zakonodaja o varstvu arhivskega gradiva je dokaj pomankljiva. Reševanje perečih vprašanj arhivskega gradiva onemogoča nerazvitost posameznih držav in drugi problemi afriških držav. Vendar pa je postalo vprašanje ohranitve arhivske dediščine v današnjem času tudi politični in nacionalni problem. Mnogi arhivi so bili ob ukinitvi kolonij prepeljani v Evropo. Afriške države si prizadevajo, da bi jih pridobile nazaj. Pri tem pričakujejo pomoč v okviru OZN. Za reševanje arhivskih problemov se zavzemajo arhivska strokovna združenja. Zlasti opozarjajo na probleme varstva arhivskega gradiva vlade svojih držav.

V št. 116 je bil objavljen tudi članek direktorja Biroja Državnega arhiva Ljudske republike Kitajske Zhang Zhonga Opažanja o državnih arhivih Ljudske republike Kitajske. Pod vlado raznih dinastij arhivsko gradivo na Kitajskem ni bilo ovrednoteno kot zgodovinski vir za nacionalno zgodovino. Arhivom so posvečali skrb le zato, da bi jim arhivski dokumenti pomagali vzdrževati njihovo vladavino. Mnoge vojne, nemiri itd. so povzročili propad mnogih arhivalij stare Kitajske. Komunistična partija je posvetila ohranitvi arhivskega gradiva, ki ga štejejo za nacionalno kulturno dediščino, veliko pozornosti. Letu 1949 so morali na zahtevo vlade vsi imetniki arhivskega gradiva poskrbeti za njegovo ohranitev in zanj izdelati inventarje. V naslednjem letu so bili položeni temelji za arhivsko službo na Kitajskem. Ustanovljen je bil Zgodovinski arhiv Nove Kitajske, urejeni so bili depoji od centralnih oblasti do lokalnih organizacij. Na Kitajskem obstajajo naslednji arhivi:

- Centralni arhiv, ki hrani gradivo KP Kitajske in najvišjih državnih organov in gradivo o poteku revolucije na Kitajskem,
- Prvi zgodovinski arhiv Kitajske hrani gradivo starejših dinastij,
- Drugi zgodovinski arhiv Kitajske hrani gradivo centralnih organov vlade iz Nankinga itd.,
- arhivi na nivoju ministrstev – npr. za obrambo, kulturo itd.
- arhivi distriktov prevzemajo gradivo, ki je pomembno za lokalno zgodovino iz vseli obdobja zgodovine,
- arhivi urbanizma hranijo gradivo o gradnji mest, industrije.

Vsi arhivi na Kitajskem pripadajo državi. Upravljata jih partija in vlada na različnih nivojih. Delo arhivov vodi in nadzira Biro arhivov, ki tudi deluje na različnih nivojih.

Arhivi med seboj niso podrejeni drug drugemu. Arhivi na Kitajskem ne hranijo vsega gradiva, ki je v preteklosti nastalo. Tudi ohranjeno gradivo še ni bilo prevzeto v celoti. Osnova arhivskega dela na Kitajskem je centralizirana uprava. V letu 1980 so bili starejši fondi odprti za javno uporabo. V letu 1980 je Centralni arhiv obiskalo 4400 raziskovalcev. Glede na veliko število obiskovalcev je postala najpomembnejša naloga arhivov izdelava inventarjev in izdaja publikacij. V zadnjih letih se je uveljavila praksa, da arhivi objavljajo gradivo po vnaprej pripravljenem načrtu v časopisih in revijah ali pa ga predstavljajo na zborovanjih raznih društev. V sedanjem času arhivi še ne morejo ustreči vsem zahtevani družbe. Za to jim primanjkuje strokovnih delavcev zlasti z visoko kvalifikacijo. Zaostaja modernizacija metod dela. Mnogo gradiva še ni bilo prevzetega. V zadnjem času si kitajski arhivisti izmenjujejo izkušnje z arhivskimi strokovnjaki drugih dežel.

Konservator na Direkciji francoskih arhivov Françoise Hildesheimer v članku Arhivski inventarji in zgodovinske raziskave (št. 117–118, leto 1982) analizira vrste inventarjev zlasti glede na zahteve in pričakovanja raziskovalca. Zastavlja si vprašanje, ali arhivist s sestavljenimi inventarji odgovarja na vprašanja uporabnikov gradiva. Avtor članka priporoča sodelovanje med arhivistom in uporabnikom gradiva.

Avtorica članka Župnijski arhivi in njihove težave, (št. 117–118, str. 82–89, leto 1982) je predstavila problem ohranitve župnijskega arhiva v Saint-Maurice de Lille, za katerega je bil leta 1739 izdelan inventar. Ob pregledu ugotovimo izgubo več tisoč dokumentov. Danes jih je ohranjenih le še 160. Največ jih je bilo uničenih med francosko revolucijo. Mnogo gradiva so si prilastili razni zbiralci gradiva.

Hervé L'Huillier, šef arhivske službe je v članku Permanentno usposabljanje francoskih arhivistov (št. 117–118, str. 90–103, leto 1982) osvetlil vprašanje strokovne usposobljenosti v francoskih arhivih. Mnogi departmjski in mestni arhivi ocenjujejo, da je strokovna izobrazba njihovih arhivistov nezadovoljiva. Zlasti uporaba nove tehnike in nove naloge zahtevajo poglobljeno strokovno znanje. Združevanje francoskih arhivistov je v letu 1981 posvetilo temu vprašanju posebno študijo. V njej kritično ocenjujejo sedanjo situacijo in nakazujejo določene možnosti pri reševanju vprašanja strokovnega izobraževanja arhivistov.

Daniel Farcis je v uvodnem članku št. 119 (Zbirka ministrskega arhiva, „misioni“ Nacionalnega arhiva št. 119, str. 188–209) obrazložil dekrete, na osnovi katerih je bila oblikovana predarhivska služba za gradivo ministrstev in delo „misionov“. V predarhivskih skladiščih vodi jo izločanje gradiva arhivisti Nacionalnega arhiva in ga pripravljajo za oddajo v Nacionalni arhiv.

V naslednjem članku so sodelavci Michel Conchon, Marie Odile Ducrot in Jean-Pierre Teil predstavili dejavnost prehodnih skladišč v Fontainebleauju za gradivo francoskih ministrstev (št. 119, str. 210–241, leto 1982), ki so bila osnovana že v letu 1969. Leta 1977 so zgradili za prehodna skladišča že deset zgradb. V njih hrani prevzemni center 132.500 km gradiva. Zgradba, ki bo po načrtu dograjena in opremljena v letu 1984, bo sprejemala računalniško gradivo. Prevzemni center „Cité“ prevzema gradivo centralne državne uprave, ki je bilo pred tem že v „misionu“ izloženo. Oddaljenost od Pariza (70 km) povzroča nekatere probleme in težave. Toda prednost lokacije v Fontainebleauju je v tem, da je mogoče graditi nova skladišča.

O vojaških arhivih in njihovi organizaciji piše Philippe Schillinger (št. 119, str. 242–248, 1982). Različni vojaški arhivi so nastajali neodvisno od civilne uprave. Od leta 1966 koordinira njihovo delo Komite za vojaške arhive. Posamezni vojaški arhivi so podrejeni zgodovinskim oddelkom treh rodov vojske: kopne vojske, mornarice in letalstva. Vojaški arhivi težijo za poenotenjem metod dela.

Samostojen arhiv predstavlja v Franciji tudi Arhiv zunanjega ministrstva in ni podrejen Direkciji francoskih arhivov. O njegovem delu pišeta Dominique de Courcelles in Cecile di Borgo (št. 119, str. 249–261). Arhiv prevzema gradivo centralne uprave Zunanjega ministrstva in od časa do časa tudi spise poslaništev in konzulatov. Pri posameznih oddelkih ministrstva so urejene registre, ki skrbijo zato, da se dosjeji ohranijo kot celota.

S problematiko obratitve gradiva ministrskih kabinetov nas seznaui Perrine Canavaggio v članku Arhivi ministrskih kabinetov in njihove zbirke (št. 119, str. 266–283, 1982). Ministri in člani kabineta štejejo spise o svojem delovanju za zasebno lastnino. Ob vsakokratni personalni spremini bi jih vzamejo s seboj. S tem so izgubljeni mnogi dragoceni dokumenti. O varstvu gradiva kabinetov pripravljajo spremembo, tako da bi ga hranili kot depozit. Začasno naj bi to gradivo ne bilo dostopno za javnost.

MARIO STANISCI: ELEMENTI DI ARCHIVISTICA, UNIVERSITÀ DEGLI STUDI DI UDINE, FACOLTÀ DI LETTERE FILOSOFIA, ANNO ACCADEMICO 1981/82, C.D.C. — UDINE

Ljudmila Bezljaj-Krevel

Osnove arhivistike (Elementi di archivistica), je razširjena, močno predelana in povečana izdaja že leta 1977 izdane ga priročnika „Sommaro di archivistica“ istega avtorja,

ki je izšel pri Šoli za arhivistiko, paleografijo in diplomatiko pri državnem arhivu v Trstu. Za novo izdajo je poskrbel Istituto di Storia dell' Università di Udine. Priročnik je izšel maja 1982 na 162 straneh. Avtor je snov razdelil na tri večja poglavja: teoretična arhivistika, arhivska ekonomika in arhivska zakonodaja. Temu poglavjem sledi pregled bibliografije, na koncu pa so dodane še priloge, ki so prav tako razdeljene v tri dele. V prvem so objavljeni odloki predsednika republike o arhivski službi, v drugem so primeri različnih obrazcev, ki se uporabljajo pri poslovanju s spisi v uradih državne uprave, tretji del

pa prinaša shematski prikaz organiziranja in delovanja arhivske uprave.

V prvem poglavju je v podpoglavjih obdelana definicija arhiva, tipi arhivov, funkcija in življenje arhiva od nastanka, dozorevanja, vrednotenja in njegove končne namembnosti, kot tudi urejanje od teoretičnih načel do prakse, preurejanje ter izdelava inventarjev in drugih pomagal. Dotedanje tekstualne opredelitve italijanskih arhivistov glede pomena pojma arhiv, je avtor razširil in preciziral v skupek katerikoli izraznih sredstev, ki so materialno ohranjena ali ohranljiva (pisna, risana, fotografirana, fonografirana, kibernetična) ustvarjena z delovanjem neke bitnosti (fizične ali pravne osebe), medsebojno povezana z nekim nujnim razmerjem, izvirajočim iz narave ustvarjalca v poteku njegovega življenja in obstoja ter zato organski izraz nekega organizma. Pri tem je posebej poudarjen instrumentalni značaj, ki ga ima tak skupek v odnosu na osnove in končne družbene in osebne cilje, ki jim sledi ustvarjalec. Od drugih zbirk ali skupkov dobrin se loči predvsem v tem, da so te poslednji, najvišji namen delovanja zavoda ali zasebnika, medtem ko so arhivski dokumenti sredstvo za doseganje namena. Stanisci pri tem ne daje osnovnega poudarka zgolj kulturni pomembnosti kot merilu izbora za trajno hranjenje, temveč poudarja poleg nje praktično vrednost arhivov, ki tudi po materialni in funkcionalni ločitvi od ustvarjalca še vedno varujejo obstoj določenih pravic.

Iz klasifikacijskih razlogov se arhivi, ki so sami zase individualni, lahko grupirajo glede na ustvarjalce v javne (državne, deželne, pokrajinske, občinske, cerkvene) in zasebne (arhivi zavodov, podjetij, družin), glede na dejavnost (upravne, finančne, sodne), glede na vrsto v žive (gradivo v njih še nastaja), stare (spisi so stari več kot 40 let) in mrtve (ne rastejo več oziroma so ustvarjalci prenehali obstojati). Ločijo se naprej lahko na posebne (z gradivom določenih ustvarjalcev) in na splošne (državni arhivi) ter glede na čas nastanka na moderne in stare arhive. S fotoreproduciranjem arhivalij, bodisi zaradi varnosti bodisi zaradi dopolnjevanja fondov, pa nastaja nov tip arhiva, to je fotokopirni arhiv.

Ocenjevanje vrednosti gradiva in izločanje je opredeljeno kot najdelikatnejši trenutek v življenju arhiva, saj gre za ocenitev pravne in zgodovinske pomembnosti vsakega dokumenta. Izhajajoč iz načela, da je sestavni dejavnik vsakega arhiva nujni medsebojni odnos med dokumenti, večina italijanskih arhivistov zavrača izločanje, če se s tem poruši povezava med dokumenti. Vendar pa se zaradi velike množine gradiva temu ni mogoče izogniti. Zato pa mora tisti, ki mu je poverjeno izločanje, dobršen del svojega poklicnega pripravljavanja posvetiti zgodovinski analizi, saj mora imeti občutljiv, če že ne kar preroški smisel za zgodovino in poznati vsa mnogostranska pota, ki jim in ki jim bo sledilo zgodovinopisje. Nevarnost neprehtanih izločanj se skuša zmanjšati tako s samim arhivskim zakonom kot z nizom določb s tega področja.

Kaže, da tudi v Italiji še vedno prihajajo v arhivske institucije neurejeni arhivski fondovi. Vse našete metode urejanja takih fondov so znane tudi pri nas. Neglede na to, da so se v arhivistiki izoblikovale tako teoretične kot praktične norme za rekonstruiranje prvotne ureditve fonda, pa se pri samem delu večkrat vzbudi dvom v njihovo uporabljivost, saj je vsak arhivski fond individualno zase in zahteva veliko prilagodljivosti.

V drugem poglavju so strokovna navodila za ustrezno ohranjanje arhivskega gradiva in njegove ustrezne uporabe. Poglavje je razdeljeno na podpoglavja o arhivski zgradbi, opremi in delovnih sredstvih ter restavriranje. Po naštevanju vseh norm, ki veljajo za arhivske zgradbe tudi pri nas, posveča avtor veliko pozornost funkcionalni

razporeditvi prostorov v arhivski stavbi. Med vzroki okvar na arhivih so na prvo mesto postavljeni biološki povzročitelji, med katerimi prednjači človek. Stanisci ga obtožuje ne le nehote ali iz malomarnosti povzročenih okvar s tem, da prepušča arhive drugim uničevalcem. Žal je človek aktiven povzročitelj množičnega vandalizma, ko ob ljudskih vstajah ali vojaških zasedbah postanejo arhivi, ki so večini nepoznani, skoraj magičen cilj uničevalskega besa v prizadevanju, da bi se zbrisalo neko dejstvo s tem, da se uniči zadevna dokumentacija. Poleg tega povzroča škodo še človek kot tat, strasten zbiralec je obenem uničevalec, nepazljiv raziskovalec povzroča mehanske okvare dokumentov in slednjič kot slab restavrador. Opisane so tudi operacije restavriranja poškodovanih dokumentov, ki se izvajajo v Centru za knjigoveško in restavracijsko fotoreprodukcijo državnih arhivov.

Tretje poglavje o arhivski zakonodaji je razdeljeno na podpoglavja o upravni organiziranosti državnih arhivov in o arhivih. Osnovni zakon o arhivih je odlok predsednika republike iz leta 1963 z poznejšimi spremembami, ki določa splošne norme o arhivskem gradivu in, še vedno, če ni v nasprotju s kasnejšimi zakoni, pravilnik za državne arhive iz leta 1911. Organizacijo uprave v državnih arhivih pa določa zakon iz leta 1975 in odlok predsednika republike, izdan istega leta, ki določa organizacijo ministrstva za kulturne dobrine in okolje. Pri tem poglavju bi se zadržala malo dlje, ker se organizacija arhivske službe razlikuje od naše, čeprav zasleduje povsem iste cilje. Leta 1975 je uprava državnih arhivov, prej vključena vse od leta 1874 pod ministrstvo za notranje zadeve, prešla pod ministrstvo za kulturne dobrine in okolje, katerega najvišji svetovadni organ je vsedrjavni svet za kulturne dobrine in okolje, ki mu predseduje minister. V njem je 90 članov, ki jih izvolijo ali določijo različne upravne in kulturne institucije, od ministrstev, dežel, pokrajin in občin do posameznih univerzitetnih profesorjev, znanstvenikov in strokovnjakov. Poleg njega delujejo sektorski odbori ministrstva, sestavljeni iz 8 članov vsedrjavnega sveta in generalnega vodje zadevnega centralnega urada. Eden od njih je tudi za arhive.

Centralna uprava se razčlenjuje na tri osrednje urade, od katerih je eden tudi za arhivske dobrine z lastnim sektorskim odborom in na glavno direkcijo za splošne upravne posele in osebje. Ministrstvu za notranje zadeve pa je še vedno poverjena naloga, da preko generalnega inšpektorata, prefektov, vladnih komisarjev in predstavnikov ustreznih komisij določa akte, ki niso za javno uporabo, jih nadzoruje in dovoljuje izločanje. Periferni organi so superintendence. Šefi teh se periodično sestajajo na deželnih konferencah s predstavniki dežele in na deželnih odborih za kulturne dobrine. Tako v centralnih kot v perifernih organih je predvideno delovanje sveta zavoda. Arhivske superintendence na deželni in meddeželni ravni nadzorujejo tudi gradivo javnih nedržavnih zavodov in arhivov, ki so iz katerikoli razlogov v privatnih rokah. Pri tem jim pomagajo honorarni inšpektorji.

V Rimu je sedež dveh centraliziranih organov, to sta Centralni državni arhiv in Fotoreprodukcijski center, knjigovoznica in restavracija. Centralni državni arhiv hrani in omogoča uporabo arhivov osrednje državne uprave, hrani tudi vsedrjavno kartoteko fotoreproduciranih arhivov in sodeluje v komisiji centralnih uradov pri sestavljanju načelnih izločitvenih seznamov. Fotoreprodukcijski center, knjigovoznica in restavracija državnih arhivov pa pončuje in pripravlja osebje o tem specifičnem predmetu, nadzoruje fotoreprodukcijsko opremo, restavracijo, knjigovoznice ter upravlja premične naprave v delavniceh.

Državni arhivi so splošni arhivi. Poleg Centralnega državnega arhiva v Rimu je še eden v vsaki pokrajini. Ti hranijo

dokumente italijanskih držav in pred združitvijo, gradivo perifernih uprav in sodnih organov ter druge arhive in dokumente v državni lasti, razen vse zakonodajne dokumentacije, ki je izvzeta iz pristojnosti državnih arhivov, ker imata poslanska zbornica in senat svoj arhiv tako kot ministrstvo za zunanje zadeve in obrambo. Državni arhivi nadzorujejo državne uprave glede hranjenja, izločanja in priprave gradiva za oddajo v državni arhiv ter fotoreproduciranje dokumentov. Zato so v vseh državnih uradnih ustanovljenih nadzorne komisije, ki jih sestavljajo načelnik urada, vodilni uradnik-tajnik, višji intendant centralnega državnega arhiva ali direktor državnega arhiva, zastopnik ministrstva za notranje zadeve, ki določajo tudi, katera dokumentacija ni dostopna javnosti. Pri uradnih na nižji upravni stopnji od pokrajinske se nadzor državnih arhivov omejuje zgolj na udeležbo v komisiji za izločanje in določitev dokumentov, ki niso dostopni za prosto uporabo.

Pri nekaterih državnih arhivih so osnovane tudi šole za arhivistiko, paleografijo in diplomatiko, sekcije za reprodukcijo ter knjigovodske in restavratorske delavnice. V občinah, kjer nastajajo in obstajajo obsežni upravni in sodni arhivi, so ustanovljene še sekcije državnih arhivov. Arhivi javnih (nedržavnih) ustanov imajo glede hranjenja, izločanja, urejanja in dajanja v uporabo enake obveznosti kot državni arhivi. Za gradivo, ki nima več pomena za tekočo rabo ustvarjalca, morajo ustanoviti ločeno sekcijo

arhiva ali pa se lahko javni zavodi združijo v ustrezen konzorcij in poverijo hranjenje in urejanje tega gradiva posebnemu uradniku. Gradivo lahko oddajo na svoje stroške v hranjenje – depozit državnemu arhivu. Tak depozit lahko odredi tudi minister za kulturne dobrine in okolje na predlog superintendanta, če ustanove ne skrbijo za gradivo v skladu z zakonom. Tudi vsi zasebniki, ki so iz kateregakoli razloga imetniki gradiva, starejšega od 70 let, ali če superintendena določi, da ima gradivo velik zgodovinski pomen, morajo svoje arhive skrbno vzdrževati, urediti, inventarizirati in omogočiti uporabo, če ne deponirajo gradiva pri državnem arhivu.

V primeru, če svojih obveznosti ne spoštujejo, odredi minister za kulturne dobrine in okolje depozit gradiva pri državnem arhivu, mogoče pa je tudi razlastiti imetnika. Zbirke arhivov so del domenskega premoženja. Arhivi vseh javnih ustanov so neodtujljivi, arhivi, v lasti zasebnikov, pa se štejejo za zasebno inovino javnega interesa. Pri prodaji zasebnih arhivov ima predkupno pravico ministrstvo za kulturne dobrine in okolje.

Po odloku predsednika republike iz leta 1963 so vsi dokumenti, ki se hranijo v državnih arhivih, dostopni javnosti, z izjemo dokumentov, ki se nanašajo na zunanjo in notranjo politiko države in tistih, ki zadevajo izključno osehne zadeve posameznikov ter spisi kazenskih procesov, katerih dostopnost je dovoljena šele po preteku določene dobe. Tudi dostopnost zasebnih arhivov ni le stvar lastnika, temveč tudi arhivskega superintendanta.

MARJAN DRNOVŠEK, ARHIVSKA ZAPUŠČINA PETRA GRASSELLIJA 1842–1933, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 6, Ljubljana 1983, 522 strani

Jože Zontar

Pri objavi virov moramo upoštevati načelo racionalnosti. To dosežemo na dva načina: z izbiro dokumentov in z različnimi oblikami redukcije. Kriteriji izbire in redukcije so odvisni od pomembnosti dokumentov. Pod kriterijem pomembnosti razumemo izbor dokumentov, za katere pričakujemo, da se bodo največ uporabljali, da bodo prinesli največ novih podatkov, da so težko dostopni, težko čitljivi ali pa se pogosto citirajo v kritičnem aparatu. Dokumente lahko izbiramo glede na tematiko, včasih pa prihajajo v poštev tudi serije pomembnih dokumentov, na primer serije sejnih spisov, korespondence itd. Oblika redukcije je regest. Druga oblika redukcije pa je izpuščanje nepomembnih delov besedila, na primer uvoda in konca. Regest se zelo pogosto uporablja pri srednjeveških listinah, zelo pa sem skeptičen glede koristnosti uporabe regestov za dokumente iz srednjega veka in začetka novega veka. Edicija na podlagi redukcije seveda v nobenem primeru ne zamenjuje originala.

Če povzamemo gornje ugotovitve z vidika oblike objave, potem lahko razdelimo objave dokumentov na naslednje vrste:

- objave v obliki prepisa dokumenta (v celoti ali delno),
- objave v obliki regesta, ki pa že v nekem smislu mejijo na pripomoček za uporabo,
- objave v obliki ohdelanih podatkov, na primer podatkov v računskih knjigah, zapuščinskih inventarjih, statističnih popisih itd. Pri tem gre predvsem za računске podatke, ki jih prenesemo v obliko tabele, da bi jih lahko na tisti način kvantitativno primerjali. Ta oblika objave meji zato že na samo obdelavo.

Ta uvod se mi je zdel potreben zato, da določim mesto dela Marjana Drnovška, v katerem je objavljena arhivska zapuščina Petra Grassellija, ki je deloval na slovenskem kulturnem in znanstvenem področju kot društveni funkcionar, igralec, prevajalec, kritik, novinar, založnik in urednik. Desetletja je bil politično dejaven v kranjskem deželnem zboru in v državnem zboru in kar 14 let župan mesta Ljubljane (1882–1896). Zato je tematika izbranih dokumentov vezana na življenje in delo ter nacionalno, kulturno in politično osveščanje slovenskega meščanstva in inteligence v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja. Publikacija prinaša na ta način pomembne virov ne le za zgodovino Ljubljane, marveč vse Slovenije. Oblika objave gradiva pa predstavlja – če se povrnemo na naš uvod – kombinacijo prepisov dokumentov (v celoti ali delno) in regestov. Taka kombinacija je v Drnovškovem delu pri nas prvič uporabljena in brez pretiravanja lahko trdim tudi uspešno.

V uvodnem delu govori avtor o življenju in delovanju

Petra Grassellija, o opravljenih delih na arhivskem fondu in njegovi uporabi, kako je razvrstil dokumente ter kako jih je razčlenil. Izbrani dokumenti so urejeni v štirih glavnih skupinah. Te pa so: osebno gradivo, korespondenca, gradivo o društvenem, založniškem, gospodarskem in političnem delovanju ter rokopisi, tiski in slikovno gradivo.

Ob izidu publikacije pa si postavljamo še eno vprašanje. Med vsako stroko in družbenim okoljem se vzpostavljajo določeni odnosi. Tudi arhivska dejavnost vzpostavlja različne odnose s svojim okoljem. Pri tem si predvsem prizadeva za spremembo svojega položaja in vloge. Prizadeva si dokazati svojo koristnost in povezavo z družbenimi potrebami. Zaveda se, da ne bo dokazovala

družbene potrebnosti v zadostni meri le s tem, da bo omogočala raziskovaleem delo v arhivih, pač pa s tem, da bo vzpodbudila nova dognanja na področju zgodovinskih in drugih raziskav. To pa lahko dosega s svojimi objavami, med drugim tudi s takimi, kot je Arhivska zapuščina Petra Grassellija. Ob skromnem odzivu širšega družbenega okolja na taka prizadevanja arhivov pa si postavljamo vprašanje, od kod izvira določeno nerazumevanje pomena in prispevka modernih zasnovane arhivske dejavnosti. Zato bi bila naloga stroke, da začne diskusijo o položaju in vlogi arhivske dejavnosti v družbi. Napori, ki jih je treba vložiti v vsako objavljeno delo, jo k temu še toliko bolj zavezujejo.

ZORKA SKRABL, HRANILNIŠTVO NA DOLENJSKEM IN V BELI KRAJINI, FRANCE ŠTUKL, HRANILNIŠTVO V ŠKOFJI LOKI. Gradivo in razprave 5. Ljubljana 1983, 143 strani

Stane Granda

Zgodovinski arhiv Ljubljana, ki povezuje večino nekdanjih kranjskih mestnih arhivov, nas je s petim zvezkom Gradiva in razprav lepo presenetil. Presenečenje je dvojno: v izboru tematike in v krajevnem izboru. Pokazal je, da ne skrbi le za razvoj arhivske službe v Ljubljani in Škofji Loki, ampak tudi na področjih kot sta Dolenjska in Bela krajina. Resda je bilo že pred tem marsikaj narejenega, res je, da je Zgodovinski arhiv poskrbel za ustrezne prostore, vendar smo najbolj veseli take skrbi, ki se kaže v publikacijah kot je ta, ki jo imamo pred seboj.

Hranilništvo je v tistem delu slovenske historiografije, ki obravnava novejšo dobo, pogosto omenjano. Znana je njegova pozitivna vloga pri reševanju socialnih in gospodarskih problemov našega podeželja. Kljub temu pa ne moremo biti zadovoljni s stanjem raziskav teh vprašanj, manjka zlasti razprav, ki bi na konkretnih primerih pokazale učinkovitost teh denarnih zavodov. Zato je objavljeno gradivo svojevrsten izziv slovenskim zgodovinarjem. Upajmo, da ga bo kmalu nekdo sprejel. Ohranjeno gradivo, zlasti pa, če bo kombinirano še z drugimi viri, obeta dobre, zlasti pa konkretne rezultate.

Zorka Skrabl, ki vodi v Zgodovinskem arhivu Ljubljana enoto za Dolenjsko in Belo krajino, je zastavljena nalogo razumela zelo dobesedno. Omejila se je predvsem na prikaz ohranjenega gradiva, ki sega od druge polovice 19. stoletja do leta 1947, ko so zadrage razpustili. Po krajšem uvodu daje osnovne podatke o kreditnih zadrugah, opisuje poslovanje in arhivsko gradivo, navaja podatke o članstvu in denarnem prometu, vendar ne za vse, ki jih sicer omenja, objavlja, odlomke iz zapisnikov upravnih organov nekaterih zadrug, popis ohranjenega gradiva. Vsa ta poglavja zaključuje ustrezna strokovna oprema, z nemškimi povzetki. Posebej je treba po-

hvaliti izbor iz zapisnikov, ki je izredno ilustrativen, še več, razširja krog uporabnikov. Iz njih bo marsikaj izvedel tudi tisti, ki teh vprašanj ne bo raziskoval. Pozornejši bralec se bo lahko celo vprašal, komu so današnje banke pravzaprav namenjene. Uvidel bo kaj pomeni osebni, zlasti gotovinski kredit, spoznal bo, da je bila izredno koristna ustanova odpravljena v imeu splošnih ljudskih interesov, ustreznega nadomestila pa zanjo ni (do neke mere v novejšem času čekovne knjižice).

France Štukl je ubral drugačno, lahko bi rekli ambicioznejšo pot, saj je ohranjeno gradivo delno tudi obdelal. Omejil se je na pet škofjeloških denarnih zavodov, tri vaške, katerih arhivi so tudi ohranjeni, pa je pustil ob strani. Pri prikazih posameznih hranilnic in posojilnic je objavil tudi dele ohranjenega gradiva. Seveda pa vseh možnosti ni izkoristil, verjetno tudi ni imel takega namena. Analize, ki bi bile narejene na podlagi ohranjenega gradiva, bi bile zelo zanimive. Ker je bilo tankajšnje kmetijstvo aktivno, kot je mogoče razbrati iz enega objavljenih dokumentov, bi bile zelo zanimive primerjave z ostalimi področji Slovenije. Verjetno bi dobili celo nekaj podatkov, na podlagi katerih bi lahko ugotovili, kako velik in iz kakšnih kultur je moral biti sestavljen nek kmetijski obrat, da je bil rentabilen. Dela Zorke Skrabl in Franceta Štukla ne smemo meriti po obsegu, saj je v njem veliko več dela, kot v marsikateri obsežnejši monografiji. Opravila sta ga dobro, čeprav je tudi nekaj manjših napak, ki pa niso bistvene.

Posredno je to mogoče ugotoviti zlasti po tem, kdo je opravljal revizijo zadrug, vendar je v tem primeru potrebno že nekaj predznanja, do katerega pa se bodo preprostejši braleci težje dokopali. V primerih, ko imajo avtorji večje ambicije in kadar želijo, da bi bilo njihovo delo namenjeno širši javnosti, se takim vprašanjem ni moč izogniti.

Knjiga je širše uporabna in ni namenjena le strokovnjakom. Zato pogrešamo uvod, ki bi jasneje določil in opredelil hranilnice, zlasti pa razložil glavne razlike med tistimi, ki so jih pospeševali liberalci in tistimi, za katerimi so stali klerikalei. Ko Skrablova našteva posamezne hranilnice, bi bilo lahko označeno, kateri politični orientaciji je pripadalo vodstvo.

OTTO WÄCHTER, RESTAURIRUNG UND ERHALTUNG VON BÜCHERN, ARCHIVALIEN UND GRAFIKEN – RESTAVRIRANJE IN VZDRŽEVANJE KNJIG, ARHIVALIJ IN GRAFIK, HERMAN BÖHLAUS NACHF. WIEN-KÖLN-GRAZ, 1982 tretja izdaja, 290 strani

Jedrt Vodopivec

Priročnik o restavriranju in vzdrževanju arhivskega, knjižnega in grafičnega gradiva ni namenjen le ožjemu krogu delavcev v arhivih, knjižnicah, galerijah in muzejih, ki delajo na konserviranju in restavriranju takega gradiva, ampak tudi širše, vsem delavcem v teh ustanovah in drugim, ki jim je do pravilnega hranjenja in konserviranja tega dela kulturne dediščine.

Profesor Otto Wächter je mednarodno priznan restavratorski strokovnjak na tem področju, dolgoletni vodja restavratorskega oddelka avstrijske Narodne knjižnice na Dunaju, profesor oddelka za restavriranje in tehnologijo (papir, usnje, les, pergament) na Akademiji za upodabljaljočo umetnost na Dunaju. To je njegova že tretja dopolnjena izdaja, kjer je strokovno in pregledno obdelano področje konserviranja, restavriranja in varstva omenjenega gradiva na približno 300 straneh, dopolnjeno s fotografijami knjig, zemljevidov, grafik ter listin na pergamentu in papirju, pred in po restavriranju. Vsebina je razporejena na sledeča poglavja:

A.

V prvem poglavju je podan pregled vseh snovi, s katerimi pridemo v stik pri konserviranju in restavriranju omenjenega gradiva, zgodovinski pregled tehnologije njihove izdelave in značilne bolezni vsakega od materialov.

B.

V podpoglavjih so razčlenjene poškodbe in njihovo preprečevanje:

1. narava in škodljivost različnih povzročiteljev poškodb (svetloba, vlaga, temperatura, onesnažen zrak, mikroorganizmi), njihove direktne posledice in medsebojni vplivi na trajnost gradiva,
2. pogoji skladiščenja, regulacija vlažnosti in dezinfekcija v skladiščih,
3. škodljivi insekti in njihove poškodbe na gradivu, metode vplivanja ter načini mehansko-kemijskega razkuževanja,
4. kisli razkrojni produkti materialov, ki služijo kot pisna podlaga, vpliv onesnaženega zraka na pospešen razpad teli snovi, odstranjevanje le teli s postopkom nevtraliziranja,
5. izdelava papirja iz lesovine in lesne celuloze, vzroki

za njegov hitrejši razpad, način odstranjevanja onesnažujočih komponent, predvsem lignina,

6. železozalna čmila in njihove poškodbe, fizikalne in kemijske metode za povečanje čiljivosti, kemijske metode določevanja črnih in identifikacija pisave.

C.

V poglavju o restavriranju in konserviranju je shematsko opisano delo in naprave restavratorjev, tehnika konserviranja in restavriranja vseh že v prvem poglavju opisanih snovi, restavriranje knjižnih vezav, globusov, pečatov itd. Navedene so še zdravju škodljive kemikalije in mikroorganizmi ter vnetljive in eksplozivne kemikalije.

D.

Na tem mestu skuša opozoriti na izredno pomembno, vendar često zanemarjeno pravilno shranjevanje gradiva po konservaciji in restavraciji. V neustreznih pogojih hranjenja bo vse dolgotrajno delo in drag material zaman.

E.

Poleg naravnih nesreč so obdelane tudi nevarnosti pred tatvinami, poškodbe nastale pri uporabi originalov, zato priporoča izdelavo kopij in mikrofilmov. Istočasno pa opozarja pred poškodbami gradiva, ki so posledica uporabe kopirnih strojev.

F.

Zadnje poglavje posveča razstavam, torej različnim načinom razstavljanja, pripomočkom ter varnem transportiranju.

Ob koncu priročnika je podan še slovar tehničnih izrazov (nem., angl., fr., it.) in pregled glavnih pigmentov pri slikarskih tehnikah.

Poglavji o poškodbah (B) ter konserviranju in restavriranju (C) sta namenjeni predvsem tistim, ki se aktivno ukvarjajo s konserviranjem in restavriranjem gradiva. Za razumevanje postopkov preprečevanja in odstranjevanja poškodb zahteva znanje konservatorstva, restavratorstva in kemije.

Vsa ostala poglavja pa so koristno dopolnilo znanja in pogosta pomoč vsem delavcem v arhivistiki, knjižničarstvu, muzejski in galerijski dejavnosti ter drugim, pri reševanju naslednjih vprašanj:

- varovanju gradiva v skladiščih in izposojanju,
- ravnanju po naravnih nesrečah,
- odbiranju gradiva za konserviranje in restavriranje,
- zaščitnem mikrofilmanju in kserokopiranju,
- razstavljanju gradiva,
- transportiranju gradiva.

нове pridobitve slovenskih arhivov

ARHIV SR SLOVENIJE 1983

Državni sekretariat za pravosodno upravo LR Slovenije (1960–1961, 0,10 tm)
Skupščina SR Slovenije s predhodniki (1943–1963, 22 tm)
Kr. banska uprava za Dravsko banovino, IV. oddelek, s predhodniki (1919–1945, 26 ks.)
Republiška konferenca ZSMS 1969, predhodnik CK ZSMS (1965–1969, 8,5 tm)
Republiški svet ZS Slovenije (1965–1969)
Republiški odbor sindikata družbenih dejavnosti (1965–1974)
Republiški odbor sindikata storitvenih dejavnosti (1963–1974)
Republiški odbor sindikata prometa in zvez (1965–1969)
Republiški odbor sindikata družbenih dejavnosti (1965–1974)
Republiški odbor sindikata industrije in rudarstva (1965–1974)
Republiški odbor sindikata gradbeništva (1965–1971, skupaj 52 tm)
Univerzitetna konferenca ZSMS, predhodnik Zveze skupnosti študentov Slovenije (1960–1979, 7 tm)
Zveza prostovoljcev – borec za severno mejo (1905–1980, 0,4 tm)
Komisija za likvidacijo kreditnih zaslug (1935–1957, 2 tm)
Protokol o trgovinski izmenjavi med FLRJ in republiko Italijo (za čas od 4. avgust. 1949 – 3. avg. 1950, 1 ks.)
Filmi: Trideset let Drame (1919–1949, 3 šk.), Prešernove nagrade (1964, 2 šk.), Kroparski kovači (2 šk.), Otroci na vrtu, Odhod od maše, Sejem v Ljutomeru (3 šk.), Panorama Kranja, Prihod osvoboditeljev v Kranj 1945 (2 šk.)
Fotonegativ iz Valvazorja Slava Vojvodine Kranjske 1 knj. (2 ks.)
Diapozitivi – nakup 1905–1941 (670 ks.)
Privatni arhiv dr. Ivan Tavčar (19. in 20. stol., 0,4 tm)
Privatni arhiv Ivan Murnik (19. in 20. stol., 0,25 tm), nakup
Privatni arhiv dr. Karel Grosman (1877–1884, 0,1 tm)
Privatni arhiv Šinkovec (1590–1983, 0,5 tm)
Razglednice Ljubljane (1933, 3 ks.)
Karta iz Valvazorjeve knjige Slava Vojvodine Kranjske (1 ks.)
Karta SR Slovenije 1 : 400.000 (1982, 2 ks.)
Kserokopije: Listine 1466–1480 (17 ks.), Listine SAM. A II., Gr. A I. (1401, junij 25, 1404, februar 24), listine 1560–1885 (8 ks.)

Na podlagi Sporazuma iz leta 1923 in Protokola iz leta 1958 smo prevzeli naslednje gradivo:¹

rokopisi (10 ks.) iz Avstrijskega državnega arhiva na Dunaju
urbarji (11 ks.) iz Deželnega arhiva v Innsbrucku in 6 ks. iz Finančnega arhiva na Dunaju

18 rokopisov samostana Bistra in Pleterje urbar Kamnik, 1628
mikrofilme 15 rokopisov iz Nacionalne biblioteke na Dunaju
e. kr. Notranje ministrstvo, spisi 1888–1918
c. kr. Kmetijsko ministrstvo (del), spisi 1888–1918
e. kr. Trgovsko ministrstvo, železnice, spisi 1888–1895
e. kr. Pravosodno ministrstvo, spisi 1888–1918
Urad za zaščito spomenikov, spisi 1888–1918
Deželno namestništvo v Gradeu, spisi vodogradenj in trške pravice (14 fasc.)
Deželno namestništvo v Gradeu (železniški spisi), 1898–1918 (4 fasc.)
Deželni šolski svet za Štajersko do 1918, originali in kopije (15 fasc.)
Finančna deželna direkcija v Gradeu, državna posestva (80 zv.)
spisi državnih posestev (1,54 tm)
spisi oblastev za zemljiško obvezo 1888 (0,47 tm)
Avstrijske državne železnice, proga Celovec–Beljak–Gorica–Trst (1 fasc. v originalu, 1 fase. v kserokopijah)
Policijska direkcija v Ljubljani (1 fase.)
Garnizijsko sodišče v Ljubljani, 1906–1913 (35 fase.)
Vojno divizijsko sodišče Ljubljana, 1914 (4 fase.)
Vojno divizijsko sodišče Trst, izpostava Ljubljana, 1914–1915 (14 fase.)
Vojno sodišče v Ljubljani, 1907–1915 (4 fase.)
Garnizijska bolnica Ljubljana
Deželna žandarmerijska komanda v Ljubljani, 1876–1920 (2 fasc., 10 zv.)
Zaplenjeni spisi SHS, komande v Borovljah in slovenskega planinskega regimenta februar – maj 1919 (1 fasc.)
Jožefinski kataster za Koroško (za 38 občin)
Del Jožefinskega katastra za Štajersko (originali in kopije)
svetovna vojna – plebiscit (kserokopije).

ZGODOVINSKI ARHIV V CELJU 1983

Rudnik Zabukovica (1799–1979, 3 tm)
Fototeka Pelikan (1932–1957, 8517 kom. fotograf.)
Slovensko ljudsko gledališče Celje (1950–1983, 15 tm)
SOB Mozirje (1963–1966, 60 tm)
ObLO Mozirje (1962–1963)
Zbirka odredb in zakonov (18. st., 1 tm)

Na podlagi Sporazuma z Avstrijo iz leta 1923 in Protokola iz leta 1958 vrnjeno arhivsko gradivo iz Avstrije:

Privilegij kartuzije Žiže (rokopis W 982)
Privilegij kartuzije Jurklošter (rokopis W 983)

¹Podroben popis gradiva bo podan v posebni publikaciji.

Kopialna knjiga in urbar kartuzije Žiče (15. st.)
 Privilegiji kartuzije Žiče (13. st.)
 Urbar kaplanije Sv. Trojice v Celju (1609–1626)
 Seznam profesorov in obletnic samostana Žiče (17.–18. st.)
 Listine minoritskega samostana v Celju (15.–18. st., 24 kom.)
 Okrožni urad Celje (1798, 1813–1815, 1818–1849, fasc. 39, indeksi, delovodniki, ekslibitni protokol)
 Okrajni urad Celje (1854–1865, 5 fase., delovodniki)
 Okrajno glavarstvo Celje (1850–1865, 2 šk.)
 Okrajni gradbeni urad Celje (1857–1872, 1 šk.)
 Okrajni urad Vranksko (1845–1868, 1 fasc.)
 Okrajni urad Konjice (1804–1867, 1 fasc.)
 Okrajni urad Šmarje pri Jelšah (1854–1868, 1 fasc.)
 Okrajni urad Gornji grad (1852–1868, 1 fasc.)
 Okrajni urad Rogatec (1845–1868, 1 fasc.)
 Okrajna gosposka Laško (1848, 2 fasc.)
 Okrajni urad Laško (1854–1868, 1 fase.)
 Rokopisi (XVII/27, 43, 44)
 Protokol: arhitektura, gradnja cest in vodogradnja celjsko okrožje (1788–1834)
 Protokol o gradnji cest v celjskem okrožju (1835–1849)
 Protokol o vodogradnji v celjskem okrožju (1835–1857)
 Načrti za Okrožje Celje (18., 19. st., arhitektura, gradnja cest)
 Tabela obveznosti gospodstva Žovnek (1832)
 Listine trga Šentjur pri Celju (17., 19. st., 2 ks.)

POKRAJINSKI ARHIV KOPER 1983

Matične knjige občine Sežana (1900–1948, 0,82 tm)
 Komisijaska trgovina Preprodaja Koper (1958–1981, 3 tm)
 Volilna komisija materijskega področja (leto 1944, 0,05 tm)
 Zbirka fotografij iz obdobja NOB (72 fotografij)

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA 1983

Enota v Ljubljani

ObLO Grosuplje (ake.f., 1962–1970, 55 tm)
 Okrajno sodišče Logatec (1906–1945, 0,1 tm)
 Okrajno sodišče Cerkljica (1898–1943, 0,3 tm)
 Okrajno sodišče Lož (1790, 1850–1944, 0,7 tm)
 Denarni zavodi Slovenije (1944–1948, zbirka gradiva bank, hranilnic in posojilnic na slovenskem ozemlju, 1900–1967, 4 tm)
 Kartonažna tovarna Ljubljana (1949–1972, 1982, 5,7 tm)

Listine, diplome, rokopisi, akti (1517–1894, 84 kom.)
 Fotografije in razglednice Ljubljane in Šentvida pri Ljubljani, pred letom 1941
 Fotografije na ploščah trgovine Tičar in Mestne hranilnice Ljubljanske (pred letom 1941, 80 ks.)
 Razglednice Ljubljane
 Šola za medicinske sestre – babice, Ljubljana (1947–1981, 8 tm)
 Poklicna šola kovinarske stroke (1865–1982, 10 tm)
 Meščanska šola Rakek (1926–1945, 0,7 tm)
 Kmetijsko-gospodarska šola Nova vas (1946–1960, 0,1 tm)
 Osnovna šola 8. talcev Logatec, (1877–1974, 1 tm)
 Osnovna šola Partizanski kurirji Laze (0,1 tm)
 Osnovna šola Rovte (0,2 tm)
 Osnovna šola Vrh nad Rovtani (1914–1965, 0,3 tm)
 Osnovna šola Šentvid pri Stični (1875–1956, 3 šolske kronike, šolska foto kronika)
 Osnovna šola Gorenje Otave (1931–1962, 0,1 tm)
 Osnovna šola 11. maj Grahovo (1868–1970, 0,7 tm)
 Osnovna šola Unce (185–1957, 0,7 tm)
 Osnovna šola Jožeta Krajca Rakek (1881–1976, 1,2 tm)
 Osnovna šola Tone Šraj-Aljoša Nova vas pri Rakeki (1872–1975, 0,8 tm)
 Osnovna šola Šivče (1903–1963, 0,3 tm)
 Osnovna šola Notranjski odred Cerkljica (1873–1981, 0,6 tm)
 Osnovna šola Babno polje (1888–1957, 0,6 tm)
 Osnovna šola Heroja Janeza Ilirbarja Stari trg pri Ložu (1862–1978; 3,2 tm)
 Osnovna šola Iga vas (1890–1962, 2,5 tm)
 Doma šole za zdravstvene delavce ginekološko-porodniške smeri, Ljubljana (1954–1965, 0,3 tm)
 Plavalni klub Ljubljana (1950–1980, 0,5 tm)
 Plavalni klub Ilirija, Ljubljana (1959–1970, 0,1 tm)
 Podporno društvo delavcev in nameščencev LRS (1907–1962, 0,4 tm)
 Športni klub Ilirija, Ljubljana (1911–1940, 0,5 tm)
 Zveza kulturnoprosvetnih organizacij Slovenije – Okrajni svet Ljubljana (1953–1965, 0,3 tm)
 Zveza kulturnih organizacij Vrhnika (0,4 tm)
 Primožič Jože – Miklavž, Idrija (1709–1979, 6 tm)

Enota za Gorenjsko

Občina Koroška Bela (1873–1942, 6,2 tm)
 Občina Dovje-Mojstrana (1599–1945, 4,3 tm)
 Zastop zdravstvenega okrožja Jesenice (1897–1917, 0,2 tm)
 Bratovska skladnica KID Jesenice (1916–1945, 0,1 tm)
 Osnovna šola Javorniški rovt (1923–1962, 0,2 tm)
 Osnovna šola Planina pod Golico (1909–1961, 1 tm)
 Župnijski urad Koroška Bela (1812–1940, 0,7 tm)
 Okrajni odbor ZZB NOV Kranj (1951–1962, 3,7 tm)
 Občinski odbor ZZB NOV Kranj (1 tm)
 Okrajni odbor VVI Kranj (0,3 tm)
 Občina Kranj (1956–1978, 28,8 tm)
 Glasbena šola Kranj (1909–1975, 5,6 tm)
 Pevski zbor France Prešeren Kranj (1945–1979, 0,6 tm)
 nekaj kmečkih arhivov s področja Zgornjesavske doline

Enota v Škofji Loki

Niko Železniki (1946–1954, 1 matična knjiga)

Vodovodno društvo v Škofji Loki (1901–1947, 1 knjiga zapisnikov)
 Dom upokojencev Podlubnik (1970–1978, 1 mapa)
 Gasilsko društvo Stara Loka (1901–1975, 0,1 tm)
 Muzejsko društvo Škofja Loka (1936–1973, 0,1 tm)
 LTH Škofja Loka (1954–1980, 4,5 tm)
 Jože Peternelj, mizarstvo, Škofja Loka (1936–1974, 0,2 tm)
 Niko Kavčič (1941–1945, 1 knjiga (Življenje in delo v partizanih))

Enota za Dolenjsko in Belo Krajino

ZZB NOV Metlika (1958–1960, 0,5 tm)
 SDK v SR Sloveniji, podružnica Novo mesto (1972–1973, 2,3 tm)
 Otmar Sturm, trgovec v Metliki (1904–1940, 0,1 tm)

Na podlagi Sporazuma z Avstrijo iz leta 1923 in Protokola iz leta 1958 vrnjeno arhivsko gradivo iz Avstrije.

Rokopisi (17. stol., 3 kom, 2 na mikrofilmu)

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR 1983

Občinski ljudski odbor Ravne na Koroškem (1955–1961, 51 tm)
 Občinski ljudski odbor Črna na Koroškem (1955–1958, 9 tm)
 Okrajno sodišče Dolnja Lendava (1866–1914, dopolnitve že prevzetega gradiva, 1941–1945, 40 tm)
 Okrajno sodišče Murska Sobota (1916, 1917, 1927–1941, 1945–1947, 9 tm)
 Notar Oskar Laubhaimer, Dolnja Lendava (1889–1918, 1,5 tm)
 Notar Jurij Széll, Dolenja Lendava (1941–1945, 0,2 tm)
 Slovensko pevsko društvo v Mariboru (1919–1941)
 Metalna Maribor (tehnična dokumentacija 1927–1960, 7 tm)
 Gradbeni načrti železniške postaje na Pragerskem (1898–1941, 0,1 tm)
 Občinski komite ZKS Slovenj Gradec (1961–1979, 4 tm)
 Medobčinski svet ZKS za Koroško, Slovenj Gradec (1968–1978, 9 tm)
 Občinski komite ZKS Radlje ob Dravi (1971–1981, 5,4 tm)
 Občinska konferenca SZDL Radlje ob Dravi (1972–1978, 4,5 tm)

Na podlagi Sporazuma z Avstrijo iz leta 1923 in Protokola iz leta 1958 vrnjeno arhivsko gradivo iz Avstrije.

Listine trga Ljutomera (1396–1793, 34 kom)

Listine mesta Maribora (1315–1792, 333 kom)
 Listine meščanskega špitala v Slovenj Gradcu (1385–1509, 35 kom)
 Trški arhiv Ljutomera (16. konca 19. stoletja, 14 tm)
 Okrožni urad oziroma okrožna vlada Maribor (1850–1868, 3 tm)
 Okrajno glavarstvo Maribor (1850–1854, 0,8 tm)
 Okrajni urad Maribor (1854–1868, 10 tm)
 Okrožni gradbeni urad Maribor (18., 19. stol., 2 knjigi, 16 načrtov arhitekture, 24 načrtov gradnje cest)
 Okrajni urad Sv. Lenart (1854–1868, 6 tm)
 Okrajna gosposka Sv. Lenart (1830–1849, knjige registraturnih pripomočkov, 0,5 tm)
 Okrajni urad Slovenska Bistrica (1854–1868, 5 tm)
 Okrajna gosposka Dravograd (1830–1845, 0,5 tm)
 Kserokopije: Okrožni urad Maribor (1841–1849, protokoli, 3,5 tm)
 Mikrofilmi: Zemljiške in listinske knjige – nova vrsta z območij okrajnih sodišč Ivnik (Eibiswald), Radgona (Radkersburg), Cmurek (Mureck), (56 škatel)

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI 1983

Državno tožilstvo v Gorici (1933–1943, 2 tm)
 Svet Svobod in prosvetnih društev okraja Gorica (0,5 tm)
 Zveza prostovoljnih borcev za severno mejo (1970–1983, 0,5 tm)
 Krajevni odbor SZDL Renče (1 zaboj)
 Fotografije iz obdobja I. svetovne vojne na ozemlju Primorske (283 kom)
 Fotografije Kmetijske šole v Ložah (1945–1947, 10 kom)

ZGODOVINSKI ARHIV V PTUJU 1983

Občinski sindikalni svet Ormož (1954–1976, 31 škatel)
 Občinska konferenca socialistične zveze delovnega ljudstva Ormož (1952–1975, 69 škatel)
 ZSJ Medobčinski odbor bratstva in prijateljstva Ptuj (1961–1983, 3 škatle, 0,3 tm)
 Delavsko prosvetno društvo Svoboda Ptuj (1972–1983, 45 fasc., 4 tm)
 Obrtno podjetje Krojaštvo Ormož (1963–1968, 2,5 tm)
 Dijaški dom Ptuj 1945–1977 (5 škatel, 0,5 tm)
 Zapuščina dr. Horvat Antona, advokat v Ptuj (29 škatel)
 Zapuščina prof. Anton Klasinc (1 škatla)
 Kseroks posnetki – Vizitacije (l. 1738, l. 1760, l. 1773, posnete v Škofjiškem arhivu v Gradcu, 108 kom)
 Občinski komite ZKS Ptuj (1968–1977, 1,5 tm)

Na podlagi Sporazuma z Avstrijo iz leta 1923 in Protokola iz leta 1958 vrnjeno arhivsko gradivo iz Avstrije:

Listine mesta Ormoža (1570, julij 25; 1668, julij 18; 1773, april 14; 1787, januar 21, 4 kosi)
Okrajno glavarstvo Ptuj (1805–1870, 2 fascikla učnih pisem)
Collectaneum bei dem Predigerkloster zu Pettau (rokopis)
Invalidski dom Ptuj (1760–1860, 48 knjig in 18 fasc., 6 tm)
Statut mesta Ptuja (1513, 8. avgusta, rokopis)
Arhiv mesta Ptuja (1395–1887, 49 fasc., 11 knjig, 5 tm)

ARHIV INŠTITUTA ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA 1983

Komanda kobariškega vojnega področja, obveščevalna točka Č 1 (poročila št. 44–47, 51–55, oktober–november 1944, 13 listov)
Osebni dokumenti dr. Mirana Brinarja, šefa artilerijske sekcije glavnega štaba NOV in PO Slovenije (1943, 1944, 7 listov)
Izkaz o dovršenem tečaju za propagandiste Jurija Šmicergerja (1944, 1 list)
Poročili Viktorja Avblja-Rudija glavnemu štabu NOV in PO Slovenije o pohodu XIV. divizije na Štajersko 7. in 13. marca 1944 (7 listov)
Dr. Stanko Peterin, 11 nuovo potere popolare e la minoranza nazionale italiana 1945, ediz. del „Nostro Avvenire“ Trilof (brošura)
„Dahavski poročevalec“, vestnik Jugoslovanskega odbora v Dachau (št. 1–6, 8–16, 18–30, maj–junij 1945, 0,02 tm)
Seznam borcev 2. in 3. čete 1. bataljona 18. SNOUB „Frana Levstika“ (januar–marec 1944, 1 zv.)
Bandenkampf in der Operationszone Adriatisches Küstenland, SS Kriegsbericht Dr. Hans Schneider-Bosgard, Trst (1945), Exemplar, št. 928 (1 knjiga)
Izjave o delu Jaka Vetrina v času NOB v Ljubljani (23 listov)
Tekst televizijske oddaje „Čas, ki živi“ 3. februarja 1982 o tragediji 3. bataljona Prešernove brigade na Pokljuki 15. decembra 1943 – V črnem in rdečem cvetu (18 listov)
Gradivo o sovjetskih državljanih, udeležencih NOV Slovenije, zbral Mile Pavlin (korespondenca, spomini, izjave itd., 1963–1976, 0,10 tm)
Seznami borcev, padlih borcev in odlikovanih borcev II. ruskega bataljona 18. SNOUB „Bazoviške“ od oktobra 1943 – maja 1945, sestavil G. Žiljajev (1 zvezek, 10 listov)

Gradivo Odbora za proučevanje zgodovine revolucionarnega mladinskega gibanja v Sloveniji, zbrala Milena Bokša-Bac (1978–1979, 0,10 tm)
Spomini dr. Mirana Brinarja na kapitulacijo jugoslovanske vojske leta 1941 (15 listov)
Izjava prof. dr. Marjana Južničiča o njegovem delovanju v sanitetnem odseku Vrhovnega štaba v Drvarju leta 1944 (2 lista)
Učakar Vilma, Organizacijski razvoj in delo SPZZ v Kamniškem okrožju v letih 1943–1945 (diplomska naloga, 58 strani)

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA 1983

Župnijski arhivi:

Črmošnjice: matične knjige (2 fasc.), spisi (5 fasc.)
Ljubljana – Sv. Peter: matične knjige (20. fasc.), status animarum (7 fasc.), razne knjige (25 fasc.), spisi (55 fasc.)
Naklo: matične knjige (4 fasc.), status animarum (1 fasc.), razne knjige (11 fasc.), spisi (21 fasc.)
Stara Loka: matične knjige (4 fasc.), razne knjige (10 fasc.), spisi (ca 4,20 tm)
Žabnica: spisi (1 fasc.)

ŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR 1983

Matične knjige: župnija Sv. Jurija pri Preboldu (1691–1828, 4 knjige)
Mariborska škofija (škofijska pisarna, 1941–1967, 20 tm)

bibliografija arhivskih delavcev 1983

Marjeta ADAMIČ

Enciklopedija druge svetovne vojne 1939–1945. Založba Borec, Ljubljana, 1982, Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1–2, str. 116

Ljudmila BEZLAJ-KREVEL

Arhivski viri za zgodovino Goriške, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Publikacija 2, Nova Gorica 1982, str. 105–123

Ivan Cankar und das nationale Program der slowenischen Sozialdemokratie, Österreichische Osthefte 25, Wien 1983, str. 56–94

Ljiljana CIGLAR

Navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva družbenopolitičnih organizacij, Arhivi V, štev. 1–2, Ljubljana 1982, str. 37

Jože CURK

Nekdanji jezuitski kolegij v Mariboru, 50 let Pokrajinskega arhiva Maribor 1933–1983, Maribor 1983, str. 27–34

Razvoj urbanih naselij na območju občine Ormož, Ormož skozi stoletja II, Ormož 1983, str. 61–80

Radlje in njihova okolica (umetnostnozgodovinski oris), Radlje skozi čas, Radlje (1983), str. 46–56

Vloga fevdalne arhitekture in oblikovanja urbanih naselij na Slovenskem Štajerskem, Varstvo spomenikov XXV, Ljubljana 1983, str. 55–65

Urbano-gradbena zgodovina slovenjebistriškega ozemlja, Zbornik občine Slovenska Bistrica I, Slovenska Bistrica 1983, str. 163–182

Marjeta ČAMPA

Mladinski tisk med narodnoosvobodilnim bojem. Napredno mladinsko gibanje na Slovenskem, Ljubljana, Republiška konferenca ZSMS 1982, str. 186–191. (referat na posvetovanju o zgodovini SKOJ in naprednega mladinskega gibanja v Sloveniji v Ljubljani, aprila 1981)

Narodnoosvobodilni tisk v Sloveniji, Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1–2, str. 24–30 (spec. naloga)

Obisk v Nacionalnem arhivu v Washingtonu. Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1–2, str. 90–91. (poročilo na Dnevu arhivov Slovenije v Ljubljani, oktobra 1982)

Vinko DEMŠAR

France Štukl, Knjiga hiš v Škofji Loki (poročilo), Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1–2, str. 113

Vlado Valenčič, Ljubljanska trgovina od začetka 18. do srede 19. stoletja (poročilo), Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1–2, str. 115

Majda Smole, Graščine na nekdanjem Kranjskem (poročilo), 2000, štev. 25/26, 1983, str. 171–173

Marjan DRNOVŠEK

Razstava Ljubljana v arhivskem gradivu od začetka 14. stoletja do danes, Kronika 30, štev. 1982 (izšlo 1983), str. 236–238

Baron Codelli je želel postati komunalec. Komunalec – glasilo delavcev Komunalnega podjetja Ljubljana, štev. 3/4, 1983

Arhivska zapuščina Petra Grassellija, Ljubljana 1983

France DOLINAR

Vinzenz Joseph Fürst Schratzenbach

Gandolph Ernest Graf von Kuenburg

Ignaz Franz Zimmermann

Franz Xaver Kuttnar

Anton Martin Slomšek

Jakob Maximilian Stepischnegg

Mihael Napotnik

Augustin Johann Josef Gruber, v: Lexikon der Bischöfe

der Deutschen Bischofskonferenz, Band 2, Freiburg 1983

Letopisi ljubljanske nadškofije kot zgodovinski vir, v: Zgodovinski časopis

Poročilo o četrtini mednarodnem kongresu o zgodovini in duhovnosti kartuzijanov, Gent, Antwerpen, Buege, 16.–19.9.1982, v: BV

Poročilo o 14. zborovanju cerkvenih arhivarjev v Rimu od 3. do 6.11.1982, v: BV

Prva javna glasbena šola v Ljubljani, v: Družina 31 (1982) 6 (štev. 48/1982, 12. decembra)

Jože Gregorič, Pisma Petra Pavla Glavarja Jožefu Tomlju 1761–84, Ljubljana 1982 (AES 4), Prikaz v: Družina, 32 (1983) 14 (štev. 1/1983, 2. januarja).

Die Bemühungen des Laibacher Bischofs Tomaž II ten um eine Kirchenunion, Die österreichische Militärgrenze (Schriftenreihe des Regensburger Osteuropainstituts), Regensburg 1982, 25–29.

Archiva Ecclesiae. Bolletino dell'Associazione Archivistica Ecclesiastica, 11 zvezkov, Città del Vaticano 1958–1982, BV 43/1983/98–100, Arhivi 5/1982/107–108.

Anton Alojzij Wolf, SBL

Anton Vovk, v: SBL

Vzgojni zavodi duhovniških kandidatov v ljubljanski (nad)škofiji, v: Družina 23–1983, priloga str. 90 (5. junij 1983)

Nova zaveza, v: Družina, 29–1983, str. 4 (17. julij)

Novo življenje, v: Družina, 30–1983, str. 4 (31. julij)

Slomšek in njegova doba, v: Slomškov simpozij v Rimu. Zbornik predavanj, Rim 1983, 7–19

Ob stoletnici smrti ljubljanskega knežškofa Janeza Zlatousta Pogačarja, v: Mohorjev koledar za leto 1984, Celje 1983, 99–101

Pontifikat Janeza Pavla II. – med oceno in razmišljanjem, v: Družina 47–1983, str. 14 (4. december; ocena knjige: Andrej Novak, Papež Wojtyła)

Zgodovina odrešenja v usodi svetih mest, v: Družina, 49/50–1983, str. 10 (25.12.1983)

Odrešenjski pomen nedelje v zgodovini, v: Cerkev v sedanjem svetu, 18 (1984), 25–29

Die Kirche in den politischen Strukturen des römischen

Reiches im 4. Jahrhundert, v: Das Patriarchat Aquileia-Schnittpunkt der Kulturen, Regensburg 1983, 19–26 (Schriftenreihe des Regensburger Osteuropainstituts, Band 10)

Andrej FEKONJA

Pregled arhivske dejavnosti na Ormoško-Ptujskem območju v luči dela profesorja Antona Klasinca, Ormož skozi stoletja II, Ormož 1983, str. 7–23

Dolžnosti držbeno pravnih oseb in društev glede arhivskega gradiva, ki nastaja pri njihovem delu, Problematika dokumentarnega in arhivskega gradiva, Delavska univerza Ptuj, Ptuj 1983

Zapis o arhivski razstavi „20 let delavskih srečanj bratstva in prijateljstva“, Bilten 22. srečanja bratstva in prijateljstva, Piegrada 1983

Majda FICKO

Serininum 1969–1981, Arhivi V, Ljubljana 1982, števil. 1–2, str. 105–106

Metka GOMBAČ

Zlat oltar v Beneški Sloveniji, Koledar 1983, Tržaška kreditna banka

Jadranski koledar. Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, XXX/3, Ljubljana 1982, str. 243–244

Ivan Nemanič – Filmsko gradivo Arhiva SR Slovenije. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, XXIII/1–2, Ljubljana 1983, str. 818–819

Jože Prinčič – Predsedstvo SNOS, Prezidij SNOS, Prezidij ustavnodajne skupščine LRS 1944–1947, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja XXIII/1–2, Ljubljana 1983, str. 219–220

Marija GRABNAR

Ali se lahko arhiv vključi v vzgojno izobraževalni proces mladega človeka?, Arhivi V, Ljubljana 1982, števil. 1–2, str. 43–45

Pridobitve Arhiva SR Slovenije 1981–1982, razstava ob dnevu arhivov 20. oktobra – katalog, Ljubljana 1983 (soavtorica)

Marija HERNJA-MASTEN

Roki hranitve dokumentarnega gradiva, Problematika dokumentarnega in arhivskega gradiva, Delavska univerza Ptuj, Ptuj 1983

Lončarski celi v Ormožu iz leta 1746, Ormož skozi stoletja II, Ormož 1983, str. 139–154

Nada JURKOVIČ

Mestni odhor Osvobodilne fronte Ptuj 1945–1952, Publikacije Zgodovinskega arhiva v Ptuj, Inventarji 1, 2, zvezek 1, Ptuj 1983, str. 3–24

Telovadno društvo Sokol Ormož 1912–1941, Ormož skozi stoletja II, Ormož 1983, str. 169–175

Zgodovinski arhiv predstavlja, Tednik Ptuj, števil. 41, stran 3

Peter KLASINC

Uvod . . . , Sodobni arhivi '83, Maribor 1983, str. 1–7

Referat za gradivo gospodarstva po 1850, 50 let Pokrajinskega arhiva Maribor 1933–1983, Maribor 1983, str. 77–79

Popis vinske desetine gosposčine Ormož iz leta 1482 in irbar za ormoški okolš iz leta 1486, Ormož skozi stoletja II, Ormož 1983, str. 111–130

Arhivski viri za zgodovino Varaždina in okolice v nekaterih arhivih Slovenije, Varaždinski zbornik, Varaždin 1983, str. 317–322

Vladimir KOLOŠA

Makedonski arhivist, leto X (1981), knjiga 11, Skopje, 1981, Arhivi V, Ljubljana 1982, števil. 1–2, str. 98–99

Sovetskie arhivy, Moskva, 1982, števil. 1–5, Arhivi V, Ljubljana 1982, števil. 1–2, str. 101–102

Pridobitve Arhiva SR Slovenije 1981–1982, razstava ob dnevu arhivov 20. oktobra – katalog, Ljubljana 1983 (snavtor)

Marjetka LEGAT

Knjižnica arhiva od nastanka do danes, 50 let Pokrajinskega arhiva Maribor 1933–1983, Maribor 1983, str. 83–84

(in Jaka Emeršič) Nekatero pomembnejše osebnosti Ormoža in njegove okolice, Ormož skozi stoletja II, Ormož 1983, str. 233–248

Antoša LESKOVEC

Albert Struna, ČZN NV 18 (=53), 1982 (izšlo 1983), str. 109–110

Jože Šorn, ČNZ NV 18 (=53), 1982 (izšlo 1983), str. 111–113

Mariborski arhiv in ustvarjalci gradiva (ob 50-letnici javne ustanove), Sodobni arhivi '83, Maribor 1983, str. 8–20 (Zgodovinski pregled:) Od osvoboditve do danes, 50 let Pokrajinskega arhiva Maribor 1933–1983, Maribor 1983, str. 13–25.

Referat za gradivo uprave po 1850, 50 let Pokrajinskega arhiva Maribor 1933–1983, Maribor 1983, str. 69–71

Referat za gradivo pravosodja po 1850, 50 let Pokrajinskega arhiva Maribor 1933–1983, Maribor 1983, str. 73–74

Jože MLINARIČ

Učenci ruške šole – kasnejši zdravstveni delavci, Medicinski razgledi 21, 1982, str. 287–300

(in A. Ožinger) Župnija in dekanija Hoče 1146–1945, Pokrajinski arhiv Maribor, Inventar 1, Maribor 1982 (izšlo 1983)

Gradivo za zgodovino Maribora, zvezki VI–VIII (listine 1416–1477), 1980–1982 (zv. VII in VIII izšla 1983)

Referat za gradivo izpred 1850, 50 let Pokrajinskega arhiva Maribor 1933–1983, Maribor 1983, str. 57–61

Križniške župnije Velika Nedelja, Ormož, Središče in Miklavž do konca 18. stoletja, Ormož skozi stoletja II, Ormož 1983, str. 81–98

Učenci iz severne Hrvaške na šoli v Rušah pri Mariboru 1645–1670, Varaždinski zbornik, Varaždin 1983, str. 483–487

Ivan NEMANIČ

La Gazette des Archives, Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1-2, str. 103-105

Branko OBLAK

Okrajni premogovniki Ptuj 1947-1959, Publikacije Zgodovinskega arhiva v Ptuj, Inventarji 1,2. zvezek 1, Ptuj 1983, str. 25-56

Okrajni premogovniki Sodinec, Vičanci in Podgorci, Ormož skozi stoletja II, Ormož 1983, str. 249-256

Marija OBLAK-ČARNI

Študijski arhivski obisk v Sovjetski zvezi, Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1-2, str. 85-86

Arhivska služba do leta 2000, Kulturna skupnost Slovenije, Študije in gradiva, 16/1983, str. 55-58

Anton OŽINGER

(in J. Mlinarič) Župnija in dekanija Ilče 1146-1945, Pokrajinski arhiv Maribor, Inventar 1, Maribor 1982 (izšlo 1983)

Slomškovi nasledniki na škofijskem sedežu lavantinsko-mariborske škofije, Božji služabnik Anton Martin Slomšek. Ob 120-letnici njegove smrti, Maribor 1983, str. 27-29

Arhivski fondi za občino Slovenska Bistrica, Zbornik občine Slovenska Bistrica I, 1983, str. 455-458

Jože Mlinarič, Kartuzija Pleterje 1403-1595, Bogoslovni vestnik 43, 1983, 2, str. 221-222

Referat za gradivo škofijskega arhiva, 50 let Pokrajinskega arhiva Maribor 1933-1983, Maribor 1983, str. 63-68

Cerkvena razmejitev med zagrebško škofijo na severozahodu in oblikovanje narodnostne meje, Varaždinski zbornik, Varaždin 1983, str. 313-316

Albert PUCER

Rižanski zbor 804, Primorske novice št. 13 z dne 11.2.1983

Savudrijska bitka leta 1177, Primorske novice št. 23 z dne 18.3.1983

Peter RIBNIKAR

Dve novi pridobitvi Arhiva SR Slovenije, Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1-2, str. 35-36

Komisija za spremljanje in pospeševanje zaščite arhivskega gradiva izven arhivov, Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1-2, str. 80

Kulturna izmenjava z Generalno direkcijo državnih arhivov Bavarske, Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1-2, str. 88-89

Ivan Murnik, slovenski rodoljub, politik in kulturni mecen (1839-1913), Pridobitve Arhiva SR Slovenije 1981-1982, Razstava ob dnevu arhivov 20. oktobru - katalog, Ljubljana, 1983, str. 8-9

Lojze Ude 1896-1982, Pridobitve Arhiva SR Slovenije 1981-1982, Razstava ob dnevu arhivov 20. oktobru - katalog, Ljubljana, 1983, str. 10-12

Dokumenti iz privatnega arhiva Lojzeta Udeta, Katalog, Pridobitve Arhiva SR Slovenije 1981-1982, Razstava ob dnevu arhivov 20. oktobru - katalog, Ljubljana, 1983, str. 22-28

Jurij ROSA

Zgornjevipski mešani zhor Podnanos, Primorske novice, 24.12.1982,

Ljubitelji planin v Podnanosu so se organizirali, Planinski vestnik, 3/1983

Pevsko slavje v Podnanosu, Primorske novice, 7.6.1983

Uvod. Pogled v bližnjo preteklost kraja, Janko Premrl-Vojko (1920-1943), Podnanos v miru in viharjih, Krajevna organizacija ZZB NOV Podnanos, 1983

Sv. Hieronim na Nanosu, Mohorjevo koledar 1984, Celje 1984

Boris ROZMAN

Varstvo arhivskega gradiva, Naš časopis, Vrhnika, april 1983, str. 5

Arhivsko gradivo-dragocen dokument, Varstvo arhivskega gradiva društev, Logaške novice, 5.5.1983, str. 2

Varstvo arhivskega gradiva društev na področju Kamnika, Kamniški občan, 23.5.1983, str. 6

Društva slabo arhivirajo gradivo, Pavalni klub Ljubljana ni izjema, Naša komuna, 12.7.1983, str. 8

Iz zakladnice Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Ilirija prvi športni klub v Sloveniji, Ljubljanski dnevnik, 18.7.1983

Varstvo arhivskega gradiva društev na področju občine Rihnica, Rečeto, Letnik IV, oktober 1983, št. 6

Marjan ROŽAC

Mirovna pogodba med Piranom in Rovinjem iz leta 1209, Primorske novice št. 3, 6.1.1984

Zorka SKRABL

Hranilništvo na Dolenjskem in Beli krajini, Gradivo in razprave ZAL, št. 5, Ljubljana 1983, str. 1-90

Kristina ŠAMPERL-PURG

Iz arhivske zakladnice, Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, letnik 31, štev. 1, leto 1983, str. 76-77

Stara zemljiška knjiga za sodni okraj Ormož 1780-1851, Ormož skozi stoletja II, Ormož 1983, str. 155-162

France ŠTUKL

Hranilništvo v Škofji Loki v času od 1896-1947, Gradivo in razprave ZAL, štev. 5, Ljubljana 1983, str. 93-143

Slikar in pozlatar Frane Lederwasch (1712-1787), Loški razgledi 29/1982, str. 39-44

Slavica TOVŠAK

Referat za gradivo družbenopolitičnih organizacij, 50 let Pokrajinskega arhiva Maribor 1933-1983, Maribor 1983, str. 81-82

Utrinki iz ormoške zgodovine v nekaterih fondih družbenopolitičnih organizacij in sodstva v mariborskem arhivu, Ormož skozi stoletja II, Ormož 1983, str. 257-263

Vlasta TUL

Vjesnik Ilistorijskih arhiva u Rijeci i Pazinu, Zvezek IV, Pazin-Rijeka 1981, 388 str., Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1-2, str. 99-100

Ema UMEK

Poročilo o delu Arhivskega društva Slovenije, Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1-2, str. 74-77 (soavtor)

Komisija za mednarodne zveze ZADJ, Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1-2, str. 78

Strokovni seminar v Novi Gorici, Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1-2, str. 95-96

Guida Generali degli Archivi di stato Italiani I, A-E, Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1-2, str. 111-113

Ivanka ZAJEC-CIZELJ

Partizansko gospodarstvo v ribniškem okrožju 1944-1945, Kronika, Časopis za slovensko krajevno zgodovino, št. 2, Ljubljana 1982, str. 160-169

Ocena zbirke Alme Karlinove, Celje, Novi tednik 6.1.1983, str. 8

Razvoj ljudske oblasti v Žalcu 1945-1952 (KNOO, KNO, KLO), Savinjski zbornik V, 1983 Žalec, str. 129-139,

Besedilo poročnega obreda na Kranjskem, Glasnik slovenskega etnološkega društva, Ljubljana 1983, št. 2, str. 35-36

Jože ŽONTAR

Urejanje in popisovanje arhivskega gradiva, Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1-2, str. 5-14

Novejša dognanja o zgodovini Kranja in njegovega območja, ponatis Zgodovine mesta Kranja, Kranj 1982, str. XXV-XXXVIII

Vladimir ŽUMER

Kriteriji valorizacije dokumentarnega gradiva družbenih pravnih oseb in društev, katerih arhivsko gradivo prevzema ZAL, Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1-2, str. 14-23

Valorizacija dokumentarnega gradiva v Sovjetski zvezi, Arhivi V, Ljubljana 1982, štev. 1-2, str. 38-42

osebne vesti

Dr. PAVLE BLAZNIK – OSEMDESETLETNIK

Ferdo Gestrin

Poln delovnega poleta je znanstveni svetnik dr. Pavle Blaznik praznoval 80-letnico svojega življenja. Slavljencu k temu jubileju iskreno čestitajo tudi arhivski delavci.

Rodil se je 28. junija 1903 v Škofji Loki, tam končal osnovno šolo, leta 1921 maturiral na klasični gimnaziji v Št. Vidu in po diplomni na zgodovinskem oddelku filozofske fakultete že leta 1928 promoviral. Poslej je večji del svojega življenja posvetil zgodovinski znanosti in je še v teh visokih letih zelo aktiven član zgodovinske družbine. Vso to dolgo dobo je dr. Blaznik kot zgodovinar uspešno deloval zlasti na treh področjih.

1. kot šolnik in pedagog,
2. kot delavec na mnogih strokovnih področjih,
3. kot raziskovalec, znanstvenik.

Dolga leta je poučeval in bil po osvoboditvi direktor v Celju, šolnik je bil kot partizan tudi v osvobojenem Šibeniku. Tudi pozneje, ko se je posvetil zgolj znanstvenemu delu, se ni povsem odrekel pedagoškemu poklicu. Kot najboljši poznavalec zgodovine škofjeloškega ozemlja je cel semester predaval na filozofski fakulteti v Münchnu o kolonizaciji freisinskega zemljiškega gospostva Škofja Loka v srednjem veku. Sodeloval je večkrat tudi pri izvajanju programa na tretji stopnji pedagoško-znanstvene enote za zgodovino.

Del svojega življenja in bogatega znanja je posvetil rojstnemu kraju. Tod je bil pobudnik in ustanovitelj, a tudi eden izmed najpoživitvalnejših delavcev Muzejskega društva in muzeja v Škofji Loki. Obe ustanovi gresta že svoji petdesetletnici naproti. Bil je njun dolgoletni predsednik, član njunih svetov in končno častni član. Veliko vlogo je imel pri nastanku in zasnovi Loških razgledov; od leta 1957 dalje je član uredniškega odbora in bkrati v vsaki številki pisec prispevkov iz loške zgodovine. Vidno je bilo njegovo sodelovanje v Zgodovinskem društvu

Slovenije, bil je dolgoletni član uredništva – v letih 1966 do 1971 kot glavni urednik – Kronike, osrednje slovenske revije za lokalno zgodovino. Pomemben je bil njegov delež pri nastajanju obeh knjig Agrarnih panog, ki jih je izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti in pri redakciji tega obsežnega dela. Zavoljo izrednega poznavanja arhivov za posamezna obdobja slovenske zgodovine uspešno sodeluje že vrsto let pri delu na restituciji arhivov iz Avstrije. Posebej je bedel nad delom škofjeloškega arhiva in ga napolnil z gradivom iz Münchna oziroma arhiva freisinskega gospostva. Številna so bila njegova predavanja na zborovanjih in kongresih zgodovinarjev in arhivarjev doma in v tujini.

Če je dr. Blaznik vse do začetka leta 1950 vidno posegal na znanstveno področje ob drugem poklicnem delu, se je nato njegovo raziskovalno delo razmahnilo v širino in globino. V letih od 1950 do 1954 je bil znanstveni sodelavec v Inštitutu za politično ekonomijo, nato je tri leta znanstveno delal v tedanjem Državnem arhivu Slovenije, v začetku decembra 1957 pa je prišel na sedanji Inštitut Milka Kosa pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, ki ga je kot znanstveni svetnik formalno zapustil šele ob koncu preteklega leta. Razprave in članke iz svoje bogate bibliografije je objavljial kar v poldrugiem ducatu revij in časopisov. V vrh njegovega znanstvenega dela štejeemo dela Srednjeveški urbarji freisinske škofije (SAZU, 1963), Škofja Loka in loško gospostvo 973–1803 (Ljubljana, 1973) in prispevke v Agrarnih panogah I–II (Ljubljana, 1970 in 1980). Danes sodi dr. Blaznik med vodilne strokovnjake za gospodarsko in družbeno zgodovino slovenskega kmetijstva v obdobju fevdalizma, je specialist za lokalno zgodovino v praksi in teoriji in je dober poznavalec arhivske problematike. Njegov znanstveni duh še vedno snuje in med drugim pripravlja topografsko obdelavo Štajerske v srednjem veku.

Ob visokem življenjskem prazniku želimo dr. Blazniku vse dobro in lepo, veliko osebnega zadovoljstva in sreče pa tudi zdavja, da bi mogel dokončati zastavljene naloge in z njimi še dodatno obogatiti slovensko zgodovinsko literaturo.

OB ŽIVLJENJSKEM JUBILEJU JANKA JARCA

Stane Granda

Življenje in delo vsakega zgodovinarja je tesno povezano z arhivskim gradivom. Ta povezava je lahko večplastna: evidentiranje, prevzemanje, urejanje, varovanje, uporaba itd. V zadnjih desetletjih je posameznik običajno aktiven le na enem področju, redki so med nami, ki so aktivni na dveh ali več. Eden izmed takih je tudi

prof. Janko Jarc, upokojeni ravnatelj Dolenjskega muzeja v Novem mestu.

Prof. Janko Jarc je bil v svojem življenju arhivar le kratko obdobje. V desetletjih, ki so bila posvečena proučevanju naše preteklosti, ni bil nikoli angažiran enostavno, ampak kompleksno, naloge, ki si jih je sam zastavil ali pa so mu jih naložili drugi, je v konkretnih pogojih vedno skušal rešiti na najboljši mogoči način. Zato je bil potem, ko je leta 1931 diplomiral na ljubljanski univerzi iz svetovne in narodne zgodovine ter literarne zgodovine jugoslovanskih narodov srednješkolski

profesor, raziskovalec, organizator pri snovanju muzeja v Novem mestu, arhivar-partizan, muzealec, varstvenik naše kulturne dediščine itd. Težko je naštetih vse zadolžitve, lahka pa je skupna ocena: vse delo je opravil tako, da se mu danes ni treba ničesar sramovati.

Janko Jarc je prišel prvič v stik z arhivi v času svojega študija. Temeljiteje pa se je temu vprašanju posvetil, ko mu je dal prof. Milko Kos za profesorsko nalogo, naj razišče stanje novomeških arhivov. O rezultatih svojih raziskovanj je poročal v četrtem letniku predvojne Kronike. Seveda se s tem ni mogel zadovoljiti, ampak je skušal žalostno stanje tudi izboljšati. V okviru priprav za ustanovitev muzeja v Novem mestu je še posebej skrbel, da bi v njem shranili tudi ohranjeno arhivsko gradivo. Skupaj z drugimi je zbral veliko dragocenih arhivalij.

Izredno pomembno delo je opravil ob kapitulaciji Italije, ko je zbiral okupatorske arhivalije. Po nemškem bombardiranju Novega mesta 14. septembra 1943, ki je bil uvod v nemško ofenzivo proti osvobojenemu ozemlju, je poskrbel za prevoz zbranega gradiva v Dolenjske Toplice. Tam ga je moral velik del skriti na domnevno varnih mestih pred naglo napredujočimi Nemci, z delom pa je odšel v partizane, vendar se je moral posloviti kmalu tudi od tega. Čeprav je bil dobršen del takrat zbranega gradiva uničen, je bil preostanek še vedno dokaj velik in je postal osnovni fond arhiva okupatorskih arhivalij partizanskega Znanstvenega inštituta, ki ga je 12. januarja 1944 ustanovil izvršni odbor Osvobodilne fronte. Z inštitutom je Jarc praktično sodeloval že od njegovega nastanka, junija pa je bil uradno imenovan za njegovega arhivarja. Čeprav so „dela in naloge“ obsegale predvsem vsestransko skrb za zaupan arhiv, si ni mogel kaj, da ni umogrede poskrbel še za nekatere starejše belokranjske arhivalije, ki jim je grozilo uničenje.

Takoj po osvoboditvi so ga pritegnili k akciji, katere

namen je bil vrniti v domovino arhivsko gradivo, ki ga je okupator odpeljal v Avstrijo, sicer pa je vse do leta 1951 ostal zvest nalogi, ki mu je bila naložena med NOB.

Po vrnitvi v Novo mesto leta 1951 je ob prevzemu vodstva Dolenjskega muzeja najprej z žalostjo ugotovil, da je bil del pred vojno zbranega gradiva uničen. Ni ga uničil okupator, pač pa primitivnost nekaterih posameznikov, ki niso razumeli smisla raznih nabiralnih akcij. Tega prof. Jarc ni nikoli prebolel. Še danes se npr. z veliko žalostjo spominja obsežnega fascikla iz leta 1848, ki je bil takrat uničen. Tedaj seveda ni bil čas nihzaložanja, treba je bilo reševati, treba je bilo graditi. Kljub temu, da so mu naložili vse mogoče obveznosti, je med prvimi poskrbel za varnost ohranjenih arhivalij, ki so dobile varno mesto v muzejski stavbi. Stališče prof. Jarca je bilo ves čas, da morata biti muzejska in arhivska dejavnost na lokalnem nivoju tesno povezani in mu pred leti ni bilo lahko, ko so arhiv ločili iz muzeja. Jarčevo povojno arhivsko delovanje je bilo poleg opisane pomembno še v enem oziru. Posebej je treba poudariti, da je bil eden izmed prvih, če že ne prvi, ki je začel pisati o naši NOB na podlagi arhivskih dokumentov, kar ga uvršča med začetnike našega znanstvenega zgodovinskega arhiviranja.

Omenili smo že, da je bil Janko Jarc arhivar le malo časa. Kljub temu pa čutijo tudi arhivarji, da spada med zaslužne može na področju njihovega delovanja. Vzrok ni v njegovi kratkotrajni arhivski službi, ali v prispevku arhivistiki kot znanosti, vzrok je v njegovem doslednem izvajanju načela, da so arhivi eden temeljnih kamnov naše kulturne dediščine, ki hranijo poglavitne dokaze naše nacionalne samobitnosti.

JANKO LIŠKA

In memoriam

Marija Oblak-Čarni

V nedeljo, 9. oktobra 1983 je umrl Janko Liška, profesor slovenskega in francoskega jezika, publicist, politični delavec in ljudsko-prosvetni organizator, ki je posvetil delček svoje obsežne dejavnosti tudi arhivom. Rojen je bil 4. aprila 1908 v Vranskem pri Celju. Osnovno šolo je obiskoval v Šentjurju pri Celju in gimnazijo v Celju. Diplomiral je leta 1931 iz slavistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani. V šolskem letu 1931/32 je bil češki štipendist na Karlovi univerzi v Pragi. Pozimi, med leti 1932 in 1933, je bil brezposelen, dokler ni dobil spomladi leta 1933 mesta suplenta na realni gimnaziji v Celju. Konec leta 1935 je bil zaradi levičarstva premeščen v Mursko Soboto, nato leta 1941 iz enakega razloga v Ptuj. Po napadu Nemčije

na Jugoslavijo je odšel v Srbijo, kjer je bil najprej v Valjevu in nato v Smederevu privatni učitelj, od jeseni 1941 do osvoboditve (oktobra 1944) profesor na realni gimnaziji v Smederevu in nekaj časa tudi vršilec dolžnosti ravnatelja. Do decembra 1944 je vodil šolstvo in propagando pri Komandi mesta Smederevo, nato je bil nekaj časa v uredništvu Borbe in do aprila 1945 urednik in vodja slovenskega oddelka radijske postaje v Beogradu. V Smederevu je ustanovil Slovensko kulturno-prosvetno društvo France Rozman in bil njegov tajnik. V Beogradu je bil prosvetar istega društva za Beograd in Srbijo. Aprila 1945 je z delegacijo SNOS odpotoval v Prekmurje in postal sekretar Mestnega odbora OF Murska Sobota. Od maja do septembra 1945 je bil sekretar Okrajnega odbora OF v Murski Soboti, zatem do aprila 1946 član Okrožnega odbora OF v Mariboru kot vodja odseka za ljudsko prosveto in odgovoren za uredništvo Vestnika. Predno je nastopil mesto načelnika oddelka za ljudsko prosveto na Ministrstvu za prosveto v Ljubljani, za kar je bil imenovan, je aprila 1946 odpotoval z jugoslovansko delegacijo na pariško

mirovno konferenco kot sekretar politično-teritorialne sekcije za Madžarsko. Po povratku je bil imenovan za vršilca dolžnosti upravnika Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani in 1. julija 1947 za upravnika Slovenskih narodnih gledališč v Ljubljani in v Mariboru. Januarja 1948 je bil imenovan za tajnika izvršnega odbora Ljudske prosvete Slovenije. V letih 1952 do 1958 je bil profesor na klasični gimnaziji v Ljubljani. Od tam se je ponovno vrnil v Mursko Soboto, kjer je bil ravnatelj gimnazije, nekaj časa tudi učiteljska in upravnik študijske knjižnice. Septembra 1964 se je zaposlil v Ljubljani na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja, kjer je bil junija 1973 upokojen.

Na inštitutu je bil od septembra 1964 do julija 1965 tudi vodja arhiva. Tu se je seznanil z arhivom in problemi arhivske službe in je pokazal posled velik poslabšanje za reševanje širše slovenske arhivske problematike. Z njemu lastno zavzetostjo se je vključil v akcijo Arhivskega društva Slovenije za vrnitev arhivov iz Avstrije po Sporazumu iz leta 1923 in Protokolu iz leta 1958. Informiral se je in iskal podpore za reševanje arhivskih problemov povsod, kjer je deloval. Tako je bil na nje-

govo pobudo leta 1974 organiziran posvet in razposlano Pismo o stanju arhivske službe v Sloveniji s predlogi za izboljšanje obstoječega stanja. Posvet sta organizirala komisija za zgodovino revolucionarnega gibanja pri Univerzitetni konferenci ZKS, katere predsednik je bil in Arhivsko društvo Slovenije. Kot predsednik odbora za zgodovino pri Zvezi kulturnih organizacij Slovenije je poudarjal vrednost arhivskega gradiva kulturnih organizacij. Vpeljal je sodelovanje z arhivi in dal pobudo za dogovor med Skupnostjo arhivov Slovenije in Zvezo kulturnih organizacij Slovenije (leta 1980), ki naj bi zagotovil varovanje arhivskega gradiva pri kulturnih organizacijah. Tudi razstava Slovenska delavska in narodnoobrambna, izobraževalna in kulturna društva 1867–1982, leta 1983, je bila v veliki meri njegova zamisel. Za razstavo je pripravil katalog. S svojimi prispevki je sodeloval tudi v našem glasilu Arhivi.

Tovariša Janka Liške se bomo arhivisti spominjali zaradi njegove zavzetosti za ohranitev arhivov in ureditev arhivske službe. Spominjali se bomo njegovega prispevka in tudi njegovega optimizma, da bodo arhivi ohranjeni in urejeni, ker so del naše kulturne dediščine.

OB OSEMDESETLETNICI DR. VLADA VALENČIČA

Jože Žontar

26. novembra 1983 je poteklo osemdeset let, odkar se je v Trnovem pri Ljnski Bistrici v kmečki družini rodil dr. Vlado Valenčič. Gimnazijo je obiskoval najprej v Voloskem–Opatiji, od četrtega razreda naprej pa v Ljubljani, kamor je prišel v času prve svetovne vojne. Tu je leta 1921 tudi maturiral. Ker si je izbral poklic v ekonomski stroki, ni mogel nadaljevati študija na mladi in še nepopolni univerzi v Ljubljani. Zato se je vpisal na univerzo na Dunaju, nato nadaljeval študij na Gospodarski in socialnoznanstveni fakulteti Univerze v Frankfurtu ob Maini in nato na Pravni in državnoznanstveni fakulteti Univerze v Zürichu, kjer je leta 1926 diplomiral in na podlagi disertacije o slovenskem združnem gibanju tudi promoviral za doktorja narodnega gospodarstva.

Dr. Valenčič je dobil zaposlitev najprej pri Zadrugi in v Ljubljani, nato pa pri Zadrugi gospodarski banki v Ljubljani. Po osvoboditvi je delal kot komercialist, dokler ni v začetku septembra 1950 nastopil službo v Mestnem arhivu ljubljanskem in se začel pretežno posvečati zgodovinopisju. Ekonomska izobrazba in izkušnje pri dotedanjem delu v gospodarstvu so predstavljale še kako pomembno podlago za delo na področju gospodarske in družbene zgodovine. Ljubljanski arhiv pa je iskal tedaj sodelavce različnih strok, ker si je zastavil kot glavno nalogo, pripraviti monografijo o zgodovini Ljubljane.

Dr. Valenčič se je že pred prihodom v arhiv publicistično udeleževal. V tržaškem Pravnem vestniku, Socialni misli, Sponinskem zborniku Slovenije (objavljenem leta 1939), Narodnem gospodarju, Oraču in drugih združnih

glasilih (tudi izven Slovenije) je objavil od leta 1926 dalje vrsto prispevkov pretežno s področja agrarne politike, združništva in raznih aktualnih gospodarskih vprašanj. Že v teh prispevkih pa je pogosto dokazal, da zua povezovali sedanost s preteklostjo. Veselje in spodbuda za preučevanje preteklosti pa sta prišla še izraziteje do veljave v delih, ki so nastala v prvih letih po osvoboditvi in so bila posvečena začetkom mlekarstva (zadružništva pri nas (50 let mlekarstva na Vrhniki, Od zadružne mlekarne do mlekarne in poljedelske industrije) ter steklarnar na Kranjskem (Vloga steklarn pri izkoriščanju gozdov na nekdanjem Kranjskem). Navedena dela so bila objavljena šele v letih 1953 do 1956.

Arhivsko delo dr. Valenčiča se je osredotočilo na arhivske fonde mesta Ljubljane in na stike z raziskovalci, ki so se radi obračali nanj po nasvete. Obenem pa je predstavljalo to delo tudi sistematično podlago za raziskave iz ljubljanske zgodovine, saj se je dosledno držal cilja pisati razprave na podlagi virov. Rezultati raziskovalnega dela so predstavljali tudi osnovo za pridobitev raziskovalnega naziva leta 1953. Ko je ljubljanski arhiv leta 1973 razširil svoje območje na osrednjo Slovenijo in je bila sprejeta nova organizacija arhiva, je postal dr. Vlado Valenčič vodja enote, ki ima na skrbi arhivsko gradivo, nastalo na območju mesta Ljubljane oziroma ljubljanskih občin. Na tem mestu je bil do svoje upokojitve leta 1974.

Znanstveno delo dr. Valenčiča je tako obsežno, da ga je v kratkem prikazu težko zajeti, kaj še oceniti. Eno izmed težišč tega dela je bilo na zgodovini Ljubljane 18. in 19. stoletja, deloma pa je segalo tudi še v starejše obdobje. Sistematično je obdeloval področje za področjem. Vrsta razprav daje podroben vpogled v stanje in strukturo ljubljanskega prebivalstva od 16. stoletja dalje (etnična

struktura ljubljanskega prebivalstva v času protestantizma. Popis družinskih poglavarjev leta 1660 in število prebivalstva v Ljubljani, O gospodarski strukturi ljubljanskega prebivalstva v začetku XVIII. stoletja, Prebivalstvo Ljubljane pred dvesto leti, Prebivalstvo in hiše stane Ljubljane, Gospodarska in poklicna struktura krakovskega prebivalstva, Etnična struktura ljubljanskega prebivalstva po ljudskem štetju 1880). Pri raziskavah o začetkih ljubljanske industrije je sodeloval z delom Sladkorna industrija v Ljubljani, poleg tega pa je napisal še Otis ljubljanske industrije od 16. stoletja do pive svetovne vojne. Za objavo je pripravil in dopolnil (med drugimi tudi s pregledi ljubljanske obrti) razpravi pokojnega Ivana Slokarja Rokodelstvo in industrija v Ljubljani od konca srednjega veka do leta 1732 ter Rokodelstvo v Ljubljani od leta 1732 do leta 1860. Najpomembnejše pa je s tega področja dr. Valenčičevo delo, v katerem je prikazal razvoj ljubljanske trgovine od 16. stoletja do srede 19. stoletja, ločeno za obdobje 16. in 17. stoletja ter za obdobje 18. in prve polovice 19. stoletja. S področja ljubljanske trgovine sta še razpravi o ljubljanskem trgovalnem in bankirju Čuharji Waldtreidem in o ljubljanskih tržnih redih in prepovedi prekupčevanja. Vrsta razprav je posvečena gradbenemu in urbanističnemu razvoju mesta Ljubljane (Gradbeni razvoj Ljubljane od dograditve južne železnice do potresa, O ljubljanskih stavbnih redih, Prvi ljubljanski regulacijski načrt, Spremembe in dopolnitve ljubljanskega regulacijskega načrta iz leta 1896, Regulacijski načrt severnega dela Ljubljane, Ljubljansko stavbeništvo v prvi polovici 19. stoletja, Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. stoletja). Zelo zanimiv je tudi sestavek o ljubljanskih uličnih imenih nekdanj in danes, ki je izšel v publikaciji posvečeni ljubljanskim ulicam. Ker je bil znaten del mestnega naselja v preteklosti kinetijska povišina in je bila meščanska naselbina v starejših obdobjih še tesno povezana z agrarnim gospodarstvom, je dr. Valenčiča pritegnila tudi zgodovina agrarnega gospodarstva Ljubljane do zemljske odveze. Z razpravo Odnosi med ljubljanskim magistratom in državnimi oblastmi ob terezijanskih upravnih reformah pa se je dotaknil tudi sprememb, ki jih je doživela mestna uprava v prvem obdobju absolutizma. Pisal pa je tudi o ljubljanskih protinemških odmevih turnarskih dogodkov v letih 1867 in 1869.

Dr. Valenčič pa ni ostal le ljubljanski zgodovinar. Kot sodelavec Kamniškega zbornika je prispeval razprave o Bistriškem gozdu in kamniških meščanih, prebivalstvu

kamniškega področja, slavninarski domači obrti in o kamniškem mestnem gospodarstvu v 18. stoletju. Za Kranjski zbornik je napisal prispevek o razvoju prebivalstva na območju občine Kranj ter za zbornik Svet med Muro in Dravo prispevek o prebivalstvu v Slovenskih gorah do najnovejšega časa. Na kamniško območje je vezano tudi delo Posestne razmere na Veliki planini ob koncu fevdalne dobe.

Še širše pa sega dr. Valenčič v svojih delih, v katerih obravnava žitno trgovino na Kranjskem in ljubljanske žitne cene od srede 17. stoletja do pive svetovne vojne, tovorništvo na Kranjskem, stanje prebivalstva leta 1754 v predjožefinski ljubljanski škofiji (Štetje prebivalstva leta 1754 v predjožefinski ljubljanski škofiji in njegovi rezultati, Starostna in družbena struktura prebivalstva v predjožefinski ljubljanski škofiji po štetju leta 1754), ženitno svohodo in njene omejitve od fevdalizma do liberalizma ter slovenščino v uradnih in v uradni publicistiki od srede 18. stoletja do srede 19. stoletja.

Posebno skupino sestavljajo razprave s področja zgodovine gozdarstva: Gozdovi in preskiba z lesom v stari Ljubljani, Iz preteklosti štangarskega gozda, Nekdanji deželno knežji gozdovi na Primorskem, O gozdarski politiki sedemnajstega stoletja, Slovensko gozdarstvo v predmarčni dobi in dolenski gozdovi v terezijanskem katastru. Nadalje je teha opozoriti še na poglavja, ki jih je napisal dr. Valenčič za prvi zvezek leksikona Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Nanašajo se na kmetijske rastline, vrtnarstvo, vinogradništvo, hmeljarstvo, sadjarstvo in gozdarstvo, organizacije za napredek agrarne proizvodnje, specialno šolstvo ter strokovno literaturo.

Zasluga dosedanjega dela dr. Valenčiča je najprej ta, da ho mogoče napisati sintezo zgodovine Ljubljane v 18. in v prvi polovici 19. stoletja. Poudariti pa je treba, da veliko število ljubljanskih razprav presega lokalni pomen, zlasti tiste, ki govorijo o razvoju prebivalstva v 18. stoletju in o trgovini od 16. do prve polovice 19. stoletja. Ta dela in dela, s katerimi je posegel dr. Valenčič v širši slovenski prostor pa se brez dvoma uviščajo med najpomembnejša dela na področju slovenske gospodarske in družbene zgodovine. Poznavalca njegovih del preseneča izredna sistematičnost in doslednost, zato se tudi ni čuditi tako bogati znanstveni bari. Poudariti pa je treba, da vsa temeljijo na virih, kar jim dajo še toliko večji pomen. Naj zdravje in osebno zadovoljstvo omogočita dr. Valenčiču da bi mogel uresničiti še številne načrte, s tem pa še bolj obogatiti slovensko gospodarsko ter družbeno zgodovino.

BIBLIOGRAFIJA DR. VLADA VALENČIČA

Majda Kinnaver

Občina in samouprava. — Pravni vestnik, Trst, 1926, str. 75–80, str. 86–88.

Fašistovska „ustava dela“. — Socialna misel 1927, str. 166–169, str. 187–191.

Ideologija fašizma. — Socialna misel 1927, str. 226–227, str. 239–242.

Statistika in javna uprava. — Pravni vestnik, Trst 1928, str. 48–52.

Die slovenische Genossenschaftsbewegung. — Disertacija za dosego doktorata oeconomiae publicae na pravni in državnoznanstveni fakulteti univerze v Zürichu leta 1926.

Die slovenische Volkswirtschaft und das Genossenschaftswesen. — V publikaciji, izdani ob priliki svetovne razstave v Barceloni leta 1929, objavljeni tudi v „Bankarstvu“, Zagreb.

Das slovenische Genossenschaftswesen. — Konsumgenos-

- senschaftliche Praxis, Köln, 1929.
- Cene agrarnih proizvodov in agrarna politika. — V poročilu o kmetijski anketi v času od 30. maja do 2. junija 1938 izdanim pod naslovom „Za izboljšanje življenjskih pogojev našega kmetijstva“, str. 164–179.
- Razvoj zadružništva v luči letopisov Zadružne zveze. — Narodni gospodar 1930, str. 14–21.
- K načrtu zadružnega zakona. — Narodno blagostanje, Beograd 1932.
- Gospodarstvo in zakonodajstvo. — Narodni gospodar 1932, str. 59–61.
- Kaj naj vpoštevajo konzumne zadruge pri svojem poslovanju. — Narodni gospodar 1931, str. 81–83, objavljeno tudi v „Konzumentu“, Ljubljana 1931, št. 5 in Zadružnem glasniku, Sarajevo 1931, št. 8.
- Pregled našega zadružnega gibanja in stanja. — Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana 1939, str. 457–464.
- Vprašanje zaščite kmečke posesti. — Orač 1940, str. 13–14.
- Ob štiridesetletnici Zadružne zveze. — Orač 1940, str. 181–182.
- Organizacija silosov v naši državi. — Orač 1940, str. 184–186.
- Razvoj obrtniškega zadružništva. — Zbornik slovenskega obrta 1918–1938, Ljubljana 1940.
- Vloga steklarn pri izkoriščanju gozdov na nekdanjem Kranjskem. — Gozdarski vestnik 11/1953, str. 185–193.
- Gozdovi in preskrba z lesom v stari Ljubljani. — Gozdarski vestnik 12/1954, str. 178–193.
- 50 let mlekarstva na Vrtniki — Ljubljana, 1954, 50 str.
- Prebivalstvo Ljubljane pred dve sto leti. — Kronika 2/1954, str. 191–200.
- Steklarni na notranjskem Javorniku. — Kronika 3/1955, str. 87–93.
- Iz preteklosti štangarskega gozda. — Gozdarski vestnik 13/1955, str. 215/222.
- Popis družinskih poglavarjev leta 1660 in število prebivalstva v Ljubljani. — Kronika 3/1955, str. 179–182.
- Od zadružne mlekarne do mlekarke in poljedelske industrije. — Ljubljana 1965, 73 str.
- Nekdanji deželnoknežji gozdovi na Primorskem. — Gozdarski vestnik 14/1956, str. 233–251.
- Sladkorna industrija v Ljubljani. — Knjižnica Kronike, zv. 3, Ljubljana 1957, 64 str.
- Bistriški gozd in kamniški meščani. — Kamniški zbornik, 1957, str. 69–103.
- O gozdarski politiki sedemnajstega stoletja. — Gozdarski vestnik 15/1957, str. 234–237, 281–288.
- O gospodarski strukturi ljubljanskega prebivalstva v začetku XVIII. stoletja. — Kronika 5/1957, str. 5–13.
- Še nekaj steklarn na Kranjskem. — Kronika 5/1957, str. 61–68.
- Prebivalstvo in hiše stare Ljubljane. — Kronika 5/1957, str. 111–123.
- Agrarno gospodarstvo Ljubljane do zemljiške obrveze. — Mestni arhiv ljubljanski, Razprave zv. 1, Ljubljana 1958, 68 str.
- Prebivalstvo kamniškega področja skozi tri stoletja. — Kamniški zbornik, 1958, str. 41–86.
- Župljani Trnovega pri Hlirski Bistrici zoper laške župnike v 18. stoletju. — Kronika VI/1–1958, str. 39–42.
- Slovensko gozdarstvo v predmarčni dobi. — Gozdarski vestnik, 16/1958, str. 285–288, 313–322; 17/1959, str. 55–60.
- O slavninarski domači obrti. — Kamniški zbornik, 1959, str. 165–193.
- Ljubljanska učna stolica za kmetijstvo. — Kronika 8/1960, str. 91–98.
- Iz kamniškega gospodarstva v XVIII. stoletju. — Kamniški zbornik, 1960, str. 5–35.
- Prebivalstvo na območju občine Kranj. — 900 let Kranja, Spominski zbornik, Kranj 1960, str. 294–322.
- Gradbeni razvoj Ljubljane od dograditve južne železnice do potresa. — Kronika 9/1961, str. 135–144.
- Ljubljanski protinemski odmevi turnarskih dogodkov. — Kronika 10/1962, str. 117–125.
- Štetje prebivalstva leta 1754 v predjožefinski ljubljanski škofiji in njegovi rezultati. — Zgodovinski časopis 16/1962, str. 27–54.
- Starostna in družbena struktura prebivalstva v predjožefinski ljubljanski škofiji po štetju leta 1954 — Zgodovinski časopis 17/1963, str. 127–154.
- Ljubljanski tržni redi in prepoved prekupčevanja. — Kronika 12/1964, str. 184–193.
- Dolenjski gozdovi v terezijanskem katastru. — Gozdarski vestnik 23/1965 in 24/1966.
- Oblikovanje Ljubljane v prvi polovici XIX. stoletja. — Kronika 14/1966, str. 141–152.
- O ljubljanskih stavbnih redih. — Kronika 15/1967, str. 35–45.
- Prvi ljubljanski regulacijski načrt. — Kronika 15/1967, str. 73–83.
- Spremembe in dopolnitve ljubljanskega regulacijskega načrta iz leta 1896. — Kronika 15/1967, str. 152–165.
- Regulacijski načrt severnega dela Ljubljane. — Kronika 16/1968, str. 102–113.
- Etnična struktura ljubljanskega prebivalstva v času protestantizma. — Kronika 16/1968, str. 137–139.
- O ženitni svobodi in njenih omejitvah od fevdalizma do liberalizma. — Zgodovinski časopis 22/1968, str. 225–260.
- Prebivalstvo v Slovenskih gorah v preteklosti in do današnjih dni. — Svet nad Muro in Dravo, Maribor 1968, str. 324–345.
- Ljubljansko stavbeništvo v prvi polovici 19. stoletja. — Kronika 17/1969, str. 72–84.
- Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. stoletja. — Kronika 18/1970, str. 135–146.
- Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog. I. zvezek, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1970, poglavja: Vrste zemljišč, str. 131–141, Kulturne rastline, str. 251–272, Vrtnarstvo, str. 273–278, Vinogradništvo, str. 279–308, Hmeljarstvo, str. 309–315, Sadjarstvo, str. 317–341, Gozdarstvo, str. 417–463, Organizacije za napredek agrarne proizvodnje, specialno šolstvo in strokovna literatura, str. 523–556.
- Razvoj zemljiške in hišne posesti v Krakovem. — Kronika 19/1971, str. 82–87.
- Gospodarska in poklicna struktura krakovskega prebivalstva. — Kronika 19/1971, str. 152–157.
- Ljubljanska trgovina v 16. in 17. stoletju. Iz starejše gospodarske in družbene zgodovine Ljubljane, Mestni arhiv ljubljanski, Razprave zv. 2, Ljubljana 1971, str. 97–154.
- Ljubljanski trgovci in bankir Caharija Waldtreich (1623–1682). — Zgodovinski časopis 26/1972, str. 317–347.
- Ljubljanska industrija od 16. stoletja do prve svetovne vojne. — Starejša ljubljanska industrija. Katalog ob razstavi Zgodovinskega arhiva Ljubljana, 1973, str. 13–50.
- Etnična struktura ljubljanskega prebivalstva po ljudskem štetju 1880. — Zgodovinski časopis 28/1974, str. 287–319.
- Ljubljanska obrt od začetka 18. stoletja do srede 19. stoletja. — Zgodovinski arhiv Ljubljana, Razprave zv. 4, Ljubljana 1977, 170 str., poglavja: Gostinska, živilska ter zdravstvena obrt, str. 103–135, Pregled ljubljanske obrti od začetka 18. stoletja do obrtnega reda iz leta 1859 ter njen gospodarski in družbeni razvoj, str. 136–170.
- Slovenščina v uradnih in v uradni publicistiki od srede 18.

do srede 19. stoletja. — Zgodovinski časopis 31/1977, str. 329–360.

Žitna trgovina na Kranjskem in ljubljanske žitne cene od srede 17. stoletja do prve svetovne vojne. — Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za zgodovinske in družbene vede, Razprave X/4, Ljubljana 1977, str. 243–453.

Odnosi med ljubljanskim magistratom in državnimi oblastmi ob terezijanskih upravnih reformah. — Kronika 26/1978, str. 19–27.

Ljubljanska ulična imena nekdanj in danes. — Poglavlje: Ljubljanske ulice, Geodetska uprava Skupščine mesta

Ljubljane, Ljubljana 1980, str. 8–24.

Iz gospodarske preteklosti Bistrice in Trnovega. — Bistriški zapisi, Ilirska Bistrica 1980, str. 67–87.

Tovorništvo na Kranjskem. — Zgodovinski časopis 35/1981, str. 243–277.

Ljubljanska trgovina od začetka 18. do srede 19. stoletja. — Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave zv. 3, Ljubljana 1981, str. 7–40.

Posestne razmere na Veliki in Mali planini ob koncu fevdalne dobe. — Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede, Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje, Traditiones, 7–9, Ljubljana 1982, str. 127–158.

ZAKONSKI PREDPISI ZA PODROČJE ARHIVSKE DEJAVNOSTI

Uradni list SRS, št. 15/83

Na podlagi 69. člena zakona o naravni in kulturni dediščini (Uradni list SRS, št. 1/81) izdaja Republiški komite za kulturo

PRAVILNIK

o strokovni usposobljenosti delavcev družbenih pravnih oseb ter članov društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom

1. člen

Družbene pravne osebe, katerih arhivsko gradivo bo v skladu s četrtnim odstavkom 95. člena in tretjim odstavkom 98. člena zakona o naravni in kulturni dediščini (Uradni list SRS, št. 1/81); v nadaljnjem besedilu: zakon) prevzemal arhiv, morajo določiti delavca, ki bo skrbel za ohranjanje, materialno varnost in urejenost dokumentarnega gradiva, ki pri njih nastaja, ter za odbiranje in izročanje arhivskega gradiva arhivu (v nadaljnjem besedilu: delavec, ki dela z dokumentarnim gradivom).

Društva, katerih arhivsko gradivo bo v skladu s četrtnim odstavkom 95. člena in tretjim odstavkom 98. člena zakona prevzemal arhiv, morajo določiti člana društva, ki bo skrbel za ohranjanje, materialno varnost in urejenost dokumentarnega gradiva, ki pri njih nastaja, ter za izročanje arhivskega gradiva arhivu (v nadaljnjem besedilu: član društva, ki dela z dokumentarnim gradivom).

2. člen

Delavec, ki dela z dokumentarnim gradivom, mora imeti najmanj srednjo strokovno izobrazbo ter mora v roku šestih mesecev od pričetka opravljanja teh del opraviti preizkus strokovne usposobljenosti po tem pravilniku.

3. člen

Družbene pravne osebe ter društva morajo skrbeti, da si delavec oziroma član društva, ki dela z dokumentarnim gradivom, z usposabljanjem pridobi potrebna znanja.

- o zakonskih in drugih predpisih, ki določajo naloge družbenih pravnih oseb oziroma društev glede varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva,
- o urejenosti dokumentarnega gradiva,
- o varovanju dokumentarnega gradiva pred poškodbami, uničenjem in izgubo,
- o odbiranju arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva,
- o izročanju arhivskega gradiva arhivu.

Družbene pravne osebe ter društva morajo zagotavljati materialne in druge možnosti za strokovno usposabljanje po tem pravilniku.

4. člen

Preizkus strokovne usposobljenosti opravlja delavec, ki dela z dokumentarnim gradivom, pred komisijo za preizkus strokovne usposobljenosti za delo z dokumentarnim gradivom (v nadaljnjem besedilu: komisija).

Komisijo sestavljajo predsednik in dva člana.

Predsednika komisije, člane in njihove namestnike imenuje na predlog pristojnega arhiva republiški upravni organ, pristojen za kulturo, in sicer za območje posameznega arhiva, lahko pa tudi za dele tega območja. Sedeži komisij so pri arhivih.

Arhiv opravlja za komisijo administrativno-tehnična opravila.

5. člen

Prijavo kandidatata, ki želi opravljati preizkus strokovne usposobljenosti, pošlje organ oziroma organizacija, kjer je kandidat zaposlen, pristojnemu arhivu. Prijava mora vsebovati priimek in ime delavca, datum in kraj rojstva ter datum pričetka opravljanja del z dokumentarnim gradivom. Prijavi je treba priložiti spričevalo, iz katerega je razvidna kandidatova strokovna izobrazba.

6. člen

Po prejemu prijave arhiv ugotovi ali kandidat izpolnjuje predpisani pogoj glede strokovne izobrazbe.

Kandidatu se pošlje obvestilo o datumu opravljanja preizkusa strokovne usposobljenosti najmanj 15 dni pred dnem, ki je določen za preizkus. Od dneva, ko je arhiv prejel prijavo za preizkus do dneva preizkusa, ne sme preteči več kot tri mesece.

7. člen

Preizkus strokovne usposobljenosti je usten in lahko traja za posameznega kandidata največ 45 minut.

Komisija oceni celoten uspeh kandidata. O uspešnosti preizkusa strokovne usposobljenosti sklepa komisija z večino glasov.

Uspeh kandidata ocenjuje komisija z oceno „opravi“ ali „ni opravi“.

8. člen

Kandidatu, ki je opravil preizkus strokovne usposobljenosti, izda komisija potrdilo o opravljenem preizkusu na obrazcu, ki je priloga tega pravilnika. Potrdilo je treba izdati najpozneje v osmih dneh od dneva, ko je kandidat opravil preizkus.

Kandidatu, ki preizkusa strokovne usposobljenosti ni opravil, se sporoči rok, v katerem sme preizkus ponoviti. Ta rok ne sme biti krajši od enega meseca in ne daljši od treh mesecev.

9. člen

O poteku preizkusa strokovne usposobljenosti se piše zapisnik, v katerem morajo biti poleg podatkov o kandidatu tudi podatki o sestavi komisije, datum preizkusa strokovne usposobljenosti in vprašanja, ki so bila kandidatu postavljena. V zapisnik se vpiše tudi, ali je kandidat preizkus opravil ali ne.

Zapisnik podpišejo predsednik in člani komisije.

10. člen

Arhiv vodi evidenco preizkusov strokovne usposobljenosti. Evidenca se vodi v obliki knjige po obrazcu, ki je priloga tega pravilnika.

Arhiv vodi za vsakega kandidata spis, ki vsebuje prijavo k preizkusu strokovne usposobljenosti, obvestilo o dnevu opravljanja preizkusa, zapisnik o preizkusu in potrdilo o opravljenem preizkusu.

11. člen

Delavec, ki je bil ob uveljavitvi tega pravilnika določen, da dela z dokumentarnim gradivom, se mora prijaviti za preizkus strokovne usposobljenosti najpozneje v roku

enega leta od uveljavitve tega pravilnika.

Svet arhiva oziroma direktor, kadar gre za Arhiv SR Slovenije, lahko oprosti delavca iz prejšnjega odstavka opravljanja preizkusa strokovne usposobljenosti, če je s svojim dosedanjim delom dokazal, da ima potrebna znanja iz 3. člena tega pravilnika.

12. člen

Predsednikom in članom komisij pripada plačilo za delo in povračilo stroškov v zvezi z delom v komisijah v skladu z osnovami, ki jih določi na predlog Arhiva SR Slovenije republiški upravni organ, pristojen za kulturo. Stroški komisije gredo v breme družbene pravne osebe, katere delavec opravlja preizkus strokovne usposobljenosti.

13. člen

Republiški upravni organ, pristojen za kulturo, objavi študijsko gradivo, ki mora obsegati znanja iz 3. člena tega pravilnika.

Arhiv organizira seminarje za usposabljanje delavcev družbenih pravnih oseb iz članov društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom.

14. člen

Ta pravilnik začne veljati osmi dan po objavi v Uradnem listu SRS.

Št. 63-13/78.

Ljubljana, dne 13. aprila 1983

Republiški komite za kulturo
predsednik
dr. Matjaž Krncel, l.r.

Priloga – Obrazci

Potrdilo o opravljenem preizkusu strokovne usposobljenosti za delo z dokumentarnim gradivom (8. člen pravilnika)

Socialistična republika Slovenija REPUBLIŠKI KOMITE ZA KULTURO LJUBLJANA

Na podlagi 8. člena pravilnika o strokovni usposobljenosti delavcev družbenih pravnih oseb ter članov društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom (Uradni list SRS, št. 15/715/83) izdaja komisija za preizkus strokovne usposobljenosti za delo z dokumentarnim gradivom

POTRDILO

..... rojen-a dne

v (na), ki ima končano ..

je opravil-a

PREIZKUS STROKOVNE USPOSOBLJENOSTI
za delo z dokumentarnim gradivom

Zap. št.

V evidenčni knjigi:

V dne

Predsednik komisije

Žig

Evidenčna knjiga preizkusov strokovne usposobljenosti za delo z dokumentarnim gradivom (10. člen pravilnika)

Zap. št.	Datum vpisa	Priimek in ime kandidata	Datum in kraj rojstva kandidata	Organ oziroma organizacija, kjer je kandidat zaposlen	Datum opravljanja preizkusa in uspeh preizkusa	Podpis predsednika komisije za preizkus strokovne usposobljenosti
1	2	3	4	5	6	7

JANKO JARC, profesor zgodovine, 68000 Novo mesto, YU

Novomeški arhivi

Avtor prikazuje razvoj arhivske službe v Novem mestu.

JANEZ KOS, kustos, Mestni muzej Ljubljana, 61000 Ljubljana, Mestni trg 12, YU

Grb SR Slovenije

Prikazan je razvoj grba Socialistične republike Slovenije od 1941 do njegove ustavne uzakonitve 1947. Razvil se je iz znaka Osvobodilne fronte slovenskega naroda tako, da so se simbolu Triglava, staremu znaku slovenstva, dodajali peterokraka zvezda simbol morja, venec žitnih klasov z tipovimi vejicami in trakom.

PETER KLASINC, arhivist, Pokrajinski arhiv Maribor, 62000 Maribor, Glavni trg 7, YU

Ob enajstem zborovanju arhivskih delavcev Slovenije

Arhivsko društvo Slovenije je pripravilo od 22.–24. novembra 1983 enajsto zborovanje, ki je bilo posvečeno problemom arhivov družbenopolitičnih organizacij in društev.

JOŽE ŽONTAR, dr., docent za arhivistiko, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 64000 Kranj, Moša Pijade 30, YU

Stanje in problemi raziskav na področju arhivistike

Prispevek obravnava raziskave na področju arhivistike, ki so bile objavljene v zadnjih desetih letih v Sloveniji, in sicer s področja razvoja struktur ustvarjalcev, vrsti dokumentarnega oziroma arhivskega gradiva, sistemov poslovanja s spisi, vrednotenja dokumentarnega gradiva, metodologije urejanja, popisovanja ter izdelave pripomočkov za uporabo, zgodovine arhivov in vprašanj arhivske terminologije.

JANEZ KOS, Custodian, Town Museum of Ljubljana, 61000 Ljubljana, Mestni trg 12, YU

The Coat of Arms of the SR of Slovenia

The author describes formation of the coat of arms of the Socialist Republic of Slovenia from 1941 until its constitutional legalization in 1947. It has developed from the symbol of the Liberation Front of the Slovene Nation. To the symbol of Triglav, traditional for the Slovene nation, a five-pointed star, the symbol of the sea and a wreath of corn ears with lime sprigs and a band were gradually added.

JANKO JARC, Professor of History, 68000 Novo mesto, YU

The Records of Novo mesto

The author describes the development of the archive activity in Novo mesto.

JOŽE ŽONTAR, dr., University Professor for Archive Science, Historical Record Office Ljubljana, 64000 Kranj, Moša Pijade 30, YU

The State and Problems of Researches in the Field of the Archive Science

The contribution deals with researches in the field of the archive science published during the last ten years in Slovenia, i.e. in the province of structure development of archives creators, species of documents resp. records, systems of documents treating, documents evaluation, methodology of classification, listing and making out of devices for using the archives, further in the sphere of the history of archives and questions of archives terminology.

PETER KLASINC, Archivist, Regional Record Office Maribor, 62000 Maribor, Glavni trg 7, YU

On the Occasion of the Eleventh Meeting of the Archivists of Slovenia

The Archive Society of Slovenia organized the Eleventh Meeting, taking place from 22nd–24th November 1983, which was devoted to the problems of the records of the socio-political organizations and societies.

JOŽE VURČER, kustos, Muzej revolucije Celje, 63000 Celje, Trg V. kongresa 1, YU

Nacistične deportacije slovenskega prebivalstva obsavskega in ob-sotelskega območja brežiškega okrožja 1941–1942

Nacistične deportacije slovenskega prebivalstva obmejnega pasu okupirane slovenske Štajerske so bile najbolj množična genocidna akcija nemških okupa-cijskih oblasti. Okupator je izgnal slovensko izobraženstvo in del kmečkega prebivalstva, da ustvari obrambni jez na jugu rajha. Iz Posavja in Obsotelja je bilo izgnanih: od 21. aprila do 27. septembra 1942 644 oseb v okupirano Srbijo in kvizlinško NDH, v taborišča VOLKSDEUTSCHER Mittelstelle v Nemčijo pa od 20. oktobra 1941 do 12. avgusta 1942 36.300 oseb. Na njihove domove in domačije je bilo „nasajenih“ 13.817 volksdeutscherjev.

FRANC SEDMAK, dipl. organizator, Zgodovinski arhiv Celje, 63000 Celje, Trg svobode 10, YU

Zgodovinski arhiv v Celju, njegov razvoj, vloga in pomen

V prispevku avtor opiše arhivsko dejavnost v Celju do ustanovitve arhiva leta 1956 in razvojno pot „Arhiva v Celju“, ki je za področje mesta Celje. Zgodovinski arhiv Celje opravlja dela in naloge po zakonu o naravni in kulturni dediščini za področje 14 občin in je tako eden večjih arhivov v okviru arhivske mreže v SR Sloveniji. Osrednji del referata opisuje arhivske fonde državnih organov, ustanov, organizacij in drugih institucij, družinske in osebne fonde ter zbirke, ki jih arhiv hrani. V nadaljevanju so prikazana prizadevanja za razrešitev kadrovske in prostorske stiske, ki pesti arhiv že daljše obdobje, saj na primer že leta ne more prevzemati arhivskega gradiva.

DUŠAN NEČAK, dr., univerzitetni docent, 61000 Ljubljana, Hošimihova 1, YU

Oris vloge in pomena družbenopolitičnih organizacij v Sloveniji po osvoboditvi

Avtor je v prispevku poskušal na osnovi literature, napisane največ z nezgo-dovinarsko roko, orisati naslovno temo. Obdelal je vlogo in pomen treh najpomembnejših družbenopolitičnih organizacij ZK, SZDL in Zvezo sin-dikatov. Izhaja iz ustavnih določil o družbenopolitičnih organizacijah in pokaže na njihov realni položaj. Ob koncu oriše tudi vlogo družbenopolitičnih organizacij v skupščinskem sistemu, kar je novost, ki jo je v politično življenje uvedla ustava iz leta 1974.

JOŽE MLINARIČ, dr., arhivist, Pokrajinski arhiv Maribor, 62000 Maribor, Glavni trg 7, YU

Salzburško Posavje do konca 16. stoletja

Avtor podaja pregled političnega, upravnega, gospodarskega in cerkvenega razvoja Posavja od poznega srednjega veka do konca 16. stoletja. V uvodnem delu je avtor za zgornji prikaz uporabljal predvsem literaturo, pri obravnavanju kasnejšega obdobja pa v veliki meri arhivsko gradivo.

FRANC SEDMAK, Graduated Organizer, Historical Record Office in Celje, 63000 Celje, Trg osvoboditve 10, YU

The Historical Record Office in Celje – Its Development, Role and Importance

The author gives a short survey of the archive activity in Celje before foundation of the Record Office in 1956, its development from the „Record Office in Celje“, covering the district of Celje, to the Historical Record Office, carrying out the tasks according to the Nature and Culture Inheritance Act. It covers the territory of 15 communes, being thus one of the greatest record offices in Slovenia. The main part of the contribution is dedicated to the record groups of the state agencies, institutions, organizations and other institutions, family and personal records groups, and collections, kept by the Record Office. The author also points out to the efforts to solve the lack of room and skilled workers, lasting for quite some time, so that the Historical Record Office hasn't been taking over the records for years.

JOŽE VURČER, Custodian, Museum of Revolution Celje, 63000 Celje, Trg V. kongresa 1, YU

Nazi Deportations of the Slovene Population Living along the Rivers Sava and Sotla in the District of Brežice in the Years 1941–1942

The Nazi deportations of the Slovene population living in the frontier zone of the occupied Slovene Styria were the greatest mass genocidal action of the German occupation authorities. They banished the Slovene intelligentsia and a part of the country population in order to make a defence zone in the south of the German state. From the land along the rivers Sava and Sotla were banished: from 21st April to 27th September 644 persons to the occupied Serbia and quisling NDH (Independent State of Croatia), from 20th October 1941 to 12th August 1942 further 36.300 persons to the camps Volksdeutscher Mittelstelle in Germany. Their homes were occupied by 13.817 volksdeutschers.

JOŽE MLINARIČ, Dr., Archivist, Regional Record Office Maribor, 62000 Maribor, Glavni trg 7, YU

The Salzburg Posavje until the End of the 16th Century

The author gives a survey of the political, administrative, economic and ecclesiastical development of Posavje from the late Middle Ages until the end of the 16th century. In the introduction the author used mostly the literature and in dealing with the later period mostly the records.

DUŠAN NEČAK, Dr., University Professor, Hošimihova 1, 61000 Ljubljana, YU

Outline of the Role and Importance of the Socio-Political Organizations in Slovenia after the Liberation

On the basis of the literature, written mostly by non-historians, the author tried to make an outline of the role and importance of the socio-political organizations in Slovenia after the Liberation. He described the role and importance of the three most important socio-political organizations the League of Communists, the Socialist Alliance of Working People and the Trade Union Federation. He starts from the constitutional provisions on socio-political organizations and points out to their real position. At the end the author also describes the role of the socio-political organizations within the assembly system, which is a novelty, having been introduced into political life by the constitution of 1974.

PETER RIBNIKAR, arhivski svetnik, Arhiv SR Slovenije, 61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, YU

Društveni arhivi, strokovna obdelava in izdelava pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva društev

Avtor podaja v članku kratek zgodovinski oris nastajanja društev na Slovenskem, prikaz ohranjenosti arhivskega gradiva društev, vrste in oblike ter pomen arhivskega gradiva društev za zgodovino in kulturo slovenskega naroda. Poleg tega daje smernice za urejanje in popisovanje posameznih vrst in oblik arhivskega gradiva.

VIKTOR VRBNJAK, arhivist, Pokrajinski arhiv Maribor, 62000 Maribor, Glavni trg 7, YU

Društvena zakonodaja in kategorije arhivskega gradiva društev, s poudarkom na Štajerskem

Predmet obravnave je društvena zakonodaja od Avstro-Ogrske do danes. Poudarek je zlasti na razmerju med društvenimi zakoni in društveno dokumentacijo. Vse je vezano na ozemlje nekdanje Spodnje Štajerske oziroma severovzhodne Slovenije.

LILJANA CIGLAR, arhivist, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 61000 Ljubljana, Mestni trg 27, YU

Arhivsko gradivo družbenopolitičnih organizacij v Zgodovinskem arhivu Ljubljana

V prispevku je predstavljeno arhivsko gradivo družbenopolitičnih organizacij v Zgodovinskem arhivu Ljubljana in to socialistične zveze delovnega ljudstva, zveze sindikatov, zveze socialistične mladine in zveze združenj borcev NOV. Prispevek obravnava tudi problematiko varstva arhivskega gradiva družbenopolitičnih organizacij.

MARIJA OBLAK-ČARNI, arhivski svetnik, Arhiv SR Slovenije, 61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, YU

Strokovna obdelava in popisovanje gradiva družbenopolitičnih organizacij

Avtorica obdela način strokovne obdelave in popisovanja gradiva družbenopolitičnih organizacij. Zveze komunistov, Socialistične zveze delovnega ljudstva, sindikatov, Zveze mladine, ženskih organizacij in Zveze združenj borcev na podlagi nekaterih primerov obdelave takega ali podobnega gradiva v domači in tuji praksi.

VIKTOR VRBNJAK, Archivist, Regional Record Office Maribor, 62000 Maribor, Glavni trg 7, YU

The Societies Legislation and Categories of Societies Records with Emphasis on Styria

The author deals with the societies legislation in former Lower Styria resp. north-east Slovenia from the Austria-Hungary unit today. The emphasis is given to the relationship between the societies statues and the societies documentation.

PETER RIBNIKAR, Councillor of Archive, Record Office of the SR of Slovenia, 61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, YU

The Records of Societies, Professional Treatment and Elaboration of Devices to Use the Records of the Associations

The author gives a short historical outline of development of societies in Slovenia, a description of preservation of their records, species and forms as well as the meaning of their records for history and culture of the Slovene nation. He also gives the guidelines for classification and listing of separate species and forms of records.

MARIJA OBLAK-ČARNI, Councillor of Archive, Record Office of the SR of Slovenia, 61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, YU

Professional Treatment and Listing of the Records of the Socio-Political Organizations

The authoress deals with professional treatment and listing of the records of socio-political organizations the League of Communists, the Socialist Alliance of Working People, trade unions, the Youth Union, women's organizations and Veterans' Federation quoting some examples of treatment of such or similar records in our practice and practice of other countries.

LILJANA CIGLAR, Archivist, Historical Records Office Ljubljana, Mestni trg 27, 61000 Ljubljana, YU

The Records of the Socio-Political Organizations Kept by the Historical Record Office Ljubljana

In her contribution the authoress describes the records of the socio-political organizations being kept by the Historical Record Office Ljubljana, namely of the Socialist Alliance of Working People, the Trade Union Federation, the Socialist Youth Union and the Federation of National Liberation War Veterans Associations. The contribution deals also with the problems of protection of the records of the socio-political organizations.

SLAVICA TOVŠAK, arhivist, Pokrajinski arhiv Maribor, 62000 Maribor, Glavni trg 7, YU

Pregled fondov družbenopolitičnih organizacij v Pokrajinskem arhivu Maribor

V prispevku avtorica obravnava delokrog referata za gradivo družbenopolitičnih organizacij Pokrajinskega arhiva Maribor, ki se je 1979 kot nov referat pridružil do tedaj obstoječim strokovnim enotam arhiva. Omenja tudi vprašanja strokovne obdelave tega gradiva in potrebe po usposobitvi arhivskega skladišča za primerno hrambo teh arhivalij.

BORIS ROZMAN, arhivist, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 61000 Ljubljana, Mestni trg 27, YU

Arhivsko gradivo društev na območju Zgodovinskega arhiva Ljubljana po letu 1945

V prispevku avtor analizira stanje ohranjenosti arhivskega gradiva društev na območju Zgodovinskega arhiva Ljubljana po letu 1945, ki se nahaja v arhivu in pri samih ustvarjalcih. Prispevek obravnava tudi problematiko, ki nastaja pri valorizaciji arhivskega gradiva društev in ustvarjalcev.

DARINKA DRNOVŠEK, arhivistka, Zgodovinski arhiv CK ZK Slovenije, Tomšičeva 5, 61000 Ljubljana, YU

MARTIN IVANIČ, zgodovinar – vodja arhiva, Zgodovinski arhiv CK ZK Slovenije, 61000 Ljubljana, Tomšičeva 5, YU

Prikaz gradiva Zveze komunistov Slovenije po osvoboditvi

Članek prikazuje stanje arhivskega gradiva Zveze komunistov Slovenije po letu 1945, to je njegovo ohranjenost, urejenost, dostopnost, kategorije in pogoje hranjenja ter organiziranost in način delovanja Zveze komunistov Slovenije. Iz njega lahko vidimo, da je z delovanjem ZKS po osvoboditvi nastalo obsežno gradivo, ki je dokaj dobro ohranjeno in urejeno ter v pretežni meri dostopno za raziskovalno delo.

IVANKA ZAJC-GIZELJ, arhivist, Zgodovinski arhiv Celje, 63000 Celje, Trg svobode 10, YU

Družbenopolitične organizacije in njihovo arhivsko gradivo na območju Zgodovinskega arhiva v Celju

Zgodovinski arhiv v Celju pokriva področje 14 občin in ima 76 imetnikov arhivskega gradiva s področja družbenopolitičnih organizacij. Ker je arhiv v prostorski stiski, ima prevzetega le malo gradiva. Skupno hrani 7 fondov oziroma 10,4 tm gradiva družbenopolitičnih organizacij. Zaradi tega je večja pozornost posvečena varstvu arhivskega gradiva pri imetnikih, zlasti problematiki materialnega varstva.

BORIS ROZMAN, Archivist, Historical Record Office Ljubljana, 61000 Ljubljana, Mestni trg 27, YU

The Records the Societies in the Region Covered by the Historical Record Office Ljubljana after 1945

In his contribution the author analyses the state of preservation of the records of the societies after 1945 in the region covered by the Historical Record Office which can be found in the Record Office and by the creators themselves. The contribution deals also with the problems emerging at the occasions of the appraisal of archive value of the records of both the societies and the creators.

SLAVICA TOVŠAK, Archivist, Regional Record Office Maribor, 62000 Maribor, Glavni trg 7, YU

The Records of the Socio-Political Organizations in the Provincial Record Office Maribor

The contribution deals with the sphere of action of the office for the records of the socio-political organizations within the Provincial Record Office Maribor. The office has been founded in 1979 and has joined the already existing professional units of the Archives. The authoress mentions also the question of professional handling of that material and the need for making the archive repository proper to store the archives.

IVANKA ZAJC-CIZELJ, Archivist, Historical Record Office Celje, 63000 Celje, Trg svobode 10, YU

The Socio-Political Organizations and Their Records in the Territory Covered by the Historical Record Office Celje

The Historical Record Office Celje covers the territory of 14 communes and has 76 owners of the records of the socio-political organizations registered. As the Archives is short of place, only small quantities of the records have been taken over. Altogether it keeps 7 records groups resp. 10,4 rm of the records of the socio-political organizations. Therefor greater attention has been paid to protection of the records, kept by the owners, particularly to the problems of material protection.

DARINKA DRNOVŠEK, Archivist, Historical Archive of the Central Committee of the League of Communists of Slovenia, Tomšičeva 5, 61000 Ljubljana, YU

MARTIN IVANIČ, Historian — Head of the Archive, Historical Archive of the Central Committee of the League of Communists of Slovenia, Tomšičeva 5, 61000 Ljubljana, YU

Survey of the Records of the League of Communists of Slovenia after the Liberation

The contribution describes the state of the records of the League of Communists of Slovenia after 1945, i.e. their preservation, classification, accessibility categories and conditions for keeping as well as the organization and the way of activity of the League of Communists of Slovenia. It shows that the activity of the League of Communists of Slovenia after the Liberation has brought about an extensive material, rather well preserved and classified and mostly accessible for a research work.

JANEZ KOPAČ, arhivist, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko, 64000 Kranj, Stritarjeva 8, YU

Gradivo o meščanskih političnih strankah do leta 1941 v fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana

Prispevek opozarja na fonde in zbirke, ki jih hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, v katerih najdemo podatke o delovanju liberalne Narodno napredne stranke in klerikalne Slovenske ljudske stranke ter njenih organizacij (Sokoli, Orli).

MATEJA JERAJ, arhivistka, Arhiv SR Slovenije, 61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, YU

Arhivsko gradivo Republiškega sveta Zveze sindikatov Slovenije s predhodniki

Namen prispevka je pregledati organizacijski razvoj in osnovne funkcije Republiškega sveta Zveze sindikatov Slovenije in Republiških odborov sindikatov posameznih dejavnosti s predhodniki za obdobje 1945–1969 ter prikaz stanja, ohranjenosti in kategorij gradiva Zveze sindikatov Slovenije, ki je v Arhivu SR Slovenije.

PETER KLASINC, arhivist, Pokrajinski arhiv Maribor, 62000 Maribor, Glavni trg 7, YU

Arhivsko gradivo družbenopolitičnih organizacij in društev v nekaterih drugih fondih

Avtor v svojem prispevku opozarja na tiste kategorije arhivskega gradiva, ki so nastale ob delovanju družbenopolitičnih organizacij in društev v delovnih organizacijah posebej s področja gospodarstva. Ugotavlja, da je tega gradiva malo za čas pred letom 1955 in več po tem letu. Na osnovi ohranjenega gradiva ter vnaprejšnjih izločitvenih seznamov ugotavlja kategorije gradiva in njihovo pomembnost. Na koncu ugotavlja, da je to gradivo sestavni del gradiva določenega ustvarjalca.

METKA GOMBAČ, arhivistka, Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 1, YU

Gradivo mladinske organizacije po letu 1945 v Arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani

Prispevek predstavlja gradivo mladinske organizacije v Sloveniji od leta 1945 do 1965, ki ga hrani arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja. Podan je krajši historiat, pregled kompetenc posameznih odborov in značilnosti ter ureditev fonda.

MATEJA JERAJ, Archivist, Record Office of the SR of Slovenia, 61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, YU

The Records of the Republic Council of the Trade Union Federation of Slovenia with Its Predecessors

The intention of the contribution is to give a survey of the organizational development and the principal functions of the Republic Council of the Trade Union Federation, as well as of the republic committees of trade unions for particular activities with its predecessors for the period 1945–1969. The authoress also gives a survey of the state, preservation and categories of the records of the Trade Union Federation of Slovenia, being kept in the Record Office of the SR of Slovenia.

JANEZ KOPAČ, Archivist, Historical Record Office Ljubljana, Unit for Gorenjska (the Upper Carniola), 64000 Kranj, Stritarjeva 8, YU

The Records on the Middle-Class Political Parties until 1941 in the Records Groups of the Historical Record Office Ljubljana

The contribution points out to the records groups and collections kept by the Historical Record Office Ljubljana in which one can find the data on the activity of the liberal National Progressive Party and the clerical Slovene People's Party and their organizations (Hawks, Eagles).

METKA GOMBAČ, Archivist, the Archive of the Institute for History of Workers' Movement, 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 1, YU

The Records of the Youth Organization after 1945 in the Archive of the Institute for History of Workers' Movement

The contribution describes the records of the youth organization in Slovenia from 1945 until 1965, kept by the Archive of the Institute for History of Workers' Movement. It gives a short history, a survey of competences of individual committees as well as the characteristics and classification of the records groups.

PETER KLASINC, Archivist, Regional Record Office Maribor, 62000 Maribor, Glavni trg 7, YU

The Records of the Socio-Political Organizations and Societies in Some Other Records Groups

In his contribution the author points out to those categories of records that have arisen from the activity of the socio-political organizations and societies in the working organizations, especially in the sphere of economics. He states that there are only little records preserved for the time before 1955 and more there after. On the basis of preserved records and on the basis of the elimination lists, made in advance, the author finds out the records categories and their value. At the end he states these records being an integral part of all the records of a certain records creator.

NADA KOBAL, arhivist specialist, Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 1, YU

Fašistične organizacije pod italijansko okupacijo Ljubljanske pokrajine

Avtorica uvodoma navaja nekaj podatkov o začetkih fašizma v Italiji, vlogo PNF (Partito nazionale fascista), o organizaciji države, fašistične organizacije in društev ter politični položaj v Ljubljanski pokrajini.

Prispevek opisuje gradivo fašističnih organizacij, ki ga hrani Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja.

MARIJA HERNJA-MASTEN, arhivski referent, Zgodovinski arhiv Ptuj, 62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU

Pregled gradiva družbenopolitičnih organizacij in društev v Zgodovinskem arhivu v Ptuj

V članku je podan pregled fondov družbenopolitičnih organizacij, ki jih hrani Zgodovinski arhiv v Ptuj za občini Ormož in Ptuj, in sicer gradivo fondov in problem ohranjenosti.

Podan je tudi pregled gradiva društev, ki je v drugih fondih ali zbirkah.

MARJAN DRNOVŠEK, arhivist, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 61000 Ljubljana, Mestni trg 27, YU

Novoletni govori župana Ivana Hribarja ljubljanskemu občinskemu svetu 1896–1909 (1. del)

Avtor objavlja pet novoletnih govorov ljubljanskega župana Ivana Hribarja za dobo 1896–1900; naslednjih devet govorov (1901–1909) bo izšlo v naslednji številki Arhivov. V njih je Hribar povzel najpomembnejše akcije občinskega sveta za tekoča leta.

MARJETA ADAMIČ, višji arhivist, Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 1, YU

Gradivo Antifašistične fronte žena Slovenije po letu 1945 v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani

Prispevek obravnava delovanje in naloge Antifašistične fronte žena Slovenije prej Slovenske protifašistične ženske zveze po letu 1945 in njenih naslednic Zveze ženskih društev Slovenije in Konference za družbeno aktivnost žensk Slovenije ter ohranjenost in dostopnost njihovega arhivskega gradiva v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

MARIJA HERNJA-MASTEN, Archivist, Historical Record Office Ptuj, 62250 Ptuj, Muzejski trg 1, YU

Survey of the Records of the Socio-Political Organizations and Societies Kept by the Historical Record Office Ptuj

The authoress gives a survey of the records of the socio-political organizations the Historical Record Office Ptuj has been keeping for the communes Ormož and Ptuj so the records groups as the problem of preservation of the records.

There is also a survey of the records of societies that can be found in other records groups or collections.

NADA KOBAL, Archivist – Specialist, Archive of the Institutes for History of Workers' Movement, 61000 Ljubljana, Trg svobode 1, YU

Fascist Organizations under the Italian Occupation of „Ljubljanska pokrajina“

The author gives a few introductory remarks on the beginnings of Fascism in Italy, the role of PNF (Partito nazionale fascista) in the organization of the State, the Fascist organization and societies, as well as the political situation in „Ljubljanska pokrajina“.

The contribution describes the material of Fascist organizations, kept by the Archive of the Institute for History of Workers' Movement.

MARJETA ADAMIČ, Superior Archivist, Archive of the Institute for History of Workers' Movement, 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 1, YU

The Records of the Antifascist Front of Women of Slovenia after 1945 Kept by the Archive of the Institute for History of Workers' Movement

The contribution deals with the activity and tasks of the Antifascist Front of Women of Slovenia, the former Slovene Antifascist Women's League after 1945 and its successors the League of Women's Associations of Slovenia and the Conference for Social Activity of Women of Slovenia, with preservation and accessibility of their records in the Archive of the Institute for History of Workers' Movement in Ljubljana.

MARJAN ORNOVŠEK, Archivist, Historical Record Office Ljubljana, 61000 Ljubljana, Mestni trg 27, YU

The New Year Speeches of Mayor Ivan Hribar Addressed to the Ljubljana Town Council 1896–1909 (1st Part)

The author quotes five New Year Speeches of Ljubljana Mayor Ivan Hribar for the years 1896–1900; further nine speeches (1901–1909) will be published in the next number of „Arhivi“. In his speeches Hribar resumed the most important actions of the Town Council for the current years.

DUŠAN BAHUN, arhivist, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 61000 Ljubljana, Mestni trg 27, YU

Arhivsko gradivo fonda občine Ribnica in metodologija njenega urejanja in popisovanja

V prispevku avtor podaja način popisovanja in urejanja fonda Občine Ribnica. Gradivo je bilo popisano po zadevah na kartotečne lističe, le-ti pa so bili pozneje razvrščeni po sorodnosti vsebine v skupine in podskupine glede na ustvarjeni registraturni načrt fonda, s čimer je pripomoček za uporabo postal pregleden in ekonomičen.

IVAN NEMANIČ, višji arhivist, Arhiv SR Slovenije, 61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, YU

Evidenca filmskih tednikov (Wochenschau) v Bundesarchivu Koblenz, ki se nanašajo na ozemlje Jugoslavije v letih 1941–1945

Avtor nas seznani z zbirko filmskih tednikov (Wochenschauen), ki govore o dogajanjih na bivšem jugoslovanskem ozemlju v letih 1941–1945. Zbirko hrani Filmski arhiv v Koblenzu.

MATEJA JERAJ, arhivist, Arhiv SR Slovenije, 61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, YU

Navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva družbenopolitičnih organizacij

V skadu z zakonom o naravni in kulturni dediščini so arhivi dolžni pripraviti pisna navodila o odbiranju arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva. Namen članka je predstaviti osnutek navodil o odbiranju arhivskega gradiva družbenopolitičnih organizacij. Navodilo obsega uvodni del, seznam kategorij arhivskega gradiva, ki so skupna vsem družbenopolitičnim organizacijam, seznam kategorij, ki so specifične samo za posamezne družbenopolitične organizacije in obrazložitev seznamov kategorij arhivskega gradiva.

SAMIJA SARIČ, višji arhivist, Arhiv Bosne i Hercegovine, 71001 Sarajevo, Save Kovačevića br. 6, YU

Prispevek k preučevanju kolonizacije Slovencev v Neodvisni državi Hrvatski (1941–1945)

Avtorica nas seznani z izseljevanjem Slovencev na ozemlje Neodvisne države Hrvatske. Njen namen je, da nas opozori na arhivsko gradivo o izseljevanju, ki se hrani v Arhivu Bosne i Hercegovine v Sarajevu. V prilogi objavlja seznam Slovencev, ki so 11. avgusta 1941 kosili v Hrvatski radnički kuhinji v Sarajevu.

IVAN NEMANIČ, Superior Archivist, Record Office of the SR of Slovenia
61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, YU

**The Newsreels Evidence in the Federal Record Office in Koblenz
Referring to the Territory of Yugoslavia in the Years 1941–1945**

The author makes us known with the collection of the newsreels showing the events in the former Yugoslav territory in the years 1941–1945. The collection is being stored by the Film Record Office in Koblenz.

OUŠAN BAHUN, Archivist, Historical Record Office Ljubljana, 61000 Ljubljana, Mestni trg 27, YU

**The Archives of the Records Group of the Commune Ribnica and Its
Classification and Listing Methodology**

In his contribution the author describes the way of listing and classification of the records group of the Commune Ribnica. Referring to the subjects the records have been listed on the index cards, which were later on classified, according to the contents, into groups and sub-groups in accordance with the classification scheme of the records group. In this way has the device for using it become surveyable and economical.

SAMIJA SARIĆ, Superior Archivist, Record Office of Bosnia and Herzegovina,
71001 Sarajevo, Sava Kovačevića 6, YU

**Contribution to the Researches into the Colonization of the Slovenes
in the Independent State of Croatia**

The authoress deals with the deportation of the Slovenes to the territory of the Independent State of Croatia. Her intention is to point out to the records on the deportation, kept by the Record Office of Bosnia and Herzegovina in Sarajevo. The insert to the contribution comprises the list of the Slovenes having lunch in the Croat Workers' Eating-House on 11th August 1941.

MATEJA JERAJ, Archivist, Record Office of the SR of Slovenia, 61000 Ljubljana, Zvezdarska 1, YU

**Instruction for Weeding of the Records out of Documentary Material,
of the Socio-Political Organizations**

In accordance with the Nature and Culture Inheritance Act are the record offices obliged to prepare written instructions in weeding the records out of the documentary material. Intention of the report is to describe the instructions outline in weeding out the record of the socio-political organizations. The instruction comprises the introduction, the list of the records categories, common to all socio-political organizations, lists of categories, specific only for individual socio-political organizations, and explanation of the lists of records categories.

emona hoteli ljubljana
tozd terme čatež
68250 brežice

telefon: (068) 610-10,
610-11, 618-11
telex: 35795 YU TERME

Terme Čatež so zdravilišče in športno rekreacijski center, 30 km oddaljene od Zagreba. Zdravilišče razpolaga s hotelom Terme – 253 ležišč, hotelom Zdraviliški dom – 108 ležišč, Bungalovi – 122 ležišč, hotelom Grad Mokrice – 56 ležišč in kampom s kapaciteto 350 parcel.

Indikacije zdravilišča so vse vrste revmatičnih obolenj, bolezni in poškodbe hrbtenice in sklepov.

Terme Čatež razpolagajo z vrsto športno-rekreativnih objektov kot so: 6 odprtih in 2 zaprta bazena, 7 stezno avtomatsko kegljišče, igrišče za mini golf in male športe, 6 tenis igrišč, trim kabinet, sauna, konjski šport v hotelu Grand Mokrice.

Terme Čatež so za svoje goste pripravile pestro paketno ponudbo za čas predsezone z namestitvijo v hotelu Terme in bungalovih:

- 7 in 10 dnevni paketi, ki vključujejo poleg pensionskih storitev tudi kopanje in zdravniški pregled*
- 10 dnevni preventivni paketi vključujejo pensionske storitve, 2 zdravniška pregleda, skupinske vaje v bazenu in telovadnici, ročno in podvodno masažo, kopanje in drugo rekreacijo*
- 10 dnevno zdravljenje vključuje pensionske storitve, 2 zdravniška pregleda, 3–4 zdravstvene storitve dnevno, kopanje, po potrebi dietna prehrana*
- preventivni zdravstveni pregled,*
- kampiranje-osebne ugodnosti za delovne organizacije*
- medicinsko programirani aktivni oddih – to so 10 dnevni programi organizirane rekreacije s testom psihofizičnih sposobnosti na začetku in ob koncu programa, v program vključuje tudi pensionske storitve*
- shujševalna kura – obsega pensionske storitve, potrebno dietno prehrano, temeljit zdravniški pregled s testom fizičnih sposobnosti, kombinacijo uporabe termalne vode in športne rekreacije in po potrebi uporaba akupunkture.*

